İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

İLMİN IŞIĞINDA
ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

2

İLMİN IŞIĞINDA
ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ
CELÂL YILDIRIM

Editör
Taner Çakıcı

Redakte
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Son Okuma
Latif Kul

İç Düzen
Rabbani Düz

Kapak
Yunus Karaaslan

Baskı & Cilt
Aktif Matbaa ve Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti
Sertifika No 47477

2. CİLT ISBN
978-605-5644-81-9
TAKIM ISBN
978-605-5644-79-6

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe mh. Kültür sk. No:20/B Güngören / İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 **Telefon:** 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com / **mail:** mirac@miracyayinlari.com

2.
CİLDİN İÇİNDEKİ SURELER

SURE	AYET
BAKARA	183 - 286
ÂL-İ İMRAN	1 - 91

سُورَةُ الْبَقَرَةِ ٢

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ
مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۚ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ
خَيْرٌ لَّهُ ۚ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

183- Ey imân edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de sayılı günlerde farz kılındı. Olur ki korunup sakınırsınız.

184- Oruç sayılı günlerde tutulur. Sizden kim hasta, ya da yolculuk halinde bulunursa, (tutamadığı) günler sayısınca diğer günlerde tutar. (Fazla yaşlılıktan veya iyileşmesi umulmayan bir hastalıktan dolayı) oruç tutmaya güç getiremeyenlere bir yoksulu (sabah-akşam) doyuracak fidye gerekir. Kim de gönülden (fidyeyi artırıp) hayır yaparsa, bu onun için daha iyidir. Bununla beraber oruç tutmanız, eğer bilirseniz, sizin için hayırlıdır.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm'ın ilk yıllarında her ay üç gün oruç tutulurdu. Bizden önceki ümmetlerin de aynı sayıda oruç tuttuğu söylenir. Muaz bin Cebel, İbn Mes'ud ve İbn Abbas (radıyallahu anhum) gibi ashabın ileri gelenlerinden yapılan rivayete göre, Nuh Peygamber'den Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e kadar gelip geçen bütün peygamberler ve onların ümmetleri her ay üç gün oruç tutmuşlardır. Allah (celle celaluhu) bunu yukarıdaki âyetle hükümsüz bırakarak sadece Ramazan ayının tamamında oruç tutmayı farz kıldı.[1]

1 Fazla bilgi için bak: İbn Kesîr ve İbn Cerîr tefsirlerine...

İLGİLİ HADİSLER

"İslâm beş (esas) üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet etmek; namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve haccetmek."[1]

"Âdemoğlunun her ameli kendisi içindir; ancak oruç değil, çünkü oruç Benim içindir ve onun karşılığını ancak Ben veririm."[2]

"İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Mekke'ye gitmek üzere Medine'den hareket etti. Bu sırada Ramazan ayında bulunuyorduk. Mekke'ye 43 mil kala Usfan mevkiine gelince su istedi. Getirilen suyu herkes görsün diye eliyle yukarıya kaldırdı ve sonra içti. Böylece Mekke'ye varıncaya kadar oruç tutmadı."[3]

"Kim inanarak ve karşılığını yalnız Allah (celle celaluhu)'dan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları (kul hakkı hariç) bağışlanır."[4]

"Oruç sabrın yarısıdır." "Oruç bir sütre ve kalkandır."[5]

"Kutsal savaşa çıkın ki ganimet elde edesiniz. Oruç tutun ki sıhhat bulasınız. Seyahata çıkın ki zengin olma imkânına kavuşasınız."[6]

TARİHİ YÖNÜ

Cebel oğlu Muaz (radıyallahu anh) diyor ki:

- Namaz ve oruçtan her biri üçer devre geçirmiştir.

Namazın üç devresi:

1. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Medine'ye hicret ettiklerinde on yedi ay Kudüs'teki Beytü'l- Makdis'e yönelerek namaz kıldı. Sonra kıblenin

---

1 Buharî/İmân: 1, 2, tefsir: 2/30- Müslim/İman: 19, 22- Tirmizî/İman: 3- Nesâî/İman: 13

2 Müslim/Siyam: 161, 163- Nesâî/Siyam: 42- Ahmed: 2/273, 281- Darimî/ Savm: 50- Taberânî/ Savm: 58

3 Müslim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

4 Buharî/İman: 28, siyam: 6- Müslim/Siyam: 203, müsafirîn: 175- Ebû Dâvud/Ramazan; 1, Savm: 57- Tirmizî/Savm: 1, cennet: 4- Nesâîl/Siyam: 39-İbn Mâce/İkamet: 173, siyam: 2, 33- Darimî/ Savm: 44- Ahmed: 2/232, 241

5 Buharî/Savm: 2, tevhîd: 35- Müslim/Siyam: 162, 163- Ebû Dâvud/Savm: 25- Tirmizî/İman: 8, cennet: 29- Nesâî/Siyam: 42, 43- İbn Mâce/Siyam: 1, Zühd: 22- Ahmed: 1/195, 196- 2/257.

6 Ahmed: 2/380.

değiştirildiği hakkındaki âyet inince artık Mekke'de kurulan ve ilk mâbed olarak tarihe geçen Kâbe'ye yüzçevirip namaz kıldılar.

2. Ashab namaz için toplanır, birbirine vaktin girdiğini duyurmaya çalışırlardı. Neredeyse bu konuda Hristiyanlar gibi çan çalmaya başlayacaklardı. (Böylece bir fikir ortaya atılmıştı). Sonra Ensar'dan Zeyd oğlu Abdullah (radıyallahu anh), ezan ile ilgili gördüğü rüyayı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e anlattı. Zaten Rasulullah Efendimiz'e de aynı ölçü ve anlamda işaret verilmişti. Bilâl'ı çağırıp ezan okumasını emretti. Aynı rüyayı Hattab oğlu Ömer (radıyallahu anh) de görmüştü. Böylece namaza ikinci devre olarak ezan ile davet başladı.

3. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ashab-ı Kirâm'dan önce Mescid'e gelip namaza hazırlanırdı. Arkadan gelen Ashab, namaz kılmakta olan kardeşlerine kaç rekat kıldıklarını sorar, aldıkları işarete göre namazlarını tamamlarlardı. Cebel oğlu Muaz (radıyallahu anh) bir gün geç geldi. Hiç kimseden kaç rekat kılındığını sormadı. Niyet edip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e uydu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) selâm verince, o da kaç rekate yetişemediğini anladı ve kalkıp ona göre namazını tamamladı. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu: **"Muaz size bir sünnet öğretti, artık onun yaptığı gibi yapın!"**

Orucun Üç Devresi:

1. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine'ye hicret ettiklerinde her ay üç gün oruç tutardı. Sonra Ramazan orucunun farz olduğu bildirildi. Ancak oruç tutmaya güç getirenler oruç tutmak veya bir yoksulu doyurmak arasında serbest bırakıldı.

2. "Kim bu aya (ramazana) hazır olursa oruç tutsun"[1] mealindeki âyet indirilerek bu serbesti kaldırıldı. Eyleşik olup da sağlığı yerinde bulunana oruç tutmak farz kılındı. Hasta ve yolcu için ruhsat verildi. Oruç tutmaya güç getiremeyen yaşlıların ve iyileşmesi umulmayan hastaların ise, her gün için bir yoksulu doyurmaları, bir kolaylık olarak belirtildi.

3. Ramazan orucu farz kılındığında Ashab-ı Kiram akşam iftarından sonra uyumadan önce yer, içer ve cinsî yaklaşmada bulunurlardı. Uyuduktan sonra fecir doğmadan uyansalar bile bir daha yiyip içmez ve cinsî

1 Bakara sûresi: 185

yaklaşmada bulunamazlardı. "(Ramazan'da) oruç (tuttuğunuz günlerin) gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helâl kılındı."[1] mealindeki âyet inince bu sıkıntı kalkmış oldu.

Dağfel bin Hanzele (radıyallahu anh)'ın Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'dan yaptığı rivayete göre: Hristiyanların da yılda bir ay oruç tutmaları kendilerine farz kılınmıştı. Hükümdarları hastalanınca, şifa bulduğu takdirde buna on gün daha ilâve edeceklerini adamışlardı. Hükümdarları iyileşti ama ağzındaki ağrı kesilmedi, devam etti. Bundan da kurtulursa oruçlarını, yedi gün daha ilâve etmek suretiyle 47 güne çıkaracaklarını adadılar. Hükümdarın ağzı iyileşince adaklarına uydular. Başka bir hükümdarları ise orucu bahar mevsimine alıp 50 gün olarak tamamlanmasını emretti. Onlar da buna uyarak her yıl bahar mevsiminde 50 gün oruç tutmaya başladılar. Ne var ki onların tuttuğu bu oruçla Müslümanların tuttuğu Ramazan orucu arasında hem sayı bakımından hem de sıfat ve şart bakımından birtakım farklar vardır. Tabiînden Hasan Basrî ile Müfessir Süddî de aynı rivayeti benimsemişlerdir. İlim adamlarımızın çoğu ise, ayda üç gün oruç tuttuklarına ait rivayeti daha sıhhatli bulmuşlardır.

Bazı ilim adamlarına göre ise, her ümmete otuz gün oruç farz kılınmıştır. Ne var ki onlar buna bir gün başında, bir gün de sonunda ilâve yapa yapa onu 50'ye çıkarmışlardır. Bu nedenle şek günü (Ramazan olup olmadığı kesin bilinmeyen günde) oruç tutmak mekruh sayılmıştır.

Âyetteki Benzetme

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

"Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı."

Bu, farzın farza benzetilmesi anlamınadır. Yani bizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi oruç bize de farz kılındı. Bu nedenle âyetteki benzetme orucun niteliğini, niceliğini ve gün sayısını içermemektedir. Nitekim Büyük Müfessir İmam Kurtubî de bu benzetmenin vücubun aslına dönük bulunduğunu, vakit, sayı, nicelik ve nitelikle ilgili olmadığını kaydetmiştir. Ayrıca Cebel oğlu Muaz (radıyallahu anh) ile Tabiîn'den Ebû Rebah oğlu Ata'dan da, âyetteki benzetmenin sadece orucun farz kılınışıyla ilgili olduğunu, sıfat

1 Bakara suresi: 187

ve sayıyla bağlantılı bulunmadığını yansıtır ölçüde sahih bir rivayet yapılmıştır.

Diğer Ümmet Ve Milletlerde Oruç

Oruç hemen hemen her ümmet ve millette bir ibâdet türü olarak yer almış, daha çok Tanrıya yaklaşma ve nefsi terbiye etme anlam ve duygusu içinde yapılagelmiştir. Eski Mısırlıların, Yunanlıların, Romalıların oruç tuttukları bilinmektedir. Bugün hâlâ Hinduların kendilerine has nitelikte oruç tuttukları tespit edilmiştir.

Değişmesine rağmen elimizdeki Tevrat nüshalarında orucun farziyetine delâlet eden açık bir belge yoksa da orucu ve bu ibâdeti yerine getirenler hakkında bir takım övgüler vardır. Musa Peygamber'in 40 gün oruç tuttuğu rivayet yoluyla sabit olmuştur. Bu nedenle orucun belli bir ibâdet olarak süregeldiğini ve dinlerin esasta birleştiğini görmekteyiz. Çünkü semavî dinlerin hepsi aynı kaynaktan gelmedir. Yahudiler de Orişelim(Yeruşalim)'in yıkıldığı tarihi hatırlayarak bir hafta oruç tutarlar.

Hristiyanlara gelince, İncil'de orucun farz kılındığını açıklayan bir belge mevcut değildir. Zekeriya bölümünde onun beşinci ayda perhiz etmesinden söz edilir. Ayrıca yine bu bölümün yedinci kısmında şu ifadeler yer alır: "Bu yetmiş yıldır, beşinci ayda ve yedinci ayda oruç tuttuğunuz ve dövündüğünüz zaman bana mı, benim için mi oruç tuttunuz? Ve yediğiniz zaman ve içtiğiniz zaman kendiniz için yemiyor musunuz?"[1]

Matta İncil'i 6/16 bölümünde oruçla ilgili şu sözler yer almaktadır: "Ve oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın; zira onlar oruç tutuklarını insanlar görsünler diye, suratlarını asarlar. Doğrusu size derim: Onlar karşılıklarını aldılar. Fakat sen oruç tuttuğun zaman, başına yağ sür ve yüzünü yıka; tâ ki, insanlara değil, gizlide olan Babana oruçlu görünesin ve gizlide gören Baban (Rabbin) sana ödeyecektir."

Görülüyor ki İncil'in birkaç yerinde oruç ibâdetinden ve onun sırf Allah için yerine getirilmesinden söz edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki oruçla ilgili âyetler, Tevrat ve İncil'in oruç konusunda da değiştirilen belgelerini düzeltmekte ve bu ibâdetin diğer ümmetle-

1 Gerçi Kitab-ı Mukaddes'te Zekeriya bölümü Tevrat'a bağlı bir kısımdır. Ama Hz. Yahya ve Meryem ile ilgisinin fazlalığını dikkate alarak bunu Hristiyanlarla alâkalı fasılda belirttik.

re de farz olduğunu belirtmektedir.

AHLAKİ YÖNÜ

Oruç, namaz gibi hayatı disipline eden önemli bir ibâdettir. Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğuna erişmek, O'na yakın olmak için insanın kendi irâdesini ölçülü ve anlamlı biçimde kullanarak yemek, içmek ve benzeri ihtiyaçları yerine getirmekten belli bir süre nefsini alıkoyması, bir bakıma melekleşmeye yönelmesidir. Bu nedenle diyebiliriz ki oruç, irâdemizin en büyük terbiyecisi, vicdanımızın en usta geliştiricisidir. Allah (celle celaluhu)'ya olan imânın ve O'nun yüceliğini için için duymanın bahtiyarlığı; içten dışa, dıştan içe akseden ilâhî sevgi ve saygının belirtisidir. Allah ile beraber olmanın derin anlamını, O'na kul olmanın yüksek zevkini oruç gönüllere işler, namazla birleşip bunu bütünleştirir.

Namaz ve oruç gibi yüksek değer taşıyan ve derin anlamı olan iki ibâdet tam bilinçli yapılır, yerine getirilirse, şüphe yok ki insanı olgunlaştırır. Haram ve şüpheli lokmanın kapıdan içeri girmesine, mideye inmesine engel olur. İnsan haklarına el uzatmayı bir tarafa bırakalım, o hakları en güzel ölçü ve biçimde korumayı öğretir. O bakımdan denilmiştir ki; oruç, olgun insan olmanın tezgâhı, hayırhah kişi olmanın potasıdır.

Helâl kazanç temin etmenin huzurunu gönüllere estirir. Vicdan serinliğini sağlar. Sofra başında helâl ve temiz bir lokmanın verdiği vicdan huzurunu insan hiçbir yerde duyamaz. Allah (celle celaluhu)'nun lütfettiği nimeti O'nun mülkünde, O'nun denetimi altında besmele çekerek yemek ve hamdederek kalkmak kadar asil bir davranış var mıdır? Aile büyüğünün bu davranışı, terbiye okulunun en yetiştirici ve eğitici maddesini oluşturmaz mı? Çocuklara bundan daha güzel bir terbiye vermek mümkün müdür? Oruçlu bulunan baba ve annenin sofra başına oturup, "Allah'ım sana hamdolsun, bugün de bize helâl bir rızık verdin. Ruhumuzu karartan, vicdanimizi kirleten haram ve insan haklarından bizi korudun. Sana ne kadar şükretsek yine azdır." diye dua etmeleri, en güzel öğüt değil midir?

SOSYAL YÖNÜ

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Olur ki korunup sakınırsınız."

Toplumun dert ve ıstırabını paylaşmak; fakir ve yoksulun sıkıntı ve ihtiyacını gidermek üstün bir fazilettir. Bunu ancak merhamet duyguları gelişmiş insanlar yapabilir. Faziletin kaynağı, sağlam bir imândan sonra, insan sevgisiyle içiçe bulunmaktır. Oruç bu sevgiyi en derin anlamıyla gönüllere ve dimağlara işleyen müstesna bir ibâdettir. Bunun için her ümmete farz kılındığından söz edilmekte, insanlık için nasıl bir rahmet kapısı açtığına dikkatler çekilmektedir. Namaz ne kadar cemiyet ve cemaatle kaynaşmayı, onlarla bütünleşme şuurunu geliştirirse, oruç ta o nispette toplumla ilgi kurmayı, sosyal adaleti sağlamayı, kaynaşıp bütünleşmeyi; fakirle zengin arasındaki açıklığı, Allah (celle celaluhu)'ya kul, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ümmet olmanın eşitliği içinde kapatmayı gerçekleştirir.

Oruç, Allah (celle celaluhu)'ya yakın olmanın verdiği derin bir zevk ile Allah kullarını sevip saymanın en ölçülü terbiyesini verir. İnsana saygınlık ve kişilik kazandırır. Böylece insan toplumun kopmaz bir parçası, tamamlayıcı bir elemanı olmanın bilincine erişir.

Sık sık oruç tutan ve kendisine hediye olarak sunulan süt ve hurma gibi gıda maddelerini ağzına koymadan fakir ve yoksul arkadaşlarına veren cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu düşünce ve duygusunu kelimeyle anlatmak mümkün müdür? Aç bir fakiri doyurmanın verdiği vicdan huzuru ve gönül rahatlığı hangi kelimelerle anlatılabilir? Hele Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi bir rahmet Peygamber'inin toplumu eğitmesinde gösterdiği bu asil davranışların altında nasıl yüksek bir gayenin yattığını düşünüyor muyuz? Millet bünyesinde yetişen aydınlarımız böylesine asil ve insanlıktan yana temiz düşüncelerle, rahmet fışkıran bir gönül, ıstırap içinde kıvranan fakirler ve düşkünler için acıyan bir vicdanla kendilerini donatıp sahneye çıksalardı ne anarşiye yer kalır ne de insanlar birbirinin kanını emmeye çalışırdı.

Orucun bir başka yararı da ticarî ilişkilerimizde ve diğer beşerî münasebetlerimizde bize yön vermesi, kendimiz için sevip hoş gördüğümüz şeyleri vatandaşlarımız için de sevip ve hoş görmemize yardımcı olmasıdır. Zira oruç, insanî duygularımızı bu konuda hem geliştirir, hem de harekete geçirir. Zaten olgun bir insandan beklenilen bu değil midir?

SAĞLIK YÖNÜ

Savm ve Siyam'ın karşılığında kullandığımız oruç bir bakıma dinî

perhiz olup belirli günlerde belirli bir süre yiyecekten, içecekten, cinsel ilişkiden, insanda uyarıcı tesir yapan sigara ve benzen maddelerden ve bunların verdiği zevkten belli bir amaç (ilâhî rızaya erişmek) için sakınıp vazgeçmektir. Görülüyor ki oruç nedeniyle yapılan perhiz sadece günün belirli saatlerinde yapılmaktadır. Bünyeyi sarsmayacak, kansızlığa yol açmayacak ölçüde olan bir perhiz -midede ciddi bir rahatsızlık yoksa-mutlaka yararlıdır. O halde gelişigüzel bir perhiz yarar yerine zarar verir.[1]

Dinî kurallarla birlikte sağlık kurallarına da uyularak yılda bir ay oruç tutmak, gerek ruhsal, gerekse bedensel açıdan yararlı olduğunu din âlimleri kadar, tıp bilginleri de kabul etmişlerdir. O bakımdan otuz gün belirli saatlerde tutulan oruç ibâdeti sırf sağlık veya hastalıkla ilgili olan perhizle karıştırılmamalıdır. Çünkü bir ay süreyle vücudu besleyici ölçüde proteinli ve vitaminli maddeleri almadığımız takdirde sağlık durumumuz hızla bozulur; deride buruşma göze çarpar, başta bir dönme ve sersemlik belirir; zayıflama ve kalp atımında yavaşlama başlar. Gözler anlamsız bakar; mikroplanmaya karşı vücut direncini kaybeder.

Aynı zamanda büyük bir tabib olan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Allah (celle celaluhu)'dan aldığı emir ve tavsiye üzerine oruç tutan mü'minlerde bu gibi hallerin meydana gelmemesi ve ibâdetin ruhsal gelişmeyi, bedenî güçlenmeyi, ahlâkî olgunlaşmayı yeterince sağlaması için hem akşamları kâfi miktarda gıda almayı, hem de sahura kalkmayı kuvvetli sünnet kılmış; iftar etmeden üstüste oruç tutmayı mekruh ve yararsız saymıştır.

İşte bu sünnete uyularak Müslümanların Ramazanda farklı ve çeşitli zengin sofra hazırlaması, fakirlere de bu hususta yardım elini uzatması, vücudun günlük besin ihtiyacını yeteri kadar karşılamaktadır. O nedenle oruç ibâdeti sağlığımız açısından da çok yararlı ve dinlendiricidir. Çünkü midenin dinlenmesi metabolizma bozukluklarını ve bunun sonucu ortaya çıkan bazı hastalıkları önler veya tedavi eder. Yani metabolizma bozukluklarını önlemede yardımcı etken olur. Lüzumundan fazla yağlı maddeler yemekten dolayı metabolizmadaki rahatsızlık; yağlı cisimlerin dokularda toplanmasının yol açtığı hastalıklar, kısmen de olsa oruçla normale dönme imkânına kavuşur. Daha doğrusu bu konuda hekimin de verdiği ilaca yardımcı olur.

1 Farsça "pehriz" Türkçemizde daha çok "perhiz" şeklinde kullanılır.

Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz **"Mideyi yemek ve içmekle tıka basa doldurmaktan sakının. Çünkü fazla yemek bedeni bozar, hastalığa neden olur, namaza karşı gevşeklik doğurur. Yeme ve içmede ortalama bir yol takip edin. Çünkü böyle yapmanız vücudu düzeltir; hem lüzumsuz harcamadan uzak tutar. Aynı zamanda Allah yağlanmış şişman bedeni sevmez. Kişi şehvetini dinine tercih etmedikçe helak olmaz."**[1]

"Ademoğlu karnından (mide) daha zararlı bir kap doldurmamıştır."[2]

"Ümmetim hakkında endişe duyduğum şey, karın (göbek) büyüklüğü, uykuya devam etmek, tembellik ve inanç zayıflığıdır."[3] buyurmuştur.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, orucun bizden önceki ümmetlere de farz kılınmış bedenî bir ibâdet olduğundan söz edildi; kötülüklerden sakınmada Allah korkusunu derin saygı havası içinde gönüllerde üstün kılmada orucun yüksek anlamdaki tesirine işarette bulunuldu ve hastalık, yolculuk ve yaşlılıktan dolayı güç yetirememe gibi nedenlere dokunularak, ibâdetin şahsın gücüne ve sağlık durumuna paralel yürütülmesi gereği belirtildi.

Aşağıdaki âyetle oruca zaman süresi olarak belirlenen Ramazan ayına dikkatler çekiliyor; kutsallığın zaman kavramında değil zaman içinde meydana gelen önemli ve yararlı olaylarda olduğu üzerinde durularak bu konuda bir ölçü sunuluyor ve sonra teklif edilen ibâdetlerle, verilen ilâhî emir ve yasaklarla sadece kolaylık irâde edildiği, güçlük istenmediği özellikle belirtiliyor.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَىٰ
وَالْفُرْقَانِ ۚ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ
فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۗ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ۖ وَلِتُكْمِلُوا

1 Tefsîr-i Ruhu'l-Meani Alusi: c. 8, s. 110/Müsned-i Ahmed.

2 Ahmed: 4/132- Tirmizî/Zühd: 47- Hâkim.

3 Darekutnî: Câbir (radıyallahu anh)'den Ahmed; 5/90.

الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

185- (O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, içinde Kur'ân, insanlara doğru yolu gösterici ve doğru yolun, hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden ayırıcı belgeleri olarak indirildi. Artık sizden kim bu ay'a hazır olursa, oruç tutsun. Kim de hasta olur veya yolculuk halinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde (kaza etsin). Allah size kolaylık ister, zorluk istemez. (Bu kolaylığı) sayıyı tamamlamanız ve size yol gösterip başarılı kıldığı için O'nu ululamanız içindir. Olur ki şükredersiniz.

İLGİLİ HADİSLER

"Allah şüphesiz Ramazan orucunu size farz kıldı, ben de (teravih) namazını sünnet kıldım. Kim inanarak, karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek Ramazan'da oruç tutar, namaz kılarsa, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından çıkar (temizlenir.)"[1]

"Kim (yolculuk halinde) iftar ederse, bu uygun ve güzeldir. Kim de oruç tutarsa, ona bir vebal ve günah yoktur."[2]

"Allah'ın size ruhsat verdiği hususa gerekli olun, (O'nun ruhsatına uyun)."[3]

Hamza b. Amr el-Eslemi, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordu:

-Ey Allah'ın Rasulü! Ben çok oruç tutan bir kimseyim; yolculukta oruç tutayım mı?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

-Arzu edersen, tutabilirsin, ister iftar edersin.[4]

"Şüphesiz dininizin (ve dindarlığınızın) en hayırlısı en kolay olanıdır."[5]

---

1 Nesâî: Abdurrahman bin Avf'tan/Siyam: 40- Ahmed: 1/191- 5/246.

2 İbn Kesîr Tefsiri: c. 2/217 - Taberânî/Siyam: 45.

3 Müslim/Siyam: 99, 105. Nesâî/Siyam: 47, 48. Ahmed: 5/58.

4 Buharî - Müslim - Nesâî/Siyam: 56- Ahmed: 3/494- 6/343.

5 Ahmed bin Hanbel: 4/338- 5/32.

"Kolaylaştırın zorlaştırmayın; teskin edin, nefret ve bıkkınlık vermeyin."[1]

"Müjdeleyin, nefret ve bıkkınlık vermeyin. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Birbirinize uyun (uyum içinde olun) uyuşmazlığa düşmeyin."[2]

"Batıldan uzak, Hakk'a yönelik koskolay bir din ile gönderildim."[3]

Ramazan Ayı'nın Özelliği

Konumuzun özünü, mayasını oluşturan âyetle, Kur'ân-ı Kerîm'in Ramazan ayında indirildiği bildiriliyor. Tefsirlerle hadîsler, Kur'ân'ın tamamının Ramazan'da Kadir Gecesi'nde Levh-i Mahfuz'dan Dünya semasına Beytülizzet'e indirildiğini haber vermektedirler: "Şüphesiz ki Biz O'nu (Kur'ân'ı) Kadir Gecesi indirdik."[4] âyetiyle bilhassa sözü edilen husus belirtiliyor. Duhân Sûresi'nde ise: "Biz onu gerçekten mübarek bir gecede indirdik."[5] buyuruluyor. Bununla da Kadir Gecesi'nin son derece feyizli, hürmet edilmesi gerekli; bereketli ve rahmet ile mağfirete kapısı açık şerefli bir gece olduğu açıklanıyor.

Kur'ân'ın Levh-i Mahfuz'daki kudret kalemiyle yazılı bulunan tamamı böylesine mübarek bir gecede indirildikten sonra olayların meydana gelişine göre parça parça indirilerek 23 yıla yakın bir sürede Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in kalbine inişi tamamlanmıştır. Nitekim ilim adamlarımızdan çoğunun tespiti bu anlam ve ölçüde olmuştur. Başka bir ayda indirildiğini iddia edenlerin ise güvenilir bir dayanakları yoktur. Yani onlar zayıf rivayetlere dayanarak böyle bir iddia ileri sürmüşlerdir.

Ramazan ayı ve Kur'ân'ın indirildiği gece, mübarek, feyizli, rahmet ve bağışlanma özelliğini taşıyıcı bir zaman parçası olduğuna göre, diğer ilâhî kitaplar (Tevrat, Zebur, İncil ve Sahifeler) hangi ayda veya zaman parçası içinde indirilmiştir? Bu konuda bize en doyurucu bilgiyi ve en sağlam rivayeti, büyük müctehid İmam Ahmed bin Hanbel ile büyük müfessir İbn Cerîr Taberî nakletmektedirler. Bu tespite göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve

1 Buharî/Mayazi: 60, Ahkam: 22- Müslim - Darimî/Mukaddeme: 24.

2 Buharî - Müslim: Muaz bin Cebel (radıyallahu anh)'den.

3 Sünen - Ahmed: 5/266- 6/116, 233.

4 Kadir sûresi: 1

5 Duhan sûresi: 3

sellem) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"İbrahim Peygamber'in Sahifeleri Ramazan'ın ilk gecesinde; Tevrat, Ramazan'ın altıncı gününde; İncil aynı ayın on üçüncü gününde, Kur'ân-ı Kerîm ise Ramazan'ın yirmi dördünde indirilmiştir."

Müfessir İbn Kesîr Ebülfidâ'nın açıklamasına göre:

Tevrat, Zebur ve İncil'in hepsi birer bütün halinde peygamberlerine indirilmiştir. Kur'ân ise bir bütün halinde Levhi Mahfuz'dan Dünya Semâsı'na Beytülizzet'e indirilmiş; oradan da, yukarıda belirttiğimiz gibi olaylara göre parça parça indirilerek 23 yıla yakın bir süre içinde tamamlanmıştır.

İbâdette Adalet Ve Eşitlik

فَمَنْ شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

"Artık sizden kim bu aya hazır olursa, oruç tutsun."

İslâm'ın en son ve en mükemmel din olma özelliği, onun her bölümünde ve her konusunda kendini açıkça belli eder. Namazın güneş saatine göre ayarlanıp kılınması, yeryüzündeki enlem ve boylamlar üzerinde bulunan İslâm ülkelerinde günün her saatinde ezan okunmasını ve Allah (celle celaluhu)'ya her an secde edenlerin bulunmasını sağlar. Çünkü güneş her yerde ne aynı anda doğar ne de aynı anda batar. Bundaki hikmet, günün her zaman parçası içinde yeryüzünde Allah (celle celaluhu)'ya ibadet edilmedik bir an geçmesin diyedir.

Oruç ise kamerî yıla göredir, güneş yılına göre değil. Bu ikisi arasında, bilindiği gibi on bir gün fark vardır. Böylece bu ibâdet yılın her mevsiminde tutulsun, mü'minler arasında uzun ve kısa, sıcak ve soğuk günlerde eşitlik sağlansın diye Allah ve Peygamberi bu ibâdetin kamerî seneye göre yerine getirilmesini emretmişlerdir. Böyle olmasaydı, oruç farz kılındığında Ramazan ayı yaz mevsimine rastlamıştı. Her sene aynı mevsimde tutulması gerekirdi. O nedenle her şene Kuzey Yarımküre'de çok sıcak ve uzun günlerde oruç tutulurken, Güney Yarımküre'de hep kış mevsiminde ve en kısa günlerde bu ibâdet yerine getirilirdi. Bu da mü'minler arasında ibâdet konusunda bir adaletsizlik ve eşitsizlik doğururdu. Ama bütün dünya milletlerine gönderilen İslâm, dünyanın coğrafi durumunu

dikkate alarak orucun her dokuz yılda ayrı bir mevsimde tutulmasını ayarlamış ve ibâdette de en güzel ve doyurucu eşitliği getirmiştir. Kanaatimce İslâm'ın cihan dini olduğuna başka delil aramaya lüzum yoktur. Onun yalnız bir millete değil, bütün milletlere gönderilen en son din olduğuna delil bakımından bu olay kâfidir.

Zaman Kavramı

İslâm ve onun kitabı Kur'ân, zamana değil, zaman içinde cereyan eden olaylara değer verir. Kutsallık zamanda değil, onda meydana gelen ve insanlıktan yana rahmet kapılarını açan olaylardadır. Çünkü zaman kavramı izafîdir. Hem bizim için hakiki zaman biyolojik anlamda geliştiğimiz devredir. Diğer zaman bölümleri; yani yıla, aya, güne, saate göre ayarlamamız ve bölmemiz sun'idir. Böyle olmasaydı, yukarıda da belirttiğimiz gibi Ramazan ayında farz olan ve yaz mevsimine rastlayan orucu her sene yaz mevsiminde tutmamız; Nisan ya da Haziran ayında sabaha karşı doğan Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in doğum gecesini her yıl aynı ay ve günde kutlamamız gerekirdi. Ama İslâm, zamanı değil olayın hatırlanmasını ve değerlendirilmesini emreder.

İşte bütün mübarek gün ve geceler İslâm'a göre aynı hikmete dayanıp bağlanır.

45. Dereceden Yukarıda Oruç

45. Dereceden kutuplara doğru 90. dereceye kadar gece ile gündüz anormal biçimde değişmektedir. Güneş'in batmasından az sonra doğduğu bölgeler bulunduğu gibi, gece ve gündüzü çok uzun süren bölgeler de vardır. Bu bakımdan 45-90 derece arasındaki bölgelerde namaz ve oruç gibi ibâdetlerin artık güneşin doğuş ve batışına göre değil, normal sayılacak ölçüde gece ve gündüzü plan yakın bir ülkeye göre ayarlanması gerekir.

Cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Levhi mahfuz'dan alıp öyle konuşur, ilâhî emirle hareket ederdi. Bu nedenle diyebiliriz ki O'nun ilimle ve gelecek günlerde ortaya çıkacak olaylarla ilgili haberlerinin doğruluğu her geçen gün biraz daha iyi anlaşılmaktadır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz 45-90 derece arasındaki bölgelere de işarette bulunmuş, kıyamete yakın teknik alandaki ilerleme ve gelişmeyle bu bölgelerin keşfedileceğini önceden haber vermiş ve mesafelerin kısalacağına, Deccal'ın çok kısa bir zamanda yeryüzünü

dolaşabileceğine dikkatleri çekmiştir. Sahih hadîs kitaplarında nakledilen bu rivayetler bize kadar ulaşmış bulunuyor.

Ahmed bin Hanbel'in ve Tirmizî'nin rivayet ve tespitlerine göre Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Zaman birbirine yaklaşmadıkça, (seri vasıtalarla uzak mesafeler kısalıp her şey motorize edilerek) insan gücü azalmadıkça kıyamet kopmaz. Öyle ki, yıl ay gibi, ay hafta gibi, hafta bir gün gibi, gün bir saat gibi ve saat bir kıvılcımın parlayıp sönmesi gibi kısalacak."[1]

Ayrıca Nevvas bin Sem'an hadîsiyle Müslim, Ahmed bin Hanbel ve Tirmizî, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu tespit etmişlerdir:

"Deccal çıktığında bir gün bir sene gibi, bir gün bir ay gibi, bir gün bir hafta gibi... olacaktır."

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu:

-Ey Allah'ın Rasulü! O uzun günlerde (bir ay, ya da daha uzun süren gündüzde sadece) beş namaz kâfi gelir mi?

Efendimiz onlara şu cevabı verdi:

-Hayır, ama siz (normal gündüzü olan bir ülkeye göre) zamanı takdir edip ayarlama yapın ve ona göre beş vakit namazınızı kılın.[2]

Ashab yine sordu:

-Ya çok kısa olan günlerde (güneş doğduktan kısa bir zaman sonra battığı yerlerde) beş vakit namazı nasıl kılacağız?

-Uzun günlerde yaptığınız takdir ve ayarlama gibi bir ayarlama yaparsınız, diye cevap verdi.

İşte bu iki hadîsle 45-90 derece arasında bulunan ülke ve bölgelerde nasıl ibâdet edileceği, zaman kavramının nasıl ayarlanacağı çok açık bir ölçü ve biçimde belirtilmiştir.

Bu konuda önemli bir kuralı hatırlatmakta yarar görüyoruz: Farz bir

1 Tirmizî/Zühd: 24- Müslim/İlim: II, 12- Ahmed: 2/232, 313, 519, 525, 530, 538.

2 Tirmizî/Fiten: 59

ibâdetin gerçekleşmesinin bağlı bulunduğu şartlardan biri zorunlu bir sebeple ortadan kalkarsa bu, diğer şartların düşmesini ve böylece şartlara bağlı farzın yerine getirilmemesini, farziyet hükmünün kalkmasını gerektirir mi?

Zorunlu bir nedene dayanmaksızın şahsın kendi iradesiyle şartlardan birini terketmesi meşrutun (şarta bağlı bulunan farzın) gerçekleşmesini engeller. Bu noksanlık içinde yapılan farz bir ibâdet sahih sayılmaz. Bunun aksine kaçınılmaz bir nedenle terkedilen veya ortadan kalkmış bulunan bir şart, kendisine bağlı bulunan meşrutun gerçekleşmesini, aynı zamanda sıhhatini engellemez. Buna bir örnek verecek olursak, namazı ve bağlı bulunduğu şartları gösterebiliriz:

Kıbleye yönelerek namaz kılmak şarttır. Fakat o yöne yüzçevirme imkânı bulunmadığı bir yerde namaz yine terkedilmez. Bunun gibi avret (utanç) yerlerini örtmek de şarttır. Ama örtünecek hiçbir şey bulamayan kimse, vakit de daralmışsa, o vaziyette oturarak namaz kılar. O halde 45-90 derece arasındaki bölgelerde namazın ve orucun şartlarından biri olan vakit mümkün olmadığında namaz ve oruç terkedilmez. Belli vakitleri, yani normal vakitleri bulunan yakın bir ülkenin saatına göre düzenlenip yerine getirilir. Bunda hiçbir sakınca yoktur.

Cihan dini olan İslâm, ibâdetleri ve onların bağlı bulunduğu şart ve kuralları yerkürenin her bölgesinde uygulanacak ölçü ve anlamda düzenlemiştir. Namaz ve oruçtan maksat zaman ve içindeki belli vakitler değil, ruhen olgunlaşıp Allah (celle celaluhu)'ya daha yakın olmak ve Allah (celle celaluhu)'ya kul olmanın ölçü ve mânasını ortaya koymaktır. Zaman ve içindeki belli ve belirli saat ve vakitler ibâdeti ayarlamak, ona düzenli bir resmiyet vermek içindir. Tabii mümkün olduğu yere göre bu düzenleme ve resmiyet uygulanır.

Bunun için Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu konuda soranlara, yakın bölgelere göre takdir edip kılarsınız, buyurmakla, İslam'ın bir kez daha en son ve en mükemmel din olduğunu, onda bir yanlışlık ve noksanlığın bulunmadığını, noksanlığın bizim anlayış ve kavrayışımızda olduğunu belirtmiştir.

Salât ve selâm O'na ve arkadaşlarına olsun.

Ramazan'da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimizle Melek**

Cebrail'in Karşılıklı Kur'an Okumaları (Mukabele)

أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ

"O Ramazan ayıdır ki, içinde Kur'ân indirildi."

İnsana yaradanını tanıtan; âhiretin varlığından tatmin edici ölçüde haber verip onu derin bir ümitsizlikten kurtaran; ruhun ölümsüzlüğünü bildirip sonsuz bir hayata aday olarak yaratıldığımızı en doyurucu sözlerle gönüllere işleyen; insanla Allah arasındaki yola, nefis ve şeytanın koymuş oldukları engelleri kaldırarak onu işlek duruma getiren; gönüllerdeki sonsuz ihtiras ve arzulara tatmin edici ölçüde cevap verip huzur havasını estiren; yaratılışımızın ve dünyaya getirilişimizin hikmetini açıklayarak bize yön veren Kur'ân, bütün bu özellikleriyle indiği gibi korunmaktadır. Tek kelimesi ve bir harfi bile değişmesin diye büyük bir özen gösterilmiş ve bu nedenle de melek Cebrail (aleyhisselam) her Ramazan ayında inip Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le karşılıklı Kur'ân okumuşlar ve kusursuz bir ölçü ve anlamda hatim yapmışlardır. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in vefat edeceği yılın Ramazanında ise, bu karşılıklı okuma (mukabele) baştan sonuna kadar iki defa yapılmıştır.

Bu, Kur'ân'ın indiği gibi tebliğ edildiğini ve indiği gibi hafızalara işlendiğini bir defa daha ispatlamaktadır. Böylece Kur'ân'ın hem Ramazan ayında indirilmesi, hem melek Cebrail ile Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in her Ramazan mukabele okuması, bize şu güzel sünneti getirmiştir: Özellikle Ramazan ayında Kur'ân'ı hatmetmek ve mümkünse camilere gidip mukabeleyi dinleyip izlemek; kentin camilerinden birinde Teravih namazını hatimle kılmak...

Yılda bir defa olsun ruhumuza bu lâhutî gıdayı vermemiz ve kendimizi bu hava içinde olgunlaştırmamız aklın ve imânın gereği değil midir? Bugün ruhunu bu tür manevî gıdalarla geliştirmeyen milletlerin ve yetişen kuşakların içine düştüğü madde ve şehvet; hırçınlık ve acımasızlık çukurunu görmemek mümkün mü?

Evet, Allah bu konuda da bize kolaylık diler, zorluk dilemez. O halde O'nu ululamamız ve O'na gönülden şükretmemiz gerekir. Çünkü Ramazanda Kur'ân okumak, oruç tutup beş vakit namazla birlikte teravih sünnetini yerine getirmek, ruhu olgunlaştırmanın ve Allah (celle celaluhu)'ya ya-

kın olmanın en kolay ve en güzel yollarından biridir.

Ramazan'ın Sosyal Yapımıza Yön Vermesi

Ramazan'da yerine getirilen oruç ibâdeti, sosyal yapımızda meydana gelen sarsıntıları ve huzursuzluğa sürüklenen aile bünyesini onarır; bu iki yapıya yepyeni bir canlılık ve sevgi havası içinde sağlam bir karakter kazandırır. Dayanışmanın ve sosyal dengenin en samimi ve duyarlı ortamını oluşturur.

Aklını ve gözlerini dünyaya, kalbini ve ruhunu âhirete çeviren ve böylece iki farklı âlem arasında denge kuran; kulağıyla sosyal bünyedeki zayıf ve güçsüzlerin sesini, vicdaniyle ve Allah (celle celaluhu)'ya olan imâniyle Kur'ân'ın lâhutî nağmesini dinleyen ve bu düzeyde insanlarla sevgi, saygı, merhamet, şefkat, yardım ve destek olma bilinci içinde kaynaşan şahıslardır ki, millet olmanın anlamını, faziletli bir toplum olmanın seviyesini; Allah'ı ve insanları sevmenin sağlam ölçüsünü, milletinin güvenine lâyık aileleri meydana getirmenin tezgahını hazırlama bahtiyarlığına erişmişlerdir.

Bugün millet olarak ayakta durabiliyorsak, şüphe yok ki bunda, olgun insanların katkısı, himmet ve hizmeti çok büyüktür. Ramazan ayı, oruç, teravih, fitre, sadaka, zekât ve bütün bunların estirdiği çok anlamlı ve yararlı hava, toplumun öteden beri muhtaç olduğu en yüksek değerlerdir. Bu değerlerdir ki, imân tezgâhında şekillenince insanı bütün mevcudiyetiyle Allah (celle celaluhu)'ya yaklaştırır. Sonsuzluğun saadet âlemine yönelik derin ve köklü ümit kapısını açtırır. Her ân kabre yaklaşan bir fâniye, ölümün yokluk olmadığını, bir elbise ve kıyafet değiştirme, bir evden daha geniş ve huzurlu başka bir eve gitmek olduğunu öğretir.

Bu kapıyı genişletmek, yolu açmak, gönüllere ümit, vicdanlara serinlik ve dimağlara berraklık veren Ramazan'ı yaşamak ve yaşatmak, Allah (celle celaluhu)'nun; vatanını, milletini ve insanları seven her mü'minin kutsal görevidir.

Böylece âhiret hakkındaki bilgimize ve ona olan imânımıza en güzel anlam ve ölçüyü vermiş oluruz. Diğer bütün nesneler ve insanların çoğunu peşinde koşturan madde, bu imân ve onun sağladığı yüksek irfan karşısında bir hiç olur. Bütün bunlara karşılık Allah'ı ululamamız ve O'na gönülden hamd ve şükürde bulunmamız, kulluğumuzun eriştiği yüksek

amacı belgeler. İşte toplumu toplum yapan, ona gerçeklik ve erdemlik kazandıranlar bu anlayış ve davranışta olan kullardır.

Ramazan Hilâli

فَمَنْ شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

"Artık sizden kim bu aya hazır olursa, oruç tutsun."

Müfessirlerimiz bu âyetin üç mânaya ihtimali bulunduğu üzerinde durmuşlardır:

1. "Sizden kim bu aya hazır olur (eyleşik halde ulaşır)sa oruç tutsun." Nitekim biz yukarıda meal bölümünde âyete bu birinci mânayı uygun görerek yorumda bulunmuştuk.

2. "Sizden kim Ramazan'ı şüpheden uzak bir tespitle bilirse oruç tutsun."

3. "Sizden kim Ramazan hilâlini görürse oruç tutsun."

Bu üç yorumdan ve bir de Bakara suresindeki: "Sana hilâllerden soruyorlar, de ki: O, insanların yararına ve bir de hac için vakit ölçüleridir." mealindeki 189. âyetten anlıyoruz ki. Ramazanın başlangıç ve bitişini belirleyen belge daha çok hilâldir.

Bugünkü teknik imkânlarla, rasathane hesabıyla hilâli tespit etmek hem kolay, hem de sıhhatlidir. Ne var ki kamerî aylar 29 ile 30 arasında bir farklılık izler. Böylece kamerî aylar daima kesirlidir. Oruç için yarım ya da günün dörtte biri, ya da birkaç saati değil tam güne ihtiyaç vardır. Rasathane, hilâli görmek yerine, Şaban'ın 29. günü akşam güneş battıktan şu ana kadar dakika sonra (meselâ) ay görülebilir, der. Halbuki İslâm dini hesaba saygılı olmakla beraber her mü'mine kolaylık olsun diye basit bir ölçü getirmiştir: Hava açık olursa, hilâli görmek, kapalı olursa Şaban'ı 30 gün olarak tamamlamak... İslâm'ın koymuş olduğu bu ölçü, rasathane ve her türlü teknik imkândan yoksun sapa yerlerde oturan Müslümanlar için cidden büyük bir kolaylıktır.

Yılın ekseri günleri kapalı geçen ülke ve bölgelere gelince: Onlarda her yıl Şaban ayını 30 gün olarak tamamlamak birtakım yanlış ve saptırıcı sonuçlar doğurur. Çünkü kameri aylar daha çok 29 gün sürer. Beş on yıl böyle geçecek olursa ayların yeri değişir. O bakımdan Rasulullah (sallallahu

aleyhi ve sellem) Efendimiz yılın çoğu açık geçen ülkelere hilâli görmeyi ve hava kapalı olduğunda Şaban ayını 30 gün olarak tamamlamayı emrederken yılın çoğunda hava kapalı geçen ülke ve bölgeler için hesabı esas göstererek şöyle buyurmuştur: **"Ay ancak 29 gündür. Hilâli görmedikçe oruç tutmayın; yine hilâli görmedikçe iftar (bayram) etmeyin. Hava size karşı kapalı olursa, ona göre takdir edin (hesaplayın oruç tutun ve bayram edin)."**[1]

Oruç: Akil, baliğ, sağlıklı ve eyleşik olan her Müslümana farzdır. Bu farzın gerçekleşmesi Ramazan'ın sübutuna bağlıdır. Sübutun her Müslüman için mümkün ve kolay olan ölçü ve anlamda olması gerekir. Bu da rasathanedeki yapılan hesaplarla değil, açık havada güneş battıktan bir müddet sonra (20-25 dakika) hilâli görmekle; hava bulutlu ya da sisli ise Şaban'ı 30 güne tamamlamakla mümkündür. O halde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in hilalle ilgili emir ve tavsiyeleri ve âyetin de bir yoruma göre taşıdığı anlam dikkate alınarak ayın yirmi dokuzunda güneş battıktan sonra hilâli görmeye çalışmak farz-ı kifâyedir. Ancak hava kapalı geçerse, o takdirde hesaba başvurulur.

İlâhî maksat ve muradı en iyi bilen ve Kur'ân'ın yorumunu en uygun biçimde anlayan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Ay, yirmi dokuzdur; onu görmedikçe oruç tutmayın. Eğer hava size karşı kapalı ise ona göre takdir edin."[2]

"Biz ümmî (daha çok okur-yazar olmayan) bir ümmetiz; ne yazarız, ne de hesap yaparız. Bir ay bazen şöyle, bazen de böyledir."

Râvi bu hadîsi naklettikten sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu anlatım biçimiyle ay'ın bazen 29, bazen de 30 olduğunu belirtmek istediğini ve bunu söylerken de parmağıyla işarette bulunduğunu, söylemiştir.[3]

"Allah hilâlleri insanların yararına vakit ölçüleri olarak yaratmış-

---

1 Buharî/Savm: 11- Müslim/Siyam: 3- Nesâî/Siyam: 10- Ahmed: 2/63, 456.

2 Buharî/Savm: 11, Mezâlim; 25, Salât 18, Eyman: 20, 22, 24, Nikâh: 83, 91, 92- Müslim/Siyam: 5, 6, 9, 11, 14- Tirmizî/Savm: 6- Nesâî: 14, 15, 17- İbn Mace/Siyam: 8.

3 Sahîh-i Buharî/Savm: 13- Müslim/Siyam: 15- Ebû Dâvud/Savm: 4- Nesâî/ siyam: 17- Ahmed: 2/122.

tır. O halde hilâli gördüğünüzde oruç tutun ve onu gördüğünüzde iftar edin. Hava size kapalı olursa (ay'ı) otuz olarak sayıp tamamlayın."[1]

"Hava size kapalı olursa, ona göre (hesaplayın) takdir edin."[2]

Din daima kolaylığı emreder. Şer'î bir sakınca olmadığında iki şey arasında bir duraklama olursa, kolay olanını seçmemizi tavsiyede bulunur. Çünkü dinin ve dindarlığın Allah katında en sevimlisi, kolay olanıdır. Anlaşıldığı gibi, hava açık olan bölgelerde hilâli görme kolaylığı emredilmiş, kapalı bölgelerde ise hesaba göre takdir etmemiz tavsiye buyurulmuştur.

Bu konuda mezhep imamlarının farklı ictihadlarını ve bugün İslâm ülkelerinde farklı günlerde Ramazan orucuna başlanılmasının nedenlerini, Bakara suresi 189. âyetin tefsirinde açıklayacağımızdan burada üzerinde fazla durmayı gerekli görmedik.

FIKHÎ YÖNÜ

وَلِتُكَبِّرُوا اللهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ

"O'nu ululamanız içindir..."

"Allah'ı tekbir etmeniz..." cümlesini, "O'nu ululamanız" şeklinde anlaşılır bir dille anlatmaya çalıştık.

Fıkıh âlimleri âyetteki bu cümleye dayanarak Fıtır Bayramı'nda tekbir getirmenin meşru olduğu çıkarımını yapmışlardır. Zahirîler'den Dâvud bin Ali el-Esbehanî, bunun vâcib olduğuna hükmederek bu yolda içtihatta bulunmuştur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre Fıtır Bayramı'nda tekbir meşru değildir. Diğer müctehit imamlara göre, sadece müstehabdır.

İmam Şafiî bu konuda, tabiînden Saîd bin Müseyyeb'in, Urve ve Ebû Seleme'nin, Fıtır Bayramı gecesi tekbir ve tahmîd getirdiklerini (Allahu Ekber Allahu Ekber, Lâ ilahe illâllahu vallahu Ekber, Allahu Ekber ve lillahi'l-hamd) dediklerini ve bunu Kurban bayramına benzeterek içtihatta bulunduklarını rivayet etmiştir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın "Müslümanların Şevval hilâlini gördüklerinde tekbir getirmeleri bir haktır." dediğini İmam Kurtubî kendi tefsirin-

1 Hâkim Müstedrek'inde sahih isnadla rivayet etmiştir. Ayrıca Ahmed: 1/367 - 2/415 - 5/42.

2 Buharî, Müslim, Ebû Dâvud, Tabarani, Müsned-i Ahmed.

de nakletmiştir.

İmam Mâlik, Fıtır Bayramı'nda evden çıkıldığında tekbir getirmenin ve imam hutbe için minbere çıkıncaya kadar buna devam etmenin müstehab olduğunu kendi içtihadına dayanarak söylemiştir.[1]

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle Allah, kullarına Ramazan'da oruç tutmalarını ve sayılı günleri tamamlamalarını, sonra da şükrün derin anlamını taşıyan, kulluğun mahviyetini ortaya koyan tekbir getirmelerini ve böylece Hakk'ı lâyıkıyla övme bahtiyarlığının basamağına yükselmelerini emir ve tavsiyede bulundu.

Aşağıdaki âyetle, Allah, kullarının her halini bildiğini, sözlerini işittiğini, duâ edenlerin meşru dileklerini kabul buyuracağını ve herkese amelinin karşılığını mutlaka vereceğini en kısa sözlerle açıklıyor. Sonra da inanan kullarına çok yakın olduğunu hatırlatıp bu konuda gönüllerde beliren soruyu cevaplandırıyor. Böylece kendisine gönülden bağlı bulunan mü'minlere rahmet, yardım, iyilik ve istek kapılarını açık bulundurduğuna, doğru yola, saadet vadisine erişmenin ancak bu doğrultuda gerçekleşeceğine dikkatleri çekiyor.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

186- Kullarım sana Benden sorarlarsa, şüphesiz ki Ben (onlara çok) yakınım. Bana duâ edince, duâ edenin dileğini kabul ederim. O halde onlar da benim davetime gelsinler ve bana inansınlar (imânlarında devamlılık göstersinler) ki doğruya erişmiş, saadete kavuşmuş olsunlar.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Ebî Hâtim'in tespitine göre, bedevîlerden biri Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek şöyle sordu:

Ey Allah'ın Rasulü! Rabbimiz yakın mıdır, O'na duâ edip yalvaralım;

1 Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Kurtubî - İbn Kesîr - Alûsî - İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl'e ve fıkıh kitaplarından El-Mebsut ile İbn Abidîn'e...

yoksa uzak mıdır, O'na ünleyelim?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu soruya cevap vermedi, sadece sustu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendiliğinden konuşmazdı. O'nun sözleri ve cevapları vahye dayanırdı.

İbn Cerîr Taberî'nin tespitine göre, muhaddislerden Ebû Şeyh el-Esbehanî şu hadîsi rivayet etmiştir: Ashab-ı Kiramdan birkaç zat, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den sordular:

- Rabbimiz nerededir?

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indirildi.

İLGİLİ HADİSLER

Kudsî Hadîs:

"Ben, kulumun bana olan zannı üzereyim (Beni sandığı gibi bulacak). Beni çağırınca kulumla beraberim."[1]

"Beni andığı ve dudakları benimle hareket ettiği sürece Ben kulumla beraberim."[2]

"Allah şüphesiz, ellerini kendisine açıp hayır dileyen kulunun ellerini boş ve umutsuz geri çevirmekten utanır."[3]

"Herhangi bir Müslüman; Aziz ve Celil olan Allah'a, içinde günah olmayan ve yakınlarından ilgi kesikliği bulunmayan duâ ile dilekte bulunursa, herhalde Allah şu üç hususdan birini ona verir: Ya duasını hemen kabul edip dileğini yerine getirir, ya dileğinin karşılığını âhirete bırakır, ya da ondan bunun bir misli kötülüğü giderip uzaklaştırır."[4]

"Acele etmediğiniz ve "Dua ettim, kabul olunmadı" demediğiniz takdirde duanız kabul olunur."[5]

---

1 Buharî/Tevhîd: 15, 35- Müslim/Tevbe: 1, zikir: 2, 19- Tirmizî/Zühd: 51, daavat: 131- İbn Mâce/Edeb: 58- Darimî/Rikak: 22- Ahmed: 2/251, 315- 3/210-4/106.

2 Buharî/Tevhîd: 43- Müsned-i Ahmed.

3 Buharî/Daavat: 22- Müslim/Zikir: 90, .91- Ebû Dâvud/Vitir: 23- İbn Mâce/Duâ: 7- Taberânî/Kur'ân: 29- Ahmed: 2/487

4 Ahmed bin Hanbel: 5/438.

5 Ahmed bin Hanbel: 3/18.

TARİHİ YÖNÜ

Arap Yarımadası'nda puta tapanların bir kısmı putların kendilerini Allah'a yaklaştırıcı ve aracı bulunduklarına; bir kısmı da bunların tek kudret taşıyan ilâhlar olduğuna, en büyük putun en yüksek kudreti taşıdığına inanırlardı.

Birinci gruba girenler, Allah (celle celaluhu)'nun kendilerinden çok uzak bulunduğunu, O'na kavuşmanın mümkün olmadığını, seslerini O'na işittirmenin çok, hem çok zor bir keyfiyet olduğunu düşünerek putlara sarılır, dileklerinin kabul olunması için onları yaklaştırıcı güçler olarak bilirlerdi. Nitekim onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorulduğunda, "Allah" derlerdi. Kur'ân'da putperestlerin bu düşüncesi anlatılırken "zülfâ" deyimi kullanılmıştır.

İkinci gruba girenler ise, kendilerine yardımcı ve destek olarak en yakın ilâhları putları kabul ederler ve bu yakınlığı, görülmeyen ve bilinmeyen gizli bir kudrete tercih ederlerdi.

İşte yılların verdiği bu alışkanlık içindeyken yeni dine giren putperestler ve bilhassa bunlardan Bedevi olanlar, son dinin Allah düşüncesi ve kavramı ile ilgili getirmiş olduğu hakikati birden kavrayamadılar, tek ilâh fikrini anlamakta zorluk çektiler. Bu nedenle sık sık Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e Allah hakkında soru sorma ihtiyacını için için duydular. İlmiyle, kudret ve iradesiyle, rahmet ve inâyetiyle varlık âlemini kapsayan ve her zerresine nüfuz eden Allah (celle celaluhu)'nun inanmışlara çok yakın olduğu ve fakat bu yakınlığın nicelik ve nasıllığını kavramanın mümkün olmadığı bildirildi. Bu yakınlığı ruhumuzla duyabilmemizin, namaz ve oruç gibi yüksek anlam ve derin hikmet taşıyan ve Tevhid Kelime'sinin paha biçilmez değerde ürünü sayılan ibadetlerle gerçekleşebileceği hatırlatıldı.

Kur'ân'da uygulanan en önemli metot ve yöntemden biri de her hükümden sonra onun teşrii hikmetini ve inanmışlardan yana sağlayacağı yararı belirtmektir. Oruç ve tekbirden sonra, Allah (celle celaluhu)'nun kullarına çok yakın olduğunun açıklanması, oruç ibâdetinin teşrii hikmetini yansıtmaktadır.

Diğer bir husus da, putperestlerin İslâmiyet'e girdikten sonra, daha önceleri putların önünde yüksek sesle yalvarıp yakardıkları ve uygun olan ve

olmayan dileklerini yerine getirdikleri gibi, Allah (celle celaluhu)'ya el kaldırıp yüksek sesle dilekte bulunanları da oluyordu. Nitekim Hayber Savaşı'nda henüz duanın adabını öğrenmeyen Müslümanlardan bir topluluk yüksek sesle duâ ediyorlardı. Onların bu ölçüsüz durumlarını gören Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şu uyarıda bulunma ihtiyacını duydu:

"Ey insanlar! Kendinizi tutun; çünkü ne sağıra, ne de gaibe duâ ediyorsunuz. Her şeyi lâyıkıyla işiten ve çok yakın olana duâ ediyorsunuz ki, O sizinle beraberdir."[1]

Böylece eğitimde ve yetiştirmede pedagojik bir metot uygulandı, sırası gelince uyarılar yapıldı. Yeni dine gönülden sarılan bahtiyarlar kısa zamanda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in terbiyesi doğrultusunda yetişerek her biri yüksek bir terbiyeci düzeyinde kendini insanlığa vakfetti.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

"Allah (celle celaluhu)'nun insana yakınlığı" konusunda çok şeyler söylenmiş ve ciltlerle kitap yazılmıştır. Özellikle tasavvufçuların esrar ve hikmetler vadisinde en önemli ve çözümü en zor konuları bu olmuştur.

İlim adamlarımızdan çoğuna göre, bu yakınlık ilim iledir. Öyle ki Allah (celle celaluhu) ilmiyle her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Kullarının söylediklerini işitir, kalplerinden geçenleri bilir; amellerini görür. Kadı Beydavî de bu açıdan yorumda bulunarak, yakınlık, ilâhî ilmin kemâlini temsil içindir, der. Çünkü O, kullarının söz ve davranışlarını bilir; durumlarından en küçük ayrıntılarına kadar haberdardır. O'nun için, zaman ve mekân söz konusu değildir. Gerçi yakınlık ilk bakışta mekân (yer) kavramıyla ilgiliyse de Allah hakkında bu yakınlık temsilî anlam ve ölçüdedir. Zaman ve mekânı, madde ve ruhu O yaratmıştır. Her şey O'ndan gelmedir. O halde hiçbir şey O'ndan uzak değildir ve olamaz da. Yarattığı her şey sınırlıdır. O ise sınırsızdır; öncelik ve sonralık O'nun hakkında düşünülemez. Her şey O'nun emriyle vücut bulmuştur ve sonunda her şey O'na döndürülecektir. O halde Allah ile kulları arasında vasıta yoktur. Duâ ederken de sesi yükseltmek gereksizdir.

Kur'ân'da Allah (celle celaluhu)'nun bu nicelik ve niteliği bilinmeyen, za-

---

1 Buharî/Mayazi: 38, cihad: 131, deâvat: 50, 68, kader: 7, tevhid: 9. Müslim/Zikir: 44, 45. Ebu Dâvud/Vitir: 26. Tirmizî/Deâvat: 57. Ahmed: 4/394, 402, 403, 407, 418, 419.

man ve mekân kavramlarıyla bağlı olmayan yakınlığından söz edilirken buyuruluyor ki:

"Andolsun ki, insanı yarattık ve nefsinin ona ne gibi vesveseler verdiğini biliriz. Ve biz, ona şah damarından daha yakınızdır."[1]

Diğer bir mânayla, Allah kullarına şah damarlarından daha yakındır. Ya kulların O'na olan yakınlığı ne iledir? Kulun Allah (celle celaluhu)'ya yakınlığının ilk mertebesi ibâdettir. İmânın değişmeyen ürünü ibâdet, ruhu besleyip ona yeterince gıda sağlayınca, yakınlık artar. Kudsî hadîste bu konu şöyle açıklanmıştır:

"Kulum en çok farz kıldığım ibâdetle bana yaklaşır ve durmadan nafile ibâdetle bu yakınlığını artırır; öyleki onu sevmeye başlarım. Sevince de onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Kulum artık Benimle işitir, Benimle görür, Benimle tutar, Benimle yürür."

O'ndan uzaklaşmanın ilk kapısı, emirlerine karşı gelmekle gerçekleşir. Farz kıldığı ibâdetler terkedilince o uzaklaşma süratlenir. Bu vadide önce O'nun tevfîk (insana sebepleri kolaylaştırıp doğru yola ulaştırmaya başarılı kılma) nimetinden uzaklaşma meydana gelir.

Duanın Şartları

أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

"Dua edenin dileğini kabul ederim."

Dua, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in tabirleriyle **"İbâdetin beynidir."** Bu bakımdan onu ibâdet anlamında kullanmışlardır. Çünkü Allah (celle celaluhu)'nun her şeyi kendi kudretinde bulundurduğuna gönülden inanan mü'minin bu inanç ve şuurla el kaldırıp dileğini arz etmesi güzel bir ibâdettir. Öyle ki kulluğunu, aczini, mahviyetini dile getirmesi ve her şeyin Allah (celle celaluhu)'ya ait olduğunu bilip teslimiyet göstermesi; ölçüsüz ve sınırsız olan ihtirasını O'nun kapısına yönelerek belli bir ölçüde tutması ibâdetin özünü, mutluluğunun mayasını oluşturur.

O halde yaradanın mülkünde, O'nun denetimi altında verdiği nimetlerle yaşamını sürdüren mü'minin zaman zaman el kaldırıp durumunu di-

1 Kaf sûresi âyet: 16.

le getirmesi, dileğini arz etmesi; haram lokmadan, küfür ve bozgunculuktan uzak bir gönül, yalan ve iftiradan, haksızlık ve kırıcılığa bulaşmaktan temiz bir dil ile olmalı değil midir? Aksi halde yapılan duâ ilâhî huzura yükselmez.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu hususu şu sözleriyle belirterek buyurmuştur ki:

"Adam, saçı-sakalı birbirine karışmış ve toz toprak içinde kalmış bir halde yolculuğunu uzatır da ellerini kaldırıp "Ya Rabbî! Ya Rabbî!" der. Oysa yediği haram, içtiği haram, giydiği de haramdır. Haram ile gıdalanır. Artık onun duası nerede, nasıl kabul olur?"[1]

Konuyu bu açıdan değerlendirirken duanın şu şartlarla makbul tutulacağı sonucuna varılmıştır:

1. Duâ edenin, ihtiyacının karşılanmasında, dileğinin yerine getirilmesinde tek ve nihaî kudretin Allah (celle celaluhu)'ya ait olduğunu bilmesi,

2. Bütün sebep ve vasıtaların, hikmet ve esrarın Cenâb-ı Hakk'ın kudret elinde bulunduğuna inanması,

3. Doğru bir niyet, arınmış bir kalp ve yatışmış bir gönül huzuru içinde istekte bulunması; gaflet içinde kararsız ve anlamsız bir kalp perişanlığı içinde olmaması,

4. Vicdanını katılık ve siliklikten, mide ve kanını haram ve murdardan uzak tutması,

5. Dileğini, kabul olunur ümidiyle dile getirip tam bir teslimiyet basireti içinde söylemesi şarttır.

Allah (celle celaluhu)'dan istenilecek şeyin ise:

a) Aklî yönden uygun olması,

b) Dince sakıncalı bulunmaması,

c) İnsan haklarına dokunmaması, millet hakkını zedelememesi,

d) Yakınlara zarar getirecek, ya da onları üzecek ölçü ve anlamda olmaması şarttır.

---

1 Müslim / Zekât: 64. Tirmizî / Tefsir: 2. Darimî / rikak: 9. Ahmed: 2/328.

Büyük Velî Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (radıyallahu anh) **bu konuda diyor ki: "Duanın kabul olunmasının yedi şartı vardır:**

1. Gönülden inleyip sıkıntı ve ihtiyacın acısını için için duyarak gözyaşları içinde Allah (celle celaluhu)'ya yalvarmak,

2. Allah korkusunu üstün bir saygı anlayışı doğrultusunda hissetmek,

3. Kararsızlık ve şüpheden uzak tam bir ümit beslemek,

4. Bıkmadan dilek ve haceti sık sık edeple dile getirmek,

5. Genel ölçüde istemek, umuma yönelik bir niyetle hayır, rahmet ve yardım dilemek,

6. Helâl lokma ile gıdalanmak,

7. Farz ibâdeti vaktinde yerine getirmeye çalışmak."

İlim adamlarından İbn Atâ' (radıyallahu anh) diyor ki:

"Duanın rükünleri, kanatları, sebepleri ve vakitleri vardır: Rükünleri uygun biçimde yerine getirilirse kuvvet kazanır. Kanatlarına uygun biçimde yapılırsa huzura yükselir. Sebeplerine uygun yapılırsa yerine getirilme şansına erişir. Vakitlerine uygun olursa kurtuluş sağlar.

Rükünleri: Kalp huzuruna, şefkat ve merhamet duygusuna, alçak gönüllülüğe erişmektir. Kanatları, doğruluktur. Vakitleri, seher vaktidir. Sebepleri, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e salât-u selâm ile başlamaktır."

Tasavvufçulardan bazısına göre, duanın şartı dörttür:

1. Vahdet (Allah (celle celaluhu)'nun birliğine imân etmenin şuuru) içinde kalbi korumak,

2. Halk arasında dile hâkim olmak, onu çok ölçülü kullanmak,

3. Gözü haramdan muhafaza etmek,

4. Mideyi haramdan pak ve arınmış bulundurmak. Büyük Velî İbrahim Edhem (kaddesallahu sirrehu) Hazretleri'ne soruldu:

-Bizim ne halimiz var ki, duâ ediyoruz bir türlü kabul olmuyor? Cevap verdi:

-"Çünkü siz Allah'ı bildiniz ama O'na itaat etmediniz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i bildiniz, fakat O'nun sünnetine uymadınız. Kur'ân'ı öğrendiniz, ama onunla amel etmediniz. Allah (celle celaluhu)'nun nimetlerinden yediniz, onun şükrünü yerine getirmediniz. Cenneti bildiniz, fakat arzu etmediniz. Cehennemi bildiniz, ama ondan sakınıp kaçınmadınız. Şeytanı bildiniz, fakat onunla savaşmadınız, aksine ona uydunuz. Ölümü bildiniz, ama onun için hazırlanmadınız. Ölülerinizi defnettiniz, fakat onlardan ders ve ibret almadınız. Kendi ayıplarınızı bırakıp başkasının ayıp ve kusurlarıyla uğraştınız, bu durumda duanız nasıl kabul olsun?"[1]

Duanın Daha Çok Kabul Olunduğu Vakitler

a) Fecir doğmasına az kala, seher vakti,

b) Oruçlunun iftar edeceği vakit,

c) Ezanla ikamet arası,

d) Çarşamba günleri öğle ile ikindi arası,

e) Sıkıntılı anlarda,

f) Yolculuğa çıkıldığında,

g) Hastalıklı geçen günlerde,

h) Yağmur yağdığında,

ı) Allah yolunda savaşırken düşmana karşı saf bağlayıp hazırlanırken,

i) Cuma günü belli olmayan saatte,

k) Kadir Gecesinde,

l) Berat ve Regaib gecelerinde,

m) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in doğduğu seher vaktinde,

n) Ramazan ayında,

o) İki dini bayram gecelerinde.

Duanın Psikolojik Etkisi

İnsan yaratılışı gereği sabırsızdır, kararsızdır, acelecidir ve bencildir. O bakımdan olaylar karşısında bir anda kalbi daralır, ruhu çıkar gibi olur. Kendisini sevindiren bir şeyle karşılaştığında ise, geçmişin elem ve ıstırap

1 Münebbihat.

dolu günlerini unutur.

Yine insan, ihtiyaç duyduğu nesnelere karşı aşırı hırslıdır; tez elden yapılmasını ister. Gecikince kıvranır ve kararsızlık içinde kalır.

İşte insanın ruhî yapısı ve karakteri budur. Görünürde küçük, fakat hakikatte çok büyük bir varlıktır. Büyüklüğü ve yaratılışındaki incelik ve üstünlüğü; ilâhî sanatın ondaki mükemmelliği oranında ihtiyacı, istek ve arzuları vardır. Beden yapısı itibariyle bir fili, ya da balinayı ve bu iki yaratığın ihtiyaçlarını inceleyelim: Bunları sayıya dökecek olursak on-on beşi geçmez. Çünkü bunlar manevî yapılarıyla büyük ve mükemmel değillerdir; kendilerine Allah (celle celaluhu)'nun en büyük lûtfu olan insanî ruh verilmemiştir. Yani insan ruhuna eş değerde bir ruha sahip bulunmuyorlar. Kendilerinde sadece hayvanî ruh vardır. Maddî yapısı itibariyle insan bu yaratıklardan çok küçük olmasına rağmen ihtiyaç ve arzuları, varlık âleminde görülen, bilinen ve duyulan her şeydir. Bunların tümüne kavuşmak mümkün değildir. Onun için insan arzularının tamamını gerçekleştiremeden, peşine takılıp erişmek istediği nimetlerin çoğuna kavuşmadan, zevkini kâmil anlamda tatmin etmeden ömür sermayesinin tükendiğini görür. Dünya onun asıl meskeni değildir. Konaklayan bir yolcudur. Arzu ve ihtiyaçlarını kâmil anlam ve ölçüde karşılayabileceği saadet dolu bir âleme gitmesi gerek. Bunun için de önce kılık değiştirmesi; ruhuna yeni bir elbise giydirmesi şarttır. Gideceği âlemin hayat şartları çok, hem çok değişiktir. Mevcut beden yapısıyla orada yaşama şansı hiç yoktur. Ama orası, evet sadece orası için yaratılmıştır. O halde ruhunun elbisesini değiştirecek, gideceği âlemin şartlarına uygun bir bedene sahip olacak değişimden geçmesi gerekiyor. Bunun için kabir âlemi hazırlanmış, ölüm denilen ev değiştirme, bir kanun olarak konulmuştur.

Hakikat bu olduğuna göre, insan içindeki boşluğu dolduracak, ihtiraslarını frenleyecek, ihtiyaçlarını sınırlayacak, sıkıntısını giderecek mutlak bir kudrete sığınır; ümit dalgalarını sunarak büyük bir rahmete el açar. Bu sığınma ve el açmayı en doyurucu ölçü ve biçimde din organize eder. Ruhundaki boşluğu kâmil mânada o doldurur. O bakımdan din, insanın en büyük manevî ihtiyacıdır. Hak dine uyan bir mü'min her zaman sabırlıdır, kanaatkardır; ihtirasını yener, sınırsız arzularını frenler. O nedenle huzurludur, sakindir, ümitlidir. Olana üzülmez, olmayandan dertlenmez.

Duâ ve ibâdet onun manevî gıdası, ruhunun huzur kaynağı, vicdanının feyiz menbaıdır. Biriken sıkıntıları, toplanan kinleri, maddeye olan istekleri ancak bu ikisiyle gidermek, ya da etkisiz hale getirmek mümkündür. Bir anda içini en mahrem biçimde boşaltır, deşarj olur; ama hiç de endişe duymaz. El açtığı kudretin ne kadar merhametli olduğunu bilir. Böylece o yüce kudretin, sonsuz rahmet sahibinin karşısında aczini ve mahviyetini dile getirir. Ellerini gönül yatışkanlığı içinde "âmîn" deyip yüzüne sürünce dileğinin kabul olduğuna inanır. Ama hemen gerçekleşmesini düşünmez. Çünkü aceleci değildir.

İşte insan için bundan daha doyurucu bir kaynak var mıdır? Kur'ân ebediyete uzanan ve insanı tatmin eden bu kaynağı şöyle açıklıyor: "Kullarım sana benden sorarlarsa, şüphesiz ki ben (onlara çok) yakınım. Bana duâ edince, duâ edenin dileğini kabul ederim."

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle orucun farz kılınışından, Ramazan ayının öneminden, Kur'ân'ın bu ayda Dünya semasına (Beytü'l-İzzete) indirildiğinden; ruha sunulan bu müstesna gıdanın kalbi ve vicdanı geliştireceğinden; sosyal ve aile yapılarına sağlayacağı yarardan açık ve kapalı şekilde söz edildi. Sonra kendini bu tür ibâdetlerle olgunlaştıran kullara Allah (celle celaluhu)'nun çok yakın olduğu haber verildi.

Aşağıdaki âyetle, mü'minlerin oruç hakkında birtakım farklı yorumlarda bulunduklarına işaret edilerek, ilâhî beyândan asıl maksat ve muradın ne olduğu açıklanıyor. Dinin bütün ibâdet bölümleriyle nasıl bir kolaylık sunduğuna, ilâhî ruhsatın katıksız bir rahmet taşıdığına dikkatler çekiliyor.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ
لَّهُنَّ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ ۖ فَالْآنَ
بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ
الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ۚ وَلَا

تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

187- (Ramazan'da) Oruç (tuttuğunuz günlerin) gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helâl kılındı. Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah kendinize olan güveni kötüye kullanacağınızı biliyordu. (Bu hususta) tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (geceleri) onlara yaklaşın ve Allah'ın size yazıp takdîr ettiğini dileyin. Fecirde beyaz iplik siyah iplikten size seçilinceye (gündüzün aydınlığı, gecenin karanlığından sıyrılıp ayrılıncaya) kadar yiyin, için. Sonra da orucu geceye kadar tamamlayın. Mescidlerde itikatta bulunduğunuzda kadınlarınıza (geceleri de) cinsel yaklaşmada bulunmayın. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır; sakın yaklaşmayın. İşte Allah âyetlerini böylece insanlara açıklıyor. Ola ki sakınırlar.

İNİŞ SEBEBİ

İslamiyet'in ilk yıllarında Müslümanlar Ramazan'da karılarına cinsel yaklaşmada bulunmazlar ve bunu bütün bir ay titizlikle sürdürürlerdi. Ne var ki nefsine karşı irâdesine üstünlük sağlayamayan bazı mü'minler buna dayanamaz, kendine olan güvenini kötüye kullanır ve cinsel yaklaşmada bulunurdu.

Onları bu tür sıkıntılardan ve "günah işledim" düşüncesinin meydana getirdiği eziklikten kurtarmak üzere yukarıdaki âyet indi.

Diğer bir rivayete göre, Müslümanlar Ramazan ayında yatsı namazını kıldıktan sonra artık ne kadınlarına yaklaşır, ne de bir şey yer ve içerlerdi. Bu onlar için haramdı. Fakat bazı erkekler bu aydaki haram sınırını aşar, geceleri hem kadınlarına yaklaşır, hem de bir şeyler yerlerdi. Ömer bin Hattab (radıyallahu anh) da onlardan biri idi. Durum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz edildiğinde, bu yasağa uymanın çok zor olduğu da anlatıldı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet bir kolaylık ve ruhsat anlamında indi.

İbn Cerir ve Kurtubî'nin başka bir tespitine göre, mü'minler Ramazan ve oruçla ilgili ilk inen âyetlerden bu manayı anlamış, kendilerine göre

yorumda bulunmuşlardı. O yüzden ortaya birtakım sıkıntılar çıkmıştı. Cenâb-ı Hak asıl mana ve muradın, onların anlayıp yorumladığı gibi olmadığını bildirerek yukarıdaki âyeti bir açıklama mahiyetinde indirdi.

Özetleyecek olursak:

Bu âyet Allah (celle celaluhu)'dan kullarına bir ruhsat inceliğini taşıyarak inmiştir. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında oruçlu olanlar yatsıya kadar yiyip içebilir, cinsel yaklaşmada bulunabilirlerdi. Uyudukları, ya da yatsı namazını kıldıkları takdirde bir daha ikinci gün akşama kadar belirtilen hususları yapmaları haram sayılırdı. Bu yasak Müslümanlarda birtakım sıkıntılara sebep oluyordu. Yukarıdaki âyet bu sıkıntıyı kaldırır mahiyet ve özellikte indirilmiştir.

İLGİLİ HADİSLER

"Beyaz iplik siyah iplikten size seçilinceye kadar..." mealindeki âyet inince sahabeden Adiy bin Hatem (radıyallahu anh) âyetin asıl delâlet ettiği mânayı ve kapalı ölçüdeki benzetmeyi anlayamadığı için yatarken yastığının altına biri beyaz, diğeri siyah iki iplik koydu ve onları birbirinden seçinceye kadar yiyip içti. Sabah olunca da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e durumu arz etti. O da:

"O takdirde senin yastığın pek geniştir! Âyetteki iplerden maksat, gündüzün aydınlığının gecenin karanlığından seçilmesidir." buyurdu.[1]

"Sahura kalkın. Çünkü sahurda bereket vardır."[2]

"Doğrusu bizimle Kitap ehlinin orucu arasındaki ayrım, sahur yemeğidir. (Veya sahur yemektir)."[3]

"Ümmetim iftarı acele edip sahuru geciktirdiği sürece hayır üzere olur."[4]

"Bilâl'in ezanı sizi sahurunuzdan alıkoymasın; çünkü o, henüz fecir doğmadan ezan okur. Siz İbn Ummu Mektum'un ezanını işitinceye

1 Buharî/Tefsîr: 2, Savm: 16- Müslim/Siyam: 34, 35, Nesâî/Siyam: 29- Darimî/Savm: 7.

2 Nesâî/Siyam: 18, 19- İbn Mâce/Siyam: 22- Darimî/Savm: 9- Ahmed: 2/377, 4.77-3/32, 99.

3 Müslim/Siyam: 46- Tirmizî/Savm: 17- Nesâî/Siyam: 27- Darimî/Savm: 9- Ahmed: 4/197.

4 Buharî/Savm: 45- Müslim/Siyam: 48- Tirmizî/Savm: 13- İbn Mâce/Siyam: 24- Darimî/Savm: 11- Ahmed: 5/147, 172.

kadar yiyin, için. Zira o, ancak fecir doğunca ezan okur."[1]

FIKHÎ YÖNÜ

Ramazan'da oruçlu olanlara akşam olunca yemek, içmek helâldir. Cinsî yaklaşmada bulunmak da böyledir. Fecir doğunca artık bu cevaz kalkar, güneş batıncaya kadar sürer. Güneş batmadan cinsî yaklaşmada bulunan adama hem kaza hem de keffaret gerekir. Karısına gelince, İmam Mâlik'e göre ona da kaza ve keffaret gerekir. İmam Ebû Yusuf ile rey taraftarı bazı ilim adamları da aynı görüştedirler. İmam Şafii'ye göre, ister kadın kocasının bu arzusuna isteyerek, ister zorlanarak uymuş olsun, kendisine sadece bir gün kaza gerekir. Çünkü aynı durumda olup Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soran sahabeye Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir tek keffaretten söz etmiş, hem sana, hem de karına keffaret gerekir, buyurmamıştır.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kadın kocasının arzusuna isteyerek cevap verirse her ikisine de hem kaza, hem keffaret gerekir. Zorlanarak uymak mecburiyetinde kalırsa kendisine yalnız kaza, kocasına ise hem kaza, hem keffaret gerekir.

Oruçlu iken unutarak cinsel yaklaşmada bulunan kimseye Ebû Hanîfe ile İmam Şafii'ye göre ne kaza, ne de keffaret gerekir, yani orucu bozulmamış olur.

Herhangi bir sebepten dolayı cünüp olarak sabahlayan kimse için de hüküm aynıdır: Orucu bozulmuş olmaz. Bu nedenle kaza ve keffaret de gerekmez. O halde fecir doğmadan karısıyla cinsel yaklaşmada bulunan kimse fecir doğuncaya kadar o vaziyette yani cünüb kalırsa, orucuna bir zarar gelmez. Sadece yıkanması gerekir.[2]

Karı-Koca Arasında İlgi

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

"Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz."

---

1 Buharî/Ezan: 13, Savm: 17, Talak: 24- Müslim/Siyam: 39, 41, 43- Ebû Dâvud/Savm: 17- Tirmizî/Savm: 15- İbn Mâce/Siyam: 23- Ahmed: 1/386, 392,435.

2 Fazla bilgi için bak: El-Mebsut - Fetevâ-i Hindiyye - İbn Abidîn - Bedayiussanayi'.

Karı-koca arasındaki yakınlık ve yaklaşma, başkasıyla olan mübah ve meşru ölçüler içindeki yakınlık ve ilginin çok ilerisinde bir anlam taşır. Biri diğerinin gönüldaşı ve sır kutusudur. Hiçbir yakına söylenemeyen hususları, biri diğerine rahatlıkla söyler. Başkasının öğrenmesi ve bilmesi asla hoş karşılanmayan mahrem konularda da karı-koca birbirinin sır arkadaşı ve koruyucu meleğidir.

İnsan hayatında süregelen ve kökü ilk insana dayanan ilâhî kanunlardan biri de, erkeğin kadına, kadının da erkeğe ihtiyaç duymasıdır. Bu kanunun belirgin hale getirdiği istek, insan ruhunun derinliklerine yerleşmiştir ve doğuştan vardır. Her iki cinste de bir yuva kurma arzusu, karşılıklı aşk duygularının sönmeyen sıcak havası mevcuttur. Ne var ki bu arzuyu disipline edebilmek ve meşru doğrultuda yürütebilmek için ciddi bir eğitime gereksinme vardır. Çünkü insandan başka diğer bütün canlılar hem kendileri, hem dünyaları hakkında doğuştan sağlam bir sezişe sahiptirler. Bu bakımdan yanılma payları pek azdır. İnsanlar ise böyle değildir. Onlarda yanılma payı ve oranı çok yüksektir. Çünkü hem kendileri, hem de dünyaları hakkında doğuştan sağlam bir sezgiyi ruhlarında taşımamaktadırlar. Buna karşılık onlara akıl, zekâ, hafıza, irâde gibi yüksek değerde birtakım yetenekler verilmiştir. Ölçülü ve eğitime bağlı olarak kullanıldığı takdîrde hem kendileri hakkında, hem de dünyaları hakkında yeterince bilgi ve sezişe sahip olabilirler. Eğitimin lüzumu bu açıdan ele alınırsa bir kat daha önem kazanır.

Karı-koca arasındaki cinsel yaklaşma, "tenin tene dokunması" anlamına gelen mübaşere sözcüğü ile kullanılmış; böylece bu yaklaşma çok ince ve zarif bir deyimle anlatılmıştır. Sebebi ise çok açıktır: Karı, koca arasındaki her türlü ilişki mutlak anlamda bir zerafet ve incelik istemektedir. Çocukların aile çatısı altındaki eğitilmelerinin ciddiyeti de ancak bu incelik, zerafet ve nezaket kurallarının gerçekleşmesiyle sağlanabilir.

Diyebiliriz ki, aile yapısında karı-koca birbirinin tamamlayıcı ve koruyucu elemanlarıdır. Âyet-i kerîme bu hususu en doyurucu bir anlatım biçimiyle sergilemektedir. Bu da Kur'ân'ın az kelimeyle çok mâna ortaya koymasındaki üstünlüğü ve aile hukukuna verdiği değerin göz ve gönül doldurucu tablosudur.

Karı-kocanın böylesine birbirine bağlılığı, kökü çok derinde olan aşk-

tan ve insan soyunu devam ettirme eğiliminden gelir. Ancak bu aşkı basit anlamda düşünmek doğru değildir. Çünkü çiftler arasında sağladığı sevgi ve kaynaşmayı cinsel arzunun çok üstünde oluşturup perçinlemektedir.

Bu nedenledir ki insan kendisini ömrünün son demine kadar bir başka insana vermekte ve onun mutluluğuyla mutlu, ıstırabıyla tedirgin olmaktadır. Sadece dişiyle erkeğin bir çatı altında vücutlarının birleşmesiyle bu yakınlığın sağlandığını iddia etmek, konunun hikmetinden uzaklaşmak olur. Çünkü vücutlarının birleşmesi, ruhlarının ve kaderlerinin birleşmesiyle tamamlanıp bütünleşir. Böylece karı-koca arasındaki bu aşk bağlarıyla kaynaşma ve birleşme, ailenin sürekliliğini ve yeni bir neslin sağlam ölçüler düzeyinde gelişmesini ve karı-kocadan her birinin saygı-değerliğini gerçekleştirir. Oruç ve ramazanın aile üzerindeki olumlu etkilerini belirttiğimiz hususlar açısından değerlendirmekte sayısız yararlar vardır. Ruhun arınması, vicdanın gelişmesi, kalbin durulması her çağda insan için çok lüzumludur. Oruç ve diğer ibâdetler bu lüzuma cevap vermekte ve yüz güldürücü sonuçlar sağlamaktadır.

İtikâf İbadeti

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

"Mescidlerde itikatta bulunduğunuzda kadınlarınıza (geceleri de) cinsel yaklaşmada bulunmayın."

İtikâf: Bir şeye yönelip saygı ile bağlanmak anlamına gelir. Şeriatta ise, Allah (celle celaluhu)'ya ibâdette bulunmak üzere bir müddet mescidde eyleşmektir.

Bu âyetin iniş sebebini müfessirlerimiz şöyle tespit etmişlerdir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in arkadaşlarından birkaç kişi mescidde itikâf niyetiyle bulunuyorlardı. Onlardan birinin ailesiyle görülecek bir işi olduğunda dışarı çıkar, karısıyla cinsel yaklaşmada bulunur ve boy abdesti aldıktan sonra tekrar mescide dönerdi. Yukarıdaki âyetle onların itikâf halinde mescidde bulunurken dışarı çıkmaları ve cinsel yaklaşmada bulunmaları yasaklandı."

Oruçluya, geceleri cinsel yaklaşmanın helâl kılındığı açıklanınca, itikâfta bulunan kimse için de aynı şeyin geceleri helâl olduğu düşünü-

lebileceği dikkate alınarak, onun için ne gündüz ne de gece bunun helâl olmadığı özel biçimde açıklanmış oldu.

İtikâf, sünnettir. Çoğu ilim adamlarına göre müekked sünnettir ve mescidden başka yerde yerine getirilmesi caiz değildir. Çünkü mescidin diğer yerler üzerinde bir üstünlüğü ve kutsallığı vardır. Cemaat halinde ibâdetin yapıldığı yer olmakla da başka toplantı yerlerinden ayrılmış oluyor.

Ancak müctehitlerin, itikâfın hangi mescidde yapılabileceği hakkındaki içtihat ve görüşleri farklıdır: Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, ancak Mescid-i Haram'da yapılması caizdir. Çünkü Kur'ân'da buna şu âyetle işaret edilmiştir: "Ve hani biz Beytullah'ı insanlara dönüp varılacak toplantı, sevap ve emniyet yeri kılmıştık. Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin! Ve Biz İbrahim'le İsmail'e: "Evimi tavaf edenler, ibâdete kapananlar, rükû ve secde edenler için tertemiz tutun", diye vahyettik."[1]

Tabiînden Atâ'a göre, itikâf ancak Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevî'de caizdir. Huzeyfe'ye göre, bu iki mescidle birlikte bir de Mescid-i Aksa'da caizdir. Başka mescidlerde caiz değildir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, imam ve müezzini bulunan ve cemaatle namaz kılınan her câmide caizdir.

İmam Şafiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, diğer bütün mescidlerde de itikâfın yapılması caizdir. Çünkü âyette "Mescidlerde itikatta bulunduğunuzda..." cümlesi genel bir anlam taşımakta, belli birkaç mescidle özellenmemektedir. Ancak ne var ki, içinde beş vakit cemaatle namaz kılınan câmilerde itikâfta bulunmak daha faziletlidir.

Hazreti Âişe validemiz (radıyallahu anha) bu konuda şöyle demiştir;

- "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Ramazan'ın son on gününde itikâfa girerdi. Vefat edinceye kadar bunu terketmedi. Ondan sonra da hanımları bu ibâdeti sürdürdüler."

Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh) da aynı hususu belirtmiştir. Bu sahîh rivayete dayanılarak, itikâfın Sünnet-i Müekkede olduğu kabul edilmiştir. Ne yazık ki bugün bu sünnet çoğu yerlerde terkedilmiş vaziyettedir.

---

1 Bakara sûresi: 125.

FIKHÎ YÖNÜ

a) İtikâf süresince oruç tutmak şart mıdır?

b) Adanılmayan itikâf için belli bir süre gerekir mi?

c) Cinsel yaklaşmaya yol açan okşama, öpme ve benzeri ilişkiler caiz midir?

Bu maddelerle ilgili görüş ve ictihadları geniş biçimde öğrenmek isteyenler, El-Mebsut, Fetâvâ-i Hindiyye, Fethü'l-Kadîr, Bedayiu's-sanayi' ve benzeri fıkıh kitaplarına müracaat etsinler.

İtikâfın Psikolojik Yönden Olumlu Etkileri

Nefsimiz üzerinde hâkimiyet kurmamız ve ruhumuzu ilâhî sevgiyle beslememiz zorunludur. Sınırlı bir ömrü kendi arzumuzla yönetmeye kalkışmamız ne bize ne de topluma yarar sağlar. Varlık âlemi canlısıyla cansızıyla Allah (celle celaluhu)'nun eseri olduğuna göre, ruhumuzun derinliğine doğuştan enjekte edilmiş bulunan Allah sevgisini, yine O'nun değişmeyen sünnetine (kanun) göre belirgin hale getirip ibâdetle, duâ ve niyaz ile geliştirmemiz gerekmiyor mu?

Canlı varlıklar arasında yer alıp Allah (celle celaluhu)'nun yüksek kudretinin sanatını akıllara durgunluk verecek ölçü ve anlamda kendinde toplayan insana, Allah yine kendi kudretinin yüceliğine yakışır anlamda birtakım ayrı özellikler vermiştir. Bunlar o yüce Yaratan'ın insana olan yakın ilgisini, rahmet ve iyiliğini belgelemektedir. Bu ilginin zevkine varabilmek için yine O'nun belirttiği yol ve yöntemle mümkündür. Aksi halde başka doktirinlerin kalıbına sokulup biçimlendirilmekten kendimizi kurtaramayız. O zaman da beden ve ruhumuzun yapılarına uygun olan bir hayat ölçüsünden uzak kalır; kendimizi ilâhî sünnetin dışına itmeye zorlamış oluruz ki, bunun sonucu çok üzücüdür.

İşte mescidlere itikâf ibâdeti niyetiyle kapanmak, ruhumuzun yapısına uygun olduğu kadar gıda ihtiyacını da karşılar.

Yılın birkaç gününü, toplumdan ve aile yuvasından uzak, günlük hayatın dışında kendimizi mescidlerde Allah (celle celaluhu)'ya vermemiz, elbette ki ruhumuzu doyurup ona kanış verir. Diyebiliriz ki içyapımızı tatmin eden, bizi olgunlaştırıp topluma daha çok yararlı hale getiren bu

ibâdet, İslâm'ın bu alanda sunduğu feyizlerden sadece biridir. Maddî kirlerden temizlenmek, biteviye sürüp giden bir hayat düzeninden sıyrılmak, ruhumuzun tazelenmesi, dimağımızın dinlenmesi için son derece gereklidir. Bundan dolayı Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz her yıl Ramazan ayının son on gününü itikâf niyetiyle Mescid'de geçirirdi. Vefat edinceye kadar buna devam etmiş ve böylece bunu önemli bir sünneti olarak ümmetine bırakmıştır. Kendisine peygamberlik verilmeden önce de bu ihtiyacı için için duymuş ve zaman zaman Hira Dağı'na çekilerek mağarada tam bir ruh safiyeti içinde Allah (celle celaluhu)'ya kulluk etmenin yüksek ve derin zevkini tatmaya çalışmıştır.

İhtiyaçların çoğaldığı, maddenin daha çok rağbet bulduğu yirmi birinci asrın bu ilk yarısında insan ruhu bu tür ibâdetlere daha çok muhtaçtır. Günlük hayatın ezici ve üzücü cenderesi altında ezilen bir insana ibâdet; ekmek, su ve hava kadar lüzumludur. Kendini ibâdet dışında bırakanların çoğu ruhî bunalım geçirmekte ve bir kısmı da bozulan sinir sistemiyle baş-başa kalmaktadır. Uzun yıllardan beri ilim adamları, psikologlar ve doktorların çoğu dinle ilgilenmedikleri için ibâdetin insan ruhuna neler kazandıracağını bilmemektedirler. Ruhî bunalımları, sinir sistemi bozukluklarını ekonomik sıkıntılara ve bazı tatminsizliklere bağlamakla hiç bir bunalım ciddî ölçüde tedavi edilememiş, şifâ verici ilâcın kaynağına inilememiştir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle oruç ve itikâf ibâdetlerinin öneminden, ruhî yapımıza sağladığı yarardan; karı-koca arasındaki yakınlığın derin hikmetinden söz edilmiş, aile yuvasının nasıl bir anlam taşıdığına dikkatler çekilmişti.

Aşağıdaki âyetle ibâdetin insan karakteri ve ahlâkı üzerinde bırakacağı olumlu tesirin, el emeği, alın teri ile elde edilen helâl lokmanın fert ve aileye sağlayacağı ruhî yüceliğin üzerinde durulmakta; adalet ve hakkaniyetin hassas terazisini ellerinde tutan hâkimlere rüşvet vermenin, onların da yetkilerini kötüye kullanıp bunu kabul etmelerinin sakıncalarına ve her iki taraf için de büyük günahlara yol açacağına değinilmekte ve gerekli uyarılar zımnen yapılmaktadır.

وَلَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا

مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

188- Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin; insanların mallarından bir kısmını bile bile günah işleyerek yemeniz için onu hâkimlere (rüşvet yollu) aktarmayın.

İNİŞ SEBEBİ

Eşca' oğlu Abdan el-Hadremî, İmrülkays el-Kindî üzerinde malı (hakkı) bulunduğunu iddia ederek davacı sıfatıyla peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e başvurdu. Davalı olan İmrülkays bu iddiayı red ve inkâr etti. Davacı iddiasını tekrarlayınca davalı yemin etmek istedi, bu nedenle yukarıdaki âyet indirildi.[1]

Âyetin Taşıdığı Anlamın Özeti

Üzerinde başkasına ait mal bulunur da bu konuda yazılı bir belge, ya da şahit bulunmaz ve bu nedenle borçlu inkâra sapar, hak sahibi hakkını almak için hâkime başvurur; davalı haksız olduğunu bildiği halde bâtıl sebeplere tutunarak inkârda direnir ve yemin ederse, hem zulmetmiş, hem de büyük bir günaha girmiş olur. "Zâlim ve haksız olduğun halde sakın davacı ve davalı olma!" sözü İslâm'ın ahlâk ölçülerinden biridir.

İLGİLİ HADİSLER

"Ben de ancak bir insanım; davacı ile davalı bana gelirler, biri delilini getirmede diğerinden daha güzel ve kuvvetli anlatır da ben ondan yana hükmederim. O halde, kimden yana bir müslümanın hakkıyla hükmedersem, bu ancak ateşten bir parçadır; ya onu alıp taşır, ya da bırakıp ayrılır."[2]

"Şüphesiz ki kanlarınız, mallarınız, ırz ve namuslarınız birbirinize haram kılınmıştır."[3]

1 Tefsîr-i Kurtubi.

2 Buhari/Şehadet: 27, Hiyel: 10, Ahkam: 20- Müslim/Akziye: 4- Ebû Dâvud/Akziye: 7- Tirmizî/Akziye: 11, 18- Nesâî/Kuzat: 12, 33- İbn Mâce/Ahkam: 5- Ahmed: 6/203, 290, 307.

3 Buharî/İlim: 37, Hac: 132, Meğazî: 77. edeb: 43, adahî: 5, Hudud: 9, fiten: 8, tevhîd: 24- Müslim/Hac: 14- Tirmizi/Fiten: 6, Tefsir: 2/9- Nesâî/Kuzat: 36- İbn Mâce/Menasik: 76, 84, Fiten: 2- Ahmed: 1/230.

HUKUKÎ YÖNÜ

وَلَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ

"Mallarınızı aranızda bâtıl (haksız sebeplerle) yemeyin."

"Haksız sebeplerle" çevrisini yaptığımız "bâtıl" bir bakıma başkasının malını haklı bir karşılık, yasal bir neden olmaksızın yemektir. İslâm Hukuku, kayda değer bir karşılık olmaksızın başkasına ait malı almayı, kullanmayı -sahibinin rızası alınmamışsa- kesin olarak haram kılmıştır.

Âyetteki "mallarınız" tabiri ümmetin tamamını ve her çeşit malı kapsamaktadır. Ancak şer'î bir nedene dayanılarak (zekât, nafaka, öşür, diyet, vergi gibi) alınan mallar bu hükmün dışında tutulur.

Haklı bir karşılık olmadan alınan nakit ve malları müfessirlerimiz aşağıda belirttiğimiz gibi birkaç madde halinde sıralamışlardır:

1. Faiz verip almak. Çünkü bu, karşılıksız alınan ve haklı bir nedene dayanmayan fazlalıktır.

2. Hâkimlere, devlet yetkililerine haksız bir davayı, ya da yasal olmayan bir işi kendi lehine sonuca bağlamak için aktarılan mal ve para. Bu da karşılığı olmayan bir maldır ki rüşvet kapsamına girer. Gerek hâkim gerekse diğer devlet görevlileri millete hizmet etme karşılığında hazineden para almaktadırlar.

3. Geçimini kazanıp sağlayabilen ve çalışma gücünde olup zekât alacaklar sınıfına girmeyen kimsenin aldığı zekât ve sadaka. Bu durumda olan, fakirin hakkına el uzatmıştır; aynı zamanda bunun şer'i bir karşılığı da yoktur.

4. Okuyup üflemek, muska yazmak, cinleri toplayıp kaybolan eşyadan haber vermek, türbelerin toprağından ve eskimiş örtülerinden dilek sahiplerine dağıtmak suretiyle her birinin karşılığında mal ve para almak. Bunlardan hiçbirinin satışına, şifâ ve teberrük niyetiyle dağıtılmasına, cinler aracılığıyla kaybolan eşyayı bulmaya, meydana gelen ruhî hastalığın nedenini bu yollarla tespite çalışmaya İslâm Şeriatı cevaz vermemiş ve bunları büyük günahlardan saymıştır.

5. Bir malı olduğundan daha iyi ve daha yararlı gösterip alıcısını büyülercesine aldatarak fahiş fiyatla satışını sağlayıp elde edilen kazanç. De-

ğerinin üstünde alınan fazlalığın şer'an bir karşılığı yoktur. Bu bakımdan "gabn-i fahiş" (fahiş fiatla mal satmak) haram kılınmıştır. Bu konuda beldenin örfüne ve devletin örfe uygun tespitine uymak gerekir.

6. Mahkemede yalan yemin, parayla tutulmuş tanık ve benzeri haksız yollarla davayı kendi lehine çevirip elde edilen mal ve benzeri haksız menfaatlar.

Hâkimin delil ve belgeleri dikkate alarak verdiği karar hiçbir zaman haramı helâl; bâtılı hak kılamaz. Çünkü hâkim zahire bakarak hükmeder. Yukarıdaki hadîs-i şerif bu konuda bize yeterli delildir. Hâkim de bir insandır, hata yapabilir. Bir davada en âdil hükmü insanın kendi vicdanı verir; tabiî gelişen bir vicdan varsa...

7. Meslek ve iş adamlarının simsar tutup alıcıyı ve ihtiyaç sahibini aldatmaya, başkasının alım-satımına engel olmaya kalkışmaları da bu cümledendir.

Avukatlık Mesleğinin Önemi

Haklıyı haksızdan ayırt etmek; haksızlığa uğrayanın hakkını sonuna kadar savunmak; haksızı mahkûm etmek elbetteki övgüdeğer bir fazîlettir. İslâm'ın iki ana kaynağının ruhu her zaman bu fazileti emreder. Aksi bir yol tutanları kınar ve haksızlıktan yana olanları tel'in eder.

Diyebiliriz ki hukukî mesele ve anlaşmazlıkları adalete uygun anlam ve biçimde çözümlemeye yetkili ve vesile olan avukat çok duyarlı bir sorumluluk üstlenmiş bulunuyor. Meslek olarak avukatlık, haksızlığa uğrayanı savunma, anlaşmazlıkları hakkaniyet ölçülerine göre çözümleme düzey ve doğrultusundadır. Bu nedenle de en zor ve fakat en faziletli bir meslektir. Ancak haksızı haklı göstermeye çalışmak; cani ve ırz düşmanını namuslu tanıtmaya gayret etmek, mesleğin kudsiyet ve faziletiyle bağdaşmaz.

Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu mesleğe zaman zaman işarette bulunarak hem övmüş, hem de büyük bir sorumluluk taşıdığına dikkatleri çekmiştir:

"Hakkı söylemeyip susan kişi dilsiz şeytandır."[1]

"Haceti (dert ve davası)nı (yetkili makamlara) ulaştırmaya güç ge-

1 Ahmed bin Hanbel

tiremeyen kimsenin hacetini siz ulaştırın. Kim, hacetini ulaştırmaya güç getiremeyen kişinin hacetini sultan (devlet yetkilisi, ya da ilgili zat)a ulaştırırsa, Allah Teâlâ kıyamet günü onun ayaklarını Sırat üzerinde tespit eder (kaydırmaz)."[1]

"Müslüman Müslümanın kardeşidir; ne ona zulmeder ne de onu haksızlığa uğramaya terkeder, yardımsız bırakır. Kim kardeşinin haceti (dert ve davası)nı (yerine getirip) yardımcı olursa, Allah da onun hacetinde kendisine yardımcı olur."[2]

"Kim haksızlığa uğrayan kimseyle -hakkını ispat edinceye kadar- yürürse, Allah onun ayaklarını, ayakların kayacağı günde Sırat üzerinde tespit eder."[3]

"Allah'ın, sadece insanların işlerini (dert ve davalarını) görmek için yarattığı öyle kulları var ki insanlar işlerinin düzelmesinde onlara koşup yardım isterler. İşte o kullar Allah'ın azabından güven içindedirler."[4]

O halde kim hukukî bilgi ve tecrübelerini adaletin gerçekleşmesi yolunda haksızlığa uğrayandan yana kullanır; bile bile haksız ve mütecavizin suçsuz olduğunu savunmazsa Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu müjdesine lâyık görülmesi umulur.

Rüşvetin Sosyal Yapımız Üzerindeki Olumsuz Tesirleri

Yerine getirilmesi hususunda kanunî yollar açık bulunduğu, ilgili görevlinin yapmasında yasal bir sakınca olmadığı veya kanunî yollar kapalı olduğu, yapılmasında kanunî sakınca bulunduğu halde yaptırılmak istenilen bir işte kanun dışı kolaylık sağlamak için birine para ya da mal vermek rüşvettir.

Devlet çarkında işlerin bu yoldan çözümüne kapı açmak sosyal yapımızda, ahlâk anlayışımızda yıkım yapar. Bunu şöyle sıralayabiliriz:

a) Devlet otorite ve itibarını sarsar; idarenin tarafsız çalışmadığı endişesini doğurur.

---

1 Taberânî: Ebû Derdâ'dan

2 Buharî– Müslim.

3 İbn Ebi Dünya.

4 Taberânî: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan.

b) Fertlerin kanuna ve uygulayıcılarına olan güvenini yıkar.

c) Ara yere üçüncü şahısların birer parazit gibi girip, çıkar sağlamasını kolaylaştırır.

d) Yasaların sağlıklı biçimde işlemediği kanaatini uyandırır.

e) Adalet terazisinin hakkaniyetle elde tutulmadığı inancını yaygınlaştırır,

f) Toplum arasında güvensizlik doğurur. Haklıyı haksız durumuna sokar.

Her ne kadar rüşvet konusunda bir veren, bir de alan varsa ve bunların fiili bağımsızsa da ortada zorlayıcı bir neden olmadığı takdirde her ikisi de hem Allah katında hem kanun karşısında suçludur. Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz rüşvet hakkında yirmiye yakın hadîs söylemiştir. Biz sadece iki tanesini nakletmekle yetiniyoruz:

"Allah'ın laneti, rüşveti verenin de alanın da üzerinedir."[1] "Rüşveti veren de, alan da ateştedir."[2]

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle oruçtan, Ramazan ayının özelliğinden, ruhları cilalayıp ferahlatmasından söz edildi. Bu arada ilâhî ruhsata yer verildi ve oruç ayında indirilen Kur'ân'ın insanlar için doğru yolu gösterici olduğu, eğriyle doğruyu, hakla bâtılı kesin hatlarla ayıran hidâyet belgeleri niteliğini taşıdığı, kısaca Kur'ân'ın insanlar için hidâyetin, yani doğru yolun ve mutlak saadetin ta kendisi bulunduğu açıklandı ve çok kısa fakat özlü cümlelerle geniş anlamlı bir tablo sergilendi, Sonra Allah (celle celaluhu)'nun bu ölçü ve mânada inanan kullarına çok yakın olduğu; iç temizliğinde çok etkili olan oruç ibâdetinin yüksek hikmetine erişenlerin herhalde duâ ve niyazlarının iyi karşılık göreceği belirtildi. Oruçlu günlerin gecelerindeki zorluğun kaldırıldığına, nefis terbiyesinde başarılı olanların başkasının malını haksız nedenlerle yemeyeceğine; adalet ve hakkaniyet ölçülerinin bozulmasına yol açan rüşvetten şiddetle kaçınılmasının gerekli olduğuna dikkatler çekildi.

---

1 İbn Hibbân - El-Hâkim.

2 Taberâni: Abdullah bin Amr (radıyallahu anh)'dan.

Aşağıdaki âyetle de belirtilen yoldan asıl amacına ulaştırılan orucun, bu defa vakti üzerinde duruluyor; onun ve hac aylarının tespiti konusunda dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan Müslümanlara kolaylık olsun diye hilâllerin vakit ölçüleri olduğu bildiriliyor.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۚ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

189- Sana hilâllerden soruyorlar, de ki: O, insanların yararına ve bir de hac için vakit ölçüleridir. İyilik ve ibâdet, evlere arkalarından gelmeniz (girmeniz) değildir; fakat gerçek iyilik, kötülüklerden sakınıp korunan kimsenin (bu ölçü ve anlamda olan) iyiliğidir. Ve artık evlere kapılarından girin. Allah'tan korkup O'nunla korunun ki, kurtuluşa eresiniz.

İNİŞ SEBEBİ

Ashabdan Cebel oğlu Muaz (radıyallahu anh)'ın bir gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Ey Allah'ın Rasulü! Yahudiler durmadan bizden şu hilâllerden soruyorlar. Nedir bu ayın bazen incelip bir hurma çubuğu durumuna gelmesi, sonra da yavaş yavaş büyüyüp yusyuvarlak olması ve tabii tekrar noksanlaşıp yine bir önceki duruma gelmesi?"

Bu soru üzerine yukarıdaki âyet indirildi.

İbn Abbas, (radıyallahu anh) Katade ve Rabi'den yapılan rivayette ise, Müslümanlardan bir cemaat, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordular:

- Neden ay iki gece çok incelip ne sabah, ne de akşam görünmez duruma gelir; sonra yavaş yavaş büyüyüp tamamlanır? Neden ayın durumu güneşe benzemez? (Yani güneş noksanlaşmaz, incelmez hep aynı durumda kalır).

Bu soru üzerine yukarıdaki âyet indirildi.[1]

TARİHİ YÖNÜ

Buharî ve Ebû Davud'un, İbn Kesîr ve İbn Cerîr'in tespitine göre; Medineli Ensar, bu âyet inmeden önce hac niyetiyle ihrama girip evlerinden çıktıktan sonra dönüşlerinde evlerinin kapılarından değil, arkasından ya merdivenle ya da bir delik açarak içeri avluya girerler ve böyle yapmayı hac ile ilgili bir ibâdet ve iyilik sayarlardı. Onların bu konudaki inancı şöyle idi:

Hac ve umreye niyet edip tekbir, tehlîl ve telbiye getirerek ihrama girdikten sonra artık onlarla gök arasına bir perde, ya da engel girmemeliydi. Bu nedenle evlerinde ihrama girip dışarı çıktıktan sonra bir ihtiyaç için tekrar eve dönmeleri gerektiğinde, evin tavanını kendileriyle gök arasında bir perde sayar, bu yüzden üstü açık avluya arka taraftan bir merdiven marifetiyle ya da bir delik açarak girerlerdi. Yukarıda da belirtildiği gibi, onlar buna benzer birçok âdetleri hac ibâdetinden kabul eder, sıkı sıkıya bağlılık gösterirlerdi. Cenâb-ı Hak bu durumda da evlere kapılarından değil, arkalarından girmenin ibâdet ve gerçek iyilik olmadığını; asıl iyilik ve taatin Allah (celle celaluhu)'dan korkup yüksek saygı duygusu içinde günahlardan ve kötülüklerden sakınmak olduğunu açıkladı. Çünkü İslâm Dini şekilden fazla niyet ve mânaya bakar. Nitekim hadîs-i şerîfte şekle bağlılığın daha fazla bir anlam taşımadığına dikkatler çekilerek şöyle buyuruluyor:

"Allah şüphesiz ki sizin suretlerinize (şekil ve kıyafetinize), mal ve servetinize bakmaz. Ama O, ancak sizin kalblerinize ve amellerinize bakar."[2]

Kurtubî, Fethü'l-Kadîr ve İbn Cerîr Taberî'nin tespitine göre, Hudeybiye yılında (Hicrî 6. yıl), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz umre için ihrama girip tehlîl ve tekbir getirdikten sonra dışarı çıktı ve az sonra tekrar evine döndü. Ansardan Selemeoğulları'ndan bir adam da ihrâmlı vaziyette Peygamberimizin arkası sıra içeri girdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

-**Neden âdetinizi bozup evin kapısından içeri girdin?** diyerek (onu gerçek iyiliğin bu olmadığı konusunda kapalı ve dolaylı bir yoldan uyara-

1 Esbab-ı nüzul / Nisabûri.

2 Müslim/Birr: 32- İbn Mâce/Zühd: 9- Ahmed: 2/285

rak) sordu.

-Siz ihramlı vaziyette girdiniz de ondan.

Diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

-Ama ben Ahmed'im (yani Kureyş kabilesindenim, âdetimiz sizin âdetinize uymaz bu konuda) buyurdu.

Bu kez adam şu cevabı verdi:

-Benim dinim sizin dininiz (benim dindarlığım sizin dindarlığınız gibi)dir. (Yani dinde biz size uyarız).

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onun bu cevabı üzerine bir şey demedi. Sonra da konumuzla ilgili âyet indi.

İLGİLİ HADİSLER

"Allah hilâlleri insanlar yararına vakit ölçüleri kılmıştır. O halde hilâli gördüğünüzde oruç tutun ve yine hilâli gördüğünüzde iftar (bayram) edin. Hava size karşı kapalı (bulutlu, sisli) olursa otuz günü sayıp tamamlayın."[1]

"Allah hilâlleri (vakit ölçüleri içinde) yaratmıştır. Hilâli gördüğünüzde oruç tutun; yine onu gördüğünüzde iftar (bayram) edin. Hava size kapalı olursa, sayıyı otuza tamamlayın."[2] **"Hava size karşı kapalı olursa, ona göre (hesaplayın) takdir edin."**[3]

Bu hadîs yılın çoğunda hava kapalı geçen bölgelerle ilgilidir. Oralarda hava kapalı olduğu takdirde sayı otuz olarak tamamlanmaz, hesaba başvurulur; rasathanenin tespitiyle amel edilir.

İbâdette Kolaylık Prensibi

İslâm dini ve onun tebliğcisi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), insan ömrüne, zaman kavramına değer verir. Sayılı günlerden ibaret

1 Hâkim - Beyhakî: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan. Sahihtir.

2 İbn Kesir: Muhammed bin Câbir'den. (İlgili âyetin tefsirinde): Ahmed: 1/367 - 2/415 - 5/42. Hakim: Sahih isnadla.

3 Buharî/Savm: 5, 11- Müslim/Siyâm: 6, 9, 17: Ahmed: 2/5, 13,63, 145, 259, 263, 281, 287, 415, 422, 430 - 3/229 - 4/23, 321 - 5/42 - 6/149.

olan bir ömrün boşa gitmemesine özen gösterip iki türlü ibâdet ölçü ve anlamını getirir. Bunun için emir ve tavsiyelerde bulunur. İnsan ruhunu yüceltmek, dimağını berraklaştırmak, vicdanını yeterince geliştirmek; madde ile ruh, dünya ile âhiret arasında denge ve uyum sağlamak ve de yaşamanın gerçek düzenini oluşturmak için iki türlü ibâdete yer verir: Ruhî yapımızdaki boşluğu doldurmayı, diğer bir deyimle ruhî gereksinmeyi karşılamayı ve bu doğrultuda âhiret saadetine kapı açmayı, sonra da bu imân ve bilinç içinde günlük hayatı düzene sokmayı ve yeterince değerlendirmeyi farz, vacib ve sünnet ibâdetlerle karşılamıştır. Dünya hayatımızı belirli sınıra kadar götürebilmemiz için de meşru yollardan çalışmayı, ilmî araştırmalar yapmayı, teknik alanda ilerlemeyi ve fakat bütün bunları insanlığın hayrına çevirmeyi getirmiştir. Bu alanda kimseye yük olmadan, başka milletlere köle durumuna düşmeden haysiyetli çalışmayı ibâdet sayarken iki ibâdet arasında en sağlam bağlantıyı kurmuştur.

Ancak bütün bunların yapılmasını emrederken amaca ulaşabilmek için kolaylaştırıcı yolları getirmiş, bıkkınlık verecek, sıkıntı yaratacak, ruhun ve kalbin zevkini öldürecek bütün yolları kapamıştır.

Oruç, hac, kadın halleri ve bazı akidler zaman ölçüsüyle ilgilidir ve hattâ bazen onunla iç içedir. Bu konularda zaman ölçülerinin matematiksel olarak ele alınmasında birtakım zorluklar ve sıkıntılar başgösterebilir. Özellikle okumamışlar için, içinden çıkılmaz bir durum arz edebilir. Halbuki İslâm'ın genel kuralı, ibâdette kolaylıktır. Bu nedenle ibâdetlerin çoğunun kamerî aylara göre yapılması emredilmiştir. Güneş yılına ve hesabına göre yapılması için -namaz hariç- çoğu meselelerde kapı açılmamıştır. Çünkü güneş yılı ancak hesapla bilinebilir.

Ayrıca hac ve oruç gibi iki önemli ibâdetin kamerî yıla göre yapılması coğrafî yönden yeryüzündeki farklı ülkelerde yaşayan mü'minler arasında ibâdette de adalet sağlamayı amaçlar.

Bakara sûresi 185. âyetin açıklamasında bu konuya kısmen yer verilmiştir.

Neden bu meselelerde daha çok pozitif ilimlere yer verilmemiştir? Bu soruyu şöyle cevaplandırabiliriz:

Peygamberlerin gönderilmesi, kitapların indirilmesi, fizik, kimya, matematik ve benzeri pozitif ilimleri insanlara öğretmek için değil; insan-

ları bir olan Allah (celle celaluhu)'ya imâna çağırmak, fert ve toplumu bu konuda eğitip düzenli, huzurlu bir dünya oluşturmak; yaratılışımızın neden ve niçinini, esrar ve hikmetini; dünya ile âhiret arasındaki bağı iman ölçüleri içinde gönüllere yerleştirmek, dimağlara işlemek ve böylece dünya barışını sağlamak içindir.

Ne var ki gerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, gerekse teblîğ ettiği Kitap insan aklına ışık tutmak, onu harekete geçirmek, ataletten kurtarmak için pozitif ilimlere zaman zaman kapı açar, anafikir ve temel bilgi verir, düşünme imkânı sağlar.

Çünkü ilim bize bitkilerin ilk önce nasıl meydana geldiği, ilk insanın nasıl var olduğu hakkında kesin bilgi vermez. Bir takım varsayımlar ortaya atar, fakat sonuca götürmez. Bütün bunları din açıklar ve kesin sonuca götürür. İlâhî kitaplarda pozitif ilimlerin detayına inilip yöntemleri açıklansaydı, insan aklını ve irâdesini harekete geçirecek nedenler ortadan kalkardı.

Ay Ve Aylar

Araplar Hz. İbrahim ve Hz. İsmail zamanından beri ay birimi olarak, Ay'ın Dünya çevresindeki dönüşünü esas almışlardı. Müslümanlar da bu takvim düzenini aynen kullandılar. Çünkü ibâdetlerde hem kolaylık hem de eşitlik sağlamak Kamerî yıla göre mümkün oluyordu.

Ay, Dünya çevresindeki dönüşünü yirmi yedi buçuk günde tamamladığı halde, Dünya'nın dönüş yönüne doğru döndüğü için hilâlin iki görünmesi arasında geçen zaman 29 gün, 12 saat ve 40 dakika kadar tutmaktadır. Böylece 12 ay, bir güneş yılından 10 gün, 21 saat, 13 saniye eksik gelmektedir. Bu durum 31 yılda bir yıl kaybedilmesine neden olmuşsa da oruç ve hac gibi önemli iki ibâdetin İslâm ülkeleri arasında her dört mevsime, coğrafî yerine ve durumuna göre rastlamasını sağlamış ve böylece sıcak soğuk mevsimlerin Kuzey Yarımküre ile Güney Yarımküre arasında değişik olmasıyla buralarda yaşayan Müslümanlar için ibâdette de adalet ve eşitlik esasını getirmiştir.

Bu hesaba göre 33 ay yılı, 32 güneş yılına eşit oluyordu. O yüzden, İslâm'dan önceki devirde Araplar bazı yılları 13 ay olarak kabul etmek zorunda kaldılar.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir hutbesinde cahiliye devrinin bu adetinin yersiz olduğunu bildirerek, yılın 12 ay olduğunu belirtti. İslâm büyükleri, başta ikinci halîfe Hz. Ömer (radıyallahu anh) olmak üzere hicretin on yedinci yılında hicrî takvim esasını getirdiler. Hicrî takvimde kullanılan ay adları şunlardır: Muharrem, Safer, Rebiülevvel, Rebiülâhir, Cemaziyülevvel, Cemaziyülâhir, Recep, Şaban, Ramazan, Şevval, Zil'kade, Zilhicce.

Kur'ân'ın 9/36 sûresinde ayların on iki olduğu açık bir şekilde şöyle belirtilmiştir:

"Şüphesiz ayların sayısı, Allah yanında -gökleri ve yeri yarattığı günde(n beri) Allah'ın kitabında (planlandığı üzere)- on ikidir."

Ay, yörünge düzlemine göre 83° 30' eğik bir eksen üzerinde kendi etrafında döner. Dönüş süresi Ay'ın yer etrafında dolanma süresine tamamen eşittir. Bu sürenin eşitliği nedeniyle ve dünyaya uzaklığının 363.300 km. ile 405.500 km. arasında değişmesi sebebiyle hilâller meydana gelir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle Kur'ân-ı Kerîm'in insanlık için doğru yolun kendisi bulunduğu; iyiyi kötüden, doğruyu eğriden, imânı küfürden, hakkı bâtıldan ayırıcı nitelikte indirildiği; bu nedenle Kur'ân'ın insanlıktan yana hedef ve amacının, bir olan, eşi, dengi ve benzeri bulunmayan Allah (celle celaluhu)'ya götürmek olduğu, saadetin ancak bu doğrultuda yürüyenlere miras kalacağı belirtildi. Açık ve kapalı sözlerle bu husus en doyurucu biçimde işlendi. Nefsi terbiye eden, ruhu yüceltip olgunlaştıran orucun, şefkat ve merhamet duygusunu bilhassa geliştireceğine dikkat çekildi ve hilâllerden söz edilerek hac aylarına atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle hac aylarında, özellikle haram aylarında savaşın haram olduğuna işaret edilerek ancak bu hürmeti çiğneyenlere karşı savaşın mübah olacağı bildirildi. Ne var ki, İslâm nazarında savaşın son çare bulunduğu, fitnenin durdurulması için bu kapının açılmasında zaruret olduğu; savaşmak isteyen inkarcılara karşı Allah yolunda, O'nun dinini yüceltmek için savaşmanın, fitneyi durdurma bakımından kaçınılmaz sayıldığı belirtildi; ancak aşırı gidilmemesi, haksızlık ve zulümde bulunulmaması tenbîh edildi. Böylece İslâm'ın savaş nedeni ve ölçüsü belirlenmiş oldu.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ۖ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾

190- Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın. Aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.

191- Size savaş açanları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın. Fitne adam öldürmekten daha kötüdür. (Yalnız) Mescid-i Haram yanında onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın; ama orada sizi öldürmeye kalkışırlarsa, siz de onları öldürün. İnkarcıların cezası işte böyledir.

192- Eğer inkârdan(ya da savaştan) vazgeçerlerse, şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

193- Fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'a ait oluncaya kadar onlarla savaşın; vazgeçerlerse artık düşmanlık ancak zâlimlere karşıdır.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm bilginlerine göre, hicretten önce Müslümanlara savaş emri verilmemiştir. Çünkü karşıt görüşler arasında kuvvet dengesi yoktu. Müslümanlar hem sayı ve silâh bakımından azdı, hem de ilk adımda insanlığın sadece saadeti ve huzuru için gönderilen bir dinin savaştan yana olmadığını anlatmak hikmeti ön plânda yer alıyordu. Zaten İslâm'ın ruhunda bu hikmet her zaman mevcuttur.

Nitekim Mekke'de inen âyetler, bu ruh ve hikmeti en ölçülü biçimde yansıtmaktadır. Ayrıca haram aylarında Haremeyn dahilinde savaşmanın doğru olmadığı biliniyordu.

Rabbimizin Maide suresindeki "Onları affet ve geç!" âyeti bu hikmeti yansıtıyor.[1]

"Sen artık (kötülüğü) en güzel şekilde sav. O vakit seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost gibi olur."[2]

"Onların (inkarcı müşriklerin) dediklerine katlan. Onları güzel bir tavırla terkedip ayrıl."[3]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine'ye hicret edip orada kendine bir çevre bulup ortam hazırlayınca, Mekke müşrikleri ile Medine Yahudileri iyice kuşkulanmaya başladılar ve gizliden birtakım hazırlıklara koyuldular. Bir yandan da İslâmiyet ve onun tebliğcisi son Peygamber Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aleyhinde fitne ateşini körüklemeye, fesat kazanını kaynatmaya başladılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İbn Abbas (radıyallahu anh) bu âyetlerin daha çok Hudeybiye Anlaşması'yla ilgili olduğunu söylemiştir ki müfessirlerimizin çoğu da bu hususta söz etmektedirler.

İLGİLİ HADİSLER

"Allah yolunda savaşın (kutsal savaştan geri kalmayın); Allah'ı inkâr edenlerle vuruşun. Savaşın, ama aşırı gitmeyin; ganimet malından aşırmayın, vefasızlık, acımasızlık etmeyin. Düşmanın organları (el, ayak, kulak) ve kendini mabede (ibâdet yerine) vermiş kişileri, din adamlarını öldürmeyin."[4]

"Allah'ın ismiyle çıkın; Allah'ı inkâr edenlerle Allah yolunda savaşın. Aşırı gitmeyin, ganimet malından aşırmayın, haksızlık ve zulümde bulunmayın. Organları keserek işkencede bulunmayın; çocukları ve kendini mabede vermiş kişileri (din adamlarını) öldürmeyin."[5]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den soruldu:

1 Mâide sûresi âyet: 13.

2 Fussilet sûresi âyet: 34.

3 Müzzemmil sûresi âyet: 10.

4 Müslim-Ahmed: 2/524- 4/240- 5/352, 358.

5 Ahmed: 1/300.

-Kahramanlık için savaşan adam, yurdunu ve yakınlarını korumak için savaşan adam ve bir de gösteriş için savaşan adam, bunlardan hangisi Allah yolundadır?

Cevap verdi:

-Kelimetullah daha yüce olsun diye kim savaşırsa, işte o, Allah yolundadır.[1]

"Şüphesiz ki bu belde (Mekke)yi Allah, gökleri ve yeri yarattığı günden beri haram kılmış (hürmete lâyık görmüş)tür. Bu bakımdan Mekke kıyamete kadar Allah (celle celaluhu)**'nun hürmetiyle haramdır: (İçinde savaş yapılmaz, ağaçları kesilmez). Ancak gündüzden bir saat savaş helâl kılınmıştır; o da benim şu içinde bulunduğum saattir (Mekke'ye İslâm ordusunun girdiği gün)."**[2]

Mekke fethedildiğinde, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Evine girip kapısını kapayan güven içindedir. Mescid-i Haram'a giren güven içindedir. Ebû Süfyan'ın evine giren de güven içindedir."[3]

"Allah şüphesiz ki Kur'ân ile defetmeyeceği bazı fenalıkları kılıç (silah) ile defeder."[4]

TARİHİ YÖNÜ

Yukarıdaki hadîslerden anlaşıldığı gibi, İslâm her yönüyle insanlık dinidir; merhamet, şefkat, zayıfı korumak; kadın, çocuk ve kendini mabede vermiş din adamlarını öldürmemek, onlara yardımcı olmak, savaşa katılmayan çifçilere, sanatkâr ve ilim adamlarına, yaşlı ve hastalara dokunmamak bu dinin ruhunda ve özünde mevcuttur. Kutsal savaşlara gönderilen İslâm mücahidlerine başta Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz olmak üzere dört halife mutlaka bu konuda gereken emir ve tenbihte bulunmuşlardır.

---

1 Buharî/Tevhîd: 28- Tirmizî/Fezail-i cihad: 28- İbn Mâce/Cihad: 13.

2 Buharî/Cenaiz: 77, ilim: 39, Sayd: 9, 10, Büyu': 28- Lukate: 7, Cizye: 22, mayazî: 53, Diyat: 8- Müslim/Hac: 445, 448, 464- Ebû Dâvud/Menasik: 89, 95-Nesâî/Hac: 110, 120- Ahmed: 1/119, 253- 3/119.

3 Ahmed: 2/292, 538- Müslim/Cihad: 86- Ebû Dâvud/İmaret: 25

4 Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye isnad edilir.

İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

"Kutsal savaşlardan birinde bulunuyorduk. Savaş alanında düşman tarafından olduğu bilinen bir kadının öldürülmüş olduğunu gören Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz üzüldü ve bunu hiç de uygun karşılamadı; aynı zamanda kadınların ve çocukların öldürülmesini çok çirkin ve vahşice bir fiil olarak niteledi."[1]

Bunun gibi kiliseye sığınmış rahiplerin, yaşlı kişilerin, güven isteyerek İslâm tarafına sığınanların öldürülmesini yasaklamıştır. Nitekim birinci halîfe Hz. Ebûbekir Sıddîk'ın (radıyallahu anh) da Ebû Süfyan oğlu Yezîd'i Şam'a gönderirken aynı emir ve tavsiyelerde bulunduğunu sahih kaynaklarımızda okumaktayız.

İkinci halîfe Hz. Ömer (radıyallahu anh), savaşa gönderdiği orduya şu talimatı vermiştir:

"Çocuklar ve savaşa katılmayan çiftçiler, ziraatçılar hakkında Allah'tan korkun; onları öldürmeyin."

Emevî halîfelerinden ikinci Ömer olarak isim yapan Ömer bin Abdülaziz'in de savaşa katılmayan çiftçileri öldürmediği bilinmektedir.[2]

Kutsal belde Mekke'nin fethinde de cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aynı merhameti kat kat göstermiş, kendisine fenalık eden, işkencede bulunan en azgın müşrikleri bile affetmiş, sadece direnip savaşanları tesirsiz hale getirmeye çalışmış, az kan dökerek çok iş başarma prensibinden aslâ sapmamıştır. Bilhassa savaşmayanlara tam güven vermiş ve kimsenin burnunun kanamasına razı olmamıştır.

İslâm'ın Savaş Felsefesi

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ

"Fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah (celle celaluhu)'ya ait oluncaya kadar onlarla savaşın."

İslâm'ın savaş felsefesi yukarıdaki âyetlerle ve bilhassa Mekke devrinde inen ilâhî beyanlarla gayet açık biçimde belirlenmiştir. Müfessirle-

1 İbn Kesîr - Kurtubi - Fethü'l-Kadir tefsirleri

2 Kurtubî - Alûsî tefsirleri

rimizin ve tarihçilerimizin sahîh rivayetlerini dikkate alarak İslâm'ın bu felsefesini şöyle özetleyebiliriz:

a) Hiçbir neden ve zorlayıcı sebep yokken savaşa kapı açmak doğru değildir. Ancak savaşa kalkışan inkarcılarla savaşmak gereklidir. Din ve vatan bütünlüğüne göz dikip saldırıya hazırlanan düşmana karşı savaşmak da böyledir.

b) Düşman kim olur, hangi milletten ve dinden bulunursa bulunsun, onlara karşı aşırı gitmemek, zulümden kaçınmak, lüzumsuz yere adam öldürmekten sakınmak,

c) Tehlike tespit edilmedikçe, üzücü bir fitnenin başlatıldığı sezilmedikçe savaşı başlatmamak,

d) Savaşa katılmayan din adamlarını, çiftçileri, ilim adamlarını, sanatkârları öldürmemek,

e) Kadınlara, çocuklara ve yaşlılara dokunmamak,

f) Bayındır yerleri yıkmamak, ağaçları kesmemek, insanlık için yararlı sanat değeri olan eserleri yıkmamak,

g) Dini Allah'a ait kılıncaya ve fitneyi durdurup sulh ve selâmeti sağlayıncaya kadar savaştan geri kalmamak, Allah (celle celaluhu)'nun emri, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in değişmeyen sünnetidir.

Bunun için yapılan araştırma ve elde edilen istatistiklere göre, Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in on yıllık Medine devrinde Müslümanların yapmış olduğu kutsal savaşların tamamında inkarcılardan 210-220, Müslümanlardan 130-140 kişinin öldürüldüğü anlaşılmıştır. Bugün küçük bir bombanın yaptığı yıkım ve öldürdüğü can bunun kat kat üstündedir. Hiroşima'ya atılan atom bombasının meydana getirdiği tahribat ve öldürdüğü insan tüyler ürperticidir.

İşte İslâm'ın insan hayatına verdiği değerin anlam ve ölçüsü... O halde İslâm daha çok barış dinidir. Ancak tuğyan edenlere, fitne çıkarıp ortalığı alt-üst edenlere karşı tedib eder anlamda savaşçı bir dindir.

Fitneyi Önlemek

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ

Bu, İslâm'ın sulh ve selâmet stratejisidir. Fitne, çok yönlü bir deyimdir.

1- Toplumun dinine, inançlarına saldırmak; kökleşmiş iyi âdet ve geleneklerin karşısına çıkıp onları çok anlamsız biçimde değiştirmek, kökü tarihin çok gerilerine uzanan güzel ahlâk esaslarını yıkmak.

2- İşte ve dışta kurulan bir takım kötü niyetli ve maksatlı örgütlerle millî bütünlüğü parçalamaya çalışmak; mezhep sürtüşmesine ortam hazırlamak.

3- Mal ve cana, ırz ve namusa, ilim ve milli kültüre ağır darbe indirmek; plânlı ve sistematik olarak bunları değersiz hale getirmeye, kadınları birer eğlence ve şehvet vasıtası haline düşürmeye kalkışmak; bir milleti kitle halinde öldürmekten daha yıkıcı ve yok edici, daha üzücü ve ezicidir.

O nedenle Kur'ân-ı Kerîm, Müslümanların bu tür fitnelere karşı çok uyanık olmalarını emretmiş, bozgunculara fırsat verilmemesini önermiştir. İçte ve dışta sulh ve esenliğin, huzur ve sükûnun sağlanması için fitneye karşı önceden önlemler alınmasına dikkatleri çekmiştir. Çünkü savaş, insanın en çok geçici hayatını alır da dünyasını yıkar; fitne hem din ile dünyayı, hem âhiret hayatını yıkar. Milleti birbirine düşman edip iç savaşa sürükler. Zaten kelimenin kök mânası: İçindeki yabancı maddeyi gidermek için altını ateşe koyup eritmektir. Sonra da bu kelime, insanı dert, belâ, üzüntü, azap, itikadsızlık, ruhî bunalım gibi fenalıklara sokmak anlamında kullanılmıştır. Şüphesiz ki ölümü aratan ve onu temenni duygusunu harekete geçiren bir fitne, ölümden çok beterdir.

İşte Kur'ân böyle bir fitneden söz ediyor. O halde fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'a ait oluncaya kadar inkarcılarla, din, millet ve vatan düşmanlarıyla savaşın..

Fitne daha çok şu iki şeyden kaynaklanır:

1. Allah'ı ve âhireti inkâr edip fert ve toplumu derin bir çıkmaza ve ezici, yıpratıcı bir ümitsizliğe itmek,

2. Maddeyi temel kabul edip bu acıdan hareketle her şeyi mübah saymak ve amaca ulaşabilmek için ara yerde ahlâk ve faziletten, âdet ve gelenekten ne varsa hepsini çiğneyip geçmek.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle savaşa kalkışan inkarcılara karşı Allah yolunda savaşmanın gereğine dokunuldu; ancak bu konuda da haddi aşmanın, insafı elden bırakıp yapılan kötülüğe kat kat ceza vermenin İslâmî ve insanî olmadığına dikkatler çekildi; böyle bir tutum ve anlayış içinde olanların Allah tarafından sevilmediği hatırlatıldı. Bir takım haklar çiğnenmiş ve Müslümanlara haksızlık yapılmışsa, buna ancak ve en çok dengiyle karşılık vermenin İslâm'ın ruhuna uygun düşeceği bildirildi. Yeryüzünde ilk mâbed şeref ve kutsallığını taşıyan Mescid-i Haram yanında savaşmanın Allah (celle celaluhu)'ya karşı saygısızlık olacağı anlatıldı, ancak Allah düşmanları böyle bir saygısızlık içine girer de Beytullah'ın yanında savaşmaya kalkışırsa, artık mü'minlerin de -elde olmayan bir nedenle- orada savaşmasının caiz olacağına atıfta bulunuldu. Fitne ateşi sönünceye kadar savaşı sürdürmenin amaca ulaşma bakımından lüzumlu olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetle Arap cahiliye devrinden kalma haram aylar (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep)da savaşmanın -bu hüküm kaldırılıncaya kadar- doğru olmayacağı, ancak Arap müşrikleri bu hürmete saygısızlık eder de bir saldırıya geçerse, bunun karşılıksız bırakılmaması gereğine işaret ediliyor. Hürmetlerin birbirine denk olduğu bildiriliyor. Hürmeti ilk bozanın zâlim, mütecaviz ve kan dökücü olduğu dolaylı bir biçimde duyuruluyor.

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿١٩٤﴾

194- Hürmetli ay hürmetli ay'a karşılıktır. Hürmetler birbirine denktir. O halde kim size saldırırsa, siz de ona -size saldırdığının misliyle- saldırın. Bir de (bu hususta da) Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah kötülüklerden kaçınıp kendisinden korkanlarla beraberdir.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hicretin altıncı yılında umre yapmak üzere Mekke'ye hareket etmişti. Haram aylarından Zilkade

ayında idi. Müşrikler O'nun ve arkadaşlarının Mekke'ye girmesine engel oldular. Zaten Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) savaşmak için çıkmamıştı. Beraberinde 1400 kişi bulunuyordu. Bütün ısrarlara rağmen Mekke'liler O'nun bu isteğini olumlu karşılamadılar; üstelik taş ve ok atmak suretiyle bir takım yakışıksız hareketlerde bulundular. Müslümanları durmadan tahrik etmelerine ve sinirlerini, iyice bozmalarına rağmen Rahmet Peygamberi Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) savaşa kapı açmadı ve arkadaşlarını yatıştırdı. Böylece aralarında bir anlaşma yapılması kararlaştırıldı. Gelecek sene Mekkeliler üç gün için şehri boşaltacaklar ve Müslümanlar da gelip bu süre içinde Kaza Umresi'ni yerine getireceklerdi.

Bu anlaşma uyarınca Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Eefndimiz hicretin yedinci yılı Kaza Umresi'ni yapmak üzere Mekke'ye yöneldi ve böylece hürmetler birbirine karşılık kabul edildi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Kurtubî'nin tespitine göre, Mekke müşrikleri, umre için gelen Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e:

-Ya Muhammed! Haram aylarda -ki şimdi Zilkade ayında bulunuyoruz- savaştan menedildiniz değil mi? diye sordular. Efendimiz de:

-Evet, diye cevap verince, onlar bunu fırsat sayarak savaşa hazırlandılar. Bu hazırlıkla öteden beri hürmet ettikleri ve her türlü savaş ve vuruşmayı yasak saydıkları Zilkade ayında köklü bir âdeti yıkıyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi ve böyle bir saldırı olursa, haram ayı da olsa ona karşılık vermekte bir sakınca olmadığı bildirildi. Müslümanlar, bu ilâhî ruhsat üzerine ferahladılar.

TARİHİ YÖNÜ

Hicretin altıncı yılında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz çok özlediği Mekke'yi görmek ve Allah (celle celaluhu)'nun evini tavaf etmek istiyordu. Umre niyetiyle buna hazırlandı. Haber yıldırım hızıyla çevrede duyuldu. Kısa zamanda 1400 kişi umre yapmak üzere hazırlandı. Ama Mekke'ye nasıl gireceklerdi? Savaşla mı, yoksa Mekkeliler'in müsaadesini alarak mı?

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, İslâm mücahidlerine: **"Hayır bu konuda kesinlikle savaşa kapı açılmayacak ve kan dökülmeye-**

cektir" buyurarak düşüncesini bildirmişti. Çünkü Kureyş bu konuda ona karşı gelir de Mekke'ye sokmayacak olur, ısrar edildiği takdirde silaha başvurulur ve Zilkade ayında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın kan dökmeye sebep olduğu Arap Yarımadası'nda yayılırsa, bu Müslümanlığın aleyhine bir sonuç doğururdu. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bütün bunları dikkate alarak kesinlikle savaşa fırsat vermeyeceklerini birkaç defa söyleme ihtiyacını duymuştu.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Mekke'ye yaklaştığında Kureyş bu konuda O'na elçi gönderme kararı aldı. Derken son olarak Mes'ud oğlu Urve'yi gönderdiler. Urve saygısız bir davranış içinde bulunuyordu. Ulu-orta sözleri, başta Ebû Bekir Sıddîk olmak üzere bütün ashabı hem üzmüş hem sinirlendirmişti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir anda elektriklenen havayı değiştiriyor ve işi anlaşma ile çözmeye ve sonuca varmaya çalışıyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **"Savaş için gelmediklerini"** bir kez daha hatırlattı. Urve de kalkıp ayrıldı. Mekke'ye döndüğünde onlara şu sözleri söylemek zorunda kaldı:

"Ey Mekkeliler! Kisra'yı da, Kayseri de tahtlarında ziyaret ettim. Habeş kralı Necaşi ile kendi ülkesinde görüştüm. Rahatlıkla diyebilirim ki, hiçbir hükümdarın kendi adamları tarafından Muhammed kadar sevildiğini, sayıldığını görmedim. O abdest almak istediğinde çevresindeki bütün arkadaşları hizmete koşar, kimi su getirir, kimi dökmeye çalışır. Muhammed'in bir kılı yere düşse, Ona alan üstün saygılarından olsa gerek, o kılı çiğnemez, mutlaka hürmetle kaldırıp saklarlar. Muhammed'e bu derece bağlı olan insanların Onu bırakacağını hiç sanmam. Vereceğiniz kararda bu hususları dikkate almak zorundasınız."

İki taraf arasında gidip gelen elçilerden olumlu bir sonuç alınmayınca, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendi taraflarından bir elçi göndermeyi uygun buldu. Hz. Ömer'i bu işle görevlendirdi. Fakat Hz. Ömer (radıyallahu anh) başarı sağlayamayacağını düşünerek özür diledi. Çünkü Mekke'de Adiyoğulları'ndan güvenebileceği bir kimse yoktu. Kureyş ile aralarındaki düşmanlığın ne derece duyarlı bir noktada olduğunu da düşünmüştü. Bu görev için en uygun şahsın Osman (radıyallahu anh) olabileceğini söyledi. Çünkü Hz. Osman'ın Mekke'de küçümsenmeyecek bir yeri ve ismi vardı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ömer (radıyallahu anh)'in bu önerisini uygun karşıladı ve Hz. Osman'ı görevlendirdi. Hz.

Osman (radıyallahu anh) derhal Mekke'ye gitti ve ilk rasladığı Mekke'li Saîd oğlu Eban ile görüştü, elçiliği süresince korunacağına dair ondan söz aldı. Böylece Hz. Osman (radıyallahu anh), Mekke ileri gelenlerini topladı ve görüşmeler başladı. Aldığı cevap şu oldu:

-Şayet sen Kâbe'yi tavaf amacını güderek geldinse, kimse sana engel olmayacak, tavafını yap!

Hz. Osman (radıyallahu anh) onlara şu karşılığı verdi:

-Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den önce böyle bir şey yapamam! Biz bu ibâdeti hep birlikte Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın başkanlığında yapmak üzere geldik. Kurbanlarımız da yanımızda bulunuyor. Savaş için gelmedik, böyle bir niyetimiz kesin olarak söz konusu değildir.

Mekkeliler bu defa ona karşılık olarak şunu söylediler:

- Biz, Muhammed'in bu yıl Mekke'ye girmesine engel olmak için yemin etmiş bulunuyoruz.

Aralarında söz düellosu sürüp gitti ve böylece Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın gecikmesinden Müslümanlar endişe duymaya başladılar. Çünkü elçinin öldürülmesi savaşı kaçınılmaz duruma getirecekti. Bu nedenle toplanıp Rıdvan Biatı'nı yaptılar. Hz. Osman öldürülmüşse kesin bir karara varmaları gerekiyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bütün bu hususları dikkate alarak gereken tedbirleri düşünmeye başladı. Neticede Hz. Osman (radıyallahu anh) döndü ve Mekkeliler'in bu konuda yemin ettiklerini haber verdi. Bunun üzerine, âyetin iniş sebebinde belirttiğimiz biçimde bir anlaşma yapıldı.

Bu tarihî konunun tamamını, inşaallah Fetih sûresinin tefsirinde yazmaya çalışacağız.

Bir Şeyi Kutsal Kılma Hakkı Allah'a Ve Peygamber'ine Aittir

وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ

"Hürmetler birbirine denktir (karşılıklıdır)."

Âyette kelimenin çoğul biçimde kullanılması, hürmete lâyık görülen, Allah tarafından kutsallığı bildirilen şeylerin birden fazla olduğunu anlat-

mak içindir:

a) Hürmetli şehir, (Mekke, Medine, Kudüs).

b) Hürmetli aylar, (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep). Ancak bu aylarla ilgili hürmet kaldırılmıştır. İleride bundan söz edilecektir.

c) Hürmetli ihram, (Hac, ya da umre için niyet edilerek giyilen ihrâm'ın hürmeti devam ediyor ve kıyamete kadar devam edecektir).

O halde bir şeyin hürmetli sayılması, ya da kabul edilmesi, kutsal tanıtılması hakkı sadece Allah ve Peygamber'ine aittir. Allah ve Peygamberi neyi kutsal saymışsa -ikinci bir açıklama, ya da aksine bir emir olmadıkça- o kıyamete kadar kutsaldır ve muhteremdir. Araplar tarafından yukarıda ismi geçen dört ayda savaş, yağma, vuruşma, adam öldürme yasak sayılmış ve bu dört aya "Eşhur-i hurum" denilmiştir. İslam'ın ilk yıllarında bu aylara hürmet edilmiş, aynı gelenek sürdürülmüş, sonra bu hürmet kaldırılmıştır. O nedenle artık bu aylarda savaşmak haram değildir.

Ancak inkarcılar İslâm'ın getirdiği hürmetten yararlanmaya çalışırlarsa, örneğin Mekke'de savaşa kapı açarlarsa, o takdirde onlara karşılık vermeye cevaz verilmiştir.

İslâm'ın hürmet ve kutsallık hakkındaki prensibi bu olunca, iyi niyetle de olsa bazı şeyleri kutsal saymamız, hürmetli kabul etmemiz, dinin ruhuna aykırıdır. Buna bir örnek verelim: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Zemzem suyunu şifalı ve bir bakıma hürmetli saymıştır. Biz buna kıyasla başka bir suyu hürmetli sayma yetkisine sahip değiliz. Nitekim Rıdvan Bîatı'nın yapıldığı ağaç, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in vefatından sonra kutsal sayılmış ve Mekke'ye giden, ya da oradan gelen her Müslüman bu ağacın altında oturmaya ve sırtını ona dayamaya başlamıştı. İkinci halîfe Hz. Ömer (radıyallahu anh) İslâm'ın bu konudaki hikmetini iyi bildiği için, bu ağacı kestirmiştir. Ömer (radıyallahu anh)'ın Hacer-i Esved hakkında da meşhur bir sözü vardır. Yeri gelince belirteceğiz.

Bundaki hikmet ne olabilir? Tek kelimeyle söyleyelim ki, bu tür davranış ve inançlar yavaş yavaş putperestliğe, şirke kayabilir; gelecek kuşaklara kötü bir miras bırakabilir.

Misliyle Karşılık Vermek

"İlk saldıran daha haksızdır."

Bu nedenle İslâm dini, karşı taraf saldırmadıkça bir saldırıya geçmeyi hoş karşılamamıştır. Yukarıdaki âyetle bize bu konuda belli bir ölçü ve sağlam bir strateji belirlemektedir. Saldırana karşılık vermek ise, bir saldırı değil, saldırının cezasıdır. Dengi ve benzeri bulunmayan bir konuda, misilleme yapılmaz, uygun olanla karşılığı verilir. Buna bir örnek verelim: Çalınan ya da zorla alınan bir eşya hırsızın ya da zorbanın elinde aynen korunuyorsa alınıp sahibine verilir. Korunmuyorsa, türüne denk bir şeyle karşılanır. O da yoksa kıymeti ödetilir.

Verilen ya da alınan karşılık, karşıdakini zarara sokmak, ya da ona haksızlıkta bulunmak anlamını hiçbir zaman taşımaz. Bilâkis saldırganlığı durdurmaya, tekrarlanmasını önlemeye, hakkı savunmaya, ferdin hukukunu korumaya, kamu düzenini sağlamaya yönelik bir tedbir ve caydırıcı bir müeyyidedir.

İslâm Hukuku'nda "Zarar imkân nispetinde giderilir" kuralı yer almıştır. Bu da devletin yetkili organlarınca uygulanır. Fertlerin arzusuna ve keyfine bırakılmaz. Çünkü o zaman anarşi doğar.

Kısas konusunda da değindiğimiz gibi, kamu düzeniyle içiçe olan konularda ferdin misilleme, dengiyle karşılık alma yetkisi yoktur. Ancak taraflar kendi aralarında anlaşarak böyle bir yola girerlerse, o takdirde bir sakınca söz konusu değildir.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

"Düşmana karşı bile insaflı olmak, adalet ölçülerini aşmamak." İslam'ın ruhunda ve özünde mevcut olan bir prensiptir. Gerek bu gerekse bundan önceki âyetlerle mü'minlerin düşmanlarına karşı tutumları belirlenmiştir. Barışta olsun, savaşta olsun genel prensip; öldürmenin son çare olduğudur. Bir şeyin ıslâhı mümkün olduğu sürece ifsadına gidilmez. Saldırganlık karşı taraftan ya fiil ya da fitne tohumlarını serpmek suretiyle gelmedikçe saldırıya geçilmez.

İşte bu tutum ve anlayışta, inanç ve prensipte sağlam bir ahlâk metodu bulunmaktadır. Birçok savaşlarda Müslüman esirlerin kulak ve burunları kesilirken, düşman esirlerine en ölçülü anlamda ilgi gösterilmiş,

karınları doyurulmuş ve hiçbir uzuvlarına dokunulmadan ülkelerine gönderilmiştir. İnsan haklarını korumak ve insana insan olduğu için saygılı olmak ancak bu dinin başarısı ve gerçekleştirdiği fazilettir. Günümüzdeki genç neslin çoğu İslâm'ın bu yüceliğini, Müslümanların bu insanca rahmet dolu davranışlarını bilmezler. Çünkü bunu işlemek daha çok eğitim yoluyla olur. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Medine'de açmış olduğu irfan okulu bu ölçü ve düzeyde faziletli insanlar yetiştirmiş, böylece dünya milletlerine İslâm'ın rahmet ve şefkat sesini duyurmaya çalışmıştır.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, düşman ile savaşın, karşılıklı saldırıya geçmenin genel esasları belirlendi. Aşağıdaki âyetle, düşmanın saldırısına karşı çok duyarlı, önlemli ve hazırlıklı olmanın gereğine dokunuluyor; her an bir saldırının olacağı dikkate alınarak, ya da böyle hesap edilerek yeterince askeri güce ve günün gelişen teknik üstünlüğüne sahip olmanın, sulh ve selâmet için uygun bir yöntem ve kaçınılmaz bir tedbir bulunduğuna işaret ediliyor; özlü ve çok anlamlı bir cümleyle dikkatler bu konuya çekiliyor.

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ۚ وَأَحْسِنُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

195- Allah yolunda (mallarınızı belli bir ölçüye göre) harcayın; kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın ve (özellikle) iyilikte bulunun, (işlerinizi) iyi, yararlı ölçü ve anlamda yapın; çünkü Allah şüphesiz ki iyilikte bulunanları, iyi yararlı iş yapanları sever.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas, Mücahid, İkrime ve Cübeyr oğlu Saîd (radıyallahu anhum)'dan yapılan sahih rivayete göre. Muhacirler (Mekke'den Medine'ye hicret edenler)den bir topluluk, Emevîler devrinde İstanbul'u fethetmek üzere gönderilen orduya katılmışlardı. Aralarında büyük sahabi Ebû Eyyub El-Ensarî (radıyallahu anh) bulunuyordu.

Kuşatma sırasında Muhacirlerden bir adam düşman safına doğru atıldı ve üstün bir kahramanlık göstererek safı yardı; düşmanı kısmen dağıtmakta başarılı oldu. Derken durumu tehlikeye girdi. İslâm mücahid-

lerinden bir kısmı: "Kendi eliyle kendini tehlikeye attı. Halbuki Kur'ân'da kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın" buyurulmuştur, diyerek üzüntülerini belirttiler. Bunun üzerine Ebû Eyyub El-Ensarî (radıyallahu anh) Hazretleri onları bu konuda uyararak şöyle buyurdu:

"Biz bu âyetin anlamını daha iyi biliriz. Çünkü bizim hakkımızda inmişti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arkadaşlık ettik, O'nunla beraber bir nice olaylara şâhid olduk; elimizden geldiği kadar O'na yardımcı olmaya çalıştık. İslâmiyet yayılıp üstünlük sağlayınca, biz ensar, muhacirlerle bir araya geldik, samimi bir duygu içinde dedik ki: "Allah bizi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sohbetine eriştirmekle büyük bir lütuf ve iyilikte bulundu; O'na yardımcı olma şerefini bize verdi. Artık İslâmiyet yayıldı, Müslümanlar çoğaldı. Zamanında biz bu dine hizmeti, çoluk çocuğumuza, mal ve mülkümüze tercih ettik. Şimdi ise savaş ağırlığını bıraktı; bundan böyle çoluk-çocuğumuza, evimize dönüp ömrümüzün kalan kısmını onlarla geçirelim" dedik. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Tehlikenin savaşa hazırlanmamakta, savaşa katılmamakta olduğu bildirildi."[1]

Tehlikenin Diğer Tefsirleri:

a) Şam dolaylarında Bizans ile savaşılırken İslâm mücahidlerinden biri Rumlar'ın safına doğru ilerledi ve büyük bir cesaretle onların üzerine atıldı. Müslüman askerlerinden bir kısmı hayıflanarak: "Bu adam kendi eliyle kendisini tehlikeye attı. Halbuki Kur'ân'da bu kınanmıştır." diyerek fısıldaştılar. Büyük sahabi Ebû Eyyub El-Ensarî Hazretleri (radıyallahu anh) onların bu görüşüne itiraz etti ve yukarıda belirtildiği gibi, âyetin iniş sebebini açıkladı.[2]

b) Bir adam Âzıb oğlu Berâ'a (radıyallahu anh) sordu:

-Yalnız başıma düşmanın üzerine atılsam, onlar da beni öldürseler, kendi elimle kendimi tehlikeye atmış olur muyum?

Cevap verdi:

-Hayır, çünkü Allah, Nisa sûresi 84. âyetle, "Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Mü'minleri de savaşa teşvik et." bu-

1 Kurtubî. İbn Cerîr, İbn Kesir tefsirleri. Ayrıca aynı konu az değişik biçimde Ebû Davud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Ebî Hatim tarafından da rivayet edilmiştir.

2 Bu rivayeti bazı farklarla Ebû Davud ve İbn Kesir nakletmişlerdir.

yurmuştur.

c) Bu tehlike nafaka hakkındadır. Yani Allah yolunda imkân nisbetinde mallarımızı harcamamız, orduyu güçlendirmemiz vacibdir.[1]

d) Asıl tehlike, kişinin günah işleyerek kendini felâkete itmesi ve bundan dolayı tevbe etmemesidir.

e) Yine Şam dolaylarında Müslümanlardan biri yalnız başına düşman ordusuna daldı. Mücahitler onun bu davranışını kınadılar. Durumu İslâm kumandanı Âs oğlu Amr'a bildirdiler. O da adam gönderip mücahidi geri çevirtti ve: "Allah, kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın" buyurmuyor mu? diyerek uyarıda bulundu. Ancak bu rivayet sıhhatli değildir.

f) Tehlike, cimriliktir. Allah yolunda savaşanlara yardım etmemektir. Tabiînden Hasan el-Basrî Hazretleri âyetteki tehlikeyi böyle yorumlamış, devlete ve onun ordusuna yardımcı olmamak tehlikenin tâ kendisidir, demiştir.

g) Günah işledikten sonra, "Artık Allah beni affetmez" diyerek ümitsizliğe kapılmak ve bu yüzden büsbütün günahlara dalmak tehlikelidir. Âyetin böyle bir anlam taşıdığını söyleyerek tehlikeyi sadece azap ile yorumlamışlardır.[2]

h) Savaşa çıkıldığında Müslümanlardan bir kısmı beraberinde yeterince silâh ve yiyecek maddesi bulundururken, bir kısmı da yiyecek namına bir şey alamadan aç olarak savaşa katılıyordu. Cenâb-ı Hak, durumu elverişli olanlara seslendi: "Allah yolunda (mallarınızı belli bir ölçüye göre) harcayın; kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın." buyurdu.

i) Allah yolunda harcamak, dinî konularda yapılan iyilik ve bağışlar tehlikeyi önleyicidir. Hacca gidenlere, savaşa katılan mücahitlere, yakın akrabaya, çoluk-çocuğa ihtiyaçlarını karşılar ölçüde mal ve para vermek bu cümledendir. Bu konularda harcamamak ise, hem dünyada, hem âhirette tehlikeye kapı açar.

Yukarıda sıraladığımız dokuz maddenin hepsi de Allah yolunda, düşman tehlikesinden korunmak için harcanan mal ve paranın sulh ve se-

1 İbn Ebî Hatim ve İbn Kesir tefsiri.

2 İbn Cerîr - İbn Kesir tefsirleri

lâmete yardımcı olacağını, izzet ve şerefli, güçlü ve itibarlı bir millet olarak yaşama şansını elde etmeye imkân sağlayacağını yansıtmaktadır.

İLGİLİ HADİSLER

"Allah yolunda (bir mücâhidi donatmak suretiyle) harcamada bulunan kimseye yediyüz katı sevap yazılır."[1]

"Kim Allah yolunda (savaşanlar için) bir harcama ayırıp gönderir ve kendisi de evinde otururse, her dirhemine karşılık yediyüz dirhem; kim de Allah yolunda hem savaşır, hem de Allah için bu yolda harcarsa, her dirhemine karşılık yediyüz bin dirhem (vermişçesine) sevap kazanır."[2]

"Kim Allah yolunda bir gaziyi donatırsa, kutsal savaşa fiilen katılmış sayılır. Kim de savaşa gidenin geride kalan çoluk-çocuğuna ve onun işine hayır ile bakar, yürütürse, o da savaşa katılmış sayılır."[3]

"Allah yolunda harcayın, elinizle kendinizi tehlikeye atmayın."[4]

İTİKADÎ VE FIKHÎ YÖNÜ

Savaşta bir İslâm mücâhidinin yalnız başına düşman üzerine atılıp imândan gelen bir cesaret ve kahramanlıkla içlerine dalmasında dinî bir sakınca var mıdır?

Büyük müfessir Kurtubî'ye göre, kendinde bu güç ve cesareti buluyor ve niyeti de sırf Allah hoşnutluğuna yönelikse bir sakınca yoktur. Ölürse şehîd, kalırsa gazi olur. Kendi eliyle kendini tehlikeye atmış sayılmaz. Çünkü bu tür cesaret ve kahramanlık düşman askerinin moralini bozar, cesaretini kırar. O nedenle bir tehlike değil, büyük bir tehlikeyi önleyicidir. Ama kendinde böylesine bir güç bulamayan ve hiç bir sonuç alma yeteneğini taşımayan kimsenin saldırması, körükörüne tehlikeye atılmaktır. Böyle bir atılmada sakınca olabilir.[5]

Nitekim Müslümanların İranlılarla yaptıkları savaşta süvarilerden biri, daha önce atını fillere alıştırdığından hiç çekinmeden atını fillerin üze-

---

1 Nesâî/Cihad: 45- Tirmizî/Cihad: 4- Ahmed: 1/195, 196- 4/322, 345.

2 İbn Mâce.

3 Buharî - Müslim - Tirmizî: Zeyd bin Halid'den.

4 Buharî: Huzeyfe (radıyallahu anh)'den.

5 Geniş bilgi için bak: Kurtubî - İbn Kesir - İbn Cerîr tefsirlerine.

rine sürdü ve gösterdiği kahramanlık sonucu düşman ordusunun önünde yürütülen filleri dağıttı. Böylece fillerden ürken atlar ileri atılma imkânı elde etmiş oldular. Rivayete göre ilk filler üzerine atılan süvari çok geçmeden şehîd düştü. Ama hiçbir sahabe onun kendini tehlikeye attığından söz etmedi. Bunun gibi Yemame Savaşı'nda Hanîfeoğulları, etrafı yüksek duvarlarla çevrili büyük bir bahçeye kapanıp savunmaya geçtiler. Bunun üzerine İslâm mücâhidlerinden bir kahraman kendisini bir kalkana koyup içeriye fırlatmalarını söyledi. Onun becerikli ve cesaretli olduğunu bildiklerinden önerisini uygun bulup öyle yaptılar. Yalnız Allah hoşnutluğuna erişmek için kendini ölüme atan kahraman az bir yarayla amaca ulaştı ve bahçe kapısını açmaya muvaffak oldu. Görülüyor ki, onun böyle bir tehlikeye yalnız başına atılmasına Ashab itiraz etmemiştir.

Bir kahraman da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordu:

-Karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek O'nun yolunda sabırla savaşır da bu arada öldürülürsem, benim için ne buyurursun?

Allah Rasulü cevap verdi:

-Senin için cennet vardır.[1]

Müfessir Zemahşerî de, Allah yolunda yapılan savaş için harcamayan, gücü yettiği halde savaşmayan kimseler kendi elleriyle kendilerini tehlikeye atmış olurlar, diyor.

Orduyu Güçlendirmek

Teknik ve ekonomik yönden güçlü devletler, bu konularda geri kalmış ülkeleri çeşitli yollardan ve değişik yöntemlerle sömürmektedirler. Soğuk harbi sürdürmek ve plânlı biçimde Orta doğu ve Uzak doğu'da zaman zaman Afrika ülkelerinde mevcut devletler arasına fitne sokup onları karşılaştırmak suretiyle bir yandan harp sanayiine pazar hazırlamakta, bir yandan da zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip bulunan memleketlerin ekonomik ve teknik yönden güçlenmesini önlemektedirler.

Yukarıda konumuzun özünü oluşturan âyetle, Cenâb-ı Allah, İslâm ülkelerinin bu tuzağa düşmelerini önlemek için sömürücülere karşı yeterince güçlü ve hazırlıklı olmalarını emrediyor. Müslüman olan her ülkenin

1 Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb ve Kurtubî tefsirlerine.

kendi ordusunu güçlendirmeleri farzdır. Memleketin ekonomik yönden zayıflaması; dinî, millî ve ahlâkî yönlerden zayıflaması kadar tehlikeli sonuçlar ve kapanması güç yaralar açabilir. Alın teri ve el emeğiyle elde ettiklerimizi lüks sayılacak ve aslında ekonomik yapımıza hiçbir şey katmayacak malların ithaline harcamamız, düşmanı ve emperyalistleri güçlendirir, bize ise olumlu hiçbir şey kazandırmaz, üstelik zayıflatır.

Kur'ân, Allah yolunda harcayın, diye emir verirken, kaynaklarımızdan elde ettiğimiz serveti Allah düşmanlarına değil, ordumuza sarfetmemizi öngörmektedir.

O halde Kur'ân âyetlerini çok dikkatle ve bilinçli biçimde okumamız, her konu üzerinde duyarlı şekilde durup ilâhî muradı anlamaya çalışmamız gerekmektedir. Hani yeni Müslüman olan bir bedeviye "Kim zerre kadar bir iyilik yapmışsa onu görecek. Kim de zerre kadar bir kötülük işlemişse onu görecek."[1] mealindeki âyet okununca, "Bu bana yeter, bu bana yeter!" diyerek Allah (celle celaluhu)'nun muradını anladığını açıklamıştır. "Allah yolunda harcayın!" cümlesi de şuurlu ve sağlam bir imâna sahip olgun bir insan için bu konuda yeter de artar.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Aşağıdaki âyetin bir önceki âyetle olan bağlantısı, hüküm, anlam ve tarihî neden bakımından açık bir ölçüde bulunuyor. Yukarıdaki savaşla ilgili âyet, Haram ayları, İhram ve Mescid-i Haram konusunu açıklığa kavuşturmak içindi. Gerçi âyetler arasında zincirleme bağlantı, orucun hükümleri anlatıldıktan hemen sonra haccın hükümlerini anlatmayı gerektiriyordu. Çünkü Zilkade ve Zilhicce ayları Ramazan'dan sonra gelir. Ne var ki Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ramazan'dan sonra umre yapmak üzere Mekke'ye hareket ettiğinde müşrikler bir savaş hazırlığına başladılar. Umre için Mekke'ye girmek isteyen Peygamberi ve arkadaşlarını ne pahasına olursa olsun engellemeyi kararlaştırdılar ve hattâ bu konuda kesin yemin ettiler. Bu nedenle Allah savaşla ilgili bazı hükümleri indirdi. Çünkü Haram aylarından Zilkade içinde bu yolculuk başlamıştı. Aynı zamanda Haram dahilinde de bir çarpışma meydana gelebilirdi.

Aşağıdaki âyet ise, daha önce geçen hac konusuna bir ek anlamında

1 Zilzâl sûresi: 7, 8

bazı hükümleri içinde taşıyarak indirildi.

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا
تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ
أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ
بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ
فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ
حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

196- Hac ve umreyi Allah için tamamlayın. Bundan alıkonursanız, o zaman kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin. Sizden hasta olan veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (kurban yerine varmadan traş olursa, bunun için) oruç ya da sadaka ya da kurbanlardan bir fidye vâcib olur. Güven içinde olursanız, her kim Hacca kadar umreden yararlanmak isterse, ona da kurbandan kolay geleni kesmek gerekir. Bunu bulamayan kimseye ise, üç gün hacda, yedi de evinize döndüğünüzde oruç tutmak gerekir ki, bunlar tam on gündür. Bu, ailesi (evi ve çocukları) Mescid-i Harâm'da olmayanlar içindir. Allah (celle celaluhu)'dan korkup kötülüklerden sakının ve bilin ki, Allah'ın cezası şiddetlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Bu, daha önce hac ile ilgili iniş sebebiyle birleşmekle beraber, Buharî ve Müslim'de şu sebebe de özel biçimde yer verilmiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Ca'rane mevkiinde[1] bulunuyordu. Bir adam O'na gelerek dedi ki:

-Üzerinde cübbe ve güzel koku bulunduğu halde umre için ihrama

1 Ca'rane, Mekke ile Tâif arasında bir suyun adıdır; o yer de aynı isimle anılır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem.) Efendimiz Huneyn savaşından dönüşlerinde orada inmiş ve bir mescid yaptırmıştır.

giren bir adam hakkında ne buyurursunuz?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu soruya cevap vermedi; vahiy gelinceye kadar sustu. Sonra başını kaldırıp:

-**Soru sahibi nerede?** diye seslendi. Adam:

-İşte buradayım.

Deyince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

-Cübbeyi çıkar, süründüğün güzel kokuyu yıka. Sonra da hac için neler yaptınsa aynı şeyleri umren için de yap![1]

İLGİLİ HADİSLER

"Ey insanlar! Allah size haccı farz kıldı. Artık hac farizasını yerine getirin."

Bunun üzerine biri sordu:

-Ey Allah'ın Rasulü! Her yıl mı?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sustu, cevap vermedi. Sonra adam bu soruyu üç defa tekrarladı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

-"Eğer evet, deseydim, vâcib olurdu ve siz de buna güç getiremezdiniz." buyurdu.[2]

"Hac ile umreyi birbirine tabi kılın (hac yaptığınızda umre, umre yaptığınızda hac yapın). Çünkü bu ikisi fakirliği ve günahları, körüğün demir, altın ve gümüşün yaramaz artıklarını giderdiği gibi giderir. Helâl kazanç ile şartlarına uygun yapılan bir haccın karşılığı cennetten başkası değildir."[3]

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın."

Bu cümleye ilk bakışta, hac ve umreye başlandıktan sonra yarıda bı-

1 Hadîs Sened-i Sahihle Yala b. Umeyye'den rivayet edilmiştir. Değişik kelimelerle birkaç yoldan da aynı rivayet yapılmıştır. Buharî/Hac: 17, Umre: 10- Müslim/Hac: 6, 8, 10.

2 Sahih-i Müslim.

3 Tirmizî-Nesâî/Hac: 6, 50- İbn Mâce/Menâsik: 3 Ahmed: 1/25, 387-3/446, 447.

rakılmayıp tamamlanmasının gerekli olduğu anlaşılıyor ve sonra "Bundan alıkonursanız, o zaman kolayınıza gelen kurbanı gönderin", cümlesi yer alıyor ve böylece başlanılan hac ya da umreyi tamamlamanın vâcib olduğu hükmü çıkarılıyor. Hac konusunda olduğu gibi umrede de ister vâcib, ister sünnet olsun, başlanıldıktan sonra tamamlanması gerekiyor.

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın."

Bu âyet farklı biçimde tefsir edilmiş ve ona göre hüküm çıkarılmıştır:

1- Eyleştiği yerden ihrama girerek hac ve umreye niyet edip başlamak.

Ashab ve tabiinden bir kısmı bu ictihad ve görüştedirler.

2- Eyleştiği yerden ihrama girip hac ve umreden başka bir arzu taşımamak ve Mikat'a gelindiğinde telbiye getirip sesi yükseltmek.

Bu yoruma göre, hac ve umre için ihrama giren kimse ticaret, ya da başka bir ihtiyaç için çıkmış olmamalıdır. Aksi halde yapılan hac, ya da umre tamamen Allah için yapılmış sayılmaz.

Süfyân Sevrî'nin ictihadı bu doğrultudadır.

3- İkisine birden Mikat'ta niyet edip başlamak.

Bu, Mekhûl'ün içtihadı doğrultusunda bulunuyor. Tabiîn'den birkaç zat da aynı görüştedir.

4- Birini diğerinden ayırıp yalnız olarak yapmak ve umreyi hac aylarının dışında yerine getirmek.

Çünkü Allah, "Hac belli aylardır." buyurmuştur. Abdurrezzak bu içtihadın Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e ait olduğunu Zührî'den naklederek tespit etmiştir.

Ancak bu rivayetin sıhhati üzerinde durulmuştur; zira Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yapmış olduğu dört umrenin de hac aylarına rasladığı bilinmektedir: Hudeybiye umresi Zilkade'ye rastladığı gibi hicretin yedinci yılındaki kaza umresi; hicretin sekizinci yılındaki Ca'râne umresi ve son haccında hac ile birlikte yapmış olduğu umre de Zilkade ayına rastlamıştır.

5- Hac ve Umreyi yerine getirin, demektir.

Bu yolda ictihadda bulunanlara göre umre yapmak vâcibdir. İmam

Şafiî'nin de içtihadı bu doğrultudadır.

6- Hac, ya da umre için ihrama girenin, başladığını tamamlamadıkça ihramdan çıkmaması şeklinde yorumlanmıştır.

Bu, başta İbn Abbas (radıyallahu anh) olmak üzere Ashab'dan birkaç zat ile tabiinden birkaç zatın içtihadıdır. İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivayette şöyle dediği belirlenmiştir: **"Hac Arafattır. Umre ise tavaftır."**

7- Haccı tamamla, umreyi de Allah için yap! demektir.

Bu ictihad ve yoruma göre "umre", "hac" üzerine ma'tuf değildir. O halde umre vâcib değildir.

Ne var ki bu ictihad ve yorum birçok hadîslerin delâlet ettiği açık mânaya uymamaktadır: **"Kimin yanında kurban varsa hac ve umre için niyet getirip telbiye ile sesini yükseltsin!"**[1] **"Umre kıyamete kadar hacca dahildir."**[2] mealindeki hadîsler bu cümledendir.

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ

"Alıkonursanız."

Bu âyetin, hicretin altıncı yılında Hudeybiye olayı ile ilgili olarak indiği rivayet edilir. Çünkü Mekkeliler, umre yapmak isteyen ve bunun için Medine'den hareketle Mekke'ye doğru gelen Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e engel olmuşlardı. Bu durumda beraberlerindeki kurbanlıkları kesmekle yetinmeleri ve traş olup ihramdan çıkmaları emredilmişti. O gün Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le birlikte 1400'e yakın Ashab bulunuyordu. Her yedi kişinin bir deve kurbanına ortak oldukları sahih rivayetle tespit edilmiştir.

Alıkonulma, ya da engellenmenin nedeni ve hükmü üzerinde farklı ictihadlarda bulunulmuştur:

a) Ancak düşmanın engel olması neden sayılır. Bu, Ashab ve Tabiînden birkaç zatın içtihadıdır.

b) Düşman, hastalık, sakatlık, yolu kaybetme ve benzeri nedenlerdir. Bu içtihatta bulunanlar delil olarak şu hadîsi nakletmişlerdir: **"Bir organı**

1 Buharî/Hac: 77

2 Ebû Dâvud/Menâsik: 23, 56- Müslim/Hac: 148- Tirmizî/Hac: 87- İbn Mâce/Hac: 84

kırılan, ya da bir yerinde ağrı ve şiddetli sızı bulunan, ya da topal olan kimse ihramdan çıkar; sonra iyileşince kaza yapar."[1]

Buna yakın bir hadîsi de İmam Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ebû Dâvud rivayet etmişlerdir. Nitekim Tabiînin büyüklerinden Urve, Mücâhid, Ata', Mukatil ve benzeri ilim adamlarının İbn Mes'ûd ve İbn Zübeyr (radıyallahu anh) dan yaptıkları rivayette, "alıkonulma"nın düşman, hastalık, sakatlık gibi nedenler olduğunu tespit etmişlerdir.

Bu, Sevrî'nin ictihadıdır. Sevrî bu içtihadına dayanak olarak şu hadîsi nakletmiştir: Zübeyr kızı Dubaa (radıyallahu anha), Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

-Ey Allah'ın Rasulü! Haccetmek istiyordum, ama rahatsızlık ve sıkıntım var.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

-Hacca niyet edip başla, ancak "Benim ihramdan çıkış yerim, alıkonulduğum yerdir" diye şart koş." tavsiyesinde bulundu.[2]

فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

"Kolayınıza gelen kurbanı..."

a) Bir koyun.

Bu, Hazreti Ali (radıyallahu anh)'den rivayet edilmiştir. İmam Mâlik de bu yolda ictihadda bulunmuştur.

b) Deve, sığır, koyun ve keçinin erkek ve dişisi.

Bu, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir.

c) Kolay geleni ancak bir koyun olabilir. Bu, mezhep sahibi dört imâmın ictihadıdır.

d) Deve ya da sığır.

Bu, Hazreti Âişe (radıyallahu anha) ile İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir. Dayanakları ise Hudeybiye yılında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve

1 Geniş bilgi için bak: İbn Kesir - Kurtubî - İbn Cerîr tefsirlerine.

2 Buhari/Nikâh: 15- Müslim

sellem) ve Ashabın sadece deve ve sığır kurban etmeleridir. Nitekim Hazreti Câbir (radıyallahu anh) diyor ki: **"Rasûlullah** (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimiz o gün bize bir deve, ya da sığırda yedi kişi ortak olmamızı emretmişti."**[1]

e) Bollukla kıtlık arasında bir hayvan.

وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ

"Kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin."

Bu cümle, "Hac ve umreyi Allah için tamamlayın" cümlesine ma'tuftur. O halde, bu, güven halinde iken gereklidir. Engelleme, alıkonulma halinde kurbanın yerine ulaşması şart değildir. Nitekim Hudeybiye yılında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ile arkadaşları Harem'e girmekten alıkonulunca, traş olup kurbanlarını Harem dışında kestiler. Güven halinde ise, kurban Harem'e ulaşmadan traş olmak caiz değildir.

"Sizden hasta olan veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (Kurban yerine varmadan traş olursa, bunun için) oruç, ya da sadaka, ya da kurbanlardan bir fidye vâcib olur."

Mealindeki âyete gelince, ashabdan Kâb bin Ucre (radıyallahu anh) diyor ki, "yüzümden, başımdan bit döküldüğü bir halde beni Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e götürdüler. Halimi görünce şöyle buyurdu: **"Sende sıkıntı ve zorluk görüyorum. Traş olman için bir koyun bulamaz mısın?** Ben de:

-Hayır, dedim. Buyurdu ki:

-O halde ya üç gün oruç tut, ya da altı yoksul ve düşkünü yedir, her birine yarım sâ' (1667 gr. buğday ya da un) ver; sonra da başını tıraş et."[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu âyeti tefsîr ederken şu açıklamayı yaptığını İbn Abbas (radıyallahu anh) rivayet etmektedir:

"Nüsuk bir koyundur. Oruç, üç gündür. Fakire, miskine yemek, üç sâ' (buğday veya onun ununda olursa) ya da altı sâ' (hurma, arpa ve üzümden olursa) arasındadır."

Dört mezhep imamına göre de kurban yerine varmadan traş olursa,

1 Buhari - Müslim/Hac: 138

2 Buharî/Tefsir: 2, Meğazî: 35, Muhser: 5, 8, tıb: 16- Müslim/Hac: 82, 86

bunlardan herhangi birini yerine getirmekte serbesttir.

فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

"**Her kim hacca kadar umreden yararlanmak isterse, ona da kurbandan kolay geleni kesmek gerekir.**"

Buna, "Hacc-i Temettü" denir. Ne var ki âyetin bu cümlesinden Kıran ve Temettü'ün ikisi de anlaşılıyor. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in son haccında Kıran mı Temettü' mü yaptığı kesin olarak tespit edilememiştir. Bu hususta rivayetler hayli farklıdır. Ancak kurban gönderdiği kesindir. Kolay gelen kurban, koyundur. Sığır da kesilebilir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hanımları için bir sığır boğazlatmıştı. Ebû Hureyre (radıyallahu anh), Peygamber (aleyhisselam)'ın hanımları o sene temettü'a niyet etmişlerdi, demektedir. İmam Evzaî'nin de tespiti bu yolda bulunuyor.

Özetleyecek olursak, bu rivayet, Temettü' haccın meşruiyetine delildir. İmrân bin Husayn (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, deniliyor ki:

"Temettü' Hac ile ilgili âyet Allah (celle celaluhu)'nun Kitabında inmiştir, yani mevcuttur. Biz de bu haccı, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimizle birlikte yaptık. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in vefatına kadar bunu değiştirir, ya da yasaklar anlamda bir âyet inmemiştir.[1] Ama bir adam bu konuda kendi re'yiyle istediğini söylüyor."[2]

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ أَيَّامٍ

"Bunu bulamayan kimseye ise, üç gün Hacc'da, yedi de evinize döndüğünüzde oruç tutmak gerekir."

Bu konudaki içtihat ve tespitler farklıdır:

a) Zilhicce'nin ilk on günü içinde, Arefe gününden önce tutulması daha uygundur.

b) İhrama girdiğinde tutması uygun olur.[3]

c) Şevval ayının başlangıcında tutulması uygun olur.

---

1 Buharî-Müslim.

2 Buharî diyor ki: İmrân'ın "bir adamadan kasdi, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dır. Çünkü Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın halkı Hacc-ı Temettü' yapmaktan menettiği rivayet yoluyla bilinmektedir.

3 Bu, İbn Abbas'a göredir.

d) Arefeden iki gün önce başlayıp üçüncü gününü Arefe gününe tesadüf ettirmek uygun olur. Bu yorum ve içtihat, Şa'bî ve Saîd bin Cübeyr'e aittir.

e) Tabiînin büyüklerinden Hasan el-Basrî'ye göre, Arefeden önce bu üç gün orucu tutamayan, teşrik günlerinde tutar.

İmam Şafiî'nin Kavl-i Cedîd'inde bunun caiz olmadığı belirtilmiş ve delil olarak da şu hadîs nakledilmiştir. **"Teşrik günleri yeme, içme ve Allah'ı zikretme günleridir."**[1]

"Yedi (gün) de evinize döndüğünüzde..."

Bu hususta farklı içtihatlar olmuştur:

a) Yüklerinizin (eşya ve ağırlığınızın) yanına döndüğünüzde..

b) Bu, yolda tutulması için bir ruhsattır. Mücahid de aynı görüştedir.

c) Vatanınıza döndüğünüzde. Bu, İbn Ömer (radıyallahu anh)'a göredir.

İmam Şafiî, İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, bu, yolda da tutulabilir. İmam Mâlik'e göre, Minâ'dan dönüldüğünde tutmaya başlanılabilir. Hanefîlere göre ise, Teşrîk günlerinden sonra da tutulabilir, isterse Mekke'den ayrılmamış olsun.

"Bu, âilesi Mescid-i Harâm'da olmayanlar içindir."

Çünkü Harem ehli temettü' yapamaz. Mikatla Harem arasında oturanlar hakkında ise, farklı içtihatta bulunulmuştur. Bu konuda fazla bilgi için bak: Kur'ân Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları adlı kitaba.[2]

Haccın İslâm Ülkeleri Arasında Birlik Ve Beraberlik Sağlaması

İslâm bir yandan hayatın gayesini bütün insanlar için aynı ölçü ve anlamda belirlerken, diğer yandan mü'minleri tek amaç ve tek ideale yöneltmek; dava ve dertlerinin, hedef ve mutluluklarının bir olduğunu gönüllere en tesirli biçimde işlemek için, Allah (celle celaluhu)'ya kulluğu müşterek bağ olarak sergiler.

---

1 Müslim/Siyam: 144, 145- Nesâî/İman: 7- Ahmed: 2/229-3/451, 460-4/335-5/75, 76.

2 Celâl Yıldırım / Kur'ân Ahkamı: 1971.

Bunun için de önce İslâm ülkelerinin her köy ve kentinde daha çok cuma, cemaat ve bayram namazlarıyla bu yüce amacın gerçekleşmesini ve her mü'minin eğitilerek hazır duruma getirilmesini emreder. Sonra da yılda bir defa olmak üzere ve her zengin mü'mine ömründe bir kez farz sayılmak kaydıyla, yeryüzünde insanlar için kurulan ilk mâbed - Kabe'de biraraya gelmelerini sağlar. Böylece her müslümanın entellektüel ve manevî potansiyel yeteneğini insanlıktan yana verimli duruma getirir; bu düşünce ve inancı en anlamlı biçimde geliştirir. Olgun birer kişi olmanın manevî bütün malzemesini, kıyametten bir tablo oluşturarak sunar.

Hac ibâdeti bir bakıma insan ruhunun kavrayabileceği, kalbinin Allah sevgisinden alabileceği aşk ve zevkin derin mânasını, mahşerî bir topluluk içinde gönülden gönüle aktarır. Bir olan, eşi, dengi ve benzeri bulunmayan O Yüce Yaradan'a aynı heyecan ve imân doğrultusunda yönelip secde etmenin nasıl bir birliğe çağırdığını ve bunu en doyurucu anlamda telbiye ile nasıl işlediğini gösterir.

Gönüllerin ve ideallerin birleşmesi, her şeyden önce güçlerin birleşmesini; Müslümanların dost ve yardımcısının yine Müslümanlar olduğunu; bunun için İslâm ülkeleri arasında düşünce, sanat, ticaret, teknik ve ilim alış-verişinin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu kalp ve kafalara işler.

İşte hac ibâdeti, hayatın gayesini daha çok Allah (celle celaluhu)'ya kul olma düzeyinde noktalarken, olgunlaştırdığı insanlarla İslâm ülkeleri arasında, kökü 1400 senelik bir derinliğe inen birleşme, anlaşma, güç birliği gibi yüksek amaçları gerçekleştirir.

Haccın Sosyal Yönü Ve Ahlâkımıza Olumlu Etkileri

Aslında bütün ibâdetler insanı günde birkaç defa söz ve davranışlarında ölçülü ve yararlı olmaya davet eder. Daha doğrusu bu asil duygu ve düşünceyi onun kalbinde doğurur. Allah ve Peygamberi tarafından çizilmiş bir yolda ümit dolu bir gönülle yürüyüp ilerlemeyi ve adım adım ebedî mutluluğa kapı açmayı öğretir. Genç ve yaşlıya, fakir ve zengine, kadın ve erkeğe, bilgili ve bilgisize, tek kelimeyle aklını kullanabilen, ruhunu ihtiyaç duyduğu ilâhî maarifle işleyip arındıran her insana günlük yaşamanın bilançosunu hazırlamasını emreder.

Hac ibâdeti bunun üstünde bir ölçü getirir. Binlerce peygamberin, velînin, kâmilin ve sâlihin yüz sürdüğü, gözyaşı döküp niyazda bulunduğu

yüce bir makamda, yüz binlerce mü'minle kaynaşıp din kardeşliğinin sınır ve ölçü kabul etmez tertemiz havası içinde kutsal Kâbe'yi tavaf etmek, Arafat'ta toplanıp şeytanın bütün ümitlerini boşa çıkarmak kadar insanı olgunlaştıran bir başka yol ve yöntem var mıdır?

İşte bu düşünce ve inançla hac görevini yerine getiren bir mü'minin sosyal yapımıza olumlu katkısını anlatmaya gerek var mıdır? Lüzumsuz harcamadan kaçınacağı, yalnız kendisi için değil, çevresi ve milleti için mesaisini kullanacağı muhakkaktır.

Bugün ibâdetin bunca feyizli, olumlu ve eğitip yetiştirici havası dışında sadece para, kadın ve içkiyle gününü gün etmeye çalışan zavallı toplumun böylesine olgun ve yararlı insanlara ne kadar muhtaç bulunduğunu anlatmaya lüzum var mıdır? Bu kâmil insanlardır ki savaşlarda mallarını ve canlarını Allah için seve seve verirler. Bu olgun insanlardır ki aile yuvasına edep ve terbiye ölçüsü sunarlar. Bu yararlı kişilerdir ki toplum yapısına yön ve kuvvet verip gerçek huzurun sağlanmasına yardımcı olurlar. Millî bünye ancak bu kişilerle ayakta durur. Millet bu hayırhah insanlarla mutluluğun havasını teneffüs etme imkânını bulur.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Hac ibâdetinin bir bölümü anlatıldıktan sonra ihrama girip de hac, ya da umre yapmak üzere yola çıkanlar alıkonulduğu zaman beraberlerindeki kurbanları kesmeleri belirtildi. Kurban yerine varmadan traş olunmaması açıklandı. Sonra da kesecek kurban bulamayan kimsenin ne yapması gerektiğine dokunuldu. Hac yolculuğunda cinsî yaklaşmanın, tartışıp sürtüşmenin haram olduğuna dikkatler çekildikten sonra azıksız çıkılmaması konusunda uyarı yapıldı ve fakat en hayırlı azığın takva olduğu vurgulandı.

Aşağıdaki âyetlerle de haccın hangi aylarda yapılması, ihrama girmenin süresi ve bütün bu ibâdetler yapılırken Allah'ı çokça anmanın derin anlamı belirtiliyor. Hac ibâdeti özellikle birliği ve beraberliği sağlamaya matuf bulunduğu için kiminin Arafat'dan, kiminin Müzdelifeden akıp gitmesinin bu amaca aykırı olduğu belirtiliyor ve hac aylarında ibâdet yapılırken ticaretle de uğraşmanın sakıncalı olmadığına cevaz veriliyor. Her ibâdetin sonunda istiğfar yapmanın önemine parmak basılarak bu ibâdetin de sonunda bolca istiğfarda bulunulması hatırlatılıyor; sonra da ya-

pılacak duanın dünya ile âhiret arasında denge kuracak ölçü ve anlamda olması bir rahmet olarak gönüllere aktarılıyor.

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ ۚ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا
جِدَالَ فِى الْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ
التَّقْوٰى ۚ وَاتَّقُونِ يٰٓاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا
مِنْ رَبِّكُمْ ۚ فَاِذَآ اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ
وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ ۚ وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ اَفِيضُوا
مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَاِذَا
قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِى
اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ۚ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ
عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

197- Hac bilinen aylardır (Şevval, Zilka'de, Zilhicce); kim o aylarda haccı (ihrama girerek, sesini lebbeyk nidasıyla yükseltip) kendine farz ederse, artık ne cinsî yaklaşma ve benzeri davranışlar ne şer'î sınırı aşma, ne sövüşme tartışma, ne de sürtüşme ve kavga vardır. Hayırdan ne işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin. Doğrusu azığın hayırlısı takva (Allah (celle celaluhu)'dan saygı ile korkup kötülüklerden sakınmak)dır. Ve (ancak) Benden korkun ey akıl sahipleri!

198- Rabbinizden (ticaret amacıyla) kâr ve yarar istemenizde size bir

günah yoktur. Arafat'tan akıp geldiğinizde Meş'ar-i Haram yanında Allah'ı anın. O sizi nasıl doğruya eriştirdiyse, siz de O'nu öylece anın; her ne kadar bundan önce sapık kimselerdendiniz (ama şimdi doğru yola eriştirildiniz).

199- Sonra insanların akıp geldiği yerden (İslâm birliğini tevhîd inancı'nın derin anlam ve hikmetini düşünerek) akıp gelin ve Allah (celle celaluhu)'dan günahlarınızın bağışlanmasını dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

200- Hac ile ilgili ibâdetinizi yerine getirince babalarınızı andığınız gibi, ya da daha güçlü ve içli bir anışla Allah'ı anın. İnsanlardan kimi, "Rabbimiz, bize dünyada ver" der. Artık onun için ahirette bir nasip yoktur.

201- Kimi de: "Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ve güzellik ver, ahirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru" der.

202- İşte bunlara kazandıklarından nasip var. Allah ise hesabı çabuk görendir.

203- Ve sayılı günlerde Allah'ı anın. Kim iki günde (Minâ'dan ayrılmak için) acele ederse, ona hiçbir günah yoktur. Kim de geri kalırsa, ona da hiçbir günah yoktur. (Tabii bu) Allah (celle celaluhu)'dan korkup günahlardan sakınan içindir. Artık Allah (celle celaluhu)'dan korkun ve bilin ki elbette siz O'na neşr olunacaksınız.

İNİŞ SEBEBİ

Bu da hacla ilgili diğer sebeplerle birleşir. Ayrıca her âyetin ayrı bir olayı hedef alarak indiğini unutmamak gerekir. İbn Ömer (radıyallahu anh) dan soruldu:

- Biz hac mevsiminde bir taraftan ibâdetleri yerine getirirken, bir yandan da taşıyıcılık yaparak ücret alıyor ve böylece ticarî işlere de girmiş bulunuyoruz. Bu durumda haccımız makbul sayılır mı?

İbn Ömer (radıyallahu anh) ona şu cevabı verdi:

-Kâbe'yi tavaf etmiyor musunuz, Arafat'tan akıp gitmiyor musunuz, Cemreleri taşlamıyor musunuz ve başınızı traş etmiyor musunuz? O takdirde ticaretle uğraşmanızda bir sakınca yoktur. Çünkü aynı soru Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e de sorulduğunda, Efendimiz cevap vermedi, bekledi, sonra yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADİSLER

"Hiçbir kimseye hac aylarının dışında hac için ihrama girmek uygun olmaz."[1]

"Hac ayları, Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'nin ilk on günüdür."[2]

"Kim hac ibâdetlerini yerine getirir ve Müslümanlar da onun dilinden ve elinden selâmette kalırsa, Allah onun (kul hakkı hâriç) geçmiş günahlarını bağışlar."[3]

"Teşrik günleri yeme içme ve Allah'ı anma günleridir."[4]

"Arafat'ın hepsi -Urene deresi hâriç- vakfe yeridir. Teşrik günlerinin hepsi kurban kesme günleridir."[5]

"Kim fecir doğmadan Arafat'a (vakfeye) yetişirse, gerçekten o vakfeye yetişmiştir."[6]

"Kim bu Allah Evine hacceder ve cinsî yaklaşmada, buna yolaçan davranışlarda bulunmaz, günah da işlemezse, anasının onu doğurduğu gündeki gibi günahlardan çıkmış olur."[7]

ÂYETLERİN FIKHÎ YÖNÜ VE İCTİHAD FARKLARI

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

"Hac bilinen aylardır."

Hac, bilinen ayların haccıdır, şeklinde takdîr edilmiştir. Buna göre, hac ayları olan Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'de ihrama girmek daha kâmil anlam ve ölçüdedir. Bununla beraber yılın her bölümünde hac için ihrama girmek Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî Mezheplerine göre sahihtir. Nahaî ve Sevrî mezhepleri de aynı ictihadda bulunmuşlardır. Şafiî Mezhebine göre, hac için ihrama girebilmek ancak hac aylarında sahih olur.

---

1 İbn Murdeveyh; Câbir (radıyallahu anh)'den merfuan rivayet etmiştir - Ahmet: 2/95.

2 Sahîh-i Buharî.

3 Abd bin Hamîd / Müsnedi.

4 Ahmed bin Hanbel: 2/229- 3/45, 460- 4/335- 5/75, 76.

5 Sahîh-i Müslim.

6 Ahmed bin Hanbel.

7 Sahîh-i Buharî ve Müslim.

İmam Şafiî'nin bu konudaki dayanak ve delili, Müslim b. Hâlid kanalıyla İbn Abbas ve İkrime (radıyallahu anh)'den yapılan şu rivayettir: **"Hiç kimseye hac ayları dışında hac için ihrama girmek caiz değildir. Çünkü Allah, hac bilinen aylardır, buyurarak haccın ancak bu aylarda yapılmasını tahsis etmiştir."**

Ayrıca İmam Şafiî ve Beyhakî'nin İbn Cüreyc tarikiyle naklettikleri aşağıdaki hadîs de bu mezhebin dayandığı delillerden biri olarak gösterilmiştir:

"Hiç kimseye hac aylarının dışında hac için ihrama girmek uygun olmaz."

Bilinen aylar, İmam Buharî'nin de tespitine göre, Şevval, Zilka'de ile Zilhicce'nin ilk on günüdür. İbn Cerîr bu rivayeti mevsûlen nakletmiştir. İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan aynı ölçü ve anlamda sahîh bir rivayet yapılmıştır. Hâkim de Müstedrek'inde bu mânada bir rivayeti nakletmektedir. İbn Cüreyc'in hac aylarının Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'nin tamamı olduğuna dair İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayet ise mevzu (uydurma)dır.

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ

"Kim o aylarda hacca başlar, ya da onu kendine farz ederse..."

Yorumlar ve içtihatlar:

a) İhram giymekle haccı kendine gerekli kılarsa.. Bu, ihramın hac ibâdeti için lüzumlu olduğunu gösterir.

b) Kim hac, ya da umre için ihrama girerse.

Bununla, âyetteki "farz" deyiminden amacın ihram olduğu anlatılır.

c) İhrâm'a girip sesini telbiye ile yükselttikten sonra bir yerde eyleşip kalmaması.

Hac yolculuğuna çıkıldığında bir yerde eyleşip kalmak doğru değildir. Yolculuğu sürdürmek gerekir. Bu, Ashab ve tabiînden birkaç zatın görüş ve yorumudur.

فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ

"Artık hacda refes (cinsel yaklaşma ve buna yol açan davranışlar) yoktur. günah işlenmez ve hacda cidal yoktur."

a) Genellikle "refes" deyimi cinsel yaklaşma ve buna yolaçan öpmek, okşamak ve benzeri davranışlarla tefsir edilmiştir. Kadınların yanında cinsel konulardan söz açmak da aynı hüküm kapsamına girer.

b) İbn Abbas (radıyallahu anh) da refes'i cinsel konulara kapı açacak biçimde konuşmaktır, diye açıklamıştır.

c) Refes, kadınla sarmaş-dolaş olup öpüşmek ve onu okşamaktır. İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan da buna benzer bir rivayet yapılmıştır.

"Hacda füsuk da yoktur."

Biz bu deyimi, şer'î sınırları aşıp günah işlemek biçiminde mânalandırdık. Diğer yorumlar ve açıklamalar ise şöyledir:

a) Günah işlemektir.

Bu, İbnAbbas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiş ve birçok ilim adamları aynı mâna üzerinde durmuşlardır.

b) Harem sınırları içinde Allah (celle celaluhu)'ya karşı günah sayılan söz ve davranışlardır. Bu, Abdullah bin Ömer'den rivayet edilmiştir. Müfessirlerin çoğu bu mânayı benimsemiştir.

c) Sövmek, kırıcı ölçüde söz ve davranışlarda bulunmaktır. Bu, İbn Zübeyr (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir.

d) Kötü lâkap, (takılmış ad) ile çağırmaktır.

Bu, Dahhak'dan rivayet edilmiş ve tefsîrcilerimizin bir kısmı bu mânayı uygun bulmuştur.

"Hac'da cidal (dövüşme, tartışma ve sürtüşme de) yoktur."

Bu cümle üzerinde yorumlar ve rivayetler:

a) Hac ibâdeti yapılırken tartışmak, haramdır. Çünkü Cenâb-ı Hak bu ibâdetin farz ve şartlarını belirlemiş ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de diğer bölümlerini yeterince açıklamıştır. İmam Sevrî aynı görüştedir. Ashab ve tabiînden birkaç zattan da bu anlamda rivayetler yapılmıştır.

b) İnatlaşıp tartışmak, haramdır. Nitekim önceleri Kureyş kabilesi Müzdelife'de Meş'ar-i Haram yanında, diğer Araplar ise Arafat'ta durur da her biri kendi davranışının uygun olduğunu iddia edip tartışırlar, söz dü-

ellosunda bulunurlardı. Her bir grup kendisinin daha sıhhatli bir ibâdet yaptığına inanırdı. Kimi de ayrı ayrı yerlerde vakfe yapıp her biri durduğu yerde İbrahim Peygamber'in vakfe yaptığını söyler ve böylece inatlaşıp giderlerdi.

Allah yukarıdaki âyetle bu tarz sürtüşmenin yasak ve haram olduğunu bildirdi. Çünkü İslâm birlik dinidir. Bölünmenin yeri bu dinde yoktur.

c) Birinin diğerine hasmane davranması, inatlaşıp öfke ve kinle söz söylemesidir. İbn Abbas (radıyallahu anh) ile İmam Nahaî'den yapılan rivayet bu anlamdadır. Nitekim Temimi diyor ki: "İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan sordum: "Efendim, cidal nedir?" dedim. Cevap verdi: "Sürtüşmek, inatlaşıp öfkelenmektir."

d) Müslümana kızmamaktır.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى

"Azık edinin. Doğrusu azığın hayırlısı takvadır."

Bu cümle üzerinde yorumlar, rivayetler:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre, Müslüman Arapların bir kısmı evinden çıkarken yanlarına hiçbir azık almaz ve: "Allah (celle celaluhu)'nun evine hac için gidiyoruz, O bizi nasıl aç bırakır?" derlerdi. Özellikle Yemen tarafından gelen hacıların çoğu bu anlayış içindeydi. Böylece bunlar başkası üzerine yük olur, şunun bunun azığıyla geçinmeye çalışırlardı. Allah yukarıdaki âyetle bu tutum ve anlayış içinde olanları azıksız hac yolculuğuna çıkmaktan menetti. Tabii bu emir ve tavsiye bütün mü'minleredir.

b) Âhiret için güzel iş, iyi amellerde bulunarak azık hazırlayın.

Bu konuda İbn Atiyye diyor ki (a) kısmındaki mâna zayıftır. Uygun olanı, (b) kısmındaki tefsirdir.

c) Ama azığın hayırlısı (âhiret için hazırlanan) takvadır; o da Allah (celle celaluhu)'dan korkup günahlardan, kötülüklerden sakınmaktır.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ

"Rabbinizden (ticaret amacıyla) kâr ve yarar istemenizde size bir günah yoktur."

Buharî'nin sahih rivayetle tespitine göre, Ukaz, Mecenne ve Zilmecaz panayırlarında ticâret malları satılır ve alınırdı. Hac mevsiminde günahtan uzak kalmak için bu yerlerdeki tacirler ticaret yapmak istemezler, kendilerini tertemiz tutmak için büyük bir duyarlık gösterirlerdi. Allah bu aylarda takva ölçüleri içinde ticaretle uğraşmakta bir günah olmadığını açıkladı.

Nitekim Ali bin Ebî Talhâ ile İbn Abbas (radıyallahu anhüma) bu âyetin tefsirinde şöyle demişlerdir: "İhramdan önce de, sonra da alım-satımda bulunmakta bir günah ve sakınca yoktur."

İbn Ömer (radıyallahu anh) gibi büyük bir din âliminden, "Hac ibâdetini yaparken ticaretle de uğraşan bir adam hakkında ne dersin?" diye sorulduğunda, yukarıdaki âyeti okuyarak cevap vermiştir.[1]

فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

"Arafat'tan akıp geldiğinizde Meş'ar-i Haram yanında Allah'ı ânın."

Fecir doğmadan önce Arafat'a gelip yetişen, orada vakfeye yetişmiş sayılır. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) üç defa tekrarlayarak, **"Hac, Arafat'tır"**, buyurmuştur.

Arafat'ta vakfenin vakti, Arafe günü zevalden sonra başlayıp tâ ikinci günü fecir doğuncaya kadar sürer. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Veda Haccı'nda, öğle namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar vakfe yapmış ve: **"Hac ibâdetlerini bizden alın (öğrenin)!"** buyurmuştur.

Vakfe konusu ve süresi hakkında Hanefî, Şafiî ve Mâlikî mezheplerindeki hüküm, yukarıda belirtilen ölçü ve anlamdadır. İmam Ahmed bin Hanbel'e göre vakfenin vakti, Arafe günü fecir doğduktan sonra başlar ve ikinci günü fecir doğuncaya kadar devam eder.

Arafat: Kurban bayramından bir gün önce hacıların vakfeye durdukları dağın özel ismidir. Tanımak, güzel koku sürünmek, gizlemeyip söylemek gibi anlamlara gelir. Daha çok Âdem babamızla Havva anamızın burada bir araya gelip birbirlerini tanıma fırsatı buldukları için bu ismin

1 Bu rivayet mevkuftur, fakat sahihtir.

kullanıldığı söylenir. Başka bir rivayete göre İbrahim Peygamber'in hac ile ilgili hususları burada bilip tanımış olması veya daha önce Cebrail'in O'na anlattığı biçimde görüp tanıdığı dikkate alınarak belirtilen isim verilmiştir. Daha uygun olan bir başka rivayette ise, hacıların burada bir araya gelip tanışmaları bu ismin konulmasına sebep olmuştur, denilmektedir. Arafatın Urene deresinin içinden başka her yanı vakfeye uygundur. Müzdelife'nin de Muhassir deresinden başka her yanı vakfeye uygundur.

Meş'ar-i Haram: En sıhhatli rivayete göre Müzdelife kesiminde bir tepenin ismidir ki, buna Kuzah Tepesi de denilir. Bu tepenin üstünde silindirvari bir de taş bulunuyor. Bununla beraber Müzdelife'ye Meş'ar-i Haram da denir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Arafe gününü överek şöyle buyurmuştur: **"Arafe gününün orucu geçmiş yılın ve geriye kalan yılın günahlarını temizleyip bağışlanmasına sebep olur."**[1]

"Duanın en üstünü, Arafe günü yapılanıdır."[2]

Her iki hadîs de sahih rivayetle sabit olmuştur.

Meş'ar-i Haram da Arafat gibi kutsal bir yerdir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Arafat'tan inip Müzdelife'ye geldiğinde Meş'ar-i Haram'da vakfe yaptı, sabah namazını fecir doğar doğmaz kıldı ve ortalık biraz aydınlanıncaya kadar bekleyip öylece Minâ'ya doğru hareket etti.[3]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Arafat'ta hutbesinin bir bölümünde şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bugün Hacc-i Ekber'dir (Farz haccın yapıldığı gündür). Haberiniz olsun ki, şirk ehli (Allah'a ortak koşanlar) ve putlara tapanlar, bizden önce buraya geldiklerinde bugünde güneş batmadan tam dağların üzerinde sarıkvari bir durum alırken onlar hareket edip ayrılırlardı. Biz ise güneş batmaya yüztutarken ayrılıyoruz. Yine onlar Müzdelife'den güneş doğup dağların üzerinde sarıkvari bir durum alınca ayrılırlardı. Biz ise güneş doğmadan ayrılıyoruz. Tâ ki bizim sünnetimiz onlarınkine uymasın..."[4]

---

1 Müslim, Ebû Dâvud, Ahmed: Ebû Katade'den.

2 Taberânî / Kuran: 32, Hac: 246. Müsned-i Ahmed: 3/127, 515

3 İbn Kesîr diyor ki: Bu rivayet, bu konudaki isnadların en güzelidir.

4 İbn Murdeveyh - Hâkim Müstedrek'inde sahîh senedle rivayet etmiştir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Üsâme Hazretleri arkasında onu takip ettiği halde Müzdelife'ye doğru gelirken bir ara:

"Ey insanlar! Sakin olun, kalp yatışkanlığı ve gönül huzuru içinde yürüyün." buyurdu. Müzdelife'ye gelince bir ezan, iki ikametle akşam ile yatsı namazlarını yatsı vaktinde kıldı. Sonra Kasvâ adlı devesine binip Meş'ar-i Haram'a geldi. Kıbleye yüzçevirip Allah (celle celaluhu)'ya duâ etti; tekbir getirdi, tehlîlde bulundu ve Allah (celle celaluhu)'nun birliğini dile getirdi. Fecir doğup ortalık biraz ağarıncaya kadar orada bekledi.

İşte, "Meş'ar-i Haram yanında Allah'ı ânın" emrinin anlamı budur.

Meş'ar-i Haram: Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Müzdelife kesiminde bir tepenin adıdır. Ancak bu konuda ilim adamlarımızın farklı tespit ve görüşleri olmuştur:

a) Müzdelife'nin her yanı Meş'ar-i Haram'dır.

Bu, büyük sahabi İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir.

b) Müzdelife'deki tepe ve yakın çevresidir.

c) İki dağın, ya da tepenin arasıdır. Bu, İbn Cüreyc'den rivayet olunmuştur.

Müzdelife ise Harem sınırları içinde bulunuyor.

وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ

"Allah'tan mağfiret (günahlarınızın bağışlanmasını) dileyin."

İstiğfar (günahların temizlenip bağışlanmasını dilemek) her ibâdetten sonra tavsiye edilmiştir. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz namazı bitirince üç defa istiğfarda bulunurdu. Buhari ve Müslim'in tespitine göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz **namazdan sonra 33'er defa tesbîh (Sübhanellah), tahmîd (Elhamdülillah) ve tekbir (Allahu Ekber) getirmeyi mendup kılmıştır.**

فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا

"Hac ile ilgili ibâdetlerinizi yerine getirince babalarınızı andığınız gibi, ya da daha güçlü ve içli bir anışla Allah'ı ânın."

Bu âyet üzerinde farklı yorumlar:

a) Çocuğun sıcak ve tatlı bir sevgi içinde "Anne! - Baba!" ya da "Anneciğim! Babacığım!" dediği ölçü ve anlamda, "Allah!" deyin.

b) Câhiliyye devrinde Araplar vakfede bulunurken, kimi "Babam şöyle yedirir ve şöyle şöyle nesneleri beraberinde taşırdı" der, kimi, "Babam şöyle şöyle yapardı" der ve bundan başka bir anış ve anıları olmazdı. Allah mü'minlere bu âdete uymamaları için en hayırlı ve yararlı anış yolunu ilgili âyetle bildirmiş oldu.

c) Amaç, Allah (celle celaluhu)'nun çok anılmasını sağlamaktır. Aynı zamanda bu konuda hac ibâdetini yapanları teşvîk ederek içten gelen bir sevgi ve saygıyla sık sık "Allah!" demelerini hatırlatmak, böylece gönülleri Allah (celle celaluhu)'nun yüceliğinin derin manasıyla doldurmaktır.

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ

"İnsanlardan kimi, 'Rabbimiz, bize dünyada ver' der. Artık onun için Âhiret'te bir nasip yoktur."

Bu konuda farklı rivayet ve yorumlar:

a) Bedevilerden bir kısmı vakfeye durduklarında duaları hep dünya ile ilgili olurdu: "Allahım! bize yağmur indir.. Allahım! bu yıl bolluk ve bereket ihsan eyle.. Allahım! Bize güzel çocuklar lûtfeyle." gibi. Âhiretle ilgili istekleri pek olmazdı. Diyebiliriz ki, Arapların çoğu bu konuda Yahudilerin tesiri altında kalmıştı. Çünkü Yahudilerin dünya saltanatından başka hiçbir dilekleri olmazdı. Bugün yine aynı arzu ve dileklerini sürdürmekteler. Allah, mü'minleri bu konuda da uyardı. Gerek günlük işlerinde, gerek duygu ve düşüncelerinde, gerekse beşerî münasebetlerinde, dünya ile âhiret arasında sağlam bir denge kurmalarına işarette bulundu.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Kimi de Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhîrette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru, der.

Allah böylesine dengeli isteyenleri övüyor. Çünkü hem dünyada, hem âhirette iyilik güzellik istemek bütün hayırlara kapı açar. Şer ve kötülüklerin kapısını kapar. İçinde ve dışında böylesine sağlam bir inançla denge ve düzen kuran bir mü'min her zaman ve her yerde çevresine ışık olur.

Bazı ilim adamlarına göre, dünya ve âhiret iyiliği, şükreden bir kalp, zikreden bir dil ve sabreden bir beden istemektir.

Çünkü böylesine bir ni'met dünya ve âhiret iyiliklerinin tamamını kendinde toplar. Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Rabbimiz! Dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru."** diyerek sık sık duada bulunur ve bununla şükreden bir kalp, zikreden bir dil, sabreden bir beden isterdi.

Katade, Hz. Enes (radıyallahu anh)'den rivayet ediyor: "Enes (radıyallahu anh)'den sordum, dedim ki: Efendim, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in en çok hangi duayı yaptıklarını bize söyler misin?" Yukarıdaki âyeti okudu ve "İşte Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sık sık bu duayı yapar ve tavsiye ederdi."[1]

Şeddad oğlu Abdüsselâm da Hz. Enes (radıyallahu anh)'e diyor ki:

-Ya Enes! Din kardeşlerin senden duâ bekliyor.

Bunun üzerine o yukarıdaki duayı hatırlatarak, **"Rabbimiz! Dünyada da bize iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru."** diyerek yalvarıyor.[2]

Yine Hazreti Enes (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Müslümanlardan bir adam hastalanmıştı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onu sormaya gitti. Bir de ne görsün, adam öylesine zayıflamış erimiş ki bir kuş yavrusu kadar kalmış! Bunun üzerine ona soruyor:

-Bir şey ile Allah (celle celaluhu)'ya duâ ediyor musun? Veya Allah (celle celaluhu)'dan bir şeyler istiyor musun?

O da şu cevabı veriyor:

-Evet, Ey Allah'n Rasulü! Allah'ımdan hep şunu istiyorum: "Allah'ım! Âhirette bana vereceğin cezayı şu dünyada ver."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

- Sübhanellah! Buna güç getiremezsin. "Rabbimiz! dünyada da bize iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem

1 Ahmed bin Hanbel.

2 Ebû Nuaym.

ateşinden koru" desen ya!.

Buyurarak o adamı bu konuda uyarıyor.[1]

Başka bir hadîslerinde ise Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

-**"Kâbe'de ne kadar bir rükne uğradımsa mutlaka orada bir meleğin âmîn dediğini gördüm. O halde siz de rükünlere geldiğinizde şu duayı yapın:** "Rabbimiz! Dünyada da bize iyilik ve güzellik ver, âhirette de bize iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru..."[2]

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِى اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ

"Ve sayılı günlerde Allah'ı ânın. Kim iki günde (Minâ'dan ayrılmak için) acele ederse, ona hiçbir günah yoktur."

Bu âyetle ilgili yorumlar ve rivayetler:

a) Sayılı günler, Teşrik günleridir (Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü, dördüncü günleri). Bilinen günler, Zilhicce'nin ilk on günüdür.

Farz namazlardan sonra "Allahu Ekber, Allahu Ekber..." demekle bu yerine gelmiş olur.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"Arafe günü, Kurban Bayramı günü ve bir de Teşrik günleri biz Müslümanların bayramıdır; yeme, içme günlerimizdir." buyurmuştur.[3] Bununla beraber Arafe günü oruç tutmakta bir sakınca yoktur.[4]

b) Minâ'da bayramın birinci günü ve teşrik günlerinin ilk iki günü kalıp dönmek caiz olduğu gibi teşrikin üç gününde kalmak da caizdir.

c) İmam Şafiî, **"Arafat'ın her yanı vakfe yeridir. Teşrik günlerinin hepsinde hayvan boğazlanabilir"** mealindeki hadîse dayanarak dört gün içinde kurban kesmenin caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır.

d) Tekbire (Allahu Ekber, Allahu Ekber...) Arafe günü sabah nama-

1 Ahmed bin Hanbel.

2 İbn Murdeveyh.

3 Ahmed bin Hanbel.

4 Bilgi için 564. sahifeye bakılması.

zında başlanır, bayramın dördüncü günü ikindiye kadar devam edilir (23 vakit). Meşhur olan görüş ve ictihat budur. Darekutnî de bu hususta bir hadîs nakletmiştir; ne var ki merfu' olarak pek sahih kabul edilmemiştir.

Bu tekbirleri farz namazlardan sonra getirmek Hanefîler'e göre vâcib, Şâfiîler'e göre sünnettir. Aynı zamanda İmam Şafiî'ye göre bu tekbirlere teşrik günlerinin üçüncü günü güneş guruba gidinceye kadar devam edilir.

İbâdetlerde Dünya Ve Âhiret Dengesi Sağlamak

Dünya ile bağlantımız, iyilik ve kötülük sınırları içinde sürüp gider. Zevklerimiz, arzularımız ve inançlarımız bizi bu iki kavram akıntısına doğru sürükler. İyilik ve güzellik bir bakıma beden ve ruh yapımızın gerektirdiği, gereksinme duyduğu şeyleri yararlı açıdan sağlamak veya düşüncemizi bu konuda disipline edip davranışlarımızı ilâhî kanuna uydurmaktır. Çünkü ilâhî kanunlar tamamen bu iki yapımızın esenlik ve mutluluğuna, sağlık ve varlığını devam ettirme ölçü ve anlamına göre konulmuştur. Kötülük ise, iki yapımızın ölçü ve amacına, gaye ve hedefine ters düşer; özellikle ruhî yapımıza afiyet ve berraklık getirmeyen, aynı zamanda ilâhi kanunlarla uyum sağlayamayan şeylerdir.

Günlük yaşantımızda kendimizi kötülüklerden koruduğumuz, daha doğrusu bedenî ve ruhî yapılarımızın olumlu yönde ihtiyaçlarını; örf, akıl ve dinin belirlediği, ya da çizdiği biçimde karşıladığımız oranda iyiliğe ve fazilete; güven ve huzura yönelmiş oluruz. Bu fazilet, İslâm dini ile birleşince şüphe yok ki bir yönümüzle de âhirete yönelmiş oluruz. Ruhumuzun, ya da manevî yapımızın en büyük ihtiyacı bu kavramla iç içedir. Onu bundan uzaklaştırdığımız gün dengeyi süratle bozmuş oluruz. Böylece bu iki âlem arasındaki bağlantı, günlük hayatımızda kopmaya yüz tutar.

Evet, bu iki âlem arasında sağlam bir bağlantı kurmak zorundayız. Birine ağırlık vermek, ya da tamamen ilgisiz kalmak dengeyi bozar; yöneldiği âlemden kısmen nasibini alır, hepsi o kadar.

Zaten İslâm dini bu iki âlem arasında dengeyi sağlamak ve bu konudaki ilâhî beyanlara göre insan hayatını düzenlemek üzere gönderilmiştir. Çünkü Yahudiler sadece dünya saltanatına yönelerek, ilk Hristiyanlar âhiret kavramına daha çok ağırlık vererek arzulanan dengeyi bozmuşlardır. İslâm bu bozulanı gelişen sosyal yapıya paralel olarak sağlamak kudretini kendinde taşıyarak sahneye çıkmıştır.

İşte insan bu hakikati anladığı, bildiği ve günlük hayatında yaşadığı nispette mutludur. Günümüzün insanlarının çoğunun zengin de olsa, yüksek mevkilerde de bulunsa huzursuz ve dengesiz olmalarının bir ucu bu gerçeğe dayanır.

Kur'ân bu mutluluk getiren dengeyi şu özlü duâ ile dile getirerek insanlığın kalbine ve dimağına sunmaya çalışır:

"Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhîrette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru..."

Ölümden Sonraki Hayat

Varlık âlemi yaratıldığı gayeye doğru milimetre şaşmadan gitmekte ve bağlı bulunduğu kanuna ister istemez uymaktadır. Her tür kendine has bir tekâmül göstermekte, büyük bir kudretin düzenlemesi ve O'nun yönetmesiyle varlığını sürdürmektedir. Hiçbir şeyde dengesizlik, düzensizlik yoktur. Buna Atom Fiziğinden bir örnek verecek olursak, şöyle belirtebiliriz; Atomların içindeki pozitif elektrik yükleri, negatif elektrik yükleri ile denge durumundadır. Çünkü varlık âlemi daima kendi içindeki elektriğin de dengesini korumaktadır. Mevcut eşyanın en küçük tanecikleri arasında başlayan bu denge ve eşitliğe hayran olmamak elde değildir. Bunca ince hesaplarla eşitlik ve denge ilkeleri içinde bu düzeni kuran Allah ne yücedir!

Ruhların çeşitli fakat dengeli safhalardan geçişlerden sonra bedenlere girmesi, belli bir süre kendini bu kılıfla tanıtması ve sonra eskiyen bu kılıfı değiştirme zorunda kalması hep o yüce kudretin sergilediği şaşmaz kanunlarla yürümektedir.

Ruhun bütün geçişlerinde bir düzensizlik ve dengesizlik yoktur. Çünkü yaratıldığı andan itibaren sonsuzluğa doğru adım adım yol almakta ve kendisine hazırlanan ebedî saadete tekâmül ederek gitmektedir. Bedene girip, bir süre orada eyleşmesi ve sonra bu elbiseyi değiştirip Berzah âlemine doğru geçmesi hem ölçülü, hem dengeli bir durum arzetmektedir. Aksi halde bağlı bulunduğu dünyadaki bedenle başka bir âleme geçmesi mümkün değildir. Çünkü iki âlem arasındaki şartlar çok değişiktir. Birinden diğerine geçebilmesi için geçeceği yerin şartlarına uygun yeni bir elbise, yani bedene girmesi gerekiyor. Bunun için de belli bir süre kabir âleminde bekleyerek tekâmül devresini doldurup öylece geçiş sağlaması şarttır.

Tıpkı Mendeleyev'in[1] kimyasal elementlerin periyodik sınıflandırmasını içeren bir tablo düzenlemesi ve elementleri atom ağırlıklarına göre bir tasnife tabi tutması ve sonunda tabloda bazı boşlukların meydana geldiğini tespit etmesi gibi. Birbirini izleyen sıradaki elementlerin özelliklerinin bir ölçü ve denge dahilinde farklılık ortaya koyduğu görülmüş ve böylece Mendeleyev bütün dikkatini bu boşluklara yönelterek şu sonuca varmıştır:

"Varlık âleminde çok ölçülü bir düzen vardır. Her varlık bir takım belirli geçişler arzetmekte ve kendine has yerini almaktadır."

Elementler dizisindeki her boşluk bilinmeyen, henüz keşfedilmeyen elementlere aittir. Bunlar keşfedilince bu düzenlemedeki sıra ve yerlerini alacaklar ve boşluklar dolacaktır. Nitekim bugün o boşluklar dolmuş ve atom ağırlıklarına göre mevcut elementler düzenlemedeki yerlerini almışlardır.

O halde ruhların da düzenli geçişleri haşre (kabirden kalkıp başka bir âlemde Allah (celle celaluhu)'ya dönüp yönelmesi) kadar devam eder ve ahirette son duraklarına erişmekle noktalanır. Şu anda bedenini henüz terketmemiş bulunan ruhların, kabir, berzah ve haşr âlemlerindeki yerleri boş beklemektedir. Bunun gibi henüz ruhlar âleminde olup yeryüzüne inmeyen insan ruhlarının da bu âlemdeki düzenlemedeki yerleri boş beklemektedir. Beden denilen kılıfın vakti gelip yokluktan varlığa geçiş yapınca ona ait ruh -bir element gibi- gelip yerini ve sırasını alacaktır.

Şüphesiz ki, bu inanç ve bilgi, insanda sorumluluk duygusunu, Allah korkusu doğrultusunda geliştirir. Bu örneksiz ve benzersiz düzeni oluşturup sürdüren o sonsuz kudrete kul olmanın zevki ve heyecanı için için hissedilir. Yeme, içme, uyuma gibi gereksinmelerin çok ötesinde ve üstünde bir gayeye erişmek için yaratıldığını idrak eder ve varlık âleminde canlılar düzenleme tablosundaki yerini arayıp bulmaya ve boşluğu doldurmaya yönelir.

Böylece huzurlu bir hayat, dengeli bir ömür, verimli bir geçiş devresi başlar.

İşte Allah (celle celaluhu)'ya dönmenin, O'na haşr olunmanın sağladığı feyizli sonuç budur. Bunun için Kur'ân yukarıdaki âyetle insanlara, özellikle inanmışlara şöyle sesleniyor:

1 Mendeleyev. Dimitri İvanoviç (1834-1907) Rus fizikçisi.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

"Artık Allah (celle celaluhu)'dan korkun ve bilin ki mutlaka siz O'na haşr olunacaksınız."

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle ibâdetin temelini, imân ve takvanın oluşturduğuna; kalbi bu yüksek mânayla aydınlatıp düzeltmenin en sağlam, en makbul yol olduğuna dokunuldu. Dünyayı Allah hoşnutluğuna uygun ölçüde arzulamanın takvaya ters düşmediğine işaret edildi. Bu nedenle âhirette gözleri aydınlatan bir nasibin, ancak dünyada hazırlanmakla gerçekleşeceğine dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle imân ve takvanın yerinin sadece kalp olduğu, dilin ancak kalpe tercümanlık yaptığı açıklanıyor. Kalpteki hakikat cevherinin en güzel tanığının fazilet dolu ameller olduğu belirtiliyor. Böylece inananların iki kısma ayrıldığına işaret edilerek, biri; içindekinden başkasını söyleyen ve aslında din ve düzen düşmanı olan münafık ve bozguncudan; diğeri ise, içi dışına uyan, kalbiyle dili uyum halinde bulunan ve her konuda Allah hoşnutluğunu dileyen ve bu uğurda canını seve seve verebilen kâmil mü'minden söz ediliyor.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِى قَلْبِهٖ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ ۗ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

204- İnsanlardan öylesi var ki, dünya hayatı hakkındaki sözü beğenmene yol açar ve kalbinde olana Allah'ı şahit tutar. Halbuki o (din) düşmanlığı güdenlerin en azılısıdır.

205- İş başına geçince de yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, ekini

ve nesli yok etmeye çalışır. Allah bozguncuları hiç sevmez.

206- Ona: "Allah'tan kork", denilince onur ve gururu tutar da kendisini günaha iter. Artık ona Cehennem yeter; orası ne kötü yataktır.

207- İnsanlardan öylesi de var ki, Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek canını feda eder. Allah ise kullarına (çok şefkatli ve) çok merhametlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Tefsircilerimiz bu konuda birkaç sebep tespit etmişlerdir:

a) İçinde küfrü gizleyen ve dışında Müslüman gibi görünüp geçinen Ahnes bin Şerik adında bir bozguncu münafık, Bedir Savaşı'nda kendi adamlarını geri çekerek İslâm ordusuna katılmamıştı. Savaştan sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi, yetmiş dereden su getirip kendini temize çıkarmaya çalıştı. Bu adam cidden tatlı dilli, güzel yüzlü idi. Müslümanlığını tekrar tekrar söyledi ve bu konuda çok doğru sözlü olduğunu açıkladı. Sonra huzurdan ayrılıp Medine'den kaçtı. Yolunun üzerindeki Müslümanlara ait ekinleri yaktı ve hayvanları boğazlayıp uzaklaştı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

b) El-Reci' yöresinde öldürülen Habib ve arkadaşları hakkında münafıklar şöyle konuştular; "Şu öldürülen Müslümanlara yazıklar oldu! Ne evlerinde oturabildiler ne de arkadaşları Muhammed'in risâletini yerine getirebildiler."

Yukarıdaki âyet bu ve benzen münafıklar hakkında inmiştir.[2]

c) İçinde inkâr ve bozgunculuk düşüncelerini gizleyen her yalancı, ikiyüzlü ve dönek ruhlu kişiler hakkında inmiştir.[3]

d) Ashabdan Süheyb er-Rûmi, Mekke'den Medine'ye hicret etmek isteyince Allah düşmanları ona engel oldular ve ancak bütün mal ve "servetini terk edip bir başına ayrılmaya razı olduğu takdirde bu engeli kaldıracaklarını söylediler. O da canından çok sevdiği Rasulullah'a bir an önce kavuşabilmek için onların bu önerisini kabul etti. O sebeple: "İnsanlardan

---

1 Süddi - Kurtubi - İbn Kesir - İbn Cerir - Lübabu't-Te'vil tefsirleri.

2 Kurtubi - İbn Kesir - İbn Cerir: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan.

3 Katade. Mücâhid.

öylesi de var ki, Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek canını feda eder." mealindeki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Semavi kitaplardan bazısında şu sözler geçmektedir:

"Allah'ın kullarından öyle topluluklar var ki, dilleri baldan tatlı, kalpleri sebir otundan acıdır. İnsanlara karşı yumuşak görünüp koyun postuna bürünürler; dünyayı dinleri karşılığında satın alırlar."

Allah bu karakterde olanlara şöyle buyuracaktır:

"Benimle bir dayanak arayıp kendinizi mi aldatıyorsunuz, yoksa Bana karşı çok cesaretli mi davranıyorsunuz? Kendi adıma yemin ettim ki, onlara öyle bir fitne musallat edeceğim ki, o fitne onlardan yumuşak ağırbaşlıyı bile şaşkına çevirecektir."[2]

"Allah katında erkeklerin en çok sevilmeyeni, (dine ve Müslümanlara karşı) düşmanlıkta en azılı olanlarıdır."[3]

"Münafığın belirtisi üçtür:

1. Konuştuğunda yalan söyler,

2. Söz verdiğinde vefasızlık ve haksızlık eder,

3. Hasımlaştığında Allah (celle celaluhu)'nun koymuş olduğu sınırları aşar ve açıktan günaha girer."[4]

AHLÂKI VE SOSYAL YÖNÜ

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

"İnsanlardan öylesi var ki, dünya hayatı hakkındaki sözü beğenmene yol açar."

Bugün ekonomik ve teknik alanlarda kalkınan Batı dünyasının göz ka-

1 İbn Kesir - Fehülkadir: İbn Abbas ve Enes (radıyallahu anh)'dan.

2 Tirmizi - Kurtubi - İbn Kesir.

3 Buhari /Tefsir: 2, 37, Mezalim: 15, Ahkâm: 34. Müslim /İlim- 5 Tirmizi / Tefsir: 2, 22. Nesâi Kaza: 34. Ahmed: 6/55, 63, 205.

4 Buhari / İmân: 24, Şahadat: 28, Edeb: 69. Müslim / İmân: 107, 109. Tirmizi / İmân: 14. Nesâi / İmân: 20.

maştırıcı etkisi altında kalarak, İslâm dininin ilerlemeye engel olduğunu dolaylı yoldan anlatan ve memleketin ancak ekonomik güçle kalkınabileceğini savunan ve manevi değerleri bir çırpıda geriye iten; bunun için de ekonomik yönde çok gelişmiş ülkeleri örnek veren ve fakat kalbinde dine karşı kin ve düşmanlık besleyen İslâm alemindeki yarı aydın bozguncuların ilk bakışta kalkınma ile ilgili sözleri çoğumuzun hoşuna gidebilir. Ama iyice düşünüp sadece ekonomik alanda kalkınan fakat derin bir ahlâksızlık ve maddecilik fırtınasına tutulan milletlerin sonunun nereye varacağına baktığımız ve geçmişteki örneklerini bulup çıkardığımız zaman dini ahlâk düşmanlığının fertleri, aile ve milletleri nasıl acımasızca madde çukuruna sürükleyip düşürdüğünü, manevi değerlerini tamamıyla öldürdüğünü, bu yüzden toplum bünyesinde huzur ve güven bırakmadığını görürüz.

Ne var ki her devirde dünya hayatı ve düzeni hakkında büyüleyici ölçüde güzel söz söyleyenler, bulunduğu devrin özelliğine göre değişik metotlar uygulamışlardır, ama hepsinin amacı bir olmuştur.

Günümüzde ise bunlar iki ayrı metot ve taktik ya da sloganla sahneye çıkmışlardır: Materyalistler, aşırı kapitalizmi hedef alarak; aşırı kapitalistler de komünizmi hedef alarak rollerini göstermektedirler. İslâm dini bu ikisiyle de uyum halinde değildir ve olamaz da. Çünkü o, kendine has bir düzen ve ahlâk getirmiştir. O halde sahnedeki iki grup da içten içe İslâm düşünce ve ahlâkına karşıdırlar. Sırası gelince bu düşmanlıklarını sergilemekten, yani açığa vurmaktan çekinmezler.

Kur'ân'da yukarıdaki âyetin ilk cümlesiyle inanmışların dikkati bu iki bozguncu gruba çekilip gereken uyan yapılıyor.

Din Düşmanlığı Güdenler İş Başına Gelince

وَإِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِى الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ

"İş başına gelince de yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, ekini ve nesli yoketmeğe çalışırlar."

Hayatın gayesini servet ve bol nimet ile rahat yaşamakta arayanlar; mutluluğu yüksek bir makama erişmekte görenler elbetteki aldanmışlardır. Bunların çoğunda din düşmanlığı ruhi bir maraz halindedir. Bu durumda olanların düşünce yapısındaki karmaşıklığı tarif etmek oldukça zordur. Aslında onlar da çoğu kez yakalandıkları bu hastalığın menşeini,

varacağı noktayı bilemezler. Bildikleri tek şey, dimağlarıyla mideleri arasındaki sürekli ilgidir. Gerçi birçok kişide bu hastalık vardır, ancak ortam ve şartlar onu küllemiştir. Şu iki şeyden biri bu hastalığın, diğer bir deyimle karakterin ortaya çıkmasını kolaylaştırır: Servet ve makam. Bunun için bir insanın karakterini ya da içindeki ruhi marazı anlamak bu iki nedenin gerçekleşmesine bağlıdır. Bu yüzden insan öz kardeşini, ya da en yakın arkadaşını bile iyi tanıma şansına sahip değildir.

İslâm bu tiplere "münafık" ismini vermiş ve onları, açıktan inkâr edenlerden daha zararlı ve tehlikeli saymıştır. Nitekim böyleleri iş başına gelince zehirlerini akıtmaya, din ve ahlâkı yıkmaya çalışır; din düşmanlığını çeşitli araçlarla genç kuşağa aşılar ve dini bir öcü gibi tanıtma gayreti içinde olurlar. Manevi değerleri küçümserler. İşte bozgunculuğun en kötüsü budur. Kur'ân bir nice ayetleriyle Müslümanları bu konuda uyarır, geçmişte bu yüzden büyük felâketlere uğrayan milletlerin hayatından ibret dolu parçalar sergiler.

وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ

"Ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah bozguncuları sevmez."

Bugünkü deyimle "ekin", ekonomiyi; "nesil" ise burjuvayı ve proleteryayı hatırlatır. Kafalarında madde ilâhı yatan ve bozgunculuğu amaca ulaşma vasıtası kabul eden komünistlerle materyalistler, bu iki sınıf arasında çetin bir mücadeleyi oluşturmak gayretindedirler. Kendilerine uygun iş bulup başa geçince bu arzu ve gayretlerini eyleme dönüştürürler. Onlara göre, burjuvalar sınırsız kâr peşinde, proleteryalar yüksek ücret arzusunda olurlar. Bu çekişme sürüp gider; hem ekonomiyi, hem nesli yok eder.

İşte yukarıdaki âyetle günümüzün bu önemli olayına dokunulmakta ve bozgunculuğun, yok olmanın asıl nedeni belirlenip ortaya konmaktadır

Denilebilir ki, Kur'ân yirminci asrın son yarısında sosyal yapıda meydana gelen önemli değişmelere parmak basar mı? Rahatlıkla deriz ki, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz cihan peygamberi olduğu gibi, Kur'ân'da insanlık âlemine indirilen en son mesaj ve süreklilik özelliğini taşıyan bir Kitaptır. Sosyal yapılar ne kadar değişime uğrarsa uğrasın, ekonomik yapılarda ne kadar farklı durumlar ortaya çıkarsa çıksın, ilim ve teknikte ne kadar başarı sağlanırsa sağlansın, mutlaka Kur'ân âyetleri onların her birine ışık tutar, teşhisini kor ve uyarısını yapar. Daha çok

kurtulma yollarını gösterir; hastalığın teşhisiyle yetinmez, tedavi çaresini söyler, lüzumlu devayı takdim eder.

İşte "İş başına gelince de ekini ve nesli yok etmeye çalışır." cümlesiyle yapılan uyarı bunun bir örneğidir.

Bozgunculuğu sanat edinip nesli yok etmeye çalışanlara "Allah'tan kork" denilince de buna hiç ama hiç tahammülü olmaz; büsbütün inat ve küfründe ısrar eder ve en büyük günahlara kapı açmakta tereddüt etmez. Artık böylesine ancak Cehennem yeter.

Cenâb-ı Allah (celle celaluhu) bu bozguncu tiplere karşı inanmışları uyarmakta ve kendini insanlıktan yana hizmete adamış ve sadece Allah'ı hoşnut edebilmek için canını feda etmekten çekinmeyenlerin yetiştirilmesine önem verilmesini hatırlatıyor ve ancak bu yolda sağlanan ve fazilet doğrultusunda bulunan bir nesille fitne ve bozgunculuğun önlenebileceğine işaret ediyor.

Çünkü Kur'ân, her çağın sosyal ve ekonomik, ahlâki ve kültürel yapısına adalet ve fazilet ışığını sunma gücüne sahip bulunuyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle insanların mü'min, kâfir, münafık olmak üzere üç gruba ayrıldığı; içte münafıkların, dışta Allah'ı inkâr eden maddecilerin ekini ve nesli yok etme, hiç olmazsa bozgunculuk ortamı yaratma plânları bulunduğu üzerinde duruldu. Bunların sosyal bünyede sınıf kavgasına yol açma gayretlerinin her zaman mevcut olduğuna dikkatler çekildi ve sonra dünya ile âhiret arasında denge sağlayan, sınıf kavgası değil, sınıflar arasında hakiki kardeşliğin ölçü ve anlamını insanlığa sunan ve bu açıdan da bozguncuların karşısında sağlam bir güç olarak durup fitne ve fesadı önleyen mü'minlerin kendi bünyelerinde sulh ve selâmete girmeleri üzerinde duruldu. Aşağıdaki âyetlerle, inanmışların kişisel çıkarlarını bir tarafa bırakıp hep birden barış ve esenliğe girmeleri, kendi aralarında birliği kurmanın en güzel ve sağlam modelini oluşturmaları belirtiliyor. Bunca belgelere denemelere rağmen, birlik kuramadıkları için çektikleri perişanlıklardan sonra kaymanın akılla bağdaşır bir yanı olmadığı hatırlatılıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ

لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

208- Ey imân edenler! Hep birden (Allah'a itaat ve O'na kul olmanın derin anlam ve hikmetini anlayarak) sulh ve selâmete girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Şüphesiz ki o, sizin apaçık düşmanınızdır.

209- Size bunca belgeler geldikten sonra kayarsanız, biliniz ki, Allah çok üstün ve çok güçlüdür; yegâne hikmet sahibidir.

210- Onlar, Allah'ın buluttan gölgelikler içinde meleklerle gelivermesini ve işin hemen bitiriverilmesini mi bekliyorlar? (Halbuki) işler (eninde sonunda) ancak Allah'a döndürülür.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden İslâm dinine giren birkaç kişi, Tevrat'ı daha önce okuyup araştırdıkları için zaman zaman Tevrat'tan söz edip dururlardı. Kötü niyetleri olmamasına rağmen pek hoş karşılanacak bir davranış ve anlayış sayılmazdı. Çünkü henüz Kur'ân'ın tamamı inmemiş, bütün hükümler sergilenmemişti.

Bunun üzerine uyarı anlamında yukarıdaki âyetler indi.

Barış ve Esenlik

Silm, ya da Selm:

a) Hakk'a teslimiyet göstermek, O'na itaat edip bağlanmak,

b) Hakikati kabullenip boyun eğmek.

c) Toplum bünyesinde barışı sağlamak,

d) İnsan haklarına saygılı olup korumak,

e) İslâm dini etrafında toplanıp birleşmek gibi manalara gelir.

Hakk'a teslimiyet göstermek; Allah'a kul olmanın ölçüsüdür. İlâhi sınırları bilip O'nun buyruklarına uymak, önce insanın kendi içinde, sonra da

dış âleminde gerçekleştirdiği ve gerçekleştireceği en güzel barış ve kazandığı en uygun esenliktir. Daha doğrusu ruhun maddeye, imânın inkâra, faziletin aşağılığa sağladığı en anlamlı üstünlüktür.

Hakikati kabullenip boyun eğmek; vicdanen gelişmenin, ruhen arınmanın ve olgun insan olmanın belirtisidir. Hakikati kabul etmek ne kadar anlamlı ise, onu reddetmek de o kadar anlamsızdır. Aynı zamanda insanın sağduyu yönünden körpe kaldığına yeterli delil sayılır. Hak ve hakikate karşı ilgisiz kalıp susmak dilsiz şeytanla bir olmaya yol açar. Bu anlamda ümmetine ve dolayısıyla insanlık âlemine seslenen Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu kavramlara karşı nasıl düşündürücü bir mâna getirdiğini anlatmaya gerek var mıdır?

Toplum bünyesinde iç barışı sağlamak; imân, irfan, kültür ve ahlâk alanlarında kâfi derecede payını ve gıdasını alan kâmil insanların yol ve görevidir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in açmış olduğu İslâm mektebi yirmi iki yıl aralıksız bu ölçüde aydın Müslüman yetiştirmiş ve böylece içte sağladığı barıştan hareketle cihan peygamberi olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Renkleri, ırkları ve dilleri ayrı olan, aynı zamanda ilim ve irfan vadisinin çok ötelerinde bir ömür tüketen insanları kısa zamanda İslâm'ın bu yüce okulunda birleştirip şekillendirdi. Habeşli köleyle Kureyşli asilzadeyi kardeş yaptı.

İnsan haklarına saygılı olmak; Hakk'a teslim olan, sadece Hakk'ın önünde eğilen, işlerini Allah için yapan bahtiyarların düşünüp geliştirdiği ve tatbikat alanına soktuğu evrensel anlam taşıyan bir kavramdır. Şüphesiz ki bunun harcını Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) karmış, temelini de O atmıştır. Bu temel üzerinde yükselen Müslümanlar insan haklarını en ölçülü biçimde ayakta tutmaya çalışmışlardır. Bunun için savaşı son çare kabul eden İslâm, haksız yere insan kanının akmasını hiçbir zaman hoş karşılamamıştır. Savaşlarda elde edilen esirlere insanca davranan tek millet Müslümanlar olmuştur. Hiçbir esirin burnu kanamadan ülkelerine gönderildiği bir gerçektir. Herkesin malı, canı, namus ve şerefi muhteremdir; tecavüzden korunmuştur. Bunlara el ya da dil uzatmak kesinlikle haramdır.

Bunun için rahatlıkla diyoruz ki, kollektif hayatın başarılı ve huzurlu olması bu gerçeğe bağlı kalındığı takdirde süreklilik arz eder.

İslâm dini; mutlu yaşamanın, birbirini sevip sayan bir millet oluştur-

manın ve güven içinde hayata adım atmanın kaynağı ve dayanağıdır. Gücünü, varlığını ve birliğini bu dinden alan Arapların, ona yıllarca ilgisiz kalmalarıyla nasıl bir çıkmaza düştüklerini görmekteyiz.

İşte Kur'ân bütün bu gerçeklere işaret edip özellikle İslâm ahlakıyla yücelen milletlere seslenerek diyor ki: "Ey imân edenler! Hep birden sulh ve selâmete girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Şüphesiz ki o, sizin apaçık düşmanınızdır."

Şeytanın Adımları:

1- Doğru yoldan ayrılmak, İslâm ahlâk ve fazilet doğrultusundan çıkmak,

2- Hak'tan yüzçevirip sapmak,

3- Sapıkların ve maddecilerin söz ve davranışlarını taklid etmek,

4- İnsanlara dünya cenneti va'deden materyalistlerin dünya ile ilgili büyüleyici sözlerinin etkisi altında kalmak,

5- Kişisel çıkarların peşine takılıp nefs ve şeytandan yana bir yol tutmak.

Müslüman bir milletin sadece ekonomik yönden güçlenmesini düşünmek, mutluluk kapısını açmaz. Çünkü maddeyle mâna arasında ciddi bir bağlantı ve dengeye de büyük ihtiyaç vardır. Bu husus hiçbir zaman hafife alınmamalıdır. Dini duyguların zayıfladığı; maddeye karşı sınırsız tutku duygusunun kökleştiği toplumlarda büyük sarsıntılar başgöstermiştir. Güvensizlik ülkeyi kaplamış, kısa yoldan servet edinme ihtirası ahlâk ve fazileti çiğnemiştir.

Artık bu ortama itilen bir toplum her an huzursuzdur; maddeyi temel kurtuluş kabul eden felsefenin tuzağına düşmüştür.

Tefsirler ve yorumlar bu kötü sonuca işaret ederek henüz imân düzeyinde bulunanlara sesleniyor ve Kur'ân uyarısını şu sözle noktalıyor:

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

"Şeytanın adımlarına uymayın."

Çünkü insanı dinden, ahlâk ve erdemlikten uzaklaştıran her şey bir şeytandır.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Size bunca belgeler geldikten sonra kayarsanız, biliniz ki, Allah çok üstün ve çok güçlüdür, yegâne hikmet sahibidir."

İlâhi Belgeler:

a) İslâmiyet gelmeden önce Arap Yarımadası'ndaki putperestlerin perişan ve sefil durumu,

b) Hak dinden uzak toplumların kendi aralarında bir birlik sağlayamadıklarının hazin tablosu,

c) Annelerinden hür doğan insanların köle diye satıldığı, fakirin, dul kadınların ve kız çocuklarının açıklı hali,

d) Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in fakir ve kölelere kişilik ve itibar kazandırması,

e) Müslümanlar arasında, dünyada bir benzeri daha olmayan din kardeşliğinin kurulması, kader birliği yapıp büyük bir güç oluşturması,

f) Sunulan imân aşkıyla insanların -fakir de olsalar- son derece mutlu olması ve sınıf farkının kaldırılması,

g) Dünya milletleri bilgisizliğin derin uykusunda bir tarih tüketirken Müslümanların yarım asır içinde dünyaya ilmin ve medeniyetin ışığını ulaştırması gibi...

Bunca açık belgeler, saadet va'deden örnekler gözler önüne serilirken hâlâ da İslamiyet'in nurlu caddesinden kayıp çıkmak, derin bir gafletin, kötü bir anlayışsızlığın, olup bitenleri görmemenin eseri değil midir?

Bilinmeli ki Allah (celle celaluhu)'nun kanunları değişmez. Allah (celle celaluhu) her şeyi hikmetle yapar. Kur'ân'da salih kullara bu kanun çerçevesinde açılan saadet vadisi şu cümlelerle anlatılıyor: "Andolsun ki, Zikir (Levh-i mahfuz veya Tevrat)'den sonra Zebur'da da yeryüzüne iyi-yararlı kullarım vâris olacak diye yazmışızdır."[1]

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ

1 Enbiyâ sûresi âyet: 105.

"Onlar, Allah'ın buluttan gölgelikler içinde meleklerle gelivermesini ve işin hemen bitirilivermesini mi bekliyorlar?"

Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hak peygamber olduğuna ve doğruluğun doruğunda bulunduğuna akıl erdirmeyip hâlâ bu konuda şüphe içinde kalanlar, bunca açık âyetlerden, akla malzeme sunan belgelerden sonra ne bekliyorlar? Yoksa Allah'ın, kıyametin kopmasıyla ilgili kesin buyruğunu, o müthiş saatin gelmesini mi arzuluyorlar?

Cenâb-ı Hak yukarıdaki açıklamayla kıyamet saatinin kopmasının oluş biçimlerinden bir safhayı ön bilgi ölçüsünde bildirerek dikkatleri çekiyor; başka âyetlerle de buna ayrı açıklık getiriyor:

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيلًا

"O gün gök beyaz bulutlar şeklinde (bir görünüm vererek) yarılıp dağılacak; melekler grup grup indirilecek."[1]

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا

"Hayır hayır! Yer sarsılıp parça parça bölündüğü (sonra da dümdüz duruma geldiği) zaman, Rabbin (emri) gelip melekler saf saf dizildiği zaman..."[2]

Atom Patlamasına Benzer Bir Tablo

"Kıyamet anında buluttan gölgelikler inecek ve gök beyaz bulutlar halinde yarılıp parçalanacak.."

Bir Uranyum atomunun parçalanmasını düşünün: Herhangi bir yakıtın bir molekülünün verdiğinden 100.000.000 kere daha fazla enerji verdiğini biliyoruz. Bunun sonucu, bir nötronla bir uranyum kütlesini bombaladığımız zaman bir anda aklın alamayacağı kadar yüksek bir enerji elde edilir. İşte bu olaya "Atom Patlaması" denir. Milyon kere milyar çekirdek, zincirleme bir biçimde parçalanarak müthiş bir hızla dağılan ve milyonlarca derece ısı sağlayan milyarlarca taneciği salıverir.

Böylece "Atom Patlaması" sonucu milyonlarca tonluk yakıcı ve kavurucu hava önce bir toz bulutu halinde yükselir ve etrafa yayılmaya baş-

1 Furkan sûresi: 25

2 Fecr sûresi: 21-22

lar. Sanki gökten gölgeliklere benzer bulutlar iniyormuş gibi olur. Bu, bizim anlayışımıza göre bir benzetmedir.

Çünkü yukarıdaki âyette atomdan değil kıyametin kopuşundan sözedilmekte ve bunun bir görünümü tasvir edilmektedir. Biz de bu tasviri görünüm ile Atom Patlaması arasında bir benzetmeye kapı açarak bağlantı kurmaktayız. Kur'ân'ın yirmiden fazla âyetinde buna yakın görünüm arz eden tasvirler yapılmıştır. Atom hakkında kesin bilgilerle bu tasvirler arasında her zaman bir ilgi kurmak mümkündür. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim ne bir kimya kitabıdır, ne de bir fizik kitabı... Onun en seçkin niteliği, Allah'la kul arasındaki engelleri kaldırmak, ilâhi rahmeti bütün genişliğiyle Allah (celle celaluhu) kullarına yansıtmak; zaman zaman dikkatleri varlık âlemine çekerek Allah (celle celaluhu)'nun varlığına ve birliğine delâlet eden sayısız belgeleri gözler önüne sergilemek ve bu arada bazı ana fikirler koymak suretiyle insan aklını harekete geçirmektir.

İşte biz Kur'ân'ı bir bakıma bu açıdan inceliyor ve içindeki bilimsel temel bilgiyi yine ölçülü biçimde ele alıyor ve bunların sırf beşer aklını ve zekâsını harekete geçirmeye matuf bulunduğunu belirliyoruz. Uyum ve uygunluk anlamını taşıyan bölümlerde ise, Kur'ân'ın asıl mümeyyiz vasfını belirtmeye ve bu kutsal kitabı taşıdığı özelliğiyle tanıtmaya çalışıyoruz. Çünkü Kur'ân âyetlerini yerli-yersiz pozitif bilimler ve buluşlar karşısında zorlamanın hiçbir anlamı yoktur. Bu, yarardan fazla zarar getirir.

Hep Birden Sulh ve Selâmete Girin

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً

"Hep birden" ile çevirisini yaptığımız "kâffe" kelimesiyle İslâm'ın bir bütün olduğu ve bütünüyle tevhid üzerine kurulduğu belirleniyor. Sonra da Müslümanların, Allah (celle celaluhu)'nun kitabından ve Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetinden kaynaklanan itikadi ve ameli konularda bir sürtüşmeye, bölünmeye gitmeden ictihad farklarına saygı gösterilerek bir bütün olmaları hatırlatılıyor. İslâm kavramının birleştirici, barıştırıcı, sınıf farkını kaldırıcı ilâhi rahmet kapısını devamlı açıcı olan potasında inananların bütünleşip sulh ve selâmete girmeleri emrediliyor. Bu emir o kadar önemlidir ki, ne bir ibâdetle emre, ne de bir hayrı yapmayı tavsiyeye benzer. İbâdet ve hayırların temeli bu emre dayandığı gibi, hedef

ve amacı da bu emirde noktalanır.

Kendine ya da mantığına göre İslâm'ı yorumlayan ve kendisine uymayan ya da yorumuyla bağdaşmayan diğer bütün yorum ve ictihadlara karşı çıkan ve sonunda yine kendine ve yorumuna uygun bir ekol oluşturup bölünmeye, sürtüşmeye yönelen Müslümanlar, bu tarz düşünce ve davranışlarıyla, Kur'ân'ın ruhuna, İslâm'ın tevhid ölçüsüne ters düştüklerinin farkında mıdırlar? Dinin sulh ve selâmet, birlik ve kardeşlik prensibinin sınırını aştıklarını biliyorlar mı? İslâm'ın lâhuti esas ve prensipleri bir yönüyle bölünmeyi, sürtüşmeyi kaldırmak, insanları yine tevhid düzeyinde kardeş yapmak için insanlıktan yana sunulmamış mıdır? Müslüman, bilgisizliği ya da şahsi çıkarı veya onuru uğruna dini asıl ölçüsünden kaydırdığı takdirde nasıl bir ihanete kapı açtığının farkındamıdır?

İşte Kur'ân lâhuti kudretinin bütün görkemliğiyle inanmışlara şöyle sesleniyor:

"Ey imân edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkup (fenalıklardan, inkâra sapmaktan) sakının ve siz ancak Müslüman olarak can verin. Hepiniz birden Allah'ın ipine sanlın, sakın ayrılıp bölünmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın."[1]

"Kendilerine acık belgeler geldikten sonra bölünüp ayrılanlar, tartışıp ayrılığa düşenler gibi olmayın."[2]

"(Ey Muhammed!) Şüphesiz ki, hizipleşerek dinlerini parça parça edenler var ya, sen hiçbir şeyden onlarla bağımlı ve ilgili değilsin. Onların durumu Allah'a kalmıştır. İleride ne istediklerini onlara haber verecektir."[3]

İdeolojik düşünce ve eylemlerin at oynattığı bir dünyada, Kur'ân ve sünnetin birleştirici ve uzlaştırıcı doğrultusunda hareket etmeye ne kadar ihtiyaç duyulduğunu anlatmaya lüzum var mıdır? Zevkine ermeden, bilincine varmadan bir dindarlık sürdürmek, karanlıkta yürümeye benzer. Sevmeden seyretmek bulanık suya bakmaktan farksızdır.

1 Al-i İmrân suresi âyet: 102-103

2 Al-i İmran suresi ayet: 105

3 En'am sûresi âyet: 159

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle mü'minlerin hepsinin birden, sulha, selâmete ve tek kelimeyle tevhid dininin birleştirici, uzlaştırıcı, kaynaştırıcı lâhuti havasına girmeleri emredildi. Ayrılıp bölünmenin, sürtüşüp çözülmenin, gruplaşıp sosyal yapıyı sarsmanın; azılı din düşmanlarının işine yarayacağına işaret edildi. Kurtuluşun, güçlü ve şerefli bir millet olarak yaşamanın, dinin sunduğu birlik potasında şekillenmekle mümkün olacağına dikkatler çekildi. Aşağıdaki âyetlerle bunca açık belgelere rağmen, Allah (celle celaluhu)'nun lütfettiği imân ve irfan nimetini küfürle değiştiren ve bu yüzden dünyada da bir nice felâketlere uğrayan Yahudiler örnek veriliyor. Bu yüzden tarihin tekerrür edeceğine atıflar yapılıyor ve Müslümanlar bir kez daha uyarılıyor.

سَلْ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

211- Sor İsrailoğullarına, onlara nice nice açık belge verdik. Kendisine Allah'ın nimeti geldikten sonra kim onu değiştirirse, şüphesiz ki Allah'ın azabı pek şiddetlidir.

İsrailoğulları'na indirilen açık belgeler:

1. İbrahim Peygamber tarafından Filistin'e getirilmeleri,

2. Yusuf Peygamber marifetiyle Mısır'a yerleşmeleri,

3. Musa Peygamber'in onlara sahip çıkması; sihirbazların gösterilerini, Fir'avn'ın hile ve düzenini boşa çıkarması,

4. Elindeki asanın zaman zaman ilâhi kudreti yansıtması,

5. Elini koltuklarına sokup Yed-i Beyza mu'cizesi göstermesi,

6. Kızıl Deniz'in ilâhi kudretle yarılıp geçit vermesi,

7. Fir'avn ve askerlerinin aynı geçitte boğulması,

8. Musa Peygamber'in elindeki asayı taşa vurup on iki pınar akıtması,

9. Şiddetli sıcakta bulutun onları gölgelendirmesi,

10. Kendilerine kudret helvasıyla bıldırcın kuşunun sunulması,

11. İkinci kez Filistin (va'dedilen ülke) topraklarına gelip yerleşmeleri gibi.

TARİHİ YÖNÜ

İsrâiloğulları'nâ İbraniler de denir. Nitekim Tevrat da İbranice inmiştir. Onları ilk Filistin'e yerleştiren ve böylece toplu halde bir ülkede yaşama şansına eriştiren İbrahim Peygamber'dir.

Sonra İsrâiloğulları'nın büyük bir kısmı Mısır'a yerleşme imkânı buldu. Yusuf Peygamber'in Mısır'da büyük bir şöhret ve nüfuz kazanması üzerine İsrâiloğulları'na yol açmış oldu. M.Ö. XVII. yüzyıla kadar orada yaşama şansına eriştiler. Yusuf Peygamber sayesinde birçok önemli mevkileri ele geçirdiler. Orada söz sahibi oldular. Mısır'ın asıl sahipleri ve sakinleri bu durumdan memnun kalmadılar, yavaş yavaş bir kuşkulanma ve tedirginlik başgösterdi. Bunun sonucu olarak da Mısır'da İsrâiloğulları'na karşı derin bir nefret duygusu yaygınlaştı. Böylece bir baskı rejimine doğru gidildi. Fir'avn onların daha fazla çoğalmasını önlemeyi planladı ve yeni doğan ürkek çocuklarının öldürülmesini emretti. Musa adındaki bir çocuk da tam bu sırada dünyaya geldi. Kur'ân'da açıklandığı gibi O, bu katliamdan kurtuldu. Büyüyünce kendisine peygamberlik verildi. İsrâiloğulları'nı bu baskı rejiminden kurtarmak için Mısır'dan ayırmaya karar verdi. Bütün hazırlıklar tamamlanınca bir gece Mısır'ı terkettiler. Fir'avn onları imha etmek üzere askeriyle birlikte takibe koyuldu. Büyük bir mu'cize olarak Kızıl Deniz Musa Peygamber'e açılıp yol verdi. Fir'avn ve askerleri ise, aynı geçitte boğuldular.

Musa Peygamber onları Sina ve Paran bölgesine getirip yerleştirdi. Bir müddet sonra onları Filistin topraklarına doğru götürdü. Tûr-i Sina'ya çıkartıp kendilerine va'dolunan toprakları gösterdi. Böylece İsrâiloğulları ikinci defa Filistin'e yerleşme imkânını bulmuş oldular. Musa Peygamber'in vefatından sonra hayli karışıklıklar oldu, bölünmeler başladı, derken Davud Peygamber duruma hâkim oldu; Calut'u öldürerek birliği sağladı. Davud (aleyhisselam) hem peygamberlik, hem hükümdarlık gibi iki önemli görevi yüklenmiş bulunuyordu. Bu bakımdan da çok etkili olmuş, dünya saltanatına çok hevesli bulunan İsrâiloğulları'nı derleyip bütünlük sağlayabilmişti.

Bu nedenle İsrâiloğulları'na yeni bir devir başladı, Davud Peygamber devri (M.Ö. 1025). Kudüs başkent olarak seçildi. İmar hareketlerine

girişildi. Yavaş yavaş dünyanın sayılı ve güçlü devletleri arasında yer alma şansına erişti.

Davud Peygamber'den sonra oğlu Süleyman Peygamber devri başladı (M.Ö. 974-931). Diyebiliriz ki bu devir, İsrâiloğulları'nın en parlak devridir. Buna, onların "altın devri" de denilmiştir.

Nimetler böylece birbirini izliyor, İsrâiloğulları umulmadık bir refah ve yükseliş içinde tarihin akışını değiştiriyorlardı. Derken Süleyman Peygamber vefat etti. Dünya saltanatını tek amaç ve hedef olarak seçen İsrâiloğulları bu büyük peygamberin ayrılmasıyla asıl karakterlerini ortaya çıkardılar ve kısa zamanda birbirlerine düştüler. Artık Allah (celle celaluhu)'nun bunca nimetlerini değiştirdikleri için felâketler birbirini izledi. Altın devri son bulmuş, felâket ve musibet devri başlamıştı:

a) Asurlar'ın İsrail Devleti'ni yıkıp ortadan kaldırması,

b) Filistin'in yıkılıp yerlebir edilmesi,

c) Babil kralı Nabukodonosor'un İsrâiloğulları'nı kılıçtan geçirmesi, geriye kalanlarını Babil'e sürüp esaret zinciri altında uzun yıllar köle olarak çalıştırması,

d) Açlık, sefalet, hastalıkların bir kâbus gibi üzerlerine çökmesi gibi...

İşte Kur'ân, İsrâiloğulları'na İbrahim, Yusuf ve Musa Peygamberler zamanında verilen belgelerden ve sayısız nimetlerden söz ediyor. Sonra onların derin bir gaflet, kötü bir nankörlük içinde âhirete sırt çevirdiklerine ve sadece dünya saltanatı peşine düştüklerine işarette bulunuyor. O yüzden bir iç bölünme ve parçalanma bedbahtlığına uğradıkları anlatılıyor. İlâhi nimetleri değiştirmelerinin cezasının çok ağır olduğu, kalblere ve dimağlara perçinlenircesine işleniyor. Aynı hatayı işlememek ve aynı sonuca düşmemek için hiç olmazsa bu milletin tarihine bakmamız öneriliyor.

Doğrusu bu bir öğüttür; öğüt alan var mıdır?

Şüphesiz bu bir ibrettir; ibret alan yok mudur?

Yahudilerin İslâm'a Girmeyişi

Yahudilerden bu dine girenler pek az olmuştur. Bunun sebebi de açıktır: Yahudi muhafazakârdır ve ırkçıdır. Aynı zamanda dünya saltanatına en hırslı olan bir millettir. İslâmiyet evrenseldir. Irkçı değildir. Fizikte bileşik

kaplar gibi hem dünya, hem âhiret mutluluğunu beraber dengede tutup yürüten bir dindir.

Bu bakımdan Kur'ân, Yahudilerin İslâm'a girmeyişinin pek yadırganacak bir tutum olmadığına özellikle dokunuyor. Çünkü bu millete birçok peygamberler, sayısız nimetler gönderildiği ve sonra da bir nice mihnet ve esaretler içinde başları dertten derde girdiği halde bir türlü âhiret inancının huzur dolu, saadet va'deden havasına girmemişlerdir. Dünyaya karşı aşırı istekleri, onları, peygamberleri öldürmeye kadar itmiştir. Ancak hem krallığı, hem peygamberliği bir arada yüklenenler onlarla uyum sağlayabilmiştir.

Milli ve sosyal yapısı, karakter ölçüsü böyle olan bir milletin son dine (İslâm) karşı çıkması normal sayılır. Yahudiler putperest Arapları sömürüp tefecilik ve ticaret yoluyla dizginlerini elinde tutuyorlarken İslâm dini ortaya çıktı. Bu din dünya milletlerini ırkçılıktan uzak din kardeşliğine çağırıyor, insan haklarını koruyor, köle ve esirlerden yana ciddi adımlar atıyor, insanı asıl şeref ve itibarına yükseltiyordu. Aynı zamanda dünya ile âhiret arasında en sağlam köprüyü kuruyor; mideden çok kalbe ve kafaya sesleniyordu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Yahudiler bu iki yola karşı çıkıyor, kendilerini Allah (celle celaluhu)'nun has kulları, diğer insanları bu has kulların hizmetine sunulmuş birer vasıta görüyorlardı.

Bu yüzden son olarak bir defa daha ilâhi nimetlerin en üstünü olan Hazreti Muhammed'in risâlet nimetini ittiler ve küfrü O'na tercih ettiler, nankörlüğün en kötüsünü bir daha işlemiş oldular; o yüzden ceremesini çok ağır ödediler.

Unutmayalım ki bu, Allah (celle celaluhu)'nun dünya milletleri için koyduğu bir kanundur. Nimeti küfre çeviren her millet er-geç bu kanunun hükmünden kendini kurtaramaz. O halde âyette Müslümanlar için büyük bir uyarı vardır; İsrâiloğulları'nın İslâm'a girmemesi size yanlış bir ölçü vermiş olmasın. Maddeye tapan milletlerin bugünkü güçlü fakat dengesiz, maneviyattan uzak ekonomik yapısı sizi aldatmasın; bunların sonu mutlaka hüsran ve felâkettir. Onlara uyarsanız aynı sonuca siz de kendinizi itmiş olursunuz. Çünkü: "Bir millet (ilâhi nimetlere karşı) kendini değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimetini değiştirici değildir."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah (celle celaluhu) inanmışlara bir takım emirler verdikten ve bazı şeylerden onları men'ettikten sonra açık olan İslâm caddesinden ayrılanları ne gibi bir azabın beklediğini haber verdi. İnsanlara akıl ve yetenekleri ölçüsünde sergilediği belgelerle hakikati dimağlara ve vicdanlara işleme hikmetini açıkladı ve sonra da İslâm'dan önceki milletlerin ayrılıp sürtüşmeye tartışmaya girdiklerinden dolayı nasıl üzücü bir sonuca kendilerini ittiklerini örnek vererek hatırlattı.

Aşağıdaki âyetle, ayrılıp bölünmenin, sürtüşüp tartışmanın nedenlerine dokunuluyor. Takva üzere olup geçmişten ders ve ibret alan inanmışların dünya hayatlarını İslâm'ın hidâyet doğrultusunda ve dünya ile âhiret arasındaki sağlam bağlantı ve dengesel düzeyinde sürdürmeleri öneriliyor ve kıyamet günü de başkalarından üstün tutulacakları müjdeleniyor.

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

212- İnkarcılara dünya hayatı pek süslendi; inananlarla alay ediyorlar. Oysa Allah'tan korkup günah ve kötülüklerden sakınanlar kıyamet günü onların üstündedir. Allah dilediğine (nimetler kapısını açıp) hesapsız rızık verir.

İNİŞ SEBEBİ

a) Müslümanları yıllarca ekonomik ablukaya alan Mekkeli inkarcılar, İslâm'a hizmetten vakit bulup mal edinme imkânı bulamayan mü'minlerle alay ediyorlardı.

b) Münafık (iç yapısı itibariyle inkarcı, dış yapısı ve görünüşü itibariyle Müslümanlardan) Abdullah b. Ubey ve benzeri maddecilerin dolaylı yoldan alay ederek mü'minlere sataşmaları sürüp gidiyordu.

c) Yahudilerin hem zengin, hem ileri gelenleri, Müslümanları inandıkları yüce davalarından vazgeçirmek için hem maddeyi çok çekici biçimde gönüllere işlemeyi, hem de fakirlerle alay etmeyi caydırıcı bir taktik ya da metot olarak kullanıyorlardı.

Bu nedenlerle yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADİSLER

"İnanmış bir erkek ya da kadını fakirliğinden ve elindeki azığının azlığından dolayı aşağılayan kimseyi Allah kıyamet günü (günahlarını) teşhir cezasına çarpar; sonra da onu rezil ve rüsvay eder."

"Kim de inanmış bir erkek ya da kadına yalan kondurur, ya da onda olmayan bir şeyi onun aleyhinde söylerse, Allah onu, -dünyada uydurup söyledikleri -kendisinden çıkıncaya kadar- kıyamet günü ateşten bir tepe üzerine bırakır."

"Şüphesiz ki Allah katında bir mü'minin azizliği ve şerefi, Mukarrıb (Allah'a en yakın) bir melekten daha büyüktür. Hem Allah yanında tevbe eden inanmış bir erkek ya da kadından daha sevimli bir şey yoktur. Kişi çoluk-çocuğu arasında tanındığı gibi mü'min adam da göklerde öyle tanınır."[1]

Dünya Hayatı Yalnız İnkarcılara mı Süslenmiştir?

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً

Aslında Dünya hayatı ve onun nimetleri inkarcılara da, inananlara da süslenmiştir. Bütün insanlar kalbinde taşıdığı bu arzuyla yasak olmayanlarla, yasak olanlar arasındaki sınırın yanında bulunuyorlar. Akıl bu sınırın bazı hususlarını farkedebilir, ama yeterli değildir. Onu tam anlamıyla bize bildiren ilâhi dinlerdir. O halde bu konuda hürriyetimizi tamamen rasyonel biçimde değil, akıl ve dinin sunduğu malzemeyi birleştirip yolumuzu aydınlatır ölçüye getirerek kullanmamız gerekir. Ne var ki küfrün ve maddenin derin çukuruna yuvarlananlar bu konuda hep akılcı davranırlar. Aslında akıllarını harekete geçiren hisleridir. Yani onlarda kumandayı his elinde bulunduruyor, demektir. Bu yüzden yollarını şaşırmış ve tek mutluluğun dünyada olduğuna gönül vererek onun çekici süsüne kendilerini kaptırmışlardır. İnanmışlara gelince, onlar bir yandan dünya ve onun süsüyle ve nimetiyle meşgul olurken, diğer yandan âhireti unutmamışlardır. Bileşik kaplar misali ikisini de dengede tutup hedef ve gayelerine doğru gitmektedirler. Böylece dünya ile âhiret arasında ciddi bir bağ

1 Kurtubi, Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan, kaynağını göstermeden rivayet etmiştir: 3/29.

ve dengeli bir köprü kuranlar bunlardır.

"De ki: Allah'ın kullarına çıkardığı süs ve rızıklardan temiz-pak olanlarını kim haram kılmıştır? De ki: O dünya hayatında imân edenler içindir. Kıyâmet'te de yine onlara mahsustur."[1]

"Şüphesiz ki, biz yeryüzünde bulunan şeyleri ona bir süs yaptık; tâ ki onlardan (insanlardan) hangisinin daha güzel ve daha iyi amel ettiğini deneyelim."[2]

Görülüyor ki, dünyanın süs ve nimetleri daha çok inanmışlara sunuluyor. En büyük payın onlar tarafından alınması bir bakıma öneriliyor. Ne var ki inkarcıların bu hayata karşı olan ilgileri ve zaafları daha ileri bir sınıra varmıştır. İşte Kur'ân bu ilgi ve zaaftan söz etmektedir.

Dünya Hayatını Süsleyen Kimdir?

Dünya hayatının süslenmesi; insanların hareket halinde bulunması, onlar için yaratılan nimetlerin ortaya çıkarılması, gelecek kuşaklara bol nimetli güzel bir dünya bırakılması ile yakından ilgilidir. Allah (celle celaluhu) bu hayatı süslemiş ve onu çekici bir biçimde yaratmıştır. Maden kömürüne ısı ve enerjiyi yerleştirip gizlediği gibi insanın içine de dünyaya karşı büyük bir ilgi ve köklü bir arzu yerleştirmiştir. Ne var ki bu süse ulaşmakta ölçülü davranmayı emretmiş ve hayatın sadece bundan ibaret olmadığını, ileride çok daha güzel bir hayatın insanı beklediğini haber vermiştir.

Dünya Hayatında Başarılı Olmanın Nedenleri:

a) Geniş ve verimli topraklar üzerinde yaşayanlarla savaşçı olanlar fazla çalışmaya ve didinmeye alışkın değiller; bu yüzden nüfus arttıkça ekonomik bünye zayıflar ve fakirlik belirgin hale gelir.

b) Dar topraklar üzerinde yaşayanlar ise geçimlerini sağlamak için çok çalışmak ihtiyacını duyarlar ve böylece hızlı bir gidişle bilimsel araştırma ve bilerek çalışma devresine girmiş olurlar. Her geçen gün ekonomik yapılarında bir gelişme hissedilir.

c) Ölçüsüz mistik bir hava içinde bulunan ve daha çok âhirete yönelik bulunanların da her geçen gün dünyaya karşı çalışma hevesleri kı-

1 A'raf sûresi âyet: 32

2 Kehf sûresi âyet: 7

rılır; bu yüzden fakirlik üzücü bir düzeye ulaşmış olur. Orta Çağ'da Hristiyan Avrupa milletlerinin durumu buna yakın bir ölçüde bulunuyordu. Kilisenin aşırı baskısı ve İsâ Peygamber'in getirdiği dinin daha çok âhirete yönelik bulunması; Hristiyan din adamlarının, ilk özelliğini kaybetmiş ve birçok değişikliklere uğramakla ilâhi vasfını yitirmiş İncil'le bütün yeni buluşların, bilimsel çalışmaların karşısına çıkması, dar topraklar üzerinde yaşayan bu milletlerin hızını kesmiş, ilerlemesini önlemişti. Avrupa bu bağı kopardıktan sonradır ki kendini toparlayabilmiş ve ekonomik yönden güçlenme ortamını hazırlamıştır.

d) Sıcak iklimde, tropikal bölgelerde ruhi bir ataletin hâkim olması, çalışma gücünün zayıf ve verimsiz bir seviyede kalması, ekonomik yönden güçlenmeyi her zaman engellemiştir. Bunun aksine soğuk ya da mutedil iklimlerde yaşayanların daha hareketli ve çalışkan olduğu, ruhi ataletin doğurduğu bir gevşekliğin bulunmadığı bilinmektedir.

İslâm dini dünya milletlerinin hepsine gönderilen en son din olma itibariyle, her bölgede yaşayan insanı harekete geçirmek için birçok esas ve prensipler koymuştur. Bunları özetleyecek olursak, şöyle maddeleştirebiliriz:

a) Hayat hareketten ibarettir. Hareketsiz bir hayat ölgün ve bitkindir. İslâm düşünürlerinden birinin bu konuda şu özlü sözleri çok anlamlıdır: "Hayat hakikaten karanlıktır, hızdan mahrum olursa. Her hız gayeye ulaştırıcı değil, ilimden ölçü ve ışığını almazsa.. Her ilim de mutluluğa eriştirici değil, dinden, imândan gücünü almazsa."

b) Her şeyin en güzelini ve en iyisini yapmaya çalışmak Kur'ân'ın koymuş olduğu prensiptir. Mülk sûresi 2. âyetinde bu husus şöyle açıklanmıştır: "Hanginizin daha güzel amelde bulunacağını deneyip ortaya çıkarmak için ölümü ve dirimi yaratan O'dur."

c) İnsan için ancak çalışıp çabalaması var.

d) Bir işi bitirince durma kalk başka bir işe başla, emri, sağlığı ve akli dengesi yerinde olan her Müslüman için geçerlidir.

e) Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalışmak ise İslâm'ın iki dünya hakkındaki görüş ve tutumunu en ölçülü biçimde yansıtır. Ölçüsüz mistisizm bu dengeyi bozar. Nitekim çok eski iki uygarlığı dikkate aldığımızda, Sümerliler'in Mısırlılar'dan daha

köklü ve geniş bir uygarlık kurduklarını görüyoruz. Çünkü Sümerliler'in uygarlığında dünyaya karşı duyulan aşk ve heyecan, mutluluk ve kişisel hürriyet daha ileri bir safhada bulunuyordu. Mısırlılar'ın uygarlığında ise mistisizm daha belirgin ve hâkim durumda idi. Tam denge sağlayamadıkları için Sümerliler kadar bu alanda başarılı olamadılar.

İslâm, yukarıda belirttiğimiz esas ve prensipleriyle en ölçülü dengeyi getirmekle, hem insan ruhunu, hem dünya ile olan ilişkisini kuvvetlendirip geliştirmeyi amaç edinmiştir. Tabii sosyal yapıda uygulanır da bu ölçüsü metot olarak göz önünde bulundurulursa...

Sırası ve yeri geldikçe tekrar tekrar bu önemli konuya dönülecek ve yeterli doküman sunulmaya çalışılacaktır. Çünkü Kur'ân'da bu konuyla ilgili birçok âyetler yer almaktadır. Aynı bahçenin bu çok çeşitli güllerinin her biri ayrı koku ve ayrı renktedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah (celle celaluhu), Peygamberi Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inananların hep birden sulh ve selâmete, İslâm'ın birlik ve beraberlik havasına girmelerini, ayrılığa düşmemelerini emrettikten sonra, gerek toplum gerekse millet hayatında sadece insan aklıyla hareket etmenin yeterli olmayacağına, ilâhi dinin yol göstericiliğine herhalde gereksinme bulunduğuna işarette bulundu. Aşağıdaki ayetle de haktan yana olanların üstün geleceğini, hakikate erişip hak doğrultusunda yürüyeceğini; bunun aksine ayrılığa düşenleri büyük felâketlerin beklediğini hatırlatıyor ve böylece sünnetullahın değişmeyeceğine dikkatleri çekiyor.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

213- İnsanlar tek bir ümmet idi. (Düşünce ve inanç ayrılıklarına düştükleri için) Allah, peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; insanların ayrılığa düştükleri konularda, aralarında hüküm vermek için beraberlerinde hak kitaplar indirdi. Ancak ne var ki kitap verilenler, kendilerine açık belgeler geldikten sonra aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler. Bu nedenle Allah kendi izniyle, inananları (diğerlerinin) ayrılığa düştükleri hak ve hakikate eriştirdi. Allah dilediği kimseyi doğru yola ulaştırır.

İLGİLİ HADİSLER

"Bizler son olarak geldik; kıyamet gününde ise önde bulunacağız. Diğer ümmetlere bizden önce Kitap verilmiştir; bize onlardan sonra verildi. Şu ayrılık gösterdikleri güne (cuma) Allah bizi eriştirdi. Yarın ise (cumartesi) Yahudilere, yarından sonrası (pazar) Hristiyanlaradır."[1]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz gece kalkıp namaz kıldıktan sonra şu duayı yaptı:

"Ey Cibril'in, Mikâil'in ve İsrafil'in Rabbi! Göklerin, yerin yaradanı! Gizli açık her şeyi bilen Allah'ım! Şüphesiz ki, ayrılığa düştükleri konularda kulların arasında Sen hüküm verirsin. Ayrılığa düşülen hususta beni hakikate eriştir. Çünkü Sen dilediğini kendi izninle doğru yola kavuşturursun."[2]

"Allah'ım! Hakkı hak olarak bize göster ve ona uymayı bize nasib et. Bâtılı da bâtıl olarak bize göster ve ondan sakınmayı bize nasib eyle; onu bize karmaşık yapma! Sonra sapmış oluruz. Bizi takva sahipleri (Allah'tan korkup her türlü haram ve kötülükten sakınan kulları)na önder eyle."[3]

İnsanlar Tek Bir Ümmet İdi

Bu cümleyle ilgili yorumlar ve rivayetler:

a) Tek ümmet olanlar, Âdem Peygamber'le çocukları idi.

b) Nûh Peygamber'in gemisine binip kurtulanlar tek bir ümmet olarak yeniden hayata başladılar.

---

1 Buhari - Müslim.

2 Buhari - Müslim: Âişe (radıyallahu anha)'dan.

3 İbn Kesir / Duâ-i me'sûre.

c) İnsanların hemen hepsinin cehalet ve küfür üzere bulundukları devirlerde, hepsi de inkâr üzere bulunduğundan tek ümmet sayılmışlardır.

d) Âdem Peygamber'le Nuh Peygamber arasındaki devrede insanlar küfür üzere bir ümmet niteliğinde kaldılar.

e) İbrahim Peygamber'in dünyaya geldiği devirde insanların ezici çoğunluğu bir ümmet ölçü ve anlamında küfür üzere bulunuyordu.

Bütün bu rivayetler ve yorumların daha çok ikisi tarihi gerçeklere uymaktadır: Âdem ve çocuklarının yaşadığı devir. Nûh Peygamber'in gemisine binip kurtulanlar Asya'nın verimli toprakları üzerine yayılarak çoğalmaya ve yavaş yavaş kabileler oluşturmaya başladılar. Derken farklı görüşler, birbirini tutmayan inançlar ortaya çıktı. Bu yüzden insanlar birbirine düşman kesildiler; böylece karşıt görüşler, farklı inançlar arasında çetin mücadeleler başgösterdi. Allah, ayrılığa düşen bu insanlara, hakikati bildirmek üzere rahmetinin müjdecisi, azabının şiddetini haber verici ve insanların düştükleri yanlış yolun felâkete uzandığını hatırlatıcı peygamberler gönderdi.

Tabii o devirlerde insanların çoğu Asya ve sonra Afrika kıtası üzerinde yaşıyordu. Diğer kıta ve kesimlerde pek az insan bulunuyordu. Bu pek az insanlar arasında bir ulaşım ve haberleşme imkânları da yoktu. Ancak her kabileye yine kendilerinden birer uyarıcı görevlendiriliyordu. Asıl ayrılıp sürtüşme ve vuruşmaya kapı açanlar, Asya kıtasının verimli toprakları üzerindeki kabile ve milletler idi. Dikkat edilecek olunursa, büyük peygamberlerin hemen hepsi bu kıta üzerinde görev yapmıştır. Öteki uzak bölgelerdeki küçük kabilelerle temas mümkün olmadığı için birer uyarıcı peygamber göndermekle yetinilmiştir.

Asya kıtasında peygamberlerin bütün uyarılarına rağmen insanlar ihtirasları yüzünden ayrılığa düşmekten kendilerini kurtaramamışlardır.

Bu Konudaki Rivayetler ve Yorumlar:

1- Cuma gününde ayrılığa düştüler: Yahudiler cumartesini, Hristiyanlar pazarı seçtiler. Allah (celle celaluhu) dosdoğru inananları hakikate eriştirdi, cuma gününü onlara nasib etti.

Mûsâ Peygamber'den sonra Yahudilerde bir bölünme başgösterdiyse de Davud ve Süleyman Peygamberler devrinde bu önlenmiş ve sonra tekrar ayrılma ve bölünmeler sürüp gitmiştir.

2- Kıble konusunda ayrılığa düştüler: Hristiyanlar, Meryem'in doğu tarafına çekilip doğum yaptığını dikkate alarak bu yönü seçtiler. (Aslında bu bir ilâhi emre dayanmıyordu). Yahudiler, Kudüs'teki Süleyman Peygamber'in Mabedi sayılan Beytü'l- Makdis'i kıble olarak seçtiler. Ama Allah (celle celaluhu) yeryüzünde ilk yapılan mabedi (Kâ'be'yi) Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine kıble olarak belirledi. Böylece ayrılığa düşen ümmetleri bu ilk mabedin yansıttığı tevhid inancı etrafında toplamayı uygun buldu. Ama Yahudilerle Hristiyanlar ayrılıkta devam ettiler, Allah (celle celaluhu)'nun son dinine ve belirlediği kıbleye uymadılar.

3- Namaz konusunda da ayrılığa düştüler: Kimi sadece rükû' yapmayı, kimi sadece secde etmeyi, kimi namaz kılarken de konuşmayı, kimi de yürür halde de namaz kılmayı ibâdet biçimi olarak savundu. Allah (celle celaluhu) bu konuda hak olan ve ruha yeterli gıdayı sunan biçimi belirleyerek Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ve O'nun ümmetine nasib eyledi. Bu hidâyetin kapısını bizlere açtı.

4- Oruç konusunda da ayrılığa düştüler: Kimi günün yarısında oruç tutmayı, kimi bazı yiyecek maddelerinden perhiz edilmesini, kimi de gün sayısında farklı sayıları savundu. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ve O'nun ümmetine bildirdi. Diğer ümmetlerin ilâhi doğrultudan bu konuda da ayrıldığını bildirerek hakikati insanlara anlasınlar diye sergiledi.

5- İbrahim Peygamber hakkında da ayrılığa düştüler: Yahudiler bu peygamberin Yahudi olduğunu, Hristiyanlar O'nun Nasrani bulunduğunu savundular. Allah (celle celaluhu) bu farklı görüş ve iddiaları reddederek İbrahim Peygamber'in ne Yahudi, ne de Hristiyan olduğunu, O'nun sadece Hanif -Müslim bir peygamber özelliğini taşıdığını açıkladı. Çünkü İbrahim Peygamber, Musa Peygamber'den önce gelmiştir. İsâ Peygamber ise İsrâlloğullan'na, bozulan ilâhi dini düzeltmek üzere gönderilmiştir.

6- İsâ Peygamber hakkında da ayrılığa düştüler: Yahudiler O'nun anasına çirkin iftirada bulunmaktan çekinmediler. Hristiyanlar ise O'nu Allah (celle celaluhu)'nun oğlu olarak ilân ettiler. Allah (celle celaluhu) gerçeği açıklayarak İsâ Peygamber'in Meryem'den doğma bir insan olduğunu, ancak Cibril'in üflemesiyle ruhi yapısının daha belirgin ölçü ve anlamda bulunduğunu bildirdi. Allah'a oğul isnad etmenin küfür olduğunu da yer yer hatırlatarak

Hristiyanları uyarmayı diledi.

İnsanlar Tek Bir Ümmet İdi

Ümmet: Bir konu üzerinde toplanıp ideal ve inanç birliğini sağlayan ve birbirleriyle uyum halinde olan bir topluluk demektir. Ayrıca Kur'ân'da buna muhtelif cümleler arasında değişik anlamlar verilmiştir:

a) Millet: Bu tabir inançlar (akaid) ve Şeriat temelleri (Usûl-i Şerâyi') anlamına da gelir.

b) Aralarında uyum sağlayınca bağlantı bulunan ve bu yüzden bir topluluk haline gelen insanların hepsi demektir.

c) Zaman anlamında da kullanılmıştır.

d) Kendisine uyulan lider ya da önder mânasına geldiği de olmuştur.[1]

Birinci tarif ölçüsü içinde dilleri, ırkları, renkleri ve etnik yapıları ne olursa olsun bir peygambere inanıp uyan ve kendi aralarında uyum sağlayan bir topluluğa (cemaate) ümmet denilmiştir.

Âyet'te "İnsanlar tek bir ümmet idi" **denildiğine bakılınca bundan birkaç önemli mesele ortaya çıkıyor:**

1- Yeryüzü henüz belli kıtalara ayrılmadan, bu konuda jeolojik bir değişime uğramadan az sayıda insan bir arada yaşıyordu. Allah'a kulluk etmelerini sağlamak için de onlara peygamberler gönderilmiştir.

2- Tek bir ümmet halinde olan insanlar zamanla nüfusun çoğalıp kabileler haline geçmesiyle inanç ve görüş ayrılığına düştüler; böylece aralarında bölünmeler ve sürtüşmeler başladı. Bunu gidermek için ilâhi rahmetin müjdecileri, azabın da habercileri sayılan peygamberler gönderildi. Çünkü birlik ve beraberliği tevhid akidesinde sağlamaya insan aklı kâfi gelmiyordu. Herhalde âhiretten söz edecek, hakikatlerin kapılarını açacak, beşer aklını harekete geçirecek elçilere ihtiyaç vardı.

3- Âdem Peygamberden sonra, insan sayısı arttıkça bölünmeler, farklı inançlar, birbirine uymayan düşünceler ortaya çıktı. İnsanlar arasında inanç birliğini ve sosyal uyumu sağlamak, onları kendi elleriyle yaptıkları putlara tapınma aşağılığından kurtarmak için peygamberler gönderildi.

---

1 Bak: Enbiya: 92, A'raf: 181, Hûd: 8, Nahl: 120.

4- Nûh Peygamber devrinde meydana gelen tufandan sonra insanlar Asya kıtası üzerinde tek ümmet halinde bulunuyordu. Sonra nüfus artıp çoğalma ve kabileleşmeler meydana gelince etrafa yayılmaya başladılar. Bu yüzden zamanla farklı inançlar ortaya çıktı ve toplumlar arasında uyumsuzluk başgösterdi. Allah (celle celaluhu) onları bu tartışma, sürtüşme ve vuruşma felâketinden kurtarmak, aralarında sulh ve selâmeti sağlamak, hepsinin yüzünü bir olan Allah'a çevirmek için peygamberler gönderdi.

5- Birinci maddede dokunduğumuz gibi, önceleri yeryüzündeki kara parçaları bugünkü biçimde değildi. Kıtaların çoğu birbirine bitişik idi. Bu kara parçası üzerinde yaşayan insanların sayısı da pek fazla değildi. Peygamberlik ilk insanla başladığı için insanların her devirde uyum halinde yaşayabilmeleri peygamberlerle az-çok sağlanmıştır. Ama ani bir jeolojik değişme meydana gelince, bugünkü kıtalar oluştu. Böylece dünyanın her tarafına insanlar dağıtılmış oldu. Her kara parçası üzerinde kalan insanlar kendi başlarına yeniden hayat mücadelesi vererek yaşamaya koyuldular. Ara yere giren okyanuslar, insanların bir araya gelmesine engel oldu. Bu nedenle de Allah (celle celaluhu) kıtalar üzerine yayılıp çoğalan insanlara birer peygamber gönderdi.

Bütün bu varsayımlardan sonra yerküre üzerinde insanlar varken böylesine bir bölünme ve kıtalara dönüşme olmuş mudur? İkinci olarak Nuh Peygamber devrinde meydana gelen tufan genel anlamda mıdır, yoksa bölgesel midir? Bu iki sorunun cevabını bulmaya çalışalım; ilim bu konuda bize fazla bir doküman toplayamamıştır.

İnsanların, dördüncü jeolojik zamanda yaratıldığı sanılıyor. Bu da kesinlik kazanmamıştır. Yerkabuğunun kıvrım ve yatay durumuna gelmesiyle büyük bir değişiklik olduğu tahmin edilmektedir. Kıvrımlar, çökmeler ve yükselmeler yeryüzünün bugünkü görünüşünü meydana getirmiştir.

Ancak şunu diyebiliriz ki, Allah (celle celaluhu)'nun yüce kudreti kâinatı yaratmakla kalmamış, gelecekteki düzenlemeleri, tarihi olayları, yeryüzünün insanlar yaratıldıktan sonraki şeklini de yaratma fiiliyle çizip, Sir James'in dediği gibi, değişmez kanunlara bağlamıştır.

Bizim, "Dünya, üzerinde yaşayan insanlarla birlikte kıtalara ayrılmıştır" sözümüze gelince, bu da bir yorum ve varsayımdan öteye geçmez.

Nuh Tufanı'na gelince, bunun genel ölçüde bir tufan olmadığını bili-

yoruz. Çünkü Nûh Peygamber sadece Asya kıtasının bir bölümü üzerinde belli bir ümmete gönderilmiştir. Bütün insanlara gönderildiğini ispatlayan hiç bir belge mevcut değildir. Ancak bu tufanın insanların daha çok eyleştiği bir bölgede meydana geldiğini düşünürsek, tufandan sonra yaşayan insanların zamanla çoğalıp ayrılığa düştüğünü söyliyebiliriz. Nuh Peygamber'in 950 yıl yaşadığına bakılırsa, uzun bir zaman mücadele vermiş ve tufandan sonra da bir rivayete göre 350 yıl daha yaşamış ve bu süre içinde yeni bir ümmet meydana getirmiştir.

İleride sırası geldikçe bu konuya tekrar dönülecek ve geniş bilgi verilmeye çalışılacaktır.

İnsan Doğuştan Sosyal Yapıya Bağlıdır

"İnsanlar tek bir ümmet idi."

Allah insanları tek bir ümmet biçiminde yarattı; hayat düzeyinde onları birbiriyle ilişikli ve bağlantılı kıldı. Bu nedenle insanda doğuştan bu gereksinme vardır. Aile ve çevre bunu geliştirip ya verimli ve yararlı, ya da zararlı bir düzeye getirir. Çoğu fertlerin sıcak dost, yakın komşu, yardım elini uzatan akrabaya su-ekmek kadar ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Hemen herkesin huzur veren bir aile yuvası kurmaya çalışması, çoluk-çocuğun kaynaşan ve neşe saçan havasına bir an önce erişmeyi arzulaması ve sonra sosyal bünyede itibarlı bir yer almaya gayret göstermesi, daha doğrusu toplumla kaynaşıp günlük hayatı değerlendirme özlemi duyması, hep Allah (celle celaluhu)'nun doğuştan insan ruhuna yerleştirdiği "sosyal yapıya bağlı kalma sünneti"dir. O halde her insanın toplum bünyesinde yerini alıp yaşamım sürdürmesi, beşer hayatı için kaçınılmaz bir gereksinmedir.

Hem insanın ruhi ve bedeni ihtiyaçlarının yeteri kadar karşılanabilmesi toplum içinde yaşamasıyla mümkündür. Hiçbir fert yalnız başına bütün ihtiyaçlarını karşılama gücüne sahip değildir. "İnsan yaratılıştan uygardır ve sosyal yapıya bağlıdır," sözü bu hakikati yansıtmaktadır.

Ne var ki insanlar çoğaldıkça, ümmet yapısında nüfus patlaması başgösterince, bir takım gruplaşmalar, farklı düşünceler ve sürtüşmeler meydana gelir. Çünkü insanların fizyonomisi değişik olduğu gibi karakter ve akılları da farklıdır. Milyonlarca insanın bir arada uyum içinde yaşaması çok zordur. Her fertten feragat beklenir; hürriyetinin tamamını kullanmaması istenilir. Bunun için de hayatı disipline edecek, ruh ve vicdan-

ları geliştirecek, toplumu bir insan bedeni gibi kabul edecek ve kendini bu bedenin bir organı sayacak ciddi bir dini eğitime ihtiyaç vardır. Dinin ilâhi vasfını bütün özelliğiyle algılamaya beşer aklı yeterli olmadığından hem peygamberlere, hem de semavi kitaplara gerek duyulmuştur. "Allah, peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; insanların ayrılığa düştükleri konularda, aralarında hüküm vermek için beraberlerinde hak kitaplar indirdi." âyeti belirtilen hususu açıklamaktadır.

İhtiras Ayrılığa, Baş Olma Bölünmeye Yol Açar

"Ancak ne var ki kitap verilenler, kendilerine açık belgeler geldikten sonra aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler."

Yahudiler böylesine bir ihtiras ve onun tabii sonucu olan bölünme yüzünden tarih boyunca felâketten felâkete uğradığı gibi, Hristiyan âlemi bir zamanlar böylesine bir ihtiras nedeniyle, İsâ Peygamber'in açık belgelerle gelecek olan peygamberden haber vermesine rağmen, dini ölçüsüz ve anlamsız bir baskı unsuru olarak kullandılar, aşırı taassuba kapılarak İncil'de zaman zaman değişiklikler yapıp ilâhi niteliğini bozdular. Böylece aralarında bölünmeler meydana geldi, ayrılığa düştüler. Katolikler'le Protestanlar arasında çetin mücadeleler oldu ve bu uygunsuz sürtüşme ve bölünme hem kiliseye, hem Batılı milletlere pek pahalıya mâl oldu.

Müslümanlar arasında da özellikle itikadi alanda mezhep ayrılıkları ve bunun sonucu ortaya çıkan sürtüşme, tartışma ve devletin üst kademesindeki kişilerin desteğini kazanma yarışı, asırlarca sürüp gitti. Ehl-i Sünnet ile diğer mezheplerin iddialı tartışmaları bir nice değerli ilim adamının öldürülmesine, zindanlarda çürüyüp gitmesine ve Müslüman cemaatinin bölünüp hasımlaşmasına yol açtı.

İlk asırlarda Hâşimi, Emevi üstün gelme yarışı, İslâm'ın gücünü, feyizli hamlesini durdurdu ve binlerce kişinin canına mal oldu.

On ikinci asırda had safhaya varan mezhep kavgaları, Fatımiler'le diğer mezheplerin Müslüman halkı ekollere ayırması ancak Selâhaddin Eyyubi gibi büyük bir kumandan ve çok değerli bir devlet adamının gayretiyle hızını kaybetmiştir. İslâm âleminin bu tür bölünmelerini de fırsat sayan Haçlı sürülerini Anadoluda I. Kılıçaslan, Suriye ve Kudüs'te Selahaddin Eyyubi defedebildi.

Selahaddin'den sonra yine bir takım bölünmeler başgöstermiş; çeşitli mezhepler sahneye çıkma fırsatı bulmuş, başolma sevdası ciddi sarsıntılar meydana getirmiş, bu yüzden farklı ekoller doğmuş ve Tevhid akidesi ağır yaralar almıştı. Derken Moğol istilası, Cengiz Han belâsı başgöstermiş ve bu güçlü İmparator adeta Allah (celle celaluhu)'nun bir te'dib aracı olarak İslâm ülkeleri üzerinden bir silindir gibi geçmiştir. Diyebiliriz ki, ilâhi bir uyarı anlamında Müslümanlara ağır bir tokat indirilmiştir.

Bugün yine gerek ülkemizde, gerekse diğer İslâm ülkelerinde sayısı belirsiz bölünmeler ortaya çıkmış ve her gecen gün hızını artırmaktadır. Müslüman cemaati parçalayan bu akımların iç ve dış odaklarca organize edildiği sanılmaktadır. Her mezhep ya da ekol kendisinin tek kurtarıcı ve hizmet verici olduğunu iddia etmekte, diğer hiçbir ekolle anlaşma, birleşme yoluna girmemektedir. Tabii bu konuda daha çok dış odakların ve birtakım maksatlı ellerin olumsuz yöndeki etkileri küçümsenmemelidir.

Özetlemeye çalıştığımız bu tutum ve gidişin sonu çok üzücü olabilir. Kur'ân'da yukarıda konumuzu oluşturan âyetle daha önceki milletlerin bu yüzden nasıl bölünüp felâketlere uğradıkları örnek veriliyor. Gaflet içinde bulunan ve ilk insandan bu yana şaşmadan hükmünü yürüten sünnetullahın geçmiş milletlere nasıl ibretli dersler verdiğini hesaba katmayan bazı İslâm ülkeleri ve Müslüman cemaatleri tevhid akidesinin birleştirici ve barıştırıcı mânasına çağırılıyor. Bu çağrıya kulak vermeyenler unutmamalıdırlar ki, ilâhi kanunlar, milletlerin hayatlarıyla bağlantılı olan sünnetler değişmez; hükmünü herhalde yerine getirir ve böylece tarih bir kez daha tekerrür eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah (celle celaluhu), insanlar arasında, bölünen cemaatler bünyesinde uyumun, ancak İslâm'ın katıksız esas ve kaynaklarıyla, onun tertemiz ilâhi havasında sağlanabileceğini; haktan yana olanların ayrılık, bölünme ve sürtüşme felâketinden kurtulabileceklerini müjdeledikten sonra, bu yolda her zaman bir takım sıkıntı ve üzücü olaylarla karşılanabileceğine işaret ederek gecen milletlerden imânın mutluluk düzeyine erişenlerin ilâhi yardıma eriştiklerini haber veriyor. Sonsuzluk saadetine kapı açan büyük nimetlerin ancak büyük sıkıntı ve ağır külfetlerle elde edinilebileceğine dikkatler çekiliyor.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ۖ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

214- Yoksa siz, kendinizden önce gelenlerin benzer durumu başınıza gelmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?! Onlara ezici-üzücü sıkıntı ve zorluklar gelip dokundu da sarsıldıkça sarsıldılar, o kadar ki Peygamber ve O'nunla beraber olan inanmışlar: "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek duruma gelmişlerdi. Haberiniz olsun ki, Allah'ın yardımı elbette yakındır.

İNİŞ SEBEBİ

Abdurrezzak'ın İbn Cerir'den yaptığı rivayete göre, bu âyet Ahzab (Hendek Savaşı) günü inmiştir. O gün Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve arkadaşları hayli sıkıntı ve engelleme ile burun buruna gelmişler ve sarsıldıkça sarsılmışlardı. Âyet hem onları teselli etmek hem bu konudaki sünnetullahı hatırlatmak üzere inmişti. Tabii bu uyarı daha çok İslâm mücahidlerine yönelik bulunuyordu.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Allah (celle celaluhu) bu âyetle, mü'min kullarına, dünya denilen uğrağın ve insan karakterini ortaya çıkaran tezgahın sıkıntı, üzüntü, dert ve ıstırap yeri olduğunu ve inananların böyle bir uğrakta çetin sınavlardan geçirileceğini, ileride yüksek anlamdaki nimetlere çetin mücadeleler verdikten sonra erişilebileceğini haber veriyor ve bu konuda geçmiş milletlerden ibret alınacak bir tablo sunuyor."[2]

Nitekim Ahzab günü haktan yana olanlar iyice sıkışıp üzüldükleri zaman münafıklar bunu fırsat bilerek: "Allah ve Peygamber'in bize va'dettiği zafer ve saadet aldatmacadan başka bir şey değildir!" demişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet inmişti.

Ayrıca bu âyetin Uhud Savaşı'nda indiğini söyleyenler de var. Diğer

1 Aynı rivayeti İbn Münzir de Katade'den naklen yapmıştır.

2 Geniş bilgi için bak: Kurtubi, İbn Cerir, İbn Kesir, Lübabu't-Te'vil ve Fethu'l Kadir tefsirlerine

bir tesbite göre, âyetin muhacirler (Mekke'den Medine'ye Allah (celle celaluhu) ve din için hicret edenler)le ilgili bulunduğu, onları teselli anlamında indiği rivayet edilmektedir.

İLGİLİ HADİSLER

Sahih rivayette, Habbab bin Eret (radıyallahu anh) diyor ki: Çok sıkıntılı günlerde bulunuyorduk. Bir gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e dedik ki:

-Ey Allah'ın Rasulü! Bizim için yardım dilemez misin? Bizim için Allah'a el açıp duâ etmez misin?

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki sizden önceki milletlerden inananlar arasından öyleleri gelip geçti ki, başlarının üstüne testere konuldu da tâ ayaklarına kadar biçip böldü, fakat bu (işkence) onları dinlerinden döndüremedi. Demir tarak vücutlarına batırıldı, etle kemik arasına saplanıp kaldı da yine bu (elim durum) onları dinlerinden çeviremedi."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devamla buyurdu ki:

"Vallahi! Allah bu dâvayı tamamlayacaktır; o kadar ki atlı kişi San'a'dan kalkıp Hadremevt'e kadar gidecek de bu yolculuğunda ancak Allah'tan ve bir de davarlarına karşı kurttan korkacak. Ama (ne yapalım ki) siz acele eden bir milletsiniz!"

Allah'ın Kulları Hakkında Sünneti Değişmez

- Büyük dâvalar çok çetin mücadelelerle elde edilebilir.

- Yüksek nimetler büyük külfetlerle sağlanır.

- Dünya ve âhiret saadetine kapı açan İslâm; seviyeli, ciddi ve bilinçli hizmetlerle; kendini Allah yoluna adayan kahramanlarla, insanlığın mutluluğuna gönül veren inanmış bahtiyarlarla, kesesinin ağzını tereddütsüz açan cömertlerle, kalemlerini çalıştıran düşünürlerle hedef ve amacına erişebilir.

- Hakikat doğrultusunda başarıya ulaşmak, ilâhi sünnete dosdoğru uymakla gerçekleşir.

Saadetin sürekli nimetine sıkıntılı yollardan geçilerek ulaşılabilir.

İşte bu saydıklarımız, ilâhi sünnet (hayat kanunu) dizisinde yer alan, amacı ve ona erişilmesi belirlenmiş olan yollardır. Kur'ân'da yer yer bu sünnet değişik anlatım biçimleriyle hatırlatılır.

Yukarıdaki âyet, insanoğluna, yeryüzüne adım atmasıyla başlayan ve her peygamber ve ümmeti hakkında şaşmadan hükmünü yürüten; uyanlara, uyum sağlayanlara saadet; uymayanlara, uyumsuzluk içinde sürtüşenlere azâb yolunu açan ilâhi kanunun ölçü ve anlamını yansıtıyor. Ne dünyadaki ölçülü ve yararlı bir hürriyete, ne de âhiretteki sonsuzluk yurduna bunun dışında bir yoldan gidilebilir. Bugün hürriyet içinde varlığını sürdüren milletler varsa, herhalde Allah (celle celaluhu)'nun insanlar için sergilediği hayat kanununa az da olsa, bilerek ya da bilmeyerek uyanlardır. Dünya hayatının mutluluk ve hürriyet içinde geçmesi için bu ne kadar şartsa, âhiret saadeti ve oradaki sonsuz hayat için de başka bir ölçü ve anlamda şarttır. O halde Allah (celle celaluhu)'nun yardımı bu kanunlara uyanlaradır.

Peygamber ve Çevresinde Yer Alan Mü'minler Örnek Olma Doruğunda Bulunuyorlar

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ilâhi sünneti en iyi bilen ve ona kusursuz uyan ve uygulayan insandır. Çevresindeki inanmışları da aynı düzeyde bulundurmayı ihmal etmezdi. Bunun için durmadan, dinlenmeden bu sünnet doğrultusunda yürür, engelleri kaldırmaya çalışır; çetin ve sıkıntılı da olsa sonucunun mutlaka saadet getireceğini kesinlikle bilirdi. Şüphesiz ki bu sünneti benimseyenler, içgüdünün arzuladığı sınırsız hürriyeti sınırlar, hayatı disipline edip yaratılış gayesiyle uyum sağlar.

İşte Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ile arkadaşları sünnetullahın gereğini yapmış, hürriyetin asıl ölçü ve anlamını belirleyip dengeli ve huzurlu bir hayat yaşamanın şartlarını kusursuz ölçü ve biçimde ortaya koymuş, kendilerinden sonraki inanmışlara en güzel örneği sunmuşlardır.

Ayetin Bugünümüzle İlgisi

Ayette iki önemli deyim üzerinde duruluyor:

1- Be'sâ'

2- Darrâ'

Birincisi: Fitne, kargaşalık, huzursuzluk, mal ve can güvensizliği; ikin-

cisi: Çeşitli hastalıklar, sinir sistemini bozan nedenler, geçim sıkıntısı ve maddecilerin durmadan toplumu için için kemirmesi; parazit benzeri işsiz aylakların toplumu tedirgin etmesi ile yorumlanır.

Nitekim Râğıb el-Isfehâni kendi Müfredat'ında bu iki kelimenin kapsadığı mânaları şöyle özetlemiştir:

Be'sâ': Şiddet demektir. Aklın ve şeriatın uygun görmediği şeylere de bu isim verilmiştir. Azâb ve sıkıntı anlamlarını da taşımaktadır.

Darrâ': Genellikle genişlik, ferahlık, bol nimet, mutluluk karşıtı olarak yorumlanır.

Ama bütün bunlar neye? İnsanoğlu neden tuğyan eder? Hem Yaradanına, hem O'nun kusursuz hayat kanunlarına karşı gelir? Neden inanmışlar bir sürü sıkıntı, elem ve ıstırapla karşılaşır? Günümüzün insanı neden bu kadar sınırını aşmak, başkasının hak ve hürriyetini alt-üst etmek ister? Neden iyiye, doğruya, güzele, ahlâk ve fazilete, sağlam ve köklü dindarlığa karşı çıkar? Bunca hınç ve kin niye?

Bütün bunların cevabını yine Kur'ân ve tarih tekrar, tekrar vermiş; şüpheye yer bırakmayacak ölçüde geçmiş milletlerin hayatından örnekler getirmiştir: Tez ile antitezin karşılaşması ve tartışıp üstün gelmeye çalışmasıdır. Hak ile bâtılın çetin mücadelesi, doğru ile eğrinin boy ölçüşmesidir. Tezin güç bulması ve kendini kabul ettirebilmesi için antitezle, hakkın hak olduğunun bilinmesi, bâtıl ile karşı karşıya gelmesiyle mümkündür. Aksi halde hem tezin, hem hakkın, hem doğrunun unutulmaya mahkûm olması mukadderdir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, çok hırçın, kaba, kan dökücü, hak ve adaleti çiğneyici bir milletin bünyesinden çıkması ve önce böylesine saldırgan, putlara hayran kabilelere gönderilmesi, yani ilk adımda onlarla yüz yüze gelmesi, bu yüzden tarihte bir eşi daha bulunmayan çetin bir mücadele vermesi, sadece tezin güç kazanması ve yaygınlaşıp etrafta duyulmasına kapı açılması içindir.

Bugün İslâm bütün haklılığına ve insanlıktan yana mutluluğun tek doğru habercisi olmasına rağmen yer yer ve zaman zaman zayıflaması ve bir nice hayat kademelerinden çıkarılıp kendi kaderine terkedilmesi bir talihsizliktir. Ama bu talihsizliğin altında büyük hikmetler yatmaktadır.

Bu dine çatanlar, onu zayıflatmak hattâ ortadan kaldırmak isteyenler, inanmışlarla alay edenler, her geçen gün hızını artırmaktadır. Materyalizm bütün şiddetiyle onu boğmaya çalışmaktadır. İlk bakışta bu durum bir ümitsizlik havası estirmektedir. Ama hakikatte büyük bir ümide gebe bulunmaktadır. Bu, hak tezinin, bâtıl denilen antitez karşısında güçlenme, daha erken hedefe ulaşma fırtınasıdır. İnanmışların birleşip gönül birliği içinde Sünnetullahla uyum sağlayacakları günü beklemektedir.

Evet bütün bu çılgınlıklar, sınırsız istekler, kargaşalık ve anarşik olaylar İslâm'a, köklü tarihimize dönmemizi hazırlamaktadır. Şerrin altında büyük bir hayır gizlenmiştir, günü gelince sahneye çıkıp Sünnetullahı bir kez daha doğrulayacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanların maddeye karşı olan tutkuları nedeniyle açgözlülüklerinin kabardığı, bu yüzden de farklı ekollere, sonu gelmeyen sürtüşme ve kavgalara kapı açtıkları; felâketten felakete uğradıkları örnekleriyle birlikte anlatıldı. İnanmışların ise dünyada aziz, âhirette mutlu olabilmeleri için her türlü sıkıntıya göğüs germelerinin gerektiği önerildi. Aşağıdaki âyetle de, aile ve sosyal yapının ahenkli ve dengeli ayakta durabilmesi için bireyleri arasında karşılığı Allah (celle celaluhu)'dan beklenerek ciddi bir dayanışma ve yardımlaşmanın lüzumuna işaret ediliyor ve daha çok fert ve ailenin yakın çevresine dikkatler çekiliyor.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

215- Sana neyi harcayacaklarını soruyorlar; de ki: Hayırdan sarfettiğiniz, ana-baba, en yakınlar, yetimler, düşkünler ve yolda kalmışlar içindir. Hayırdan ne işlerseniz, şüphesiz ki Allah onu bilir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Ashabdan geniş bir servete sahip sahip bulunan İbn Cemûh (radıyallahu anh)'ın Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek:

-Ey Allah'ın Rasulü! Ne ile ve kime sadaka vereyim?" diye sorduğunda yukarıdaki ayet indi.[1]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına: **"Sadaka verin!"** buyurdu. Orada hazır bulunan bir adam sordu:

-Yanımda bir dinar (altın para) var.

Peygamber ona şu cevabı verdi ve aralarındaki konuşma şöyle devam etti:

- **Onu kendine harca.**

- Yanımda bir dirhem daha var?.

- **Onu eşine harca.**

- Bir dirhemim daha var?

- **Onu da çocuğuna harca.**

- Yanımda bir dirhem daha var?

- **Artık onu da daha iyi harcamayı bilirsin."**[2]

Hayırda Öncelikle Gözetilecekler

Kur'ân'da hayırda, harcanacak malda ve yardım eli uzatılacak konularda öncelikle gözetilecekler yukarıdaki âyetle en ölçülü ve anlamlı biçimde sıraya konulup belirtilmiştir:

1. Hayatlarını çocuklarının yetişmesine veren, kendi sağlıkları pahasına onların sağlığını koruyan ana, baba.

2. Istıraplı, üzüntülü ve felâketli günlerimizde koşup bize teselli olan, dertlerimizi paylaşan, her bakımdan yardımcı olmaya çalışan en yakınlarımız.

3. Kendilerini besleyip korumaktan âciz kalan; ana-baba sevgi ve şefkatinden yoksun bulunan ve topluma yararlı insanlar olarak yetiştirilmeleri gereken; her bakımdan ilgiye muhtaç bulunan yetimler.

4. Her türlü maddi gelirden mahrum olan, hayatını sürdürme imkân-

1 Kurtubi ve İbn Cerir tefsirleri.

2 Ahmed b. Hanbel - Nesâi.

larını yitiren düşkünler.

5. Memleketinden uzak, tanınmadık bir yerde yolculuğu için hazırlayıp beraberinde taşıdığı azığını ve parasını yitiren, ya da elde olmayan bir sebeple vaktinden önce tüketen ve Allah (celle celaluhu)'dan başka yardımcısı kalmayan yolda kalmışlar.

Zekât Dışında Toplumu Sağlam Ölçülerle Oluşturan Yardımlar

Aile toplumun temeli ve en küçük ünitesidir. Milli bütünlüğün değişmez elementi sayılır. Bu yapısı sağlam olan fertleri arasında yardımlaşma ve dayanışma bulunan toplum, o nisbette güçlü ve huzurludur. İslâm, millet yapısında önce fertlerin vicdanını geliştirmekle işe başlar; sonra aile bünyesini fazilet temeline oturtur ve bu doğrultuda sağlam karakterli, temiz vicdanlı, merhamet dolu gönüllere sahip bir toplum meydana getirir.

Allah'ın sunduğu sayısız nimetleri ve bir nice açık belgeleri gören, sonra da bu bilinç içinde Allah'a kul olmanın vecibelerini yerine getiren bir millet her şeyden önce birbirini seven, birbirine yardımcı olan olgun insanlarla ölçü ve anlamını, amaç ve hedefini bulmuş olur. Bölünmekten kurtulur.

Allah bunun için milletlerin hayatında çetin sınavların bulunduğunu belirtirken, milletlerin temel yapısını oluşturan aile ve toplum bünyesinde zekât dışındaki yardımlaşmanın önemine dikkatleri çekiyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle mü'minler arasında en çok ilgi gösterilmesi ve yardım edilmesi öngörülen sınıflardan ve bu nedenle toplum bünyesinde sağlanacak birlik ve dayanışmadan bahsedildi. Ülkenin bir bütün olarak düşmana karşı sağlam bağlarla birbirine bağlı bulunmasının yol ve yöntemleri kısmen anlatıldı. Aşağıdaki âyetle, insanlara bir sürü dert ve ıstırap kapısı açan fakat yeryüzündeki azgınlığı, haklara tecavüzü, insan haklarının çiğnenmesini önlemek için zorunlu olan savaştan söz ediliyor, bunun dosdoğru inanmışlara farz kılındığı hatırlatılıyor. Barış ve esenliğin her zaman savaşa hazır durumda bütün önlemler alınarak köklü bir güç oluşturulduğunda gerçekleşebileceğine işaret ediliyor. Ülkede fitne ve kargaşalık çıkarmanın adam öldürmekten daha beter olduğuna parmak basılarak din ve vatan düşmanlarının hiç durmadan soğuk ve sıcak savaş peşinde koştukları belirtiliyor. Soğuk savaşı kültür yoluyla sürdüreceklerine ve böylece inanmış-

ları dinlerinden döndürmeye çalışacaklarına ve bilhassa düşmanın bu sinsi metodunun bilinmesinde büyük bir gereksinme bulunduğuna dokunuluyor.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَّهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ
وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَّهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۚ ﴿٢١٦﴾
يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيْهِ ۗ قُلْ قِتَالٌ فِيْهِ كَبِيْرٌ ۗ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ
مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُوْنَ يُقَاتِلُوْنَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوْكُمْ عَنْ دِيْنِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوْا ۗ
وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُوْنَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ۗ
وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢١٨﴾

216- Savaş (insani duygularınızın gelişmesinden ve ilâhi rahmeti yansıtan bir ümmet olmanızdan dolayı), hoşlanmadığınız halde, size farz kılındı. Umulur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir; sevip hoşlandığınız bir şey de sizin için şer olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217- Sana hürmetli ay (Receb)den, ondaki savaştan soruyorlar, de ki: Hürmetli ay'da savaş büyük bir günahtır. (Ama) Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek ve Mescid-i Harâm'a girmelerine engel olmak, halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne, adam öldürmekten daha büyük (bir suç ve günah)tır. Onlar (Allah ve Peygamberini inkâr edenler, İslâm'ı din olarak kabul etmeyenler) güçleri yetse sizi dininizden döndürünceye kadar durmadan savaşırlar. Sizden kim dininden döner de kâfir olduğu halde ölürse, artık böylelerinin amelleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir ve işte cehennemlikler ve orada devamlı kalıcılar bunlardır!

218-Şüphesiz ki, imân edenler, Allah yolunda yurdunu terkedip bütün güçleriyle Allah yolunda savaşanlar yok mu, işte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah ise çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm tarihinde çok önemli yeri olan Bedir Savaşı'ndan iki ay kadar önce Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Kureyş kabilesinin durumunu araştırıp öğrenmek için birkaç kişiyi bu konuda görevlendirmek istedi, Cahş oğlu Abdullah'ı yedi kişilik bir müfrezeye kumandan ta'yin ederek yola çıkardı. Bu arada iki gün geçtikten sonra açılıp okunmasını ve içinde yazılı bulunana göre hareket edilmesini plânladığı kapalı bir mektubu Abdullah'a verdi. Mektup açıldıktan ve içindeki emir anlaşıldıktan sonra hiç kimseyi bu yazılı emrin yerine getirilmesinde zorlamamasını bilhassa hatırlattı.

Sekiz kişilik müfreze emredilen yönde iki gün yol alıp ilerledikten sonra Abdullah mektubu açtı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona şu emri veriyordu: **"Bu yazılı kâğıda baktığın zaman durmadan yürü, Mekke ile Taif arasındaki Batn-ı Nahle adlı kesime ulaştığında orada Kureyş'in durumunu gözetler ve elde edeceğin bilgiyi bize ulaştırırsın."**

Cahş oğlu Abdullah bu mektubu okuyunca: "Rasulullah'ın emrini duydum ve derhal ona uyuyorum" dedi. Sonra durumu arkadaşlarına anlattı, bu konuda hiç kimseyi zorlayamayacağına dair emir aldığını söyledi ve şunu ilâve etti: "Şehit olmak isteyen benimle gelsin. Dönmek isteyenin yolu açıktır. Ben herhalde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emrini yerine getirmeye çalışacağım", diyerek hareket etti. Onun çok ciddi olduğunu gören arkadaşlarından hiçbiri geriye kalmadı. Necran'a vardıklarında Sa'd bin Ebi Vakkas ile Utbe bin Gazvan'ın peş peşe develeri kayboldu. Onlar develerini ararken Abdullah diğer arkadaşlarıyla birlikte Nahle denilen yere vardılar. Bu sırada Kureyş'ten birkaç kişi ticaret kervanıyla oradan geçiyordu. Tarih ise, cemaziye-l âhir'in son günü idi. Haram aylarından biri sayılan Recep girmeden çarpışmaya karar verdiler. Kervanı idare edenlerden Amr bin Hadremi'yi bir okla öldürdüler, Osman bin Abdullah ile Hakem bin Keysan'ı esir ettiler. Nevfel bin Abdullah adındaki şahıs ise kaçıp kurtulabildi. Abdullah bin Cahş (radıyallahu anh) elde ettiği ganimet malından beşte birini Allah (celle celaluhu) ve Peygamberi için ayırdıktan sonra esirlerle

birlikte Medine'ye döndü. Rasulullah meydana gelen olayı öğrenince çok üzüldü ve getirilen ganimet malını almadı. Abdullah bin Cahş ve arkadaşları, Rasulullah'ın üzüldüğünü görünce perişan oldular ve "Artık biz mahvolduk!" diyerek ne yapacaklarını âdeta şaşırdılar. Müşrikler bu olayı fırsat sayıp Müslümanların Haram aylarından biri olan Recep'te kan döktüklerini ve bu olayın Peygamber'in emriyle meydana geldiğini etrafa yaymaya, İslâmiyet aleyhine propagandaya başladılar. Rasulullah gelen müfrezeye **"Ben size savaşırı diye emir vermedim, neden bu yola girdiniz?"** derken, Müslümanlar da onları yer yer kınadılar ve "Emredilmediğiniz halde savaştınız, kan döktünüz" diyerek üzüntülerini belirttiler. Müşriklerin iddiası bu olayın Recep ayında meydana geldiği merkezinde idi.

Verilen emre milimetre şaşmadan uymanın gereği bir kez daha bu olayla anlaşılmış oluyor. Gözetleme işini bırakıp savaşa kapı açmaları pek uygun bir davranış sayılmadı. Yarar yerine zarar getirdi. Cenâb-ı Hak iyi niyetle yapılan ve kan dökülmesine sebep olan bu davranışın, müşriklerin daha önce Müslümanlara yaptıkları kötülükler karşısında çok hafif kaldığını açıklar anlamda yukarıdaki âyeti indirdi.[1]

YORUMLAR - RİVÂYETLER

a) Haram aylarından biri olan Receb ayında savaşmak o zaman için haram sayılıyordu. İslâm, ilk yıllarında Arapların bu âdetini bir bakıma yararlı gördüğü için kaldırmamıştı. Bu nedenle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz getirilen ganimeti almadı.

b) Haksız yere bir adam, hem de haram ayında öldürüldüğü için elde edilen ganimete Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz el sürmedi, getirilen malın tamamını kan pahası olarak öldürülenin kabilesine gönderdi.

c) Emir almadan böyle bir olaya sebep oldukları için müfrezenin kınanması gerekiyordu. Nitekim hem Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, hem de Ashabın ileri gelenleri onları hayli kınadılar. Böylece meydana gelen olay bütün Müslümanları üzdü. Müfreze ise yanlış harekette bulunduğunun farkına vararak bu kez kendi kendilerini kınadılar.

---

1 Fazla bilgi için bak: Kurtubi, İbn Cerir, İbn Kesir, Lübabu't-te'vil ve Fethü'l-Kadir tefsirlerine.

d) Haram aylarında savaşmanın yasak hükmü, Tevbe suresinin 30. âyetiyle kaldırıldı. Böylece Arap Yarımadası'nda iyi bir âdet sayılan ve artık geçerliliğini kaybeden bir yasağın İslam'ın parlak güneşi ve insanlıktan yana getirdiği geniş ilâhi rahmet karşısında ne gibi değeri olabilirdi?

e) Sekiz kişilik müfreze olayının meydana geldiği günü Recep değil Cemaziye'l-âhir'in son günü sanmışlardı. Bu nedenle müşriklerle savaşmakta bir sakınca görmemişlerdi. Yoksa henüz hükmü kaldırılmayan bir âdete karşı çıkmaları düşünülemezdi. Ama ne var ki Medine'ye geldiklerinde Rasulullah'ın **"Ben size haram ayında savaş ile emretmedim."** buyurması üzerine, olayın Recep ayında meydana geldiğini anlamış ve fazlasıyla üzülmüşlerdi.

f) Ortada kötü niyet yoktu. Olan olmuştu, dönüşü mümkün olmayan bir yola girilmişti. Müşrikler bunu fazlasıyla Müslümanlar aleyhine işlemiş ve böylece birçok kabilelerin Müslüman olmasını önlemeye çalışmışlardı. Allah (celle celaluhu) bundan daha çok büyük bir günah sayılan müşriklerin Müslümanlara karşı davranışlarını hatırlatarak bu âyeti indirdi:

"Sana hürmetli aydan, ondaki savaştan soruyorlar, de ki: Hürmetli ay'da savaş büyük bir günahtır. (Ama) Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek ve Mescid-i Harâm'a girmelerine engel olmak, halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne adam öldürmekten daha büyüktür."

Verilen Emrin Dışına Çıkmamak

İdrâk ettiğimiz gerçekler sağlam bir nizamın görünümüdür. Meydana gelen olaylar belli bir kanunun sebepler zincirini sergilemesinin sonucudur. Sebepleri yanlış değerlendirmek, insan idrâkinin ürünüdür. Bu bakımdan elde edilen sebepleri önce akıl ve din ölçülerinde değerlendirmek, gerçeğe erişmeyi kolaylaştırır. Hele Allah (celle celaluhu)'dan alıp öyle konuşan ve hareket eden bir Peygamber işe kumanda eder, emir ve tavsiyelerde bulunursa, buna çok dikkat etmek, her kelimesi ve cümlesi üzerinde titizlikle durmak gerekir. Yanlış bir yorum, yanlış sonuçlara götürür. Cahş oğlu Abdullah'a verilen yazılı emir, yazılı değil de şifahi olsaydı, biraz su götürürdü. Ama ileriyi gören Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) yanlış anlaşılmasın veya hafızada değişikliğe uğramasın diye emri yazılı duruma sokmuş, öylece vermişti.

Burada iki önemli nokta var:

1. Önemli bir emrin ya da şifrenin önceden duyulmaması için, kapalı bir zarfa konulup iki gün sonra okunması buyuruluyor.

2. Hatalı bir yola girilmesin, yanlış bir yoruma neden olmasın diye emir yazılı olarak veriliyor.

Buna rağmen Cahş oğlu Abdullah gözetleme işinden fazla, kervanı durduruyor ve bir adamın kanına girerek ganimeti elde ediyor. Kendi anayışına göre iyi bir iş yapmış bulunuyordu. Ama işin aslı ve hikmeti bu yönde değildi. Bu bakımdan kınandı ve getirdiği ganimet olduğu gibi kan pahası olarak ilgili kabileye gönderildi. İslâm'ın asıl gaye ve hedefinin kervan soymak, adam öldürmek olmadığını hem Ashab-ı kirama, hem de bütün kabilelere anlatmak ve duyurmak gerekiyordu. İşte Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de onu yaptı..

Uhud Savaşı'nda verilen emre uyulmadığı için savaşın kaderi değişti ve küçük bir itaatsizlik İslam'a pek pahalıya mal oldu.

O halde ilk bakışta aleyhte bir durum da meydana getirse, yine verilen emre aynen uymak gerekir.

İslam'ın İnsan Kanına Gösterdiği Saygı ve Sunduğu Değer

İslâm, insan aklını ve bilincini, algılama ve belleğini sadece görülebilen ve bilinebilen eşya ile yüz yüze bırakmaz, onu bu dar çerçeveden kurtarıp fizik ötesine doğru yönettir. Çemberi yavaş yavaş genişleterek sonsuzluğa doğru götürür. İlmin ve ilim adamının belli bir sınırda kaldığına dikkati çeker, bu sınırın ötesinden haber veren Peygamberlere ve kitaplara dikkat etmesini telkin eder.

Bu bakımdan bir yerde ortam ve onunla bütünleşen akıl ve idrâk kan dökmeyi uygun görür; Peygamber ve O'nun getirdiği kitap bunu, uygun görmez. Çünkü birinin erişebildiği sınır ve sonuç, diğerine oranla çok gerilerde kalır. Peygamber onun çok ilerisini, hikmet ve esrarını görerek ve bilerek konuşur. **"Allah'ım! Eşyanın hakikatini bana öğret."** diye duada bulunması, bu hususu insanlara hatırlatmak içindir. O halde biri eşyanın hakikatini, sebeplerin hangi hikmet ve esrar halkasıyla bağlantılı bulunduğunu görmeden, bilmeden konuşuyor, ya da emir veriyor; diğeri bunları görerek, bilerek konuşuyor, emir ve tavsiyelerde bulunuyor.

Bu bakımdan Cahş oğlu Abdullah ile arkadaşları, Kureyş kervanıyla karşılaşınca, kendi akıl ve idrâklerine göre bir yargıya vardılar; işin ötesini, esrar ve hikmetini, diğer bir tabirle eşyanın hakikatini görmeden, bilmeden hareket ettiler. Sonuç hiç iyi olmadı. Allah (celle celaluhu) ve Peygamberinin sevmediği bir olay meydana geldi. İnsan kanı döküldü. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) meydana gelen sebeplerin hangi hikmet halkasına bağlı bulunduğunu ve hakikatin ne olduğunu bilip gördüğü için görünürde bir zafer sayılan bu olayı kınadı ve ganimeti kabul etmedi.

Öldürülen şahıs, İslâm düşmanlarının azılılarından olmasına rağmen Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu davranışı İslâm'ın cihan dini olma hikmetine aykırı bulmuştu. Amaç insan öldürmek değil, doğru yolu göstermek, hakikati öğretmektedir. Silah son çaredir. Burada ilk çare olarak kullanıldığı için Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tatlı bakışlarında, güler yüzünde bir değişiklik meydana gelmiş, üzüldüğü her halinden belli olmuştu.

İslâm'ın tertemiz rahmet havasına giren mü'minlerin savaştan hoşlanmadıkları belirtiliyor. Zira imân, insanda merhamet ve şefkat duygusunu geliştirir. Ayette mü'minlerin bu duygusuna işaret ediliyor. Ne var ki bu duygu karşı tarafın gönlünde ve dimağında gelişmediği sürece savaşların ardı arkası kesilmez. Bunun için İslâm, savaşı bir bakıma, hastaya sunulan ve fakat içinde şifâ taşıyan çok acı bir ilâca benzetir. Hasta hoşlanmadığı halde şifâ bulmak için onu kullanır.

Fitne Adam Öldürmekten Daha Ağır Bir Suç ve Daha Büyük Bir Günahtır:

a) Allah yolunda yürümek isteyenlere karşı engeller koymak,

b) Allah'ı inkâr edip, inanmışlara saldırmak, onları üzmeye çalışmak,

c) İbâdet yerlerine gidilmesini, Allah'a secde edilmesini önlemek, o yerlerdeki halkı sınır dışı etmek.

Kur'ân yukarıdaki âyetle bu üç maddeyi, iniş sebebine göre önce Mekke ve oraya ibâdet için gitmek isteyen mü'minler ve onlara engel olmaya çalışan müşrikler hakkında noktalıyor. Sonra da bu ölçü ve anlamda davranan ve aynı engellerle karşılaşacak olan bütün inanmışlar hakkında hükmü genelleştiriyor.

Allah'a inanılan bir ülkede inanmışlara karşı bu anlam ve ölçüde bir politika uygulamanın ağır bir suç, büyük bir günah olduğu, savaşı başlatıp adam öldürmekten daha beter bir sonuç doğuracağı hatırlatılıyor. Çünkü: Bir millet daha çok güzel âdetleriyle, sağlam inançlarıyla ve Allah'a olan kulluğun güzel anlamıyla varlığını sürdürür ve bütünlüğünü koruyabilir. Dini inançlara saygı gösterilmeyen, milli geleneklerin yıkılmasına göz yumulan ve ibâdet yerlerine karşı iyi niyet beslenmeyen bir ülkede maddecilik ön plâna alınmış olur. Madde amaç ve hedef olunca ortadaki ahlâk, fazilet çiğnenir. Çok geçmeden fakirle zengin arasında derin uçurumlar meydana gelir ve sınıf kavgasına kapı açılır. Bu da önüne geçilmesi güç, fitne ve kargaşalık doğurur.

Sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma, insanlıktan yana hizmet ve insan hakları gibi yüce duygu ve değerler daha çok dindarlık havası içinde gelişir. Âhiret kavramı silinip, sorumluluk duygusu kalplerde yer bulamayınca vicdanlar silik, gönüller katı, istekler sınırsız, haklar anlamsız kalır.

Böyle bir ortamda "Gemisini yürüten kaptandır." düşüncesi yaygınlaşır; herkes geleceğini maddi yönden güvenceye almaya yönelir. Üstü örtülü bir soygunculuk, haklara el uzatmak, kısa yoldan zengin olmak mücadelesi gemi azıya alır.

Bunun için Kur'ân'ın konumuzu oluşturan âyetiyle, Allah'a ibâdeti engellemenin ve fitne çıkarmanın adam öldürmekten daha beter olduğu açıklanıyor.

FIKHI YÖNÜ

Mürted (dinden dönen) hakkında müctehit imamlar ve diğer ilim adamları farklı görüşler ve ictihadlar ortaya koymuşlardır: Bu konuda geniş bilgi için fıkıh kitaplarında Mürted Ahkâmına başvurulması tavsiye olunur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle önce "Haram ayı"nda savaşın büyük bir günah olduğundan; ama inanmışları Allah yolundan alıkoymanın, onlara haksız ve caydırıcı bir politika uygulamanın ve böylece cemaat arasında, milli yapıda fitne ve kargaşalık çıkarmanın daha büyük bir günah olarak ilâhi hükümde yer aldığından söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle inanmışların sinsi ve caydırıcı bir politikanın kurbanı olmamaları için üç şeye daha çok dikkatli olmalarının gereğine; inkarcılardan esen ve insan ruhunu öldüren, beşer vicdanını silik hale getiren ve hiçbir zaman İslâmiyet'le uyum sağlayamayan bir kültüre işaret ediliyor. Birlik ve beraberlik ruhu ve anlayışı içinde böylesine zehirleyici ve beyin yıkayıcı bir fırtınadan kurtulabilmek için Kur'ân'ın diğer tavsiyelerine uymakla beraber daha çok insanı küfre ve ahlâksızlığa doğru çeken içkiden sakınılması, ihtiyaç fazlası malın sosyal adaleti gerçekleştirmek, zayıf unsurları güçlendirmek, inanmışları bütünleştirip İslâm'ın hayat düzeni içinde kuvvetli ve örnek bir millet yapmak için lüzumlu görülen yerlere verilmesi; fitnecilere, inkarcılara ve tek kelimeyle İslâm'ın karşısında olan inkarcılara yem olmaması, toplumu ve onun birliğini tehdid eden anarşizme ve komünizme alet edilmemesi için kimsesiz ve sahipsiz çocukların sokaklardan kurtarılması, dini ve milli kültürle beslenip yararlı birer insan durumuna getirilmesi emrediliyor.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ۖ وَإِثْمُهُمَآ
أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ
الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ ۖ
قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ
الْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

219- Sana hamr (alkollü içki)den ve kumardan soruyorlar. De ki: İkisinde de hem büyük günah, hem insanlar için (bazı) faydalar vardır; ama günahları (ve zararları) yararlarından daha büyüktür. Ve Sana (Allah için, O'nun yolunda) neyi harcayacaklarını soruyorlar; de ki: Artanı... Böylece Allah (dünya ve ahiret hakkında) düşünesiniz diye size âyetlerini açıklıyor.

220- Hem sana yetimlerden soruyorlar, de ki: Onlardan yana işleri düzeltmek (onların yararına hayırlı teşebbüslerde bulunmak) daha hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar kardeşlerinizdir. Allah (işlerini düzenleyip yetimleri yetiştirmeyi, faydalı birer insan yapmayı)

bozanı düzeltenden ayırt edip bilir. Allah dileseydi sizi (bu hususta daha ağır bir sorumluluk altına sokup) sıkıntıya uğratabilirdi. Şüphesiz ki, Allah yegane üstün ve sonsuz hikmet sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Başlarında Hattab oğlu Ömer ve Cebel oğlu Muaz (radıyallahu anhuma) bulunduğu halde ensardan bir cemaat, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dediler ki: "Ey Allah'ın peygamberi! Bize içki ve kumarın fenalığı hakkında bir fetva ver; çünkü her ikisi de aklı giderici, malı alıp götürücüdür." Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Her sarhoş eden şey hamr'dır ve her sarhoş eden şey haramdır."[2]

"Dünyada içki içip ona devam ettiği halde tevbe etmeden ölen kimse, âhirette (cennetin hayat verici) içkisinden içemez."[3]

Yemen'in Ceysan bölgesinden gelen bir adam. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den kendi memleketinde darıdan elde edilen içkiden sordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

- **Sözünü ettiğin içki sarhoş ediyor mu?** diye sorunca, o da:

-Evet, diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

- **Sarhoş eden her şey haramdır,** buyurdu.[4]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den baldan elde edilen içkiden sorulduğunda ise şöyle buyurdu: **"Sarhoşluk veren her içki haramdır."**[5]

"Doğrusu üzümden bir içki, buğdaydan bir içki, arpadan bir içki, hurmadan bir içki elde edilir. (Başka bir rivayette: Darıdan da bir

---

1 Lübabu't-Te'vil - Alûsi tefsirleri.

2 Müslim /Eşribe: 73. Ebu Davud / Eşribe: 5. Tirmizi / Eşribe: 1. İbn Mâce / Eşribe: 9. Ahmed: 2 / 16, 29, 31, 105, 134, 137.

3 Buhari / Eşribe; 1. Müslim / Eşribe: 77. Tirmizi / Eşribe; 1. İbn Mâce /1 Eşribe: 2. Drimi / Eşribe: 2. Taberani / Eşribe: 11. Ahmed: 2 / 19,22, 28 -5/98, 106, 123, 142.

4 Müslim: Câbir (radıyallahu anh)'den.

5 Ebû Dâvud / Eşribe; 5- Müslim / Eşribe: 73. Tirmizi / Eşribe: 1. İbn Mâce / Eşribe: 9.

içki...) Ben sizi her sarhoş eden içkiden menediyorum."[1]

İmam Tirmizi buna: **"Baldan da bir içki."** cümlesini ekleyerek rivayeti tamamlamıştır.

"İçkinin alım-satımı haram kılınmıştır."[2]

Hamr Kelimesiyle İlgili Açıklamalar ve Çözümler:

a) Genellikle Türkçemizde keyif verici ve sarhoş edici sıvılara içki denilir. Arapçada buna aynı tarif içinde Hamr denilir. Kur'an'da aynı kelimeye yer verilmiş ve birkaç yerde anılmştır.

b) Hamr: Örtmek, mânasına gelen Hamare fiilinden türetilmiştir. Bu manayla kadının başörtüsüne himar denilir. Örtücü özelliği olan her şey hakkında da aynı tabir kullanılır. Nitekim hadiste: **"Hammiru Aniyetekum."** (Kapılarınızı örtünüz!) cümlesinde de aynı, fiilin emir kipi getirilmiştir. İçki aklı örttüğü, şuuru perdelediği için ona hamr denilmiştir.

Diğer bir yorumla, kendi haline bırakılıp tahammür ettiği için genellike sarhoş eden içkilere bu isim verilmiştir; tıpkı hamurun ekşimeye bırakılması gibi...

c) Aklı karıştırdığı, şuuru alt-üst ettiği için "muhamera"dan gelme ya da türetilme bir isim olduğu da söylenir ki bu üç mâna aynı nokta, ya da odakta toplanır

d) Hamr, iyice kaynatılan, ya da pişirilen üzüm suyudur. Aklı örten diğer içkiler -sarhoş etmeleri nedeniyle- bunun hükmündedir. Nitekim Kımar (kumar)ın her çeşidi haram kılınmışsa da Kur'ân'da sadece "meysir"den yani isimleri ayrı, on okun bir araya getirilip her biri için ismine göre bir nasip belirlenmesi ve böylece kumar oynanmasından söz edilmiş, diğer kumar çeşitleri buna kıyas edilerek haram sayılmıştır.

e) Müctehit imamların cumhuruna göre, çoğu sarhoş eden her içkinin çoğu da, azı da haramdır. İçene had (dini ceza) gerekir. Hamr'den maksat, üzüm şarabı da olsa diğer içkiler hem sünnet, hem kıyas yoluyla hamr hükmündedir.

---

1 Buhari - Müslim: Hz. Âişe (radıyallahu anha)'dan. Ebu Davud / Eşribe: 4.

2 Ahmed bin Hanbel: 1/25, 230, 244. Tirmizi / Büyu': 37, 58. Nesâi / Büyu' : 9, 93. İbn Mâce / Eşribe: 7, Ticaret: 11.

İmamlardan Ebû Hanife, İbn Ebi Leylâ, İbn Şübrüme ve Kûfe âlimlerinden rey taraftarı bir cemaatten, üzüm ve hurma şarabından başka içkilerden çoğu sarhoş edenin azı helâldir, yani sarhoş olmayacak kadar içene had (şer'i ceza) gerekmez, anlam ve biçiminde bir rivâyet yapılmışsa da bu görüş çok zayıftır ve sünnete ters düşmektedir. Çünkü sahih hadislerde böyle bir görüşe yer verilmeyip reddedilmiştir.

Mâide sûresinde bu konuya tekrar dönülecek ve daha geniş bilgi verilecektir.

FIKHI YÖNÜ

İmam Şafii ve arkadaşlarının ictihadına göre üzüm, hurma, bal, buğday, arpa, pirinç, darı ve benzeri maddelerden elde edilen içkilerin hepsi -sarhoş ettikleri nedeniyle- haramdır. Azı da çoğunun hükmüne tabi'dir.

Şafii bu ictihadında yukarıdaki âyete yani hamr kelimesinin bütün içkileri içine alan bir deyim olmasına ve bu konudaki sahih rivayetle bize kadar ulaşan: **"Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır,"** mealindeki hadise dayanmıştır.[1]

İmam Ebû Hanife'nin ictihadına göre -ki onun zamanında hadislerin tamamı toplanamamıştır- hamr sadece üzüm ve hurmadan elde edilir. Diğer sarhoş edici içkiler buna -tahrim hususunda- kıyas edilir.

İmam Şafii'nin yukarıda belirttiğimiz ictihadına göre, sarhoş edici içkilerin içilmesi haram olduğu gibi, dokunduğu yeri de necis eder. Kitabu'l-Fıkhi Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa adlı kitabın birinci cildinde, Şafii mezhebine bağlı fukahaca, kolonya ve ispirto gibi antiseptik olan maddeler ma'fuvattan sayılmış, böylece Şafii mezhebinde de bu hususta kolaylaştırıcı bir kapı açık tutulmuştur.

Adı geçen kitaptaki yazının çevirisini nakletmekte yarar görüyorum: "Necis sayılan ve ilâçlarla güzel kokulara karıştırılan ispirto ve benzeri sıvılar, bunları ıslaha ve yararlı hale getirmeye matuf olduğu nisbette ma'fuvattan sayılırlar. Bu, peyniri yararlı hale sokmak için kullanılan (dana ya da buzağının kırkbayırından elde edilen) mayaya kıyas edilmiştir."[2]

---

1 Ebu Davud / Eşribe: 5. Tirmizi / Eşribe: 3. Nesâi / Eşribe: 25. İbn Mâce / Eşribe: 10. Darimi / Eşribe: 8. Ahmed: 2/91, 167, 179, 3/343.

2 Kitabu'l-Fıkhi Alâ'l-Mezahibi'l-Erbaa: C. 1, S. 19 / Mısır baskı: 1939

İmam Ebû Hanife'nin ictihadına göre, üzüm ve hurmadan elde edilen şaraptan başka diğer içkilerin içilmesi haramsa da necis sayılmazlar. Çünkü bu konuda bir nass vârid olmamıştır; âyet sadece iki maddeden elde edilen şarabı "rics" (murdar) saymıştır. Hadislerde ise bunların necis olduğuna dair açık bir kayıt mevcut değildir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz eserde yine Hanefiler'in bu hususla ilgili görüşüne yer verilirken sarhoş edici her içkinin azının da çoğu gibi haram olduğu kaydediliyor ve müftabih olan hükmün bu doğrultuda bulunduğu belirtiliyor.[1]

TARİHİ YÖNÜ

Şarap, diğer bir deyimle alkollü içkiler çok eski çağlardan beri bilinir. Semavi dinlerin hemen hepsi bununla mücadele etmiş, ilâhi yasağı eğitim yoluyla işlerken diğer taraftan bir takım cezai müeyyideler de getirmiştir.

Elimizdeki Tevrat'ta şaraptan söz edilirken şu cümleleri görmekteyiz:

"Ve Rab, Musa'ya söyleyip dedi: İsrâiloğulları'na söyle ve onlara de: Bir erkek yahut bir kadın adanan nezir adağını adamak için kendini Rabbe ayırırsa, şaraptan ve içkiden çekinecek; şarap sirkesi ve içki sirkesi içmeyecek..."[2]

İncil'de ise şu kayıtlara rastlamaktayız:

"Onlar yemek yerken İsâ ekmek aldı, şükran duası edip parçaladı ve şakirtlere verdi ve dedi: Alın, yiyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse alıp şükretti ve onlara vererek dedi: Bundan hepiniz için. Çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için bir çokları uğrunda dökülen ahdin kanıdır. Fakat ben size derim: Babam (Rabbim)in melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim o güne kadar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmeyeceğim."[3]

"Ve onlara dedi ki: Bu benim kanım, bir çokları için dökülen ahdin kanıdır. Doğrusu size derim: Allah (celle celaluhu)'nun melekûtunda onu taze

1 Kitabu'l-Fıkhi Alâ'l-Mezahibi'l-Erbaa: C. 2, S. 16 / Mısır üçüncü baskı: ?

2 Tevrat-Sayılar: Baab 6.

3 Matta: 26-27-28-29.

olarak içeceğim güne kadar asmanın mahsulünden artık içmeyeceğim."[1]

"Çünkü Rabbin gözünde büyük olacak, şarap ve içki içmeyecek ve daha anasının karnında Ruhulkudüs'le dolu olacak."[2]

Fazla bir değişikliğe uğratılmayan ve en eski İncil olarak kabul edilen Barnaba İncil'inde şarap ve alkollü içkilerin yasak olduğu daha açık biçimde anlatılmaktadır.

İslâmiyet'ten önce Arap Yarımadası'nda da alkollü içkiler çok yaygın halde idi. İnsan hayatına yepyeni bir dinamizm getiren, insana ancak uygun olanı, ruhunu, vicdanını kirletmeyen şeyleri mübah sayan İslâm dini, Arapların puta olan bağlılıkları kadar içkiye olan tutkularını bir çırpıda yasaklamadı, bu konuda ayrı ayrı zamanlarda üç âyet indi. Böylece kademeli bir biçimde yasağa doğru gidildi; dikkatler içkinin zararına doğru çekildi ve gönüller iyice ilâhi emirlere yatıştıktan sonra haram hükmü indirildi:

1. Başta Hattab oğlu Ömer ve Cebel oğlu Muâz bulunduğu halde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelen mü'minler:

-Ey Allah'ın Rasulü! Bize içki ve kumar(ın kötülüğü) hakkında bir fetva ver; çünkü ikisi de aklı giderip malı götürmektedir, diyorlardı. Bu devrede sadeee Nahl Sûresinin 67. âyeti: "Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden sarhoşluk veren içki ve güzel rızık edinirsiniz." mealindeki âyet inmiş bulunuyordu. İçkinin güzel bir rızık olmadığına dikkatler çekiliyor, kafalarda bir soru oluşturuluyordu. İlâhi murada kalbi açık bulunan Hazreti Ömer (radıyallahu anh), içki ve kumarın aile ve topluma getirdiği fenalıkları düşünerek bir an önce yasaklanması için fetva istiyordu. Bunun üzerine yukarıdaki konumuzu biçimlendiren âyet indi.

2. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ömer (radıyallahu anh)'ı çağırarak inen âyeti ona okudu. Bunun üzerine Ömer: "Allahım! İçki hakkında bize şifâ verici bir açıklamada bulun.." diye duâ etti. Bir süre sonra Nisa sûresinin 43. âyeti şu mealde indi: "Ey imân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar- namaza yaklaşmayın."

1 Markos: 22-25.

2 Luka: 15.

Not: Matta Markos İncilleri'nde konu tahrife uğramıştır. Luka İncili'nde ise, İsa Peygamber hakkındaki belge, en doğrusudur.

Bunun üzerine namaza ikamet edilince Rasulullah'ın görevlendirdiği bir adam Müslümanlara seslendi: **"Sarhoş iken namaza yaklaşmayın!."**

Bu âyet, içkinin kötü bir şey olduğuna daha fazla dikkatleri çekiyor, fakat haram kılındığına ait kesin bir hüküm taşımıyordu. Ne var ki kafalardaki soruyu biraz daha büyütüyor, aklı eren kişileri düşünmeye sevkediyordu.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), yine tatmin olmadı ve: "Allahım! Bize içki hakkında şifa verici bir açıklamada bulun.." diyerek niyazda bulundu.

3. Bir süre sonra Mâide suresindeki tahrim ile ilgili kesinlik ölçüsündeki âyet indi. Ömer (radıyallahu anh) artık tatmin olmuştu: "Vazgeçtik, vazgeçtik!." diyerek heyecan dolu bir tonla ilâhi yasağa kayıtsız uyduklarını dile getirmişti.

TIBBI YÖNÜ

"Alkolün zerresi bile zararlıdır. Kanın 1 santimetre küpünde yani bir gramında alkolün bir miligramı yani bir gramın binde biri kadar küçük miktarı bulunursa o insanda alkol zehirlenmesinin bütün belirtileri gözükür. Şayet bu miktar 4-5 miligram kadar yükselirse zehirlenme şiddetlenir. İçen komaya girer ve belki de bu halde kurtulamayarak ölür.

Demek ki alkolün bir zerresi bile zehirdir ve insan sağlığına büyük zararlar yapar. Alkol, diyebiliriz ki insan vücudunun her tarafına zararlıdır, fakat en çok beyine dokunur.

Alkollü içki, içilir içilmez, mide ve bağırsaktan kana karışır, vücudun her tarafına dağılır. Fakat en çok ve çabuk gidip oturduğu ve zararını gösterdiği yer beyindir."[1]

SOSYAL YÖNÜ

Kur'ân'da bu âyetle çok önemli üç konu üzerinde duruluyor:

1. Alkollü içkiler,

2. İhtiyaç fazlası arta kalanı Allah yolunda gereken yerlere harcamak,

3. Yetimlerden yana işleri en uygun biçimde düzeltmek ve düzenle-

1 Fazla bilgi için bak: Uyuşturucu ve Keyif Verici Zehirler - Korunma ve Tedavi / Dr. Faruk Bayülkem - Ankara: 1968.

mek.

Sosyal yapımızla her zaman yakından ilgili bulunan bu üç konuyu Müslüman bir millet olarak çözüp amacına ulaştırmak zorundayız. Alkollü içkiler şişedeki gibi durmaz, yalnız içene değil yakın ve uzak bütün çevresine de zarar verir.

Vücudu zehirleyen, aile bütçesini sarsıp yuvayı tedirgin eden ve kişiyi sosyal bünyeye yararlı olmaktan uzaklaştıran içkiye verilen paranın onda biri fakirlere, düşkünlere, yetiştirme yurtları ve çocuk esirgeme kurumlarına verilse, ülkemizde başıboş, kendi kaderine terkedilmiş tek çocuk kalmaz, milli bünyeyi için için tehdit eden yüz binlerce aile yuvasının sıcak ilgisi dışında, eğitim nimetinden yoksun gençler ortalıkta başıboş dolaşmaz ve bir takım ideolojilerin kurbanı olmazdı.

Nitekim ikinci ve üçüncü maddeler özellikle günümüzün sosyal meselelerine bu açıdan kapı açmakta ve aklı eren her vatandaşın vicdanına ve irfanına seslenmektedir. Bugün memleketimizde yüz binlerin üstünde kimsesiz başıboş, eğitimden yoksun, dini ahlâktan uzak çocuk ve gencin bulunduğunu biliyoruz. Bunlara yukarıdaki âyetin doğrultusunda kurtarıcı bir el uzanmadığı takdirde gelecekte nasıl bir anarşinin doğacağının haber vermek herhalde keramet ya da kehânet sayılmasa gerek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle aile ve sosyal yapıyı zedeleyen, fertleri dünya ve âhiret konusunda yararlı olmayan davranışlar peşinde koşturan içkiden söz edildi. Cemaatleşme şuurunu geliştiren, zenginle fakir arasındaki mesafeyi kısaltan, sosyal bünyeye güç kazandıran ve bir bakıma sosyal adalet kavramının geçerlik kazanmasına ortam hazırlayan yardıma dokunuldu; sonra da toplum için her geçen gün başlı başına bir problem olan, milli bünyeyi rahatsız eden kimsesiz çocukları korumanın önemine parmak basıldı. Aşağıdaki âyetlerle bu konuyu tamamlar anlam ve ölçüde gayr-i müslim kadınlarla evlenme konusu işleniyor; yuvayı dişi kuşun yapacağı doğrultusunda evlenilecek kadının önemine işaret ediliyor. Aynı din ve inanca sahip olan kişilerin daha iyi anlaşabileceğine kapı açılıyor, bu nedenle müşrike bir kadınla evlenmektense Allah (celle celaluhu) ve Rasulüne dosdoğru inanmış bir cariye, ya da hizmetçi kadınla evlenmenin daha hayırlı sonuç vereceğine dikkatler çekiliyor.

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ۚ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ
اَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ
مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ ۗ اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ ۚ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ
وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

221- Allah'a ortak koşup inkâr içinde bulunan kadınlarla -imân edinceye kadar- evlenmeyin. İnanan bir câriye, Allah'a ortak koşan bir kadından -bu sizi imrendirse bile- herhalde hayırlıdır. Allah'a ortak koşup inkâr içinde bulunan erkeklerle -imân edinceye kadar- Müslüman kadınları evlendirmeyin. Herhalde inanan bir köle, Allah'a ortak koşan (hür) bir adamdan -sizin hoşunuza gitse bile- hayırlıdır. İşte onlar (sizi) ateşe çağırırlar. Allah ise kendi izniyle Cennet'e ve mağfirete (günahları temizleyip bağışlanmaya) çağırır da âyetlerini, ibret ve öğüt alsınlar diye insanlara (böylece) açıklar.

İNİŞ SEBEBİ

Müfessir Süddi bu konuda diyor ki:

Ashabdan Abdullah bin Ravaha (radıyallahu anh), siyah bir cariyesine kızdı ve kendine hâkim olamıyarak ona bir tokat vurdu. Sonra yaptığına pişman oldu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek durumu anlattı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona sordu:

- Sözünü ettiğin cariyenin inancı nedir?

- Oruç tutar, namaz kılar, güzel abdest alır ve Allah (celle celaluhu)'dan başka ilâh olmadığına; Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de Allah (celle celaluhu)'nun kulu ve peygamberi bulunduğuna tanıklık eder diye cevap verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

Ya Ebâ Abdillah! Bu câriye mü'minedir diyerek onun dikkatini çekti. Abdullah bin Revaha, (radıyallahu anh) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ne demek istediğini anlamakta gecikmedi; biraz daha üzüldü ve hemen orada sözü edilen cariyeyle evlenmeye karar verdi:

-Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki onu hürriyetine kavuşturup kendisiyle evleneceğim, dedi ve öyle yaptı. Ne var ki aklı ermeyen bazı adamlar onu câriyesiyle evlendiği için kınadılar. O nedenle yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADİSLER

"Kadın dört özelliğinden dolayı nikahlanır: Malı için, soyluluğu için, güzelliği için ve dindarlığı için. Aman sen dindar olanına zafer bul (onunla evlen) ki ellerin bereketle dolsun!"[1]

"Dünya yararlanılacak şeylerin tâ kendisidir. Ama onun en hayırlı yararlanılacak şeyi, dindar iyi huylu kadındır."[2]

"Kadınları sırf güzelliklerinden dolayı nikahlamayın; olur ki güzellikleri onları helak edebilir. Onları mallarından dolayı da nikahlamayın; olur ki malları onları itaatsizliğe sürükleyebilir. Kadınlar dindar oldukları için onlarla evlenin. Andolsun ki dindar olan siyah bir câriye daha iyi ve daha uygundur."[3]

Müşrik

"Allah'a ortak koşan" şeklinde çevirisini yaptığımız bu kelime üzerinde bir takım yorumlar yapılmış ve bazı rivayetlere yer verilmiştir:

a) Puta tapanlar.

b) Puta tapanlarla "Üzeyir Allah'ın oğludur" ve "İsâ Mesih Allah (celle celaluhu)'nun oğludur" diyenler.

c) Puta tapanları ve Kitap Ehlinden "Peygamber Allah'ın oğludur" diyenleri kapsamaktadır. Mâide suresindeki âyetle Kitap Ehlinden olan kadınlarla evlenmeye cevaz verilince bu âyet genel ölçüde kalmayıp sadece puta, ateşe, güneşe ve yıldızlara tapanlarla özellenmiştir.

d) Mâide sûresinin hükmü bu âyetle kaldırılmış ve puta tapanlarla Yahudi ve Hristiyanlar da hükmün kapsamına alınmıştır.

1 Buhari /Mikat: 15. Ebû Dâvud /Nikâh: 2. Müslim /Reda': 53. Tirmizi/ Nikah: 4. Nesâi / Nikâh: 10, 13. İbn Mâce / Nikâh: 6. Darimi / Nikâh: 4. Taberani / Nikâh: 21. Ahmed: 3/302. 4/428.

2 Müslim / Redâ': 59. Nesâİ / Nikâh: 15. Ahmed: 2/168.

3 İbn Mâce - Müslim / Tefsir: 7.

İmam Şâfii'nin bir ictihadı da bu anlamdadır. İmam Ebû Hanife, Mâide sûresinde: "...kendilerine kitap verilen (Yahudi ve Hristiyan)ların yiyeceği size helâldir; sizin de yiyeceğiniz onlara helâldir. İnanan iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitap verilenlerin iffetli kadınları, -iffetli olduğunuz, zina etmediğiniz, gizli dost tutmadığınız halde- (nikâh akdi yaparak) mehirlerini verdiğinizde (size helâldirler)." mealindeki âyetin bunu açıklar anlamda olduğunu söylemiştir."[1]

İmam Mâlik, Evzai ve Sevri de aynı ictihad ve görüştedirler.

e) Abdullah bin Ömer'den, Allah'a ortak koşan kadınların mü'min erkeklere haram kılınması hakkında sorulduğunda, şu cevabı vermiştir "Rabbim İsa'dır, diyen bir kadının bu ölçüdeki sözünden daha büyük bir şirk bilmiyorum."

f) Ashab ve tabiinin çoğu ise Kitap Ehli kadınlarla evlenmeyi câiz görmüşlerdir. Bu nedenle Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh)'ın yukarıdaki ictihadı delil olarak alınmamıştır. Nitekim Kitap Ehlinden birer kadınla evlenen Talha bin Abdullah ile Huzeyfe bin Yeman'ı ikinci halife Hz. Ömer (radıyallahu anh) çağırarak, evlendikleri o kadınlardan ayrılmalarını emretmiş; bunun üzerine aralarında şu konuşma geçmiştir:

- Bize kızma, mademki emrediyorsun, onları boşayalım.

- Boşamanız caiz olsa, nikahlamanız da caiz sayılırdı. Ama ben boşayın demiyorum, sadece sizinle o kadınları birbirinizden ayırmak istiyorum.

Başka bir rivayette ise aralarında şu konuşma geçtiği tespit edilmiştir:

Huzeyfe: Bu kadınlarla evlenmenin haram olduğunu mu iddia ediyorsun? Bu takdirde onları derhal salıverelim, gitsinler.

Ömer: Hayır, haram olduğunu söylemiyorum; bunu âdet haline getirerek Müslüman kadınlarla evlenmeyip Kitap Ehliyle evlenmeye rağbet edilmesinden endişe ediyorum.[2]

g) Kitap Ehli kadınlarla evlenmeyi haram sayan bir ashab bilmiyoruz.

---

1 Mâide sûresi âyet: 5

2 Geniş bilgi için bak: Kurtubi, Alûsi ve İbn Cerir tefsirlerine.

h) Ebû Hanife ve arkadaşlarına göre, sadece Kitap Ehli olan hür kadınlarla değil, onların câriyeleriyle de evlenmek caizdir.

i) "Allah'a ortak koşup inkâr içinde bulunan erkeklerle -imân edinceye kadar- Müslüman kadınları evlendirmeyin." cümlesinden, müctehit imamların bir kısmı nikâhın ancak veliyle sahih olacağını istinbat ve istidlâl etmişlerdir.

Âyetin açık anlatımından çıkarabiliriz ki, belirtilen konuda Müslüman kadınların evlenmesini önlemek veliden ziyade devletin yetkili organlarına bırakılmıştır. Veliyle velayeti altındaki kişileri karşı karşıya getirmek, aile bünyesinde birtakım huzursuzlukların doğmasına neden olur. Devletin yetkili organlarına bırakmak ise en önleyici bir yoldur.

"Kadın kadını evlendirmesin; kadın kendi kendini evlendirmesin!" anlamındaki hadis[1] ile **"Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikâhlanırsa, onun nikâhı hükümsüzdür, onun nikâhı hükümsüzdür, onun nikâhı hükümsüzdür."**[2] anlamındaki hadisi, İmam Şafii ve bir rivayette İmam Mâlik delil olarak almışlar, böylece velisiz nikâhın sahih olmayacağına hükmetmişlerdir. İmam Azam Ebû Hanife haber-i vahid sayılan bu hadisleri dayanak olarak almamış, âyetin açık anlatımından velisiz nikâhın sahih olduğunu söylemiş ve: "Kadın kendine denk biriyle iki şâhid huzurunda evlenirse, bu nikâh caiz olur" demiştir.

Müslümanların Kitap Ehli Olan Milletlerle İlgi Kurması

İslâm bütün milletlere gönderilen son din olma özelliği ve her ırkla ilgi kurma metodu içinde varlığını sürdürür. Bilhassa Kitap Ehli (Hristiyan ve Yahudi) olan milletlerle daha çok ilgi kurmayı öngörür; barış atmosferi içinde siyasal çarkını bu ölçüye göre çevirir. Kendine has kültürünü rahmet havası içinde yayarken, başka milletlerin kültürüne kapı açmaz. Ama bunun yanında ilim ve tekniğe olan hayranlığını belirtir ve bunun için kapılarını sürekli olarak açık bulundurur.

İslâm'ın başka milletlerle olan ilgisini iki ölçüde belirtmek mümkündür: Kitap Ehli olmayanlar. Kitap Ehli olanlar.

---

1 Dârekutni.

2 Ebû Dâvud / Nikâh: 19. Tirmizi / Nikâh: 14. Dârimi 7 Nikâh: 11. Ahmed: 6/47, 66, 166.

Birincilerle olan ilgisi:

a) İlim ve teknik,

b) Ticari anlaşmalar,

c) Diplomatik görüşmeler.

İkincilerle olan ilgisi:

a) İlim ve teknik,

b) Ticari anlaşmalar,

c) Komünizm ve materyalizm akımlarına karşı ortak tavır alma, bir güç meydana getirerek en büyük fitneyi önlemeye çalışmak,

d) Ülke ve aile yararı söz konusu olduğunda onlardan kız almak,

e) Diplomatik görüşmeleri sürdürmek.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Kitap Ehliyle olan ilgisi hem çok ölçülü, hem çok yararlı bir düzeyde bulunuyordu. Onlar anlaşmaları bozmadıkça Müslümanlar tarafından yıkıcı bir faaliyet şöyle dursun birinin burnunun kanamasına bile cevaz verilmemiştir. İslâm ülkelerinde yaşayan zimmilere (Gayr-i müslim vatandaşlar) her zaman sıcak ilgi gösterilmiş ve hakları korunmuştur.

Bedir Savaşı'nda esir edilen putperestler bile imha edilmemiş, okuryazar olanları, kurtuluş akçesi yerine on tane Müslüman çocuğuna okuma-yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılmıştır.

Ticari konuda hem Bizans'la, hem Yemen ve Afrika ülkeleriyle alışverişte bulunulmuştur. Müslümanlar vakit bulduklarında yazın Şam'a, kışın Yemen'e ticari kervanlar göndermişlerdir. Kureyş sûresinde bilhassa bu konuya dokunulur ve dikkatleri çeker anlamda bir açıklama yapılır. Cahiliye devrinde olduğu gibi, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve dört halife devrinde de bu ülkelerle ticari münasebetler sürdürülmüştür.

Kitap Ehli olan Yahudi ve Hristiyanlarla yukarıda belirtilen konularda sürdürülen ilgiden başka bir de onların boğazladığı hayvanların Müslümanlara helâl olduğu, onların hazırladığı yemeğin (Haram bir maddeden yapılmadığı takdirde) Müslümanlara; Müslümanların da yemeğinin onlara helâl sayıldığı açık bir hüküm olarak Kur'ân'da yer almıştır. Çün-

kü onlar da Allah'a inanmaktadırlar. Değişikliğe uğramasına rağmen ellerindeki semavi kitaplarla kısmen olsun amel ettiklerinden dolayı hem dinsizlerden, hem putperestlerden daha yakın sayılmışlardır.

İslâmiyet derin hikmeti, geniş anlamı ve cihan dini olma özelliği ve ölçüleri içinde insanlıktan yana getirmiş bulunduğu rahmet ve mutlulukla gönülleri fetheden hoşgörüsü sayesinde çağlar boyunca dünya milletleri arasında denge unsuru olmuş ve birçok ülkelerin kendiliğinden Müslüman olmasına vasat ve imkân sağlamıştır. Arap Yarımadasi'ndaki Hristiyanlar çok geçmeden İslâmiyet'e girmiş ve putperestlerden daha ölçülü bir anlayış içinde bu dine bağlanmışlardır. Mekke müşriklerinin azgınlık ve küstahlığına karşılık Habeşli Hristiyanların görmedikleri halde başta kralları Necaşi olmak üzere son Peygambere ve getirdiği dine hayranlık duymaları bunun bir kanıtıdır. Buhari'nin, Rum lideri Hirekl'in son Peygamber hakkındaki bilgi ve ilgisinin yüksek bir düzeyde bulunmasıyla ilgili naklettiği rivayet ise bu konuda bir başka belge olarak kitaplarımızda yer almaktadır.

Musevilik sadece İsrâiloğulları'na has bir din anlamında bulunduğu için başka dine bağlı bulunan milletlerle sadece diplomatik ilişkiler kurar, ticari anlaşmalar yapar, ilim ve teknik alışverişinde bulunur, fakat kız verip almaz, kendi dinini yayma politikası yoktur, buna ihtiyaç da duymaz. Tevrat'ta bu konuda şu kayıtlara rastlamaktayız:

"Onlarla (diğer milletlerle) ahdetmiyeceksin ve onlara acımayacaksın ve onlarla hısımlık etmeyeceksin; kızını onun oğluna vermeyeceksin ve onun kızını oğluna almayacaksın."[1]

Hristiyanlığı kendi beşeri düşünce ve ihtiraslarına göre yeniden düzenleyen Paul'un da bu konuda aldığı bazı önlemler vardır.

Kadın Daha Çok Erkeğin Etkisi Altındadır

Kitap Ehliyle olan bunca ilgimize rağmen Müslüman kadınları onlarla evlendirmemize cevaz verilmemiştir. Kur'ân'da bu konuda hem aile reisine, hem devletin yetkili organına engel koyması için yetki verilmiştir. Çünkü Kur'ân yüksek hikmetleri terennüm eden ve Levh-i Mahfuz'dan kaynaklanıp indirilen en mükemmel kitaptır. Olayları, meseleleri sonuçlarına göre değerlendirip hükme bağlar. Her konuda ve olayda inanmışların

1 Tevrat / Tesniye: 7/2-4.

yararını, insan haklarını, dinin selâmetini, milletin mutluluk ve huzurunu ön plâna alır. Bu nedenlerle Kur'ân diğer milletlerle olan bütün ilgi ve bağlantılarımızı beş önemli sünnetin korunmasına yöneltir:

1. Son dinin indiği gibi bütün sadeliğiyle korunması, insan müdahalesinden uzak tutulması, beşer aklına göre gelişi güzel birtakım yorumlarla hedefinden saptırılmaması,

2. Dini ve milli ahlâkın en ölçülü ve tesirli biçimde korunması, yabancı kültürle karıştırılmaması,

3. Yaşamımızla ilgili ilâhi kanunun (hayat kanunu) amaç ve nedenselliğinin bilinmesi ve yeteri kadar korunması,

4. Ruhu, vicdanı, akıl ve zekâyı geliştirme yollarının ve metodlarının araştırılması ve bu yüksek nimetlerin bir takım keyif verici zehirli maddelerle yıpratılmaması,

5. Neslin dini ve milli yapımıza göre biçimlendirilmesi ve sağlam bir eğitimle geliştirilip korunması.

Kur'ân ve Sünnetin öngördüğü bu beş prensibin işlerlik kazanmasında ve yaygın hale gelmesinde erkek ve kadının rolü çok büyüktür. Ne var ki bu konularda daha çok kadın erkeğin etkisi altında kalır. Kitap Ehlinden olan namuslu kadınlarla evlenmeye cevâz verilmesinin sebep ve hikmetlerinden biri de budur. İlâhi kanun her zaman çocuğu annesine tercih etmiştir. Bu nedenle anne çocuğuna bütün sevgisini sergilerken baba ise inançlarını ve düşüncelerini enjekte eder. Kısacası anne sevgi, baba fikir verir.

Görülüyor ki kadın ile erkek birçok konularda olduğu gibi yetiştirilmekte olan kuşağı eğitmede de farklıdırlar. Bununla beraber birbirlerini tamamlayıcı elementler gibidirler. Hayatla ilgili ilâhi sünnet doğrultusunda her biri kendine has görevi yapmak zorundadır. Aksi halde düzen bozulur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle milletin temel yapısını oluşturan aileden ve onun hangi ölçüler içinde kurulmasından söz edildi. Aynı dine bağlı bulunan çiftlerin daha çok mutlu olacaklarına işaretle inanmış bir kadın câriye bile olsa, inanmayan hür kadından çok daha hayırlı olduğu anlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle, kurulan aile yuvasında çiftler arasındaki cinsel yaklaş-

madan, kadının aybaşı halinden kısaca bahsediliyor, hem dini, hem sağlığı korumanın yolları anlatılarak içten dışa vuran bir temizliğin önemine dikkatler çekiliyor.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ ۙ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ۖ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

222- Sana kadınların ay hâlinden de soruyorlar, de ki: O bir ezâ (kadını sıkıcı, erkeği tiksindirici, fakat kadın için yararlı) bir şeydir. Bu sebeple ay hâlinde iken kadınlardan uzak durun; temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın. Şüphesiz ki Allah çokça tevbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever.

223- Kadınlarınız sizin (ürün veren, insan yetiştiren) tarlanızdır; tarlanıza nasıl (ve ne zaman) isterseniz geliniz. Bir de kendiniz için önceden (güzel ve yararlı) amelleri sunun; Allah'tan korkun; O'na mutlaka kavuşacağınızı bilin. Ve Sen, inananları müjdele!

İNİŞ SEBEBİ

İmam Ahmed bin Hanbel'in tesbitine göre: Yahudiler, kadınlarından kan gelmesi halinde bütün gün murdar kalacaklarına inanırlardı.Onlara göre kadının bu murdar hali yedi gün sürer, dokunduğu ve yattığı her şey de murdar olur. Yahudi şeriatındaki bu hükümleri bilen bazı Müslümanlar, kadınların ay halinden sordular. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Bir de Hz. Ömer (radıyallahu anh) ve birkaç ashab cinsel yaklaşmada belli bir biçim ve kural uygulamıyorlardı. Halbuki Medine'deki Yahudiler bu konuda daha çok kadının sırtüstü yatması biçiminde bir kural uyguluyor, bunun dışında bir yaklaşmadan doğacak olan çocuğun şaşı olacağını söy-

lüyorlardı. Durum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e nakledildiğinde Bakara sûresinin 223. âyeti indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Aybaşı halinde kadına cinsel yaklaşmanın dışında her şey yapın (öpmek, okşamak gibi davranışlarda bulunun!)"[2]

"Şüphesiz ki Allah hakkı (söylemekten) utanmaz; kadınlara dübürlerinden münasebette bulunmayın.."[3]

"Karısına dübüründen cinsi yaklaşmada bulunan bir kimseye Allah rahmet nazarıyla bakmaz."[4]

YORUMLAR - RİVAYETLER

وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ

"İyice temizlendikleri zaman onlara yaklaşın."

a) Kan kesilip on gün, ya da on beş günün bitiminde onlara yaklaşın.

b) Kan kesilip on gün, ya da on beş gün tamamlanmadan yıkanmadıkça (boy abdesti almadıkça) onlara yaklaşmayın.

c) Kan kesilip su ile iyice yıkandıklarında onlara yaklaşın.

d) Kan kesilip tenasül cihazlarını (üreme organlarını) iyice yıkadıklarında onlara yaklaşın.

Yukarıda anlamını sunduğumuz âyetin yorumunda ilim adamları üç mâna üzerinde durmuş, bazı tefsircilerimiz bunu dörde çıkarmıştır. Karı-koca arasında herhangi bir tiksinme ve iğrenmeye neden olmaması; gereken temizliğin sağlanması ve üreme organının mikroplardan gerektiği gibi korunması için son üç yorum, İslam'ın genel prensiplerine daha uygundur. Özellikle (b) ve (c) maddesindeki yorumlar tavsiyeye daha elverişlidir.

---

1 Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den birinci konuda soru soranların Sabit bin Dahdah, Useyd bin Hudayr ve Ubbad bin Bişir (radıyallahu anhüm) olduğunu Kurtubi ve İbn Cerir nakletmişlerdir.

2 Müslim: Enes (radıyallahu anh)'den.

3 Ahmed bin Hanbel - Nesâi - İbn Mâce - Beyhaki: Huzeyme'den.

4 Tirmizi - Nesâi - İbn Mâce / Nikâh: 20. Ahmed: 2/344.

Bu nedenle:

1. Aybaşı halinde bulunan kadınla cinsel yaklaşmada bulunmak haramdır, büyük günahlardan sayılmıştır. Bu konuda icmâ vardır. Bunu helâl sayan kimse dinden çıkar.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Kim ay halindeki kadına cinsel yaklaşmada bulunur veya onu dübüründen kullanırsa ve bir de kâhine (gaipten haber veren büyücüye) giderse, Muhammed'e indirilen hakikati inkâr etmiş olur."**[1]

2. Aybaşı halinde bulunan kadına cinsel yaklaşmada bulunan kimse hem büyük günah işlemiş olur; hem İmam Ahmed bin Hanbel'e ve İmam Şafii'nin "Kavl-i kadim"ine göre keffaret gerekir.[2]

İmam Ebû Hanife, İmam Mâlik ve İmam Şafii'nin "Kavl-i cedid"ine göre keffaret gerekmez, sadece istiğfarla yetinir.

Tirmizi bu keffareti şöyle nakletmektedir: "Kadından gelen akıntı henüz kırmızı renkte ise bir dinar, sararmış vaziyette ise yarım dinar verilir." İmamların çoğu bu rivayeti sened olarak almamışlardır.

3. Ayhalindeki kadının göbekle diz arası dışında diğer yerlerini okşayıp yararlanmakta bir sakınca yoktur.

4. Ayhalinde olan kadına namaz kılmak, oruç tutmak, câmilere girmek, Kur'ân okumak, Mushaf'a el sürmek, Mushaf'ı taşımak haramdır.

5. Allah (celle celaluhu) iyice temizlenen, bu konuda da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sünnetine göre davranan inanmış kadınları ve erkekleri çok sever.

6. Karısını dübüründen kullanan ise hem büyük günah işler, hem lanete uğrar. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Karısına dübüründen yaklaşan kimse mel'undur."** buyurmuştur.[3]

---

1 Tirmizi / Taharet: 102, Redâ': 12. İbn Mâce / Nikâh: 29. Dârimi / Vudu': 114. Ahmed: 1/86 - 6/305.

2 Keffaret, kan henüz kırmızı renkte ise bir dinar, sarı renkte ise yarım dinardır. Bir dinar 10 dirhem saf gümüş değerinde altın paradır.

3 Ebû Dâvud / Nikâh: 45. Ahmed: 2/444, 479.

SAĞLIK YÖNÜ

Döl yatağında belli nedenlerle iç zarı hücrelerinde bir büzülme ve gerilme olur. Bu büzülme özellikle büklümlü damarcıkların sıkışmasına neden olur; böylece bütünlüğünü yitiren ve parçalanan bu çok ince damarcıklardan bir kanama gerçekleşir. Bu kanamaya âdet kanaması adı verilir. İnce damarların başlarının açılması ve kanamaya devam etmesi dölyatağının en duyarlı devresidir. Kadının bu devrede sinir sisteminde bir gerilme, bunun sonucu asap bozukluğu meydana gelir.

Bazı kurallara dikkat edilmediği takdirde aşağıdaki bozukluk ve hastalıklara yol açar, ya da açabilir:

a) Yumurtalığın mikrop kaparak iltihaplanmasına ve erken müdahale edilmediğinde rahmin fonksiyonunu kaybetmesine neden olur.

b) İfraz edilen kanın erkeğe bulaşması bir takım arızalara sebep olur. İdrar yollarında anormal durum meydana gelebilir. Bunun sonucu spermanın azalması gibi kısırlığa yol açan arızalar zuhur edebilir.

c) Dıştan bazı tehlikeli mikropların tenasül aletiyle dölyatağına geçmesine ve birtakım hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olur.

Bu Konuda Kur'an ile Tevrat Arasında Mukayese

Elimizdeki mevcut Tevrat nüshalarında şu cümlelere rastlamaktayız:

"Kadınlardan kan gelmesinde, kadının yedi gün mundar sayılması lâzımdır. Bu sırada ona dokunanlar da bütün gün için mundar olurlar, Böyle bir kadının yattığı yatak, üzerinde oturduğu her şey murdardır. Bunlara dokunanlar da bütün gün için murdar olur, ancak yıkanarak ve elbiselerini yıkayarak temizlenebilirler. Böyle bir kadınla yatan erkek murdar olur ve onun da üzerinde yattığı her şey murdar sayılır. (Kanı kesilen kadın da iki kumru ya da güvercin palazını kurban olarak sunmak zorundadır. Ama bundan önce o da yıkanacak ve elbisesini yıkayacaktır."[1]

"Âdet murdarlığında iken çıplaklığını açmak için bir kadına yaklaşmayacaksın."[2]

1 Leviller: 15/19-24.

2 Leviller: 18/19.

1. Tevrat: Ayhali olan kadını sadece yedi gün murdar sayar.

Kur'ân: Kadını bu durumda murdar saymaz, ancak namaz, oruç, Kur'ân okumak, Mushafa el sürmek, Kabe'yi tavaf etmek ve camilere girmek gibi birtakım ibadetleri yerine getirmesini bu süre içinde yasaklar.

2. Tevrat: Kadının bu halde yattığı yatağı, üzerinde oturduğu her şeyi murdar sayar.

Kur'ân: Bunların hiçbirini murdar saymaz. Aslında bunun murdar sayılması için ciddi bir neden de yoktur.

3. Tevrat: Ayhali olan kadının dokunduğu eşyaya dokunanların da murdar sayılacağını açıklar.

Kur'ân: Bunların hiçbirini murdar saymaz.

4. Tevrat: Kanı kesilen kadının iki kumru, ya da güvercin palazını kurban etmesini emreder.

Kur'ân: Böyle bir vecibe getirmez, herhangi bir öneride bulunmaz.

5. Tevrat: Erkeğin, âdet halindeki karısının vücudunu açmasını yasaklar.

Kur'ân: Sadece cinsel yaklaşmayı yasaklar.

Görülüyor ki Kur'ân-ı Kerim'de geçen hüküm, çok duyarlı hale gelen kadını koruyucudur. Karı-koca arasındaki ilginin zayıflamasını veya erkeğin tiksinmesini önleyicidir. Dölyatağına mikrop geçmesini engeller; bunun dışında karı-koca arasındaki cinsel bağların bir kısmına devam imkânı verir.

Tevrat'taki hükümler çok sıkıcı ve külfetlidir. Kur'ân her esas ve prensibinde kolaylık getirir; bir yandan tevhid akidesinin esaslarını, toplum düzenini, aile huzurunu düşünürken, bir yandan da ferdin ve toplumun sağlığını korur. Böylece Tevrat'ın bu hükümleriyle de günün şartlarına uymadığını, sosyal yapıya hitaptan uzak bulunduğunu görmekteyiz. Kur'an hem onu tashih eder; böylece hem insan sağlığına ve psikolojik yapısına, hem sosyal bünyesine uygun hükümler getirir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle karı-koca ilişkileri, aile yuvasının devam ve huzuru

için belli kurallara uyulmasına, koruyucu hekimliğin önemine dokunuldu. Aşağıdaki âyetlerle, iyilikte bulunmaya, kötülükten kaçınmaya ve insanlar arasını düzeltmemize Allah (celle celaluhu) isminin engel olarak konulmaması, yani bu tür iyilikleri yapmamaya yemin edilmemesi, edildiği takdirde keffaret verilerek hayırlı olanına yönelinmesi belirtiliyor; rastgele yeminlerden sorumlu tutulmayacağı haber veriliyor. Böylece aile yuvasına ve sosyal yapıya iyilikte bulunmaya engel teşkil eden bir yemin varsa, bunu keffaretle gidermenin ilâhi rızaya uygun düşeceği çok özlü bir anlatım biçimiyle yansıtılıyor.

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا
كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

224- İyilik etmeniz, Allah'tan korkup günah ve kötülükden sakınmanız ve insanların arasını düzeltmeniz için Allah'ı yeminlerinizle engel yapmayın. Allah işiten ve bilendir.

225- Allah sizi, bilmeyerek rastgele yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz. Ama kalblerinizin kasdettiği yeminlerden dolayı sorumlu tutar. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Birinci halife Ebûbekir Sıddik (radıyallahu anh), Hazreti Aişe (radıyallahu anha) hakkında ileri geri konuşan akrabası Mistah'a yardım etmeyeceğine yemin etmiş, sonra da merhamet duygusu onu için için üzmeye başlamıştı; bunun üzerine yukarıdaki âyet açıklayıcı olarak indi.

Diğer bir rivayette ise, Ebûbekir Sıddik (radıyallahu anh) evine getirdiği misafirlerle beraber yemek yemeyeceğine yemin etmişti. Cenâb-ı Hak onun sadece iyilik düşünerek yapmış olduğu bu yemininin keffaretle bozulmasında yarar bulunduğunu belirtir anlamda yukarıdaki âyeti indirdi.

Başka bir rivayette, Abdullah bin Revaha (radıyallahu anh), eniştesi Beşir bin Nu'man ile konuşmayacağına yemin etmişti. Daha sonra bunun hatalı olduğunu anlayarak pişmanlık duymuştu. Ama ne çare ki yapılan bir ye-

min vardı, onu bozmak mümkün değildi. İslâm'a büyük hizmetlerde bulunan bu şerefli aileyi sıkıntıdan kurtarmak ve aynı zamanda ümmet için de bir rahmet olmak üzere yukarıdaki âyetler indirilmiştir.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Andolsun ki, sizden birinizin ailesi hakkında (aleyhine olacak bir konuda) yemin edip, yemininde inat ve ısrarda bulunması, (sonra da yeminini bozup) Allah'ın farz kıldığı keffareti vermesinden Allah katında çok daha günah sayılır."[2]

"Bir şeye yemin eder de başkasını ondan daha hayırlı görürsen (yeminini bozup) keffaret ver ve daha hayırlı olan şeyi işle.."[3]

"Ailesi aleyhine yemin edip bunda inât ve ısrar eden kimse daha büyük günah işlemiştir; (çok sonra vereceği) keffaret ona daha fazla yarar sağlamaz."[4]

"Andolsun ki bir şey için, -Allah dilerse- başkasını ondan daha hayırlı gördüğümde yemin etmem; şayet yemin edecek olursam, herhalde yemini bozar, daha hayırlı olanını yaparım."[5]

"Ya Abderrahmân bin Semure! Bir şey için yemin edersin de başkasını ondan daha hayırlı görürsen, hayırlı olanına gelirsin ve yeminini (bozduğundan dolayı) keffaret verirsin."[6]

"Adem oğlunun sahip olmadığı bir şey için ne adak, ne de yemini olur; Allah'a isyan, O'na karşı günah işlemekte ve yakınlarından ilgiyi kesmekte de yemin olmaz. Kim bir şey için yemin eder de başka şeyi ondan daha hayırlı görürse yeminini bozsun ve hayırlı olanını işlesin. Çünkü (sözü edilen konulardaki yeminin) keffareti, onu yapmayıp terketmektir."[7]

---

1 Geniş bilgi için bak: Kurtubi, İbn Cerir, Mefatihü'l-gayb, Alusi ve Fethu'l Kadir tefsirlerine.

2 Buhari: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

3 Buhari: Abdurrahman bin Semure'den

4 Bunari: Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh).

5 Buhari - Müslim: Ebû Musâ el-Eş'ari (radıyallahu anh)'den.

6 Buhari - Müslim: Abdurrahman bin Semure (radıyallahu anh)'den.

7 Ahmed bin Hanbel.

"Bilmeyerek rastgele yemin, adamın kendi evinde; Hayır vallahi, evet vallahi, (gibi alışageldiği ve dilinden düşürmediği) sözlerdir."[1]

YORUMLAR RİVAYETLER

"Allah sizi, bilmeyerek rastgele yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz."

Buna İslâm Fıkhında "Yemin-i Lağv" denir:

a) Hazreti Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan sahih rivayette şöyle demiştir: "Kişinin kendi evinde ve çevresinde konuşurken sözgelimi bir alışkanlık olarak Hayır vallahi... Evet vallahi... Değil vallahi... gibi sözleri, Yemin-i lağv'dır. Bu tür yeminlerde kalplerinin bir bağlantısı ve kastı yoktur."[2]

b) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ok atışı yarışması yapan bir topluluğun bulunduğu yerden geçiyordu. Atıcıların ağzından; "İsabet ettin vallahi.. Hedeften saptı vallahi.. Hata ettin vallahi.." gibi sözler çıkıyor ve tekrarlanıyordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında bulunan bir adam dayanamadı ve: "Ey Allah'ın Rasulü! bunlar yemin ediyorlar," diyerek bu konuda dini hükmü öğrenmek istedi. Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"Hayır, hayır, atıcıların yemini boş ve rastgele anlamsız bir yemindir; bundan dolayı ne keffaret, ne de cezai sorumluluk gerekir."[3]

c) İbrahim Nehai'ye göre, bir şey üzerine yemin ettikten sonra yapılan yemini unutmaktır.

d) Zeyd bin Eslem'e göre, adamın, Allah (celle celaluhu) gözümü kör etsin şu işi yapmazsam.. Allah (celle celaluhu) beni evimden, malımdan çıkarsın, şu şu işleri yerine getirmezsem.. gibi rastgele söylediği sözlerdir.

e) Tavus'un İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, öfkeli halde yapılan yemindir. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir ara öfkelenip Eş'arilere binek vermeyeceğine dair yemin etmişti. Sonra bu yeminini bozdu, onlara binek verdi.[4]

1 Ebû Dâvud / Eyman: 6/45.

2 Tefsir-i İbn Kesir: 1/267.

3 Fethulkadir ve Kurtubi tefsirleri / İlgili âyet.

4 Kurtubi / ilgili âyet.

f) Said bin Cübeyr'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, bu, Allah (celle celaluhu)'nun sana helâl kıldığı şeyi kendine haram kılınandır. Böyle bir yeminden dolayı keffaret gerekmez.

g) Said bin Müseyyeb'in tespitine göre, ensardan iki kardeş aralarında taksim edilmedik miras malı bulunuyordu. Onlardan biri diğerine dedi ki:

- Şu mirası artık paylaşalım, olmaz mı? Diğeri kızdı ve:

- Bir daha paylaşma sözünü edersen malımın tamamı Kâ'be'nin yüce kapısı için olsun! diyerek yemin etti veya adadı.

Durum ikinci halife Hazreti Ömer (radıyallahu anh)'e bildirildiğinde, onlara şu cevabı verdi: "Şüphesiz ki Kabe'nin senin malına ihtiyacı yoktur. Yeminine keffaret ver ve kardeşinle konuş. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den işittim, buyurdu ki: **"Allah'a günah ve isyan konusunda yaptığın yemin ya da adaktan dolayı sana bir şey gerekmez. Yakınlarından ilgini kesmekte ve bir de sahip olmadığın bir şey hakkında ne yemin ne de adak gerekli olur. (Yani bu konularda yapılan yeminden dolayı bir şey gerekmez.)"**[1]

h) Adamın bir şey üzerine -öyle olduğunu sandığı için- Allah (celle celaluhu) ile yemin etmesidir.[2]

1) Günah işlemek üzere Allah (celle celaluhu) ile yemin etmektir.[3]

Bütün bu rivayetlerden seçilen ve müctehid imamların çoğu tarafından hükme dayanak kabul edilen (a) maddesinde Hazreti Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan nakledilen tariftir.

Aile Bireyleri Arasında Sevgi ve Saygı Bağları

İslâm, toplumun en sağlam dayanağı olan aileye yepyeni bir anlam getirmiş; anneyi âdeta kutsallaştırmış, **"Cennet anaların ayaklan altındadır"** sözüyle, ona hiçbir toplumun gösteremediği saygıyı sunmuştur. Erkeği ise ailenin başı saymış ve erkeklerin kadınlardan farklı durumlarına ve bu nedenle bir üstünlük taşıdıklarına dikkatleri çekmiştir, "Erkeklerin onlardan bir üstün derecesi vardır." "Erkekler kadınlar üzerine hakim-

1 İbn Kesir: 1/267.

2 İbn Cerir: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 İbn Ebi Hatim: Said bin Cübeyr'den.

dirler; bu nedenle Allah erkekleri kadınlardan üstün kılmıştır."[1]

Evet, karı-kocayı birbirinden farklı kılan şey yalnız üreme aletleri değildir; hücreleri, psikolojik ve fizyonomik yapıları, yetenekleri, akıl ve irâdeleri de farklıdır. Hatta kanları bile cinsiyetlerinin anatomik ve kimyasal özelliklerini taşımakla bir farklılık arz eder.

İşte İslâm, çekirdeğinde her zaman hayatlarını birleştiren karı-kocadan her birine -özelliğine göre- iş bölümü konusunda görev vermiş; birinin diğerine yeri ve zamanı gelince yardımcı olmasını önermiş, birbirlerine karşı saygılı olmalarını emrettiği gibi, işlerine de saygılı olmalarını belirtmiştir. Aile bünyesinde bazı sürtüşmeler, tartışmalar olabilir; bunu bir gurur ya da onur meselesi yapıp yemin ederek yanlış bir tutumda ısrar ve inat etmek saadetin havasını değiştireceği gibi, ahlâk ve saygınlığın da rengini ve ölçüsünü değiştirir. Bu bakımdan karı-kocadan her birine düşen, fedakârlık ve feragattir. Yukarıdaki âyetle, öfkelenip sözgelimi rastgele yeminlere bağlı kalmanın gerekli olmadığı hatırlatılırken; aile ve yakınları arasındaki bağları koparacak, birliği, mutluluğu bozacak, ahlâkı değiştirecek kesinlik ölçü ve anlamındaki yeminlerin bozulması ve daha hayırlı olanının yapılması belirtiliyor.

Böylece İslâm, ailenin ve yakınların en medeni ölçüler ve anlayışlar içinde bir arada yaşamasını öngörmekte; kırıcı, bölücü, üzücü ve küçük düşürücü söz ve davranışları önlemeyi dini bir vecibe olarak koymaktadır."

ÂYETLER ARASİNDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle günah ve kötülüklerden sakınmakta ve insanların arasını düzeltmekte, Allah adıyla yapılan yemini engel yapmanın doğru bir düşünce ve davranış olmadığı belirtildi ve sonra sözgelimi rastgele yeminlerin bir hüküm ve anlam taşımadığı anlatılarak kalp ile kasdedilen ve anlam taşıyan, bağlantı yapılan yeminlerden sorumlu tutulacağı açıklandı. Bununla beraber daha hayırlı başka bir şey varsa, yemini bozup o şeyi yapmanın uygun olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, yine yeminin bir başka türüne dokunularak karılarına cinsel yaklaşmada bulunmayacaklarına dair yemin eden erkeklerin bu müddeti en çok dört ay ile sınırlayabilecekleri anlatılıyor. Bu süre

1 Bakara Sûresi: 228, Nisa suresi: 34

içinde karısına yaklaşmak isteyen erkeklerin keffaret vermek suretiyle bu arzularını yerine getirebilecekleri bildiriliyor. Ve kısaca boşama konusuna dokunularak, dört ayın geçmesine rağmen karı-koca arasında bir uyum ve anlaşma sağlanamıyorsa o takdirde ayrılabilecekleri hatırlatılıyor.

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِنْ فَآءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

226- Kadınlarına cinsi yaklaşmada bulunmamaya yemin edenlere dört ay beklemek gerekir. Şayet erkekler (bu süre bitmeden keffaret verip karılarına) dönerlerse, şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

227- Yok eğer boşamaya azmederlerse (o takdirde boşayabilirler). Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Cahiliyye devrinde erkeklerin çoğu karılarına öfkelendikleri zaman onları aileden ayrı bir fert durumuna düşürmek, onurunu ve annelik vasfını zedelemek için bir, ya da iki yıl onlara yaklaşmamaya yemin eder ve bu davranışlarıyla böbürlenip karılarına eziyet ettiklerini utanmadan söylerlerdi. İslamiyet kadını birçok konularda ve hayatın çoğu alanlarında erkeğe eşdeğer kabul ettiği, onun annelik vasfına en üstün saygıyı sunmakta bütün yolları açık tuttuğu için kadını bu durumdan da kurtardı. Karısıyla aralarında şiddetli geçimsizlik ve anlaşmazlık bulunduğu takdirde, bir ondan uzaklaşmayı düşündüğünde kocanın bunu en çok dört ay bir süre ile sınırlayabileceğini hükme bağladı ve bir ay süreyle yaklaşmamaya yemin etmesinin daha uygun olacağına işarette bulundu. Bunun için yukarıdaki âyet indi.[1]

İla: Karısına Yaklaşmamaya Yemin Etmek

Bu, Kur'ân'ın yüce anlatımından anlaşıldığına göre, üç, ya da daha fazla hüküm taşımaktadır:

1. Karısına yaklaşmamaya yemin edilen süre dört aydan az olursa, sürenin bitmesini bekler ve cinsel yaklaşmada bulunmamaya dikkat edip bu konuda sürenin bitimine kadar sabır gösterir.

1 Kurtubi, İbn Cerir tefsirleri ve Esbab-i Nüzul / Nisaburi.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu konuda da ümmetine örnek vermek için bazı sebeplerden dolayı bir kısım hanımlarına ya da hepsine bir ay süreyle yaklaşmamaya yemin etti. 29 gün geçmesini bekledi, sonra onlara yaklaştı. Çünkü kameri ayların çoğu 29 gündür. Kadının bu bir aylık süre içinde kocasına cinsel yaklaşmada bulunması için başvurması doğru olmaz. Erkeğin durumu da böyledir.

2. Yemin süresi dört aydan fazla bir zamanı kapsıyorsa, kadının dört ayın bitiminde kocasına başvurması câiz olur. Koca bu durumda ya cinsel yaklaşmada bulunur, ya da hâkim onu karısını boşamaya zorlar.

3. Dört ay bitmeden koca yeminini bozar, karısına yaklaşırsa keffaret öder. Çünkü bir şeyi yapmamaya yemin eden kimse bunun aksini yapmayı daha hayırlı görürse, yeminini bırakır, keffaret öder.[1]

İmam Şafii'nin Kavl-i cedid'inde bu anlamda bir ictihadda bulunduğunu bilmekteyiz.

Dört Ay Tamamlanınca Kadın Boşanmış Olur mu?

Dört ayın bitiminde koca karısına cinsel konuda yaklaşmayacak olursa kadın boşanmış sayılır mı? Bu konuda farklı ictihad ve yorumlar vardır:

a) Dört ayın bitiminde koca boşamadıkça talak (boşanma) vâki olmaz.

b) Bir talâk vâki olur.

c) Bir ric'i (rec'i) talâk vâki olur.

d) Bir bâin talâk vâki olur.

e) Dört ayın bitiminde koca karısıyla cinsel yaklaşmada bulunmazsa hâkim boşama kararı verir.

Birinci maddedeki ictihad, hicri 5. asırdan sonra gelen ilim adamlarının cumhuruna aittir. İkinci maddedeki ictihad, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. İbn Mes'ud, Hz. İbn Ömer, ve Hz. Zeyd bin Sabit'ten rivayet edilmiştir. Ashabın diğer büyüklerinden buna uymayan rivayetler yapılmıştır. Üçüncü ictihad, tabiinden Said bin Müseyyeb'e aittir. Dördüncü ictihad, Mesruk'a aittir. El-Hasen ile İkrime de aynı görüştedirler. Beşinci ic-

1 Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud - Tirmizi.

tihad, Buhari'nin naklettiği sahih bir rivayettir. İmam Şafii de aynı ictihad ve görüştedir. Şafii'ye göre, dört ayın bitiminde en az on üç gün bekleme ve düşünme süresi vardır.[1]

Aile Yuvasının Saygınlığı

Aile yuvası her yönüyle saygı duyulmaya lâyıktır. Yukarıda belirtilen yeminler onun bu saygınlığını zedelediğinden Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğuna uygun bir davranış sayılmamıştır.

Bir adamın mutlu olabilmesi için bir can yoldaşına ve sıcak bir yuvaya ihtiyacı vardır. Bu can yoldaşı kadından başkası değildir. O bakımdan karı-koca küçük hesapları, bencilliği, bilgisizlere has gururu atmış ve aileye olan ihtiyacın yol ve yöntemlerini kavramışsa, arzulanan yuva sağlam ve temiz duygular üzerine kurulmuş demektir. Bir de karı-koca arasında inanç ve ideal birliğinin olması her zaman aranır. Çünkü inanç birliği sorumluluk duygusunu kökleştirir.

Aile reisi olan baba, lider sayılır. İdare ettiği kişilere doğruluk, merhamet ve şefkatle bağlılık gösterir. Allah'a olan derin inanç ve saygısını günlük davranışlarıyla yansıtırsa, aile yapısında en sağlam bağlar kurulmuş, karı-koca bütünleşip birbirinden kopmaz bir bünye durumunu almış olur. Allah (celle celaluhu) kadına, yetişmekte olan kuşağın yararı için gereken duygu ve ilgiyi yeterince vermiştir. Böylece insanlıktan yana en asil düşünce ve davranışın çekirdeğini onun ruhunun derinliğine yerleştirmiştir. Bu bakımdan çoğu kez babanın en sıhhatli ve güçlü çocuğa, annenin ise en zayıf ve hastalıklı çocuğa daha fazla ilgi duyduğunu görürüz.

Bu kadar asil bir duygu ve sevgiye lâyık görülen kadını rastgele kırmak, üzmek ve onurunu zedelemek için olumsuz yönde bir takım yeminlerde bulunmak, Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğuna ters düşer. Cahiliyye devri insanlarının bu yollara başvurmasını Kur'ân kınamakta ve kadın haklarının çiğnenmesini önlemektedir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendi sünnet alanındaki davranışlarıyla bu tarz yeminin en çok bir ay süreye bağlanmasının örneğini vermiştir. Bu da, aralarına soğukluk, anlaşmazlık giren karı-kocanın bu tutumlarını daha ileri bir düzeye götürmemeleri için bir müddet birbirinden cinsel konuda uzak durmaları

1 Bak: Kurtubi, İbn Cerir, İbn Kesir ve Fethu'l-kadir tefsirlerine ve kaynak fıkıh kitaplarına.

-şayet koca böyle bir yeminde bulunmuşsa- ailenin geleceği bakımından belki daha iyi bir sonuç verir.

Bütün bunlarla beraber karı-koca için her yaşta sabır mutlaka güzel bir anlayış ve tutumdur.

Hizmetçi ve cariyelere karşı şefkatli ve insanca davranmayı emreden bir dinin evin öz hanımına karşı nasıl davranılmasını öğütlediğini anlatmaya gerek var mıdır?

İlâ' (Cinsel yaklaşmada bulunmamaya yemin) İslâm'ın koyduğu bir önlem değildir; Arap Yarımadası'nda çok yaygın olan bir âdeti en zararsız duruma getirmektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, karısına cinsel yaklaşmada bulunmamak üzere yemin eden kimsenin yaklaşmama süresini dört ay belirlediği takdirde bu süre dolmadan karısına dönebileceği ve bu nedenle keffaret ödemesi gerektiği açıklandı. Belirlenen süre içinde dönmeyip boşamak istediği takdirde, geçinme şansları kalmadığı için boşayabileceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle boşamanın kısmen hükümlerine dokunuluyor, boşandıktan sonra kadının üç ayhali ya da temizlenme gördükten sonra başka bir kocayla evlenebileceği belirtiliyor. Şayet iki talâkla bir ayrılma meydana gelmişse, üç ayhali süresi dolmadan kocanın geri dönebileceği ve buna başkasından daha haklı bulunduğu özlü bir anlatımla işleniyor, sonra da kadınlar için erkekler üzerinde, erkekler için de kadınlar üzerinde örfe uygun denk haklar bulunduğuna dikkatler çekiliyor ve bununla İslâm'ın kadın haklarını yüksek bir düzeye çıkardığı anlatılıyor.

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا
خَلَقَ ٱللَّهُ فِىٓ أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ
بِرَدِّهِنَّ فِى ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَٰحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ
وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

228- Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç ay hali (ya da ayhalinden üç temizlenme) beklerler, Allah'ın onların dölyatağında yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa bunu gizlemezler. Kocaları barışmak; arayı düzeltmek istiyorlarsa, belirlenen bekleme süresi (iddet) içinde eşlerini geri almaya daha haklıdırlar. Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde örfe uygun denk hakları vardır. Ne var ki erkeklerin onlar üzerinde bir üstün derecesi mevcuttur. Allah elbette çok üstündür, çok güçlüdür ve hikmet sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Ensardan Yezid kızı Esma (radıyallahu anha) diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde boşanmıştım. O güne kadar sanan kadınlar için dinin belirlediği bir bekleme süresi yoktu. Benim boşanmam üzerine Allah (celle celaluhu) iddet (şer'i bekleme süresi) hakkındaki âyeti indirdi."

İLGİLİ HADİSLER

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Ebû Ceyş kızı Fatıma'ya **"Ayhali günlerinde namazı bırak"** buyurdu."[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

-Ey Allah (celle celaluhu)'nun Rasulü! Karılarımızın üzerimizdeki hakları nedir?

Efendimiz buyurdu:

"Yediğinden ona da yedirmen, giydiğinden ona da giydirmendir. Sakın yüze (tokat, yumruk) vurma, çirkin görme, beğenmezlik yapma ve ancak evde (ondan) uzak dur; (küslüğünüz evin duvarlarının dışına taşmasın)."

"Kadınlar hususunda Allah'tan korkun! Çünkü onları, Allah'ın birer emaneti olarak zevce edininiz; kendileriyle cinsel yaklaşmada bulunmayı 'Allah' kelimesiyle helal edindiniz. Onlar üzerindeki hakkınız: Hoşunuza gitmeyen ve tiksineceğeniz hiçbir kimseyi evinizin yaygısına bastırmamalarıdır. Şayet böyle yapacak olurlarsa, yara bere açmadan,

1 Ebû Dâvud - Nesâi: Urve bin Zübeyr (radıyallahu anh)'dan.

fazla acı vermeden (korkutur ölçü ve anlamda) dövün. Onların sizin üzerinizdeki hakkı; yiyecek, giyecek (ve diğer ihtiyaçlarıdır.)"[1]

RİVAYETLER - YORUMLAR

a) Kendisine cinsel yaklaşmada bulunulan kadının boşandığında -ayhali görür yaşta ve durumda ise- kendi kendine üç ayhali beklemesi gerekir. Çünkü bu bir ilâhi emirdir. Ayhali olmayan, ya da kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulmayan kadınlar hakkındaki hükümler ayrıdır.

b) Kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulmadan nikâhlı kadın boşandığı takdirde böyle bir iddete (şer'i bekleme süresine) gerek yoktur. Nitekim Ahzâb sûresi 49. âyette: "Ey imân edenler! İmân eden kadınları nikahladıktan sonra kendilerine henüz dokunmadan (cinsel yaklaşma ve ona itici bir davranışta bulunmadan) boşayacak olursanız, artık sizin için onlar hakkında sayacağınız iddet (şer'i bekleme süresi) yoktur." buyuruluyor.

c) Gebe olup doğum yapmadan boşanan kadın da bu hükmün dışındadır. Çünkü bu durumdaki kadınların şer'i bekleme süresi, doğum yapmasıdır. Nitekim Talâk sûresi 4. âyette: "Gebe kadınların ise, bekleme süresi, doğum yapmasıyla son bulur." buyuruluyor.

d) Ayhalinden kesilmiş kadınlar boşandığında onların da iddeti, bu hükmün dışında ayrı bir bekleme süresine bağlıdır. Talâk sûresi 4. âyette: "Kadınlarınızdan ayhalinden ümitleri kesilmiş olanların iddetleri hakkında şüphelenirseniz, onların iddeti üç aydır." buyuruluyor.

Üç ayhali ile çevirisini yaptığımız "kuru" kelimesinin anlamı ve bu anlamın sağladığı hükümler üzerinde ictihad ve yorumlar yapılmıştır:

Iraklılar (rey ve kıyas taraftarı olan ilim adamların)a göre bundan maksat, üç ayhali görmektir.

Hicazlılar (daha çok nakle bağlı olup rey ve kıyas yapmayan ilim adamların)a göre, kadının üç temizlenme görmesidir.

İki tarafın da dayandığı sahih hadisler vardır.

İmam Ebû Hanife ile İmam Ahmed bin Hanbel'in ictihadı "üç ayhali" doğrultusundadır. İmam Şafii ile İmam Mâlik'in ictihadı, "üç temizlenme"

---

1 Müslim: Cabir bin Abdullah (radıyallahu anh)'dan

doğrultusundadır.

Bu ictihad ve yorumlara göre, boşanan kadın, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulan ve ahyali görme durumu olan kadınsa, üç ayhali, ya da üç temizlenme görmedikçe başkasıyla evlenmesi caiz değildir. Bu durum, kadının hem gebe olmadığını kanıtlamak, hem onu daha çekici kılmak içindir.

Aynı zamanda kadının bu şer'i bekleme süresi, tam bir ayrılma değil, belirli bir vakit kocasından ayrı durmasıdır. Çiftlerin tekrar birbirine ısınıp geriye kalan bir, ya da iki talâk bağıyla birleşmeleri için uygun bir ortam anlamınadır; biraz da tamamen boşanmayı önlemek için bir önlemdir. Kocaları bu ortamda, onları geri almaya başkasından daha haklıdırlar.

Rahimlerindekini Gizlemeleri Kendilerine Helal Olmaz

وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِىٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ

Kadının boşandıktan sonra başkasıyla evlenebilmesi için üç ayhali, ya da üç temizlenme beklemesinin gerekli kılınmasının bir takım yararları vardır:

a) Boşandığı kocadan gebe olup olmadığı daha çok bu süre içinde kesinlik kazanır. Böylece kadının dölyatağındaki çocuğun kime ait olduğu şüpheden uzak kalır. Ayrıca kadın istese de bu bekleme suresinde gayri meşru bir yola sapamaz. Şer'i bekleme müddeti bir bakıma kadını koruyucu bir anlam ve önlem ölçüsündedir.

b) Kadın boşandıktan sonra henüz ayhali olmadan ayhali oldum derse ve bekleme süresini çabuk doldurmayı plânlarsa, kocasının kendisine geri dönme hakkını kaybettirir. Çünkü bir ya da iki talâkla boşanan kadının şer'i bekleme süresi bitmeden kocasının rücû' hakkı vardır. Kadın bu süre doldu diye iddia ederse, bu hak kalkmış olur.

c) Ayhali olduğu halde, henüz ayhali olmadım, derse, gerekmeyen bir nafakayı kendi lehine gerektirmiş olur.[1]

d) Gebe olduğu halde bunu inkâr etmesi, kocasının rücû' hakkının kalkmasına neden olur; ne var ki kadının bu tür iddiaları normal süreyle

1 Fazla bilgi için bak: Kurtubi ve Fethul-kadir tefsirlerine. Ayrıca bu konuyla ilgili kaynak fıkıh kitaplarına.

uyum halinde olursa, kabul edilir. Üç ayhali normal olarak ne kadar süreye ihtiyaç gösteriyorsa, o süre dikkate alınır. Müctehit imamlardan bir kısmı bunun en az müddetini birbuçuk ay, bir kısmı 47 gün olarak hesaplamıştır.

Tıbbi tesbite göre: Bu kanamalar normal olarak 28 günde bir tekerrür eder. 3-10 gün sürer. Normal seyri 3-6 gündür. Her ayhali ilkah edilmemiş (döllenmemiş) bir yumurtanın ölümü demektir. Her ay kadının vücudunda bir tek ilkaha (döllenmeye) elverişli bir olgunlaşma meydana gelir. Bu yumurtayı bir ay sağ, öteki ay ise sol yumurtalık verir. Her kadının ayhali görme şekli kendisine göredir ve bir hastalık araya girmezse âdetten kesilme çağına kadar devam eder.[1]

İmam Ebû Hanife ile İmam Şafii üç ayhalinin en erken ancak 60 günde tamamlanabileceğini söylemişlerdir. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Kadın boşandıktan 4-5 gün sonra ayhali olursa, belirtilen süre içinde üç ayhali tamamlanmış olur ki bu her zaman mümkündür. Böylece kadının bu konudaki iddiaları bu süreye göre kabul ya da reddedilir. Başka şahit istenmez.[2]

وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوٓا اِصْلَاحًا

"Kocaları barışmak, arayı düzeltmek istiyorlarsa, belirlenen bekleme süresi içinde eşlerini geri almaya daha haklıdırlar."

Bu âyetle, genel anlamda bir özellendirme yapılmış; üç talâktan aşağı bir boşanma ile boşanmış ve henüz üç ayhali geçmemişse, bir talâk hakkı kaldığından koca karısını geri alabilir, hükmü konulmuştur. Üç ayhali bitiminde koca bu hakkını kaybetmiş olur; ancak kadın da yeniden birleşmek isterse yeni bir nikâh akdinin yapılması gerekir ve iki şahidle belgelenir. Bunda icmâ' vardır.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

"Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde örfe uygun denk hakları vardır."

Kadri yüce ilim adamlarımız, karı-koca arasındaki örfe uygun denk hakları bu konuda şöyle tesbit etmişlerdir:

---

1 Fazla bilgi için bak: Sağlık Ansiklopedisi "Âdet görme" maddesine ve Sağlık Kılavuzu: 1970 baskı aynı maddeye.

2 Fazla bilgi için bak: Kurtubi ve Alusi tefsirlerine.

1. Kadın kocasını hergün güler yüzle, tatlı sözle karşılamalı ve ona gönül çekici bir süslenme fakat sadelik içinde bulunmalıdır. Erkek de karısına çekici görünmek için erkekliğine yakışır ölçü ve biçimde süslenmeli, daha çok bu konuda yaşına ve başına uygun olan bir yol izlemelidir.

Nitekim büyük sahabi İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Doğrusu karıma çekici görünmem için süslenirim!"

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de mutlaka önemli bir konu, engelleyici bir neden olmadığı sürece günlük temizliğini yapar, saç ve sakalını dağınık tutmaz, dişlerini sık sık temizler ve elbisesinin kirlenmemesine, kirlenmişse hemen değiştirilmesine ve yıkanmasına özen gösterirdi.

Bu nedenle:

2. Karı koca günde en az bir iki defa dişlerini fırçalamalıdırlar. Dişlerin temizliği ve beyazlığı insana ayrı bir güzellik verir.

3. Güzel koku sürünmek, her ikisi için de sünnettir. Bunu kadın, sokağa çıkarken değil daha çok kendi evinde sırf kocasının ilgisini toplamak ve çocuklarına güzel örnek olmak için yapmalıdır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yaratılışındaki üstünlükleri ve çevresindekiler tarafından duyulan o lâhuti güzel kokusuna rağmen gözlerine sürme çekmeyi ve güzel koku sürünmeyi ihmal etmezdi. Her türlü maddi ve manevi kirlerden temiz olan hanımları da bu sünnette O'na uyar, günlük temizlik konusunu bu ölçüde tutar ve tavsatmaz (gevşetmez)lardı.

4. Elleri -mümkün olduğu nisbette- temiz tutmak, tırnakları kesmek, saç ve sakal traşına özen göstermek de bu sünnetler arasında yer alır.

5. Cinsel yaklaşmayı da normal temizlik ölçülerine göre sürdürmenin; tiksindirici, nefret verici düzensizlik ve dağınıklıktan uzak bulundurarın psikolojik olarak birçok yararları vardır. Esasen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünneti de bu ölçüler içinde bulunuyordu. Karı ya da kocanın temizlik yönünden dikkatsizlik ya da önemsemezliği cinsel arzunun dumura uğramasına neden olabilir. Bunun için ayhali olan kadına cinsel yaklaşmada bulunmak kesinlikle haram kılınmış ve bu hususta birçok önleyici tavsiyeler yapılmıştır. Ayrıca gece geç vakit seferden dönen kocanın mümkünse evine girmemesi, geceyi başka bir yerde geçirmesi öğütlenmiştir. Çünkü kadın böyle bir vakitte dağınık bir durumda olabilir, kocası bu-

lunmadığı için temizliğe yeterince dikkat göstermeyebilir. Bu da kocasının ona olan ilgisini zayıflatabilir.

Bu konuyu diğer haklar bakımından özetleyecek olursak, sonucu belirlemiş oluruz;

Karı-kocanın birbiri üzerinde örfe uygun denk hakları vardır:

a) Evlenme konusunda Hanefi mezhebine göre, hiçbir kadın velisinin mutlak izni ya da baskısıyla evlendirilemez. Ancak ergen olmayan kız çocukları bu hükmün dışında bulunuyor. Ayrıca evlenmek isteyenler arasında örfe uygun bir denkleşme ve uyum yoksa, o takdirde veli böyle bir evlenmeye engel olabilir.

Bu iki konu dışında kadına evlenme konusunda serbesti tanınmış ve hür irâdesine saygı gösterilmiştir.

b) Nikâh akdi yapılırken kadın isterse bir Tahyir ve Tefviz (istediği zaman boşanma yetkisi) alabilir. Yani İslâm Aile Hukuku kadına bu hakkı tanımıştır. Şöyle ki: Nikâh akdi yapılırken kadın: "İstediğim zaman hâkime başvurup boşanabilirim, ya da ayrılabilirim, yetkisini bana vermen şartıyla evlenirim, nikâh akdinde evet, diyebilirim" der, koca olacak adam da bunu kabul ederse, boşanma hakkı kadına da verilmiş olur.

Bu da İslâm Aile Hukuku'nda kadına, önemli konulardan biri olan boşanma hususunda verilmiş bir haktır. Bu hakkı istemek, istememek kadının hür irâdesine bırakılmıştır.

c) Kadın, kadınlarla ilgili davaları görmek üzere hâkime olabilir. Çünkü kadın, kadınlarla ilgili konuları daha iyi bilir ve mahkemede daha rahat konuşabilir; davalı ya da davacı kadınlar sıkılmadan müdafaalarını yapabilirler. Daha çok Hanefi imamları buna cevaz vermişlerdir.

d) İlim tahsilinde İslâm, kadın-erkek diye bir ayrım yapmamış, her iki cinse de bunun farz olduğunu açıklamıştır. Ne var ki kadın daha çok kendi ruhi ve fizyolojik yapısına uygun bir dalda tahsil yapmalıdır. Çocuklarına dünya ve âhiret ile alâkalı doyurucu bilgiyi verecek, bir düzeye gelmeli ve sağlam bir düşünce yapısına erişerek ne kocasının, ne de başkasının uygun olmayan düşüncelerinin etkisi altında kalmamalıdır.

Şunu da ilâve edelim ki, yalnız dünya ile ilgili bir öğretim ve eğitim

kadını alçak gönüllü yapmaz, bilâkis çoğunu veya bir kısmını gurura ve şımarıklığa itebilir. Bunun için İslâm ilim tahsilini iki cinse de farz kılarken daha çok din ve dünya ilimlerini kasdetmişiir. Çünkü böyle bir bilgi insanı olgunlaştırır.

e) Kadın zengin olduğu takdirde, kocası izin vermezse bile hacca gidebilir. Namaz, oruç ve zekât gibi şahsın kendisini ilgilendiren ibâdetleri de hiç kimseden izin almaya lüzum duymadan yerine getirir; bu konuda da kocasının engel olmasına boyun eğmez.

İslâm böylece ibâdet konusunda da kadının hür irâdesine yeterince saygı duyulmasını emretmiş ve onu bu hususta erkekle aynı düzeyde tutmuştur.

f) Kadın kendi servetinden örfe uygun ölçü ve biçimde harcayabilir ve istediği hayrı yapabilir. Ancak bu konuda kocasıyla görüşüp ortaklaşa karar vermeleri, aile yuvasının huzuru ve devamlılığı bakımından tavsiye edilmiştir.

g) Karı-koca çocuklarını terbiye edip yetiştirmede birbirine denk ölçülerle sorumlu tutulmuşlardır.

Bu konuyu daha geniş biçimde Nisa sûresinde açıklayacağımızdan burada bir özetini vermeye çalıştık,

وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

"Ne var ki erkeklerin kadınlar üzerinde bir üstün derecesi mevcuttur."

Tefsircilerimiz ve diğer ilim adamlarımız bu üstünlüğü şöyle tesbit etmişlerdir; çünkü kadın ile erkeği birbirinden farklı kılan şey yalnız üreme organları değildir; psikolojik ve fizyolojik yapıları, yetenekleri, akıl ve irâdeleri de farklıdır. Hattâ kanları bile cinsiyetlerinin anatomik ve kimyasal özelliklerini taşımakla bir farklılık arz eder.

Aşağıdaki maddeleri de bunlara ilâve edecek olursak, Kur'ân'ın buyurduğu bir üstün derece kendiliğinden anlaşılmış olur:

1- Erkeklerin fiziki yapısı daha kuvvetli ve dayanıklıdır.

2- Olaylar karşısında erkekler daha soğukkanlı ve dayanabilme direncine daha çok sahiptirler

3- Önemli konuları etraflıca düşünüp sabırla sonuca bağlamakta daha itiyatlı ve temkinlidirler.

4- Kitleleri sevk ve idarede ve insan haklarını korumada daha başarılıdırlar.

5- Ailenin yükünü taşımakta, ihtiyaçlarını karşılamakta daha çok kendilerini sorumlu görmektedirler. Bu nedenlerle erkek ailenin reisi sayılmıştır.

Yukarıdaki âyetin az kelimeyle yüksek bir anlatım gücü taşıması, ka-dın-erkek arasındaki hem dengenin, hem farkın en güzel ölçü ve anlamını sergilemektedir. Diyebiliriz ki, İslâm'dan önce ne bir sosyal yapı, ne de çıkarılan kanunnamede kadına bu derece örfe uygun eşit haklar getirilmemiştir. İslâm koyduğu bu ve benzeri eşsiz hükümleriyle karı-koca haklarını, onların fiziki ve ruhi yapılarına göre düzenlemiştir. Bu gerçeğin anlaşılabilmesi, Kur'ân'ın yüksek hikmetlerini, en anlamlı kelimelerle yansıtan âyetlerinin kuru bir çevirisini yapmakla mümkün değildir. Gelişen ilme ve sosyal yapıya paralel bir açıklamaya herhalde ihtiyaç vardır. İşte elinizdeki tefsir bu amaca yönelik olarak hazırlanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle boşanan kadının şer'i bekleme suresinden ve eğer bu boşama üç talâkla değilse, koçanın karısını geri almaya daha haklı bulunduğundan söz edildi; sonra da karı-koca haklarına dokunularak örfe uygun denk yükümlülüğe dikkatler çekildi. Aşağıdaki âyetle boşamanın sayısal durumuna, sayı tamamlanmadan iddet içinde ya örfe uygun biçimde tutmak, anlaşma ümitleri kalmadığında yine örfe uygun ölçü ve anlamda güzellikle onu salıvermek hükmü getiriliyor. Bu arada kocasıyla herhalde geçinemeyen kadının mal (mehir) karşılığında boşanma isteğine dokunuluyor ve kadının ısrarlı isteği karşısında buna cevaz verilebileceğine işaret ediliyor. Bunun dışında kocanın boşadığı kadına, daha önce verdiği, vermekle yükümlü bulunduğu mehir ve diğer bağışları geri almasının helâl olmadığına dikkatle çekiliyor.

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ
تَأْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَإِنْ خِفْتُمْ

أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۖ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

229- Boşama iki keredir. (Ondan sonra kadını) ya örfe uygun tutmak, ya da kendisine iyilikte bulunarak salıvermektir. Onlara (örf ve âdete uygun) verdiğinizden bir şey (geri) almanız size helal olmaz. Ancak karı koca Allah'ın(evlilik hakkında) çizdiği sınırları yerine getirip ayakta tutamayacaklarından korkar ve siz de onların bu sınırları koruyup ayakta tutamayacaklanndan endişe ederseniz, (bu durumda) kadının ayrılmak için (örfe uygun) hakkından vazgeçmesinde ikisi için de bir vebâl yoktur. İşte bunlar Allah'ın koyduğu sınırlar (yasalar)dır; onları haksızlık yaparak aşmayın. Kim artık Allah'ın sınırlarını aşarsa, onlar evet onlar zâlimlerin kendileridir.

İNİŞ SEBEBİ

Câhiliyye devrinde daha çok Arap Yarımadası'nda yaşayanların kadınlara karşı çok haksızca ve hırçınca davranışları olur, onlara tam bir esir muamelesi yaparlardı. Adam karısını boşar, henüz iddeti (şer'i bekleme süresi) dolmadan ona döner; bin defa bile boşasa onu yine elinin altında tutar; istediği zaman yaklaşır; işkence etmek istediğinde hem yaklaşmaz, hem iddet içinde ona döner, tekrar boşar, tekrar döner ve böylece yıllarca onu bir oyuncak gibi kullanır dururdu. Ona ne örfe uygun bir hak tanınmıştı, ne de onun haklarını koruyan bir otorite mevcuttu. Kadının bu durumda başka bir erkekle evlenip yeniden bir yuva kurma şansı da hemen hemen yok gibiydi.

İslâm, gönülleri aydınlatan lâhuti güneşiyle insanlık âlemine yönelince, ayaklar altında çiğnenen kadın haklarını, onların ruhi, fiziki ve sosyal yapılarına göre korudu ve bu hususta gereken bütün hukuki müeyyideleri koydu. Yukarıdaki âyet de bu nedenle indi.

Diğer bir rivayete göre:

İslâm'ın ilk yıllarında adam yüz defa da karısını boşasa, şer'i bekleme süresi içinde ona dönebilirdi. Bu tutum kadınların birçok hakkının çiğnenmesine ve insanlık onurunu kırmaya neden oluyordu. Allah, kadınların nikâha ve örfe dayalı haklarını korumak ve erkekleri bu tarz keyfi

davranışlardan vazgeçirmek üzere yukarıdaki âyeti indirdi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Bir adam, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi ve:

- Ey Allah'ın Rasulü! dedi, Allah (celle celaluhu) boşama iki keredir: Ya örfe uygun tutmak, ya da güzellikle onu bırakmaktır, buyuruyor. Bunun üçüncüsü nerede?

Efendimiz şu cevabı verdi:

- **"Onu, iyilikte bulunarak salıvermek, üçüncüsüdür."**

Yani iki talâkla boşadıktan sonra ya onu iddet içinde örfe uygun geri alır ya da iddeti bitince üçüncü bir talâkla onu güzellikle salıverir ve kadın bu durumda tamamen boşanmış olur.[2]

"Herhangi bir kadın (zorlayıcı bir neden olmaksızın) kocasından boşanmasını isterse, cennet kokusu ona haram olur."[3]

"(Zorlayıcı bir neden olmaksızın) kocasına mal ya da para gibi bir bedel verip boşanmasını isteyen kadınlar münafıkların tâ kendileridir."[4]

"Sehl kızı Habibe, Kays oğlu Sabit ile evlenmişti. Sabit, fizyonomi bakımından çok çirkin bir adamdı. Kadın Hazreti Peygamber'e başvurup boşanmak istediğini ve: "Andolsun ki Allah korkusu olmasaydı Sabit yanıma girince onun yüzüne tükürürdüm" diyerek tiksindiğini anlatmaya çalıştı. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona: **"Sâbit'in sana verdiği bahçeyi kendisine geri vermek ister misin?"** diye sordu. Kadın da "Evet" deyince, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onları ayırdı."[5]

Boşama İki Keredir

Şer'i boşama iki keredir; şer'i bekleme süresi içinde koca karısına rec'at edebilir. Çünkü onu ya bir ya da iki talâkla boşamışsa, nikâh bağını

---

1 Fazla bilgi için bak: Kurtubi, İbn Cerir, İbn Kesir, Alusi, Fethulkadir tefsirlerine ve Nisaburi'nin Esbab-i Nüzul'üne.

2 Ahmed bin Hanbel - Ebû Rezin.

3 Tirmizi - Ebû Dâvud - İbn Mâce - Ahmed bin Hanbel: Sevbân (radıyallahu anh)'den.

4 Tirmizi. İbn Cerir: Sevbân (radıyallahu anh)'den.

5 İbn Mâce.

tutan bir bağ henüz duruyor demektir. Üçüncü bir talâk buna eklenince kalan bağın biri de kopmuş ve dönüşü mümkün olmayan bir yola girilmiştir. Artık kocanın rec'at, ya da yeniden nikâh hakkı kalmaz ve bu durumda -ileride belirtileceği üzere- kadın başka bir kocayla evlenip tesadüfen ondan boşanmadıkça birinci kocasıyla evlenemez.

O halde karısını iki talâkla boşayan kimsenin önünde iki yol vardır: Ya iddet bitmeden karısına dönmek, ya da iddetin bitmesiyle üç talâkla onu güzellikle salıvermektir. Tabii iddet bitmeden üçüncü bir talâk vermekle de kadın yine tamamen boşanmış olur.

Bir Mecliste Bir Defada Üç Talâk Denilse

Müslim ve Ahmed bin Hanbel, Tavus'un İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan naklettiği hadisi rivayet ederek bize bu konuda esneklik arz eden bir hüküm getirmişlerdir:

Rivayete göre: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde, Ebûbekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın hilâfet yıllarında ve ikinci halife Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın hilâfetinin ilk iki yılında, bir mecliste bir defa söylenen üç talâk bir tek talâk olarak sayılmış ve buna göre hükümde uygulamaya gidilmiştir. Sonra Hazreti Ömer (radıyallahu anh) bu hükümde bir değişiklik yaparak şöyle bir ictihadda bulunmuştur:

"İnsanlar kendilerinden yana içinde şefkat ve kolaylık bulunan bir hususta pek acele ettiler. Bunu onlar hakkında üç talâk saysak ya..." Nitekim bunu bu sözüyle üç talâk saydı.

Müslim'in rivayetinde ise, Tavus'tan yapılan nakle göre, Ebû Sahbâ, İbn Abbas (radıyallahu anh)'a dedi ki: "Uygun olmayan görüşünü getir! Gerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında, gerekse Ebûbekir (radıyallahu anh) devrinde üç talâk bir talâk olarak sayılmıyor muydu?" Ebû Sahbâ'nın bu sert sorusu üzerine İbn Abbas (radıyallahu anh) ona şu cevabı verdi: "Evet cidden öyle idi. Ömer (radıyallahu anh) devrinde insanlar talâk konusunda hiç düşünmeden ve duraklamadan şerre düştüler. Bunun üzerine Ömer (radıyallahu anh) da bir defada söylenen üç talâkı bir talâk değil, üç talâk saydı (ve böyle bir ictihadda bulundu)." Bu konuda tam bir icmâ' meydana gelmiş midir? Diyebiliriz ki, ilim adamlarımızın farklı görüş ve tespitleri olmuştur. Ayrıca talâk talâka tabi olur mu, olmaz mı? Bu hususta da ilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Tabiin'in cumhuru

ve birçok sahabe, dört mezhep imamları ve Hz Ali (radıyallahu anh)'den yapılan rivayet, talâkın talâkı takip edeceği anlamında yani bir mecliste üç talâk tabirini bir defada kullanan kimsenin üç talâkı da gitmiş kabul edilir. Çünkü talâk talâka tabi' olur. İlim adamlarından bir cemaat de talâkın talâka tabi' olmayacağı görüşündedir. Bahr sahibi bunu Ebû Musa'dan ve bir rivayetle de Hz. Ali'den, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, Tavus'tan, Atâ'dan ve Cabir bin Zeyd'den nakletmiştir. Kurtuba fakihlerinin de bu ikincilerin görüşünde olduğu rivayet yoluyla anlaşılmıştır.[1]

İkincilerin nakil ve tercihlerinde ümmet için kolaylık vardır.

Kadına Tanınan Haklar ve Kolaylıklar

Boşanma konusunda İslâm Fıkhı kadına birtakım haklar ve kolaylıklar getirmiştir; bunları şöyle özetliyebiliriz:

1. Boşanmada şer'i bekleme süresi,

2. Bu süre içinde bir anlaşma ve uzlaşmaya varılması, kocanın tekrar karısına rücû' etmesi,

3. Erkeğin ancak iki defa rec'at (dönme) hakkının olması, (buna talâk-ı ric'i denir).

4. İkinci kez rec'i talâktan sonra karı-kocanın iyi düşünmeleri ve gelecekleri hakkında öylece bir karara varmaları,

5. Kocanın ayrılmaya karar verdiği takdirde kadını örfe uygun anlamda güzellikle, iyilikte bulunarak salıvermesi, kadından yana İslâm'ın getirdiği hükümlerdir.

İslâm, kocanın boşama konusunda rahat ve hislerinden sıyrılarak düşünebilmesi ve sağlıklı bir sonuca erişebilmesi için sünnete uygun bir boşama düzeni getirmiştir. Cinsel yaklaşma yapılmadan bir temizlenme döneminde bir talâkla boşamasını ve buna eş bir süre beklemesini tavsiye etmiştir.

Şer'i bekleme süresinin konulması hem kadının boşandığı takdirde kendine yeniden bir hayat düzeni kurabilmesi hususunda iyice düşünebilmesini; hem erkeğin attığı bu adımla bir yuvayı yıkmaya yöneldiğini, bu nedenle sağduyu ölçüleri içinde düşünebilme imkânına erişebilmesini,

1 Fazla bilgi için bak: Tefsir-i Menar: C. 2, S. 386. Ve kaynak fıkıh kitaplarına. Ayrıca Kur'ân Ahkâmı / C. Yıldırım.

hislerinden sıyrılarak konuyu dini ahlâk ve milli örfe uygun incelemesini sağlamaktır.

Ayrılma kararı verildiğinde şartlara ve haklara saygı gösterilmesi, kadının güzellikle terkedilmesi, kırıcı, üzücü ve küçük düşürücü söz ve davranışlardan kaçınılması, kadına verilen mehir ve buna yakın anlamdaki haklar ve bağışların geri alınmaması, kadına tanınan haklardan bir kısmıdır. Bu yolda hareket etmek, "İslâm Aile Hukuku"nda yer almış hükümlerdendir.

Boşanma Yetkisi

İnsan haklarını yüce hikmet ve sağlıklı metodlarla koruyan İslâm dini tefviz ve tahyir dışında boşama hakkını kocaya vermiştir. İlk bakışta bir ölçüsüzlük, haksızlık ve adaletsizlik gibi görünen ve kadın haklarını önemsemeyen bir hüküm görüntüsünde olan bu konuyu hikmetiyle, ileride yazacağız. Yarar ve zararlarıyla incelediğimizde karşımıza şu haklı tablo çıkar:

1. Boşama yetkisi sadece kadının elinde olsaydı, geçim sıkıntısı ve benzeri hususlarda tatminsizliğe uğradığında kendini boşar ve bu yüzden erkeği kaldırılması güç mali zararlara sokabilirdi. Kendisi ise tatmin olabileceğini sandığı bir iş, bir yuva bulsun bulmasın fazla bir zarara uğramazdı. Yeni bir eş bulduğu takdirde yeni bir mehir, yeni bir takım haklara kavuşurdu.

Bu yüzden karı-koca haklarını korumada dengesizlik meydana gelir, daha çok erkeğin zararıyla neticelenirdi.

2. Boşanma yetkisi karı-kocanın ikisine eşit anlamda verilseydi, ikisinin bu konuda anlaşmaya varması, görüş birliği sağlaması çok zor, hattâ çoğu zaman imkânsız olurdu.

3. Aile yuvasında bir baş yerine iki baş ortaya çıkar, kocanın otoritesini tesirsiz hale getirebilir, bu yüzden de huzurlu bir yuva sağlanamazdı. Bazı kadınlar bu yetkisini onur kırıcı bir taktik olarak kullanabilirdi.

4. Bir başka neden ise, kadının daha duygusal davranması, erkeğin karar vermede kadından daha sabırlı bulunmasıdır.

İslâm daha çok boşama yetkisini erkeğe verirken onu tamamen serbest bırakmamış, birtakım ağır sorumlulukları ona yüklemek suretiyle

bağlayıcı müeyyideler koymuştur:

a) Üç talâkla boşadığı takdirde bir daha geri alması helâl olmaz.

b) Nikâh akdinde belirlenen mehri hemen ödemesi gerekir.

c) Ayrıca nafaka vermesi, çocuk varsa onların nafakasını düzenli sağlaması ona yükletilmiş bir haktır.

TASAVVUFİ YÖNÜ

İslâm Tasavvuf Tarihi'nde çok önemli yeri olan Şeyh Muhyiddin Arabi (kaddesallahu sirrehu) Fütuhat-ı Mekkiye adlı paha biçilmez eserinde bu konudan, yani kadın erkek arasındaki eşit haklardan ve erkeğin ondan bazı hususlarda üstün yaratılmasından söz ederken özetle şöyle diyor:

"Kadın erkekten bir parçadır. İnsan olmada birleşirler; sonradan bu iki cinse arız olan bir emirden dolayı birbirinden ayrılırlar. Bu farklılık arz eden emir, erkeklik ve dişiliktir. Kadın erkekten alınarak yaratılmıştır. Bu nedenle erkek kadına derin bir ilgi duyar; ona asıl olduğu için de aile reisi olma üstünlüğü belirgin bir anlam taşır. Erkek kadını bir de kendisindeki bu efendilik yani aile reisi olma derecesinin verdiği sevgiyle sever. Kadın da, cüz'ün külle (parçanın bütüne) olan bağlılık ve ilgisiyle erkeği sever. Aslında bu, vatana olan ilgi ve bağlılığın bir tezahürüdür. Çünkü erkek kadının asıl vatanı sayılır. Ayrıca onlardan her biri şehvetin nedeni ve ondan lezzet duyma yeridir. O bakımdan da birbirine karşı hep ilgi duyarlar.

Bazen kadın olgunlukta erkeklerin derecesine ulaşır; bazen de erkek kadınların derecesinden aşağıya doğru iner. Bazen ibâdetlerin hükümlerinde birleşirler, bazen de ayrılırlar. Ne var ki, erkeğin aklının kadınınkine nisbetle bir üstünlüğü vardır. Çünkü erkek kadından önce yaratılmıştır, ondan önce Yaradanını akledip bilmiştir. Hem Allah (celle celaluhu) aynı surette iki defa tecelli etmez. Âdem suretinde tecelli edince artık Havva suretinde tecelli etmemiştir. Böylece ilâhi emir de tekrar etmez. Bir şahsa da iki defa ayrı surette tecelli etmez. İki şahsa da tek surette tecelli etmez.

İşte erkeği kadından bir derece üstün tutan özellik budur."[1]

1 Fütuhat-i Mekkiye: I/679

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle karı-koca arasındaki anlaşmazlığa ve bunun giderilme yollarına dokunuldu. Evlenirken nasıl nezih davranılıyorsa, boşarken de aynı terbiye ve nezaketin gösterilmesi ve örfe uygun biçimde davranılması hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, kadını boşamak isteyen kocanın hem çok düşünmesi, ilerisini görerek adım atması, aksi halde dönüşü mümkün olmayan bir yola girmiş olacağı belirtiliyor. Kadın haklarının korunmasına özen gösterilmesine bilhassa işaret ediliyor; aksine bir yol izleyenlerin kendilerine yazık ettikleri vurgulanıyor.

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۗ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ
بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا ۚ وَمَنْ
يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا ۚ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا
تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ
مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

230- Eğer koca, karısını (iki kez boşadıktan sonra üçüncü kez) boşarsa, artık o kadın başka biriyle evlenmedikçe ona helâl olmaz. Bu ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın koymuş olduğu sınırları koruyup ayakta tutabileceklerini umarlarsa eski karı-kocanın birbirine dönüp yeniden evlenmelerinde

ikisine de bir günah yoktur. İşte bu, bilen bir topluluk için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.

231- Bir de kadınları boşadığınızda şer'i bekleme süresini bitirmek üzere iken onları ya örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutun, ya da örfe uygun iyilik ölçüleri içinde bırakın; haklarına tecavüz için zararlarına (sakın) tutmayın. Kim böyle yaparsa, kendine yazık etmiş olur. Allah'ın size olan nimetlerini ve size öğüt vermek için üzerinize indirdiği kitap ve hikmeti düşünün. Allah'tan korkun, bilin ki Allah her şeyi yeterince bilir.

232- Kadınları boşadığınızda şer'i bekleme süresi sona erince, aralarında örfe uygun iyilik ölçüleri içinde anlaştıkları takdirde, kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. Bununla sizden Allah'a ve âhiret gününe inananlara öğüt veriliyor. Bu sizin için daha uygun ve daha pâk ve nezihtir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

İNİŞ SEBEBİ

Adam iki talâkla karısını boşadıktan sonra üçüncü bir talâkla da boşarsa artık boşadığı kadın ona haram olur ve bir başka adamla evlenmedikçe, o da onu kendiliğinden boşamadıkça ilk kocasıyla bir daha birleşemez. Cahil Araplar, talâk konusunda da kadını oyuncak gibi kullanır; birkaç defa boşar, yine tutar ve ona hiçbir hak tanımazlardı. Allah (celle celaluhu) kadınların bu konudaki haklarını korumak üzere yukarıdaki âyeti indirdi.

Diğer bir rivayette ise şöyle deniliyor:

Ashabdan Ma'kıl bir Yesar, bu âyetin kendisi hakkında indiğini şöyle anlatıyor:

"Kızkardeşimi bir adamla evlendirdim. Bir süre sonra adam kızkardeşimi (iki talâkla) boşadı. Kardeşimin şer'i bekleme süresi dolunca veya dolmak üzere iken adam bana geldi ve karısını geri almak istediğini söyledi. Ben de ona: "Kardeşimi seninle evlendirdim, onu sana ikram ettim, ama sen onun kıymetini bilmedin ve boşadın. Şimdi de tekrar almak istiyorsun. Hayır, vallahi bir daha o sana dönmeyecektir!" dedim. Aslında adam kötü niyet sahibi değildi, aynı zamanda iyi bir insandı da. Kızkardeşim de ona dönmek istiyordu: Bu nedenle yukarıdaki âyet indi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz gerekli uyarıda bulundu ve böylece kız-

kardeşimin, kocasına dönmesine izin verdim."[1]

İLGİLİ HADİSLER

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den soruldu:

Ya Rasûlallah! Bir adam evlendiği kadını üç talâkla boşamış, boşanan kadın başka bir adamla evlendikten sonra ikinci adam onu, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan boşamış. Bu kadın ilk kocasıyla evlenebilir mi, ona helâl olur mu?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şu cevabı vermiştir:

-Hayır, ikinci kocası onun balcağızından, o da onun balcağızından tadmadıkça ilk kocasına helâl olmaz.[2]

"Allah hülle yaptırana da, yapana da lanet etsin."[3]

"Kim ciddi ya da şaka yollu boşar veya köle azâd ederse; ya da nikâhlar veya başkasına nikahlarsa, bu onun üzerine bir hüküm olarak geçerli sayılır."[4]

Yani nikâh, talâk ve azâd konularında ağızdan çıkan söz ister ciddi olsun, ister şaka yollu olsun farketmez.

"Üç şey var ki, ciddisi de ciddi, şakası da ciddi sayılır; Nikâh, talâk ve rec'at (bir iki talâkla boşadıktan sonra iddet içinde kadına dönmek)"[5]

"Üç şey var ki onlarda şaka olmaz: Nikâh, talâk ve köle azâd etmek."[6]

"Size eğreti verilen teke (erkek keçi)den haber vereyim mi?"

Diye sorduğunda, Ashab-ı Kiram:

-Evet, ya Rasûlallah! dedi. Buyurdu ki:

---

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - İbn Cerir - Mefatihü'l-Gayb tefsirleri.

2 Buhari: Talâk konusunda - Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud - Nesâi -İbn Mâce: Talâk konusunda. Taberâni: Nikâh konusunda.

3 Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud ve Tirmizi: Nikâh. Nesâi: Talâk.

4 Ahmed bin Hanbel - Tirmizi: Talâk konusu / İbn Mes'ud'dan.

5 Ebû Dâvud: Talâk konusunda.

6 Taberâni: Nikah konusunda.

"O, hülle yaptırandır. Allah hülle yaptırana da, yapana da lanet etsin."[1]

RİVAYETLER - YORUMLAR

Boşanma konusu, İslâm Aile Hukuku'nda geniş bir yer kaplamaktadır. Gerek sosyal yapıyla olan ilgisi, gerek yetişmekte olan kuşakla bağlantısı, gerekse milli yapıyı ayakta tutmada temel sayılısı itibariyle ailenin, diğer bir deyimle evliliğin önemi ve gereği meydandadır. Bu nedenle gerek Kur'ân'da, gerekse Peygamber'in Sünnetinde bu konuya ağırlık verilmiş, her türlü şüpheleri giderecek ölçü ve anlamda açıklaması yapılmıştır.

Şimdi elimizdeki kaynak tefsirlere ve fıkıh kitaplarına dönüyor, konuyla ilgili rivayetleri, yorumları özetlemeye çalışıyoruz:

a) فَإِنْ طَلَّقَهَا

"Eğer koca karısını boşarsa..."

Yani üçüncü bir talâkla boşarsa, artık o kadın başka biriyle evlenmedikçe ona helâl olmaz. Bu tarz bir yorumda ilim adamlarının görüş birliği vardır.

Nitekim âyetin ilk bakışta anlatım biçiminden, şer'i bekleme suresinde iki talâkla boşamış, sonra üçüncü bir talâkla da boşayarak üçü tamamlamıştır, hükmü anlaşılmaktadır.

b) حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ

"Başka biriyle evlenmedikçe..." cümlesinden ilim adamları farklı üç hüküm çıkarmışlardır. Bu konuda ictihadlar arasında da farklı sonuçları görmekteyiz:

1. Medine'nin seçkin din âlimlerinden Said bin Müseyyeb'e ve ona uyanlara göre, diğer bir adamla evlenmekten maksat, mücerret akittir. Bunda cinsel yaklaşma şart değildir. Tabiinden büyük müfessir ve fakih Said bin Cübeyr de aynı görüştedir.

2. El-Hasan bin Ebi Hasan'a göre, bu konuda yalnız cinsel yaklaşma yeterli değildir, inzâl da şarttır. Yani nikâh akdiyle birlikte inzal meydana gelen bir cinsel yaklaşma şarttır; aksi halde bundan boşandığı takdirde ilk

1 Ahmed bin Hanbel - Nesâi - İbn Mâce: Nikâh konusu / İbn Mes'ud'dan.

kocasıyla evlenmesi helâl olmaz.

3. İlim adamlarımızın cumhuruna göre, soyut bir cinsel yaklaşma yeterlidir; inzal şart değildir. Şöyle ki: İki üreme (cinsel) organının sünnet kısımlarının birleşip kavuşması, başka biriyle nikahlanmış anlamını taşır. Zaten bu tür yaklaşma, cinsel yaklaşma sayıldığından orucu ve haccı bozar; zina konusunda had gerektirir ve tam mehir vermek için yeterlidir.

Birincilerin görüşünde, boşandıktan sonra kadın başka bir kocayla soyut bir akitle evlenmiş sayılacağından, bu ölçü ve anlamda ondan da boşanırsa ilk kocasıyla evlenebilir, sonucu çıkıyor. Bu görüşte rahatlık ve kolaylık vardır. Ne var ki sahih hadislerin zahiriyle bağdaşmamaktadır.

İkincilerin görüşü, sahih hadisle kısmen bağdaşır anlamdadır. Cumhurun görüşü ise, hadisin asıl delâlet ettiği mânayı daha çok yansıtır ölçüdedir.

Konuyu usûl ilmine göre inceleyecek olursak, deriz ki:

Hüküm, isimlerin başlangıcıyla mı, yoksa sonucuyla mı bağlantı yapar? Başlangıcıyla dersek, birincilerin görüşünü uygun kabul etmemiz gerekir. Sonucuyla dersek, hem üreme organlarının iyice kavuşmasını, hem inzal meydana gelmesini şart koşanların görüşünü uygun kabul etmemiz gerekir. Çünkü bu tarz nikâhta cinsel yaklaşmada balcağızın sonuna kadar tadılması aranır.[1]

Nitekim Hazreti Âişe (radıyallahu anha) validemizden bu anlamda şu hadis rivayet edilmiştir:

"Adam karısını üç talâkla boşarsa, o kadın başka biriyle nikahlanıp, nikâhlandığı erkekle birbirinin balcağızından tatmadıkça ilk kocasına helâl olmaz."[2]

Mezhep imamları bu konuda yukarıdaki hadise ve yakın mânadaki diğer sahih hadislere dayanarak delil getirmişlerdir.

c) Boşadığı kadınla yeniden evlenebilmek için onu mut'a (muvakkat) nikâhla, yani belirli bir süreyle başkasına nikâh ettirip ona boşattıktan sonra evlenen kimseye peygamber diliyle lanet edilmiştir. O halde bu

---

1 Geniş bilgi için bak: Kurtubi - İbn Cerir - Alûsi tefsirleri

2 Dârekutni: Hz. Âişe (radıyallahu anha)'dan.

maksatla yapılan hülle kesinlikle haramdır; hem yaptıran, hem yapan ağır bir suç ve büyük bir günah işlemiş sayılır.

Mezhep imamlarının çoğu bu ictihad ve görüştedirler. Pek azı farklı bir görüş ortaya koymuşsa da müftabih değildir. İmam Sevri bu konuda başka kocayla yapılan nikâh sahihtir, boşaması şartı ise hükümsüzdür, demiştir. Ünlü hukukçu İbn Ebi Leylâ da aynı görüştedir. Bu konuda İmam Azam ve arkadaşlarından birbirini tutmayan farklı rivayetler yapılmışsa da en doğru olanı, hülle şartıyla yapılan nikâhın kadını ilk kocasına helâl kılmayacağıdır.

Bütün bu görüş ve ictihadlara rağmen, hüllenin haram olduğuna dair sahih hadisler bize konuyu bütün açıklığıyla sergilemektedir.

Nitekim İmam Şafii'den yapılan bir rivayete göre, nikâh akdinde öne sürülen böyle bir şart, yapılan akdi hükümsüz kılar. Fasit bir nikâh ise, üç talâkla boşanan bir kadını ilk kocasına helâl kılmaz. İlim adamlarımızın cumhuru da aynı görüştedirler.

Yapılan sahih rivayete göre: Hazreti Ömer (radıyallahu anh) bu konuyu sert bir dille tenkit etmiş ve: "Hülle yaptıranla, yapan tesbit edilip bana getirilirse, ikisini de recm ederim" demiştir.[1] Oğlu Abdullah bin Ömer, bunun nedenini sorduğunda halife şu cevabı vermiştir: "Çünkü ikisi de zina suçu işlemiştir."

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ
بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

"Bir de kadınları boşadığınızda şer'i bekleme süresini bitirmek üzere iken onları ya örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutun, ya da örfe uygun iyilik ölçüleri içinde bırakın."

Bu âyet üzerinde yorumlar:

a) İki talâkla boşanan kadınların iddeti (şer'i bekleme süresi) bitmek üzere iken onları örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutun, yani onlara bu ölçü içinde dönün. Süre sona erdikten sonra artık kocanın dönme hakkı kalmaz. Kadın isterse birleşebilirler, istemediği takdirde onu bu konuya

1 Kurtubi - İbn Cerir tefsirleri.

kimse zorlayamaz.

b) "Örfe uygun tutun ve örfe uygun salıverin"den maksat, kadının kocası üzerindeki haklarının yerine getirilmesidir. Barınak, elbise, günlük yiyecek gereksinmesi ve benzeri haklar, bunun kapsamına girer ki, bu daha çok günün örfüne ve şartlarına göre değer taşır. Koca örfe uygun olanı yerine getirmediği takdirde, kadını bırakması gerekir. Bunu yapmadığında hâkim, kadının daha fazla zarara uğramamasını dikkate alarak onu boşattırır.

Nitekim İmam Mâlik, İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel bu anlamda ictihadda bulunmuşlardır. Ashab-ı Kiramdan Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anhum)'un aynı mânada ictihadda bulundukları sahih rivayetle sabit olmuştur.

Rey tarafdarları bu konuda bir esneklik getirmeye çalışmışlardır.

وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا

"Haklarına tecavüz için, zararlarına (sakın) tutmayın!"

Anlamındaki âyet, birincilerin ictihadına dayanak olarak alınmıştır.

c) İki talâkla boşanıp şer'i bekleme süresi sona erince karı-koca birleşmek isterlerse, örfe uygun bir ortam da mevcutsa o takdirde onlara engel olmak doğru değildir. Kur'ân bunu açık bir anlatım biçimiyle yasaklamaktadır. Dolayısıyla velilerle hâkimler uyarılıyor.

Nitekim Ashab'dan Ma'kıl bin Yesar olayı, konumuzu aydınlatmaktadır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in ona: **"Eğer mü'min isen kızkardeşinin Ebû Beddah'la evlenmesine, birleşmesine engel olma!"** buyurması yeterli delildir.

İslâm Hukuku'nda Örfün Yeri

İslâm Hukuku'nu tamamlayıcı kaynaklardan biri de, gerek şeriat, gerekse akıl yönünden yararlı kabul edilen örf ve âdetlerdir. Müslüman halkın bu ölçü ve anlamda kendiliğinden uyup sürdürdüğü örf ve âdetler, müctehid imamlar, ünlü İslam hukukçuları tarafından daima dikkate alınmış ve ona göre ictihadda bulunularak uygun hükümler konulmuştur.

Bu nedenle son asır içinde yetişen büyük hukukçu Cevdet Paşa, Me-

celle'de bu konuyu özetleyip genel ölçüde bir kural haline getirirken şu sözleri kullanmıştır:

"Beynettüccar (tacirler arasında) mâruf olan şey beyinlerinde şart gibidir." (mec: 44).

"Örfen mâruf olan şey şart kılınmış gibidir." (mec: 43). "Örf ile ta'yin nas ile ta'yin gibidir." (mec: 45) "Âdet muhakkemdir." (mec: 36).

"Nasın (insanların) isti'mali bir hüccettir ki onunla amel vâcib olur." (mec: 37).

O bakımdan İslâm Hukuku'nda kabul edilen örfler daima dinin genel ölçüleri ve bir de sağduyu ile uyum halinde olan iyi ve yararlı alışkanlıkta ve geleneklerdir. Müctehid imamların örfe ve âdete dayalı olan hükümlerini gözden geçirdiğimizde hemen hepsinin de o günkü Müslüman halkın hayrından yana olduğunu görürüz.

Selçukiler ve daha çok Osmanlılar devrinde birçok yeni olaylarla, meselelerle karşılaşıldığı için şer'i hukukun yanında örfe göre bir takım yasalar ve yönetmelikler meydana getirilmiştir. Özellikle Kanuni'nin Kanunnamesi'nde bunun çok açık örnekleri mevcuttur. Bunlara "Kanunname-i Al-i Osman" (Osman oğulları Kanunnamesi) denir ki bu, Şer'i hukukun yanında, ama onun ışığı altında idari, mali, cezai alanlarda Osmanlı örfüne göre, padişahların sırf kendi otoritelerine dayanarak çıkardıkları kanun ve nizamların bir araya getirilmiş şeklidir.

Kur'ân-ı Kerim'de gerek şahsi hukukta; gerek aile hukukunda ve gerekse diğer hukuki konularda "mâruf şekilde" emredilmesi, günün şeriata ve akla uygun örf ve âdetlerine kapıyı açık tutması anlamını taşır. Nitekim Aile Hukuku'nda yukarıda konumuzu oluşturan âyette özellikle boşama konusunda kadının örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutulması ya da örfe uygun iyilik ölçüleri içinde salıverilmesi emredilmektedir.

TARİHI YÖNÜ

İslâm saadet güneşi henüz Mekke'nin ufkunda doğup yükselmeden Arap Yarımadası'nda sayılmıyacak kadar kötü âdetler, çirkin gelenekler vardı. Kadının velisi sayılan kişiler, istemediği halde kızlarını, kizkardeşlerini ve velisi bulundukları diğer kız ve kadınları zorla evlendirirlerdi. Kız kendine uygun bir erkekle evlenmek istese de veli izin vermedikçe bu

mümkün olmazdı. O nedenle birtakım suçlar ve cinayetler işlenir, nice aile yuvaları yıkılırdı. İslâm bu kötü âdetleri 232. âyetle kaldırdı. Nitekim yukarıda çevirisini sunduğumuz Ma'kıl bin Yesar'ın kızkardeşinin tekrar kocasıyla birleşmesinde ortaya çıkan engeli kaldıran Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sözü çok geniş ve o oranda kapsamlı bir anlam taşımaktadır.

Ayrıca yine o devirlerde Araplar arasında hülle usulü çok yaygın idi. Zavallı kadınlar erkeklerin elinde perişan olur, onur kırıcı davranışlarla her zaman yüzyüze bırakılırlardı. İslâm dini bu tarz ahlâk dışı ve annelik şerefini zedeleyici, kadınlık onurunu kırıcı âdeti de kaldırdı. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hülle yaptıranı da, yapanı da lanetledi. Kocasından tamamen boşanan bir kadın gerçek anlamda evlendikten ve yine gerçek anlamda boşandıktan ve bu hususta hülle amacı taşımadıktan sonra ilk kocasıyla anlaşabilirse, örfe uygun hakları koruyabilmeleri şartıyla evlenebilirler.

Tabii ikinci kocayla evlenme şartı, karısını boşamak istiyen adamı, işin nereye varacağı hakkında ciddi bir düşünceye sevketmektedir. Dönüşü çok zor, hattâ imkânsız bir yola adım atarken sonucu dikkate almasını uyarmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle evlenme ve boşanma konularının önemli bölümleri açıklandı; kadınların haklarını daha çok örfe uygun korumaları hususunda gerekli uyarılar yapıldı. Aşağıdaki âyetle, ayrılan, ya da boşanan çiftlerin çocukları varsa, onu emzirme ve besleme konusunda ana ve babanın nasıl hareket edeceği, sorumluluklarının ölçüleri neler olduğu belirtiliyor. Örfe uygun bir yol tutulmasına, ayrılan karı-kocanın birbirini zarara sokmamasına, ölçülü ve âdil davranmalarına, duygusal ve peşin hükümlerden sakınmalarına dikkatler çekiliyor. Ayrıca çocuğun hem anasına, hem onun sütüne olan ihtiyacı üzerinde duruluyor. Ana sütü yetmediğinde, ya da emzirmesini engelleyecek zorunlu bir nedenin araya girmesinde bir sütanne tutulması hatırlatılıyor, babanın bu konuda sorumlu olduğu bilhassa belirtiliyor.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ
لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ
أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ
تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

233- Analar çocuklarını, baba, süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa, iki tam yıl emzirirler. Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir. Herkese ancak gücüne (mali yapısına) göre sorumluluk yüklenir. Ne anne çocuğundan olayı, ne de çocuk kendisine ait olan baba çocuğundan dolayı zarara uğratılsın. Vârise düşen de aynı şeydir. Ana ile baba aralarında danışa ve karşılıklı anlaşarak çocuğu (iki yıl tamamlanmadan) memeden kesmek isterlerse kendilerine bir günah yoktur. Çocuklarınızı sütanne tutarak emzirtmek isterseniz, emzirme ücretini örfe uygun ölçü ve miktarda verdiğiniz takdirde üzerinize yine bir vebal yoktur. Allah'tan (bu hususta da) korkun; bilin ki Allah herhalde yaptıklarınızı görüp bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Arap Yanmadası'nda yaşayan halkın gerek nafaka konusunda, gerek çocuğu emzirme, ya da sütanasına verme konusunda sağlam ve güvenilir bir ölçüleri, yasaları yoktu. Kadını boşadığı halde ondan doğan çocuğunun beslenme sorumluluğunu bütün ağırlığıyla kadına yükleyenler olurdu. Ona nafaka ve ücret diye bir hak tanıyanları pek azdı. Kur'ân, insan haklarına her konuda olduğu gibi bu konuda da rahmet kapısını açtı, kadınların ve yavrularının haklarını korudu. Yukarıdaki âyet daha çok bu nedenle indirilmiştir.

RİVAYETLER - YORUMLAR

Aile Hukukuyla ilgili olan evlenme, boşanma, nafaka ve emzirme gibi konuları İslâm en âdil ölçülerle düzenlemiş, her hak sahibinin hakkının verilmesini, her sorumlu bulunanın sorumluluk ölçü ve oranını bilmesini emretmiştir.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

"Analar çocuklarını, baba, süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa, iki tam yıl emzirirler."

Bu âyetle hem boşanan annelere, hem boşanmayan annelere seslenilmektedir.

Çocuğun beslenmesi önemli bir konu olduğundan Kur'ân'da buna geniş yer verilmiş ve bu konuda anne ile babanın sorumlulukları belirtilmiştir:

a) Müfessir Süddi'ye göre, çocuğunu emzirip beslemede anneler daha uygun ve daha haklıdırlar. Çünkü anne sevgisi hiç bir sevgi ve ilgiye benzemez. Küçük yavruyu anne kucağından ayırmak her ikisine de zarar verir.

Ancak boşanan anne başka biriyle evlenirse, o takdirde durum değişir, çocuk için bir sütanne tutmak daha uygun olur. Bu da babaya düşer.

b) Baba, çocuğunu emziren annenin ücretini, yiyecek ve giyeceğine, yani asıl ihtiyaçlarına yetecek ölçüde ödemekle yükümlüdür. Bu yükümlülük için bir sınır konulmamıştır. Beldenin ve Müslüman halkın örfüne göre hareket edilir.

Âyette bu husus şöyle belirtiliyor: "Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir."

Anne boşanmamışsa, haliyle kocası onu yedirip giydirmekle yükümlüdür. Âyet burada daha çok boşanmış bulunan anaya işaret etmektedir.

Nitekim Utbe kızı Hind, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

-Ey Allah (celle celaluhu)'nun Rasulü! Kocam Ebû Süfyan oldukça cimri bir adamdır; bana ve çocuklarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Ancak ben haberi olmaksızın onun malından alıp harcasam bir günah altına girmiş olur muyum?

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona şu cevabı verdi:

- **Sana ve çocuklarına örfe uygun biçimde yetecek kadar alabilir-**

sin (veya al.)[1]

c) Çocuğu iki tam yıl, ya da belirli bir süre emzirmek anneye vâcib midir, yoksa onun için bir hak ve görev midir? Âyet bu iki mânayı birden içermektedir. İlim adamlarından bazısına göre, boşanmamış bir anne -örf ve âdetlerinde uygulana gelen bir yöntem yoksa- çocuğumu emzirmekle yükümlüdür. Örflerinde sütanneye verme, ya da mama ile besleme varsa, o takdirde anne yükümlü değildir.

d) İmam Mâlik'e göre, anne hiç bir durumda yükümlü değildir. Ancak babası ölür, çocuğa da bir mal bırakmazsa o takdirde anne onu emzirmekle yükümlü tutulur. Ama nafakasına yükümlü sayılmaz.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, anne belirtilen durumda da yükümlü değildir. Çocuk Beytülmal'dan harcanan bir parayla emzirtilir.

e) Boşanan kadına çocuğu emzirip beslemek vâcib değildir. Bu hususta baba yükümlüdür. Meğerki anne kendi istek ve arzusuyla çocuğu emzirip besleye.

İmam Şafii'ye göre, çocuğu emzirtmek ancak babasına, o ölmüşse, çocuğun dedesine vâcibdir. Yani baba ya da dede çocuğun beslenmesi ve emzirilmesi için anasına ücret vermekle mükelleftirler. Anasını bu konuda -bazı istisnalarla- zorlayamazlar.

f) Çocuğu iki tam yıl emzirmek şart değildir, buna gerek de yoktur. Ancak babası böyle bir istek içindeyse, herhangi bir anlaşmazlığa kapı açmamak için onun bu isteğine uyulur.

Âyette "Babası, süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa.." cümlesi belirtilen manâya delâlet etmektedir. İki tam yıl deyiminin getirilmesi, emzirme süresi üzerinde çocuğun anasıyla babası arasında çıkacak olan muhtemel bir anlaşmazlığı önlemek içindir.

g) İmam Mâlik, İmam Şafii, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve birçok mezhep imamları ile mezhepte ictihad yapan müctehidler bu âyete dayanarak, sütanneliğin ve süt kardeşliğin iki yaşına kadar meydana gelen emzirmeyle gerçekleşebileceğini söylemişlerdir. İki yaşından sonraki emme ve emzirmenin bu konuya tesiri yoktur. Hadiste de: "**Süt kardeşlik**

1 Darekutni, Kurtubi ve İbn Cerir.

ancak iki yıl içindeki emme ve emzirmeyledir."[1]

h) "Çocuğun (ana rahminde) taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır,"[2] anlamındaki âyete dayananlar süt emme süresini ana rahmindeki süreye göre belirlemişlerdir. Ana rahminde, örneğin yedi ay kalan çocuğun süt emme süresi 23 aydır.

i) Ücret ve nafaka konusunda iki taraf da zarara uğratılmamalı; örfe ve bütçeye uygun bir oran belirlenmelidir.

Anne, babayı daha ağır yük altına sokmak için çocuğu emzirmekten kaçınmamalı, fazla bir ücret isteğinde bulunmamalıdır. Baba da, anne çocuğu emzirmek istiyor ve bu konuda ısrar ediyorsa, buna engel olmamalıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi böylesine duygusal bir engel hem anneye, hem çocuğa zarar verir.

Çocuğun babası ölürse, aynı sorumluluğu onun vârisi yüklenir. Bu vâris ya babanın, ya da çocuğun vârisi olabilir. Babası ölen çocuk ona vâris oluyor ve kendisine yeterli bir mal kalıyorsa, çocuk bu mal ile beslenir. Böyle bir mal kalmamışsa, başka bir geliri de yoksa, babasının ölümünden sonra çocuğa vâris olabilecek yakınına onu beslemek, nafakasını vermek gerekli olur.[3]

Ana ile Çocuğu Arasındaki Sevgi Bağı

"Ana, yavrusunu "biberon"la beslese bile bağrına basmalı, göğsüne yaklaştırmalı, sevgi bağını koparmamalı."

Çocuğu emzirmek hem anne için, hem yavru için yararlıdır. Önce anne sütünün bebek için en iyi gıda olduğunu biliyoruz. Çünkü anne sütünde gerekli maddeler tam bebeğe yeterli ölçüdedir. Ayrıca bebeği hastalıktan koruyucu özelliği de vardır. Diyebiliriz ki, anne sütü alan çocuk daha az hastalanır; nezle, astım, bronşit, alerji gibi illetlerden ve mikroplu hastalıklardan korunur.

Annenin çocuğunu emzirmesi, yukarıda belirttiğimiz gibi kendine

---

1 Darekutni.

2 Ahkâf sûresi âyet: 15

3 Bu konuda fazla bilgi için bak: Kurtubi, Alûsi, İbn Cerir, İbn Kesir, Mefatihu'l-Gayb ve Fethulkadir tefsirlerine. Ayrıca kaynak fıkıh kitaplarına.

de faydalıdır. Ana-yavru bağları daha çok sağlamlaştığı gibi, süt veren kadın daha çabuk zayıflar. Emzirmek bedenden günde ortalama 1000 kalori eksiltir. Süt vermek rahmin (döl yatağının) çabucak toparlanıp doğumdan önceki durumuna dönmesine yardımcı olur. Çocuklarını emziren kadınların orta yaşa gelince yüksek tansiyondan şikâyet etmedikleri de anlaşılmıştır. Bunun nedeni bilinmemekle beraber süt vermenin tansiyon dengesini sağladığı tesbit edilmiştir.

İdeal süt verme süresi 4-6 aydır. Bununla beraber birkaç hafta bile büyük fayda verir. Emzirmenin dokuz ay sürmesinde de büyük yararları olduğunu söyleyen uzmanlar vardır. Çünkü anne sütü hem mükemmel besleyici, hem temiz ve mikropsuzdur. Çocuğa hastalıklara karşı direnç sağladığı görülmüştür. Çocuğun ayrıca bedeni ve zihni gelişmesinde anne sütünün rolü inkâr edilmeyecek bir düzeyde bulunuyor. Anne ile çocuk arasındaki duygusal bağı kuvvetlendirmede ise sütün, yani ana memesinin etkisi çok büyüktür. Sun'i mama hiçbir zaman bu ölçü ve anlamda bir etki sağlayamaz.

Ne var ki, çocuk yedi sekiz aylık olunca, hatta altı aylık devresinde bile anne sütünün yanısıra lüzumu kadar besleyici mama alması gerekir. Bu devreden sonra sadece anne sütüne bağlı bırakılmamalıdır. Bazı uzmanlara göre üç-dört aylık iken anne sütüyle birlikte mama verilmelidir. Ama her şeye rağmen anne sütünün çok yararlı olduğu söz götürmez bir gerçektir.

İLMI YÖNÜ

Anne Sütünün önemi

Bu konuda çok şeyler yazılmıştır. 74 Sayılı Bilim ve Teknik Dergisi'nde SCIENCE ET VIE adındaki bir yabancı dergide bununla ilgili çıkan yazıyı aynen nakletmeyi uygun buldum:

"Tarih gözüyle, meme vermek (emzirmek), bebeklerin beslenmesi bakımından her zaman tek doğal (tabii) yol olarak görülmüştür, Kur'ân'da "Anneler yavrularını iki yıl süre ile emzirirler." diye emredilmektedir. Eski Mısır'da, bebekler üç, İncil'in bir bölümünde ise iki yaşına kadar meme emiyorlardı; İsa'dan önce IV. yüzyılda Isparta'da bir kanun kadınları yavrularını meme ile beslemeye zorunlu kılıyordu. Hindistan'da bir çocuğun, annesi tarafından ne kadar uzun emzirilirse o kadar uzun yaşıyacağı sanılıyordu. Hatta çocukların sekiz ya da dokuz yaşına kadar meme emmesi de pek nadir değildir. Daha kırk sene öncesine kadar Çinli ve Japon anne-

ler çocuklarına beş altı yaşına kadar meme veriyorlardı. Fakat Eskimolar 15 yaşına kadar meme emen çocuklarıyla bu tür rekoru kırıyorlardı.

Beslenme bilimindeki gelişmelere paralel olarak meme ile süt vermenin, küçük bir yavrunun tam olarak beslenmesi bakımından tek yol olduğu anlaşılmaktadır. Bir uzman şöyle diyor:

"Besleyici bir karışım tertibinde memeler, değme bilginin zekâsından usta çıktılar."

Ana sütü gerçekten bebek bedeninin gelişmesi için zorunlu olan aylarda bütün temel metabolik gereksinmeleri tam olarak karşılamaktadır. Süt yaklaşık olarak altıncı aydan itibaren bebeğin bütün gereksinmelerini karşılamazsa, katı besinlerle birleştirilerek yine aylarca cok önemli bir rol oynayabilir.

Ana sütü sadece bir besin olmakla kalmıyor, aynı zamanda bünyenin bulaşıcı hastalık mikroplarına karşı direnme gücünün artmasına yardım ediyor. Meme ile beslenen çocukların birçok hastalıklara, özellikle çocuk felcine ve sıtmaya daha az yakalandığı görülmüştür. Bilhassa ağız sütünün, memeler tarafından hemen doğumdan sonra üretilen ilk sütten önceki bu sıvının rolü şimdi daha iyi bilinmektedir. Söz konusu sıvı çocuğun bünyesini enfeksiyonlara ve daha çok bağırsaktakilerle alerjilere karşı korumaktadır.

Ana sütünün bebekler tarafından hazmı kolay olduğu gibi anne tarafından herhangi bir hazırlığı da gerektirmemektedir."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle boşanma konusu, talâk sayısı, şer'i bekleme süresi belirtildikten ve kadın haklarının korunmasında gereken uyarılar yapıldıktan sonra emzirme konusuna yer verildi; çocuğun ana sütüne olan gereksinmesine ve karı ile kocanın bu hususta örfe uygun meşru ölçüler içinde anlaşma yapmalarına dikkatler çekildi. Aşağıdaki âyetlerle aynı konuları tamamlayıcı anlam ve ölçüde kocası vefat eden kadınların şer'i bekleme süresi anlatılıyor, bu durumda olan kadınlara açıktan evlenme teklifinde bulunulmaması, süre bitmeden gizli bir sözleşmeye gidilmemesi emrediliyor. Böylece yaslı ve üzüntülü bulunan bir aileye her bakımdan saygılı ve ince davranılması hatırlatılıyor. Ancak evlenmeye istekli olduğunu erkek kapalı bir anlatımla çıtlatırsa bunda bir vebal olmadığı bildiriliyor.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ
وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ
بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم
بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ
النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ
فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

234- Sizden ölenlerin geriye bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler; bekleme süresini doldurunca artık kendi haklarında örfe uygun meşru biçimde yaptıkları şeylerden dolayı size günah ve sorumluluk yoktur. Allah ne yaparsanız bilir.

235- Bu durumda olan kadınlara evlenme isteğinizi kapalı bir şekilde çıtlatmanızda, ya da içinizde gizli tutmanızda size bir vebal yoktur. Allah (celle celaluhu) bilir ki onları herhalde anımsayacaksınız; ama meşru sözler dışında kendileriyle gizlice sözleşmeyin; gerekli şer'i bekleme süresi sona ermeyince nikâh akdine kalkışmayın. Bilin ki, Allah içinizde olanları (içinizden geçenleri) bilir. Artık Allah'tan korkup sakının ve yine bilin ki, Allah çok bağışlayan ve çok yumuşak ve geniş sabır sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm'dan önce ve İslâm'ın ilk yıllarında erkek ölüp geriye karısını bıraktığında kadın bir yıl evde bekler ve bu süre içinde ölen kocasının malıyla geçimini sağlar, gereksinmelerini karşılardı. Bir yıl geçmeden evlenemez, şahsi hürriyetini kullanamazdı. Bu durum, hem kadın için, hem ölenin diğer vârisleri için yararlı bir sonuç vermiyor, birtakım huzursuzluklar doğuruyor ve kırıcı ölçüde sürtüşmelere yolaçıyordu. Yukarıdaki âyet her iki tarafın haklarını ve kişisel hürriyetlerini kullanmaları için bu, süreyi dört ay on güne indirmiş oldu. Nitekim Bakara sûresi 240. âyetin tefsirinde bu

konuya tekrar dönüp iki âyet arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışacağız.

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Mâlik kızı Furay'â'ya:

"Farz olan şer'i bekleme süren sona erinceye kadar evinde oturup bekle!" buyurmuştur.[1]

"Allah'a ve âhiret gününe inanan hiçbir kadına ölü üzerine üç günden fazla (yas tutup) süslenmeyi terketmesi helâl olmaz. Ancak ölen kocası için dört ay on gün süslenmeyi terkeder."[2]

"Ümmü Seleme (radıyallahu anha) diyor ki: Bir kadın, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

"Ya Rasûlallah! Kızımın kocası öldü. Şimdi de gözü ağrıyor, ona sürme çekebilir miyiz?

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

-Hayır, ancak dört ay on gün sonra. Cahiliye devrinde sizden birinin kocası ölünce bir yıl beklerdi."[3]

Sürme çekmek aslında süs sayıldığından men'edilmiştir. Ama ilâç olarak kullanmakta hiçbir sakınca görülmemiştir. Özellikle o devirde Arap Yarımadası'nda sürme hem kadınlar, hem erkekler için gözlere sürülen ve rağbet edilen bir süs vasıtası olarak çok yaygın idi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kocası ölen bir kadını yabancı erkeklerin nazarından korumak için buna engel olmuştur. Âyette de bu hüküm çok açık biçimde belirtilmiştir.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ

"Kocası ölen kadınlar kendi kendilerine dört ay on gün beklerler.."

Bu düzeyde olan kadınlar üç farklı durumdadırlar:

---

1 Ebû Dâvud - Tirmizi - Nesâi - Taberâni - Darekutni: Talâk konusu

2 Buhari - Müslim: Ümmü Habibe ve Zeyneb (radıyallahu anhuma)'dan.

3 Buhari - Müslim: Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan.

1. Ölen kocasıyla cinsel yaklaşmada bulunmuş olan,

2. Nikâh akdi yapılmış fakat cinsel yaklaşmada bulunmamış olan,

3. Gebe olan.

Konuyla ilgili âyetin açık anlatımından bu üç farklı durumda olan kadınların aynı hükmün kapsamına alındığı anlaşılıyor. Ama ne var ki Talâk sûresi dördüncü âyette: "Gebe kadınların ise bekleme süresi, doğum yapmasıyla son bulur." cümlesiyle, gebe olan kadınlar bu hükmün dışında tutulmuştur. Diğer ikisinin bu hükmün kapsamında kaldığını ise, şu rivayet açıklığa kavuşturmuştur:

Büyük sahabi İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den soruldu:

-Bir kadın evlendikten sonra kocası, henüz kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan ve mehir olarak bir nisbet belirlemeden ölürse, kadın ne kadar süre beklemelidir? Mehir hususunda tam bir mehir mi, yarı bir mehir mi verilmelidir?

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) bu soruyu birkaç defa kendisine başvurulduğu halde cevaplandıramadı. Sonra ısrar edilince dedi ki:

-"Ben bu konuda sadece kendi görüş ve ictihadıma göre cevap veriyorum; eğer doğru verebilirsem bu Allah ve Rasûlündendir. Hatalı bir cevap verirsem, o benden ve şeytandandır. Allah ve Rasulü benim hatalı cevabımdan beridirler: Bu durumda olan kadına tam mehir verilir ve onun için şer'i bekleme süresi de gerekir ve aynı zamanda kocasına vâris de olur."

Aynı mecliste bulunan Ma'kıl bin Yesar (radıyallahu anh) ayağa kalkıp dedi ki:

Ben Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den işittim, Berva' binti Vâsık hakkında senin verdiğin hükmü verdi.."

Bunun üzerine İbn Mes'ud (radıyallahu anh) son derece sevindi ve Allah'a hamdetti.[1]

---

1 İmam Ahmed bin Hanbel - Tirmizi ve Eshabı Sünen: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan. Tirmizi bu hadisi sahih görmüştür.

Kocası Ölen Kadının Ağırbaşlı Davranması ve Dikkatleri Üzerine Çekecek Biçimde Süslenmemesi

Kadın, ruhi ve fiziki yapısına uygun bir hayat düzenine kendini hazırladığı oranda saygınlık kazanır. Böyle bir kadının ruhundaki duyarlık ve incelik kelimelerle anlatılamayacak özelliktedir. Aile yuvası onun bu duyarlık ve inceliğine daha anlamlı bir ağırbaşlılık ve saygınlık getirir. Azçok kültürlü bir koca, böyle bir eşe ancak sevgi ve saygı duyar.

Kadının gerçek yapısı bu olunca, kocasını kaybettiğinde, arada gelişen bağın bir anda koptuğunu düşünmemeli; kocasına olan sevgi ve bağlılığını dış görünümüyle olsun belgelemen ve kendine bir anda yönelen istekli gözler, sabırla sonucu bekleme zorunda kalmalıdırlar.

İslâm dini cinsler arasındaki bu tür ilgiyi belli bir ölçüde tutmak, manevi çatısı çöken aile yuvasına şehvetle değil, saygıyla ve sadık bir dost gözüyle bakmayı sağlamak için kadının dört ay on gün beklemesini ve bu süre içinde süs eşyası takınmamasını, güzel koku sürünmemesini, göz alıcı, dikkat çekici giysilerden kendini uzak tutmasını, sürme ve benzeri tuvalet maddeleri kullanmamasını emreder.

Boşanma ve bir iki talâk nedeniyle bir süre ayrı yaşama durumunda ise, bu ölçü ve anlamda bir yasak konulmamıştır. Çünkü koca yuvayı isteyerek dağıtmış, eşiyle arasındaki bağı acımasızca koparmış; böylece Allah (celle celaluhu) katında sevilmeyen bir helâli işlemiştir. O halde boşanan kadın daha fazla tedirgin olmadan kendine uygun bir eş bulmak ve yine saygınlığını sağlayacak bir çatı altına girme hakkına sahiptir. Bunun için örfe uygun meşru bütün yollar açık tutulmuş ve başkasına engel olma hakkı verilmemiştir. Bu durumda olan kadının süslenmeyi bırakmasında bir yarar yoktur.

Fıkıhta (İslâm Hukuku'nda) derin bilgi sahibi olan ilim adamlarımız bu konuda şöyle ictihadda bulunmuşlardır:

a) Kocası ölen kadının şer'i bekleme süresince süslenmesi, güzel kokular sürünmesi ve benzeri çekici kıyafetler giyinmesi helâl değildir. Buna muhalefet eden olmamıştır.

b) Ric'i talâkla kocasından ayrı duran kadın her haliyle süslenebilir.

c) Bâin talâkla ayrılan kadın hakkında iki görüş var: En doğrusu,

onun da süslenmesinde bir sakınca olmadığıdır.[1]

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ

"Bu durumda olan kadınlara evlenme isteğinizi kapalı bir şekilde çıtlatmanızda, ya da içinizde gizli tutmanızda size bir vebal yoktur."

Bu âyet üzerindeki yorumlar-rivayetler:

a) Doğrusu ben evlenmek istiyorum,

b) Şöyle şöyle bir kadınla evlenmek arzusundayım,

c) Allah (celle celaluhu)'dan karşıma iyi bir kadın çıkarmasını diliyorum,

d) Kadına çok ihtiyacım var,

e) En iyi bir kadınla evlenmek başlıca arzularım arasında bulunuyor.

Başta Buhari olmak üzere Mücâhid, Tavus, İkrime, Said bin Cübeyr, İbrahim Nehai, Şa'bi, el-Hasen, Katade ve Zühri gibi değerli hadisçiler, tefsirciler ve fakihler; çıtlatmayı belirttiğimiz anlamlardaki sözlerle yorumlamışlardır.

وَلَٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا

"Kendileriyle gizlice sözleşmeyin."

Bu cümle üzerinde ise şu yorumlar yapılmıştır:

a) Zina etmeyiniz.

Hasan Basri ve İbrahim Nehai bu görüştedirler. Onlara uyanların sayısı hayli kabarıktır.

b) İbn Abbas ve Ali bin Ebi Talha'ya göre, "Ben sana aşığım ve senden başkasıyla evlenmeyeceğime yemin ettim" gibi sözler söylemeyin, demektir.

c) Mücâhid'e göre, "Kendini benim için hazırla, çünkü seninle evleneceğim" demeyin, anlamınadır.

وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ

"Şer'i bekleme süresi sona ermeyince nikâh akdine kalkışmayın."

---

1 Ric'i talâk, yeniden nikâhı gerektirmeyen boşanma. Bain talâk, yeniden nikâhı gerektiren boşanma.

İddet (şer'i bekleme süresi) bitmeden nikâh akdinde bulunmak sahih değildir. Bu süre içinde akid yapıp evlenenleri hâkim ayırır. İddeti bitince yine aynı erkekle evlenmesi caiz ve sahih olur mu? Bu hususta iki farklı ictihad var:

1. Cumhura göre, şer'i bekleme süresi bitmeden nikâh akdi yapan ve hâkimin müdahalesiyle ayrılan çiftler, iddet bitince yeniden nikâh akdi yaparak evlenebilirler. Çünkü iddet içinde yapılan nikâh akdi hükümsüzdür.

2. İmam Mâlik'e göre, bir daha o erkekle evlenemez; kendisine ebediyen haram olur. İmam bu ictihadını, Hazreti Ömer (radıyallahu anh)'den yapılan şu sahih rivayete dayamaktadır;

"Hangi kadın iddeti içinde nikâhlanırsa kendisini nikahlayan erkek cinsel yaklaşmada bulunmadan hâkim onları ayırır; sonra kadın yine ölen ilk kocasından dolayı gereken iddetin geriye kalan kısmını tamamlar; iddet içinde onunla nikâh akdi yapan erkek, onu isteyenlerden biri olur; ama cinsel yaklaşmada bulunduktan sonra hâkim onları ayırırsa, bu kez kadın ölen kocasından dolayı gereken iddeti tamamladıktan sonra ikinci erkekten dolayı da yeni bir iddet tamamlar ve bu erkekle artık evlenmesi haram olur."

Nitekim İmam Şafii de aynı ictihadı İmam Mâlik'ten naklen rivayet etmiştir.

Bunun nedeni ise, gerek kadın, gerekse erkek şer'i bekleme süresi bitmeden ilâhi sınıra uymayıp evlenmeye kalkışmışlardır. Verilen hüküm ilâhi cezalardan biridir. Tıpkı mirasa bir an önce kavuşmak için murisini öldüren vârisin miras hakkından mahrum edilmesi gibi.

Ne var ki, İmam Şafii, Kavl-i Cedid'inde "Bu erkekle o kadının iddeti bitince yeniden evlenmeleri helâl olur," demiştir.

Kadına İkinci Kez Evlenme Konusunda Verilen Serbesti

Şer'i bekleme süresini dolduran kadın örfe uygun meşru' biçimde kendine çizeceği yeni bir hayat plânından ancak kendisi sorumludur. İslâm dini burada da kadına, kocası ölüp dört ay on gün geçtikten sonra meşru ölçüler içinde serbesti tanımış; ne velisinin, ne de hâkimin karışmasına gerek olmadığını açıklamıştır.

فِيمَا فَعَلْنَ فِى أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

"Örfe uygun meşru biçimde" Cümlesi de bu durumda olan bir kadının gayr-i meşru' bir yola sapmasına, hayatını alt-üst edecek hatalı bir yola girmesine izin verilmeyeceğine işarettir.

Görülüyor ki, bu hususta iki yönden kadın hakları korunmuş ve örfe uygun meşru' yolda hareket etmesinde tamamen serbest bırakıldığı gibi, gayr-i meşru' bir yola girmesine de müsaade edilmemesi bildirilmiştir. İslâm'ın bu iki hükmü de hem kadından yana, hem de aile ve sosyal yapıdan yana bir rahmettir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kocası ölen kadının dört ay on gün beklemesi gerektiğine dokunuldu ve bu süre bitince kadının meşru yoldan hareket ettiği takdirde tamamen kendi irâdesine bırakıldığına, yeni bir yuva kurmada kendisine serbesti verildiğine işaret edildi. Sonra bu durumda olan kadının şer'i bekleme süresi bitmeden kendini süsten, başka erkekle açıktan ya da gizli anlaşmaktan koruması gerektiği belirtildi. Böylece kadının bazı hakları açıklandı; diğer bazı önemli haklarına aşağıdaki âyetlerle dokunuluyor; daha çok erkeğin iyi niyetine ve samimi davranışlarına gereksinme duyan kadının boşandıktan sonra her türlü haktan mahrum edilmesinin ilâhi adalete sığmayacağına, iyilikten yana olan mü'minlerin bu hakları en güzel ölçü ve anlamda ödeyeceklerine dikkatler çekiliyor.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ ۚ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ ۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

236- Kendileriyle cinsel yaklaşmada bulunmadığınız ya da bir mehir takdir etmediğiniz kadınları boşarsanız, üzerinize bir günah ve sorum-

luluk yoktur. Eli geniş olan kendi ölçüsüne, eli dar olan da kendi ölçüsüne göre, örfe uygun bir fayda ile onlara yarar sağlayın. Bu (daha çok) iyilik sevenler, iyilikte bulunmak isteyenler üzerine bir haktır.

237- Eğer cinsel yaklaşmada bulunmadan önce onları boşar ve kendilerine bir mehir de belirlemişseniz, bunun yarısı onların hakkıdır; meğerki kadınlar bu hakkı bağışlamış olsunlar veya nikâh akdi elinde bulunan erkek affetsin. Ama (ey erkekler!) sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Bir de aranızdaki üstünlük ve iyiliği, fazilet ölçüsünü unutmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı görüp bilendir.[1]

İNİŞ SEBEBİ

Ensardan bir adam, Hanifeoğulları'ndan bir kadınla evlenmiş, fakat ona bir mehir takdir etmemişti. Evlendikten sonra ona el sürmeden, yani cinsel yaklaşmada bulunmadan boşuyor. Bu durumda kadına bir mehir verip vermeyeceğini ve bundan dolayı bir sorumluluk gerekip gerekmediğini bilemiyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[2] Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona: **"Boşadığın kadını bir başörtüsüyle bile olsa yararlandır,"** buyurdu.

RİVAYETLER - YORUMLAR

Bu konuda müfessir ve fakihlerin vermiş olduğu çok geniş bilgileri aşağıda özetliyorum:

1. Nikâh akdinde kadına mehir takdir edilmez ve kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan boşanırsa, adam, kadına yarar sağlayacak ölçüde bir hak verir: Bu hak İmam Azam, İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre vâcibdir. İmam Mâlik'e göre, müstehabdır. Bu hak örfe göre takdir edilir.

2. Şayet nikâh akdinde kadına bir mehir takdir edilmiş, fakat cinsel yaklaşmada bulunulmadan boşanmışsa, kocanın ona takdir edilen bu mehrin yarısını ödemesi gerekir. Bunun dışında ayrıca kadına yararlanacağı bir hak vermek gerekmez.

---

1 Mehr mihir: Nikâh akdi yapılırken erkek tarafından verilen para (Mehr-i muaccel). Aynı para boşanırken verilmeye geciktirilirse ona (Mehr-i müeccel) denir. Ya da ölüm halinde verilmesi kararlaştırılan para.

2 Lübabu't-Te'vil Tefsiri.

3. Biri, kadına yararlanacağı bir hak verilmesi gerekir şeklindedir; diğeri gerekmez, şeklindedir. Çünkü kadın bu durumda mehrin tamamını alma hakkına sahiptir. Bu, İmam Azam'ın ve bir rivayete göre, İmam Ahmed'in ictihadıdır. Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre ise, boşanan her kadına yararlanacağı bir hak vermek gerekir; ancak nikâh akdinde kendisine mehir takdir edilip cinsel temasta bulunulmadan boşanan kadın müstesna; ona ancak yarım mehir verilir.

4. Kadının yararlanacağı hakkın oranı nedir?

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, bu hakkın en yükseği bir hizmetçi tutmaktır. Ortalaması, başörtüsü, entari ve üstlük olmak üzere üç giysidir. En azı bu orandan aşağı olanıdır. Sözü edilen üç giysi günün şartlarına ve örfüne göre ayarlanır.

İmam Şafii de aynı görüştedir. Nitekim sahih rivayete göre, büyük sahabi Abdurrahman bin Avf (radıyallahu anh), karısını boşayınca ona yararlanacağı siyah bir cariye vermişti. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sevgili torunu Hz. Hasan (radıyallahu anh) ise boşadığı kadına on bin dirhem vermiş ve: "Bu, onunla aramızda kurulan iyilik ölçüsü için azdır bile" demiştir.

İmam Ebû Hanife'ye göre, bu hak normal mehrin yarısını geçmez. İmam Ahmed bin Hanbel'den yapılan bir rivayette, giyildiğinde namaz caiz olacak ölçüde bir giysi olması yeterlidir. Diğer bir rivayette, hâkimin takdirine bırakılır, denilmiştir. Âyette ise, bu hak, zengin ve fakirin mali yapısına göre takdir edilir, ölçüsü getirilmiştir ki bu ölçü müctehid imamların ictihadıyla tesbit edilmiştir.

5. Nikâh akdinde mehir takdir edilmediği takdirde akid sahihtir; kadın bu hakkını gerektiğinde isteyebilir.

6. Evlendiği kadına el dokundurmadan boşarsa: İmam Şafii'ye göre sadece halvette bulunmaları mehrin yarısını ödemeyi gerektirir. Kadına el dokundurduktan sonra boşarsa mehrin tamamını vermesi vâcibdir. Bu el dokundurma ister hakiki mânada, ister mecazi anlamda olsun farketmez. Âyette bunun için "mess" tabiri kullanılmıştır ki Şafii'ye göre, bu cinsel yaklaşma anlamına mecazen gelir. El dokundurma anlamında ise hakiki manası saydır.

İmam Azam'a göre ancak sahih bir halvet, mehrin tamamının ödenmesini gerektirir. Bu, cinsel yaklaşma anlamında da olabilir, karı-kocanın yalnız bir odada baş başa kalmaları anlamına da gelebilir.

Boşanan Kadına Tanınan Hak

وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ

Kadın ile erkek farklı yaratılmıştır. Birinin yaptığını diğeri yapamıyabilir. Örneğin, çocuk doğurmak, onu emzirmek kadına hastır. Erkeğin fiziki yapısındaki güç ve dayanıklılık ruhuna kadar sirayet eder. Böyle bir güç ve dayanıklık kadında pek az rastlanır bir özelliktir. O halde hayatın birçok alanlarında birbirini tamamlayan erkek ile kadın, evlenirken nasıl içten dışa vuran bir sevgi ve saygıyla birleşiyor ve kaynaşıyorlarsa, ayrılırken de, boşandıkları zaman da aralarındaki fazilet ölçüsündeki sevgi ve saygıyı unutmayarak aynı doğrultu ve düzeyde aralarındaki konuyu sonuca bağlamalıdırlar.

Allah ve peygamberi, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan boşanan kadının eli boş gönderilmesini hoş görmüyor, erkeğin mali yapısına göre, örfe uygun yararlanacağı bir hak belirleyip verilmesini emrediyor. Bu emir, sadece fiziki ve ruhi yapısıyla çok zarif olan kadına hak tanımak, ona karşı merhametli davranmak gibi anlamlar taşımaktadır.

Müctehid imamlar Kur'ân'ın kadından yana olan bu ilâhi emri, yine Kur'ân ve Hadisin, örf ve âdetin ışığı altında tefsir edip rahmet saçan hükümler çıkarmışlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bundan önceki âyetlerle aile hukukundan bir bölüme yer verildi; kadın hakları açıklandı; ona ne zaman ve nasıl davranılmasına dokunuldu. Kur'ân'ın yüce hikmet ve metodlarından biri de ahkâmla ilgili her bölümden sonra ibâdetten, Allah korkusundan, âhiretteki hesaptan; cennet ve cehennemden söz etmek ve bununla ilâhi hükmün amaç ve maksadını belirleyip hukuki meseleleri iyi ahlâk ve faziletle birleştirip bütünleştirmektir.

Bu nedenle aile hukukunun bir bölümü açıklandıktan sonra namaza, özellikle "Vusta Namaz'a" devam ve Allah huzurunda gönül yatışkanlığı ve derin bir saygı duygusu içinde tam edeple durma konusuna geçiliyor ve aşağıdaki âyetler daha çok bu hikmeti yansıtıyor.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۚ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

238- Namazlara, özellikle orta namaza (ya da daha üstün olan namaza) devam edin, onu gerektiği gibi koruyun ve Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağlayıp durun.

239- Eğer (düşman ve benzeri bir tehlikeden) korkar da (belirlenen şekilde huzurda duramazsanız) yaya ya da süvari olarak (namazı kılın). Korkuyu atıp güvene kavuştuğunuzda, size bilmediğiniz şeyleri öğrettiği gibi Allah'ı anın, namazı yine (belirlenen şekilde) kılmaya devam edin.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz öğle namazını ısının en çok arttığı bir vakitte kılardı. Ashaba bu namazdan daha ağırı yoktu. Bunun üzerine öğle namazının daha faziletli olduğu bildirilerek yukarıdaki âyet indirildi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Zeyd bin Erkam (radıyallahu anh) diyor ki:

"Önceleri biz namaz içinde konuşur, yanımızdaki arkadaşımızdan bir şey sorar veya ona bir şey hatırlatırdık. Sonra, "Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağlayıp durun!" âyeti indi. Biz de artık namazda konuşmayı terkettik."[2]

"Bizimle sizin aranızdaki ahid (sözleşme, anlaşma ve sınır) namazdır. Onu (farziyetinl kabul etmeyip) terkeden kimse kâfir olur."[3]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

---

1 Fazla bilgi için bak: Kurtubi - İbn Cerir - İbn Kesir - Lübabu't-Te'vil -Fethulkadir - Alûsi ve Mefatihü'l-Gayb tefsirlerine.

2 Eshab-ı Sünen.

3 Eshab-ı Sünen.

-Hangi amel daha üstündür?

-Vaktinde kılınan namaz, diye cevap verdi.[1]

"Allah katında amellerin en sevimlisi, ilk vaktinde acele edip kılınan namazdır."[2]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki:

-Müşrikler, güneş kızarıncaya ya da sararıncaya kadar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i ikindi namazını kılmaktan alıkoydular. Bunun üzerine Efendimiz: **"Bizi orta ya da en faziletli namazdan (ikindi namazından) alıkoydular. Allah onların içlerini ve kalplerini ateş doldursun!"**[3] buyurdu.

"Vusta (orta ya da en faziletli) namaz, ikindi namazıdır."[4]

Hz. Âişe (radıyallahu anha)'nın azadlı kölesi Ebû Yunus diyor ki:

"Âişe validemiz, kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve "Namazlara özellikle orta namaza devam edin!" âyetine gelince bana haber ver, diye tenbihte bulundu. Ben de bu âyete geldiğimde kendisine haber verdim. Bana onu şöyle yazdırdı: "Namazlara özellikle orta namaza ikindi namazına devam edin!" Sonra da şöyle buyurdu: "Ben bunu (aynı ölçü ve anlamda) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den işittim."[5]

"Vusta (orta) namaz, ikindi namazıdır."[6]

Vusta Namazı

Önce bu kelimeyi çözelim:

Vusta: Evsafın te'nisidir. Bir şeyin vasatı, en hayırlısı ve en âdil olanıdır. Bu anlamda Kur'ân'da, "Sizi vasat bir ümmet kıldık" buyurulmuştur. [7]

Konumuzu oluşturan âyette önce genel ölçüde namazlardan sözedil-

1 Buhari - Müslim.

2 Ahmed bin Hanbel, Tirmizi, Ebû Dâvud.

3 Müslim: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den.

4 Tirmizi Semure bin Cündeb (radıyallahu anh)'den.

5 Müslim: Ebû Yunus'dan

6 Müslim. Tirmizi

7 Bakara sûresi âyet: 143.

di, sonra bu namazlara dahil olan "Vusta Namazı" ayrıca anıldı. Tamimden sonra tahsis (genel ölçüden sonra özetlendirme) o şeyin faziletine delâlet eder.

Salât-i Vusta'yı iğrâ yollu (rağbetlendirme, sıkı biçimde hevesini artırma) mensup okuyanlar da olmuştur. Bunun kural olarak anlamı şöyledir: Vusta namazına rağbet edin, ona gerekli olun!

Vusta Namazı'nın hangi namaz olduğu kesinlikle bilinmemekle beraber sahih rivayetlerin ağırlık kazandırdığı yorum bize ipucu vermektedir. Gerek Ashab-ı kiramdan, gerek Tabiinden, gerekse değerli ilim adamlarımızdan çok farklı rivayetler ve görüşler nakledilmiştir. Bunların çoğu sahihtir. Ağırlık, ikindi namazı olduğunu göstermektedir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Bütün bu rivayetleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Sabah namazıdır.

Bu, Ashabdan Hz. Ömer, İbn Ömer, İbn Abbas, Muâz ve Câbir (radıyallahu anh)'den; Tabiinden Ata', İkrime, Mücâhid ve Rebi' b. Enes'den rivayet edilmiştir.

İmam Mâlik ile İmâm Şafii'nin de ictihadları bu anlamdadır. Muvatta' ve Tirmizi'de bu rivayete yer verilmiştir. Çünkü sabah namazı meşhud'dür; gece ile gündüz melekleri bu namaza hazır olur.

2. Öğle namazıdır.

Bu, Ashab'dan Zeyd bin Sabit, Usame bin Zeyd, Ebû Said el-Hudri ve Hz. Âişe (radıyallahu anha)'dan rivayet edilmiştir. Abdullah bin Şeddad diyor ki: "Bu, aynı zamanda İmam Ebû Hanife'nin ictihadıdır."

Salat-i Vusta'nın öğle namazı olduğuna dair Ebû Davud'da, Zeyd bin Sâbit'ten yapılan sahih bir rivayet de mevcuttur ki bunu iniş sebebinde nakletmiştik.

3. İkindi namazıdır.

Bu, Ashabdan Ali bin Ebi Tâlib, İbn Mes'ud, Ebû Eyyub, Ebû Hureyre ve İbn Ömer (radıyallahu anh)'den; Tabiinden Hasan Basri, İbrahim Nehai, Katade, Dahhak ve Kelbi'den rivayet edilmiştir.

Bir başka rivayet ve tesbite göre, İmam Ebû Hanife ile İmam Ahmed bin Hanbel'in ictihadı bu anlamdadır. Tirmizi diyor ki: "Bu, ashabın çoğunun görüşüdür."

Mâverdi'nin, "Bu, İmam Şafii'nin de görüşüdür" dediği bilinmektedir. Müslim kendi sahihinde bu konuda iki sahih hadis nakletmiştir ki onları, ilgili hadis bölümüne yazdık.

4. Akşam namazıdır.

Bu görüşte olanların delili: Akşam namazının gündüzün aydınlığıyla gecenin karanlığı arasında kılınması ve öğle ile ikindi namazlarından bir rek'at az, sabah namazından bir rek'at fazla olması, bu nedenle de vasat bir anlam taşımasıdır.

5. Yatsı namazıdır.

Bu konuda seleften hiçbir sahih rivayet tesbit edilememiştir. Müteahhirin (daha çok hicri beşinci asırdan sonra gelen ilim adamları)nın bir kısmı bu görüştedir. Delilleri ise, bu namazın, kasır yapılmayan sabah ile akşam namazları arasında olması ve münafıklara en ağır gelen namaz olarak bilinmesidir.

6. Beş vakit namazdan biridir.

Her gün beş vakit namaz korunup devam edilsin diye "vusta namazı" belirlenmemiştir. Bunun gibi Allah, Kadir Gecesi'ni Ramazan'da, icabet saatini Cuma gününde, İsm-i Azam'ını diğer isimleri arasında gizlemiştir.

İbn Sirin de aynı görüştedir. Rebi' bin Haysem'den sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Beş vakit namaza devam et, bu arada orta namaza da devam etmiş olursun."

Bütün bu rivayetleri bir bir delilleriyle gözden geçirdiğimizde daha çok ikisine ağırlık verildiğini görürüz: Sabah ve ikindi namazı.. Bu ikisinden de ikindi namazını tercih edenler çoğunluktadır. Çünkü bu hususta sahih hadisler daha çoktur.

Cuma namazı olduğunu söyleyenler de olmuş, bu namazın İslâm'da cemaatleşme şuurunu daha çok geliştirdiğini delil olarak göstermişlerdir. [1]

---

1 Fazla bilgi için bak: Alûsi, İbn Cerir, Mefatihu'l-Gayb, İbn Kesir, Fethul-kadir Nisaburi ve Meragi tefsirlerine.

Tekrar söyliyelim ki, madde ile mâna arasında denge kurmamıza en çok yardımcı olan ve bizi günlük hayatın üzücü ve yorucu havasından sıyırıp huzura kavuşturan namaz'ın önemini belirtmek için Allah, Vusta Namaz deyimini anmıştır.

Korkulu Anlarda Kılınan Namaz

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا

"Eğer (düşman ve benzeri bir tehlikeden) korkar da (belirlenen şekilde huzurda duramazsanız) yaya, ya da süvari olarak namaz kılın."

Buna korkulu anlarda kılınan namaz denir; daha çok savaşta düşmanla karşılaşıldığında uygulanan kendine has bir namaz şeklidir. Korku namazı iki kısma ayrılır: Biri bu âyette belirtildiği gibi yaya, ya da süvari olarak hareket halinde ve kıbleye yönelme şartı olmaksızın kılınan namazdır. Diğeri Nisa sûresinde 102. âyetle belirtilen namazdır: "Ve sen içlerinde olup da onlara namaz kıldıracak olursan, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursun, silahlarını da yanlarına alsınlar. Secde ettiklerinden (hemen sonra) arkanızda yerlerini alsınlar. Bu defa henüz namaz kılmayan diğer kısım gelip seninle beraber namaz kılsınlar."

En tehlikeli anlarda bile insanla Allah arasındaki her türlü engeli kaldırıp ruha üstün bir cesaret veren, kalpleri yatıştıran namaz gibi yüksek anlam taşıyan bir ibâdeti emreden İslâm'ın insanla yaradanı arasında nasıl bir ilgi kurduğunu bilmem anlatmaya gerek var mıdır? Böyle anlarda ölümü önemsiz göstermek kadar sağlam bir eğitim metodu daha gösterilebilir mi?

Bu konuda yorumlar ve ictihadlar:

a) Savaş sürüp giderken de namaz terkedilmez. Çünkü namazın bittiği ve terkedildiği yerde Allah'a uzanan yol kapanmış, insan ruhunu yücelten basamak kırılmıştır.

Şafii mezhebine göre böyle anlarda vakit daralmışsa, mü'min hem savaşır, hem de at üzerinde namazını kılar. Yaya ise, o vaziyette kılar. Bu durumda kıbleye yönelik bulunmak şart değildir. Çünkü bir şartın ortadan kalkması diğer şartları beraberinde düşürmez. Rükû' ve secdeleri baş işaretiyle yaparken secde için biraz daha fazla başını eğer.

b) İmam Ebû Hanife'ye göre, yaya olan kimse o vaziyette namaz kılmaz, sonra imkân bulunca kaza eder. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hendek günü öğle ve ikindi namazlarını ancak güneş battıktan sonra kılabilmişti. İmam Şafii yukarıdaki ictihadını ilgili âyete dayamaktadır. Hendek günü ise henüz korku namazı hakkındaki âyet inmemişti. Bu âyet o gün inmiş bulunsaydı herhalde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz namazı kazaya bırakmazdı.

c) İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Allah (celle celaluhu) namazı Peygamber'in diliyle memleketimizde eyleşik bulunduğumuzda dört rek'at, yolculuk halinde bulunduğumuzda iki rek'at ve korkulu anlarda bir rek'at olarak farz kılmıştır."[1] Nitekim Tabiin'in büyüklerinden Hasan el-Basri ile diğer bazı ilim adamları bu rivayetle amel etmişlerdir.

d) İmam Mâlik, İmam Şafii ve Cumhur-i ulemâya göre, korku namazı, rek'at sayısı bakımından diğer namazlardan farklı değildir. Hiç bir vakit yalnız bir rek'at namaz kılmaya ruhsat verilmemiştir.

Allah Huzurunda Saygı Ve Edeple Durmak

وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

"Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağlayıp durun."

Allah saygı gösterilmeye ve sevilip korkulmaya daha çok lâyıktır. Fert ve toplum için yüksek gayelere yönelik bulunan namaz ibâdetini yerine getirirken saygı ve terbiyenin, gönül yatışkanhğı ve ruh sadeliğinin en üstün anlamını içimizde taşıyarak durmamız gerekir. Buna Kunût denilir. Konumuzu oluşturan âyette önce namaz konusuna dikkatler çekilmiş, korku namazından söz edilmiş, sonra da bu hususa yer verilmiştir. Böylece Allah (celle celaluhu) huzurunda kulluğumuzun gerçek ölçüsü ve içten dışa vuran samimiyetimizin renk ve mânası hatırlatılmak istenilmiştir.

Aslında Kunût, çok yönlü ve çok anlamlıdır, izah isteyen bir kelimedir.

Ama biz bu konudaki yorum ve rivayetleri özetliyoruz:

1. İsteyerek, iç ve dış yapılarınızı birleştirip boynunuzu eğerek Allah

1 Sahih-i Müslim

(celle celaluhu) huzurunda ibâdete durun!

2. İbâdeti farz, vâcib, sünnet ve adabına göre yerine getirin!

3. İbâdette dünya uğraşılarını unutup gönül yatışkanlığı ve kalp huzuruyla Allah'a kulluk edin!

4. Rükû ve secdeleri uzatarak ibâdeti (namazı) yerine getirin!

5. Gözünüzü ve diğer organlarınızı haram ve şüpheli şeylerden uzak tutarak ilâhi huzurda durun!

6. Namazda kıyamı uzun tutarak huzurda kulluğun anlamını yerine getirmeye çalışın!

Buna işaretle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, **"Namazın en üstünü, kunûtu uzun olanıdır (ayakta çok durulanıdır)"** buyurmuştur.[1]

7. Konuşmadan, sağa sola iltifat etmeden namazı kılın!

Nitekim İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: "Önceleri Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz namaz kılarken biz kendisine selâm verirdik, O da selâmımızı alırdı. Habeşistan'dan döndüğümüzde selâm verdik bu kez cevap vermedi.[2] Sebebini sorduğumuzda **"Namazın kendine has bir meşguliyeti var!"** buyurdu.

Savaşırken de Namaz Kılmak

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا

"Korkarsanız yaya, ya da süvari olarak kılın."

İslâm, insan ruhunu her yerde ve her alanda geliştirir, onunla Allah (celle celaluhu) arasındaki engelleri kaldırır, mesafeyi kısaltıp yaratılan ile yaratanı bir araya getirir. Allah (celle celaluhu) ile beraber olmanın derin zevkine, ince mânasına erişen bir mü'min düşünün, böylesinin Allah yolunda feda etmeyeceği hiçbir varlığı yoktur.

Kendisi her şeyiyle birlikte Allah'ındır, emaneti her an teslim etmeye hazırdır. İşte insanı bu düzeye getiren en sağlam merdiven namazdır. Bunun için savaş meydanlarında bile düşman ile çarpışırken namazın kı-

1 Sahih-i Müslim / Müsafirin: 164, 165. Tirmizi / Salat: 168.

2 Sahih-i Müslim / Müsafirin: 164, 165. Tirmizi / Salat: 168.

lınması emredilmiştir.

Evet, namaz, yüce amaçlar uğruna can vermenin yüksek zevkini insan kalbine işler. Vakti gelince ruhu doyuran namaz'ı kılmaktan daha faziletli bir ibâdet yoktur. Bu ibâdet hem ruhi, hem de bedeni yönden insanı güçlendirir, şahsiyetini kazandırır ve kalpleri silik halden kurtarır.

Diyebiliriz ki, bir milletin büyüklüğü, o milleti meydana getiren fertlerin sağlam bir inanca, gelişmiş bir vicdana, eğitilmiş bir kafa gücüne, hakka olan derin bağlılığına ve akıl ile zekâ nimetlerini en yararlı konularda kullanmasına bağlıdır; hatta bununla orantılıdır. Bu bakımdan madde ile mâna, dünya ile âhiret, vicdan ile dış dünya, akıl ile imân, ilim ile ahlâk ve fazilet arasında denge sağlayamayan milletlerin yaşama şansı pek azdır, yaşasa bile huzursuzdur, kararsızdır, karamsardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Aile hukukunun bir bölümü açıklandıktan sonra, insanı ahlaken yükselten, olgunlaştıran, günlük hayatın düzenli bir ölçüde yürütülmesini kolaylaştıran, maddeyle mâna arasında tam ahenkli bir dengeyi sağlayan namazdan, özellikle orta namazdan bahsedildi. Aşağıdaki âyetlerle namazdan feyiz alan, ruh ve vicdanını arındıran mü'minlerden, kadınların haklarına saygılı olmaları isteniyor. İster kocası ölsün, ister kendisi boşanmış olsun, her iki halde de kadının birtakım şer'i hakları vardır. Onları boynu bükük, eli boş kapıdışarı etmenin İslâm'da yeri olmadığı hatırlatılıyor ve gerek aile hukuku, gerekse şahsi hukuk konusunda çok dikkatli olmamıza işaret ediliyor.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَاجِهِم مَّتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ
إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾
كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

240- Sizden ölüp de kadınlarını geriye bırakanlar, kadınları için evlerinden çıkarılmaksızın yılına kadar geçimlerini karşılayacak bir intifa'

vasiyyet etsinler. Bununla beraber evlerinden çıkarlarsa, kendi haklarında örfe uygun meşru' biçimde yaptıklarından artık size hiçbir sorumluluk yoktur. Allah çok üstündür, çok güçlüdür ve hikmet sahibidir.

241- Boşanan kadınlara da örfe uygun bir yarar sağlanması, Allah'tan korkup günah ve kötülüklerden sakınanlar üzerine bir haktır.

242- Allah böylece size âyetlerini açıklıyor; ola ki aklınızı kullanırsınız.

İNİŞ SEBEBİ

Sahih rivayete göre Tâifli bir adam (ki Hars oğlu Hakim olduğu söylenir) ana ve babasını, bir de karısıyla çocuklarını yanına alıp Medine'ye gelip yerleştikten sonra ani bir rahatsızlık neticesi öldü. Durum derhal Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e bildirildi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz o adamın malını çocuklarına ve annesiyle babasına taksim etti; karısına ise, bir hisse ayırmadı. Sadece kadının bir yıla kadar evde oturmasını ve bu süre içinde nafakasının karşılanmasını emretti. Kadın kendi arzusuyla senesi dolmadan evden ayrılmak isterse bu takdirde nafakasının kesileceğini hatırlattı ve mirasçılara bu yüzden bir sorumluluk gerekmeyeceğini söyledi.

Yapılan ciddi araştırmalara göre, bu hüküm, henüz miras âyetiyle bundan evvel şer'i bekleme süresi olarak dört ay on gün hakkındaki ayet inmeden önceki döneme aittir. Sonra sözü edilen bu iki âyet inince, bir rivayete göre bunun hükmü tamamen kaldırılmış, başka bir rivayete göre bu sadece bir tavsiye anlamında hükmü devam etmiştir.[1]

Âyetin Taşıdığı Hüküm

Bu konuda farklı yorumlar ve rivayetler yapılmıştır:

a) Müfessirlerden bir gruba göre, kocası ölen kadının kocasının evinde bir sene kalabileceği ve bu süre içinde kocasının malından nafakasının karşılanacağı bir hüküm olarak belirtilmiş; sonra bu dört ay on gün şer'i bekleme süresi hakkındaki âyetle; nafaka durumu da Nisa suresindeki miras âyetiyle kaldırılmıştır. Nitekim Buhari'nin İbn Zübeyr'den yaptığı rivayete göre, İbn Zübeyir bir gün Hazreti Osman'a:

-Bakara suresindeki bu âyet, kendisinden önceki âyet ve bir de Nisa

1 Lübabü't-te'vil.

suresindeki miras âyetiyle hükmü kaldırılmıştır. Neden bunu tekrar Mushafa yazıyorsun? demiştir.

Hz. Osman bu soruya şu cevabı vermiştir:

-Yeğenim! Kur'ân'dan hiçbir âyeti yerinden alıp değiştiremem.

b) İbn Cerir Taberi'nin Mücâhid'den yaptığı sahih rivayete göre, bu âyet mensûh değil (hükmü kaldırılmamıştır), muhkem (hükmü kıyamete kadar devam eden ahkâmdan)dır.

İddet (şer'i bekleme süresi) dört ay on gündür. Sonra Allah (celle celaluhu) bu durumda olan kadınlardan iddetten sonra yedi ay yirmi gün daha kocalarının evinde kalabileceklerini ve bu süre içinde -kendilerine isabet eden mirasdan başka- nafakalarının karşılanmasının uygun olacağını, bunun da vasiyyet yoluyla bir hükme bağlanmasını kocalar üzerine bir hak olarak koymuştur. Ama kadın kendi arzusuyla evden ayrılırsa, ölen kocası ve kalan mirasçıları bundan sorumlu değildirler. Çünkü kadın bu konuda tamamen serbest bırakılmıştır.

Kurtubi'ye göre, Taberi'nin bu tesbiti doğrudur ve rivayet yoluyla sabittir.

c) Tabiin'den Atâ'dan da yapılan rivayette, âyet-i kerime kocası ölen kadın için bir yıl iddet (şer'i bekleme süresin)i gerekli kılan bir hüküm taşımamaktadır. Bu bakımdan dört ay on gün iddetle ilgili âyetle nesh olmamış (hükmü kaldırılmamış)tır.

Âyette sadece kadının kocasının ölümünden sonra kendisine yeni bir hayat yolu seçinceye ve geleceği hakkında isabetli bir düşünce düzeyine erişinceye kadar hiç olmazsa bir yıl evde kalması hususunda bir tavsiye vardır. Kadın dilerse bu tavsiyeye uyup bir yıl kalabilir, dilerse istediği zaman ayrılabilir.

Nitekim İmam Mâlik'in Muvatta' adlı kitabında naklettiği şu rivayet yukarıdaki görüş ve ictihadı kuvvetlendirmektedir:

"Malik kızı Furay'a, kocası öldürüldüğü için dışarıda kalmıştı. Kendi kabilesine dönmek için gelip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den fetva istedi ve şöyle dilekte bulundu:

-Ya Rasûlallah! Kocam bana bir oturacak ev ve nafaka bırakmadan

öldürüldü. Kendi kabileme dönmek istiyorum; ne buyurursunuz?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona önce:

-Evet, kendi kabilene dön, diye emir verdi; ama az sonra onu çağırtıp tekrar kendisini dinleme ihtiyacını duydu ve:

-Hayır, evinde otur: iddetin (şer'i bekleme süren) bitinceye kadar bekle.

Bunun üzerine kadın diyor ki: "Kocamın evine döndüm, dört ay on gün oturdum."

Yine sahih rivayete göre, Hazreti Osman (radıyallahu anh) zamanında buna benzer bir olay meydana gelmişti. Doğru bir hüküm verebilmek için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde geçen bir olayı tesbit etmek gerekiyordu. Bu nedenle yukarıda söz konusu olan kadını çağırdı. Şimdi Hz. Osman (radıyallahu anh) ile bu kadın arasında geçen konuşmayı nakledelim:

Hz. Osman:

-Kocan ölünce Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e başvurup durumunu belirlemek istediğin doğru mudur?

Kadın: Evet

Hz. Osman: Anlatır mısın?

Kadın -Kocam herhangi bir vasiyette bulunmadan ve bana bir ev ve nafaka bırakmadan öldürüldü. Durumu Rasulullah'a arz ettim; kendi kabileme dönmek istiyordum. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) önce kabileme gitmemi uygun gördü, az sonra beni çağırttı ve tekrar dinledikten sonra, kocamın evine dönmemi ve iddetimi orada tamamlamamı emretti; ben de öyle yaptım.[1] Bunun üzerine Hazreti Osman ferahladı ve meseleyi hükme bağladı.

Boşanan Kadına Örfe Uygun Bir İntifa Sağlanması

Bu konuda da farklı rivayetler ve yorumlar vardır:

---

1 Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in önce kadına kabilene dön diye emretmesi, az sonra, kocan evine dön, iddetini orada tamamla buyurması şu iki sebepten birine bağlıdır: Ya o sırada Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ruhuyla bedeniyle Allah (celle celaluhu) huzurunda bulunuyor, mâna âleminin esrar ve hikmetine dalmıştı. Bu bakımdan kadını iyice dinleyememişti. Ya da Cebrail yeni bir hüküm indirmiştir.

a) Tabiin'den Said bin Müseyyeb'e göre, bu âyetin hükmü, Bakara suresindeki şu âyetle kaldırılmıştır: "Eğer cinsel yaklaşmada bulunmadan önce onları boşar ve kendilerine bir mehir de belirlemişseniz bunun yarısı onların hakkıdır."[1]

b) İtab b. Hasif'e göre, bu, miras âyeti inmeden önce câri bir hüküm idi. Sonra miras âyetiyle hükmü kaldırılmıştır.

c) Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh)'a göre, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulmadan boşanan kadın müstesna, diğer boşanan bütün kadınlara intifa (bir yarar) sağlamak vâcibdir.

İmam Mâlik, İmam Şafii, Abdurrezzak ve Abd bin Hamid de aynı görüş ve ictihadda bulunarak, İbn Ömer'in ictihadını benimsemişlerdir.

d) İbn Münzir'in Hazreti Ali (radıyallahu anh)'den yaptığı sahih rivayette boşanan her kadına -câriye de olsa- bir intifa' (yarar) sağlanır.

Bu son rivayeti kuvvetlendiren ikinci bir rivayeti Beyhaki, Câbir b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan naklen şöyle rivayet ediyor: "Muğire oğlu Hafs, karısı Fatıma'yı boşamıştı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hafs'i çağırdı ve: **"Kadına bir yarar sağla, ona bir hak ver!"** diye emretti. Hafs de: (Ya Rasûlallah! Ona verecek bir şey bulamıyorum.) diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): **"Hiç olmazsa yarım sâ' (yaklaşık 1.700 kg.) hurma olsun vermeye çalış!"** buyurdu."

Son iki rivayet kadın haklarını koruma, onlara boşandıklarında koruyucu bir hak tanıma bakımından İslâm'ın genel kaidesine daha uygundur.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle aile hukukundan, kadın haklarından, boşanma ve sonuçlarından söz edildi; gerekli açıklamalar yapıldı. Ayrıca konuya ağırlık verildi. Çünkü aile milletin temel taşını ve öz yapısını oluşturur. Bir ülkede hakları yeterince korunmayan ve sadece seks gözüyle bakılan ve sevilen, aynı zamanda ticarette bir vasıta haline getirilen kadınlar varsa, o ülkenin temeli bozulmuş, milli yapısı sarsıntı geçirmiş, sosyal bünyesi rahatsızlanmıştır; artık o milletin yıkılması ya da tedavisi zor bir hastalığa yakalandığı için ölüm döşeğinde can çekiştirmesi pek yakın sayılır.

---

1 Bakara sûresi âyet: 237

İşte Kur'ân yüce hikmetlerini akıl sahiplerine sergilerken, kadın haklarından hemen sonra hürriyet ve bağımsızlığını kaybeden ve yok olma tehlikesiyle burun buruna gelen geçmiş milletlerden söz açıyor; Allah'a imân odağında birleşmeyen, insan haklarını korumaktan âciz kalan bir milletin, anarşinin kurbanı olacağına ve bu nedenle o milletin ölmüş sayılacağına dikkatleri çekiyor.

Aşağıdaki âyet bilhassa düşünen ve hakka inanan milletlere tarihten bir tablo sunuyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ ۟ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

243- Sayıları binlerce olduğu halde, ölüm korkusuyla ülkelerinden çıkanları görmedin mi? O sebeple Allah onlara "Ölün!" dedi. Sonra da onları diriltti. Şüphesiz ki Allah insanlara karşı merhamet, şefkat ve yardım edicidir. Ne var ki insanların çoğu şükretmezler.

YORUM

Bir milletin güçlü olması, insan sayısının çokluğuyla değil, faziletli, bilgili, hakka inanmış nesillerin birbirini izlemesiyledir.

Tehlikenin en korkuncu, maddeyi amaç edinip tez elden zengin olmayı hedef seçen ve buna erişmek için ahlâk ve fazileti çiğneyen, sonra da bu yüzden birbirini sevmeyen insanların millet bünyesinde çoğunluğu oluşturması ve böylece ruhla, kutsal değerlerle madde arasındaki dengenin bozulmasıdır.

Milletlerin Yaşama Şansı

Daha önce de dokunduğumuz gibi, milletlerin de insan gibi, ömrü üç devreye ayrılır: Çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Çocukluk devri, sağlam bir inanç ve köklü bir gelenek üzere birleşip, bütünleşmesidir. Bu devrede aile yapısına gereken değer ve önem verilir; yaratanını bilen, insan olmanın derin anlamını ve hikmetini kavrayan, insanlıktan yana ne gibi hiz-

metlerle yükümlü bulunduğunu, milletine ve ailesine karşı nasıl bir sorumluluk taşıdığını idrâk eden nesil yetiştirilirse, o millet süratle gençlik devresine ayak basmış olur. Bu devre milletin geleceğini belgeler: Bir yandan ekonomik ve kültürel yapı sağlamlaştırırken diğer yandan dini ve milli hasletlere; güzel ahlâka ve feyizli bir eğitim ve öğretime kapı açık tutulur da ciddi hizmetler verilirse, gençlik devresi sürüp gider. Millet dimdik ayakta durabilme, varlığını koruma ve devam ettirme şansına erişmiş olur.

Bunun aksine, yabancı kültüre bütün kapılar açık tutulur, kutsal değerler, milli âdetler eğitim dışı bırakılır; neslin zekâsı geliştirildiği kadar ruhsal yapısı geliştirilmez, aklını kullanma yolları öğretildiği kadar vicdanını kullanma yolları gösterilmez; modern dünyanın ortaya çıkardığı makinalar büyük bir gürültüyle ekonomik yapıyı geliştirirken, insanlar gayesiz, inançsız, insanlıktan yana sevimsiz yetiştirilirse, önüne geçilemeyecek bir patlamaya ortam hazırlanmış demektir. Bu durumda fertler hem açgözlüdür, hem hırçındır; aile dengesiz ve düzensizdir. Sosyal yapı ise, dağınık ve perişandır. Artık milletin gençlik devresi hızla sona erer ve yaşlılık devresi belirgin hale gelir; dönüşü mümkün olmayan bir yola girilmiş sayılır. Meğer ki Allah, o milletin bu hızlı yok olma yolunda son nefesini verirken, yeni bir nesil vücuda getirmiş olsun.

İşte yukarıdaki âyetle daha çok bu gerçeğe parmak basılıyor ve özellikle inanan milletler uyarılıyor. Başka milletlere yem olmanın, onların kahır ve işkencesi altında yaşamanın ne büyük bir felâket ve ne acı talihsizlik olduğunu anlayamayanlar, hür ve bağımsız yaşamanın ne yüce bir nimet, ne üstün bir bahtiyarlık olduğunu çok zor anlayabilirler.

Bu bakımdan her millet sahip olduğu kuşakları belirtilen ölçü ve anlamda, yani inançlı ve faziletli yetiştirmek zorundadır. Yoksa ülke düzensizlikten, kargaşalıktan, hakların çiğnenmesinden, fertleri birbirini sevmeyen bir toplum olmaktan kendini kurtaramaz.

TARİHİ YÖNÜ

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ

"Ülkelerinden çıkanları görmedin mi?"

Kur'ân-ı Kerim, Allah'a inanan milletlerin önüne ibret dolu tarihi bir tabloyu sergilerken milli bütünlüğünü kaybedip ölüm korkusuyla ülkesin-

den çıkan milletin kim olduğunu, sayısının ne kadar bulunduğunu açıklamamıştır. Çünkü Kur'ân'ın taşıdığı ilâhi hikmet, kesin tarihi ve sayıyı belirtmek değil, ibret alınacak olayı en duyarlı noktasıyla yansıtmaktır. Nitekim âyetin "Elem Tera" (Görmedin mi?) sorusuyla başlaması, kalb ile görüp düşünmeyi hatırlatmak içindir. Bundan sonraki âyetle Allah yolunda savaşmanın emredilmesi ve sonra da İsrâiloğulları'nın savaş hakkındaki sakat tutumlarına ve ülkelerinden çıkarılmalarına dokunulması daha çok ölüm korkusuyla ülkelerini terkeden ve bu yüzden perişanlık içinde ölen milletin, İsrâiloğulları olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bu konuda Tevrat'ta da bazı kayıtlar vardır. Bunu özetleyecek olursak tarihi bir olayı hatırlatmış oluruz:

Mısır'a Yusuf Peygâmber'in gayretiyle yerleşme imkânı bulan İsrâiloğulları, orada çoğalıp iş alanında başarılı olunca, Mısır'ın asıl yerlileri kuşkulanmaya başlamışlar ve Fir'avn'ı onların aleyhine kışkırtmışlardı. İsrâiloğulları'nın maddeye karşı aşırı tutkusu birçok faziletlerin kaybolmasına, ya da unutulmasına neden olmuştu. Bu yüzden Mısır'da ekonomik ve sosyal dengeyi bozmuş, milli gelirin önemli bir bölümünü kendilerinden yana kullanılmasını becermişlerdi. Fir'avn onları imha etmeyi plânlamış ve ilk önlem olarak yeni doğan çocuklarını yok etmişti. Bununla da sonuca kısa zamanda erişemeyeceğini anlayınca toplu halde imhayı düşünmüş ve bunun için birtakım hazırlıklara girişmişti. İsrâiloğulları ölüm korkusuyla Mısır'ı terketmek zorunda kalmıştı. Tevrat'ın Sayılar bölümünde belirtildiği üzere bunlar 600.000 kişilik büyük bir topluluk halinde yola çıkmışlar ve Sina Çölü'nde perişan olmuşlardı. Ruhla beden, maddeyle mâna, diğer bir deyimle dünya ile âhiret arasındaki dengeyi bozdukları ve yaşlılık devresine girdikleri için çölde kırk yıl dolaştılar, mevcut kuşak yok oldu. Tevrat'ın tabiri ile **"Fakat size gelince, sizin leşleriniz bu çölde düşecek ve çocuklarınız kırk yıl çölde çoban olacaklar ve leşleriniz çölde telef oluncaya kadar sizin sadakatsizliğinizi taşıyacaklar."**[1] Çöl bu millete mezar oldu. İlâhi kanun yerini buldu. Yeni bir kuşak meydana geldi, İsrâiloğulları yeniden dirilme şansına erişti ve va'dedilen topraklara ayak bastılar.

Elbetteki Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederken birçok bilgilerin yanında tarih ve tarih felsefesini de iyi bilmek gerekir. Aksi halde İsrailiyata yer

1 Tevrat, Sayılar: 14/32, 33.

verilerek olay hedefinden saptırılmış olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, Allah'a olan inançlarını yitiren ve maddenin karanlık çukuruna yuvarlanarak Allah (celle celaluhu)'nun kendilerine lutfetmiş olduğu nice nimetleri unutup nankörlüğün ezici ve azdırıcı havasına giren İsrâiloğulları'nın uğradıkları vatansızlık ve hürriyetsizlik felâketinden söz edildi. Sünnetullah'a uymadıkları için ilâhi tokatı hak ettiklerine işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetle, Müslüman milletlere seslenilerek, İsrâiloğulları'nın tarih boyunca uğradıkları felâkete uğramamaları için, Allah yolunda savaşmaları, bunun için günün şartlarına göre ölçülü bir stratejiye sahip bulunmaları hatırlatılıyor. Sonra da dayanışma şuuru içinde hareket edilmesi, Allah yolunda harcanması gereken her şeyin sakınılmadan harcanması gerektiğine parmak basılıyor. Özellikle faizsiz, karşılıksız yapılan yardımların, verilen ödünçlerin Allah'a verilmişcesine yüce bir anlam taşıdığı açıklanıyor.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

244- Allah yolunda savaşın, bilin ki Allah mutlaka işitir ve bilir.

245- Kimdir ki Allah'a (faizsiz, karşılıksız) güzel bir ödünç versin de, Allah onu kat kat artırıp çoğaltsın. Allah (şaşmayan kanunu ve sünneti gereği) hem sıkıp daraltır, hem açıp genişletir ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

Kur'ân İbret Alınacak Tarihi Bir Olayı Sergiliyor

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

"Allah yolunda savaşın."

Ölüm korkusuyla ülkesini terkedip aşağılık çukuruna kendini iten

milletlerin bağımsızlıklarını nasıl kaybettiklerine dikkatler çekiliyor. Savaş ruhunu taşımayan, ölümden korkan ve sadece yeme, içme, uyuma ve benzeri basit gereksinmeleri hayatın tek gayesi olarak gören toplumlar ya da milletler kendilerini ölmüş bilmelidirler. Allah yolunda savaşmasını bilen inanmış bir millet her zaman diridir. Bunun için yeryüzündeki tuğyanı durdurmak, anarşinin önüne sed çekmek, faziletli nesiller yetiştirmek için savaş zorunludur. Kur'ân bu nedenle kesin emir veriyor: "Allah yolunda savaşın!" diyor.

Kur'ân'ın bu yüce emri ve seslenişi, özellikle son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e inanan bahtiyar Müslümanlara yönelik bulunuyor. Gerek İsrâiloğulları'nın, gerekse benzeri milletlerin geçmişte uğradıkları zillete uğramamaları için mü'minlerin hem ruhi, hem bedeni yapılarıyla her zaman savaşa hazır olmaları ve bunun için büyük fedakârlıklara katlanmaları gerekiyor. Çünkü ölmesini bilmeyen milletler yaşayamaz; Allah'ını tanımayan milletler behimi bir yaşayış sisteminden kurtulamaz; elde ettiği serveti yüce maksatlar uğruna harcamasını bilmeyen toplumlar da madde esaretinden kurtulamaz.

Allah Yolunda Savaşın Anlamı:

a) Allah sözü (Kelimetullah) daha yüce olsun, Allah'a inanmayanların azgınlık ve tuğyanı durdurulsun diye savaşmak,

b) Din yalnız Allah'a olsun, O'nun indirdiği hak din belirgin hale gelip üstünlük sağlasın, vatan ve millet korunsun diye savaşmak,

Yani batıl dinlerin insanlığı, yaratıldığı gayesinden uzaklaştırdığında ve Hakk'a karşı tehlikeli bir durum arz ettiğinde, vatanın bütünlüğüne göz dikip saldırıya geçmek için hazırlandığında bâtılla savaşmak.

c)İnsanları Allah'a ulaştıran hakikat yolu varken, mutlaka o yolu kesen, yolcularını engelleyen bir şer ortaya çıkınca onunla savaşmak,

d) Belirtilen anlam çerçevesinde yapılan savaşları sadece silâhla değil, aynı zamanda kalemle, düşünceyle, irşâd ile dayanışma ve birleşip bütünleşme ile eğitim ve öğretim ile minber ve mihrab ile sürdürmek,

e) Bu yolda Allah için bir yardımda bulunurken ya da ödünç verirken, bunun karşılığında faiz düşünmemek, Ashab-ı Kiramın hayatını göz önüne getirerek her şeyimiz Allah için, din için İslâm'ın ve Müslümanın

azizliği için demek,

f) İslâm kültürünü milli kültürün uyum sağlayan kısmıyla bütünleştirerek yaygınlaştırmak, Kur'ân'ın çağa yönelik bulunan kapılarını ardına kadar açmak, onun yüceliğini kalblere ve dimağlara ilmin ışığıyla enjekte etmek,

g) Korkuya kapılmanın, şerden endişe duyup bir kenara çekilmenin, nemelazımcılığın uyuşturucu havasına girmenin hiçbir zaman esenlik getirmeyeceğini ve hiçbir toplumu ya da milleti esenlik kıyısına ulaştırmayacağını bilmek, korkunun eceli engelleyemeyeceğini anlamak, Allah yolunda savaşmanın yolları ve metodlarıdır.

Allah Yolunda Savaşın Temel İlkesi Allah'a Ödünç Vermektir

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا

"Kimdir ki Allah'a güzel bir ödünç versin?"

İslâm buna karz ismini vermiştir. Çünkü bu kelimenin lügat mânası, kesip ayırmaktır. Allah sözü (Kelimetullah) daha yüce olsun, inanmışlar hür ve bağımsız yaşayarak Allah (celle celaluhu)'nun dinini gönüllere işlesin diye mal ve servet sahiplerinin mevcut imkânlarından bir bölümünü ayırması, Allah'a sunulan en güzel ödünçtür. Bunun karşılığının kat kat verileceği vadediliyor: Dünyada hür, âhirette hür yaşamak, Allah (celle celaluhu)'nun yereceği yüzlerce karşılıktan sadece biridir. Ne yazık ki, Müslümanların çoğu bu inanç ve anlayıştan yoksun yetiştiği için, İslâm ülkeleri asırlardır istikrar bulamadı, arzuladığı huzura erişemedi.

Faizsiz Ödünç Vermenin Çeşitleri ve Yolları

Karz'ın iki mânası var: Biri faizsiz ödünç vermek, diğeri Allah (celle celaluhu)'nun dininin yücelmesi için gereken yardımı yine Allah için yapmaktır.

Karz'ı bu iki mânayla ele alıp İslam'ın getirdiği ödünç verme ve yardımda bulunma prensipleriyle değerlendirdiğimiz zaman şöyle bir sıralama yapabiliriz:

1. Zekâtı kuruşuna kadar vermek, sosyal bünyemizdeki zayıfları, sıkıntıda olanları güçlendirmek, zenginle fakir arasındaki mesafeyi daraltmak,

2. Devlete karşı olan vergi ve benzeri vecibeleri, yükümlülükleri yerine getirmek ve böylece güçlü, itibarlı bir millet olma bahtiyarlığına erişmek,

3. İnsanlığın saadet ve selâmeti için gönderilen İslâm dinini yüceltmekten yana her inanmış kişinin ekonomik gücü oranında harcamada bulunmak,

4. Din ve ülke düşmanlarının saldırısından korunmak için orduyu yeterince donatmak ve çağın şartlarına uygun biçimde hazırlamak; bu konuda gereken her türlü yardımı zamanında yapmak,

5. Sosyal yapıda ihtiyaç sahiplerini faizcilerin, tefecilerin pençesinden kurtarmak ve yardımlaşmayı birleştirici bir rahmete dönüştürmek için faizsiz ve karşılıksız ödünç vermek bu ölçü ve anlamda İslâm bankası açmak,

6. Ticari alanda istifçilikten, daha doğrusu spekülatif anlamdaki düşünce ve düzenden, fahiş kâr sağlamaktan, kısa yoldan, tez elden zengin olma ihtirasından kaçınmak, servete erişmenin gaye değil, asıl gayeye ulaşmanın vasıtası olduğunu bilmek ve bunu eğitim yoluyla kuşaktan kuşağa aktarmak.

Unutmayalım ki, ülkemizin uğrayacağı ekonomik krizin ve devlet bünyesinde ortaya çıkacak olan güçsüzlüğün zararları hepimizi etkiler, Bunun için Kur'ân çok kısa fakat geniş anlam taşıyan bir cümleyle bu halatı hatırlatıyor: "Kimdir ki Allah'a güzel bir ödünç versin de, Allah onu kat kat artırıp çoğaltsın?"

Konumuzu meydana getiren âyetin son bölümü ise, bu hakikati ananlayamayanların sıkıntıya uğrayacağına dikkatleri çekiyor:

وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

"Allah hem sıkıp daraltır, hem açıp genişletir ve ancak O'na döndürüleceksiniz."

Sıkıp Daraltma

a) Toplumun bütünleştirici birer parçası sayılan fertler ilâhi kanunları bilmez, ya da bildiği halde ihtiraslarından ve maddeye olan tutkularından ona uymazlarsa, ilk tokatı bu kanunlardan yerler. İnsanlar bir bakıma eşit yaratılmışlarsa da, birçok yönleriyle eşit yaratılmamışlardır: Kimi daha akıllı ve yetenekli, kimi daha güçlü ve cesaretli, kimi bön ve beceriksiz.

Tabii bu farklılığın bir takım nedenleri vardır; insanların hepsi aynı zekâ, güç ve yetenekle yaratılmış olsalardı ve hepsi de eşit imkânlara sahip bulunsalardı, hayat durur, mücadele sona ererdi. Dengesiz, bozuk bir düzen ortaya çıkar, birçok işler yüzüstü kalırdı. Böylece toplum sıkıldıkça sıkılır, daraldıkça daralırdı.

b) Aşırı hırs, açgözlülük, maddeye karşı ölçüsüz zaaf insanı yavaş yavaş yüce duygulardan uzaklaştırır, vicdanı köreltip erdemlik bağlarını koparır. Durum bu düzeye gelince din, ahlâk, millet, vatan ve insanlık gibi kutsal kavramlar kelimenin dar kalıbı içinde kalır ve işte o zaman gönüller daraldıkça daralır; aile ve sosyal yapılarda huzur havası esmez olur.

c) Bunaltıcı olan bu yollardan ayrılıp toparlanmak, önce Allah'a, sonra millete dönmektir. İşte bu da ilâhi kanun gereği ferahlatıcı bir genişlik, mutluluk vadeden bir düzene yönelmektir.

Unutmayalım ki, sözünü ettiğimiz her iki yolun bitiminde de dönüşümüz Allah'adır. Ama birinci yol kararmış bir kalp, maddenin kiriyle kirlenmiş bir ruh ve vicdan ile; ikinci yol ilâhi kanuna uymanın verdiği huzur ve vicdan berraklığı içinde gerçekleşir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hakkı savunmak, düşmanın azgınlık ve küfrünü durdurmak; Allah sözünün daha yüce olmasını sağlamak, İslâm'ın insanlığa saadet getiren tek din olduğunu gönüllere işlemek ve İslâm ülkesinin bağımsızlığını ayakta tutmak için savaş ile emredildi ve sonra da hürriyet ve bağımsızlık havası içinde yaşamaya, sosyal yapıyı dengede tutmaya dikkatler çekildi; bunun için de Allah'a ödünç vermemiz hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu şuura erişemeyen, ihtirasları yüzünden hakkı bırakıp maddeye kul olanların uğradıkları feci sonuçtan söz ediliyor ve ilâhi kanuna uymayanların hazin tablosu sergileniyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِى اِسْرَآءِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى اِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ
ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ
الْقِتَالُ اَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَآ اَلَّا نُقَاتِلَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ

دِيَارِنَا وَاَبْنَآئِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِالظّٰلِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۗ قَالُٓوا
اَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ
الْمَالِ ۗ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ۗ وَاللّٰهُ
يُؤْتِى مُلْكَهُ مَنْ يَشَٓاءُ ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهٖٓ اَنْ
يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ
تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ۗ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

246- Musa'dan sonra İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerini görmedin mi? Hani peygamberlerinden birine: "Bize bir hükümdar gönder (ta'yin et) de Allah yolunda savaşalım," demişlerdi. O da: "Ya bir de savaş size farz kılınır da savaşmayacak olursanız?!" demişti. Onlar: "Bize ne olmuş da Allah yolunda savaşmayalım; gerçekten yurtlarımızdan çıkarılıp ailemizden ayrı bırakıldık" diyerek (bu hususta kararlı olduklarını bildirmişlerdi). Bunun üzerine savaş onlara farz kılınınca, pek azından başkası (savaşmaktan) yüzçevirdiler. Allah ise zâlimleri çok iyi bilir.

247-Peygamberleri onlara: "İşte gerçekten Allah size Tâlût'u hükümdar gönderdi!" dedi. "Aa! ona bizim üzerimize hükümdar olma (yetki ve hakkı) neden? Hükümdarlığa biz ondan daha çok hak sahibiyiz (ve lâyıkız); hem ona mal (ve servetçe) bir bolluk da verilmiş değil" dediler. Peygamber (onların haksız tepkisine karşı) dedi ki: "Şüphesiz ki Allah onu sizin üzerinize seçmiş ve ona bilgide ve vücutta bir gelişme ve üstünlük vermiştir. Allah mülkü (saltanat ve hükümranlığı) dilediğine verir. Allah (mülk ve kudret cihetiyle) çok geniştir; O her şeyi bilendir."

248- Hem peygamberleri onlara dedi ki: "Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir ki onda Rabbinizden bir gönül yatışkanlığı, Musa ve Harun hanedanından kalma bazı (tarihi) eşya vardır; melekler onu taşıyıp getirecektir. Şüphesiz ki bunda sizin için -eğer inanmış

kimselerseniz- açık belge ve öğüt vardır."

Olayın Nedeni ve Özeti

İsrâiloğulları yurtları olan Filistin'den çıkarıldıktan sonra ülkesiz kalma bedbahtlığına uğradılar. Peygamberlerinden Aşmuil ya da Samuil'e[1] başvurup Allah yolunda savaşmak istediklerini, bunun için de bir hükümdar tâyin edilmesini söylediler. Halbuki başlarına bu felâket gelmeden önce ne pegamberlere itibar ettiler, ne de Tevrat'ın gösterdiği yolda yürüdüler. Üstelik kendilerini Hakk'a davet eden bazı peygamberleri de öldürdüler. Böylece gizli ve acık bir putperestlik onlarda başgösterdi: Kimi altın ve gümüşe tapıyor, kimi altından yapılan bazı eşyanın önünde eğilip secde ediyordu. Hak dinin bağları yavaş yavaş kopmaya başlamıştı ki, Allah (celle celaluhu) onları uslandırmak ve asıl değerlerine döndürmek için Filistinliler'in tecâvüzüne maruz bıraktı. Bu tecâvüz oldukça kanlı geçmiş ve İsrâiloğulları'ndan binlerce kişi öldürülmüş, malları yağma edilip yurtlarından kovulmalarına neden olmuştu.

Bu arada içinde ilâhi ahid (Tevrat Levhaları) bulunan ve Musa Peygamber'le Harun Peygamber ailelerine ait bazı tarihi belgeleri taşıyan Tabut (Sandık) da ellerinden alınmıştı, ki bu onların her şeyi sayılırdı.

İşte İsrâiloğulları uğradıkları bunca kaybın ve çektikleri türlü elem ve ıstırapların intikamını almak için çırpınıp duruyorlar, düne kadar öldürmek istedikleri peygambere bu kez başvurup yardım istiyorlardı. İleri gelenleri toplanıp hal çaresi düşündüler; halkın felâket günlerinde maneviyata daha çok sarıldıklarını düşünerek Samuil Peygamber'den yardım dilemeye karar verdiler. Ne var ki kendilerine pek güvenilmezdi; dönek insanlardı. Allah (celle celaluhu)'dan fazla maddeye bağlı idiler; dünya saltanatı onların tek gayesi bulunuyordu. Bu nedenle Samuil Peygamber onlara seslenerek: "Ya savaş üzerinize farz kılınır da savaşmayacak olursanız?!" demek gereğini duymuştu. Nitekim sonuç peygamberin düşündüğü gibi olmuştu. Onlar ancak, servet sahibi olup peygamber Harun soyundan gelen bir kimsenin hükümdar olabileceğini savunurlardı. Samuil, her yönüyle liderliğe lâyık olan Tâlût'u bu göreve atadı. Ama itirazla karşılaştı. İleri

1 Bu isimler Tevrat'ta geçmekte ve peygamber oldukları belirtilmektedir. Konumuzu oluştu-ran olaya Tevrat'ta da dokunulmuş ve aynı isimlere yer verilmiştir. Kur'ân'da ise, sadece "peygamberlerine." denilerek o peygamberin ismi anılmamıştır.

gelenlerin bu konudaki kıstası çok değişikti.

Bu Olayla Kur'an'ın Yansıttığı Ölçüler ve Hikmetler

Kur'ân-ı Kerim'de önemli tarihi bir olaya kapı açılıp yaşayan insanlara ibret dolu belgeler sergilenirken, olayın detayı üzerinde durulmaz, tarihi anlatılmaz; sadece can noktalarına dokunulur ve inanmış kişilerin kafasını aydınlatacak, kalblerini harekete geçirecek bölümlere parmak basılır. İnsan aklının rahatça işleyebilmesine yardımcı olmak için düşünme melekesine ya da bununla ilgili beyin merkezine sinyal verir.

İşte Kur'ân-ı Mecid'in yüce hikmeti ve ilâhi metodu bu ölçü ve anlamdadır.

İsrâiloğulları'nın, o zaman için de dünyanın en önemli ticari merkezi sayılan, çevre ile ilgi ve bağlantı kurmada en uygun ülke durumunda bulunan, en verimli topraklar sayılan, aynı zamanda dünya nüfusunun çoğunun yaşadığı Asya ile Afrika kıtalarında yer alan iki önemli bölge vardı: Kuzey ve kuzeydoğu Afrika ile Orta Doğu. Bu nedenle Kur'ân daha çok bu iki merkez ya da bölgeyle ilgilenir ve en önemli olayların, büyük peygamberlerin ve gelişmiş medeniyetlerin bu iki kıta üzerinde meydana geldiğine, kurulup yıkıldığına özellikle dikkatleri çeker.

Konuyu ve geçen olayı, Kur'ân'ın sağlam süzgecinden geçtiği şekliyle ele aldığımızda sekiz önemli uyarı ve hikmetle karşılaşırız:

1. Hükümdar seçiminde ülkenin daha çok ileri gelenlerinin rolü ve önemi her devirde kendini geçerli bir güç olarak hissettirir. İslâm buna (Ehl-i hall-ü akd) der. Yani hükümdarı, ülkedeki ileri gelenlerden meseleleri çözebilen, konulara nüfuz eden ve aklı eren kimseler seçer.

Ülkenin ileri gelenlerinin Peygamberle görüşüp bir adamı hükümdar olarak atamasını istemeleri bize şu gerçeği yansıtmaktadır: İslâm'da hükümdarlığa aday gösterilecek kimse hakkında daha çok dini bütün ilim adamlarıyla istişare yapılır, onların bu konudaki görüşü alınır. Seçilecek liderin her yönüyle bir üstünlük arz etmesi ideal şeklidir. Ama dindar, cesur, akıllı, yetenekli ve dış görünüşüyle de göz ve gönül doldurucu olması gerekir.

2. Düşmanı altedebilmenin, yeryüzünde maddeyle mana, ruhla beden, dünya ile âhiret arasında sağlam denge kurabilmenin en uygun ölçüsü, manevi güçle maddi gücü birleştirip bütünleştirmektir. İsrâiloğulları'nda

her yönüyle bozulan bu dengenin sağlanabilmesi için onlara gönderilen peygamberlerin bir kısmı iki önemli görevi birden yüklenmiştir: Hükümdarlık ile peygamberlik. Davud Peygamber ile oğlu Süleyman Peygamber bunlardan ikisidir.

İslâm ülkelerinde ise bugünkü şartlara göre de, liderin aynı zamanda sağlam inançlı ve dindar bulunması şarttır.

3. Savaşmasını bilmeyen, sadece servet toplamakla uğraşan ve bu yüzden ölümden korkan topluluklarla bir ülkeyi korumak ve kurtarmak mümkün değildir. Hem düşmanın bir an önce kahredilmesini dilemek, hem ölümden korkup savaşmamak birbiriyle bağdaştınlamaz. İşte bu anlayış ve tutum içinde olan İsrâiloğulları asırlarca hürriyet ve bağımsızlık nimetinden yoksun kalmışlardır.

4. Allah yolunda, din, vatan ve ahlâk uğrunda gerektiği halde savaşmamak, toplumu ve ülkeyi daha çabuk ölüme götürür. Böyleleri hem kendilerine, hem de milletlerine büyük haksızlık etmiş olurlar.

5. Seçilecek olan hükümdar, dini, ahlâkı, fazileti ve ülkeyi ciddi bir tehlikeye düşürmedikçe makamından alınmaz.

6. Liderin değeri, soy ve servetle değil, bilgi, yetenek, cesaret ve ölçülü beden yapısı iledir. Yani bu hususlarda bir üstünlük taşıması gerekir. İlmin, yeteneğin ve akıllı olmanın üstünlüğü beden yapısının üstünlüğüyle ve güzel bir fizyonomik biçimle birleşince çok daha etkili olur.

7. Allah, insanlar ve milletler için koymuş olduğu değişmeyen kanunlarına göre hükümdarlığın kapısını şahıslara açık tutar. Her millet kendi maddi ve manevi yapısına, ölçüsüne göre lider seçer. İlâhi Sünnete uyanlar başarılı olur ve aynı zamanda milletine rahmet ve mutluluk havasını getirir.

8. Geçmiş milletlerden geriye kalan tarihi belgeleri hem korumak, hem dikkatle incelemek ve onlardan gereken ders ve ibreti almak için tarihin derinliklerine göz atmak şarttır. Tabut içindeki belgelerin İsrâiloğulları'na bir kez daha getirilip verilmesi bir uyarıdır. Tarihini, tarihi değerlerini bilmeyen ve korumayan, geçmişiyle ilgilenmeyen, ona bir bakıma bağlı kalmayan bir millet hem ölçüsünü kaybeder, hem sağlam bir nesil yetiştiremez.

TARİHİ YÖNÜ VE TEVRAT

إِنَّ اللهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا

"Allah size Tâlut'u hükümdar gönderdi."

Tarihi yönü derken, aynı kaynaktan inen Tevrat ve İncil gibi semavi Kitapların bazı değişmelere rağmen, birleştikleri noktalar eksik değildir. Kur'anda konumuzu oluşturan olay, Tevrat'ta da biraz değişik biçimde anlatılmıştır. Kur'an en son kitap olma özelliğiyle katıksız bir anlatım düzeyinde Tevrat'ta meydana gelen değişikliği doğrultur ve böylece aynı kaynaktan kaynaklandıklarına birer örnek verir.

Tevrat'ta Kur'ân'ın Nebiy (peygamber) diye sözünü ettiği zatın Aşmuil ya da Samuel olduğu belirtilmiştir. Kur'ân'ın Tâlût diye bahsettiği hükümdardan Tevrat Saul diye söz eder.

"Kavim ise Samuel'in sözünü dinlemek istemedi; "hayır, herhalde üzerimize bir hükümdar bulunmalı, biz de diğer gruplar gibi olarak bize hükümdarımız hükmetsin; önümüzde bulunup savaşlarımızı etsin, dediler."

"Saul (Tâlût) kavminin ortasında durduğunda omuzundan yukarısı kavmin hepisinden uzun idi."

"Ama bazı yaramaz kimseler Saul için "Bu adam bizi nasıl kurtaracaktır?" diyerek onu tahkir edip bir hediye götürmediler."

"Samuel bütün kavme: Rabbın seçtiği kimseyi (Saul'u) gördünüz mü? Çünkü kavmin içinde onun benzeri yoktur dedi."[1]

Tabut İsmi Hakkında Yorumlar

إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ

"Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir."

Müfessirlerimizin çoğu Tabut'un, içinde Tevrat Levhaları bulunan bir sandık olduğunu söylemişler. Rivayete göre, bu sandık, Musa Peygamber'in vefatından sonra kıymeti bilinmediğinden ve İsrâiloğulları'nın, gönderilen peygamberlere karşı sert ve hırçın davranmalarından dolayı Allah (celle celaluhu)'nun bir uyarı cezası olarak ortadan kaybolmuş, daha doğrusu

1 Fazla bilgi için bak: Tevrat: 1. Samuel / Bab: 12 ve Birinci Krallar: 18-24-27 bablarına.

düşmanlarının eline geçmişti.

Şimdi Tabut hususundaki yorum ve rivayetleri sıralıyalım:

1. Sandık.

2. Kalb.

Daha çok tasavvufçulara ve bir de Râğıb el-Isfehani'ye göre, gönül yatışkanlığının yeri sandık değil, kalbdir. Nitekim Tevrat'ta deniliyor ki: "Saul (Tâlût) Samuel'in yanına gitmek için döndüğü gibi Allah ona başka bir yürek verdi."[1]

3. Altın tepsi.

4. Tevb maddesinden alınma bir kelimedir, mübalâğa ifade eden dönüp dolaşmak, demektir.

5. Adem Peygamber'den kalma bir Tabut.

Bu Tabut (sandık) içindeki tarihi belgeler şunlar olabilir:

a) Musa Peygamber'in Asa'sı,

b) Harun Peygamber'in Asâ'sı,

c) Her ikisinin Asâ'sı,

d) Tevrat'ın yazılı bulunduğu bazı levhaların kırık parçaları,

e) Tevrat'ın ilk orijinal nüshası,

f) Musa Peygamber'le Harun Peygamber'in elbisesi, ayrıca üzerinde Tevrat'ın bazı bölümleri yazılı iki levha,

g) Bir altın leğen, Musa Peygamber'in Asâ'sı, Harun Peygamber'in sarığı ve levha parçaları,

h) Asâ ile bir çift ayakkabı,

i) Âdem Peygamber'den sonra gelecek olan bütün peygamberlerin resimleri ya da portreleri.[2]

Kur'ân-ı Kerim'de bu sandıktan söz edilmesinin bir başka hikmet

---

1 I. Kırallar: 10/10.

2 Fazla bilgi için bak: Kurtubi, İbn Kesir, İbn Cerir, Alusi, Fethü'l-Kadir, Mefatihü'l-Gayb ve Nisaburi tefsirlerine.

ve anlamı, tarihi eşyayı korumayı öğütlemektir. Çünkü tarihi değeri olan eserler tarihi olayların meydana gelişini daha doğru ölçü ve biçimde belgeler ve araştırıcılara daha sağlam bilgi verir. Bunun da yararı inkâr edilmeyecek kadar büyük ve o oranda çok yönlüdür.

تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ

"Melekler onu taşıyıp getirecektir."

Meleklerin bu sandığı koruyup taşıması ve getirip teslim etmesi ise bir mucizedir. Diğer bir yorumla, kaybolan sandığı, içindeki tarihi eşya zayi olmasın diye melekler devamlı korumuşlardır, denilebilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, lider olmanın iki önemli niteliğinden söz edildi. Bu konuda üstünlük ve şerefi sadece mal ve servet sahibi olmakta gören İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerinin nasıl yanlış ve anlamsız bir kıstas kullandıkları hatırlatıldı; bu arada maddeye yönelen, âhireti unutan bir milletin genel yapısında düzenin sağlanabilmesi için sürekli fakat günün bütün şartları dikkate alınarak dini eğitime ve din ahlâkına yer verebilen ve kendisi de bu ölçüler içinde gelişen bilgili, kültürlü, cesaretli, ülke yararını koruyabilen, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda dengeli ve fırsat eşitliği esaslarını bilip uygulama yeteneğini taşıyan lidere gereksinme bulunduğuna işaret edildi. Bunun için Tâlût sadece bir örnek olarak verildi. Sonra da tarihte milletlerin bu ölçü ve kavramların içinde ve dışında geçen hayatlarını iyice anlayabilmek ve ona göre bir yöntem uygulayabilmek için tarihi eserleri de gözden uzak bulundurmamanın gereği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle lider vasfını kendinde taşıyan hükümdara özellikle savaş günlerinde ve milli felâket dönemlerinde uymanın önemine dokunuluyor. Kararsız, itaatsiz, çıkarcı ve maddeci toplumların milletlerini çok tehlikeli uçurumlara itmekten başka bir işe yaramadıklarına dolaylı yoldan işaret ediliyor. Bu düzeyde olan bir milletin, düşmanlara yem olmaktan kendini kurtaramayacağı hatırlatılıyor. Ayrıca, Allah'a inanan bir milletin teknik ve imân gücüyle, sayısı çok olan düşmanı yenebileceği açıklanıyor ve buna bir de örnek veriliyor.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ ۙ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ ۚ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ

فَلَيْسَ مِنِّيْ ۚ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ فَاِنَّهٗ مِنِّيْٓ اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖ ۚ فَشَرِبُوْا
مِنْهُ اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْ ۗ فَلَمَّا جَاوَزَهٗ هُوَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ ۙ قَالُوْا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ
بِجَالُوْتَ وَجُنُوْدِهٖ ۗ قَالَ الَّذِيْنَ يَظُنُّوْنَ اَنَّهُمْ مُّلٰقُوا اللّٰهِ ۙ كَمْ مِّنْ فِئَةٍ قَلِيْلَةٍ غَلَبَتْ
فِئَةً كَثِيْرَةًۢ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوْا لِجَالُوْتَ وَجُنُوْدِهٖ
قَالُوْا رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ۗ
﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوْهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۙ وَقَتَلَ دَاوٗدُ جَالُوْتَ وَاٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَهٗ مِمَّا يَشَآءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْاَرْضُ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُوْ فَضْلٍ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ
وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٥٢﴾

249- Tâlut orduyla beraber (işleri düzene koyup şehirden) ayrılıp çıkınca dedi ki: "Şüphesiz Allah bir ırmakla sizi deneyecektir; ondan su içen benden değildir; sadece ondan tatmayan bendendir. Ancak eliyle bir avuç alanlar müstesnadır (onlara izin vardır)." Onlardan pek azının dışında diğerleri o sudan (doyasıya) içtiler. Ne vakit ki Tâlut ve beraberindeki mü'minler ırmağı geçtiler, (sağlam bir imân ve irfan sahibi olmayanlar): "Bugün Câlut'a ve ordusuna karşı (durup savaşacak) gücümüz yoktur" dediler. Allah'a kavuşacaklarını kesinlikle bilenler ise, "Nice az topluluk, çok topluluğa -Allah'ın izniyle- üstün gelmiştir; Allah sabredenlerle beraberdir" diyerek (teslimiyet ve tevekkül gösterdiler).

250- Onlar (o teslimiyet gösteren mü'minler) Câlût'a ve onun ordusuna karşı (savaşmak üzere) çıkınca (şöyle duada bulunup) dediler: "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır (güç ve kudretini) boşalt (tıpkı bolca yağan yağmur gibi). Ayaklarımızı (savaş alanında, düşman karşısında) sağlam ve sabit tut ve bize, inkâr ve haksızlık içinde bulunan millete karşı yardım et!"

251- Ve az sonra onları -Allah'ın izniyle- bozguna uğratıp dağıttılar.

(İnanmışlar saffında yer alan) Dâvud ise Câlût'u öldürdü. Allah da ona mülk ve hikmeti (saltanat ve peygamberliği bir arada) verdi ve dilediğinden bazı şeyler ona öğretti. Eğer Allah insanların (azgınlık ve taşkınlığını) birbirleriyle savmasaydı, yeryüzünün düzeni herhalde bozulur, kargaşalık ortalığı kaplardı. Ama Allah milletlere karşı fazl-u kerem sahibidir.

252- İşte bunlar Allah'ın âyetleridir! Onları sana bütün gerçeğiyle okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilen rasullerdensin.

Olayın Nedeniyle Birlikte Özeti

Allah'a dosdoğru inanan bir lider ya da kumandan, bütün çarelere başvurup savaş düzenine kendini hazırlayınca artık büyük bir ümit ve güvenle, sarsılmayan bir inançla hedefine doğru ilerler. Kuvvet ve kudretin, başarı ve zaferin Allah'a ait olduğunu bilir. Bütün önlemleri aldıktan sonra el kaldırıp ordusuyla birlikte duâ eder, yardım ister.

Bu arada samimi olan, Hakk'a gönülden inanan askerlerini iyice tanımak için onları günün şartlarına göre bazı denemelerden geçirir. Böylece asıl kuvvetini belirlemiş olur. Bu ölçü ya da vasıfta olan bir sultan, peygamber vârisi sayılır. Tarihte bu metotla yola çıkan sultanlar vardır, hepsi de zaferden zafere koşmuş, hem İslâm'ın, hem milletinin yüzünü güldürmüştür. Tarık b. Ziyadlar, Alpaslanlar, Selahaddinler, Fatihler, Yavuzlar ve Kanuniler bunlardan birkaçıdır.

Allah, yeryüzünün düzeni bozulmasın ve bozgunculuk çıkarmak isteyenler başıboş bırakılmasın diye insanların şer ve fitnesini yine insanlarla savmaktadır. Bu, milletler hakkında sürüp giden ilâhi sünnetlerden biridir.

Bu Olayla Kur'an'ın Yansıttığı Öğütler ve Hikmetler

1. Lider ya da hükümdarın, milletlerin hayatında çok önemli rolü vardır. Milletini zillet çukurundan çekip kurtaran büyük liderler olduğu gibi, milletini yükseldiği şeref düzeyinden esaret zilletine sürükleyenler de eksik değildir.

Bu bakımdan her millet liderini seçerken son derece dikkatli olmalıdır. Özellikle Müslümanlar bu önemli hizmeti, Kur'ân doğrultusunda bulunan bilgili, kültürlü, yetenekli ve cesaretli kişilere vermesini bilmelidirler. Çünkü Tâlût gibi değerli bir lider ve kumandanı, devrin peygamberi seçip görevlendirmiştir. Kendisine inananlar az olmalarına rağmen umul-

madık bir zafer sağlamışlardır.

2. Değerli bir hükümdar, önemli konularda milletinin nabzını yoklar, ona göre bir strateji hazırlar. Kendini milletine kabul ettiremeyen liderler yalnız kalmış sayılırlar. Bu durumda öylesinden hizmet ve başarı beklenemez.

3. Zaferi sayı çokluğunda değil, imân ve irfanda aramak gerekir. Nice gönülden inanmış az bir topluluk, inanmamış çok toplulukları -Allah'ın izniyle- mağlub etmiştir. Tarihte bunun örnekleri çoktur. Bedir Savaşı, İstiklâl Mücâdelemiz bunun güzel örneklerinden ikisidir. Tâlût'un zaferinde simgelenen hikmet de sadece budur.

4. Sayı çokluğuna ve girişilen savaşta bir an için üstünlüğü sağlamaya aldanıp Allah (celle celaluhu)'nun yüce kuvvet ve kudretini unutmak ve böylece zaferin verdiği sarhoşluk havasına kapılıp kendini kaybetmek felâket ve aşağılanmanın ilk belirtisidir.

5. Savaş milletler için bir bakıma zorunludur ve aynı zamanda ilâhi kanun gereğidir. Yoksa yeryüzünün düzeni bozulur; milletler arasında anormal biçimde meydana gelen dengesizlik insanlığın sonu olabilir. Azıp sapıtanları, kendi milletinin ekonomik, sosyal yapısını sağlamlaştırmak için başka milletlere saldıranları durdurmanın yollarından biri de savaştır.

TARİHI YÖNÜ

Tâlût ordusuyla birlikte Filistinliler'e ve onları sevk ve idare eden Câlût'a karşı çıkıp savaşmıştır. Sözü edilen ırmağın Şeriâ nehri olduğu söylenir. Tevrat'ta da aynı konu anlatılır; şu farkla ki, Tâlût'un Şeriâ ırmağından su içilmemesi konusunda emir verdiği anlatılmaz. Ced'un adında bir kumandanın böyle yaptığına, yani askerlerinin ırmaktan su içmemelerini tenbih ettiğine yerverir. Kanaatimce bu ayrı bir olaydır ki Tâlût olayı ile karıştırılmamalıdır.

Tevrat, Tâlût ile beraber 600 kişinin kaldığını, çoğunun ise savaşa katılmadığını kaydeder.[1]

Bu konuda klâsik tefsirlerimizde birçok aslı olmayan rivayetlere yer verilmiştir. Ayrıca bir kaç tane de zayıf ve münker hadis nakledenler de

1 Bak: Tevrat / İ. Krallar : 13/75.

olmuştur.

Kur'ân, yukarıda da belirttiğimiz gibi yüksek hikmetleri, ibret alınacak noktaları sıralar; belli bir sayı üzerinde durmaz. Çünkü buna gerek de yok. Şevkani de Fethülkadir'de klasik tefsirlerdeki rivayetleri kısmen naklettikten sonra çoğunun zayıf ve uydurma olduğuna dikkatleri çeker.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bundan önce Allah'ın, milletlerin hayatıyla ilgili şaşmaz sünnetinden edildi; Hakk'a inanan bir milletin maddi ve manevi güçleri bir araya getirip bütünleştirdiğinde, hem inkâr içinde bocalayan milletlere karşı üstünlük sağlayacağı, hem de uzun ömürlü olacağı belirtildi. Bir peygamber tarafından hükümdarlığa atanan ve liderlik vasfını kendinde toplayan Tâlût buna örnek verildi.

Savaştan maksat, başka ülkeleri emperyalist bir düşünceyle istilâ etmek, kaynaklarını ele geçirmek değil, yeryüzünde düzeni bozan, insanlığı tehdid ve tedirgin eden, azgınlık ve tuğyan içinde bulunan milletleri, toplumları doğru yola getirmek, fitneyi durdurmaktır. Allah (celle celaluhu) ismini en yüce kılmak, gönülleri Allah sevgisiyle doldurmak, insanlığa rahmet, mutluluk ve erdemlik kapılarını açan hak dinin yayılmasını engelleyenleri tesirsiz hale getirmektir.

Aşağıdaki âyetle, milletlere ve kabilelere yön veren, yok olmak üzere bulunan toplumların elinden tutup kurtaran peygamberlerin bir kısmının diğerinden derece bakımından üstün kılındığı anlatılıyor ve buna açık misaller veriliyor, böylece ümmetler arasında bütün peygamberlere karşı sevgi ve saygıda denge sağlanması isteniliyor.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ
دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَٰكِنِ اخْتَلَفُوا
فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ
مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

253- İşte bu peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; onlardan, Allah'ın kendileriyle söyleştiği kimseler vardır ve bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık belgeler verdik ve onu Ruhu'l- Kudüs (Melek Cibril) ile destekledik. Eğer Allah dileseydi bunların arkasından gelen (ümmet)ler kendilerine açık belgeler geldikten sonra artık birbirlerini öldürmezlerdi. Ama (her şeye rağmen) ayrılıp sürtüştüler: Kimi imân etti, kimi küfre saptı; fakat Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Ne var ki Allah dilediğini işler.

İLGİLİ HADİSLER

"Hiç bir peygamber yoktur ki ona verilenin benzerine insanlar (daha önce) inanmış olmasın. Bana da verilen, Allah'ın vahyettiğidir (ki bu en büyük mu'cizem Kur'ân'dır). Kıyamet gününde bana uyanların daha çok olacağını ummaktayım."[1]

"Bana beş şey verildi ki, onlar benden önceki hiç bir peygambere verilmemiştir:

1. Bir aylık mesafeden (düşmanlara) korku salmakla yardım gördüm,

2. Yeryüzünün her tarafı benim için namazgah (namaz kılınan yer) ve temizlik nedeni kılındı. Ümmetimden herhangi bir adam (temiz olmak şartıyla, nerede olursa olsun) namaz vaktine erişirse namazını kılsın,

3. Ganimetler bana helâl kılındı, benden önce kimseye helâl kılınmadı,

4. Şefaat (makam ve yetkisi) bana verildi,

5. Peygamber(ler) sadece kendi kavimlerine gönderildi; ben ise bütün insanlara gönderildim."[2]

Peygamberler üzerine altı şey ile üstün tutuldum:

1. Sözlerin (hüküm ve hikmetleri) toplayıcı ve çok anlamlı olanları bana verildi.

1 Buhari - Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

2 Buhari- Müslim Câbir bin Abdullah (radıyallahu anh)'dan.

2. (Düşmanın kalbine) korku salmakla yardım gördüm.

3. Ganimetler bana helal kılındı.

4. Yeryüzünün her yanı bana namazgah ve temizlik nedeni kılındı.

5. Ben bütün milletlere (ya da insanlara) gönderildim.

6. Peygamberler (peygamberlik) benimle son bulup mühürlendi."[1]

"Peygamberler arasında tahyir yapmayın (filân falandan daha hayırlıdır demeyin)."[2]

"Peygamberler arasında tafdil yapmayın (filân falandan daha faziletlidir, demeyin)"[3]

"Rabbim katında ben âdem oğullarının en azizi ve en saygıdeğeriyim."[4]

"Beni Musa'dan daha faziletli tutmayın!"[5] "Beni Musa'dan daha hayırlı tutmayın!"[6]

Peygamberler Arasında Derece Farkı

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ

"İşte bu peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık."

Peygamberlerin hepsi de faziletli ve hayırlıdırlar. Hepsi de aynı pınardan içmiş, aynı kaynaktan kaynaklanmıştır. Hepsi de günahlardan korunmuştur; son derece zekidirler. Allah (celle celaluhu)'dan aldıkları buyrukları eksiksiz yerine getirirler; tek bir kelime eklemeden olduğu gibi korurlar. Nitekim yukarıdaki hadislerde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususu şüphe götürmeyecek anlamda açıklamıştır.

Bizler mü'min olarak, bütün peygamberlere inanır, hepsini de sever sayarız: İsimlerini açıklayarak: "Filân peygamber falan peygamberden

1 Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

2 Buhari - Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Buhari - Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

4 Kurtubi: Kendi tefsirinde.

5 Buhari.

6 Buhari.

daha üstündür, ya da daha hayırlıdır" demeyiz. Peygamberler arasından hiçbirini ayırtetmeyiz. "Allah'ın peygamberlerinden hiç birini diğerinden ayırtetmeyin."[1] âyetinde belirtildiği ölçü ve anlamda onlara inanır, şanlarını yüceltiriz.

Ne var ki, peygamberlerin gönderildikleri kavim ve milletlerin nüfus sayısına, sosyal yapısına ve uygarlık ölçüsüne göre ve bir de kendilerine indirilen kitaba, sahifelere ve kendilerinden önceki kitaplara ve insanları uyarma ve irşadlarına göre dereceleri farklıdır. Allah (celle celaluhu) kimini rasul olarak görevlendirmiş ve kendisiyle söyleşmiştir. Kimine kitap indirmiş, kimine birkaç sahife vermiştir. Kimini sadece bir kavme, kimini bir millete göndermiştir. Kimini birçok mucizelerle desteklemiş, kimini Ruhu'l- Kudüs ile kuvvetlendirmiş, kimini babasız yaratmıştır. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i de bütün milletlere son peygamber olarak göndermiştir.

Derece farkı, ne de olsa aldığı görevin ağırlığı ve tebliğ ettiği esas ve prensiplerin ölçüsü, seslendiği kavmin çeşitli durumlarına göre basamaklar biçiminde birbirini izler. Bununla beraber bazı hadislerde "daha hayırlıdır", "daha üstündür" şeklinde bir ayrım yapmayın diye tenbihte bulunulmuştur. Bunun birçok nedenleri vardır; önce şunu belirtelim ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, dini kültürü gelişmemiş veya aşırı derecede taassuba bağlı kalmış kişiler arasında -ayrı dine bağlı bulunuyorlarsa- gereksiz bir tartışma, sürtüşme, iddialaşmaya meydan vermemek için bunu hatırlatma gereksinmesini duymuştur: **"Beni Musa'ya tafdil etmeyin (Ondan üstündür, demeyin)"** buyurmuştur. Aynı zamanda bu, derin ve köklü olgunluktan gelen tevazunun bir başka anlatımıdır.

Buhari'nin sahih rivayetle Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den şu hadisi nakletmesi konuyu daha güzel açıklamaktadır:

"Biri Müslümanlardan, diğeri Yahudilerden iki adam birbirine sövüp hakarette bulundular. Müslüman olan: "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i alemler üzerine seçip beğenen Allah'a andolsun..." diyor. Yahudi de: "Musa'yı âlemler üzerine seçip beğenen Allah'a hamdolsun," diyerek karşılık veriyor. Bunun üzerine Müslüman öfkeleniyor ve Yahudinin yüzüne bir tokat vuruyor. Yahudi durumu gelip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e anlatıyor. Efendimiz, o Müslüman'ı çağırıp durumu soruyor,

1 Bakara sûresi: 285.

o da olayı aynen anlatınca, buyuruyor ki: **"Beni Mûsâ üzerine tahyir etmeyin (ondan daha hayırlıdır, demeyin). Çünkü insanlar kıyamet gününün dehşetinden yıldırım çarpmış (gibi) o gün bayılıp düşecekler. Ben de onlarla birlikte yıldırım çarpmış (gibi) olacağım. Ne var ki ilk ayılan ben olacağım, ayıklığımda ne göreyim, Musa Arş'ın bir kenarına sıkıca tutunmuş duruyor; artık bilemiyorum, Musa da bayılanların içinde miydi, benden önce mi ayıldı, yoksa baygınlık geçirenlerden ayrı tutulanlardan mıydı?"**

Bu ve benzeri hadislerle, üstünlüğü, hayırlılığı anlatan hadisler arasında bir uyumsuzluk, çelişki var mıdır? Hakikatte böyle bir çelişki ve uyumsuzluk yoktur ve düşünülemez de.

Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimiz, daha çok şu hususları dikkate alarak böyle bir tavsiyede bulunmuştur:**

a) Bu anlamda olan hadisler bir ihtimal henüz konuyla ilgili âyet inmeden söylenmiştir.[1]

b) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz peygamberlerin en üstünü olduğunu bildiği halde sırf tevazu göstererek böyle buyurmuştur.

c) Peygamberler arasında, dinlerine ifrat derecede bağlı olup iddialaşan farklı dinlere bağlı kişilerin bir ayrım yapmalarını ve bu yüzden bağlı bulunmadığı peygamberi küçük düşürücü anlamda söz sarfetmelerini önlemek amacıyla söylenmiştir. Müslümanlar da böyle bir havaya girmesinler diye yumuşatıcı bir anlatım yolu seçilmiştir.

d) Peygamberlik yönünden, gelip geçen bütün peygamberler arasında bir fark olmadığını, farkın sadece yüklendiği görevin ağırlığı nispetinde bir takım dereceler anlamında olduğunu anlatmak istemiştir. Nitekim Kur'ân'da bu gerçeğe dokunularak: "(Allah'ın) peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) ayırt etmeyiz" buyurulmuştur.[2]

e) Allah (celle celaluhu) katında biri diğerinden üstün olabilir, çoğunun dereceleri oldukça farklıdır. Ama insanların çoğu bu üstünlüğün iç yüzünü bilmediğinden Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onların böyle bir ayrı-

1 Şevkani / Fethulkadir.

2 Bakara sûresi âyet: 285.

ma gitmelerini uygun görmemiştir. Çünkü Kitap Ehlinin kendine göre bir taassubu vardır, ona dokunulduğu gün sürtüşmeye kapı açar ve düşmanlık havasını estirmeye başlar. Bu da İslâm'ın cihan dini olma özelliği ve niteliğiyle bağdaşmaz.

Bütün bu yorum ve rivayetlerden, âyeti açıklar anlamda tefsir eden, kanaatımca (b) maddesidir. Nitekim Rahmet Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyuruyor ki:

"Ben âdemoğullarının ulusu ve efendisiyim, ama bununla övünmüyorum."[1]

"Rabbim katında ben âdemoğullarının en azizi ve en saygıdeğeriyim (ama bununla övünmüyorum)."[2]

Peygamberler Arasındaki Farklı Dereceler

Bu konuda "10"un üstünde âyet-i kerime vardır.

Onları özetleyecek olursak, konumuzu oluşturan âyet ile Bakara suresindeki diğer bir âyet buna yetecektir:

1. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hakkında:

"Biz seni bütün insanlara gönderdik."[3]

"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."[4]

2. Mûsa hakkında (aleyhisselam): "Onlardan Allah'ın kendileriyle söyleştiği kimseler vardır."

"Allah Musa'ya seslenip konuştu(ğu gibi sana da vahiy indirdik)."[5]

Âdem Peygamber (aleyhisselam) hakkında Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den soruldu:

-Âdem mürsel bir peygamber midir?

---

1 Müslim / Fezail bahsinde.

2 Taberâni / Sened-i sahihle.

3 Sebe' sûresi âyet: 28

4 Enbiyâ sûresi âyet: 107

5 Nisa sûresi âyet: 164

-Evet, o kendisiyle söyleşilen bir peygamberdir, diye cevap vermiştir.[1]

3. İsâ (aleyhisselam) hakkında:

"(Biz) onu Ruhü'l- Kudüs (Cibril) ile destekledik."[2]

Görüldüğü gibi, sözünü ettiğimiz dört peygamber arasındaki derece farkı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in risâlet-i umumiye, diğerlerinin ise risâlet-i hususiye ile gönderilmesidir. Âdem'e birkaç sahife; diğerlerine ise kitap indirilmiştir.

Sünnetullah

(Allah'ın Yeryüzünde Milletler Arasında Denge Sağlayan Kanunu)

وَلَوْ شَاءَ اللهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ

"Eğer Allah isteseydi bunların ardından gelen (Ümmet)ler birbirlerini öldürmezlerdi."

وَلَوْ شَاءَ اللهُ مَا اقْتَتَلُوا

"Fakat Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi."

Yukarıda mealini yazdığımız Kur'ân'dan iki cümle bize sünnetullah hakkında bilgi vermektedir. Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) isteseydi bunca âyet ve mucizelerden sonra ümmetler arasında bir tartışma, vuruşma ve öldürüşme olmaz, hepsi de uyum içinde barış havasına girerlerdi. Evet, Allah (celle celaluhu)'nun kudreti böyle bir hava oluşturmaya elbetteki yeterlidir. Ama niçin dilemedi? Bunca vuruşmalar, öidürüşmeler, düşmanlıklar, kanlı savaşlar meydana geldi. Sekiz defa üstüste Haçlı Seferleri düzenlendi, başta papa olmak üzere Hristiyan din adamları bunun öncülüğünü yaptı; yüz binlerce insan kanı döküldü ve sonuç olarak iki tarafa da yarar sağlamadı. Ancak kutuplaşan ayrı din saliklerinin birbirlerini yakından görme imkânı doğdu ve Batı âlemi, İslâm Medeniyeti'nden görebildiği ne varsa, onun modelini kopya edip götürdü.

Daha önceleri ise, nice peygamberler öldürüldü. İsâ Peygamber zor canını kurtardı. Bugün hâlâ ümmetler arasındaki boy ölçüşme, kendi dinini daha haklı ve üstün gösterme gayretleri sürüp gitmektedir. Evet bütün

1 Kurtubi Tefsiri: 3/284 Mısır baskı?

2 Bakara sûresi: 253

bunlar neden?

Sulh ve selâmet dini olan İslâm, bütün peygamberlere inanmayı, onlara son derece saygılı olmayı telkine özen gösterirken; diğer ümmetlerle tartışmaya, iddialaşmaya gidilmemesini hem emretmiş, hem öğütlemiştir. Kitap Ehliyle barış içinde kalmayı, bazı yönlerden ilgi kurmayı tavsiyede bulunmuştur. Örneğin, onların kestiği hayvan etini helâl sayması, yemeklerinin de Müslümanlar için helâl olduğunu açıklaması, kendilerinden kız alınabileceğine cevaz vermesi bu cümledendir.

Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz imkânlar ve şartlar elverdiği oranda onlara karşı çok yumuşak davranmış ve her fırsatta rahmet peygamberi olduğunu ispat etmiştir. Buna rağmen Haçlılar öldürücü bir güç halinde İslâm âlemi üzerine yürümekte bir sakınca görmemiştir. Sonra Misyon örgütünü kurmuş, daha çok İslâm ülkelerini hedef seçerek sistemli ve sürekli dini propagandaya girişmiştir. Yahudilerin gerek Hristiyanlara, gerekse Müslümanlara karşı sönmek bilmeyen kinlerini, düşmanlıklarım günümüze kadar hiçbir, evet hiçbir barış suyu söndürememiştir.

İşte sünnetullahla ilgili meselenin düğüm noktası ya da neden ve niçinlerin odağı bu! Bütün bu soruları, neden ve niçinleri çözmek ve cevaplandırmak için sünnetullahı çok iyi bilmek gerekir.

Sünnetullah Nedir?

a) Her olayın bir sebebe dayanması, varlık âleminde illiyet (kozalite) kanununun her zaman aralıksız işler halde bulunduğunu gösterir.

b) Milletlerin ve ümmetlerin dine karşı ilgisiz kalmamaları için yaratılıştan insan ruhuna, tabiatına yerleştirilen din ve Allah duygusu ve sonra da bağlı bulunduğu her konuda üstün gelme arzusu, ister istemez onu bir tartışmaya, inkâra, sürtüşmeye ve hatta vuruşmaya götürmekte ya da itmektedir. İnsan ruhundaki bu aşırılığı ancak peygamberler, veliler, azizler ve büyük âlimler normale çevirebilmiştir.

Evet insan ruhunda, ya da tabiatında bu bağlılık ve ihtiras duygusu olmasaydı dinler üzerinde ne bu kadar araştırma yapılır, ne milyonlarca kitap yazılır, ne de tarihi belgeler toplanırdı. Aksine ise, dinlerin esası unutulur, ya da tamamen silinmeye yüztutar, kuru bir inanç havası gönüllerde

son çıkış anını beklerdi. Oysa insanlık için çok lüzumlu olan hak din, her zaman araştırma, inceleme isteyen bir konudur. İnananların bile kalbinde ve kafasında bir dizi neden ve niçin gibi birtakım sorular oluşturur. Dinsiz kalmayı tercih edenler bile kendilerini bu duygudan ve doğurduğu sorulardan kurtaramazlar.

İslâm tarihinde Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasındaki birkaç asırlık tartışma, sürtüşme, iddialaşma geniş bir ilmin doğmasına neden olmuş, yüzlerce kelâm ve felsefeyle ilgili eserlerin, yazılmasını sağlamış ve hızlandırmıştır. Böylesine bir tartışma ve üstünlük sağlama duygusu olmasaydı, bu konuda İslâm ilim adamları kalem oynatmaz, araştırma yapmaz ve belki âtıl durumda kalırlardı.

Ameli mezhepler arasındaki yarışa çıkma, mezhebe aşırı derecede bağlılık binlerce hukuki ve ameli konularda eser yazılmasına, müctehid imamların dayandıkları delillerin toplanıp değerlendirilmesine ve birtakım mukayeselere gidilmesine kapı açmış da İslâm Hukuku'nda akıllara durgunluk verecek ölçüde bir çalışma yapılmıştır.

İnsan tabiatında bağlandığı konuda böylesine üstünlük sağlama duygusu ve ihtirası olmasaydı bugün mezhepler unutulmuş olur; onları bize tanıtacak belki kitap bile bulunmazdı.

c) Savaşlar, vuruşmalar, düzenlerin bozulması, ülkelerin yıkılması hem bilimsel araştırmayı hızlandırmış, hem milletleri uyuşukluktan kurtarmıştır. Birinci ve İkinci Cihan Savaşları bir yandan ülkeleri yıkıp yerle bir ederken ve insan kanını sel gibi akıtırken diğer yandan savaş ateşinden kurtulup yaşayanlara daha etraflı ve daha derin ve geniş düşünme imkânı hazırlamıştır. Bugünkü teknik alandaki ilerleme ve başarının bir nedenini de buna bağlayabiliriz.

İşte Sünnetullah'ın bir bakıma anlamı budur![1]

d) Allah (celle celaluhu) insanlara kendilerini idare edecek, yaratanını bilecek, hayatın anlamını idrâk edecek ve insanın ruhunun gereksinmesini anlayacak kadar akıl, zekâ, irâde ve yetenek vermiştir. Beşer ihtirasını fren-

1 Sünnetullahı bu anlamda açıklarken, kan dökülmesini, savaşların sürüp gitmesini arzu ettiğimiz sanılmasın. Milletlerin mantığı budur. Sünnetullah ne uyum halinde olup olmama bu mantığa bağlıdır.

leyecek ve üstün gelme gayretini faydalı alanda kanalize edecek, âhiretin gereğini için için ona duyuracak kitap ve peygamber gönderilmiştir. Ayrıca Allah (celle celaluhu) her canlı tür için ayrı bir hayat kanunu koymuştur. Her tür kendi hakkındaki kanuna uymakla devamlılığını ve huzur içinde yaşamayı sağlayabilir. Uymayanlar ilk cezayı bu kanundan alır.

İşte buna sünnetullah denir. İnsan kendi hakkındaki kanuna ya uyar, ya da uymaz. Uyması için kendinde yeterince akıl vardır; aklını bu konuda ya kullanır, ya da kullanmaz. Kullanırsa mutlu, kullanmazsa mutsuz olur.

İşte bu da sünnetullahın bir diğer anlamı ve kavramıdır.

Allah varlık âleminden yana kendi sünnetini koyup sergilerken ilâhi müdahalede pek bulunmaz, sebepler zincirini koparmaz. Ancak mucizeler ve kerametler bu ölçünün dışındadır.

Evet, işte, "Ama Allah dileseydi (yani sünnetini kaldırıp ilâhi müdahalesini koysaydı) onlar birbirlerini öldürmezlerdi," mealindeki âyetinden anlayabildiklerimiz!.

Allah daha iyisini bilir ve Allah (celle celaluhu) dilediğini işler.

Peygamberlik Vehbidir. (Allah vergisidir.)

Bilindiği gibi Peygamberlik okumakla, çalışıp çabalamakla elde edilen bir meslek değildir. Allah (celle celaluhu)'nun kulları arasından seçip beğendiği, kendi risâletine lâyık gördüğü kimselere verilen büyük ve o nisbette şerefli bir hizmettir.

Bir uyarı;

Ayrıca âyette, Hristiyanların sadece İsâ Peygamber'e bağlılık gösterip diğer bazı peygamberleri kabul etmemekte ya da küçük görmekteki ölçüsüzlüklerine işaret edilerek bu yüzden çok yanlış bir inanç seçtikleri hatırlatılıyor ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine de bu nedenle peygamberler hakkında ölçüyü kaçırmamaları; ilahi beyan sınırını aşmamaları tenbih ediliyor. Bu nedenle de İsâ Peygamber'den söz edilirken "Meryem oğlu İsâ" deniliyor, bununla onun da insan olduğu ve analar tarafından doğurulduğu belirtiliyor. Diğer peygamberler gibi kendisine peygamberlik verilmiş ve Rûhu'l- Kudüs ile desteklenmiştir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kitap Ehli olan İsrâiloğulları'nın Musa Peygamber'den sonra, kendilerine verilen bunca nimetler ve sayısız belgelere rağmen nasıl yozduklarından, maddenin peşine takılarak dünya hayatını âhiret hayatından üstün tuttuklarından söz edildi; bu yüzden yurtlarından çıkarıldıklarına, hürriyetlerini kaybettiklerine dikkatler çekildi. Düzen ve dengesini kaybeden bir milletin, bünyesinde yer alan birkaç neslin ıstırap içinde kıvrana kıvrana yok olduğu, yerlerine yeni bir kuşağın geçtiği, ölen bir milletin böylece tekrar dirildiği gerçeği hatırlatıldı.

Sonra onları dengeli, düzenli ve şerefli bir hayata eriştirmeye çalışan peygamberlerden bahsedildi; her peygamberin, karşısına alıp uyarmak istediği kabile ve milletin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına ve dertlerine, gereksinmelerine göre bir hizmet yüklendiğine işaret edildi ve bu nedenle hangi peygamberin derece bakımından üstün olduğuna daha çok hizmetin niteliği kıstas gösterildi.

Aşağıdaki âyetle, inanmış bir milletin bünyesindeki birleştirici ve bütünleyici bağlardan biri olan Allah yolunda mali fedakârlıkta bulunup harcamaya geçiliyor. Sosyal adaletin ayakta durmasını sağlayan nedenlerden birine parmak basılarak âhirette de bu tür davranışların açacağı saadet kapıları hatırlatılıyor. İnsanlıktan yana böylesine yararlı sosyal dayanışmadan ancak inkâr ve haksızlık içinde bir ömür tüketen sapıkların zevk duymayacağına işaret edilerek bu konuda bilgisiz ve ilgisiz kalanların hem kendilerine, hem milletlerine yazık ettikleri vurgulanıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ ۗ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

254- Ey imân edenler! İçinde hiçbir alım-satım, içten dostluk ve şefaatin olmadığı gün gelmeden önce, sizi rızıklandırdığımızdan (Allah için, Allah yolunda) harcayın. İnkarcılar ise hep o haksızlıkta bulunanlardır.

Kişisel Tasarrufun Olmadığı Gün

Dünya ile âhiret bir bakıma ikiz kardeşlerdir; biri diğerini tamamlayan iki birim gibidir. Dünya asıl hayata erişmenin yolu ve uğrağıdır. Ruh-

larımız yaratıldığı andan itibaren hep yolculuk halinde bulunuyor, birçok kademeler aşmış, tedricen hayat süzgecinden geçerek dünyaya kadar yolculuğunu sürdürmüştür. Burası işaret edildiği gibi sadece bir uğraktır; ruh elbise değiştirmek, yeni bir hazırlık yapmak zorundadır. Aksi halde gideceği âleme intibak sağlaması mümkün değildir.

Evet, dünya uğrağına ayak basan insanoğluna tasarruf imkânı verilmiş ve sayısız vasıtalar emrine sunulmuştur. Yanlış bir tutum ve düşünceyle hedeflerinden sapmamaları, dosdoğru yoldan ayrılmamaları için de yol gösterici, tehlikeye karşı uyarıcı, rahmet ile müjdeleyici ve hakikati çekinmeden Allah adına söyleyici evsafta kendilerine peygamber ve kitap gönderilmiştir.

İşte bu ortam içinde bulunan her insanın kişisel tasarruf hakkı sınırlı biçimde vardır: Alım-satımda bulunabilir, kazanç sağlayabilir, dost edinebilir, kendisine yardımcı ve aracı bulabilir; sıkıntıya ya da felâkete uğradığında mal ve servetiyle, şahsi nüfuzuyla bir çıkış yolu bulabilir.

Ne var ki, bu tasarruf sağlam imân, güzel amel ile birleşirse hayatı, Allah (celle celaluhu)'nun dilediği anlamda değerlendirme düzeyine getirmiş olur. O sayede ruh, âhiret hayatına en uygun elbisenin malzemesine erişmiş sayılır.

Yukarıdaki âyet bu hakikatin anlatım düzeyinde, söze: "Ey imân edenler!" ünlemiyle başlıyor; hayatın umut dolu yolunu Allah'a doğru uzatıp, bir umuttan ziyade katıksız bir inanç ölçüsüne kavuşturuyor. Sonra da dünya hayatında sosyal, ekonomik ve kültürel dengenin sağlanmasına kapı açıyor; kişisel gayretin, fedakârlık ve feragatin bunda önemli payı bulunduğunu hatırlatıyor. Âhirette ise -Allah'ın izni olmaksızın- ne kişisel, ne de toplumsal bir tasarrufa imkân bulunmadığına işaret ediliyor.

Bu konuda âyet bize Allah'a inanan her kişiye hem dünyada, hem âhirette dengeli, ölçülü, huzurlu ve düzenli bir hayatın üç önemli unsurunu sergiliyor:

1. Zekât, vergi, sadaka ve faizsiz ödünç,

2. Alım-satımda tüketiciyi de korumak, fahiş kâr sağlama hevesine kapılmamak,

3. Allah (celle celaluhu) için gönül dostu edinmek, beşeri münasebetleri

geliştirmek, sosyal yapıyı bu yönden de kuvvetlendirmek.

Böylece dünyayı birbirini seven insanların ülkesi haline getirmek.

Âyetin son bölümünde ise bu unsurları verimsiz kılacak, kişisel çıkarları ön plâna alıp her türlü fazilet ve kutsal değerlerin üstüne çıkaracak iki tehlikeli anlayış ve tutumu, gönülleri harekete geçirecek ve insanı derinden derine düşünmeye itecek bir anlatım biçimiyle bağlıyor:

1. Hakk'ı, gerçeği görmemek ve katı bir inkâr içinde olmak,

2. Bunun sonucu bütün bir ömrü haksızlığın boğucu, üzücü ve öldürücü havasına sokup zararlı hale getirmek.

Kur'ân burada çok anlamlı iki tabir getirmiş ve bunları mübteda-haber ölçüsünde koyarken birinci mübtedanın haberini isim cümlesi şeklinde belirleyerek kâfirlerin ancak zâlimler olduğunu, ilâhi bir teşhis olarak ortaya koymuştur.

Küfür: Hakk'ı inkâr etmek, hakikati gizlemek ve böylece hem ruhi, hem sosyal yapıda dengeyi bozmaktır.

Zulüm: Allah (celle celaluhu)'dan başkasına kulluk etmek, hakkın sınırlarını aşıp insan haklarına el uzatmaktır. Aynı zamanda hiçbir şeyi lâyık olduğu yere koymamak, işi ehil olana vermemektir. Diğer bir tarifle, ilâhi hududu çiğnemek, eşyanın tabiatını değiştirmeye çalışmaktır.

YORUMLAR - RİVAYETLER

Âyette "(Allah için, Allah yolunda) harcayın!" diye çevirisini yaptığımız "Enfiku" emri üzerinde ilim adamlarının farklı, fakat temelde birleşen yorum ve görüşleri olmuştur:

a) El-Hasan'a göre, zekât günü gelince kuruşuna kadar vermek, fakirin hakkını geciktirmemektir.

b) Said bin Cübeyr'e göre, hem fakirin hakkı olan zekâtı vermek, hem de millet yapısını sağlam temeller üzerinde tutmak için diğer bağışları vermeyi âdet haline getirmektir.

c) İbn Atiyye'ye göre, zekât ve sadaka vermekle beraber, bir de savaş için Allah yolunda orduyu donatmak konusunda gereken harcamayı yapmaktır.

d) Savaşarak küfür ve tuğyanı altetmektir; mali yardımda bulunarak haksızlığı, düzensizliği önlemektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kişisel çıkarların bir tarafa itilmesi, imân gücüyle ekonomik gücün bir araya getirilmesi; Allah için Allah yolunda bilerek harcamada bulunulması, böylece hem dünya hayatında dengeli, seviyeli ve düzenli bir devreye girilmesinin gerçekleştirilmesi, hem dünya ile âhiret arasında sağlam bir ilginin kurulmasının sağlanması emir ve tavsiye edilmektedir.

Aşağıdaki âyetle, her zaman diri olan, yarattığını, kusursuz önlemleriyle ayakta tutan ve her canlı üzerinde kudretiyle durup kimin ne kazandığını bilen; hiç uyumayan, uyuklamayan ve şefaat iznini ancak kendi katında bulunduran Allah (celle celaluhu)'nun yüceliğini, sonsuzluğunu, kudret ve kuvvetini düşünerek günlük hayatımızı plânlamamız öğütlenmektedir.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۚ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ۚ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِی الْاَرْضِ ۗ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۚ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا یَـُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴿۲۵۵﴾

255- Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, ancak O vardır; hep diridir O; yarattıklarını kudretiyle tedbiriyle tutup duran O; ne uyuklama tutar O'nu, ne de uyku. Göktekiler ve yerdekiler O'nun. İzni olmaksızın O'nun katında şefaat edecek olan kim? Yarattıklarının önünde ne var, arkalarında ne var bilir. Onlar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar, kürsüsü (yüce kudret ve saltanatı) gökleri ve yeri kuşatıp kaplamıştır. Her ikisini görüp gözetmek O'na ağır gelmez. O, çok yüce ve çok büyüktür.

İLGİLİ HADİSLER

"Her şeyin bir üst noktası (doruğu) var, Kur'ân'ın üst noktası Bakara süresidir. Bu surede bir âyet vardır ki o Kur'ân âyetlerinin önde

gelenidir; o, Ayet-i Kürsi'dir."[1]

Ebü Munzir (radıyallahu anh) diyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bana sordu:

-Ey Ebâ Münzir! Bilir misin Allah kitabından hangi âyet sana göre daha büyük ve kadri daha yücedir?

- Allah ve Peygamberi daha iyi bilir, dedim. Tekrar sordu:

- Ya Ebâ Münzir! Bilir misin Allah kitabında hangi âyet sana göre daha büyük ve kadri daha yücedir?

Cevap verdim:

-**Allahu lâ ilahe illâ huve'l-hayyu'l-kayyum** âyetidir, dedim. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz eliyle göğsüme dokunarak şöyle buyurdu:

- İlim senin için kolay, yararlı ve yüceltici olsun![2]

"Kim sabahlarken Âyet-i Kürsiy'i Ve Hâ-Mim Tenzilü'l-Kitab sûresinin ilk iki âyetini okursa, o gün akşama kadar korunmuş olur. Kim de akşamlarken bunları okursa o gece sabaha kadar korunmuş olur."[3]

"Ya Ebâ Zer! yedi gök Kürsü'yle birlikte çöle atılmış bir halka gibidir. Arş'ın Kürsi'ye üstünlüğü, çölün halkaya nisbetle olan üstünlüğü gibidir."[4]

Allah'ın Varlığına Birliğine Dosdoğru İnanan Mü'min Sekiz Sırra Erişir:

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّوْمُ

"Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur."

1. Hayy sıfatına mazhar olarak ruhunun sonsuzluk sırrı içinde aslına tertemiz dönmesini sağlar.

2. Yaratıldığı özelliği doğrultusunda ilâhi kudretle varlığını korur ve

---

1 Buhari - Tirmizi: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

2 Müslim - Ebû Münzir (radıyallahu anh)'den.

3 Tirmizi: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

4 Beyhaki / Sahih senedle rivayet etmiştir.

ebediyyen O sonsuz kudretin rahmetiyle mutlu olur.

3. Nefs, şeytan, madde ve şehvetin, ilâhi nurun kalbe yansımasını engelleyen bulanık perdelerini yırtar; ruhunu gaflete sürükleyen bu güçlerin etkisini imânındaki zevk ve kuvvet oranında hafifletir.

4. Mülkün Allah'a ait olduğunu algılar; göklerde ve yerde hakiki anlamda tek tasarruf sahibinin Allah (celle celaluhu) olduğunu için için düşünerek O'nun yüce huzurunda, O'nun mülkünde ve O'nun lütfettiği nimete el uzatarak helâl ve haram sınırlarını bilme şuuru içinde tam bir edeple ve imân kuvvetinden gelen titizlikle teslimiyet gösterir.

5. O'nun katında O'nun izni olmaksızın kimsenin şefaat etme yetkisi bulunmadığını anlar; bunun için günlük işlerinde ve hayatı boyunca Allah için verir, Allah için alır, Allah (celle celaluhu) ile konuşur, Allah (celle celaluhu) ile düşünür ve Allah için dost edinir.

6. Allah'ın, yarattıklarının önlerindekini de arkalarındakini de, geçmiş ve geleceklerini de noksansız bildiğini anlar; günlük hayatını bu ölçü ve anlam sınırı içinde düzene sokma erdemliğine erişir.

7. Mahlûkatın ise Allah (celle celaluhu)'nun dilediği kadarından başka, O'nun bildiğinden hiçbir şey kavrayamadıklarını düşünerek sınırsız olan ilâhi kudret karşısında aczini, bilgisizliğini, çaresizliğini anlar ve tam bir teslimiyet içinde Hakk'a bağlanır.

8. Varlık âleminin büyüklüğü, genişliği ve bir bakıma bizlere göre sınırsızlığı karşısında insan aklının ve bilgisinin ne kadar az bir mesafe aldığını, ne kadar az şey bildiğini gözlerinin önüne getirerek ilâhi azamet ve kudretin, saltanat ve ilmin sınırsızlığını ve görkemliğini astronomik rakamlarla olsun belirlemenin imkân kapsamına girmediğine inancı bir kat daha artar ve bu durumda Allah'a yönelmekten başka çare olmadığını duyar. Böylece O çok yüce Allah'a kul olma bahtiyarlığına erişmenin zevkini için için kalbinde duymaya başlar.

Allah'ın Varlığı

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ

"Allah ki, O'ndan başka ilâh yoktur; O, hayydir, kayyumdur."

Ayetel Kürsi'de Allah'ın varlığı ve birliği söz konusu edilerek giriş ya-

pılıyor, sonra da O'nun yüce kudreti çok anlamlı bir anlatım dizisiyle özetleniyor.

Hemen söyleyelim ki Allah, hiçbir zaman matematiksel bir denklem gibi çözülmez. Bu konuda önce kendi yaratılışımızdaki akıllara durgunluk veren plân ve düzene, sonra da dışımızdaki varlık âleminin şaşmaz kanunlarla fakat insan aklının çok zor anlayabileceği ince hesaplar ve plânlarla idare edildiğine bakacak olursak, eserden müessire, sanattan sanatkâra bir geçiş ve idrâk sağlayabiliriz, şöyle ki:

a) Varlık âleminde matematiğe dayalı ölçülerle mutlak anlamda bir düzen varsa, mutlaka bir düzenleyici vardır.

b) Mükemmel bir plân ve program varsa, mutlaka bir programlayan vardır.

c) Dengeli bir hareket, ölçülü bir düzen varsa; mutlaka bir denge sağlayan ve düzen kuran vardır.

d) Yaratılıştan mevcut olup, ruhumuzun derinliğinden sökülüp atılamayan Allah fikri ve duygusu varsa, bu fikir ve duygunun çekirdeğini, ya da mayasını mutlaka oluşturan bir kudret vardır.

e) Varlık âleminde güneş sistemi gibi birçok sistemler varsa ve bu sistemler belli kanunlara bağlı kalıyorsa, mutlaka bir sistemleştiren ve belli kanunlarına göre idare eden vardır.

İşte Ayetel Kürsi'nin ilk cümlesiyle Allah (celle celaluhu)'nun varlığını, birliğini ve O'ndan başka ilâh olmadığını Kur'ân açıklarken insan kalbini ve kafasını şu hakikatlere çevirmektedir:

1. Allah, yaratıklarını sonsuz kudretiyle, erişilmez önlemleriyle ayakta tutmaktadır. Bu kudret (a) ve (b) maddelerinde anlatımını bulmuştur.

2. O'nu ne uyuklama, ne de uyku tutar. Bu, (c) maddesinde belirtildiği gibi, ezelden ebede aralıksız ve arızasız sürüp giden kudretin varlık âlemini şaşmadan belli ve belirli kanunlarıyla gayesine uygun yönettiğini sembolize eder.

3. İnsan önce, ruhunun derinliğine yerleştirilen Allah fikri ve duygusu oranında yaradanını bilebilir. Sonra çevre, aile, akıl ve duygu, eğitim alanında bu düşünceyi belli ölçüde geliştirir. O'nun ilminden kavrayabildiği-

miz her zaman sınırlıdır. Sadece O'nun bize sağladığı imkân nisbetinde bir şeyler biliyoruz. Ne var ki yaratan hakkındaki duygu ve düşüncemiz geçmiş zamankinden çok daha anlamlı ve kuvvetlidir. Çünkü bugün kâinat hakkında ilim bize çok şeyler kazandırmıştır. Ama yine de çok az ve sınırlıdır ve hep sınırlı kalacaktır.

مَنْ ذَا الَّذِى يَشْفَعُ عِنْدَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ

"İzni olmaksızın O'nun katında şefaat edecek olan kim?"

Ayetel Kürsi'de geçen bu cümle, âhirette bile Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin şefaatte bulunma yetkisi taşımadığını hatırlatmakta ve özellikle şu dünyada bazı fânilerin, günahkârların günah çıkarmasına kendini yetkili görmesinin ilâhi hakka bir tecavüz olduğundan habersiz bulunmalarına dolayısıyla işaret edilmektedir. Hristiyanlıkta Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına yapılan vaftiz, bir çeşit günah çıkarma ve günahları bağışlatma işlemidir. Protestanlar da bunu tanrı mağfiretinin bir sembolü olarak benimsemişlerdir. Vaftiz'in alanı genişletilerek, her yaştaki insanın papaz huzurunda günahlarını dile getirmesinden, kutsal su ile yıkanıp günahlardan kurtulmuş sayılmasına kadar uzatılmıştır. Aslında böyle bir işlem, tevhid diniyle çelişkilidir. Günahları bağışlama hakkı sadece Allah'a ve O'nun kıyamet günü yetkili kılacağı kişilerin şefaatine ait bir konudur. Günahkâr bile olmasa bir insanın, günahkâr başka bir insanın günahlarını affettirmesi, o sayede ilâhi mağfirete eriştiği hakkında ona kesin konuşması, ilâhi hakka saygısızlıktır. İslâm dini bu tür inanç ve işlemleri kökünden kaldırmış, beşerin kendine ait sınırı aşmamasını emretmiş, ilâhi hak ve sınırlara tecâvüzü büyük günahlardan saymıştır.

İşte yukarıda mealini verdiğimiz âyet, İslâm'ın bu konudaki inanç esas ve anlamını, kapsam ve maksadını en açık bir anlatımla yansıtmaktadır. Günahları ikiye ayıran İslâm, yaratılanla yaratan arasındaki günahların tevbe, istiğfar, duâ ve ibâdetlerle bağışlanacağına ümit kapısını açık tutmuş; insan haklarıyla ilgili bulunan günahların ancak ödenmek suretiyle bağışlanabileceğini açıklamıştır. Böylece İslâm hem ilâhi adaletin hedefinden şaşmıyacağını belirtmiş, hem de hakların korunmasına ağırlık ve kesinlik kazandırmıştır. En son ve en mükemmel din olmasının özelliklerinden biri de budur.

Ayet-i Kürsi ile İlgili Yorumlar, Rivayetler

El-Kayyum:

a) Yarattığını ilâhi tedbiriyle belli bir düzen içinde yürüten ve kendi kudretiyle hep var olan,

b) Her can üzerinde kudretiyle, ilmiyle hükümran olan, kimin ne gibi işte ve eylemde bulunduğunu noksansız bilip ona göre her iş ve eylemin karşılığını takdir eden,

c) Hiç değişmeyen ve hiç yok olmayan, kudretinin üstün hükümranlığıyla varlığına bir başlangıç ve son bulunmayan,[1]

d) Hiç uyumayan,[2]

e) Eşi, dengi ve benzeri olmayan,[3]

Kürsi:

a) O bizim bilmediğimiz anlam ve özellikte sade incidendir. Kalem de incidendir. Kalemin uzunluğu yedi yüz yıllık mesafededir. Kürsi'nin uzunluğunu Allah (celle celaluhu)'dan başkası bilmez.[4]

b) Allah (celle celaluhu)'nun ilmidir.[5] Bu manayla, büyük ilim adamlarına "Kürsi" denilmiştir.

c) O'nun varlık âlemini kuşatan sonsuz, sınırsız ve benzersiz kudretidir.

d) Arş ile birlikte anılan Kürsi'nin niteliğini, büyüklüğünü ancak Allah (celle celaluhu) bilir.

e) Arş'ın önünde ilâhi hükümranlığın tecelli ettiği iki kadem misali bir yerdir.

f) Rahmân'ın Arş'ına oranla sadece iki ayak konulacak kadar bir basamaktır.

---

1 Bu, İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göredir.

2 Beyhaki Uyunu't-tefsir'den.

3 Bu, Kelbi'ye göredir.

4 İbn Asâkir kendi tarihinde Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir.

5 Taberâni: İbn Abbas'dan rivayet etmiştir.

Bütün bu rivayet ve yorumlardan şu sonucu çıkarabiliriz:

Varlık âlemi tasavvur edemeyeceğimiz kadar büyük ve geniştir. Devamlı genişlemekte olan kâinattaki cisimlerin birbirinden ne kadar uzak olduğu ancak ışık yılıyla kısmen olsun anlatılabilmektedir. Yapılan tespitlere göre, teleskoplarla görülebilen yıldızlara oranla dünya boşluğa fırlatılmış bir parmak ucu büyüklüğünde çamur parçasından farksızdır. Arş ve Kürsi denilen ve ilâhi saltanatın görkemliğini yansıtan varlıkların cidden büyüklüğünü anlamak çok zordur. Dünyadan milyar defa büyüklükte yıldızlar mevcuttur. Bu rakamın çok üstünde büyüklükte olan yıldızlar da vardır. İlim bize bu konuda çok az bilgi sunabilmiştir.

Son yıllarda Wilson Rasathanesi'nde çekilen bir fotoğraf bize binlerce ışık yılı uzaklığındaki yıldız grubunu göstermektedir.

Fezanın ve kâinatın gerçek büyüklüğünü bilmek çok zordur. Bu konuda belli olmayan bir fikir ne kadar doyurucudur? Astronomi bilginleri iki bin seneden beri uğraşıp didinmişler, ama kesin rakama dayalı bir sonuç elde edememişlerdir. Bunun nedeni, göğe çıplak gözle bakıldığı zaman yıldızların, Ay'ın ve Güneş'in bize olan uzaklığını tahmini bir şekilde olsa bile anlamanın imkânsız oluşudur. Kâinatın büyüklüğünü anlamak için yıldızlar arası uzaklığı hesaplamak gerektir.

Işığın hızını düşünürsek dört saatte vardığı uzaklığın ne kadar uzun olduğu hemen anlaşılır. Hakikaten de öyledir: Plüton bize beş milyar kilometreden daha uzaktır. Peki Plüton'dan sonra ne vardır? Hiçbir şey yoktur. Yüzlerce, binlerce, milyarlarca kilometre boyunca hiçbir şey mevcut değildir. Ancak ondan sonra bize hemen hemen dört ışık yılı uzaklıkta olup, bir bakıma bize en yakın iki yıldız vardır: Alfa ve Proksima yıldızları.

Bize 15 ışık yılı kadar uzakta on kadar güneş vardır. Bütün diğer yıldızlar ondan da uzaktadır. Bizim içinde bulunduğumuz Samanyolu'nu meydana getiren yıldızlar fırıl fırıl dönen bir yuvarlak küme oluştururlar. Saniyede 300 bin kilometre hızla gelen ışık Samanyolu'nu bir başından öbür ucuna ancak 200 bin yılda gidebilir.

Bunları anlatmamızdan maksat, kâinatın büyüklüğü hakkında az da olsa bir bilgi vermek ve henüz bize ışığı ulaşamayan yıldızlardan da ötede bulunan Arş ve Kürsi'nin hem büyüklüğünü, hem uzaklığını anlatmaktır. Artık kâinatın büyüklüğünü tahmin edebilirsiniz. İşte yukarıdaki rivayet-

ler bu hakikati bize yansıtmakta, ilâhi hükümranlığın ne kadar muhteşem olduğuna dikkatlerimizi çekmektedir.,

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ

"O'nun Kürsüsü gökleri ve yeri kuşatıp kaplamıştır." cümlesi, Kürsi'nin uzaklık ve büyüklüğü hakkında bir fikir vermekte ve insanoğlunun dikkatini fezaya çekmektedir. Çünkü biz kâinatın nasıl bir düzen içinde bulunduğunu, ilâhi saltanatın şaşmayan kanunlarla nasıl bir önlem içinde varlık âlemini ayakta tuttuğunu anladığımız oranda Allah'a daha çok yaklaşmış, yani O'nu daha iyi anlamış oluruz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bundan önceki âyetle dinin aslı sayılan tevhid akidesi açıklandı; Allah (celle celaluhu)'nun sıfatlarından bir kısmı getirilerek tevhidin mana ve maksadına dokunuldu. Varlık alemindeki her şeyin Allah'a ait olduğu ve her varlığı ilmiyle, kudretiyle kapsayıp kuşattığı açıklandı. Sonra ilâhi saltanatın görkemliği ve genişliği bizim anlayabileceğimiz ya da kavrayabileceğimiz kelimelerle anlatıldı. Bu yüce kudretin karşısında kendi hiçliğimizi anlayabilmemize işaret edildi. Kâinatın büyüklüğüne dokunularak Kürsi'nin gökleri ve yeri içine alır büyüklükte bulunduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, sergilenen bunca belge, akla ışık tutan bunca öyet karşısında aklını, zekâsını kullanabilen kişilerin tevhid dini olan İslâm'ı anlayarak kabul etmeleri gerektiği; bu nedenle dinde zorlamaya gerek kalmadığı açıklanıyor ve bu konudaki belgelerin tümü şu cümle ile belirtiliyor: "Doğru yol, her türlü hayır; eğri yoldan ve her çeşit sapıklıktan kesinlikle ayrılmış ve apaçık meydana çıkmıştır."

لَآ اِكْرَاهَ فِى الدِّيْنِ قَدْ تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَنْ يَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْ
بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۗ لَا انْفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٥٦﴾

256- Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır. Artık kim Hakk'a yönelir de ilâhi sınırları aşan sapıklık ve bilgisizliği, azgınlık ve aşırılığı tanımıyarak Allah'a inanırsa, gerçekten o kopmak nedir bilmeyen en sağlam kulpa tutunup yapışmıştır. Allah her

şeyi işitir ve bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyet daha çok ensar hakkında inmiştir. İslâm'dan önce, çocuğu doğduktan sonra ölünce, kadınlar şöyle adarlardı: "Bir çocuğumuz olur da yaşarsa, onu Yahudi dinine sokacağız.." İslâmiyet güneşi Medine'yi aydınlatınca, Müslüman olan Medineliler daha önce adamak suretiyle Yahudi dinine soktukları çocuklarını İslâm'a sokmak istediler; girmek istemeyenler hakkında zor kullanmayı planladılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

Diğer Bir Rivayet:

Selimoğullarından Husayn adında ensardan bir zatın iki oğlu, Şam tüccarlarının telkiniyle Hristiyan olmuşlardı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Medine'ye gelip İslâmiyet yayılınca Husayn da Müslüman olmuş ve bu iki oğlunu Müslüman olmaya zorlamıştı. Kabul etmeyince durum Rasûlullah'a arz edildi. Bu nedenle yukarıdaki âyet indi.[2]

KONUYLA İLGİLİ TARİHI OLAYLAR

1. Muhammed b. Kays b. Ubâde diyor ki:

Mescid-i Saadette bulunuyordum. Yüzünde Allah (celle celaluhu) sevgi ve korkusunun izleri bulunan, bir adam içeri girdi. Uzatmaksızın iki rek'at namaz kıldı. Mescidde bulunan cemaatten bir kısmı o adamı göstererek: "Bu adam cennet ehlindendir!" dediler. Bunun üzerine adam dışarı çıkınca kendisini izledim, evine kadar gittim ve dedim ki:

Efendim, mescide girdiğinizde hakkınızda şöyle şöyle söylediler, bu hususta ne dersiniz?

Cevap verdi:

- Subhanellah, hiç kimseye bilmediği şeyi söylemek yakışmaz. Ama bunun nedenini sana anlatayım: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında şöyle bir rüya görmüştüm; sanki oldukça güzel, yeşilliği bol genişçe bir bahçedeyim. Ortasında demirden bir sütun var, tabanı ye-

1 Ebû Dâvud - Nesâi - İbn Cerir - İbn Münzir - Beyhaki.

2 Kurtubi - İbn Kesir - İbn Cerir - Fethulkadir - Alûsi tefsirleri.

rin altında, üst noktası göklere kadar yükselmişti. Bana, "Bu sütuna çık!" denildi. Ben de, "Buna çıkmaya güç getiremem" dedim. Bunun üzerine biri gelip arkamdan elbisemi topladı ve "çık!" dedi. Ben de çıktım, üstündeki kulpa yapıştım, "iyice tutun" denildi ve bu sırada uyandım. Bu rü'yamı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e anlattığımda buyurdu ki: **"Gördüğün bahçe İslâm dinidir. Çıkıp yükseldiğin sütun bu dinin yüceliğini remz eder. Tutunduğun kulp en sağlam kulptur. Ölünceye kadar İslâmiyet üzere bulunacaksın."**[1]

2. Zeyd bin Eşlem (radıyallahu anh) anlatıyor:

İkinci halife Ömer (radıyallahu anh) bir gün yaşlı bir Hristiyan kadınla karşılaştı ve ona şöyle seslendi: "Ey kadın! Müslüman ol." Bunun üzerine kadın ona şu cevabı verdi: "Ben çok yaşlı bir kadınım, ölüm bana iyice yaklaşmış durumda. (Beni kendi halime bıraksan ya!)" Kadın bu sözleriyle İslâmiyet'e girmek istemediğini anlatmış oldu. Hazreti Ömer (radıyallahu anh): "Allah'ım! Sen şâhid ol," dedi ve: "Dinde zorlama yoktur" mealindeki âyeti okudu.[2]

Âyetin Hükmü Kaldırılmamıştır.

Konumuzla ilgili âyetin sadece Kitap Ehliyle bağlantılı bulunduğunu, diğer müşrikler hakkında İslâm'a girmeleri için zor kullanılacağını söyleyenler olmuşsa da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ile dört halife devrindeki tatbikat (uygulama) bu görüşü reddetmektedir. Nitekim Medineli ensarın daha önce Yahudileştirilen çocukları hakkındaki düşünceleri ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu düşünceye karşı çıkması ve verdiği cevap; Hazreti Ömer (radıyallahu anh)'ın yaşlı Hristiyan kadın hakkındaki sözü, âyetin hükmünün kaldırılmadığını ve bunun Kitap Ehline de has olmadığını açıkça göstermektedir. Hem burada itibar lâfzın genel anlamınadır, sebebin özelliğine değildir. Tarihi uygulamalar da bu doğrultuda sürüp gelmiştir. İslâm devletlerinin de tutumu hep bu anlam ve ölçüde cereyan etmiş; fethedilen ülkelerin halkının, İslâm'a girmesi için hiçbir zaman zorlama yoluna başvurularak ele alınmamış, herkes bu konuda serbest bırakılmış, isteyen Müslüman olmuş, isteyen gayr-i müslim vatandaş olarak güven içinde kalmıştır. Ne Emeviler ve Abbasiler dev-

1 Buhari. Müslim: Ahmed İbn Hanbel.

2 Kurtubi: 3/280.

rinde, ne Büyük Selçukiler ve Osmanlılar devrinde zorlama olmamıştır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde putperestlerle olan mücadele ve meydana gelen savaşlar her haliyle ayrı bir özellik taşımaktadır. Nitekim Kelbi'nin yaptığı tesbite göre de Arap müşrikleri hakkında "Fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'a ait oluncaya kadar onlarla savaşın."[1] mealindeki âyet inmiştir. Burada bir zorlamadan ziyade fitnenin kaldırılması, tuğyanın durdurulması ve son dinin rayına oturtulup dinin yalnız Allah'a ait olması hikmeti yer almaktadır. Arap Yarımadası Müslüman olduktan ve İslâm dini arzulanan biçimde kök saldıktan sonra dinde zorlama yoktur, hükmü indirilmiştir.

O halde "Dinde hiçbir zorlama yoktur" âyeti, fitne kalmayıncaya kadar, anlamındaki âyetten sonra inmiş ve genel anlam ve ahkâmı üzere kalmıştır.

Dinde Zorlama Yoktur

لَآ إِكْرَاهَ فِى الدِّينِ

"Dinde hiçbir zorlama yoktur."

İslâm, ilme kapısını açık tutan, insan aklına yer veren, beşer ruhuna gereksinme duyduğu gıdayı sunan dindir. Fert, aile ve toplumun günlük hayatıyla en ölçülü ve anlamlı biçimde ilgilenir ve bu konuda yeterince malzeme verir. İnsan haklarını bütün hakların üstünde tutar; ruhla beden, dünya ile âhiret, ibâdet ile günlük iş arasında denge sağlar. Ölçülerini, kural ve yöntemlerini Allah ve Rasulü'nden alır; hayat yolunu ilâhi sünnete göre aydınlatır. Ferdin vicdanını âhiretteki hesap verme duygusu ile sorumluluk düzeyine getirir; kalbini de ilâhi rahmet ve adaletin solmayan rengiyle boyar. Aile yuvasına, karı-koca haklarına, imânla uyum halinde olan akıl ve mantık doğrultusunda seslenir. Öyle ki, bu iki cinsin her davranışıyla iç içedir ve aydınlatıcıdır.

Toplum yapısını gerçek kardeşliğin serinletici havasında tutmaya çalışır; bunun için cemaatin rahmet, ayrılığın, bölünüp dağılmanın azap olduğunu hatırlatır. Bu konuda çok geniş fakat duyarlı bir sorumluluk ölçüsü getirir: **"Sizden biriniz kendisi için arzu ettiği şeyi din kardeşi için de arzu etmedikçe hakiki mü'min olamaz,"** hadisini her gün okunup ha-

1 Bakara sûresi âyet: 193.

tırda tutulacak bir öğüt biçiminde sergiler.[1]

Bütün bu ve benzeri özelliklerinden dolayı İslâm, "Dinde hiçbir zorlama yoktur" derken bunu şu açık delil ile belgeler: "Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır." Bu durumda artık güneşin varlığına delil güneşin kendisidir. Sağduyu, kâmil akıl bunu anlayacak ve birbirinden ayırt edecek güçtedir.

İşte İslâm güneşi insanlık ufkundan yükselip kalbleri, dimağları ve vicdanları aydınlatırken, bu güneşi göremeyecek kadar gözlerini kaybetmiş, sıcaklığını duyamayacak kadar hissizleşmiş olanları zorlamaya gerek var mıdır? İslâm bunların sadece dumura uğrayan duygularını, akıl ve vicdanlarını harekete geçirmeğe çalışır. Çünkü din bir kalp ve vicdan işidir; yani önce bu açıdan insanın içini doldurur. Sevmeyene zorla sevdirmeye, inanmayanı zorla inandırmaya kalkışmak abes ile iştigal olur. Evet imân bir anlayış, bir kavrayış ve bir gönül yatışkanlığı işidir. Kur'ân-ı Kerim'in ayrı bir bölümünde peygambere şöyle seslenilir:

"(Ey Muhammed!) Rabbin dileseydi, yeryüzünde kim varsa hepsi de imân ederdi. Hal böyle iken mü'min olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın?!"[2]

Müfessir İbn Kesir bu konuda özetle diyor ki:

"Hiçbir kimseyi İslâm'a girmesi hususunda zorlamayın. Çünkü İslâm çok açık, çok berraktır; delilleri çok belirgindir, o kadar ki bir kimsenin zorlanarak ona girdirilmesine ihtiyaç duyulmaz. Allah (celle celaluhu) kimi İslâm'ın doğru yoluna eriştirir, kalbini açar, gönül gözünü aydınlatırsa, o açık belge ve deliller karşısında kendiliğinden gelip bu dine girer. Allah (celle celaluhu) kimin de kalbini köreltmiş, kulağını tıkamış, gözlerini kapamışsa, artık öylesinin zorlanarak dine sokulmasında bir yarar yoktur."

Mekke devri bunun açık örnekleriyle doludur. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz önce İslâm'ın yüceliğini, gönül alıcı renk ve anlamını, vicdanlara serinlik veren lâhuti havasını getirip kalplere işledi. Yara-

1 Müslim / İman: 71, 72. Buhari / İman: 7. Tirmizi / Kıyamet: 59. Nesâi / İman: 10, 33. İbn Mâce / Mukaddeme: 9, Cenâiz: 1. Dârimi / İsti'zan: 5, Rikak: 29. Ahmed: 1/89 - 3/171, 206, 251, 272, 278.

2 Yûnus sûresi âyet: 99.

dılan ile Yaradan arasındaki engelleri kaldırdı; Allah sevgisini, din aşkını en köklü ve duyarlı şekilde ruhlara işledi. Sonra yavaş yavaş ahkâmla ilgili âyetler inmeye başladı. Kişinin aklına göre kendisine seslenildi, kavrayabileceği biçimde sözler söylendi. Böylece İslâm'a girdikten sonra hemen hemen ayrılan olmadı. Çünkü din, sevgi ve aşk yoluyla kalbleri fethetmiş bulunuyordu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, İslâm dininin insanlıktan yana taşıdığı hakikatlerle Yaradan ile yaradılan arasındaki engelleri kaldırmakla güneş kadar açıklık arz ettiği belirtilerek dinde zorlamaya gerek olmadığı anlatıldı ve bunca açık belgeler karşısında insan aklına, onun anlayış ve kavrayışına seslenilerek yetinilmesi önerildi. Çünkü güneşin varlığına delil yine güneşin kendisidir.

Aşağıdaki âyetle insanın karşıt kuvvetler arasında ciddi bir mücadele verdiğine işaret ediliyor. Karanlığa sürüklemek isteyen güçlerin çok yaygın ve çeşitli bulunduğu anlatılıyor; Allah'a imânın mutlak aydınlığa götüreceği; başkasına kul olup Allah'ı inkâr etmenin sonu gelmeyen karanlıklara sürükliyeceği hatırlatılıyor.

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
اَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ
النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

257- Allah, imân edenlerin dost ve yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dost ve yardımcıları sapık azgınlardır, bâtılı temsil edenlerdir. Onları aydınlık (hak dinin nûrun)dan karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar Cehennem yaranlarıdır ve onlar orada ebedi kalıcılardır.

İNİŞ SEBEBİ

Tabiinin ileri gelen ilim adamlarından Mücâhid'e göre, en son peygamber gelmeden önce, Yahudi ilim adamları ve bir de İsâ Peygamber'e inanan bir nice topluluklar, gelecek olan peygamberi sabırsızlıkla bekliyorlardı. Cenâb-ı Hak, Kureyş kabilesinin Hâşim oğullarından Hz. Mu-

hammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i peygamber olarak gönderince, kendi soylarından olmadığı için hem Yahudiler, hem de sözü edilen Hristiyanlar O'na inanmadılar. Böylece inkârın boğucu ve saptırıcı havası içinde azgın nefislerine, şeytan ve putlarına yuları tamamen kaptırdılar da bunları onları aydınlıktan karanlıklara çıkardılar. Yukarıdaki âyet onların bu vadide akıl almaz bir inat ve inkâr içinde sonu karanlık olan bir yola girdiklerini açıklar ve bâtıldan yana olanların hayatlarının her bölümünün ayrı bir karanlık içinde yok yere eriyip gittiğine işaret eder.

Mü'minin Yardımcısı Ancak Allah'tır

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا

"Allah, imân edenlerin dost ve yardımcısıdır." Mü'minin gerçek anlamda dost ve yardımcısı ancak Allah, O'nun peygamberi ve inanmış din kardeşleridir. İmân aşkıyla tutuşan, Allah sevgisinin derin zevki içinde ruhunu her an cilâlayan mü'minin gönül tahtı üzerinde Allah (celle celaluhu)'dan başkasının ne bir hükümranlığı, ne de sıcak dostluğu vardır. Mü'min bu durumda ancak Allah (celle celaluhu)'nun dostluğunu korumaya çalışır, Allah'a dost olanları dost ve kardeş edinerek cemaatleşme bilinciyle hayatını düzene sokar. Ne var ki bu vadide yolu tehlikelerden arınmış değildir: Hakk'ın karşısında bâtıl, doğrunun yanında eğri, aydınlık ile karanlık, imân ile küfür, bu vadinin yol kavşaklarında çoğu kez beraber bulunurlar. Gönülde taht kuran imân saltanatı bunları ayırt edecek güçtedir. Kendini bâtılın cazibesine kaptırmadan Allah'a dost olmanın şuuru içinde saadet burcuna doğru emin adımlarla yürürse, Allah (celle celaluhu)'nun yardımına fazlasıyla lâyık görülür.

İnsanda içgüdünün fazla rolü olmadığı için akıl yol gösterici ve saadete uzanan yolu belirleyicidir. Ne var ki yalnız akıl kâfi değildir. Onu imân ve irfanın emrine verdiğimiz gün, engelleri aşar ve Allah'a uzanan yolu aydınlatmış oluruz. İşte Kur'ân bu hususa parmak basarak: "Allah, imân edenlerin dost ve yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır", âyetiyle Hakk'ın gönüllere şifa veren sesini yansıtmaktadır. Bu ses önce mü'minin içini bir defa daha aydınlatırken, sonra onun dış âlemini aydınlatır. Akla yol gösteren bu beyânın nasıl yol gösterici bir kanun, bir metot olduğuna başka bir âyetle şöyle dokunulur: "Doğrusu (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara şeytandan vesvese (azıcık bir hayâl sinyali) dokunduğunda, Allah'ı

anarlar ve hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler."[1]

İşte Allah (celle celaluhu)'nun karanlıklardan aydınlığa çıkardığı kulları bunlardır.

Hak ile Bâtıl, İmân ile Küfür Mücadele Halindedir

Bu mücadelenin ilki Âdem (aleyhisselam) ile İblis ve imân ile nefs arasında vuku bulmuş ve bir zikzak çizerek günümüze kadar süregelmiştir. Böylece insanların her devirde: Hakk'a inanan ve Hakk'ı inkâr eden olmak üzere ikiye ayrıldığını görüyoruz. Karşıt görüşte olan bu iki grubun uyum halinde bir arada yaşaması ve huzur sağlayıp bütünleşmesi pek mümkün olmamıştır. Mevlânâ'nın dediği gibi, leyleklerle kargaların uyum sağlayıp arkadaşlık ve dostluk kurdukları pek görülmemiştir. Az bir süre bir arada bulunsalar bile sonu kavga ve ayrılmadır. O halde Hakk'a inanıp gönlünü O'na verenlerin inanmayanlardan dostluk ve yardım beklemesi sadece saflık olur. Bir asırdan fazla bir zamandır ki İslâm ülkelerinden bazısı Avrupa milletleriyle dostluk kurmaya, bazısı Amerika ile yakınlık içinde bulunmaya, bazısı da materyalizmi esas kabul edip dinsizliği temsil eden komünist ülkelerle diyalog kurmaya çalışmıştır. Ama sonucuna bakacak olursak bu dostlardan (!) hiç biri vefa yüzü göstermemiş, kendi çıkarı söz konusu olduğu sürece yaklaşmış, madalyonun ters yüzünü göstererek sömürmeye çalışmıştır. Menfaat bağları kesilip, meydana getirdikleri kanal kuruyunca renklerini belli etmişlerdir. Bunun için Kur'ân'da inanmayan bir milletin mü'minlere dost olamayacağına en az otuz yerde dokunulmakta ve ayrı ayrı anlatım biçiminde gereken uyarılar yapılmaktadır. Günümüzde İslâm ülkelerinden birçoğunun içine düştüğü bataklığın tek nedeni budur. Hakk'a inanmışlar Allah (celle celaluhu) dostluğunun gölgesi altında kendi aralarında dostluk ve yardımlaşmanın gerçek ölçüsünü sağlayarak bir bütün oldukları gün, ıstırapları sona erecek, sıkıntıları kalkacak, düşmanlarının beli kırılacak, Allah (celle celaluhu)'nun sonsuz merhamet ve inayetinden aralıksız yardım ve rahmet onlara inecektir.

"Sizin dostlarınız ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazı dosdoğru kılıp rükû'u yerine getirerek zekât veren mü'minlerdir."[2] mealindeki âyet-i kerime, yakalandığımız hastalığın reçetesini sunmaktadır.

1 A'raf sûresi âyet: 201.

2 Mâide süresi âyet: 55.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle imân ehlinin Allah (celle celaluhu) ile olan bağlantısına dokunuldu, Hakk'ı inkâr edip yalanlayanların hiçbir zaman mü'minlerin dost ve yardımcısı olmadığı, onların gerçek yardımcısının Allah (celle celaluhu) ve dolayısıyla Peygamber ve inanmışlar olduğu açıklandı. İnkarcıların ise dost ve yardımcısının saadet va'deden caddeden sapan azgınlar, hakikate karşı gelip tuğyan edenler ve hiçbir sınır tanımayanlar olduğu belirtildi. Birincilerin böylece nice karanlıklardan kurtulup aydınlığa kavuştukları, ikincilerin ise, bunun aksine aydınlıktan karanlıklara çıktıkları özellikle anlatıldı.

Aşağıdaki âyetle Hak'tan yana olanların er-geç başarıya erişeceğine, yollarının saadete uzandığına ve hakkı savunmada her zaman üstünlük sağlayacaklarına temas ediliyor; bu arada inkarcıların nasıl başarısız ve şaşkınlık içinde kalıp mefluç bir duruma düşeceklerine dikkatler çekiliyor ve tarihten ibret dolu bir tablo sergileniyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِى حَآجَّ اِبْرٰهِيمَ فِى رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ اِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّىَ الَّذِى يُحْىٖ وَيُمِيتُ ۙ قَالَ اَنَا۠ اُحْىٖ وَاُمِيتُ ۖ قَالَ اِبْرٰهِيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَأْتِى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِى كَفَرَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ۚ ﴿٢٥٨﴾

258- Kendisine Allah (kendi hikmet ve sünneti gereği) mülk verdi diye (ölçüsüzlük ve aşırılık göstererek), İbrahim ile Rabbi hakkında hüccet getirme yarışına kalkışıp tartışanı görmedin mi? İbrahim ona: "Benim Rabbim hem diriltir, hem öldürür" deyince, o: "Ben de diriltir ve öldürürüm" demişti. İbrahim bu defa: "Allah şüphesiz ki güneşi doğudan getiriyor, haydi sen onu batıdan getir" deyince, o küfreden sapık şaşırıp kalmış (cevap veremez olmuştu). Öyle ya, Allah haksızlık eden milleti, doğru yolu bulmada başarılı kılmaz.

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

-Ya Rasûlallah! Hangi kutsal savaş daha üstün ve faziletlidir? Cevap verdi:

- Zâlim bir hükümdarın yanında hak olan sözü söylemektir.[1] **"Şehitlerin efendisi ve büyüğü Abdulmuttalip oğlu Hamza'dır ve bir de zalim bir emirin karşısına dikilip ona doğru yolu göstererek iyilikle emreden, kötülükten onu men'eden ve bu yüzden öldürülen kimsedir."** [2]

"Benden önce Allah (celle celaluhu)**'nun gönderdiği hiçbir peygamber yoktur ki, onun ümmetinden (samimi) yardımcıları bulunmasın ve onun sünnetine tutunup emrine uyanlar olmasın. O yardımcılardan sonra yerlerini öyle kimseler alır ki, yapmadıklarını söyler, emredilmediklerini işlerler. İşte kim onlarla eliyle savaşırsa, o mü'mindir; kim diliyle savaşırsa o da mü'mindir; kim de kalbiyle savaşırsa o da mü'mindir. Bunun ötesinde bir hardal tanesi kadar imân yoktur."**[3]

"Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi tarafından üzerinize bir azâb gönderir de artık duâ edersiniz, Allah duanızı kabul buyurmaz."[4]

"Hiçbiriniz kendini küçümsemesin!"

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram dedi ki:

- Ya Rasûlallah! Bizden biri nasıl kendini küçümser? Buyurdu ki:

- Kendisine söz söylemek düştüğünü görür de o konuda konuşmaz, Cenâb-ı Hak kıyamet günü ona sorar: Şu ve şu konularda konuşmaktan seni engelleyen neydi? O da: İnsanlardan korktum, der. Bunun üzerine Allah ona: Korkulmaya ben daha haklı ve lâyık değil miydim? diyerek (hatasını hatırlatır)."[5]

"Din nasihattir, din nasihattir, din nasihattir (dinin ayakta durması Allah için, Rasulullah için ve bütün mü'minler için nasihatçı ol-

---

1 Nesâi: Ebû Abdillah'tan sahih bir senedle.

2 Tirmizi: Câbir (radıyallahu anh)'den, sahih isnadla rivayet etmiştir.

3 Müslim: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den.

4 Tirmizi: Huzeyfe (radıyallahu anh)'den, Hadisün hasenün garibün.

5 İbn Mâce: Ebû Said el-Hudri (radıyallahu anh)'den.

maktır)."

Bunun üzerine Ashab sordu:

- Kime nasihatçı olmaktır? Cevap verdi:

- **Allah'a, Rasulüne ve İslâm liderleriyle bütün mü'minlere.**[1]

Tarihte Önemli Bir Olay

(Hak ile bâtılın tartışması)

M.Ö. 2000 yıllarında yaşadığı kabul edilen ve Tevrat'ta, soyu Nuh Peygamber'e kadar uzanan İbrahim Peygamber'in, ünlü Babil Kralı Nemrud ile tartışması söz konusu ediliyor. Nemrud'un güneşe taptığı sanılmaktadır. Dicle'nin sol kıyısında Musul Kentinin 30 km. güneyinde 1845 ve 1949 yıllarında yapılan kazılarda Nemrud kenti meydana çıkarılmıştır. Kuvvetli bir ihtimalle bu kent Kral Nemrud'un ismini almıştır.

Nimeti kötüye kullanmak

Kur'ân'da bu âyetle çok önemli bir olaya dikkatler çekiliyor; insanların inançlarının ve iç yapılarındaki renklerinin daha çok önemli makamlara geçtikleri vakit bütün açıklığıyla ortaya çıkacağına işaret ediliyor ve bu hususta daha çok insanın psikolojik yapısı hakkında bilgi verilmek isteniliyor ve İbrahim Peygamber'le tartışan, koyu bir inat ve inkâr karanlığı içinde bulunan Babil kralı örnek olarak gösteriliyor.

Kendini, varlık âleminin bir parçası sayıp, hakkında câri olan ve şaşmadan hedef ve maksadına yönelen ilâhi kanunun gereğine uyduran ve bu yolda ruhunu geldiği gibi tertemiz koruyan asil insanlar, ne kadar servete ve yüksek makamlara erişirlerse erişsinler sadece Allah'a olan imânları artar, gönül yatışkanlığı içinde tevazu ve ağırbaşlılığın, adalet ve doğruluğun en güzel örneklerini vermeye çalışırlar. Bir Ebûbekir Sıddik, bir Ömer Faruk ve bir Ebû Ubeyde bin Cerrah (radıyallahu anhum) bu vadide belirtilen ölçüleri muhafaza ederek yürüyen bahtiyarların başında gelir.

Bu bakımdan insanı insanlık şeref düzeyinde tutan veya insanı olgunluğun doruğuna yükselten, erdemli bir kişi yapan ne servet, ne de krallıktır. Bütün kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu ve kendisinin bu

1 Buhari - Müslim: Temim ed-Dâri (radıyallahu anh)'den.

mülk üzerinde eğreti bulunduğunu anlayıp düşünebilen bir insan hem kendisiyle Allah (celle celaluhu) arasındaki yolu açmış, hem de kendisiyle bağlı bulunduğu toplum ya da millet arasındaki engelleri kaldırmıştır. Böylesi insanlık için bir rahmet ve lûtuftur.

Bu anlayış, inanç ve ölçülerin dışında kalıp servetin ve makamın verdiği sarhoşluk içinde sınırını aşan, Allah'a ve Hakk'a başkaldıran, kendini Hakk'ın emrine değil, en büyük düşmanı sayılan nefsin ve şeytanın emrine veren kimse karekter bozukluğunun bütün belirtilerini ortaya koymuştur. Böylesi için hem dünyada, hem âhirette perişanlık ve rüsvaylık vardır. İşte âyet bunu belgeliyor ve Allah'a kul olanlara en sağlam ölçüyü sunuyor.

İbrahim Peygamber Hakk'ı, Nemrud Bâtılı Temsil Ediyor

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ

"Kendisine Allah mülk verdi diye İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi?"

İlâhi inayet ve lütuf potasında şekillenen İbrahim Peygamber'in şüphesiz ki, birtakım özellikleri vardır.

Konumuzu oluşturan âyette O'nun, her inanmış kimsenin örnek alacağı ölçü ve anlamda önemli vasıfları belirtiliyor:

a) Hakkı savunurken üstün bir cesaret örneği ortaya koymuş ve bu rahatlık içinde konuşmuştur.

b) Bu cesareti kaba kuvvetine güvenerek değil, Allah'a olan imân ve yakınlığına, Allah (celle celaluhu)'nun kendisine vermiş olduğu üstün akıl ve zekâsına güvenip dayanarak göstermiştir.

c) Babil kralının makamını veya gücünü düşünerek değil, Allah (celle celaluhu)'nun sonsuz kuvvet ve kudretini dikkate alarak delil getirmiş, karşıt görüşte olan inkarcının iddialarını çürütmüştür.

d) Her akıl sahibinin anlayıp kavrayabileceği kısa fakat çok anlamlı sözlerle hakikati uzatmadan ortaya koymuş, susturucu kanıt getirerek karşısındakini şaşkınlık içinde bırakmıştır.

İbrahim Peygamber'in ilk kanıtı hem yeterli, hem de susturucu özellikte bulunuyor. Ne var ki karşıt görüşte olan kral meseleyi ve ilgili delilini

asıl doğrultusundan saptırıp bunu basit ve âdi yönüyle ele alıyor, kendisinin de öldürme ve diriltme kudretine sahip bulunduğunu söylüyor. Bu bir bakıma minderden kaçmanın, acze düşmenin belirtisidir. Hikmetle konuşan ve karşısındaki inkarcının derin bir çıkmazda bulunduğunu bilen Peygamber, bu kez ona bütün kaçamak yollarını kapatıp hazır olanlardan herkesin anlayıp kavrayabileceği ölçüde soru şeklinde bir delil getiriyor. İnkarcı şaşırıp kalıyor, ben de batıdan getirebilirim, diyemiyor. Çünkü bâtılı savunmanın sonu hep şaşkınlıktır, mat olmaktır ve perişanlığa düşmektir.

Âyet Günümüzdeki Türedi Materyalistlere Dikkatimizi Çekiyor

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ

"Allah haksızlık eden milleti, doğru yolu bulmada başarılı kılmaz."

İslâm'ın fazilet tezgâhında şekillenen toplum ve milletlere yaşadıktan çağın özelliklerine göre malzeme veren bu âyet bize şu hakikatleri sergiliyor:

1. Hakkı savunmak ne pahasına olursa olsun, her mü'mine vâcibdir. Bu vecibeyi yerine getirmeyenler ağır bir vebal altına girmişlerdir.

2. İslâm'ın yayılmasını, İslâm ahlâk ve kültürünün kalplere ve dimağlara işlenmesini bilgisiz ve ilgisiz ellere terketmenin Müslümanları hiçbir zaman başarıya götüremeyeceğini bilmek gerektir.

3. Çünkü ilim, İslâm'ın hayatıdır. Onsuz yola çıkmanın doğru olmayacağını unutmamalıyız. Müslüman milletler bugüne kadar ne çekmişlerse cehaletten ve ilgisizlikten çekmişlerdir. Hem güçlü din âlimi yetiştirmek, hem de aydın-kültürlü bir kadro oluşturmak en sağlam ve kestirme yoldur.

4. Dinin ve dindarlığın feyiz ve kudretini, Allah yolunda insanlığın mutluluğundan yana olan âlimlerin etrafında toplanıp birleşerek ortaya koymak şarttır. Bunun için çok sistemli ve bilinçli hareket etmek gerekir.

5. Kemmiyetten çok keyfiyete, şekilden çok manaya önem vermek değişmeyen ölçü olmalıdır. Şekil kurtarıcı ve mutluluk va'dedici değildir. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kerpiçten yapılmış tavanı basık binalar içinde dünyanın en büyük kahramanlarını, devlet adamlarını, ilim ve irfanla donatılmış kişilerini yetiştirdi. Orada şekil yok, mâna ve ruh hâkimdi, kemmiyyet yok, keyfiyet mevcuttu.

Bunun gibi keyfiyeti yüksek anlam taşıyan bir kişi (örneğin İbrahim Peygamber) binlerce kişinin yapamadığı önemli bir hizmeti en anlamlı ve yararlı biçimde yerine getirmiştir.

6. Hak her zaman üstündür; incelebilir fakat kopmaz. İlk bakışta acı olabilir, ama sonucu tatlıdır ve huzur vericidir. Yeter ki onun bu kudret ve özelliğini anlayıp savunan bahtiyarlar ilimle imânı, akılla vicdanı, maddeyle mânayı, dünya ile âhireti paralel yürütmesini bilsinler.

7. Maddecileri te'sirsiz hale getirmenin en uygun yol ve metodunu İslâm getirmiştir. O zehiri etkisiz kılan panzehir, İslâm'dadır. Kur'ân 258. âyetle bizi bu konuda yeterince uyarmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, belli kanunlarla canlıları diriltmeye ve öldürmeye Allah (celle celaluhu)'nun kâdir olduğu, bütün tasarrufun O'nun kudret elinde bulunduğu belirtildi. Hakk'a karşı gelen inkarcının bu konuda nasıl yanlış bir yol tuttuğu ve sonunda şaşkınlık içinde kalıp cevap veremez hale gelip susmak zorunda kaldığı örnek verildi.

Aşağıdaki âyetle Allah (celle celaluhu)'nun bu kudretine canlı misaller getiriliyor ve böylece imânı zayıf olanların nasıl bir tavır takınacaklarına, ilâhi mu'cize karşısında teslimiyet gösterip göstermeyeceklerine işaret ediliyor.

اَوْ كَالَّذِى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا ۚ قَالَ اَنّٰى يُحْىٖ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ ۖ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۗ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ ۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

259- Veya çatıları çöküp altı-üstüne gelmiş bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? "Allah burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?" demişti. Bunun üzerine Allah o kimseyi yüz yıl ölü bıraktıktan sonra diriltmişti ve: "Ne kadar (ölü vaziyette) kaldın?" diye sormuştu. O da: "Ya bir gün, ya da

bir günden az bir zaman kaldım" diye cevap vermişti. Allah ona: "Hayır, yüz yıl kaldın; öyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır; bir de merkebine dikkat et! Ve hem bunlar seni insanlara (canlı bir) ibret ve öğüt belgesi kılmamız içindir. Bir de o kemiklere bak, nasıl bir araya getirip yerli yerince düzene koyuyoruz, sonra da onlara et giydiriyoruz. Ne vakit ki (Hakk) ona (bu suretle) apaçık (bir defa daha) belli oldu, dedi ki: "Artık biliyorum ki, Allah'ın gerçekten gücü her şeye yeter (kalbim iyice buna inanıp yatıştı)."

İLGİLİ HADİSLER

"Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin ki bu, imânın en zayıfıdır."[1]

Âişe (radıyallahu anha) validemiz diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordum: Ya Rasûlallah! dedim. Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) şiddet ve kahrını yeryüzüne indirmiştir; aralarında salih kişiler de var, (azgınların ve tuğyan edip hakkı inkâr edenlerin) helâkları sebebiyle onlar da helak olup gidiyorlar?! Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana şöyle cevap verdi:

"Ya Âişe! Muhakkak ki Aziz ve Celil olan Allah şiddet ve kahrını, cezasına hak kazanmışlara indirdiğinde aralarında salih kişiler varsa, onlar da o kötülerle beraber helak olurlar, sonra herkes niyetine göre kabrinden kaldırılıp (haşrolur, hesaba tabi tutulur)."[2]

"İsrailoğulları günahlara dalınca, âlimleri onları günah ve kötülüklerden men'etmeye çalıştılarsa da onlar vazgeçmediler. (Sonunda) o âlimler de onlarla beraber oturdular, yediler ve içtiler, derken Allah onların bir kısmının kalbini bir kısmına vurdu, (kötülük ve günahlarda birleşip aynı seviyeye geldiler), bu sebeple Allah onları Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetledi, isyanlarına karşılık onlara lanet indirdi, çünkü onlar haddi aşıp haksızlıkta bulunan kimseler idi."

Âişe validemiz (radıyallahu anha) bu hadisi naklettikten sonra devamla şunu anlattı: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sözü buraya ge-

---

1 Müslim - Tirmizi - İbn Mâce - Nesâi Ebû Said el-Hudri'den.

2 İbn Hibbân kendi Sahih'inde rivayet etmiştir. Hadis sahihtir.

tirdikten sonra oturduğu yere dayalı olarak şunu söyledi: **"Hayır, canımı kudret elinde tutan Allah'a andolsun ki, siz (inkâr, günah ve kötülüklere) dalanları kahretmediğiniz, Hakka uyma konusunda onları susturup cevap veremez hale sokmadığınız takdirde (onlarla birlikte helak olmaktan kurtulamazsınız)."**[1]

TARİHİ YÖNÜ

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا

"Veya çatıları çöküp altı üstüne gelmiş bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi?"

Yüce Yaradan tarihi bir olayın ibret alınacak bölümünü kudret fırçasıyla tasvir ederek gözlerimizin önüne sermekte, Hak'tan yüzçeviren bir milletin doğruyu bulmakta başarılı olması şöyle dursun, büyük felâketlerin onları beklediğini hatırlatmaktadır.

İsrâiloğulları'na Kur'ân'da sık sık temas edilmesi ve geçirdikleri uzun bir tarihin zikzaklı devrelerinin bazı bölümleri sözkonusu edilerek sunulması, Allah'a inandıktan sonra madde çukuruna düşüp yolunu kaybeden milletleri uyarmak içindir. Mısır'dan Filistin'e gelip yerleşen, bu arada verdiği sözü tutmayan, Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk görevini yerine getirmekte büyük kusur işleyen ve bu yüzden uzun yıllar vatansız bir halde perişan dolaşan İsrailoğulları, Musa Peygamber'in vefatından sonra yine eski anlayış ve yaşayış vadisine döndüler, dünya saltanatından başka bir şey düşünemez duruma geldiler. İlâhi kanun üçüncü kez onlara ağır bir şamar indirdi. Babil Hükümdarı Nabukodonosor (M.Ö. 587) Filistin üzerine yürüdü. Kudüs'ün altını üstüne getirdi. Halkın bir kısmını kılıçtan geçirirken, bir kısmını da esir etti. Kaçıp kurtulabilen az sayıdakiler ise Şam dolaylarına yerleşmek için sığınak aradılar. Böylece Tevrat'ın tabiriyle kutsal şehir İliya, Urişalim, görenleri ağlatacak bir felâkete uğradı. Yahudi kralı Hezekiel'in yaptırmış olduğu kanallar ve önemli eserler yerle bir edilmişti.

İşte yukarıdaki âyetle özellikle bu olayın nedenleri özetleniyor ve asıl ibret alınacak can noktası tasvir edilerek tuğyan eden bir milletin kendi kendini nasıl bir bataklığa sürükleyip soktuğu gözler önüne seriliyor. Bu arada bir yolunu bulup esaret kaydından kendini kurtarıp Kudüs'e dönen

1 İbn Mâce: Ebû Ubeyd (radıyallahu anh)'den mursel olarak rivayet etmiştir.

bir zattan söz ediliyor. Kur'ân bu zatın ismini anmıyor. Çünkü önemli olan o değil, Allah (celle celaluhu)'nun ona gösterdiği ve bize açıkladığı mucize ve eşsiz kudretinin tezahürüdür. Ancak müfessirlerimiz bu zattan bahsederken Üzeyir, Ermiya, Şa'ya, Hizkıyal ya da Hezekiel gibi isimler üzerinde durmuşlardır. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir. Tevrat bu zatın Hezekiel olduğunu kaydeder.

Merkebiyle şehrin üzücü ve ağlatıcı görünümüne bakınca, çatıların çöktüğünü, binaların enkaz haline geldiğini göz yaşları içinde seyretti ve: "Allah nerede, nasıl ve ne zaman bu şehri yeniden diriltecek? Acaba bir daha bu ülke bayındır hale gelir mi?" diye kendi kendine söylendi. Çünkü ölenler geri gelmeyecek, tarihi mabedler eski haline dönmeyecekti. Umut ile umutsuzluk birbirini izliyor, âdeta yarış yapıyorlardı. Tabii buna şâhid olan zat, ya bir peygamber, ya da sâlih erdemli bir kul idi. Her şeye rağmen umudu önde gidiyor, ama bir ilâhi belgeyle gönül yatışkanlığına kavuşmak istiyordu, derken Allah (celle celaluhu) o zatı yüz yıl ölü bıraktı, belki de bitkisel bir hayata soktu. Zaten zaman kavramı nisbi ve izafidir. O ölü bir vaziyette dursun, beraberinde taşıdığı yiyecek ve içecekler ilâhi emirle korundu. Merkebinden ise sadece geriye bir yığın kemik kaldı. Kendisine yeniden hayat verilince, aradan yüz yıl geçtiğinin farkında değildi. Uyuyup uyanmış gibi kendini hissediyordu. Nitekim: "Ne kadar (ölü bir vaziyette) kaldın? sorusuna, "ya bir gün, ya da bir günden az..." diye cevap vermiştir. Âyette de belirtildiği gibi, bu olay bir ibret belgesi olarak insanların nazarına sunulmuştur.

Bırak yıkılan bir ülkeyi yeniden diriltmeyi, ölüp sadece bir yığın halinde kemikleri kalan bir hayvanı "ol!" emriyle nasıl dirilttiğini Allah (celle celaluhu) o zata göstererek, onu gönül yatışkanlığına kavuşturdu. O da: "Artık bir kez daha biliyorum ki Allah (celle celaluhu) hakikaten her şeye kadirdir (gücü yeter)," diyerek tekrar umut dolu bir teslimiyet gösterdi.[1]

Şüphesiz ki, Kur'ân'da anlatılan bu olay ilâhi mu'cizelerden biridir. İnsan aklının sınırını aşar, fizik ötesine dayanır. Mu'cize demek, bir şey hakkındaki kanunu iptal etmek suretiyle olağanüstü bir durum meydana getirmektir. Bu yetki de ancak Allah'a aittir.

---

1 Ayeti ikinci bir yoruma göre biraz değişik tercüme ettik.

Bu Olayı Yansıtmakta da Kur'ân Tevrat'ı Düzeltip Doğrultuyor

Tevrat Hezekiel bölümü bap 36'da Kudüs'ün tahribe uğramasından söz edilirken deniliyor ki:

"Mademki sizi virane ettiler ve milletlerin bakiyesine mülk olasınız diye her yandan sizi yuttular ve dile düştünüz ve kavmin dedikodusu oldunuz, bundan dolayı ey İsrâiloğulları, Rab Yehova'nın sözünü dinleyin."

"Ve harap olmuş yerler yapılacak ve üzerinde insanı ve hayvanı çoğaltacağım."

Hezekiel bölümü Bâb 37'de ise yığın haline gelen kemiklerden sözedilerek deniliyor ki:

"Rabbimin eli üzerimde idi ve Rabbim Ruhunda beni dışarı çıkardı ve beni vadinin ortasına koydu ve vadi kemiklerle dolu idi. Onların üzerinden her yandan beni geçirdi ve işte ovanın yüzünde kemikler pek çoktu ve işte çok kurumuşlardı ve bana dedi: Âdemoğlu, bu kemikler dirilebilir mi? Ben de: "Ya Rab Yehova, sen bilirsin, dedim. Ve bana dedi: Bu kemikler üzerine peygamberlik et ve onlara de: Kuru kemikler, Rabbin sözünü dinleyin, Rab Yehova bu kemiklere şöyle diyor: İşte sizin içinize soluk koyacağım ve dirileceksiniz ve üzerinizde et bitireceğim ve sizi deri ile kaplıyacağım ve bileceksiniz ki ben Rabbim."

Hezekiel devamla aynı bölümde diyor ki:

"Ve bana emrolunduğu gibi peygamberlik ettim ve ben peygamberlik ederken bir gürültü oldu ve işte bir sarsıntı ve kemiği kemiğine olmak üzere kemikler birbirine yaklaştılar ve işte üzerinde adaleler vardı ve et bitti ve üstten onların üzerine deri kapladı."

Bütün bu cümleler öldürüldükten sonra sadece kuru kemikleri kalan İsrailoğulları'nın yeniden diriltildiğini anlatmaktadır. Bu her yönüyle ilâhi kanuna ters düşmektedir. Çünkü ölen veya öldürülen bir millet kıyamete kadar bir daha diriltilip yeryüzüne getirilmez. Böylesine câri bir sünnetullah yoktur.

Kur'ân bu olayın hakikatini özetleyerek bir peygamberin ilâhi mu'cize sınırları içinde yüz yıl bitkisel denilecek anlamda bir ölüm devresine sokulduğunu, bu süre içinde merkebinin ölüp geriye sadece kemiklerinin

kaldığını ve fakat yiyecek ve içeceklerin bozulmadığını haber vermekte ve bununla, yıkılan, mahvolan bir milletin Hakk'a dönüş yaptığı takdirde ilâhi inayet ve rahmetle yeniden yurtlarına dönebileceklerini, esaret ve aşağılanmaktan kurtulacaklarını müjdelemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İbrahim Peygamber, Hakkı inkâr edip mülk ve saltanatın verdiği gurur ve şımarıklık havası içinde tuğyan edip kendini ilâh sanacak kadar küstahlaşan Nemrud'u susturup mat edince, bu kez ilme'l-yakin'den ayne'l-yakine yükselmek, ilâhi kudret ve hikmeti gözleriyle görmek istedi. Böylece ilmi yöndeki inanç ve bilgisini, duygusuyla görme ölçü ve anlamıyla bir araya getirip imân, akıl ve duygusunu bu konuda birleştirmek suretiyle gönül yatışkanlığına kavuşmayı arzuladı.

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ ۖ قَالَ بَلٰى
وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ
اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَاعْلَمْ أَنَّ
اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

260- Bir vakit de İbrahim: "Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster?" demişti. Allah O'na: "İnanmadın mı?" buyurmuştu. O da: "Hayır, inandım (ve inanıyorum) fakat kalbim yatışsın diye (arzuluyorum)" demişti. Allah: (Öyle ise) kuşlardan dört tane tut da onları kendine alıştırıp çevir ve parçalayıp her parçasını bir dağın üzerine koy, sonra da onları çağır, koşarak sana gelirler. Bil ki Allah çok üstündür, çok güçlüdür ve yegâne hikmet sahibidir." buyurmuştu.

İLGİLİ HADİS

"Biz (gönül yatışkanlığı vadisinde) şekki (atıp hakikati gözlerimizle görmekte) İbrahim'den daha haklıyızdır; hani O: Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin bana göster? demişti. Allah ona: İnanmadın mı? buyurmuştu. O da, hayır inandım ve inanıyorum, fakat kalbim yatışsın

diye arzuluyorum, demişti."[1]

İTİKADİ YÖNÜ

قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى

"Allah O'na: İnanmadın mı? buyurmuştu. O da, hayır inandım ve inanıyorum demişti."

Peygamberler ilâhi hidayet ve inayete herkesten daha çok mazhardırlar. Amentu'da özetini bulan imân esaslarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. Allah (celle celaluhu)'nun buyurduğu hiçbir hususta şüphe ve tereddüde düşmezler. Çünkü imânla inkâr, yakin ile şekk bir gönülde birleşemez. Kaldı ki peygamberler Allah (celle celaluhu)'nun indirdiği bütün esas ve prensiplere kayıtsız şartsız bağlıdırlar ve tam bir teslimiyet içindedirler. Gönül vadilerinde zan ve şüphenin yeri yoktur. İkinci kez yaratmanın birinci yaratmadan daha zor olmadığını bilirler. Canlılar hiç yokken, model ve örnekleri mevcut değilken onları sonsuz kudret ve hikmetiyle yokluk karanlığından varlık alanına çıkaran Allah (celle celaluhu)'nun onları öldürdükten sonra ahiret hayatı şartlarına uygun yeni bir beden kılıfıyla yaratması çok daha kolay değil midir? Aslında bu gibi deyimler bizim anlayışımıza göredir. Çünkü Allah (celle celaluhu) hakkında şu kolay, bu zordur, diye düşünülemez. Kudsi hadislerdeki bu tür anlatımlar bizim kavramamızı sağlamak içindir.

İbrahim Peygamber, Nemrut ile yaptığı tartışmada üstün gelmiştir. Çünkü hak her zaman ve her yerde üstündür. Hakkı inkâr edenlerin bile çoğu kez bu üstünlüğün burukluğu vicdanlarında yatar. İbrahim Peygamber böylece azılı bir kâfir olan, aynı zamanda güneşe tapan Nemrud'u susturup mat ettikten sonra Allah (celle celaluhu)'nun kendisine lütfettiği bu başarının verdiği derin zevk içinde bir de ölülerin nasıl diriltileceğim gözleriyle görmek ve bununla tam bir gönül yatışkanlığı içinde Allah'a olan kulluğunun rengini ve mânasını daha belirgin hale getirmek ve bağlılığını daha çok artırmak arzusundaydı, Allah'a olan sarsılmaz güveniyle bu isteğini dile getirdi.

Diyebiliriz ki İbrahim Peygamber, bedeniyle dünyada, fakat kalbiyle ruhuyla Cennette bulunuyordu. Kıyamet günü Cennete girenler nasıl Allah (celle celaluhu)'nun cemalini, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendi-

1 Buhari - Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

miz'in tatlı yüzünü görmek isterlerse ve bunda bir şüphe ve tereddüdü giderme düşüncesi yoksa, bunun gibi bir peygamberin olağanüstü bir şeyin meydana gelmesini istemesinde de bir şüphe ve tereddüdü giderme düşüncesi mevcut değildir. Sadece bunun zevkini almak, kalbi yatıştırmak, heyecanı teskin etmek ve neticede Allah'a olan bağlılığının daha çok kuvvetlenmesini sağlamaktır.

Kuşların Ehlileştirilmesi ve Dört Türden Bir Araya Getirilmesi

فَصُرْهُنَّ

Cümlesi üzerinde ilim adamlarımız ve büyük tefsircilerimiz durmuş, daha çok gramatik olarak çözümünü yaparak şu mânalara delâlet ettiğini ortaya koymuşlardır:

1. Sad harfinin esresiyle okunduğunda, "Onları tutup parçala birbirine karıştır," mânası anlaşılır.

2. Sad harfinin ötresiyle okunduğunda, "Onları kendine çevirip alıştır, evcilleştir," mânası çıkar.

3. Onları toplayıp bir araya getir, birbirine karıştır.[1]

4. Onları tutup bağla, sonra da boğazla.[2]

5. Onları parçala. Bu mânanın daha çok Sâre-Yesûru'dan geldiği anlaşılır. Nitekim ünlü gramerci Ebû Esved ed-Düeli, bu fiilin Süryaniceden alınma bir kelime olduğunu ve kesip parçalamak anlamına delâlet ettiğini söylemiştir. "Savr" kesmek ve parçalamak, demektir. Ayrıca bunun Nabticede[3] parçalamak mânasına geldiği İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilmiştir.[4]

6. Onları kendine çevirip alıştır; bir araya getir. Nitekim boynu bir yana meyleden kimseye Esver denir.

7. Sarra - Yusarri'den hapsetmek anlamına geldiğini İmam Kurtubi, İkrime'den rivayet etmiştir.

---

1 Lübabu't-Te'vil: 1955 / Kurtubi: 5/302 / Fethulkadir.

2 İbn Kesir: Mısır ?

3 Kurtubi Tefsiri: 3/300-301.

4 Nabt-Nebt: Süryanilerden bir takım olup Arap Yarımadasının kuzeyinde otururdu.

Âyeti hadislerle tefsir ettiğimizde de cümlenin asıl mâna ve hükmü ortaya çıkmaktadır. Daha çok mevkuf olarak bize kadar gelen rivayetlerle yukarıda belirttiğimiz mânalar açıkça anlaşılmaktadır. Kur'an'ın ilk indiği devirdeki Arapçayı çok iyi bilen büyük müfessirlerimizin hemen hepsi bu mânalar üzerinde durmuş ve İbrahim vasıtasıyla tecelli eden büyük bir mu'cizeyi başka yoruma ihtiyaç duymadan nakletmişlerdir. O halde Fesurhünne'den sadece "evcilleştir" mânasını çıkarıp âyetin asıl delâlet ettiği önemli bir mu'cizeye kapıyı kapamak, mu'cize hakkında şüpheci olmaktan ileri bir maksat taşımaz.

Öyleyse ayrı türden dört kuşun bir araya getirilip boğazlanması, sonra parçalanıp birbirine karıştırılması, sonra da her parçanın bir dağ üzerine konulduktan sonra ilâhi irâdeyle bunların İbrahim Peygamber'in diliyle çağrıldığında dirilip gelmesi, yaratmadaki kudretin yüceliğini, ölüleri yeniden diriltmekteki kolaylığın esrar perdesini aralayıp Hakkı yansıtmaktadır.

TARİHI YÖNÜ

Olayın tarihi yönüne ışık tutan ve konuyu biraz daha açıklayan İbn Ebû Hatim, el-Azame'de Ebû Şeyh'ten, onun da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette deniliyor ki:

"Bir gün İbrahim Peygamber deniz kenarına uğramıştı, Habeşli olduğu sanılan bir adamın ölüsüyle karşılaştı. Bir yandan deniz, bir yandan kara hayvanları onun etini parçalayıp yerken kuşlar da boş durmuyordu. Bu olay İbrahim Peygamber'i derin bir düşünceye itti ve: "Ya Rabbi! Bu ölüyü deniz ve kara hayvanları yiyip bitirmek üzere. Tabii bu hayvanlar da bir gün ölecek. Ölüleri nasıl dirilteceğini bana bir göstersen" diyerek niyazda bulunmuştur. Bunun üzerine sözü edilen büyük mucize meydana gelmiştir.

Mu'cizeye Dikkat

وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Bil ki, Allah çok üstündür ve yegâne hikmet sahibidir."

Aslında varlık âleminde her gün karşılaştığımız sayısız olayların her biri birer mu'cize niteliğindedir: Karıncaların kollektif çalışmasından tutun da, arıların ölçülü ve disiplinli bir aile düzeni ve görev bölümü içinde bal depolamasına kadar; çiçekler arasındaki tozlaşmadan, dişi-erkek çiftleşmesinden ana rahminde oluşan cenine kadar, dünyanın şaşmadan

hem kendi ekseni etrafında, hem Güneş etrafında dönmesinden 23 derece meyilli olmasına kadar, atmosfer tabakasının belli ölçüdeki kalınlığından dünyanın Güneş'e olan uzaklığına kadar her olay bir mu'cize değil de nedir? Bunların hepsi de insanı acze düşüren yüce bir kudretin eşsiz sanatını sergilemiyor mu? Ünlü ihtilâlci Şeyh Bedrettin Simeveni'ye: "Bize bir keramet gösterseniz ya?" denildiğinde, "Şu kâinat kerametlerle doludur, hâlâ keramet mi arıyorsunuz!?" diye cevap vermesi çok anlamlıdır.

Ne var ki saydığımız bütün bu olaylar belli kanunlara bağlıdır. Ortada bir illiyet (kozalite)[1] kanunu var. Nedeni bilinen, hangi kanuna göre oluştuğu anlaşılan, ya da hangi sünnete göre hareketini devam ettirdiği kesinlik kazanan olayları tabii kabul ediyoruz. Alışageldiğimiz ve sebebini bildiğimiz olayların ölçü ve anlamının dışında kalan olağanüstü vakaları çoğu kez gayr-i tabii sayıyoruz. Hakikatte ise her iki olayı meydana getiren kudret aynıdır; tabir caizse, aynı sanatkârın elinden çıkmadır. Dünyanın belli kanunlarla hareketini sağlayan kudret karşısında bir ölünün dirilmesi daha mı zor, ya da imkânsızdır? Dünya batıdan doğuya hareketini sürdürmektedir. Bunu tabii kabul ediyoruz. Çünkü belli bir kanuna göredir. Ama doğudan batıya doğru hareketini sağlayacak bir kanun konulmamıştır. Şayet böyle bir hareket meydana gelecek olursa bunu yadırgar ve olağanüstü sayarız. Ama aslında bu iki ayrı yöne hareket ilâhi kudrete nisbetle aynı ölçü ve anlamdadır. İkisi de birer mu'cize niteliğindedir. Fakat biz birisini tabii bulduğumuz ve nedenselliğini az-çok anladığımız için mu'cize saymıyoruz.

İnsanın belli kanunlarla doğup büyümesi ve sonra ölmesi alışılmış ve anlaşılmış bir sünnettir. Bu bakımdan yadırganmaz. Öldükten sonra dirilmesi alışılmış ve anlaşılmış olmadığından, ya yadırganmakta, ya da red ve inkâr edilmektedir. Aslında her iki olay da aynı ölçü ve değerdedir. Biri ne ise öteki de odur. Aynı kudret eli onları hazırlamakta, birinin üzerindeki esrar ve hikmet perdesini aralamakta, diğerini kapalı tutmaktadır.

Tabii bütün bu konularda insanoğlu büyük bir sınavdan geçirilmektedir.

Demek oluyor ki bütün bu kanunlar, sünnetler, nedensellik ve sebeplilikler bize göredir, bunların hepsi nisbi ve izafidir. Varlık âleminde başıboş bir şey, sebepsiz bir olay yoktur. Bunları belli kanunlara bağlayan

1 Kozalite: Fel. Nedensellik. Sebeplilik. Nedeni sonuca bağlayan bağ.

kudret, her birini bizim aklımızın alabileceği biçim ve ölçüde sergilemektedir. O kudrete göre ise olağanla, olağanüstü iki vaka arasında bir fark yoktur, ikisi de aynı tezgâhın imalatıdır. Dilediği zaman sebep ve illetleri ortadan kaldırır veya bilmediğimiz illetleri oluşturur da olağanüstü vaka meydana gelir. Çünkü o hem Aziz'dir, hem Hakim'dir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah'ın sonsuz ve her şeye üstün kudreti anlatıldıktan sonra bâtıldan yana olanların gerçek anlamda bir üstünlük ve başarı elde edemeyeceklerine, görünürde bir başarı sağlasalar bile sonunun yine başarısızlığa dönüşeceğine, Allah'a imândan uzak bir ilim ve tekniğin korkunç bir silah olup geri tepeceğine açık ve kapalı biçimde dikkatler çekildi ve sonra ölümün bir bakıma herkesi aynı seviyeye getirdiğine, ama kıyamet günü herkesin dirilip ameline göre değer bulacağına işaret edildi. Bu konuda sergilenen mu'cizeler ilâhi kudreti yansıtır ölçü ve mânada insan aklını ve vicdanını harekete geçirdi.

Aşağıdaki âyetlerle imân ve İslâm nimetinin pek ucuza elde edilemiyeceğine, her nimetin değerine orantılı bir külfetin bulunduğuna kapı açılıyor. Allah yolunda büyük gayret ve himmetler gerektiği anlatılıyor; atılan tohumlardan feyizli bir ürün, yetiştirilen nesilden imân ve irfanla bezenmiş bir hizmet bekleniyorsa, birçok fedakârlıklara katlanmanın gerekli olduğu hatırlatılıyor.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ۗ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى ۙ لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى ۗ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

261- Mallarını Allah yolunda harcayanların misâli, yedi başak bitiren, her başağında yüz tane bulunan bir tohuma benzer. Allah dilediği kimseye (feyiz ve bereketini) kat kat artırır. Allah bol bol cömertçe veren-

dir; her şeyi bilir.

262- Onlar ki mallarını Allah yolunda harcar, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakmaz, gönül incitmezler, onlar için Rableri katında ecir vardır; onlara bir korku da yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

263- Güzel tatlı bir söz ve bağışlama (kusur görmeme), peşine eziyet takılan bir sadakadan hayırlıdır. Allah (her şeyden) gani (doygun)dur ve halim (lütuf ile muamele edip incitmeyen, aceleci olmayan)dir.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, İslâm çatısı altında toplanıp gönül birliğine erişen bahtiyarlara, Tebük Savaşı'na hazırlandığı bir sırada muhtaçlara, teçhizat bulamayanlara sadaka vermelerini hatırlattı ve bu konuda özendirici anlatımlarda bulundu. İslâm'a hizmeti ön plânda tutan ve her şeyini Allah (celle celaluhu) ve Rasulullah yolunda harcamayı üstün bir ibâdet ve eşsiz bir erdemlik sayanlardan Avf oğlu Abdurrahman (radıyallahu anh) 400 dinar alıp geldi ve: "Ey Allah'ın Rasulü! 800 dinarım vardır; bunun yarısını Rabbime ödünç veriyorum (yani karşılığını sadece O'ndan bekleyerek harcamak istiyorum) dedi.[1] Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Ey Abdarrahman! Kendine ayırdığını da, Rabbin için verdiğini de Allah mübarek etsin!"** diyerek memnuniyetini belirtti. Sonra Hz. Osman (radıyallahu anh) söze başlayarak dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Savaşa katılanlardan teçhizat ve azığı olmayanların ihtiyacını ben karşılamak istiyorum".

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Bu konuda ikinci bir rivayet Abdurrahman bin Semure'den yapılmıştır ki, buraya aktarmamızda yarar görüyorum.

Sıkıntıda kalan askeri donatmak için Hz. Osman (radıyallahu anh) bin dinar getirip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in önüne koydu. Efendimiz elini bu altın paraya dokundurarak şöyle duada bulundu:

"Bundan böyle Osman ne gibi amelde bulunursa (Allah'ın izniyle) ona zarar vermez; Allah'ım, bugünü Osman'a unutturma! Ey Osman'ın

---

1 Abdurrahman (radıyallahu anh)'ın Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğuna erişmek için yapmış olduğu yardımın 400 değil, 4000 dinar olduğunu rivayet edenler de vardır. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Rabbi! Doğrusu ben Osman'dan razı oldum, Sen de ondan razı ol."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kıymet bilir büyük bir peygamberdi. Hele kendini Allah yoluna vakfeden mü'minleri canı kadar sever ve korurdu. Fakirlerle oturmaktan derin bir zevk alır, herkese bilgisine, görgü ve aklına göre ilgi gösterir, hiçbir kimseyi kırmamaya çalışırdı. Bu nedenle Hz. Osman'ın yukarıda belirtilen o asil davranışı O'nu fazlasıyla duygulandırmış, Allah dinine yardım elini uzatan bu seçkin kişiler için duâ ellerini kaldırdıktan sonra fecir doğuncaya kadar indirmemişti.[1]

İLGİLİ HADİSLER

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki:

Bir adam devesini, başındaki yuları (üstündeki semeri)le birlikte Allah yolunda sadaka verdi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Andolsun ki kıyamet günü yularlı (ve semerli) yedi yüz deve ile geleceksin"[2] Yani sana o gün yedi yüz deve sadaka etmişçesine sevap verilecektir.

"Şüphesiz ki Allah, âdemoğlunun bir iyiliğini, güzel bir amelini on ilâ yedi yüz misline çıkarır; ancak oruç müstesna, çünkü (Allah): Oruç benim içindir ve onun karşılığını ancak ben takdir ederim, (buyurmuştur)."[3]

"Kim Allah yolunda bir harcamada bulunursa, yedi yüz katına yükselir onun harcaması."[4]

"Kim evinde oturduğu halde Allah yolunda bir harcamada bulunur, bir nafaka gönderirse, her dirhemine karşılık kıyamet günü yedi yüz dirhem (sevabı) vardır. Kim de hem Allah yolunda savaşa katılır, hem de bu yolda (askere) harcamada bulunursa, ona her dirhem karşılığı yedi yüz bin dirhem (sevabı) vardır. Çünkü Allah dilediğine kat kat

1 Geniş bilgi için bak: Kurtubi - İbn Cerir - Alûsi - Fethulkadir tefsirlerine

2 Müslim - Nesâi.

3 Ahmed bin Hanbel: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den.

4 Ahmed bin Hanbel: Hüseyin bin Ali (radıyallahu anh)'den.

artırır."[1]

İbn Murdeveyh diyor ki:

"Mallarını Allah yolunda harcayanların misâli..." mealindeki âyet inince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Rabbim, ümmetim için artır"**, diye duâ etti. Bunun üzerine: "Kimdir ki Allah'a (faizsiz, karşılıksız) ödünç versin de, Allah (celle celaluhu) onu kat kat artırıp çoğaltsın?" [2] âyeti indi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yine: **"Ya Rab, ümmetim için artır"** diye dilekte bulundu. Bunun üzerine, "Sabredenlere mükâfatları herhalde eksiksiz ve sürekli olarak ödenecektir" âyeti indi.[3]

"Üç kimse var ki Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak ve onlara rahmet nazarıyla bakmayacak, onları tezkiye de etmeyecektir; onlar için elem verici azâb vardır:

1. Verdiğini (yaptığı iyiliği) başa kakan (gönül inciten),

2. Eteğini yerde sürüyen (kibir ve gururla gezip dolaşan),

3. Yalan yemin ederek malını satan."[4]

"Güzel ve iyi söz de (birer) sadakadır."[5]

"Ana babasına karşı gelen yaptığı iyiliği başa kakan, içkiye devam eden ve kaderi yalanlayan kimseler Cennet'e girmez."[6]

Allah Yolunda Harcama Orduyu Güçlendirme

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللهِ

"Onlar ki, mallarını Allah yolunda harcarlar"

Âyet-i kerimede Allah yolunda harcamanın iki önemli amacı üzerinde durulmuş, ilâhi anlatımın en özlü biçimiyle Müslüman milletlerin dikkatleri çekilmiştir:

1 İbn Ebi Hatim: İmran bin Hüseyin bin Ali (radıyallahu anh)'den

2 Bakara sûresi âyet: 245.

3 İbn Hibban - İbn Ebi Hatim.

4 Müslim: Ebû Zer (radıyallahu anh)'den.

5 Müslim Ebu Zer (radıyallahu anh)'den.

6 İbn Kesir: İbn Mürdeveyh'den.

1. Sosyal dayanışmayı geliştirmek, dengeli ve âdil bir toplum oluşturmak,

2. Hür ve bağımsız yaşayabilmek, iç ve dış tehlikelerden ülkeyi koruyup savunmayı gerçekleştirmek.

261. ayet orduyu güçlendirmenin feyizli sonuçlarını nefis bir örnekle gözler önüne seriyor; bire yedi yüz, diğer bir yönüyle bire yedi yüz bin gibi yüksek bir karşılık va'dediyor. Hem yardım edenin, hem yardım olunanın dünya ve âhirette şerefli, itibarlı olacağını, üstünlük sağlayabileceğini simgeliyor. Böylece orduyu güçlendirmenin bereketli bir hayata, nimet dolu bir ülkeye kapıyı açık tutacağına ve bundan her ferdin yararlanacağına işarette bulunuluyor; yani güçlü bir anlatımla ilâhi müjdenin perdesi aralanıyor, O'nun kullarına olan va'dinin serinletici havası estiriliyor.

Hazret-i Osman (radıyallahu anh)'ın orduya yaptığı bağışı övmekle ve duada bulunmakla bitiremeyen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu konuya ne kadar önem verdiğini anlatmaya gerek var mıdır?

Kur'ân bu vadide elde edilecek maddi ve manevi kazancı birleştirip mutluluk dolu bir hayat iksiri olarak takdim ediyor. İnanmış bir milletin her zaman bu iksire muhtaç bulunduğunu vurguluyor. Savaşta orduya fiilen katılamayan kimse bununla beraber maddi olarak yardımda bulunabiliyorsa, harcayacağı her kuruş karşılığı yedi yüz kuruş sevabına; hem katılıyor, hem de yardımda bulunuyorsa, harcayacağı her kuruş karşılığında yedi yüz bin kuruş sevabına erişeceğini müjdeleyen Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), İslâm ülkelerinin başarı dolu yollarını açıyor, saadet dolu bir geleceği va'dediyor. Böylece milletle devleti, inanmış cemaatle orduyu kaynaştırıyor; kişileri ferdi çıkar düşüncesinden kurtarıp insanlıktan yana hizmetin feyizli, bereketli düzeyine kavuşturuyor.

O halde milletlerin hayatında bu ölçü ve anlamda nesil yetiştirmenin rolünü hiçbir zaman dikkatten uzak bulundurmamak gerekir. İslâm ülkelerinin asırlardır uğradığı felâketin altında bu ihmal ve anlayışsızlığın payı büyüktür.

Yapılan İyiliği Başa Kakmak

ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى

"Sonra da harcadıklarının arkasından başa kakmaz, gönül incitmezler."

262. Âyetle sosyal yapıyı, aradaki boşluklar doldurularak sapasağlam ayakta tutmanın önemli sebeplerinden birine dokunuluyor.

Bunu özetleyecek olursak, yapılan iyiliği başa kakmanın iki ayrı zararı olduğunu görürüz:

1. Yapılan iyiliği asıl amacından saptırır, karşılık olarak verilecek sevap ve mükâfatı yok eder.

2. Beşeri münasebetlerde sosyal bünyenin yardımlaşma harcıyla pekişmesinde zedeleyici nedenler oluşturur. Haysiyet ve onur kırıcılığı sebebiyle kaynaşma yerine ayrışmayı, bütünleşme yerine dağılmayı, sevgi yerine kin ve nefreti getirir. Bunun elim sonucu olarak da kişisel çıkarların ön plâna alınmasını hızlandırır.

Kur'ân-ı Kerim'de, ilâhi terbiye ve ahlâk potasında şekillenen peygamberin insanlıktan yana hizmetleri anlatılırken her peygamberin gönül incitmemeye, yapılan hizmeti başa kakmamaya özen gösterdiği şu sözlerle anlatılıyor:

"Hani Şuâyb onlara: "Artık (putlara tapmaktan, haksızlık etmekten, Hakk'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Şüpheniz olmasın ki ben, size (gönderilen) güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana uyun. Bu (hizmetime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim (hizmetimin) karşılığı ancak âlemlerin Rabbine aittir," dedi."[1]

Ayrıca İnsan sûresinde de bu konuya dokunularak şöyle deniliyor:

"Size ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz."[2]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in feyiz ve mutluluk saçan rahlesinde yetişen Ömer (radıyallahu anh), halife bulunduğu yıllarda bir bedevinin ona gelerek aralarında şu konuşma geçtiğini sahih kaynaklardan okuyup öğrenmekteyiz:

Bedevi -Ey hayırlı Ömer! Cennet ile mükâfatlandın. Çocuklarım ile

1 Şuâra sûresi âyet: 177-180.

2 İnsan sûresi âyet: 9.

analarına bir şeyler giydir; şu günlerde bize bir sütre, bir örtü ol. Allah'a yemin ederim ki, bu dediğimi yapmalısın!

Ömer - Ya yapmazsam ne olur?

Bedevi -Kıyamet günü benim bugünkü perişan halimden elbetteki sorulursun. Sorumluluk durağında ya Cennete, ya da Cehenneme gidilir, başka üçüncü bir yol yoktur.

Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) ağladı ve kendisine hizmet edene seslenerek: "Benim şu entarimi getir de bedeviye ver" dedi. Sonra da şu cümleyi ilâve etti: "Bunu, bedevi'nin hakkımda övgü dolu şiiri için değil, sorumluluk makam ve durağmdaki durumumu, Allah huzurundaki hesabı düşünerek veriyorum."

Evet, Peygamber terbiyesiyle yetişen olgun bir mü'minden ancak böylesine asil bir davranış ve sorumluluk duygusundan yükselen fazilet dolu bir söz beklenebilir. İşte onlar böyle idiler.

Kur'ân'da Ziraat

كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ

"Yedi başak bitiren, her başağında yüz tane bulunan bir tohuma benzer."

Bir taneden yedi başak bitmesine ve her başakta yüz tanenin oluşmasına dikkatler çekiliyor. Burada daha çok veya bir bakıma, bilimsel çalışmanın mutlu sonucu hatırlatılıyor. Bu âyetin ışığı altında Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in hadislerini ve büyük ilim adamlarımızın açıklama ve yorumlarını kısmen de olsa nakletmeyi yararlı görüyoruz:

İmam Kurtubi bu âyette, ziraatın en verimli düzeye getirilmesi için, onu, ekonomik yapıyı ayakta tutabilmenin en ileri sanatı ve insanların uğraşageldikleri işlerin en yararlı mesleği haline sokmaya işaret vardır, diyor.

Nitekim Sahih-i Müslim'de meyveciliği geliştirme, boş araziyi ağaçlandırma konusunda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tespit edilmiştir:

"Herhangi bir Müslüman bir ağaç diker veya zirai bir ürün eker de ondan bir kuş, ya da insan veya hayvan yerse mutlaka yenilen şey onun

için bir sadaka (vermiş) sayılır."

Hazreti Âişe (radıyallahu anha) validemiz diyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz dikkatlerimizi yerin derinliklerine, toprak altına çekerek şöyle buyurdu:

"Rızkınızı toprağın altında (onun derinliklerinde) arayın."[1]

Görülüyor ki hadiste, Hâba-Yahbi fiilinden türetilen Hâbaya kelimesiyle iki önemli husus vurgulanmıştır: Toprak altı ve toprak altında örtülü ve gizli kalan şeyler. Birincisi ziraatle, diğeri yeraltı madenlerine inmekle gerçekleşir.

Meyve ağacına bir kez daha dikkatleri çeken Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hurma ağacını örnek vererek buyuruyor ki:

"Hurma ıslak ve bataklık bir arazide kök salıp yükselir, kıtlık ve darlıkta yedirip doyurur."[2]

Bu emir ve tavsiyeleri gözönünde bulunduran ilim adamları, ziraatçiliğin farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Bir belde, kasaba ya da köy halkı ziraati terkettikleri takdirde devletin yetkili organları onları ziraate dönmeye zorlar.

Emevi Halifelerinden Abdülmelik oğlu Abdullah, devrin ünlü ilim adamlarından İbn Şihab Zühri'yle karşılaştığında ona dedi ki:

-Ey ulu kişi! Beni her yönden destekleyip tedavi edecek bir işten haber ver?

İbn Şihab ona şu cevabı verdi:

-Toprağın altını araştır; onun hakiki sahibine el aç; umulur ki geniş fakat helâl bir rızka erişirsin. Hele bir de yeraltı suları fışkırıp akacak olursa.

Abbasi halifelerinden Mu'tedid, bir gece rü'yasında Hz. Ali (radıyallahu anh) Efendimiz'i görmüş. Ondan bir işaret beklemiş, derken Hz. Ali (radıyallahu anh) ona bir kürek uzatmış ve: "Bunu al, çünkü yerin hazinelerinin

---

1 Darekutni - Beyhaki - Taberâni: Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan. Hadisin senedi zayıftır.

2 Kurtubi: 3/306 - Taberâni / Nida: 75.

anahtarıdır," demiş.[1]

İdealist, Güzel Ahlâklı Mü'min Yetiştirmek

Buna "dâva adamı" da diyebiliriz. İnandığı dâva uğrunda geniş bir feragat anlayışı içinde bulunan ve gerektiğinde her şeyini bu yolda feda etme inancını taşıyan kimse, büyük adamdır.

İslâm'ın muhteşem sarayı ve taşıdığı büyük dâva, küçük himmetler, korkak yüreklerle vücut bulmamıştır. Evet dâvanın büyüklüğü, vasıtanın küçüklüğü ve şartların elverişsizliği dikkate alındığında görülecek ki, Cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile etrafında toplanan bir avuç mü'min nasıl bir feragat ve fedakârlığa katlanarak İslâm davasının feyizli tohumunu ekip göz ve gönül doldurur ölçü ve anlamda bir ürün elde etmişlerdir? Evet bunu anlamak mümkün. Çünkü insanlığın hayrı ve mutluluğu için harcanan bu yüce himmetler, akıtılan geniş servetler gözleri aydınlatan bir ekin tarlası meydana getirmiştir. İslâm davasını bu düzeye getirmek ne kadar gayret, himmet ve fedakârlık istiyorsa, bu tarlayı verimli bir ölçü ve biçimde tutmak, ekilen ahlak ve iman tohumlarının ürününü en verimli ve yararlı şekilde almak da o oranda himmet ve gayret istemektedir. Tarla hazırlandı, ekildi, ürün verdi, artık yapılacak başka bir şey yok, demek, bu feyizli düzeyden kopup zillet çukuruna yuvarlanmak demektir. Bu tarla her geçen gün biraz daha geliştirilecek, daha verimli ve olumlu sonuç alabilmenin yol ve yöntemleri yine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in saadet va'deden işaretlerinden öğrenilerek sistemli bir çalışma devresine girilecektir.

Günümüzde diken yetiştirip mevcut düzeni değiştirmek, daha doğrusu bâtılı getirip hakkı yok etmek için milyarlar harcanıp büyük çabalar sarfedilirken; beyni yıkanmış bir sürü genç sokağa dökülürken, diğer bir deyimle bu vadide korkunç bir ürün elde edilirken, mutlak saadet ve rahmet olan hak için, onu bütün anlamıyla ayakta tutan İslâm için neler yaptık? Yetiştirdiğimiz ve yetiştirmekte olduğumuz neslin kalitesini davanın yücelik ve büyüklüğüne, va'dettiği esenlik nimetinin değerine göre hazırlayabildik mi? Yoksa hep şekil ve sayı üzerinde kalıp keyfiyet ve kaliteyi unuttuk mu? Muhteşem binalar hazırladık, ama içinde neyi nasıl yetiştireceğimize dikkat ettik mi? Kanaatimce İslâm ülkelerinin bütün sıkıntı

1 Kurtubi: 3/306

ve geri kalmışlığının bir ucu, belki de en önemlisi buna dayanmaktadır.

Evet Kur'ân bu âyetle, kendini imân ve ahlâk dâvasına adamış feyizli ve bereketli tanelerin hem çok, hem kaliteli yetiştirilmesin emretmektedir. Buna buğday başağını örnek vermekte, eğitim ve öğretime bu doğrultuda ağırlık verilmesini istemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İman ve İslâm haysiyetli yaşamayı ve şerefli bir millet düzeyinde bulunmayı korumak ve sağlamlaştırmak için en verimli hizmetin Allah yolunda harcamada bulunarak göz ve gönül dolduracak ölçüde bir dayanışma; iç ve dış düşmanları korkutup sindirecek bir ordu, insanlıktan yana kendini İslâm ahlâkına vakfedecek sağlam karekterli bir nesil meydana getirmek olduğu anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, mü'minler bu doğrultuda oldukları takdirde İslâm'a karşı girişilecek her düşünce ve hareketin, sarfedilecek mal ve gayretin olumlu bir sonuç vermeyeceğine dikkatler çekiliyor, sonra yine kendilerini imân ve irfan vadisinde sağlamlaştırmak, Allah'ın sevgili kulları olarak birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmek için mallarını Allah yolunda harcayanlar bereketli ve göz alıcı bir bahçeye benzetiliyor; ürünün iki kat sağlanacağı müjdelenerek, mü'minlerin elde edeceği sonucun daima umduklarının üstünde olacağı hatırlatılıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ
النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ
وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ
أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۚ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا
وَابِلٌ فَطَلٌّ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

264- Ey imân edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp malını insanlara gösteriş için harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül incitmekle boşa çıkarmayın. Çünkü onun misâli, kaygan bir kayaya benzer ki, üzerinde azıcık toprak vardır, derken ona şiddetli bir yağmur dokunur da dazlak bırakır; işleyegeldikleri hiç bir şeye karşılık (bir sevap ve mükâfat) kazanmaya güç getiremezler. Allah inkarcıları doğru yola eriştirmez.[1]

265- Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek ve kendilerini (imân ve İslâm, hürriyet ve bağımsızlık vadisinde) kökleştirip sağlam bir düzeye eriştirmek için mallarını harcayanların misâli, yüksekçe bir arazideki güzel bahçeye benzer ki, ona bol bol yağmur dokunmuş da yemişlerini iki kat vermiştir. Ona bol bol yağmur dokunmasa bile bir çisenti (dokunmak yeter). Allah işleyegeldiklerinizi görüp bilendir.

İLGİLİ HADİSLER

"Size karşı korktuğumun en korkuncu, küçük şirktir."

Bunun üzerine Ashab sordu:

-Ey Allah'ın Rasulü! Küçük şirk nedir?

Buyurdu ki:

"Riya (gösteriş)dir. Kullar amelleri karşılığında ceza ve mükâfatlandırılacakları gün gösterişçilere: Dünyada kime gösteriş yaptınızsa onlara gidin, yanlarında bir karşılık bulabilecek misiniz bir bakın? denilecektir."[2]

"Ortaklıkta ben ortakların en doygunuyum, hiçbir ihtiyacım yoktur. Kim bir amel işler de ona benimle birlikte başkasını ortak eder (ibâdeti yaparken başkası görsün diye bir niyet taşır)sa, onunla o ortağını baş-başa bırakırım."[3]

"Kim Allah yolunda bir harcamada bulunursa, kendisine yedi yüz katı yazılır."[4]

"Kim Allah yolunda bir savaşçıyı donatırsa, gerçekten o da savaş-

1 Fazla bilgi için bak: İbrahim sûresi âyet: 18'in tefsirine.

2 Ahmed bin Hanbel - Beyhaki.

3 Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

4 Nesâi . Tirmizi: Huraym bin Fâtik (radıyallahu anh)'den.

mış sayılır. Kim bir savaşçının çoluk-çocuğuna hayır ile muamele edip onun yerine velilik yaparsa, doğrusu o da savaşmış kabul edilir."[1]

"Kim bir savaşçının başına gölge sağlar (ona iyi bir yer hazırlar, sıkıntısını giderir de yardımcı olur)sa Allah da kıyamet günü onu gölgelendirir. Kim de bir savaşçıyı Allah yolunda donatırsa, ona o savaşçının sevabının bir misli verilir. Kim de içinde Allah ismi anılan bir mescid yaparsa, Allah onun için Cennette bir ev yapar."[2]

Gösteriş İçin Harcanan Mal

كَالَّذِى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ

"Malını insanlara gösteriş için harcayan kimse gibi..."

264. âyetin son bölümünden mallarını gösteriş için harcayanların daha çok küfre sapmış inkarcılar olduğunu anlıyoruz. Kur'ân böylesine bir düşünce ve davranışın köklü bir imân, mutluluk va'deden güzel bir ahlâkla bağdaşmayacağına dikkatleri çekiyor ve bu kadar önünü göremeyen, yarınını düşünemeyen zavallılar gibi olmayın, diye uyarısını yapıyor ve konunun önemini gönüllere daha etkin biçimde işlemek için de en uygun örneği sergiliyor.

Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde dünya ile ilgili bir takım gaye ve amaçlarını, ideal ve ihtiraslarını tatmin edip gerçekleştirmek için mal harcayanların doğru yolu bulup ona erişmede başarılı olamayacakları hatırlatılıyor.

265. âyette Allah rızasını dileyerek ve imânlarını sağlamlaştırarak, hürriyet ve bağımsızlık içinde yaşamayı amaç edinen ve bu inanç ve düşünce atmosferi içinde mallarını Allah yolunda harcayanlardan söz ediliyor. Bunlara kat kat ecir verileceği ve bol rahmet ve berekete erişecekleri açıklanıyor.

Kur'ân bu açık fakat çok zarif ve veciz üslubuyla önemli iki hususa parmak basıyor:

1. Küfür bataklığında azgınlık ve tuğyan içinde bulunan milletler ve toplumlar sapık ideolojilerini yaymak, bu konuda halkın dikkatini topla-

1 Buhari - Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizi - Nesâi: Zeyd b. Halid'den.

2 İbn Hibban kendi Sahih'inde - Beyhaki: Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'den.

yıp onları kendi saflarına çekmek için iki türlü harcamada bulunurlar: Biri inançları yıkmaya, diğeri beyinleri yıkamaya yöneliktir. Gösteriş ve göz boyama onların sanatıdır.

2. Buna karşılık inanmışlar hakkın sesini duyurmak, küfür ve tuğyanı durdurmak, ya da te'sirsiz hale getirmek; Allah (celle celaluhu) mülkünde Allah'a kul olanları üstün kılmak için her türlü gösterişten, basit bir takım beşeri zaaflardan uzak bir harcamada bulunurlarsa, inkarcıların ektikleri tohum kaygan kaya üzerindeki azıcık toprağa atılmış gibi olur ki, imânın feyizli hamlelerinden meydana gelen rahmet o toprağı bir anda silip süpürür de kayayı cascavlak bırakır. Böylece küfrün bütün çaba ve gayreti boşa gider. Başarısızlık onlaradır. İnanmışlar bu feyizli hamleyi yapmadıkları, ya da yapamadıkları takdirde, inkâr tohumları o azıcık toprakta yeşerme imkânı bulabilir. Bu da küfür ve tuğyanın daha çok tırmanmasına yardımcı olur.

Mü'minler bu ortamda fazla sayıda olmasa bile onların şahlanan imânlarından gelen himmet, Allah yolundaki harcamaları yine de gelişen İslâm bahçesini korur, göz ve gönül doldurucu ürün sağlamaya bir çisenti sayılır.

İşte Kur'ân bu hakikati gönüllere işliyor ve bir ara hareketsiz kalan mü'minlere seslenerek, "ne duruyorsunuz, az da olsa bu bahçeyi sağlıklı sürdürebilmek için bir katkınız görülsün!" diyor.

Ayrıca dış görünüşüyle inanmış sayılanlardan mallarını gösteriş için harcayanların durumu, inkarcıların tutumuna benzetiliyor. Bunların da küçük şirke (bir bakıma Allah'a ortak koşmak) düştükleri, bu nedenle islâm'a kayda değer bir hizmetleri olmadığı çok anlamlı ve duyarlı biçimde noktalanıyor.

İslâm Tezgâhında Şekillenen Mü'minin Harcaması Başka Olur

كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ

"Yüksekçe bir arazideki güzel bahçeye benzer."

İslâm; ruha enginlik, vicdana açıklık, kafaya berraklık, gönüllere serinlik verir. Terbiyede kemâl, edepte zerafet, öğretimde aşk ve heyecan, ibâdette sadelik ve gösterişsizlik ister.

Günlük işlerimizde doğruluğu, kazançta helâl lokmayı, aile ve toplum hayatımızda düzenli olmayı, hayırhah davranmayı, insanlıktan yana

yararlı olanı düşünmeyi, Allah için cömert olmayı emreder.

İmânda tahkiki, Allah yolunda sınırsız fedakârlığı, Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in güzel ahlâkını yaymada vakf-ı can etmeyi hizmetlerin en güzeli sayar. Gerçek cihadın, Allah'a uzanan saadet caddesini bu gibi sâlih amellerle aydınlatmak olduğunu bildirir.

Bu ölçü ve anlamda yetişen ve yetiştirilen bir nesli, gönül çekici bir tepe üstünde özenle ve bilinerek yetiştirilen bir bahçeye benzetir. Böyle bir bahçe uzman ustalarla ve çok tecrübeli ve bilgili, aynı zamanda imânlı ve kültürlü ellerle geliştirildiğinden, bol yağmur yağınca ürününü kat kat verir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisenti kâfi gelir. Ama ilgisizlik, nemelazımcılık ve kayıtsızlık asla istemez. Yoksa başkasının yağmasına uğrama tehlikesiyle karşılaşır. Çünkü toprağı, gübresi ve bakımı arzulanan düzeyde bulunuyor. Onun peyzaj mimarı Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir. Planı ise, Cibril-i Emine hazırlatılmıştır.

İşte Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in imân ve irfan mektebinde sağlam bir eğitim ve öğretim görerek biçimlenen nesil de böyledir. Onların her hareketi feyiz, her düşüncesi berekettir. Bol yağmur gibi bir harcama ve hizmetleri -bir zaman için olmasa bile- kendi durumlarına göre bilerek attıkları kısa adım, harcadıkları az bir mal tıpkı bahçeye yarar sağlayan bir çisenti gibidir. Çünkü böylesinin hayrı sürekli, iyiliği kesintisiz, harcaması gösterişsizdir.

O halde bilerek ve gayesi belirlenerek atılan her adım, verilen her kuruş kat kat ürün verir. Bunun aksine İslâm'ı yıkmak, manevi değerleri silmek, nesli bozup yozlaştırmak, tarihi bağları koparmak ve böylece Allah ve Rasulüne inananları asıl değerlerinden uzaklaştırmak için inkarcılar, maddeciler ve fitneciler ne kadar harcamada bulunurlarsa bulunsunlar, karşılarında Allah (celle celaluhu) için, O'nun emaneti olan dini için harcayan, hizmet eden bir nesil bulunduğundan olumlu bir sonuç alamazlar; gayret ve himmetleri boşa gider. Çünkü Allah (celle celaluhu) inkarcıları böyle bir ortamda doğru yola eriştirmez, başarılı kılmaz. Gösteriş için mallarını harcayanların iç yapıları bunlara yakındır. İslâm'ın yüce dâvası böylesine basit ve zavallı kişilerle güç kazanmaz.

YORUMLAR - RİVAYETLER

وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ

"Ve kendilerini kökleştirip sağlam bir düzeye eriştirmek için" şeklinde çevirisini yaptığımız bu cümle üzerinde farklı açıklama ve yorumda bulunulmuştur:

a) Mallarını harcamak, diğer ibâdetlerini yerine getirmek suretiyle kendilerini kökleştirip sağlam tutmaya çalışmak için.

b) Kendilerinden bir fedakârlık gösterip İslâm'ı bir kez daha doğrulamak için.

c) İslâm'ı tasdik, imânı tahkik derecesinde tutmak için.

d) Hayır ve iyilikte bulunmayı kendilerine değişmeyen köklü bir görev saymak için.

e) Ektikleri fazilet ve hayırhahlık tohumlarını tutturmak ve yeşertmek için.

f) Karşılığının sırf Allah'tan beklendiğini tesbit edip ortaya koymak için.

Nitekim tabiinin ileri gelenlerinden Hasan Basri Hazretleri diyor ki:

"Peygamber terbiyesi alan mü'minler, Allah yolunda bir harcama yapmak istediğinde niyetlerini iyice tespite çalışırlardı. Niyetinde Allah rızası katıksız bir ölçüye gelince harcamada bulunur, şüphe başlayınca beklerlerdi."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Nefs terbiyesinden uzak, ruhunu ihmâl etmiş ve kendini çevresine beğendirme hevesine kapılmış, bu yüzden gösteriş hastalığına tutulmuş kişilerden söz edildi. Bu gibilerde sağlam bir imân, kâmil bir irfan kökleşmediği için hayatları boyunca iki büyük günah ve gizli şirkin havasında dönüp dolaştıklarına dikkatler çekildi. Onlar yaptığı iyiliği başa kakar, gönül incitir; ortaya koyduğu harcama ile halkın övgüsünü kazanmaya çalışırlar.

Kur'ân bu yolda olanları yerdi ve Allah hoşnutluğunu kazanmanın gerçek yolunu gösterdi; bol yağmur alan ve kat kat ürün veren güzel bir bahçeyi misal olarak sundu.

Aşağıdaki âyetle, Allah rızasını kazanmayı amaç edinmeyen ve her geçen gün hırsı artan, başa kakmayı, gösteriş yapmayı sanat haline getiren kişilerin bu zavallıca durumları, ateşli kasırgayla yanan bir bahçeye benzetiliyor. Bu karakterde olan insanların toplumu ve daha çok kendi çocuklarını nasıl bir felâkete sürükledikleri anlatılıyor.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ
فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

266- Sizden biriniz ister mi ki, hurmalık ve üzümlükten güzel bir bahçesi olsun, içinden ırmaklar aksın; orada kendisinin her çeşit meyvesi bulunsun da yaşlılık gelip çatsın ve (iş göremez âciz) zayıf çocukları olsun, derken o bahçeye ateşli bir kasırga dokunuversin de bahçe olduğu gibi yansın? İşte Allah iyice düşünesiniz diye size âyetlerini böylece açıklar.

İNİŞ SEBEBİ

İkinci Halife Ömer (radıyallahu anh) bir gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yakın arkadaşlarına sordu:

- Aranızdan kim bu âyetin ne hakkında indiğini bilir? Ashab-ı Kiram:

-Allah daha iyisini bilir, diye cevap verince, Ömer (radıyallahu anh) biraz kızdı ve:

-Evet, ama siz biliyoruz, ya da bilmiyoruz şeklinde bir cevap verin, dedi. Bunun üzerine İbn Abbas (radıyallahu anh) cevap vererek dedi ki:

-Bu konuda bir şey biliyorum.

Ömer (radıyallahu anh):

-O halde kardeşim oğlu! Kendini küçük görme, bildiğini söyle, diyerek uyardı. İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle dedi:

-Yapılan bir işe örnek verilmiştir.

-Ne gibi bir iş?

-Allah'a itaat üzere bulunan zengin bir adamın ameli. Sonra da kendisine şeytan gelip musallat olunca bu kez günah işlemeye başlıyor, o kadar ki bu günah ve kötülükleri ateşli bir kasırga gibi onun önceki güzel amellerini en çok muhtaç bulunduğu bir sırada yakıp kül ediyor.[1]

Diğer bir rivayette ise Hazreti Ömer (radıyallahu anh)'ın bu âyetin inişindeki hikmeti şöyle yorumladığı bildiriliyor:

"Bu, güzel amelde bulunan ve ömrünün son demlerine gelince bu kez kötü amellere dalan bir adamın haline, sakat tutumuna örnek veriliyor."[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Allahım! Rızkımın en geniş tarafını yaşım ilerleyip ömrüm tükenmek üzere iken bana ihsan eyle."[3]

Üç Önemli Noktaya İşaret Edilmiştir:

1- Malını gösteriş için harcayanların, yaptıkları iyilikleri başa kakarak insan onurunu kırıcıların acıklı sonucuna bir örnek veriliyor.

2- Ömrün son yıllarının, değerlendirilip değerlendirilmemesi bakımından, insanın ebediyen mutlu olup olmaması konularında çok önemli bir yer tuttuğu hatırlatılıyor. Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sık sık dualarında: **"Allahım! Ömrün en rezil (bunama, sapıtıp Hakk'ı unutma) devresinde sana sığınırım"** derdi.

3. Milletlerin tarih sahnesindeki hayatına atıf yapılıyor. Bir milletin yok olma bedbahtlığına uğramasının nedeni üzerinde duruluyor, işaretler ve sinyaller veriliyor.

Allah'ın bir insana lütfettiği en büyük nimetlerden biri, onu İslâm ülkesinde inanan bir ana-babadan ve Hakk'ı bilen bir toplum bünyesinde dünyaya getirmesidir. Gerçi bu bir hidâyet meselesidir, ama hidâyete giden yolda sebepleri kolaylaştırma hikmetini unutmamak gerekir. Bu nimetle gelişip hayatını ve irfanını elde ettikten sonra servetin ve kültürün verdiği sahte gurura kapılıp bağlı bulunduğu toplum arasında yine geçici bir şöhrete, övgüye sahip olmak için Allah'ı unutup gösterişe önem veren, zaman

1 Buhari ve diğer Sünen sahipleri.

2 İbn Cerir Taberi Tefsiri.

3 Hâkim, Müstedrek'inde rivayet etmiştir, sahihtir.

zaman yaptığı iyilikleri başa kakan ve yavaş yavaş büyük günahlara, küçük şirke dalıp küfre yaklaşan kimsenin kendini nasıl yakıcı ve yıkıcı bir fırtınaya mâruz bıraktığını bundan daha güzel bir misalle anlatmak mümkün mü?

Özellikle ömrünün son yıllarında ahlâk dışı yollara sapan, Allah'a daha çok yaklaşacağı ve imân nimetinin saadet va'deden kapısına daha çok muhtaç bulunduğu bir dönemde, dizgini nefs ve şeytanın eline teslim eden yaşlı bir adamın, çoluk çocuğuna imân, irfan, güzel ahlâk, iyi hasletler dolu bir hayat modeli bırakacağı yerde; yaşına başına, yetişip geliştiği ülke ve toplumun özelliklerine, bağlı bulunduğu yüce dine yakışmayan kötü örnekler bırakması ne kadar acıklıdır? Ateşli kasırgayla yanan güzel bir bahçenin hazin durumu ne ise, bu da öyle. Evet o, her şeyini mahvetmiş bir bedbaht olarak hayata veda eder.

Milletlerin Tarih Sahnesinde Yeri ve Ömrü

Önceki konularda da değinildiği gibi, milletlerin de tıpkı insanlar gibi hayatı ve bu hayatın üç devresi vardır: Çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Yukarıdaki âyetle bir bakıma milletlerin bu üç devresine işaret ediliyor ve içinde çeşitli meyve bulunan bahçe buna misâl olarak veriliyor.

Bir millet, gençlik devresinde ekonomik yönden güçlendiği yani sosyo-ekonomik dengesini oluşturduğu kadar, ilim, din, ahlâk ye eğitim konularında da aynı ölçüde güçlenir, bu iki yapı arasında muvazene sağlar; lükse, israfa, sekse ve inançsızlığa kapıyı açık tutmaz, ciddi önlemler alır, devlet otoritesini ülkenin her yerinde bütün ağırlığı ve görkemliğiyle hissettirir; iş ehline verilir ve erdemli bir nesil yetiştirmede kararlılık gösterirse o milletin gençlik devresi çok uzun sürer. Aksi halde sür'atle yaşlılık devresine girer ve bütün bir nesil nimetleriyle birlikte esen bu ateşli kasırgayla yanıp kül haline gelir.

Özellikle İki Meyveden Söz Edilmesi (Hurma Ve Üzüm)

جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ

"Hurmalık ve üzümlükten güzel bir bahçe..."

Gerçi Kur'ân'daki ilâhi metot gereği her sahifede ortalama beş altı konuya dokunulur ve böylece her sınıf insana, ayrı ayrı milletlere hitab edilir. Eş anlamlı kelimeler ve birkaç mâna taşıyan sözcükler, esneklik arz eden

cümleler, daha çok değişen toplumlara ve milletlere ışık tutacak özelliktedir. Bu nedenle diyebiliriz ki, aklı eren her insan, her toplum ve millet -çağın şartları ne olursa olsun- Kur'ân'dan nasibini alabilir.

Konuyu bu açıdan değerlendirince sonuç olarak şunu belirtelim ki, Kur'ân bir yandan Araplara seslenirken onların daha çok geçim kaynağı olan hurma ve üzümden söz eder. Bir yandan da "her çeşit meyve" diyerek diğer milletlere seslenir, ve bu arada bahçenin, meyvenin ve tek kelimeyle ağacın önemine atıfta bulunur.

Ancak konumuzu oluşturan âyette hurma ve üzüm diye iki önemli meyvenin anılmasında belirttiğimiz hikmetle beraber şu özelliklerine dikkatler çekilmek istenmiştir:

a) Hurma çok yararlı bir meyvedir. Yüzde 72 karbonhidrat taşıdığı için besleyici niteliği yüksektir. Ekmeğin yerini rahatlıkla tutar. Kurutularak övütülen hurmadan un yapılır ve uzun müddet dayanır. Tellerinden ip, yapraklarından sepet yapılır. Tomurcukları da sebze olarak yenir. İçinde çeşitli vitaminler vardır. Çekirdeği kurutularak kahve yerine kullanılır. Küspesi de hayvanlar için yararlıdır.

Hurmanın iki yüzden fazla çeşidi tesbit edilmiştir. Bu özellikleriyle hurma ailenin geçim kaynağı sayılır.

b) Üzüm de besleyici bir meyvedır. Birçok yararlı tarafları vardır. Madeni tuzlar, azotlu maddeler bakımından zengin sayılır. Yüzde 70-80'i su, yüzde 12-30'u katı madde (şeker, madeni tuzlar, azotlu maddeler, organik asitler, tanen ve vitaminler) bulunur. B ve C vitamini bakımından zengindir.

Ayrıca üzümün kurusu uzun müddet dayanır ve açlığı giderecek bir takım özellikler taşır.

Bunun için Kur'ân'da meyveler arasında hurma ile üzüme ayrı bir yer verilerek dikkatler çekilmiştir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, ömrünün son günlerini mutluluk caddesinden saparak berbat eden, kötü yaşayışıyla çocuklarına kötü örnek olan, daha önce yaptığı bir takım iyilikleri başa kakıp gönül inciten kişilerin bu acıklı ve ibret alınacak durumundan bahsedildi. İnançsızlık ve ahlâksızlık kasırgasının fert

ve aileleri darmadağın ettiği gibi, milletleri de perişan ettiğinden ve yıkılmanın, yok olup silinmenin nedenlerinin başında geldiğinden söz edilerek Allah'a dosdoğru inananlar uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, toplum hayatında dengeyi sağlayan, âdil ölçülerle cemiyeti birbirine bağlayan yardımlaşmadan, zekât ve sadakadan bahsediliyor. Onur kırıcı söz ve davranışlardan, malın kötüsünü zekât ve sadaka vermek suretiyle fakirlerin gönlünde yara açmaktan sakınılması emrediliyor. Nefs ve şeytanın devamlı beşer ihtirasını kamçıladıkları, cimrilik duygusunu kuvvetlendirdikleri hatırlatılıyor. Toplum ve milleti ayakta tutan unsurlardan birinin yardımlaşma olduğuna parmak basılırken Allah (celle celaluhu)'nun bu ölçü ve anlamda düşünüp hareket eden kişileri mağfiret ve lûtfuna davet ettiği bildiriliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ
الْأَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا
فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم
بِالْفَحْشَاءِ ۖ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾

267- Ey imân edenler! Kazandıklarınızın iyi-temiz olanından ve yerden size çıkardıklarımızdan (Allah için muhtaçlara) harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız bayağı-kötü şeyleri vermeye kalkmayın. Allah'ın (her şeyden) müstağni ve hep övülmeye lâyık olduğunu bilin.

268- Şeytan sizi fakirlikle tehdid edip korkutur, cimrilik ve hayâsızlığa teşvik eder. Allah ise kendi katından bir mağfiret ve fazla (bir kâr) va'deder. Allah'ın lûtfu ihsanı boldur, O her şeyi bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Câbir (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Sadaka-i fıtr'ın hurmadan bir sâ' (3334 gr.) verilmesini emretti. Bunun üzerine bir adam fitresini, kötü, işe yaramaz hurmadan ayırıp getirdi. Yukarıdaki âyet bu nedenle indi.[1]

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi.

Diğer sahih bir rivayete göre, sadaka ile ilgili emir indiği günlerde ensardan bir kısmı, hurma salkımlarını Mescid-i Saadet'e getirip iki sütun arasına astılar. Muhacirlerden fakir olanlar yesin diye bu imkânı hazırlamayı uygun buldular.

Mü'minlerden bir kısmı ise caiz sanarak çürük, dökük ve işe yaramaz şeyleri sadaka niyetiyle getirmeye başladılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Şüphesiz ki Allah rızalarınızı aranızda taksim ettiği gibi, ahlâkınızı da taksim etmiştir. Hem doğrusu Allah dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir. Ama dini (dindarlığı) ancak sevdiğine verir. O halde Allah kime din (ve dindarlık) vermişse gerçekten onu sevmiştir.

Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, bir kulun kalbi ve dili Müslüman olmadıkça kendisi Müslüman olmuş sayılmaz. Komşuları onun 'bevâik'inden güven içinde olmadıkça dosdoğru imân etmiş sayılmaz."

Bunun üzerine soruldu:

- Ey Allah'ın Rasulü! Bevâik nedir? Buyurdu ki:

- **"Kişinin aldatması, kin tutması, haksızlıkta bulunup kötülük etmesidir."**

Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devamla buyurdu ki:

"Kul haramdan bir mal kazanıp da onu harcamaya görsün, herhalde o mal onun için hiç de mübarek olmaz. Onu sadaka vermiye dursun, herhalde kendisinden kabul olunmaz. Onu arkasında bırakmaya dursun, herhalde onun için ateşten yana azık olur.

Şüphesiz ki Allah, kötülüğü ve günahı kötülük ve günahla silmez; ama kötülüğü iyilikle siler. Çünkü kötülük kötülüğü silmez."[2]

"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, kişi aldığına, ele geçir-

---

1 İbn Cerir - İbn Mâce.

2 Ahmed bin Hanbel: Abdullah bin Mes'ud (radıyallahu anh)'den.

diğine -helâl midir, haram mıdır?- hiç de aldırış etmeyecek."[1]

"Hiç kimse elinin emeğinden yediğinden daha hayırlısını yememiştir."[2]

"Doğrusu şeytanın âdemoğluna doğru bir adımı (sinyali) vardır; meleğin de bir adımı (sinyalı-ilhamı) vardır.[3] **Şeytanın adımına gelince, o şer ile korkutur, hakkı yalanlar. Meleğin adımına gelince, o hayır va'deder ve hakkı doğrular. Artık kim kendinde (meleğin) bu sinyalini duyarsa bilsin ki, o Allah'tandır. Allah'a hamdetsin. Bundan başkasını duyarsa, şeytandan Allah'a sığınsın."**

Ve sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ilgili âyeti okudu.[4]

"Hiç bir gün yok ki kullar sabahlayınca iki melek inmiş olmasın. Birisi şöyle der: Allahım! Malını (Senin için muhtaçlara) harcayana, sarfettiğinin yerini dolduracak (ölçünün üstünde) ver. Diğeri ise şöyle der: Allahım! Malını (Senin için muhtaçlara) harcamayarak elinde tutana telef ver (o malın feyiz ve bereketini gider."[5]

Kudsi hadis ile Allah (celle celaluhu) buyuruyor:

"Malını (Allah için muhtaçlara) harca ki sana da (rahmet ve bereket, feyiz ve ihsan) harcansın."[6]

FIKHI YÖNÜ

أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ

"Kazandıklarınızın iyi-temiz olanından harcayın."

a) Ayetin açık anlatımı, kazanılan her maldan zekât vermenin farz olduğuna delâlet etmektedir.

b) Yine bu anlatımdan yerden elde edilen her türlü üründen zekât vermenin gerekliliği anlaşılıyor.

---

1 Buhari: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

2 Buhari: Mikdam (radıyallahu anh)'den.

3 Şeytanın adımı (sinyali) vesvesedir. Meleğin adımı (sinyali) ilhamdır.

4 Tirmizi: Hadisün hasenün garibün.

5 Buhari - Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

6 Buhari-Müslim.

Ne var ki bu âyetleri ilgili hadisler ve diğer âyetlerle tefsir eden müctehid imamlar, genel ölçüdeki anlamı özelleştirmişler, böylece yerden çıkan ürünlerden hurma, üzüm ve kut (yaşamak için yenen ve besleyici özelliği olan şey) niteliğindeki tahıl ve benzeri şeylerden zekât vermenin farz olduğunu istinbat etmişlerdir.

İmam Ebû Hanife ise, âyeti daha çok genelliği üzere tutarak yerden (topraktan) çıkan tahıl, meyve ve sebzelerden zekât vermenin farz olduğu ictihadında bulunmuştur.

Böylece İmam Ebû Hanife ile Cumhur-i ulemâ arasında bu konuda farklı bir ictihad meydana gelmiştir. Bu konuda Cumhurun delili şudur: Hz. Muâz (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e mektup yazarak meyve ve sebzelerden zekât alınıp alınmayacağını sormuş;- Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de: **"Onlarda bir şey yoktur (zekât farz değildir)"** diye cevap vermiştir.[1]

İmam Mâlik ve İmam Evzâi'ye göre, zeytinden de, olgunlaşmaya yüztutan meyvelerden de zekât vermek gerekir. Ancak toplanıp kurutulduktan sonra zekât nisbeti çıkarılıp verilir. Tahıldan ise, harman yapıldığında verilmesi gerekir.

YORUMLAR - RİVAYETLER

Ayette geçen harcamadan maksad nedir? Ne, niçin harcanacaktır?:

a) Hz. Ali bin Ebi Tâlib (radıyallahu anh)'e ve İbn Sirin'e göre farz olan zekâttır.

b) İbn Atiyye, Berâ' bin Âzib, Hasan ve Katede'den yapılan açık rivayete göre, nafile anlamında olan sadakadır.

c) Kurtubi'ye göre, âyet hem farz olan zekâtı, hem nafile anlamındaki sadakayı içermektedir. Çünkü bozuk, işe yaramaz malın zekât olarak verilmesi men'edilmiştir. Sadaka konusunda ise böyle bir yasak söz konusu değildir.

Nitekim çoğu müfessirlerimize göre de bu âyet hem farz zekâtı, hem nafile sadakayı kapsamaktadır, yani her iki konuda da malın iyisinden vermek gerekir, demişlerdir. Bozuk, çürük ve âdi hurma salkımını sadaka ol-

1 Tirmizi bu hadis için "sahih değildir" demiştir.

sun diye Mescid'e getirip sütuna asan oldu. Bunu gören Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Ne kötüdür bu asılan şey!"** buyurarak, murad-i ilâhiyi açıklamıştır. Hadisin tamamı Tirmizi'de geçer.

d) "Yerden size çıkardıklarımız"a gelince, bunlar üç kısımda toplanır: Bitkiler, ziraatçilikle elde edilen şeyler, madenler ve rastlanan defineler.

Bunlardan hangisi zekât kapsamına girer ve nisab miktarı nedir, ne zaman ve ne nisbette verilir? Mezheplerin farklı ictihad ve görüşleri olmuş mudur? Bütün bu konular kaynak fıkıh kitaplarımızda işlenmiştir. Buraya nakletmemiz, tefsirimizin hacmini büyültür. Biz sadece fıkhi konulardan bir kısmının özetini vermekle yetiniyoruz.

Özel Mülkiyete Açık Tutulan Kapı

وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ

"Ve yerden size çıkardıklarımızdan harcayın."

Konumuzu oluşturan âyet bir bakıma dikkatleri yeraltı kaynaklarına çekmektedir. Burada esnek ve çok anlamlı cümleler kullanılmıştır. Çünkü Allah (celle celaluhu)'nun yeraltında insanların hizmet yararına hazırlayıp sunduğu nimetler o kadar çoktur ki, bunları saymakla bitiremeyiz. Kur'ân her çağa ve her millete, gelişen ve değişen her topluma seslenen Allah (celle celaluhu)'nun en son ve en mükemmel kitabıdır. Hiçbir değişikliğe uğramadığı için de her kelime ve cümlesi Allah (celle celaluhu)'dan geldiği gibi korunmaktadır. Bu bakımdan onun her kelime ve cümlesi üzerinde titizlikle durmamız ve ilâhi muradı çağın gelişen şartlarına göre araştırıp bulmamız gerekmektedir. Aksi halde Kur'ân'ın içinde yaşadığımız çağa olan kapısı kapalı tutulmuş olur.

"Yerden size çıkardıklarımız.." sözü, çok anlamlıdır. Sınırlama yoktur. Nimetin çokluğuna işaret vardır.

Düne kadar tahıl, hurma, üzüm, altın, gümüş, bakır, demir ve benzeri madenler ile tefsir ediliyordu. Günümüzde ise bunlarla birlikte diğer hammaddeler, başta petrol ve kömür olmak üzere yeni yeni bulunan madenlerle yorumlanabilir.

Böylece İslâm ülkelerinin çoğunda demir ve kömür çağı yerini siyah altına terk etti. Petrol uzmanlarının ifadesine göre Orta-Doğu'da pet-

rol yataklarının aynı tempoyla işletilmesine devam edilirse, daha yaklaşık 150 yıllık ihtiyat vardır. Günümüzde ise petrolün nasıl güçlü bir silah olduğunu anlatmaya gerek yoktur. Müslümanların toprağa ve yeraltına yeniden dönmesi güçlenmesinin işaretidir. Dinde bunu yasaklayan bir hüküm şöyle dursun, tahrik ve teşvik eden emir ve tavsiyeler sayılmayacak kadar çoktur. Hem bu emir ve tavsiyeler incelendiğinde göz ve gönül dolduracak ana fikirleri doludur.

Diyebiliriz ki, zengin kaynakların bulunması ve yeniden Kur'ân'a dönülmesi, İslâm'ın "Büyük Uyanışı" nın ilk adımıdır. Kendi aralarında bu iki güç ve kaynaktan kaynaklanarak birleşirlerse, gökten inen som beyaz nurani altın (Kur'ân), yerden çıkan siyah altın (petrol ve kömür), mutlak anlamda üstünlük sağlamaya yetecek en güçlü silahlardır.

Böylece İslâm'ın jeopolitiği, hareket serbestisi içinde ekonomik yönde de süratle gelişmeye uyum sağlar; maddi güç ile manevi gücü birleştirip dengeli, sağlam ve uzun ömürlü bir sosyo-ekonomik güç meydana çıkar. Zekât, sadaka, faizsiz kredi gibi müesseselerle sosyal adaleti kurar.

Yukarıdaki âyet özellikle bu iki noktaya parmak basmıyor mu? Mallarınızın iyisinden sadaka verin, yerden size çıkardıklarımızla zayıf unsurları güçlendirin, uyarısı parlak bir güneş ışınları gibi çevremizi aydınlatmıyor mu?

أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ

"Kazandıklarınızın iyi-temiz olanından ve yerden size çıkardıklarımızdan harcayın."

İslâm kendine has başlıbaşına bir sistem olup, apayrı bir dünya görüşü getirmiştir. Ne kapitalizme, ne sosyalizme, ne de komünizme uyar. Çünkü ferdi çıkarı daha çok ön plâna alan, zengini çok daha zengin yapan, fakirden yana olmayan ve altta kalanın canı çıksın diyen kapitalizm, **"İnsanların hayırlısı, insanlara yararlı olandır,"** ve **"Kendin için sevip hoş gördüğün şeyi din kardeşin için de hoş görmedikçe mü'min olamazsın"**, prensiplerine ve yukarıda mealini verdiğimiz âyete ters düşmektedir.

Üretim araçlarını kontrol altına alıp, kişisel hürriyete imkân vermeyen, bütün malların ortaklaşa kullanılmasını savunan ve özel mülkiyeti kökünden yıkıp kaldıran toplum rejimi diye nitelendirilen komünizm; ko-

numuzu teşkil eden âyetlerin kişisel hürriyete ve özel mülkiyete tanıdığı geniş fakat fakirden yana haklara ters düşmektedir. Çünkü zekât ve sadakayı ancak zengin fertler verir, bu da özel mülkiyete dayanır. Yerden çıkan ürünlerin zekâtını keza toprak sahipleri muhtaçlara dağıtır. Böylece özel ve kişisel mülkiyet ve hürriyetin en verimli ve muhtaçtan yana açık kapısını getiren İslâmiyetin bu ve benzeri izmlerle bağdaşmasına imkân yoktur.

Özel mülkiyeti kısmen veya tamamen kaldıran, mübadele ve dağıtım araçlarının bir kısmını ya da tamamını topluma ait sayan siyasi bir doktrin ve hareket anlamını taşıyan sosyalizm; özel mülkiyete yer veren, saygı duyan, üretim ve dağıtım vasıtalarını topluma ait kılmayan, her hakkı sahibine teslim eden, herkesin meşru kazancına kapıyı açık tutan, sosyal dengeyi âdil biçimde ayakta tutmak için zekât, sadaka, fitre, keffaret, faizsiz kredi ve çeşitli yardımlaşmayı öngören İslâm'a ters düşmektedir.

Yukarıdaki âyet taşıdığı çok geniş anlamıyla, bütün bu izmleri reddeder. Özel mülkiyeti belli ölçülerle ayakta tutmayı emreder. Fert ve toplum yararına -haklar ölçülü biçimde korunarak- sosyal adaleti en etkin şekilde gerçekleştirmeyi amaç edinir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTİ

Geçen âyetle, Rahmân'ın ilhamını, şeytanın vesvesesinden ayırmanın; birincisine gönül kulağını çevirip ruhun asıl gıdasına kapıyı açık bulundurmanın; ikincisinden tiksinip uzaklaşmanın ve bu ses ve sinyale hemen meyleden, nefsi terbiye etmenin ancak sağlam imân, selim akıl ve yararlı ilimle olabileceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, bu üç unsuru içeren hikmetin nasıl bir iyilik ve hayır olduğuna dikkatler çekiliyor ve akıl sahiplerinin bu konuda iyice düşünüp akıl ve hikmet aracıyla hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, saadeti bedbahtlıktan ayırdetmelerinin mümkün olduğuna işaret ediliyor.

يُؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

269- Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, gerçekten ona çokça hayır verilmiştir. Bunu da ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.

İLGİLİ HADİSLER

"Hikmetin başı Allah korkusudur."[1]

"Ancak iki şey hakkında (gıptaya dönüşür anlamda) hased edilir: Biri, Allah'ın kendisine mal verip onu Hak yolunda harcamaya görevlendirdiği kimse; diğeri Allah'ın kendisine hikmet verip onunla hükmeden ve başkasına öğreten kimse."[2]

"Hikmet mü'minin yitiğidir; onu nerede bulursa toplayıp kendine alsın."[3]

"Hikmet, soylu kişinin şerefini artırır, köle olan kulu yükseltir de onu hükümdarlar meclisinde oturtur."[4]

"Hikmet on bölümdür. Dokuz bölümü (ömrü boşa harcamayarak kendi işiyle meşgul olup, ayartan kimselerden uzaklaşarak) kendi başına tenha kalmaktadır. Bir bölümü de (gereksiz yere konuşmayıp) susmaktadır."[5]

Hikmet Nedir?

Çok yönlü ve çok anlamlı olan bu kelime üzerinde birbirine yakın farklı tanımlamalar ve yorumlar yapılmıştır.

Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

1. Kur'ân'ın nâsih ve mensûhunu, muhkem ve müteşabihini, önce inen âyetlerle sonra inen âyetlerin kronolojik sırasını, helal ve haram kıldığı şeyleri, örnek ve benzetmelerini bilmektir.

Bu tarif ve açıklama üzerinde daha çok İbn Abbas (radıyallahu anh) dur-

---

1 El-Hakim - İbn Lâl: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan. Sahihtir.

2 Buhari-Müslim-Nesâi-İbn Mâce: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den.

3 Kudai kendi Müsned'inde Zeyd bin Eslem'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Tirmizi ve El-Askeri: Ebû Hureyre'den. Senedinde zayıf sayılan İbrahim b. Fazıl vardır. (Keşfü'l-Hafa)

4 İbn Adiy El-Kâmil'de - Ebu Nuaym Hülye'de rivayet etmigtir. Iraki'ye göre, bunun senedi zayıftır. Al-Askeri bunun mevkuf olduğunu tespit etmiştir.

5 İbn Adiy - İbn Lâl: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den. Zehebi'ye göre isnadında şüphe vardır. Bak: Mizanü'l-İ'tidal: 4/594.

muştur.

2. Tabiinden Mücâhid'e göre, sözün doğrusunu ve isabetli olanını söylemektir.

3. Leys bin Ebi Sâlim'e göre, ilim, fıkıh ve Kur'ân'dır.

4. Ebû Ali'ye göre, saygı dolu Allah korkusudur. Çünkü Allah korkusu hikmetin başıdır.

5. İyi anlayış ve güzel kavrayıştır. Bu tarif üzerinde daha çok ünlü müctehid İbrahim Nehai (kaddesellahu sırrahu) durmuştur.

6. Ebû Mâlik'e göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in insan hayatına yön veren sünnetidir.

7. Zeyd bin Eslem'e göre, akıldır.

8. İmam Mâlik'e göre, Allah (celle celaluhu)'nun dininde anlayış ve bilgili olmaktır. Bu da ancak Allah (celle celaluhu)'nun insan kalbine yerleştirdiği bir lütuf ve inayetle gerçekleşir.

9. Müfessir Süddi'ye göre, peygamberliktir.

Cumhura göre hikmet, peygamberliğe has değildir, daha başka şeyleri, mertebe ve dereceleri de kapsar.

10. İbn Kasım'a göre, Allah (celle celaluhu)'nun modelsiz ve örneksiz yaratıp meydana getirdiği yüce eseri üzerinde düşünmektir.

11. EI-Hasan'a göre, haram ve şüpheli şeylerden titizlikle kaçınmaktır.

Büyük müfessir Kurtubi (kaddesellahu sırrahu) bütün bu tanımlamaların ve yorumların mâna ve maksad yönünden birbirine yakın olduğunu söyler ve kelimeyi gramatik olarak şöyle belirler:

Hikmet, ihkâm'dan masdardır. Bu ise, söz ve davranışla itkan (sağlamlaşma, bir şeyi iyice bilme) demektir. Allah (celle celaluhu)'nun kitabı bir hikmettir; Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünneti de bir hikmettir. Faziletten yana anlatılan her şey de hikmettir. Çünkü hikmetin aslı, insanı ölçüsüzlük ve dengesizlikten alıkoyan şeydir. Bu nedenle ilim, insanı bu durumlara düşmekten koruduğu için hikmet sayılmıştır. Kur'ân, akıl ve anlayış da böyledir.

12. İrâdeye yön veren yararlı ilimlerdir. Çünkü hikmetin aracı aklidir.

Büyük müfessir Fahreddin Râzi (kaddesellahu sırrahu), Mefatihü'l-gayb'de bu kelimenin yorumunu yaparken bazı rivayetlere de yer vermiştir. Özetle diyor ki:

"Hikmet, Kur'ân'da dört biçimde yorumlanmıştır:

1. Kur'ân öğütleri.

2. Anlayış ve ilim.

3. Kur'ân.

4. Peygamberlik.[1]

Bütün bu yorumlar gerçekleştiğinde bir ucu gelip ilme dayanır. İnsanlara ise az bilgi verilmiştir.

Hikmeti, doğru olanı yapmak ve isabetli hareket etmekle yorumlamanın sınırı, beşeri gücümüze göre Allah (celle celaluhu)'nun ahlakıyla ahlâklanmamızdır. Bu mânanın dayandığı temel ise, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in: **"Allah'ın ahlakıyla ahlâklanın."** hadisidir.

İşte hikmeti bu iki anlamın dışına çıkarmak mümkün değildir. Çünkü insanın asıl olgunluk ve erdemliği iki şeyde kendini gösterir, diğer bir deyimle açığa vurur: Hakk'ı hak olduğu için bilip tanımak, iyilik ve insanlıktan yana düşünmeyi mutlak hayır olduğu için işlemek. Birincisinin ilme ve ona uygun idrâke, ikincisinin isabetli ve doğru olanı yapmaya dayandığını Kur'ân'dan öğreniyoruz. Nitekim: İbrahim Peygamber (aleyhisselam); "Rabbim! Bana hüküm lütfet" demiştir. Bu nazari hikmettir. Hemen sonra: "Ve beni iyi kulların arasına kat." diyerek ameli hikmeti arzulamıştır.

Musa Peygamber (aleyhissellam)'a Allah (celle celaluhu) şöyle seslenmişti: "Şüphesiz ki Ben Allah'ım, Benden başka ilâh yoktur." Bu nazari hikmettir. Bundan hemen sonra şu emir eklenmiştir: "Bana kulluk edin.." Bu da ameli hikmettir.

İsâ Peygamber (aleyhisselam): "Ben Allah'ın kuluyum.," demişti. Bu nazari hikmettir. Sonra da: "Rabbim bana namaz ve zekât ile emretti." diyerek ameli hikmete kapı açmıştır.

---

1 En'am: 89 - Lokman: 54 _ Nisa: 20 - Bakara: 251-231 - Meryem: 12 Lokman: 12. âyetler. Ayrıca Nahl: 125 Bakara: 269.

Cenâb-ı Hak, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hitapla; "Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur." buyurmuştur. Bu nazari hikmettir. Sonra da; "Kusurlarından dolayı istiğfar et." buyurarak ameli hikmetten söz etmiştir.

Allah, diğer bütün peygamberleri kasdederek (aleyhisselatu vesselam): "Allah kendi buyruğundan (haberli kılmak için) kullarından dilediğine melekleri ruh ile indirir de: Benden başka hiçbir ilâh olmadığını" buyurarak kullarını yürümekte oldukları yolun tehlikesine karşı uyarmalarını ister. Bu, nazari hikmettir. Bundan hemen sonra, "O halde bana karşı gelmekten sakının!" buyurması ise ameli hikmeti yansıtır.[1]

İşte Kur'ân bu ilâhi metotla insani kemâlin (olgunluk) ancak bu iki kuvvetle gerçekleşebileceğini anlatır.[2]

İlim, Akıl ve İmân

Bu üçü, insan hayatının iki kanadını, beden ve ruh yapısının birleşme sentezini, dünya ile âhiret bağlantısının asıl mâna ve maksadını formüle edip meydana getiren sehpadır. Kur'ân'da yukarıdaki âyetle bilhassa hikmetin mayasını oluşturan bu üç kavrama işaret edilmiştir. Çünkü hakkın sesini duyup ona kulak vermek; şeytanın, nefs anteniyle kalbe ve dimağa yolladığı sinyali anlamak önce bir imân ve akıl işidir. Birinin saadet va'dettiğini, diğerinin felâkete sürüklemek istediğini farketmek, imân ve akıldan güç alan ilim işidir.

Kur'ân bu üçlü sentezin çokça iyiliğe götüreceğini, daha doğrusu dünya ve âhiret hayrına ancak bununla erişilebileceğini noktalıyor.

Onun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz,

"Hikmet mü'minin yitiğidir."[3]

"İlim İslam'ın hayatı, imânın direğidir."[4]

"Kişinin aklı tamamlanmadıkça dini tamamlanmaz."[5] buyurarak bu hakikati en ölçülü biçimde yansıtmıştır.

---

1 Nahl sûresi: 2

2 Mefatihu'l-gayb / Fahreddin Râzi: C. 2/515. Matbaa-i Âmire.

3 Tirmizi: Hadisün garibün

4 Ebu Şeyh: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan. Camiü's-sağir

5 İbn Hibban: Enes (radıyallahu anh)'dan - Hâkim ve Ebu Nuaym (Bu hadisi zayıf sayanlar olmuştur.)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, gösteriş için harcanan ve bir de harcandıktan sonra başa kakılan, gönül incitilen maldan ve onun sahibinden söz edildi. Allah yolunda harcanan malın ve tertemiz duygularla İslâm cemaatine yardım elini uzatanın değer taşıdığı ve Allah katında mükâfata lâyık bulunduğu hatırlatıldı ve sonra bu doğrultuda düşünüp imândan gelen sese kulak vererek hareket etmenin bir hikmet konusu bulunduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetler, hangi düşünce ve inanca dayanırsa dayansın yapılan iyiliklerin ve ortaya konan harcamaların herhalde Allah (celle celaluhu) tarafından bilindiği belirtiliyor ve böylece gizli maksat taşımanın hiç kimseye yarar sağlamayacağı hatırlatılarak sosyal yapıda zengin-fakir ilişkilerinin gerçek ölçüsü veriliyor; iki tarafın da onur kırıcı, yüzsüzlüğe yolaçıcı davranışlardan kaçınmaları isteniliyor. Allah (celle celaluhu)'nun mülkünde O'nun nimetini O'nun kullarına verirken çok dikkatli davranılmasının gerektiğine, zenginle fakir, işverenle işçi arasında dengeli, ölçülü bir kardeşliğin kurulmasına büyük bir gereksinme olduğuna işaret ediliyor.

وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهٗ ۭ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۚ وَاِنْ تُخْفُوْهَا وَتُؤْتُوْهَا الْفُقَرَاۗءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۭ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِّنْ سَيِّاٰتِكُمْ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ۭ وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَاۗءَ وَجْهِ اللّٰهِ ۭ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَاۗءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ ۡ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاۗءَ مِنَ التَّعَفُّفِ ۚ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰىهُمْ ۚ لَا يَسْـَٔـلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا ۭ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٢٧٣﴾ اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا

خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

270- Nafakadan ne harcadınız veya adaktan ne adadınızsa herhalde Allah onu bilir. Zâlimlerin yardımcıları yoktur.

271- Sadakaları açıkça verirseniz o ne güzel! Eğer onu gizler de öylece fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır ve (Allah bu sebeple) günahlarınızdan bir kısmını örter (de bağışlar). Allah yaptıklarınızdan elbette haberlidir (onları yeterince bilir).

272- Onları doğru yola iletip eriştirmek sana gerekmez (senin görev sınırına girmez). Ama Allah dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. Hayır (ve iylik)den ne harcarsanız bunun yararı kendinizedir. Zaten siz ancak Allah rızasını gözeterek harcarsınız. Hayırdan ne harcarsanız karşılığı tastamam verilir ve siz haksızlığa uğramış olmazsınız.

273- (Sadakalarınızı) kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde dolaşmayan (kapı kapı gezmeyen) fakirlere (verin) ki, onlar yüzsuyu dökmediklerinden, durumlarını bilmeyen, onları zengin sanır. Onları (siz Allah yolunda olanlar) çehrelerinden tanırsınız; insanlardan yüzsüzlük ederek istemezler. (Evet) hayırdan ne harcarsanız şüphesiz ki Allah onu bilir.

274- Onlar ki, mallarını gece, gündüz; gizli ve açık (hayır işleyerek) harcarlar, işte onların ecir (karşılık verilecek mükâfat)leri Rableri katındadır. Onlar üzerine bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

İNİŞ SEBEBİ

Ashab-ı Kirâm'dan birkaç zat Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e, açık ve gizli verilen sadakadan hangisinin daha iyi olduğunu sordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Diğer bir rivayete göre:

Hazreti Ali (radıyallahu anh)'ın dört dirhemi vardı; birini gece, birini gündüz, birini gizli, birini de açık olarak fakirlere harcadı. Bu sebeple yukarıdaki ilgili âyet indi.[1]

Ayrıca Kurtubi'nin tesbitine göre, 272. âyet şu sebeble inmiştir:

1 Esbabü'n-Nüzul/Nisaburi - Kurtubi ve İbn Cerir tefsirleri.

Önceleri Müslümanlar, inanırlar da İslâm'a girerler umuduyla gayr-i müslimlere de sadaka verirlerdi. Sonra "Onları doğru yola iletip eriştirmek sana gerekmez" uyarısı indi. Yani verdiğiniz sadaka ile böyle bir sonuç beklemenize gerek yoktur. Çünkü Allah (celle celaluhu) dilediğini doğru yola eriştirir. Size düşen görev, doğru yola irşad etmektir.

Nitekim Ebûbekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın kızı Esma (radıyallahu anha) bir ara kâfir olan dedesi Ebû Kuhafe'ye sadaka vermek istedi, fakat küfür üzere olduğunu düşünerek vazgeçti. Bunun üzerine yukarıdaki ilgili âyet indi. Böylece gayr-i müslimlere de -muhtaç durumda bulunuyorlarsa- sadaka verilebileceği anlaşılıyor. Tabii zekât, Müslüman fakirlerin hakkıdır, başkasına verilmez.

İbn Ebi Hâtim'in rivayetine göre, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği tesbit edilmiştir;

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bize ancak Müslüman halka sadaka vermemizi emretti. Sonra bu (ilgili) âyet inince gayr-i müslimlere de sadaka vermemize cevaz kapısı açılmış oldu."

İbn Ebi Şeybe'nin tesbitine göre ise, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Ashabına: **"Ancak sizin dininizden olanlara sadaka verin!"** diye emretmiştir. Bunun üzerine 272. âyet inmiştir.

Bütün bu rivayetlerden şu sonucu çıkarabiliriz:

Zekât sadece Müslüman fakirlerine ve Kur'ân'ın belirttiği Müslümanlardan sekiz sınıfa verilebilir. Sadaka ise hem Müslüman fakirlere, hem de gayr-i müslim fakirlere verilebilir.

İLGİLİ HADİSLER

Sadaka ile ilgili âyetler ardarda inmeye başlayınca Hz. Ömer (radıyallahu anh) servetinin yarısını, Hz. Ebûbekir Sıddik (radıyallahu anh) ise tamamını alıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e getirdiler ve fakirlerle Allah yolunda savaşan muhtaçlara dağıtılmasını dilediler. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Ömer'e sordu:

-Ya Ömer! Geriye çocukların için ne bıraktın?

Ömer (radıyallahu anh) şu cevabı verdi:

-Yarısını onlara bıraktım.

Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Ebûbekir Sıddik'a sordu:

-Ya Ebâbekir! Geriye çocukların için ne bıraktın?

-Allah ve Rasulünün (müjdeleyici anlamda) verdikleri sözü bıraktım, diye cevap verdi. Bu sınırsız cömertlik karşısında Hz. Ömer fazlasıyla duygulandı ve nemli gözlerini Ebûbekir'e çevirerek şöyle demekten kendini alamadı: "Evet, ya Ebâbekir! Ne kadar bir hayır kapısını açmada yola çıkıldıysa, mutlaka sen daha erken oraya vardın."[1]

"Yedi kimse vardır ki, Allah (celle celaluhu) onları kendi gölgesinden başka bir gölgenin bulunmayacağı günde gölgelendirecektir:

1. Âdil hükümdar,

2. Allah'a ibadet ve kulluğun (derin mânası) içinde gelişen genç,

3. Allah için sevişen, bu sevgi üzere bir araya gelip bu sevgiyle ayrılan iki adam,

4. Câmi'den çıktıktan sonra tekrar oraya dönünceye kadar kalbi camiye bağlı kalan kimse,

5. Yalnız başına bulunduğunda Allah'ı anıp gözleri yaşaran kimse,

6. Soylu güzel bir kadın kendine çağırdığında, "Ben, âlemlerin Rabbinden korkarım" diyen adam,

7. Bir sadaka verirken onu sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek biçimde gizli tutan kimse.[2]

"Yanında kendini doygun kılacak kadar malı bulunan kimse, buna rağmen dilenirse, o ancak Cehennemden bir kor (ateş parçası) istemiş olur."[3]

"Kur'ân'ı açıktan okuyan, açıktan sadaka veren gibidir. Kur'ân'ı gizli (içinden) okuyan, gizli sadaka veren gibidir."[4]

---

1 İbn Kesir tefsiri: 1/323 Mısır baskı?

2 Buhari - Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den.

3 Ebu Davud - Ahmed b. Hanbel.

4 Tirmizi - Nesâi- Ahmed b. Hanbel

"Zengine ve bir de güçlü, azası sağlam sıhhatli olana sadaka helâl olmaz."[1]

"Yoksul, kapı kapı dolaşıp bir iki hurma, bir iki lokmayla, bir iki yemekle (ilgi gösterip) çevirdiğin kimse değildir. Ama yoksul, kendini doygun kılacak bir şey bulamayan ve farkedilip tanınmadığı için de kendisine sadaka verilmeyen, (aynı zamanda bu durumuna rağmen) insanlardan bir şey istemeyen kimsedir."[2]

"Kimin kırk dirhemi olduğu halde dilenirse yüzsüzlük etmiş olur."[3]

İslâm Sınıf Kavgasına Kapı Açmaz

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ

"Hayır ve iyilikten ne harcarsanız bunun yararı kendinizedir."

İslâm, kapitalist ülkelerde olduğu gibi emek-sermaye çatışmasına neden olan grev ve lokavta yer vermemiştir. İşçinin hakkının korunmasını, işverenin, malına haksız tecavüzün önlenmesini devletin yetki ve otoritesine bırakmıştır. Bunun yanısıra sermayenin mahdud ellerde birikmesini, vergi, zekât ve benzeri sosyal yardımlaşma kurumlarını harekete geçirerek önler. Üretici, tüketici ve işçiyi olumsuz yönde etkileyen grev ve lokavta kapı açmadan, meseleyi iki tarafın hakları zedelenmeden çözer. Bunun aksine günümüzde kapitalist ülkelerde emek-sermaye çatışması devlet otoritesinin dışına çıktığı ve böylece grev ve lokavt sonucu üretici ve tüketicinin çıkarları zedelendiği için çözümü çok zor sosyo-ekonomik tepkilere yol açmıştır. Kısacası emekle sermaye arasında uzun vadeli bir uzlaşma sağlamak başlıbaşına bir ülke meselesi haline gelmiştir.

İslâm sınıf kavgasına, hiç olmazsa sürtüşmesine kapı açan bu tür yolları kapamış, zenginle fakir, işverenle işçiyi makul şartlarla kardeş yapmıştır. **"Yanınızda çalışanlar sizin kardeşlerinizde, Allah** (celle celaluhu) **onları sizin elinizin altında bulunduruyor: Yediğinizden onlara yedirin, giydiğinizden onlara giydirin. Güç getiremeyecekleri yükü onlara yüklemeye kalkışmayın, böyle bir durum meydana gelirse onlara yardımcı**

1 Ebu Davud - Tirmizi

2 Ahmed b. Hanbel

3 Ahmed b. Hanbel.

olun."[1] mealindeki hadis-i şerif, bu iki sınıf arasındaki kardeşlik bağının en güzel ve anlamlı ölçüsünü sunmaktadır.

Konumuzu oluşturan âyetlerle de yapılan iyiliklerin, onur kırıcı biçimde olması önlenmekte, böylece fakirle zengin arasındaki mesafe bir bakıma kaldırılmaktadır.

Sınıflar arasındaki sürtüşmeye kapı açmayı önleyen bu âyetlerin yorumunu yaparken önemli noktaları sıralamakta yarar vardır:

1. Yapılan her iyiliğin, adanan her adağın ne için ve ne amaçla yapıldığını Allah (celle celaluhu) bilir ve ancak Allah rızası gözetilerek ve fakirden, muhtaçtan bir karşılık beklenmeyerek yapılan hayrı, iyiliği ve adağı kabul eder ve bunun karşılığını hem dünyada, hem âhirette noksansız verir. Dünyadaki karşılığı, üretimin durmaması ve tarafların olumsuz yönde etkilenmemesi, fiyatların artıp tüketiciyi zor duruma düşürmemesi ile yorumlanabilir. Ahiretteki karşılığı mutlak saadettir.

Gösteriş için, halkın övgüsünü kazanmayı amaç edinilerek yapılan iyilik ve hayrı kabul etmez. Çünkü bu tür davranış ve düşüncede hem gizli bir şirk yatmakta, hem de fakir ve muhtacın onuru zedelenmektedir.

2. Elindeki mal ve servetini Allah yolunda harcamayarak, toplum yapısında sosyal adaletin sağlanmasına bu açıdan darbe indirenleri, Allah, ilâhi sünnete uymadıkları için hem dünyada, hem âhirette cezalandırır; O'nun kanunları değişmez. Servet biriktirmeyi tek amaç olarak seçen maddeciler böylece hem kendilerine, hem bağlı bulundukları topluluk ve millete büyük bir haksızlık etmiş sayılırlar. Bu yüzden sosyal yapıda bir dengesizlik meydana gelir; sınıflar arasında çetin bir sürtüşme başlar, üretici ve tüketici büyük kayıplara uğrarsa, artık Allah o haksızlara yardım etmez. Çünkü: "Zalimlerin yardımcıları yoktur.."

3. Onur kırıcı, haysiyet zedeleyici olmaması, muhtaçların gönül rahatlığıyla yapılan yardımı yiyebilmeleri için sadakaları (zekât ve benzeri yardımları) gizlilik ölçüleri içinde fakirlere vermek çok daha hayırlıdır. Hem güzel ahlâkın iyi örneklerinden biridir. Başkası da yardımda bulunsun diye bir teşvik anlam ve niyeti taşıyorsa, açıkça verilmesi de iyi olur.

---

1 Buhari / İman: 22, Itık: 15. - Müslim / Eyman: 40.

4. Hidâyet genellikle iki kısma ayrılır: Biri, hayır ve saadet yoluna ulaşmada başarılı kılmaktır ki bu, Allah'a aittir. Diğeri, hayır ve saadet yolunu göstermektir ki bu, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ile ümmetinden irşat etme yetkisinde olanların görevidir.

Bundan çıkarılan sonuç şudur:

Peygamber'in ve O'nun yolunda bulunan mürşitlerin asıl görevi, toplumun kültürel, sosyo-ekonomik, psikolojik ve aile yapılarını, milli duygularını dikkate alarak onlara iyilik ve saadet yolunu göstermek, kul ile Allah (celle celaluhu) arasındaki caddeyi onlara gösterip belirlemektir.

İşte hidayete ulaştırmada insana tanınan sınır buraya kadardır. Şöyle ki: Allah için, O'nun rızasını elde etmek niyetiyle hizmete atılan mürşitler, beşeri bütün güç ve yeteneklerini ortaya koyarak insanları hakka irşâd ederler. Ama doğru yola, hakka ve saadete ulaştırmak (hidâyet) Allah'a aittir. Çünkü Kur'ân: "Onları doğru yola iletip eriştirmek sana gerekmez, (senin görev sınırına girmez). Ama Allah dilediği kimseyi doğru yola eriştirir." buyuruyor. Başka bir âyetle de şöyle hatırlatılıyor: "Rabbin dileseydi yeryüzünde kim varsa hepsi de imân ederdi. Hal böyle iken mü'min olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın? Allah'ın izni olmadıkça hiçbir kimse imân etmez."[1]

5. Bu sınırı ve anlamını bilen, inceliğini imân ve akıl ölçüleri içinde kavrayan mü'minler Allah rızasını gözeterek harcarlar da içlerinde bir sıkıntı duymazlar; gerekirse gayr-i müsiimlerden fakir ve muhtaç vatandaşlara sadaka verir, fakat bununla onları hidâyete (hak dine) eriştireceğini düşünmez, sadece doğru yolu gösterme niyetiyle hareket ederler. Çünkü hayır ve iyilikten ne harcarlarsa bunun yararını hem dünyada, hem âhirette göreceklerine inanırlar.

6. Toplum yapısında insan olmanın anlamını kavramış, imân terbiyesiyle ruhunu geliştirmiş nice fakirler var ki, bu niteliklerinden dolayı hiç kimseye durumlarından söz etmezler, yüzsüzlük yapmazlar. Onların çehresinde imân, irfan, kanaat, sabır ve Allah'a kul olmanın belirtileri her zaman belirgindir. Böylelerini, daha çok oluşturulan hayır kurumlarıyla tesbit edip yardımda bulunmak, yine topluma verilen bir görevdir. Ayrıca

1 Yunus sûresi: 99, 100,

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde bu husus bir yandan da devletin görevleri arasında bulunuyordu. Toplanılan zekâtı ayrı bir fon meydana getirerek fakirlere zamanında ulaştırırdı.

"(Sadakalarınızı) kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde dolaşamıyan fakirlere (verin)."

Mealindeki âyette sözü edilen bu fakirler kimlerdir?

a) Kendilerini savaş için Allah yoluna vakfeden ve bu yüzden ticaret ve sanatla uğraşmaya vakit bulamayan kahraman gazilerdir. Onları her bakımdan, özellikle maddi yönden desteklemek Müslüman zenginlerin görevidir.

b) Allah yolunda savaştan savaşa koşup yaralanan ve bu yüzden iş göremeyecek duruma gelen malûl gazilerdir. Müslüman zenginler ya doğrudan, ya da devlet eliyle açılan bir fon aracılığıyla bunlara yardım elini uzatmalıdırlar.

c) İslâm uğrunda yurdunu, malını ve yakınlarını terkedip Medine'ye gelerek yerleşen ve fakat ev bulamayıp Mescid-i Saadetin bitişiğindeki hurma dallarından yapılan gölgeliğin altında toplanan ve asıl görevleri, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Sünnetini, emir ve yasaklarını tesbit edip öğrenmek olan Ashab-ı Suffadır.[1]

7. Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık harcayanların, mükâfatları Rableri katındadır. Kur'ân bu mükâfatı iki biçimde noktalıyor:

a) "Onlar üzerinde bir korku yoktur,

b) Ve onlar üzülmeyeceklerdir.."

Sözü edilen korku, biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki kısımdır: Dünyadaki korku, fakirle zengin arasındaki mesafeyi açmak, sınıf kavgasına ortam hazırlamak ve böylece materyalizm belâsı ve komünizm fırtınası ile yüzyüze gelmektir. O halde kendi ülkesinde sağlam ölçüler içinde dini ve milli bir eğitim süzgecinden geçtikten sonra sınıflar arasındaki açıklığı bir uçurum haline gelmeden kapatan inanmış zenginlere ve orta hallilere korku yoktur. Çünkü sosyal adaletin gerçek ve vazgeçilmez elementleri harekete geçirilmiştir.

---

1 Fazla bilgi için bak: Fethu'l-kadir / Şevkani- Mefatihu'l-Gayb / Fahreddin Râzi tefsirlerine

Âhiretteki korku, dünyada iken görevini yerine getirmemenin, kişisel çıkarını her şeyin üstünde tutmanın doğurduğu eiim sonuçların hazırladığı, ilâhi adalete uygun bir azâbdır.

Bunun gibi sözü edilen üzüntü de, biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki kısımdır: Dünyadaki üzüntü, mevcut nimetin elden gitmesi, insanların birbirine düşman kesilip saldırması ve huzurlu bir hayatı va'deden kapıların kapanmasıdır. Çünkü dünyadaki ıstırapların en kötülerinden biri, mevcut nimetin elden gitmesinden doğan üzüntüdür. Hele bir de, kişide sağlam bir imân ve arınmış bir ruh yoksa, neticesi ya kalp krizi, ya da intihar olur.

Âhiretteki üzüntü, Allah (celle celaluhu)'nun verdiği araçları yerinde, amacında kullanmamanın ve bu yüzden insanlara yararlı bir kişi olamamanın sürüklediği bataklığın bütün açıklığıyla ortaya çıkmasıdır.

FIKHI YÖNÜ

وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ

"Eğer onu gizler de öylece fakirlere verirseniz o ne güzel!"

Yukarıdaki âyette geçen sadakadan maksad, tetavvu' olanıdır. Çünkü zekât Gayr-ı müslimlere verilmez. İlim adamlarımız bu konuda görüş birliği halindedir. Dayanak ve dilleri ise, şu hadistir: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Müslüman cemaate hitap ederek:

"Zekâtı zenginlerinizden alıp fakirlerinize vermekle emrolundum." buyurmuştur.[1]

O halde gayr-i müslimlere sadece yardım olarak sadaka verilir. Müslüman fakirlerin hakkı olan zekât ve fitre verilmez.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Muâz (radıyallahu anh)'ı Yemen'e gönderdiğinde ona: **"Zekâtı onların (Müslümanların) zenginlerinden al, fakirlerine dağıt."** buyurmuştu.[2]

İTİKADİ YÖNÜ

---

1 Buhari / Zekat: 1, 63, Megazi: 60, Müslim / İmân: 29 - Ebu Davud: 5 - Tirmizi / Zekat: 6 - Nesai / Zekat: 1, 46 - İbn Mâce / Zekat: 1 - Darimi / Zekat:l Ahmed: 1/223

2 Buhari / Zekat: 6 - Nesai / Zekat: 1, 46 - İbn Mâce / Zekat 1 . Darimi / Zekat: 1 . Ahmed: 1/233.

1. Dilencilik:

Ahmed bin Hanbel'den, "Ne zaman dilenmek mübahtır?" diye sorulduğunda, şu cevabı vermiştir: "Kişinin yanında gıdasını ve yaşamasını karşılayacak bir şey bulunmadığı zaman."

İlim adamlarından Ebû Abdullah'a soruldu:

- Bir kimse sıkıntıya düşer, muztar durumda kalırsa dilenebilir mi?

- Evet, diye cevap vermiştir. Soran devam etmiş:

- Peki ama yüzsuyu dökmek, onurunu kırmak istemezse?

- Bu onun için daha hayırlıdır. Çünkü Müslüman bir ülkede bir kişinin açlıktan öldüğünü sanmıyorum. Allah (celle celaluhu) onun rızkına herhalde bir sebep yaratır. Çünkü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): **"Kim iffetli olur, yüzsüzlük etmezse Allah** (celle celaluhu) **onun iffet ve onurunu korur."** buyurmuştur.[1]

Ebubekir (radıyallahu anh) diyor ki:

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den soruldu:

-Yiyecek bir şey bulamayan kimse dilenir mi, yoksa ölmüş hayvan etini mi yer?

Buyurdu ki:

- **Birisinden bir şey isteme imkânı varken ölü hayvan etinden hiç yenilir mi?**

Yüzsuyu dökemeyen fakirleri tesbit edip onların halini Müslüman zenginlere duyurmak sünnettir. Nitekim yalınayak, yarı çıplak bir vaziyetteki bir topluluk Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelmişti. Onların bu acıklı halini gören Peygamber, Ashabına: **"Bunlara zekât ve sadaka verin"** diye emretmişti.

Ebû Ömer (radıyallahu anh) bu konuda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu da kaydediyor: **"Fakirler için şefaatçi olun ki sevap kazanasınız."**

Ahmed bin Hanbel de buna cevaz vermiş ve rivayetleri doğrulamış-

1 Müsned-i Ahmed: 3/3, 9, 12, 44 - Buhari / Zekat: 18 - Müslim / Zekat: 124

tır. Ebû Dâvud ve Nesâi'nin yaptıkları rivayete göre: Firâsoğulları'ndan bir adam. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi ve:

-Dilenebilir miyim?

Diye sordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

- **Hayır, rastgele değil, ancak sâlih kişilerden iste,** buyurdu.

Muhtaç durumda olup dilenmeyen bir fakire yardım gönderilince reddetmesi doğru olur mu? Hayır, kabul etmesi sünnete uygundur. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Hazreti Ömer'e bir şeyler göndermişti. Ömer (radıyallahu anh) onu kabul etmeyerek geri çevirmişti. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

-Ya Ömer! Neden geri çevirdin? diye sorunca, o şu cevabı vermişti:

-Siz bize, bir şey almamanız daha hayırlıdır, buyurmadınız mı? Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

-Evet, ama benim dediğim dilencilik yoluyla ilgilidir. Dilenmeksizin birisinin gönderdiği yardımı kabul edersin. Çünkü bu Allah (celle celaluhu) **sana ayırdığı bir rızıktır.**

Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu açıklamayı dinledikten sonra şöyle yemin etti:

-Vallahi, bundan böyle kimseden bir şey dilenmeyeceğim ve bana gönderilen hiçbir yardımı da geri çevirmeyeceğim.[1]

Yine bu konuda diğer sahih bir rivayete göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bana bazen bağışta bulunurdu. Ben de: "Bunu daha fakire verseniz ya?, derdim. Bir gün yine bana bir mal bağışladı. Ben de: "Benden daha fakire verseniz ya?" dediğimde şöyle buyurdu: **"İstemeye kalkışmadığın halde sana şu maldan bir şeyler gelirse, onu al; gelmeyenin peşine nefsini takma!"**[2]

Durumu iyi olduğu halde yüzsüzlük edip ısrarla istemek haramdır. Ama kişi sıkıntıda olursa, ısrar etmek iyi olmamakla beraber dilenebilir.[3]

---

1 Malik: Zeyd b, Eslem'den. Sahihtir.

2 Müslim. Nesâi: İbn Ömer (radıyallahu anh)'den.

3 Fazla bilgi için bak: Kurtubi-İbn Cerir ve İbn Kesir, tefsirleri.

Doğru Yola Eriştirmek (Hidâyet)

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ

"Ama Allah dilediği kimseyi doğru yola eriştirir."

Doğru yola eriştirmekle çevirisini yaptığımız "hidâyet" iki anlam taşır: Biri, hayır ve saadet yoluna iletip başarıya eriştirmektir ki Ebû Suud Efendinin deyimiyle, "Arzulanan şeye ulaştırıcı olan özel hidâyet"tir. Bu anlamdaki hidâyet Allah'a aittir; beşer yetkisinin sınırı dışında kalır. Çünkü mürşit ancak hayır ve saadet yoluna irşat etmekle yükümlü ve görevlidir ki, hidâyetin ikinci anlamı budur.

Hayır ve saadet yoluna eriştiren ve eriştirici olan ancak Allah (celle celaluhu) olduğuna göre, mürşidin bu konudaki irşadının yeri ve anlamı ne olabilir? Buna daha çok pratikten bir örnek verelim: Büyük bir kentin istasyonuna gelen yabancı, kentin hiçbir semtini bilmiyor, yol gösteren bir kimse arıyor. Hayırhahlardan ya da görevlilerden biri ona kenti tarif ediyor ve aynı zamanda eline o kentin haritasını da veriyor. Böylece yol göstericinin görevi bitmiş oluyor. Kentte arzuladığı yeri bulup gitmesi için bu kez aklını, zekâsını ve yeteneğini kullanması gerekiyor. O takdirde Allah (celle celaluhu) da ona yardımcı olur.

İşte Peygamber ve O'nun yolundaki mürşitlerin görevi, insan aklını, zekâ ve yeteneğini harekete geçirmek, saadet caddesini göstermek ve yoldaki engellerden, tehlikelerden, konaklama yerlerinden haber vermektir. Artık yolu bulup yürümek, engel ve tehlikeleri bir bir düşünüp tedbir almak, yolcuya düşer. Bu da ancak ilâhi kanuna uyarak aklı, zekâyı ve bütün yetenekleri kullanmaya bağlıdır. Çünkü bunları kullanmak ilâhi sünnete uymak demektir. O'nun sünnetine uyulunca da hidâyet bulmaya namzet olmaktır. Böylece Allah (celle celaluhu)'nun has inayet ve hidâyeti tecelli eder de o kulu doğru yola eriştirir. Tabii dilediği kimse için bu böyledir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah rızası için harcanan sadakadan ve onun faziletinden, topluma sağlayacağı yararlardan sözedildi. Aşağıdaki âyetlerle, fakiri çok fakir, zengini çok zengin eden, alın teri döküp kazananın kazancının, hiç çalışmayıp sadece parasını kullanan tefeciye ulaşmasını sağlayan ribâ (faiz)in zararlarından, fert ve toplumu nasıl kemirdiğinden, dengeyi

bozucu, her şeyi maddeye bağlayıcı bir nitelik taşıdığından, sömürücü bir sistemin tuzağı ve kapitalizmin sosyal adaleti yıkan bir oyunu bulunduğundan önemli fakat uyarıcı biçimde bahsedilmektedir.

اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ
الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ
الرِّبٰوا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ
وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا
وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِىَ مِنَ
الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِنْ
تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ
اِلٰى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ
فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

275- Riba (faiz) yiyenler, (kabirlerinden) ancak Şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar. Bu, onların "Alım-satım da faiz gibidir", demelerindendir. Halbuki Allah alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Artık bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişi kendisine, işi hakkındaki hüküm ise Allah'a aittir. Kim de faize döner, önce olduğu gibi faizcilik yapmaya tekrar başlarsa, işte onlar Cehennemliktir, orada hep kalıcılardır.

276- Allah faizi, bereketini gidererek hep azaltır; sadakaları ise bereketlendirip arttırır. Hem Allah çok inkarcı hiçbir günahkârı sevmez.

277- Şüphesiz ki imân edip yararlı işlerde bulunan, namazı kılıp zekâtı verenlerin mükâfat ve sevapları Rabları katındadır. Hem onlara hiçbir korku da yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

278- Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbinizin emrine uyun).

279- Yok eğer böyle yapmazsanız, artık Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe edip (faizcilikten vazgeçerseniz) ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

280- Eğer borçlu sıkıntıda ise, onu, bir kolaylık bulununcaya kadar beklemek (uygun olur). (Alacağınızı) sadaka olarak bağışlarsanız sizin için -eğer bilirseniz- daha hayırlıdır.

281- Allah'a döndürüleceğiniz ve sonra da herkese kazandığının (karşılığı) eksiksiz verileceği günden (o gündeki hesaptan) korkun. Onlara haksızlık da edilmeyecektir.

Bu âyetlerin Abbas bin Abdülmuttalib ile Osman bin Afvan (radıyallahu anhuma) hakkında indiği söylenir. Faizini hurma almak üzere bir adama ödünç para vermişlerdi. Hurma zamanı gelince borçlu, onlara başvurarak tahakkuk eden faizi ödediği takdirde çoluk-çocuğuna yetecek hurma kalmayacağını, bunun için biriken faizin yarısını ertelemelerini, buna karşılık ayrıca belli nisbette faiz ödeyeceğini teklif etti. Onlar da kabul ettiler. Süre dolunca faizlerini istediler, borçlu büsbütün zor durumda kaldı. Bunun üzerine, ilim adamlarından Atâ' ve İkrime'ye göre, ribâ ile ilgili âyet indi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Abbas ile Osman'ı çağırıp ilâhi emri tebliğ ettiğinde her ikisi de faizden vazgeçip sadece verdikleri borcu aldılar.[1]

Bu konuda birkaç rivayet daha vardır, asıl tema anlaşıldığından nakletmeye gerek görmedik. Ancak Zeyd bin Eslem'den yapılan şu rivayeti belirtmemizde yarar vardır:

Mekke'de Sakafiler'den Amroğulları ile Mahzûmiler'den Muğireoğulları arasında câhiliye günlerinden, kalma ribâ (faiz) borcu bulunuyordu. Bunlar İslâm'a girince Sakifliler bu borcun ödenmesini talep ettiler. Mah-

1 Esbabü'n Nüzul / Nisaburi

zumiler ise, "Biz İslâm'a girdik, İslâmi bir kazancımızdan faiz veremeyiz" dediler. Bunun üzerine mesele Mekke valisi, ya da naibi İtab bin Üseyd'e intikal ettirildi. O da bir mektup yazarak konuyu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den sordu. O sebeple "Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden orta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız." mealindeki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Mi'rac gecesi bir ırmak kenarına geldik (kan gibi kırmızı olduğunu sanıyorum). Irmak'ta bir adamın yüzdüğünü ve kenarında çokça taş toplamış bir adamın durduğunu, yüzen adam kıyıya doğru yaklaştıkça ağzına o adamın birer taş attığını, onun da atılan bu taşları yuttuğunu gördüm. Gördüğüm bu temsilin neyi ifade ettiğini sorduğumda, Cibril: "Dünyada iken ribâ (faiz) yiyeni temsil ediyor, diye cevap verdi."[2]

"Ribâ yetmiş bölümdür; en kolay (hafif) kısmı, adamın kendi anasıyla evlenmesi (gibi)dir."[3]

"İnsanlar üzerine bir zaman gelecek (hepsi de) ribâ (faiz) yiyecek," Bunun üzerine soruldu:

-Ey Allah (celle celaluhu)'nun Rasulü! İnsanların hepsi de mi yiyecek?

-**Yemeyenin de tozu dumanı burnuna ulaşacaktır.** diye cevap verdi.[4]

"Doğrusu Allah (celle celaluhu) ribâ yiyene, yedirene, şahiterine ve kâtibine lanet etmiştir."[5]

"Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) sadakayı kabul eder, onu sağ eli (rahmeti)yle alır; sizden biriniz nasıl tayını besleyip büyütürse, öylece Allah (celle celaluhu) sadakayı artırıp, çoğaltır; o kadar ki bir lokması Uhud Dağı gibi olur."[6]

"Kim sıkıntıda bulunan borçluya mühlet verirse, ona her geçen

1 Geniş bilgi için bak: Kurtubi - İbn Kesir - İbn Cerir ve Lübabut Te'vil tefsirleri.

2 Buhari - Eshabi Sünen: Semure b. Cündüp (radıyallahu anh)den.

3 İbn Mâce . Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den.

4 Ebu Davud - Nesai - İbn Mâce: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan.

5 Eahab-ı Sünen

6 İbn Ebi Hatim - Beyhaki

gün için o alacağı kadar sadaka sevabı vardır."[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Veda Hutbesi'nde faizle ilgili sözlerinin çevirisi:

"Yanında bir emanet bulunan kimse, bu emaneti kime aitse ona vermelidir."

"Her türlü ribâ (faiz) yasaktır. Ana sermayeniz sizindir, ne haksızlık ediniz, ne de haksızlığa uğrayınız, (Veya ne zulmeder, ne de zulme uğrarsınız)."

"Allah ribâ (faiz) yoktur, diyor. Abdulmuttalib oğlu Abbas'ın bütün faiz (muamelesi) yasaktır."

Faizin Haram Kılınmasının Bazı Nedenleri

Bu konuda önce müfessirlerimizin yorum ve görüşlerini aktarmayı, sonra da iktisatçılarımızın görüş ve tesbitlerine yer vermeyi uygun bulduk.

Müfessir Alâeddin, Lübabut Te'vil'de diyor ki:

"Ribâ'nın haram kılınmasının bir takım nedenleri vardır; bunları dört madde halinde özetleyebiliriz:

1. Ribâ (faiz) başkasına ait bir malı karşılıksız (ıvazsız olarak) almaktır.

2. Ticaretle uğraşmayı engellemek, hiç yorulmadan başkasının kazancıyla oturup geçinmeye kapı açmaktır.

3. Toplum arasında faizsiz ödünç vermek gibi güzel bir yardımlaşma, ma'kul bir örf ve âdetin, (kâmil bir sünnetin) kalkmasına sebep olmaktır ve her şeyin maddi karşılıkla değerlendirilmesini yaygınlaştırmaktır.

4. Hiç bir neden dikkate alınmasa bile, değil mi ki Allah (celle celaluhu) faizi haram kılmıştır, ona kayıtsız ve şartsız uymamız gerekmektedir. Çünkü ilâhi tekliflerin hepsinin neden ve hikmetini bilmeyebiliriz. Ama bize gereken, sadece o emre uymak, inanmak, sonra da gerekirse hikmetini araştırmaktır. Fahruddin Râzi, Mefatihü'l-gayb adlı tefsirinde özetle diyor ki:

"Faiz ile sadaka arasında tezat yönünden ilgi bulunduğu için birarada

1 Ahmed b. Hanbel.

anılmışlardır. Çünkü sadaka, Allah yolunda isteyerek malı harcamak, dış görünüşüyle malı azaltma fedakârlığını göstermektir. Faiz ise, ilâhi yasağa rağmen başkasının emeğine el uzatıp karşılıksız bir fazlalık sağlamakla malı artırmaktır. Bunun için Allah (celle celaluhu) faizin bereketini giderir; sadaka olarak verilen malın feyiz ve bereketini çoğaltır."

Diğer nedenler:

a) Faiz ve faizcilik toplum yapısında belli bir zümreyi ciddi kazanç yollarından çekip almaya, emek sarfetmeden hazıra konmaya, daha doğrusu başkasının emeğiyle geçinmeye iter. Böylece her geçen gün gelir sağlamanın bu en kolay ve kârlı yolunu işlek hale getirip hızlandırır.

b) Toplum yapısında dayanışma ve merhamet duygusunu ve bunun taşıdığı yüce anlamı öldürür. Faizsiz ödünç vermenin bütün kapılarını kapatır. Fertler arasındaki ilgi ve yakınlığın tek değer ölçüsünün madde olduğu inancını kökleştirir.

c) Gönüllerden merhameti, vicdanlardan şefkati ve acıma duygusunu siler; yavaş yavaş tefeci ve faizciyle sömürülenler arasında düşmanlığa ortam hazırlar. Fakirle zengin arasındaki uçurumu biraz daha derinleştirir.

d) Allah (celle celaluhu) insanlar arasındaki ilgi ve muameleyi karşılıklı hak ve vazife şuuruna, sevgi ve saygı temeline, merhamet ve şefkat duygularına bağlamıştır. Faiz bunların tümünü yıkıp insani duyguları yok etmektedir.

Faiz Yasağında Dört Kademe

Ayeti âyetle; âyeti hadislerle ve bunları iniş ve söyleniş sebepleriyle tefsir etmesini, bu yoldan hüküm çıkarmasını bilmeyenler bu konuda da fahiş hata yaparlar ve kendi bilgisizliklerini İslâm'a malederek Müslümanların sağlam inancını bozmaya, saadete uzanan yollarını tıkamaya çalışırlar. Allah (celle celaluhu) kendi Kitabında faizi dört kademede açıklamış, bir önceki beyânını bir sonraki beyanıyla açıklığa kavuşturarak pedagojik bir yöntem uygulamıştır. Bunun sebebi açıktır: Çok yaygın bir haramı bir anda yasaklamak, kademeli olarak tahrim nedenlerini getirmeden bir çırpıda önüne sed çekmek, başarıya götürmez, insanın psikolojik yapısı, nefsin harama olan ilgisi tek kademeli bir yasağa karşı daima tepki gösterir. Bunun için Allah (celle celaluhu) içki hakkındaki yasakta olduğu gibi, faiz

hakkındaki yasağı da tedricen kademeli bir yöntem uygulayarak indirmiş ve böylece ilâhi yasağın hedef ve gayesine ulaşmasını sağlamıştır.

O halde Kur'ân'dan herhangi bir konu hakkındaki âyetlerden sadece birini ele alıp hüküm çıkarmak hiçbir zaman sıhhatli ve isabetli değildir. Müctehid imamlar, ünlü hukukçular, bir mesele hakkında dinin hükmünü belirlemek için, o mesele hakkındaki bütün âyetleri, hadisleri, tarihi olayları ve iniş ile söyleniş sebeplerini bir araya getirdikten, hangi âyetin daha önce indiğini, hangi hadisin daha önce söylendiğini, hangisinin mücmel, hangsinin müfesser olduğunu tesbit ettikten sonra gerekli sonuca varabiimişlerdir. Yoksa rastgele bir âyet, ya da hadis ele alınarak hüküm çıkarılmamıştır.

Hemen ifade edelim ki, belirttiğimiz yöntemde bir uygulamaya geçebilmek veya belirlenen ölçü ve anlamda bir hüküm çıkarabilmek köklü bir tahsil, geniş bir araştırma, kuvvetli bir hafıza ve çok sabırlı tarama ister. Günümüzde bu özellikleri olmayan, fakat bilgili geçinen, dinde kendini yetkili sayan türediler: "Ey imân edenler! Faizi kat kat artırarak yemeyin." âyetine dayanarak -başka hiçbir araştırmaya, delilleri toplamaya, diğer âyet ve hadisleri tesbite lüzum görmeden mal bulmuş mağribi gibi-ribânın sadece kat kat yani katmerli olanı yasaklanmıştır, deme cesaretini kendilerinde buluyorlar. Şüphesiz ki, bilgisiz cesur olur. Fer konuyu o konuda ilim yapmış yetkili uzmanına bırakmak en insaflıca ve en akıllıca bir yoldur. Aksi halde meseleler içinden çıkılmaz bir hal, çözümü yapılamaz bir düğüm olup kalır.

O halde ribâ yasağıyla ilgili dört kademeyi açıklamamızda büyük yarar vardır. Dört kademeyle ilgili âyetlerden biri Mekke'de, üçü ise Medine'de inmiştir.

1. Mekke'de bu konuda ilk inen âyetle şöyle buyurulmuştur:

"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz faiz Allah yanında artmaz. Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek verdiğiniz zekât (böyle değildir). İşte bunlar (zekât verenler onun) karşılığını kat kat artıranlardır."[1]

Bu âyetle ribânin haram olduğu açıklanmıyor; inanmışların dikkati çekiliyor ve bu konuda onların kafasında bir soru, vicdanlarında bir istif-

1 Rum sûresi âyet: 39

ham meydana getiriliyor. "Ribâ'nın Allah (celle celaluhu) katında hiçbir sevabı yoktur ve o hiçbir zaman bereketli bir ortam doğurmaz" denilerek akıl erenlerin bu konuda iyice düşünmelerini ve bir vicdan muhasebesi yapmalarını istiyor.

2. Medine'de ikinci kademede inen âyetle şöyle buyuruluyor:

"Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, menedildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık ve yine onlardan küfür üzere kalanlara elem verici bir azâb hazırladık."[1]

Bu âyetle, ribânın yani faizciliğin Yahudi milletini ne hale düşürdüğü, nasıl da sömürücü bir millet durumuna getirdiği ve bundan dolayı onlara elem verici bir azabın (hem dünyada, hem âhirette) hazırlandığı haber verilerek, Müslüman milletler uyarılıyor ve birinci âyetle kafalarında oluşturulan soru biraz daha büyütülüyor.

İlâhi yasaklara uymayan inkarcıları acıklı bir azabın beklediğine bilhassa dikkatler çekiliyor. Âdil ölçülere bağlı dengeli bir ekonomik yapının sapasağlam ayakta durmasına ters düşen sebeplerden birine işaret edilerek, faizciliğin ön plana alınıp rağbet gördüğü bir toplumda hem ekonomik yapının ağır darbe alacağı, hem gelir dağılımında çok sakat bir yol izleneceği vicdanlara işleniyor.

Burada yine ribâ'nın Müslümanlara haram kılındığı açıklanmıyor, ama ona doğru açılmak istenen kapı biraz daha aralanıyor.

3. Medine'de üçüncü kademede inen âyetle, Arap tefecilerinin aşırı denecek ölçü ve anlamda kat kat faiz almaları yasaklanıyor; böylece riba'nın haram olduğu az kapalı bir anlatımla bildiriliyor:

"Ey imân edenler! Fâiz'i kat kat artırarak yemeyin. Allah'a (karşı gelmekten ve O'nun buyruklarına karşı durmak)dan sakının ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza erişesiniz."[2]

Böylece Müslümanlara ilk faiz yasağı konulmuş oldu. Kafalarda bü-

1 Nisa sûresi âyet: 160-161

2 Âl-i İmrân sûresi âyet: 130.

yüyen ve zaman zaman tertemiz vicdanları sızlatan soru cevabını bulup çözüme kavuşturuldu. Fakat ne var ki bu konuda bir kapı açık tutuldu; ribâ'nın tamamının haram kılındığı kesinlikle anlaşılmıyordu. Bu nedenle riba hakkında şüpheler çoğaldı, fakat kalbler ve kafalar da yavaş yavaş bu yasağa yatıştı. Farklı görüş ve yorumlar birbirini izledi: Kimi kat kat riba almak haramdır, azına cevaz vardır, dedi. Kimi, içki gibi, çoğu haram kılınan bir şeyin azı da haramdır, sonucunu çıkardı; derken dördüncü kademede ribanın tamamının haram kılındığı şüphe götürmeyecek bir anlatımla açıklandı.

Zaten gönüller buna hazır duruma getirilmiş bulunuyordu:

a) "Riba (faiz) yiyenler, (kabirlerinden) ancak şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar."

b) "Kim de faize döner, önce olduğu gibi faizcilik yapmaya tekrar başlarsa..."

c) "Allah faizi, bereketini gidererek hep azaltır."

d) "Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız."

Mealindeki konumuzu oluşturan âyetler indi. Böylece hem basit, hem mürekkep faiz yasaklandı.

Sahih rivayet ve tesbitlere göre, Kur'ân'dan en son inen âyetlerden biri de konumuzu oluşturan faiz hakkındaki âyetlerdir. Hatta Hazreti Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

"Ribâ (faiz) âyeti, Kur'ân'ın en son inen âyetlerindendir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bunu bize daha geniş biçimde açıklama zamanı bulmadan aramızdan ayrıldı. O halde artık hem riba'yı hem ribâ şüphesi taşıyan muameleleri bırakın!."

Riba'nın Tanımı

İslâmi kaynaklara göre riba kelime olarak "mutlak fazlalık, artıklık" demektir. Bir şeyde fazlalık ve artış meydana geldiğinde "reba'ş-şey'u yerbu" denilir.

Şeri ıstılah (terim) olarak daha çok şu iki anlamda kullanılmıştır:

a) Ana sermaye, yerinde kalmak şartıyla borçludan vadenin her uzatılmasına karşılık artık bir paranın alınması,

Buna "Nesi' Ribası" denir. Bugünkü kapitalist sistemde va'de farkı denildiği gibi.

b) Bir şeyin kendi cinsiyle bir fazlalık karşılığında alınıp satılması.

Buna "Fazl Riba'sı" denir. Örneğin: Bir kilo Polatlı buğdayını, birbuçuk kilo Konya buğdayı karşılığında satmak.

İşte Riba'yı kesin olarak yasaklayan âyet indiğinde Arap Yarımadası'nda faizin bu iki şekli vardı ve çok yaygın bulunuyordu.

İbn Cerir diyor ki:

"Bir adamın diğeri üzerinde belli bir süreyle va'deli olarak ödünç verdiği malı veya parası bulunuyordu. Vade dolunca ana sermayeyi ister, borçlu bunu verecek durumda değilse, sürenin yani va'denin uzatılması karşılığında faiz belirlenirdi. Bazen bu birkaç kat oluncaya kadar sürüp gider ve borçlu, ana sermaye bir tarafa biriken ve mürekkeb faiz denilen riba'yı ödemekten âciz kalırdı."

Kur'ân-ı Kerim'in kesinlikle haram kılıp yasakladığı ribâ işte bu iki şekliyle Araplarda uygulananı idi. Zaten kelimenin "el" tanımlama edatıyla kullanılması, "Er-Ribâ" denilmesi, daha çok bu iki şekli yansıtmaktadır. Hiçbir müfessir ve araştırıcı buna muhalefet etmemiş, aksi bir yorum ya da görüş ortaya koymamıştır. Müctehid imamların da bu konuda görüş ve ictihad birliği, ilim adamlarının da icmâ'ı vardır.

Riba Faiz

İslâm'a göre tanımlamasını yaptığımız fazlalığa Riba denilirken, kapitalist topluluklarda buna faiz denilmektedir. Anlam ve hüküm bakımından bu ikisi arasında bir fark yoktur. Nitekim Prof. M.A. Mennan bu konuda diyor ki:

"Kur'ân'daki riba deyimiyle kapitalist toplumlarda uygulanan faiz arasında bir fark varsa, bu yalnızca oranlar arasında bir derece farkıdır. Çünkü riba da, faiz de ana para üzerinden alınan bir fazlalıktır."

Gerçi klasik iktisatçılardan bir kısmı faiz'i toprak rantına (yıllık gelir) benzetmiş ve paranın faize verilmesini, toprağını kendisi işletmeyen mülk

sahibinin onu kiralaması ile aynı ölçüde görmüşse de bu çok farklı bir kıyastır; ikisinin aynı menatta birleşmesi mümkün değildir.

Faiz'i iktisadi gelişme için gerekli görenler ve ister istemez bunu İslâm'a sokmaya çalışanlar her bakımdan aldanmışlardır. Çünkü İslâm'ın iktisadi gelişmesi ancak tekâmülcü bir mânada yöneltilebilir ve bu muhteşem canlı kudret Kur'ân'ın özünde mevcuttur. "Başka bir sisteme yönelmesine gerek yoktur. O başlı başına yepyeni ve çok kudretli bir sistemdir."[1]

Alım-Satım ile Riba Arasındaki Fark

Konumuzu oluşturan ayetle: "Alım-satım da faiz gibidir" diyenlere karşı, "Allah alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır" buyurulmaktadır.

Böylece bu iki kavram arasında mâna, muhteva, kapsam, değer ve sonuç bakımından çok yönlü fark bulunduğu belirtilmiştir. Son asrın değerli müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinde bu iki kavram arasındaki farkları detaylı ele alıp incelemiş, neden ve niçinleri üzerinde yeterince durmuştur. Meraklılara tavsiye ederiz. Diğer yandan Prof. M. A. Mennan'in İslâm Ekonomisi Teori ve Pratik adlı eserinde kâr ve faiz üzerinde durularak deniliyor ki:

"İslâm'ın kâr anlayışı farklıdır ve kâr sınırlıdır.[2] Kapitalistlerin sağladığı sınırsız ve anormal kârlar açıkça toplumun sömürülmesini hedef almıştır. Bu tür kârlar kapitalist ekonominin ana özelliklerinden olan tekel ve kartellerin bir sonucudur. Ama İslâm, tekeli, malın biriktirilmesini, fiatların yükselmesini beklemek amacıyla üretimi piyasaya sürmeyip stokta bekletmeyi tamamen yasaklamıştır. Çünkü kapitalist ekonomide çok yaygın olan bu tür davranışlar iyilikle, bağışla, yardımlaşma duygusuyla ve toplum yararıyla taban tabana zıttır. İslâm normal bir kâra izin vermektedir. Normal kârı şöylece tanımlayabiliriz: Yeni kuruluşun belirli bir üretim veya hizmete başlamak, eski bir kuruluşun da sıyrılmak eğilimini göstermediği gelir düzeyi. Bu eğilim de yeterli değildir. Unutulmaması gerekli temel ilke, toplumda hiçbir kişinin üretim projesindeki hak ettiği payından yoksun bırakılmamasıdır.

İslâm, normal kârı, alım-satım ölçüleri içinde kabul ederken faizi ya-

1 İslâm Ekonomisi Teori ve Pratik.

2 Bu sınırı örf ve vicdan belirler.

saklamıştır. Dikkatle gözden geçirilirse görülür ki, kâr ve faizde kazanç ve muamele yapı bakımından birbirinden farklıdır. Faizde, ödünç veren, ana para ve faizi sağlama bağladıktan sonra paranın kullanımına karışmamaktadır. Kârda ise firma sahibi, paranın kullanma yeri ve şekli ile doğrudan doğruya ilgilidir.

Buradan şu sonuç çıkmaktadır: Faiz üretken bir uğraşın sonucu değildir; oysa kâr üretken bir uğraş sonunda sağlanmaktadır. Faizde ödünç verenin üretken bir uğraşı olmadığından girişimci tesiri eksiktir. Oysa kârda bu tesir tüm üretim ve pazarlama boyunca canlılığını korumaktadır. Şöyle ki, faiz durumunda sermaye sahibi üretim işlemiyle ilgili değildir. Halbuki kârda sermaye sahibi sermayesinin ekonomik olarak kullanma yeri ve tarzım kendisi tesbit etmektedir. Burada girişimci kârını arttırmak amacıyla yeni buluşlara gidebilir ve gereksinmeleri karşılamak için yeni ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Böylece kâr gelişmeye yol açmakta ve bir bakıma geliştirme çabalarının da bir karşılığı olmaktadır. Nihayet faiz durumunda zarar etkeni yoktur. Çünkü faiz belirlidir, sabittir. Oysa kâr girişimcinin yüklendiği riskin bir karşılığıdır. Girişimcinin geliri kesin ve belirli değildir. Kâr belirsizdir. Çünkü fiziki ve zihni yetenekleri yönünden üstün olanlar daha yüksek kâr sağlayabilirler. Bu, çok yönlü farklardan ötürü İslâm faizi yasaklamış ve kâra izin vermiştir."

Şüphesiz Allah (celle celaluhu) alım-satımı helâl, faizi haram kıldı.

Ayrıca bu konuda Mefatihü'l Gayb Tefsirinin C. 2, S. 530-531 bölümüne müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Diğer Semavi Dinlerde Faiz

Faizin tarihi çok gerilere gitmektedir. Yapılan ciddi araştırmalara göre. Eflatun, Yasalar adlı kitabında faizi kötülemektedir. Romalılar ilk dönemlerinde faizi yasaklamış, sonraları faiz oranını başıboş bırakmayıp yasaya bağlamışlardır.

Tevrat'ın elimizdeki nüshalarında da faizin yasak kılındığını açıklayan bir takım belgeler mevcuttur:

"Eğer kavmime, yanında olan bir fakire ödünç para verirsen, ona

murabahacı olmayacaksın; onun üzerine faiz komayacaksın."[1]

Musa Şeriatında Yasaklar

"Garibe haksızlık etmeyeceksin ve ona gadretmeyeceksin; çünkü siz Mısır diyarında gariptiniz. Hiç bir dul kadını ve öksüzü incitmeyeceksin! Eğer kavmime, yanında olan bir yoksula ödünç para verirsen, ona karşı tefeci gibi olmayacaksın, onun üzerine faiz komayacaksın."[2]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah yolunda harcamanın, sadaka vermenin önem ve yararı, toplum yapısında meydana getireceği dayanışma ve yaklaşmaya dikkatler çekilerek belirtildikten sonra, cemiyet bünyesindeki manevi değer ölçülerini tahrif eden ve her şeyi maddi karşılıkla değerlendiren; alın teriyle çalışma, insanlıktan yana yardım elini uzatma, İslâm kardeşliğinin derin anlamı gibi sosyal bağları koparan faizciliğin zararı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, helâl sayılan alım-satımın en doğru yolda ve anlamda yürütülmesinin bazı ölçüleri veriliyor. Kâtib-i Adl = Noter'in önemine ve yerine değiniliyor. Böylece insan haklarının korunması, sürtüşme, tartışma, yalan ve inkâra neden olacak kapıların ticari alanda da kapatılması emrediliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُبْ
بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ ۚ
وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا ۚ فَإِنْ كَانَ
الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ
بِالْعَدْلِ ۚ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ ۖ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ
وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا

1 Tevrat/Kitab-ı Mukaddes Şirketi: 958. Çıkış Kısmı: s. 76, bab: 22/25

2 Musa ve Yahudilik/Hayrullah Örs - Remzi Kitabevi: 1966.

الْأُخْرٰى وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُوا۟ وَلَا تَسْـَٔمُوٓا۟ أَن تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلٰٓى أَجَلِهِۦ ذٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدْنَىٰٓ أَلَّا تَرْتَابُوٓا۟ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوٓا۟ إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۖ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ ۗ وَاتَّقُوا۟ اللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

282- Ey imân edenler! Birbirinize belirli bir süreye kadar borçlandığınızda, onu yazın; aranızdan doğrulukla tanınmış bir kâtip de kendisine Allah'ın öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Bir de üzerinde hak bulunan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbı olan Allah'tan korksun, (borcundan ve vâdesinden) bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu (malını düşünmeden ya da bilmeden harcayan) bir bön veya zayıf, ya da yazdıramayacak kadar âcizse, velisi doğruluk ölçüleri içinde yazdırsın ve erkeklerinizden iki de şâhid tutun; eğer ikisi de erkek olarak bulunamıyorsa, o takdirde şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unutunca diğerinin ona hatırlatması için iki kadın (tutun). Şahitler çağrıldıklarında kaçınmasınlar. Borç az olsun, çok olsun onu vâdesine kadar yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah katında adalet ölçü ve anlamına daha uygundur; şahitlik için en sağlam ve şüpheye düşmemeniz için de en yakın olanıdır.

Ancak aranızda hemen devredeceğiniz peşin bir ticaret (alım-satım) ise, o takdirde bunu yazmamanızda size bir vebal yoktur. (Yazmalarında ise bir sakınca sözkonusu değildir.) Alım satımda bulunduğunuzda da şahit tutun, yazana da, şahitlik edene de zarar verilmesin (gerekirse ikisinin de mesâisi değerlendirilsin). Eğer zarar verirseniz herhalde bu sizin doğru yoldan çıkmanız olur. Allah'tan korkun; Allah'tan size (en doğrusunu) öğretiyor. Allah her şeyi bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Faizcilik yasaklandıktan sonra Selem (para peşin, mal veresiye yapılan satış)a cevaz vermek üzere bu âyet indi. Çünkü Medine halkının selem ile alım-satımda

bulundukları yaygın idi.

Bununla beraber âyet alım-satımla ilgili bütün borç ve vâdeleri kapsamaktadır.[1]

Diğer bir rivayette ise deniliyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine'ye hicret ettiklerinde, ora halkı hurma alım-satımında bir-iki yıl islâf yapar (alacağı malın karşılığını nakit olarak peşin verir)lerdi. Bu bir bakıma Selem işlemiydi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onlara şöyle buyurdu:

"Sizden kim hurma alır da islaf eder (bedelini peşin verir)se onu belli ve belirli ölçek ve tartıyla ve süreyi belirlemek suretiyle uygulasın."[2]

Bu hüküm yukarıdaki âyete dayandırılıyordu.

İLGİLİ HADİSLER

"Size büyük günahların en büyüğünden haber vereyim mi?"

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu cümleyi üç defa tekrarladıktan sonra buyurdu ki:

"Allah'a ortak koşmak, ana-babaya karşı gelmek ve yalan yere şahitlikte bulunmaktır."[3]

"Kim ehil olmadığı halde bir Müslüman aleyhine şahitlikte bulunursa, ateşteki yerine hazırlansın."[4]

"Üç kimse var ki, Allah'a dua ederler, duaları kabul olunmaz:

1. Fena huylu, kötü ahlâklı olan karısını boşamayan erkek,

2. Yetime, malını henüz ergenlik çağına girmeden veren adam,

3. Bir adama faizsiz ödünç verip buna şahit tutmayan kimse."[5]

---

1 Kurtubi-İbn Cerir Tefsirleri.

2 Buhari - Müslim – Lübubu't- Te'vil Tefsiri.

3 Buhari - Müslim - Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

4 Ahmed b. Hanbel: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

5 El-Hûkim: İsnâd-ı sahihle.

İnsan Haklarını Korumak

إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ

"Birbirinize belirli bir süreye kadar borçlandığınızda, onu yazın."

İslâm, yukarıda mealini verdiğimiz âyetle de insan, haklarını 1400 yıl önce en ölçülü biçim ve anlamda korumuş, toplum yapısında güven ve doğruluğun temelini atmıştır. "Kâtib-i Adl", bugünkü tabirle noter ve noterlik nedir henüz bilinmezken, hakları korumak, haksızlığı önlemek babında açtığı birçok kapılar, koyduğu bir nice esaslardan biri de bu olmuştur.

Kur'ân'da toplumla ilgili emirler, yasaklar ve cezaların uygulama yetkisi daha çok devletin salahiyetli merci'lerine verilmiştir. Örneğin kısas ve hadler bu cümledendir. Alım-satım işlemlerinde, borçlanma ve benzeri konularda senet hazırlamakla ilgili emir ise hem resmi, hem özel anlamda bir hüküm taşımaktadır. Âyetin cümleleri arasındaki bağlantı bu iki hususu yansıtmakta ve böylece devletin küçük bir köy ya da kasabaya ta'yin edemediği bir Katib-i Adl'i, o yerin söz sahibi ve aklı eren kişilerinin bununla yükümlü bulunduğu söz konusudur. Ancak her iki durumda da güvenilir olduğu kabul edilen bir kâtibin atanması şarttır. Aynı zamanda kâtibin bilgi, tahsil ve tecrübesinin de bu konuya müsait olması gerekir.

Kur'ân'da bu önemli konuda kullanılan "Kâtibün bi'l-adl" terkibi sonraları "Kâtib-i adl" olarak senet ve bir takım günlük işlemlere resmiyet ve güvenirlik kazandıran özel, ya da resmi kâtipler için kullanılmıştır. 1908'den önce Osmanlı İmparatorluğunda bu görevi büyük şehir merkezlerinde "Aidatlı Mukavelat Muharrirleri", kaza ve nahiye gibi küçük merkezlerde ise mahkeme başkâtipleri yürütürdü. Sonra özel bir kanunla "Kâtib-i adl"e daha başka bir resmiyet ve yetki tanınmıştır.

Daha gerilere gidilecek olursa, bu işin kadı ve nâibleri tarafından yürütüldüğünü görmekteyiz. 1877'de Mecelle'nin "Beyyinat (Şahidlendirmeler ve belgelendirmeler"le ilgili bölümü) kabul edilip yürürlüğe konunca, belge, senet ve benzeri şeyleri düzenleme ve tasdik işlerinin yetkili bir organ tarafından yürütülmesi lüzumu hissedildi. Bu nedenle Fransız Noter Kanunundan çevrilen "Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi" kabul edildi.

Aslında böyle bir aktarmaya ve çeviriye gerek yoktu. Çünkü Kur'ân ve Sünnet bunun esaslarını koymuş, ana tema olarak lüzumlu doküma-

nı vermiştir. Hukukçulara düşen, bu ana temanın ışığı altında konuyu değerlendirmek ve milli yapımıza, sosyal ve aile düzenimize, ayrıca örf ve âdetlerimize göre bir düzenleme ve açıklamaya gitmekti. Öyle yapılmadı da, yorulmaya, araştırmaya gerek duymadan yabancı milletlerin kendi sosyal yapılarına göre hazırladıkları kanunları, yönetmelik ve tüzükleri çevirmekle yetinildi.

Roma Hukuku'nda da bugünkü şekil ve anlamda bir noter ve noterlik kurumu yoktu. Fakat buna ihtiyaç duyulmuş ve özel anlamda yetkili kâtipler tutularak bu iş yürütülmüştü.

Diyebiliriz ki, Hukuk Tarihinde bunun ilk esasını, ana temasını biçimlendiren, hem resmiyet, hem özellik kazandıran İslâm dini olmuştur. Konumuzun özünü oluşturan âyet tamamen bununla ilgilidir.

İnsan haklarını, toplum yapısındaki fertlerin karşılıklı güven içinde iş görebilmelerini koruyup sağlamakla içice bulunan "Kâtib-i Adl" kurumu, tarih boyunca nice haksızlıkları, sürtüşme ve tartışmaları, hileli alım-satımda bulunmaları önlemiş; zayıflardan yana ağırlık getirmiş olması bakımından da büyük bir önem arz etmiştir ve etmektedir.

Âyetin Taşıdığı Çok Yönlü Hükümler:

Borç verip almak ticari konularda caizdir. Çünkü bunda kolaylık vardır. Kur'ân bunu genel anlamda belirtmiştir: "Birbirinize belirli bir süreye kadar borçlandığınızda, onu yazın."

1- Borç süresinin belirlenmesi gerekir. Bu, daha çok anlaşmazlığı, haksızlık ve doğrudan sapmayı önlemek içindir. Aynı zamanda unutkanlık insanın tabiatında vardır. Yapılan anlaşma ve sözleşmeyi, borçlanma ve diğer hususları yazmakla bu gibi yanlışlıklar giderilmiş olur.

2- Borcun miktarını, süresini, kimin kime borçlu olduğunu belirtmek de vaciptir. Bu, hafızalarda meydana gelen değişiklik ve unutkanlığı, borçlunun inkâra sapmasını, alacaklının fazla bir nisbet istemesini önlemek içindir.

3- Borcu, Devletin ta'yin ettiği veya toplumun güvenip belirlediği, doğruluğu kabul edilen bir kâtibin yazması gerekir. Bu, hem taraflara, hem topluma güven vermek içindir. Ortaya çıkacak gereksiz iddialara ve ihtilâflara engel olur.

4- Böylece rastgele kişilerin kâtip olarak görevlendirilmemesi; adalet ölçülerini ve bu konudaki mevzuatı bilen, aynı zamanda Allah'a inanan, çevresine güven telkin eden adamlardan seçilmesi öneriliyor.

5- Doğruluğu kabul edilen kâtibin, dinin ve örfün öngördüğü bilgi ve ihtisasa sahip bulunması lâzımdır. Sadece okur-yazar olması yeterli değildir. "Kâtibün bi'l-adli" terkibi bütün bu özellikleri içerip yansıtmaktadır.

Bu, daha çok her işin ehline verilmesini hatırlatan bir ilâhi buyruktur. Çünkü İslâm'da "adâlet"in bir bakıma tarifi şöyledir: "Her şeyi uygun bulunduğu yere koymak, her işi ehline vermektir." Bunun aksi zulüm ve haksızlıktır.

6- Borçlu, borcunun miktarını, ödeme süresini ve şartlarını açık bir anlatımla kâtib-i adl'e yazdırmalıdır. Bu, daha çok yazılacak senette borçlunun bizzat ifadesinin yer alması, herhangi bir yanlışlığa meydan vermemesi içindir.

Borçlu senedi yazdırırken, önce Allah (celle celaluhu)'dan korkmalı, sonra da üzerindeki haktan bir şey eksiltmeksizin olduğu gibi dikte etmelidir. Bazı esnek cümleler kullanarak ileride bir haksızlığa neden olmamaya özen göstermelidir. Kâtibin de bu hususlara yeterince dikkat etmesi gerekir.

7. Borçlu bön ya da yaşlılıktan veya, bir hastalıktan dolayı âciz ise, ya da yazdırmasını beceremiyorsa, kâtip onun ifâdesini yazmamalı, doğruluğu bilinen velisini istemelidir.

Bu, geri zekâlıları, bunakları, söz söyleme yeteneğini kaybetmişleri, hasta ve âcizleri, açıkgözlerin hileli yollarından korumaya matuf bir önlemdir ve emir niteliğindedir.

8. Müslüman erkeklerden iki kişi, bu mümkün olmadığında, bir erkek, iki kadın şahit tutmak, senedin sıhhatli biçimde hazırlanması için şarttır.

Bu, hem ileride ortaya çıkacak muhtemel ihtilafları, hem bir tarafın haksızlığa sapmasını önlemek içindir. Ancak şahitlerin, iki tarafın razı olacağı kişilerden olması gerekir.

9. Şahitlerin, zorunlu bir sebep olmadıkça, şahitlikten kaçınmaları doğru değildir. Çünkü toplum yapısında fertler her zaman birbirine muhtaç durumdadırlar. Sosyal yapının selâmeti, düzenin devamı için her fert

kendine düşeni yapmakla yükümlüdür. Bu bir farz-i kifâyedir.

O nedenle Kur'ân'ın açık anlatımından anlaşılan şudur: Hiç kimse şahitliğe yanaşmazsa, hepsi günahkâr olur.

10. Kur'ân "Kâtib-i Adl"in gereğini belirttikten sonra bunun gerekçesini şu üç cümleyle özetliyor:

a) Böyle yazıp belgelendirmeniz Allah katında -bu konuda- en âdil yol ve yöntemdir.

b) Şahit tutmanızda en kuvvetli dayanaktır. Çünkü hazırlanan senette alacaklının, borçlunun ve şahitlerin imzası vardır.

c) Şüphe ve kuşkuya düşmemeniz için en yakın nedendir.

11. Ancak aranızda hemen devredeceğiniz, elden ele vereceğiniz peşin bir alım-satım ise, Kâtib-i adl'e yazdırmanıza gerek yoktur. Ne var ki, bu tür alış-verişinizi de gizli yapmayın; gözönünde açık biçimde yapmanızda yarar vardır.

12. Kâtib-i adl ile ilgili emirler vücubu mu, nedbi mi gerektirir?

a) Atâ', İbn Cüreyc ve Nehai'ye göre, vücubu gerektirir. İbn Cerir Taberi de bu görüşü benimsemiştir.

b) Cumhur-i fukahaya göre emir nedb içindir.[1]

Kadının Şahitliği

فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاۤءِ

"O takdirde şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unutunca diğerinin ona hatırlatması için iki kadın (tutun)."

İslâm Hukukunda şahitlikte genellikle iki kadın bir erkek yerini tutmaktadır. Bu belki ilk bakışta ferdin mantığına ters düşer ya da onunla uyum sağlayamaz gibi görünür.

Fakat kadının psikolojik yapısı incelendiğinde getirilen hukuki ölçünün ne kadar yerinde olduğu kendiliğinden anlaşılır:

a) Kadın erkeğe nisbetle daha duyguludur. Duygusallık ve duyarlık

1 Geniş bilgi için bak: Mefatihu'l-Gaybe ve Kurtubi ile İbn Cerir Tefsirlerine...

normalin üstünde olunca aklın ve zekânın normal çalışmasını ve olayları bütün incelikleriyle kavrayabilmelerini engeller. Hafızaya da sağlam bir kayıt iletmez.

b) Kadının erkekler arasına girip durum alması, bir anda zihninde tasarladığı hayale kapılıp olayı ona göre değerlendirebilir. Böylece şahit olarak tutulduğu olayı objektif olarak görüp kavraması zorlaşır.

c) Az heyecan kadının zihnini karıştırabilir ve bu nedenle olayı bir blok halinde bütünüyle görür, fakat nüanslarını ayırt edemez veya etmeyebilir.

d) Hele bir de kadın, kocasıyla bir tartışmada bulunmuş, komşusuyla biraz tartışmış, yada küçük yavrusunu evde tek veya hasta bırakmışsa, onun şahit tutulduğu konuya ne kadar ilgi duyacağını anlatmaya gerek yoktur. Kadının bu durumda bütünüyle hisleri faal haldedir; kalbi ve kafası konudan çok hissiyle bağlı kaldığı olaylarla meşguldür. Yani birinci konuya karşı daha çok duyarlıdır. İkinci konuya ya tamamen ilgisiz ya da kısmen ilgisizdir.

e) Kitleler Psikolojisi adlı eserde Gustave Le Bon, kadın psikolojisi hakkında diyor ki:

"Kitle hislerinin aşırılığı ve sadeliği, onları şüpheden ve kararsızlıktan uzak bulundurur. Kadınlar gibi, kitleler de hemen büyük ifratlara (aşırılıklara) giderler. Ortaya atılan herhangi bir şüphe derhal münakaşa kabul etmez bir gerçeğe çevrilir."[1]

Bir başka yerde de şöyle yazıyor:

"Şu noktaya dikkat edilmelidir ki, bu gibi yanlış teşhisler genellikle kadınlar ve çocuklar gibi daha çok te'sir altında kalanlar tarafından yapılmaktadır."[2]

İşte bu ve başka nedenlerle İslâm dini ve onun kendine has hukuki sistemi, şahitlik konusunda iki kadını bir erkek yerine koymuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle noter ve noterliğin ana teması açıklandı ve böylece

1 Kitleler Psikolojisi: 55/1969

2 Kitleler Psikolojisi: 51/1969

insan haklarının korunma yollarından biri daha sergilenerek İslâm'ın insanlık dini olduğu bir kez daha hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, yolculuk halinde Kâtib-i Adl (noter) bulunmadığında da bir rehin karşılığında birbirine borçlanabileceklerine ruhsat veriliyor; diğer bir deyimle, zaruri hallerde bu konuda bazı önlemlere işaret ediliyor. Sonra da birbirine güveniyorlarsa, o takdirde rehine gerek olmadığı belirtiliyor ve böylece yolculuk halinde rehin bulup vermenin de birtakım zorlukları dikkate alınarak -karşılıklı güven beslendiği takdirde- rehinsiz borçlanmanın cevaz kapısı açık tutuluyor.

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَّلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهٰنٌ مَّقْبُوْضَةٌ ۫ فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهٗ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهٗ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۗ وَمَنْ
يَّكْتُمْهَا فَاِنَّهٗٓ اٰثِمٌ قَلْبُهٗ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا
فِى الْاَرْضِ ۗ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِىْٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ۗ فَيَغْفِرُ لِمَنْ
يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٨٤﴾

283- Eğer yolculuk halinde iseniz ve bir kâtip de bulamıyorsanız, o takdirde alınan bir rehin yeter. Ama eğer birbirinize karşı güven besliyorsanız, güvenilen kimse üzerindeki emâneti (ve borcu) ödesin; Rabbi olan Allah'tan korksun. Bir de şahitliği gizlemeyin. Onu kim gizlerse, herhalde kalbi günahkârdır. Allah işlediklerinizi bilir.

284- Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker, sonra da dilediğini bağışlar, dilediğine azâb eder. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

İLGİLİ HADİSLER

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz vefat ettiğinde kalkanı otuz vask arpa karşılığında bir Yahudide rehin bulunuyordu."[1]

"El'in rehin olarak aldığına, onu ödeyinceye kadar sahibi kefil (ve

1 Buhari - Müslim: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den. Vask: Şeı"i: 218,400 kg. Örfi: 199,680 kg.dır.

borçlu)dur."[1]

HUKUKI YÖNÜ

Âyette Kâtib-i Adl'in bulunmadığı zaman birbirine belirli bir süreye kadar borçlanan mü'minlerin nasıl ve ne yolda hareket etmeleri gerektiği üzerinde duruluyor.

Bu nedenle âyette bir kaç hükmün ana teması veriliyor:

1- Yolculuk halinde kâtip, ya da kalem-kâğıt te'min edilemediği takdirde verdiği borca karşılık rehin alması, en doğru ve en sıhhatli bir işlemdir.

2- Rehin işlemi yolculuk halinde Kitabullah ile, eyleşik-yerleşik halde Sünnet-i Rasulillah ile sabit olmuş ve her iki halde de cevazına kapı açılmıştır.

3- Yolculuk halinin dışında hazeri (eyleşik) olanlar için kâtip, ya da kalem-kâğıt temin etme zorluğu söz konusu değildir. Çünkü her kasaba ve köyde az-çok bazı imkânlar vardır. Ancak sapa ve dağlık köylerde böyle bir imkânsızlık ortaya çıkarsa, o takdirde rehin işlemine gidilmelidir.

4- Kasaba ve köylerde eyleşik olanlardan daha çok ticaretle uğraşanların her zaman yanlarında kalem-kâğıt bulundurmaları sünnettir.

5- Müslüman olan her ferdin günlük işlerini sıhhatli ve düzenli biçimde yürütebilmesi ve insan haklarını gereği gibi koruyabilmesi için en azından okur-yazar olması gerekir. Çünkü buna hem âyette, hem hadiste işaret vardır. **"İlim tahsil etmek her müslümana farzdır"**[2] mealindeki sahih hadisle bilhassa belirtilen husus açıklanmıştır.

6- Yolculuk ve benzeri hallerde kâtip, ya da kalem-kâğıt bulunamadığın-da, borçlanmak için gösterilen birinci yol rehin idi. İkinci yol ise, ödüne veren ile ödünç alan birbirine güveniyorlarsa, o takdirde bir kolaylık olmak üzere rehinsiz ödünç vermenin caiz olduğudur.

Bu durumda borçlu Allah (celle celaluhu)'dan korksun, güveni kötüye kullanmasın ve emaneti (borcu) alacaklıya vakti gelince noksansız ödesin ve bilsin ki: Kul hakkı affolunmaz, onu ödemekten başka yol yoktur. (Denizde şehid düşenler müstesna.)

---

1 Ahmed bin Hanbel - İbn Asâkir: Sened-i sahihle.

2 İbn Mâce/Mukaddeme: 17

O halde borçlanma konusunda sözü edilen üç belge (Yazmak, şâhid tutmak ve rehin işlemine gitmek) mümkün olmuyorsa, o zaman karşılıklı güven esas tutulur.

7- Alimler cumhuruna göre, konumuzu oluşturan müdayene âyeti nâsih değildir. Şöyleki: Bu âyet bir önceki 282. âyeti nesheder (hükümsüz bırakır) anlamda değildir. Çünkü bu âyetin ondan sonra indiğini ve neshettiğini belgeleyen hiçbir sahih rivayet ve tesbit yoktur.

8- Şahitler çağrıldıkları zaman gördüklerini, bildiklerini söylemekle yükümlüdürler. Gizlemeleri ise büyük bir günah ve cezayı gerektiren bir suçtur. İbn Abbas (radıyallahu anh) da bunu büyük günahlardan saymıştır. Sahih olan da budur. Çünkü Kur'ân, imânın odak ve merkezi-sayılan kalbin günahkâr olduğunu söylerken, şahitliği gizlemenin imânı zedeleyip yıkacağına işaret ediyor.

9- Âyette din, örf ve aklın kötü gördüğü şeyi yapmak nasıl bir ceza ve azaba yol açıyorsa, bunların iyi ve yararlı kabul ettiği şeyi yapmaktan kaçınmanın, insan haklarını koruma hususunda mü'mine düşen görevi yerine getirmemenin de öylece azaba kapı açacağı dolaylı şekilde anlatılıyor. Ancak bu genel bir kaide halinde câri değildir, istisnaları vardır.

10- Karşılıklı güveni kötüye kullanmamak, Müslümanlar adına çok önemli bir husustur. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in 23 senelik risâlet ve irşad devresinin bir ucu bu güveni sağlamaya yöneliktir. Güvenin sarsıldığı bir toplulukta İslâm'ın tertemiz havası kalmamış sayılır.

Bunun için konumuzla ilgili âyeti izleyen ikinci âyette:

"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." buyurulmuştur.

İç Terbiye

وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ

Kur'ân "İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." âyetiyle daha çok iç terbiyeye, vicdan berraklığına dikkatleri çekmektedir. Çünkü olgun ve erdemli insan olmanın yolu önce iç terbiyeden geçer. Düşünceleri iyiye, güzele ve doğruya çevirmek ve imân doğrultusunda berraklaştırmak iç terbiyenin ideal anlam ve ölçüsüdür. Bu

düzeye gelebilmek çok ciddi bir mücadele ve sabırla yuğrulmuş sağlam bir irâde ve hepsinden önce de zevkine erişilmiş bir imân ister. Kur'ân iç terbiyeyi, Allah ile kul arasındaki engelleri kaldırmak ve mesafeyi kısaltmak anlamında değerlendirirken içimizden geçenlerin Allah (celle celaluhu) tarafından mutlak surette bilindiğini ve bundan dolayı sorumluluk taşıdığımızı vurgular. Sorumluluğun amacına uygun bir ölçüde iç âlemimizde etkin duruma gelebilmesini de -yukarıda belirttiğimiz gibi- ciddi bir mücadele, sabırla yuğrulmuş bir irâde ve zevkine erişilmiş bir imâna bağlar.

Ve artık bu makam erdemlik makamıdır, olgunluk ve hayırhahlık makamıdır. İdeal mü'min olmanın içten dışa, dıştan içe vuran rengi ve aydınlığıdır. Nitekim Resûlûllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e imân eden Ashabın ölçü ve derecesi böyle idi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyette, "İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker, sonra da dilediğini bağışlar, dilediğine azâb eder." buyurularak gönülden geçen iyi ya da kötü düşüncelerin de karşılık göreceği hatırlatılırken bir yandan düşünce selâmeti ve vicdan berraklığının önemine dokunuldu; bir yandan da insanların gözüne ve kulağına kapalı fakat Allah'a her an açık bulunan insan kalbinin ve dimağının düşünüp tasarladığı hususların insanlığımıza ve Müslümanlığımıza yakışır ve yaraşır anlam ve ölçüde olmasına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyette ise, iç yapımızla ilgili bu hususun açıklaması yapılıyor; içimizden geçen iyi ve kötü şeylerin tatbikattaki yerine dokunuluyor: İyi düşüncelerimiz tatbikatta yer bulunca, iki yönden bir sevap getireceğine, yer bulmadığı takdirde sırf iyi düşündüğümüz için me'cur olacağımıza; kötü düşüncelerimiz tatbikatta yer bulmadığı takdirde günahı gerektirmeyeceğine, yer bulduğu takdirde buna neden olacağına işaret ediliyor ve esasen insanın bu tür düşüncelerden içini arındırmasının çok zor olduğuna, bu yüzden de Allah (celle celaluhu)'nun güç getiremeyeceğimiz bir teklifle kullarını sorumlu tutmayacağına dokunuluyor.

اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ ۟ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا

وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا
مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا
كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ
عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

285- Peygamber, Rabbinden indirilene imân etti; mü'minler de, hepsi de Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar ve: "Peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) ayırt etmeyiz" dediler ve: "İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz! Mağfiretini dileriz, varışımız ancak Sanadır" derler.

286- Allah her kişiyi ancak gücünün yeteceğiyle mükellef tutar; herkesin kazandığı (iyilik ve güzellik) kendi yararınadır; yüklendiği (kötülük ve vebal) kendi zararınadır. Ey Rabbimiz! Unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz, bize, bizden öncekilere yüklediğin ağır bir yükü yükleme. Ey Rabbimiz! Güç getiremeyeceğimiz şeyi bize taşıtma. Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et. Sensin Mevlamız (yegâne sahibimiz, koruyucumuz ve yakın dostumuz). Artık kâfir milletlere karşı bize yardım et.

İNİŞ SEBEBİ

"İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." âyeti inince, Ashab-ı Kiramın gönlüne, başka hiç bir şeyden girmeyen bir endişe ve korku girdi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onlara: **"İşittik, itaat ettik ve teslim olduk, deyin"** diye buyurdu. Böylece Allah (celle celaluhu) onların kalbine imân gücünü (bir kez daha) atıp yerleştirdi. Bu nedenle de yukarıdaki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Cibril (sallallahu aleyhi ve sellem), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e şöyle demişti:

-"Ya Muhammed! Allah (celle celaluhu) şüphesiz ki seni ve ümmetini

1 Sahih-i Müslim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan. Kurtubl - İbn Cerir Taberi / Nisabûri'nin Esbab-ı

övdü; bu nedenle Allah'dan (dileğin ne ise) iste, sana verir."

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine yapmış olduğu telkinle şöyle dilekte bulundu:

"Rabbimiz! bağışlamanı diliyorum, varış Sanadır."[1]

"Ümmetimden yanılma, unutma ve bir de zorlanmak (suretiyle meydana gelen günah ve kusurlar) kaldırılmıştır. (Bunlar amel defterine yazılmaz)."[2]

"Kulum bir kötülük yapmayı içinden geçirirse, onu yazmayın. Ancak onu işlerse bir kötülük olarak yazın. Ama bir iyilik yapmayı düşünürse, onu işlemese bile yine de onun için bir İyilik yazın; işlerse on iyilik olarak yazın."[3]

"Kim Bakara suresinin sonundaki iki âyeti gece okursa, ona yeter."[4]

"Arş'ın altındaki hazinelerden bana Bakara sûresinin son kısmı verildi; bu, benden önce hiç bir peygambere verilmemiştir."[5]

İbn Kesir'in Müslim tarikiyle tesbit ettiği sahih hadiste ise şöyle buyurulmuştur:

"Mi'rac Gecesi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e üç şey verilmiştir: Beş vakit namaz, Bakara sûresinin son kısmı ve ümmetinden, sür'atle (küfür) tehlikesine düşüren şeylerden biriyle Allah'a ortak koşmayanları bağışlamak."

RİVAYETLER - YORUMLAR

1. El-Hasan, Mücahid ve Dahhak'e göre bu âyet Mi'rac olayıyla bağlantılıdır. Sahih kaynaklarda Mi'rac Gecesi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sel-

---

Nüzul'ünde ise, buna geniş yer verilmiştir.

1 Bagavi: Hâkim bin Câbir (radıyallahu anh)'den.

2 Taberâni: Sevbân (radıyallahu anh)'den. Sahihtir.
Not: Bunların hükmü değil de günahı kaldırılmıştır. Nitekim hata yollu adam öldürene diyet gerekmektedir. Zorlanarak zina etmek ya da adam öldürmek mübah sayılmamaktadır. (Münâvi: Feybülkadir).

3 Buhari-Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

4 Buhari - Müslim: Ahmed bin Hanbel.

5 İbn Murdeveyh: El-Eşcai hadisinden rivayet etmiştir.

lem) Efendimiz'e verilen üç şeyden biri de Bakara sûresinin son iki âyeti olduğu belirtilmiştir.

2. Kur'ân-ı Kerim'deki bütün âyetlerin Cibril (aleyhisselam) tarafından Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e getirilip ilka edildiği halde, ancak konumuzu oluşturan iki âyeti, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz arada vasıta bulunmaksızın telakki etmiştir.

3. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Mi'rac Gecesi varacağı makama ulaşınca Cibril'in işareti üzerine, Rabbine şu sözlerle saygısını sunmuştur: Ettehiyyâtü Lillahi Ve's-Salâvatü Vet-Tayyibatü.. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah (celle celaluhu) onun bu ta'zimatına karşılık: Es-Selâmu Aleyke Eyyuhennebiyyü Ve Rahmetullahi Ve Berekâtuhu buyurmuştu. Bu kez Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ümmetinin de bu feyiz ve inayetten payını ve nasibini almasını dileyerek: "Es-Selâmu Aleynâ Ve Alâ İbadil-Lahi's-Sâlihin diye duada bulunmuştu. Cebrail de gökteki meleklerle birlikte hepsi birden bu havaya girerek: Eşhedü Ellâ İlahe İllallah Ve Eşhedü Enne Muhammeden Abduhü Ve Resulühü sözüyle şehadette bulunmuşlar, Allah (celle celaluhu)'nun varlığını ve birliğini, son peygamber Hz. Muhammed'in Allah (celle celaluhu)'nun kulu ve Resulü olduğunu bir defa daha tasdik etmişlerdi.

Bunun üzerine Cenâb'ı Allah, Bakara sûresinin son iki âyetini kendinden bir rahmet, inayet ve iltifat olmak üzere kulu Muhammed'e ve O'nun ümmetine hediye etti:

"Peygamber (Muhammed), Rabbinden indirilene imân etti; Mü'minler de."

Evet bu âyeti onların şükrüne karşılık olarak sunmuştur.

4. "İmân etti," cümlesiyle çevirisini yaptığımız "Âmene" burada daha tasdik anlamınadır.

5. "İşittik ve itaat ettik." Yani kabul edip uyduk, demektir.

6. "Teklif" burada insana zor gelen, sıkıntı ve meşakkat veren emir ve sorumluluktur. "Vüs'" ise, güç ve imkân demektir.

Nitekim Kur'ân'da buna iki ayrı yerde dokunularak buyuruluyor ki:

"Allah size kolaylık ister, zorluk istemez."[1]

"(Allah) dinde size hiçbir zorluk meydana getirmedi."[2]

7. Güç getirilmeyecek teklif aklen caizse de İslâm şeriatında buna yer verilmemiştir. Şeriatta güç getirilmeyecek bir emir yoktur.[3]

İmânın Zaferi - Müslümanların Başarısı

İnsanları yine insan olma doğrultusunda eğiten, içlerini (kafa ve gönüllerini) nefs, şeytan, madde ve şehvet fırtınalarından koruyup Allah'a kul olmanın derin anlamını ve zevkini gönüllere -titiz ve duyarlı bir ressam gibi- elindeki kudret fırçasıyla işleyip nakşeden Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, uyguladığı ilâhi metotla İslâm davasında başarılı olmuş ve çeyrek asırda bir benzeri görülmemiş büyük bir inkılâp yapmış; iç rahatlığına, imân saadetine ve vicdan berraklığına erişen sağlam iradeli bir cemaat oluşturmuştur. Kur'ân bu başarıyı "Âmene'r rasûl." sözüyle övmekte ve İslâm'ın bu ölçü ve imân cevherini bütün sadeliğiyle içinde taşıyan mü'minlerle zafere ulaştığını, bundan böyle de aynı cevhere sâhip çıkanların zaferden zafere koşacağını müjdeliyor.

Çünkü Mi'rac başlıbaşına İslâm medeniyetinin yüceliğini ve onun gün geçtikçe yüceleceğini anlatmaktadır. Bu mübarek gecede konumuzu oluşturan iki âyetin, arada Cibril olmaksızın doğrudan doğruya Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sunulması, İslâm ve imânın mutlak zaferini içermektedir.

O halde ümmetin dağılıp fesada uğratıldığı yirminci asrın son yarısında bu cevheri bütün incelik ve sadeliğiyle içinde taşıyan bir nesle ve onları Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir benzeri olmayan metoduyla eğitip irşâd eden güçlü mürşitlere daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Konumuzun ana temasını meydana getiren âyetin, hergün yatsı namazından sonra birçok camilerde okunmasının sır ve hikmetlerinden biri de budur.

---

1 Bakara sûresi âyet: 185.

2 Hac sûresi âyet: 78.

3 Fazla bilgi için bak: Kurtubi ve İbn Cerir Tefsirlerine.

En Zor İş, Erdemli İnsan Yetiştirmektir

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَسِينَآ اَوْ اَخْطَأْنَا ۚ

"Rabbimiz! Unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma."

Eğitilmesi, yetiştirilmesi ve olgunlaştınlması en zor canlı varlık, insandır. Ondaki akıl, zekâ, irâde, hafıza ve yetenekleri, yine onun ruhuna gıda verir, vicdanını geliştirir, imân ve irfanını kuvvetlendirir anlamda kanalize etmek kolay bir iş değildir. Büyük himmetler, geniş masraflar, dinamik kafalar, yüksek irâdeler, sabırlı çalışmalar ister.

İşte insan maddesini bu açıdan ele alıp, onun madde ve mana yapılarını paralel biçimde eğiten en büyük müessese, İslâmiyettir.

Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki:

İnsan ne kadar olgunlaşırsa olgunlaşsın, ne kadar iç âlemini güzelleştirirse güzelleşirsin, Allah (celle celaluhu)'nun ona verdiği sayısız nimetler, açtığı rahmet ve mağfiret kapılarının genişliği ve yüceliği karşısında yine de kusurludur ve günahkârdır. Peygamberler müstesna.

Her şeyi bir tarafa bırakıp sadece akıl, düşünce, hafıza ve zekâ nimetlerini ele alalım; bunlarla ihsana sunulan has ilgiyi gözönüne getirelim: Hangi ibâdet, duâ ve iyi davranışımız bunlara karşılık şükür olabilir? Verilen nimet, kıymet ve ölçüsü takdir edilemeyecek kadar üstün, ortaya konulan şükür ise bir takım vesvese ve şüphelerle dolu.

İşte Kur'ân bu hakikati yansıtırken insana hep kusurlu bulunduğunu, her an Allah'ına muhtaç olduğunu hatırlatarak duanın en güzelini, kulluğun en anlamlayanını telkin yolu ile öğretiyor. Unutma ve yanılmanın insana has hallerden bulunduğuna dikkatleri çekiyor. Bunun için de Allah (celle celaluhu)'tan her dem af, rahmet ve bağışlanma istememizi hatırlatıyor.

Şüphesiz ki bu telkin ve hatırlatma, insan eğitmenin en verimli tezgâhıdır. Bu tezgâhı işler duruma getirmek ise, mü'minlerin görevidir. Bu görev farzdır. İnkârı nankörlük, terki büyük günahtır.

Barıştan Yana

كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ ۚ

"Hepsi de Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberleri-

ne inandılar ve: "Peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) ayırt etmeyiz," dediler."

Gerçi bütün hak dinlerde barışa yer verilmiş ve bir sonraki dinin bir öncekini tamamladığı açıklanmışsa da beşeri zaaf ve taassub zamanla bu hakikati anlaşılmaz hale getirmiş, ilâhi kitaplara kendi görüşlerini, zaaf ve temayüllerini sokarak onları aslından uzaklaştırmalardır. Kur'ân bu kayıt ve tahriften her zaman uzak tutulmuş ve indiği gibi korunmuştur.

Kur'ân'ın insanlığa sunduğu barışın nedeni açıktır:

a) İlâhi dinlerin hepsi aynı kaynaktan kaynaklanmış ve aynı esasta birleşmiştir. Bu açıdan ilâhi dinlerin hepsi bir bütünlük arz eder.

b) Dinlerin amaç ve hedefi birdir: İnsanlarla Allah (celle celaluhu) arasındaki engelleri kaldırmak, maddeyle mâna, dünya ile âhiret arasında denge sağlayıp insan unsurunu Allah (celle celaluhu)'nun dilediği biçim ve anlamda terbiye etmektir.

c) Âyet ve mu'cizeyle desteklenen, hak peygamber olduğu Allah (celle celaluhu) tarafından bildirilen bütün peygamberlere -derece bakımından farklı durumları olsa bile- inanmak, bu yönden aralarında fark gözetmeksizin hepsini Allah (celle celaluhu) elçileri olarak kabul etmek, dinlerin esas ve amacının gereğidir. Her peygamberi sevip saymak, dindarlığın icâbıdır. Reddetmek, inkâr etmek, küçümsemek ise, dinin esasından çıkmak, akideyi bozmak, anlamınadır. Diğer bir deyimle dinler arasındaki ortaklaşa bağı koparmaktır.

Yahudi ve Hristiyanlar böyle bir inkâra saptıkları ve dinler arasındaki bağı kopardıkları için insanlığa büyük zararlar vermiş, beşer kanının dökülmesine yol açmışlardır.

Dinler arasındaki ortaklaşa bağı biraz daha açıklayacak olursak, onları bir zincirin halkalarına benzetebiliriz, her halka bir öncekiyle bağlantı kurar ve tamamlanır. Ne var ki ilim, teknik ve sosyal alanda milletlerin ilerlemesi ve yeniden birçok buluşların ortaya konulması sürekli bir tekâmüle kapı açmıştır. Dinler de bu tekâmül doğrultusunda tekâmül ede ede son halkasına gelip dayanmıştır. Her gelen din, bir öncekini tamamlamış, onu doğrulamış ve beşerin gelişen sosyal kültürel ve teknik yapısına cevap verecek esas ve prensiplerle ortaya konulmuştur. Değişen sosyal yapıya

uyum soğlayamayan bir kanunu, uyum sağlayabilen yeni bir kanunla yürürlükten kaldırmak ne ise, dinler arasındaki durum da odur. O halde son çıkarılan kanunu kabul etmemek, ya da yürürlükten kaldırılan kanunun mevcudiyetini, vazıını inkâr etmek ne kadar gülünç ve mantıksızsa, dinler arasında da böyle bir yargıya varmak o ölçüde gülünç ve mantıksızdır.

Böylece Kur'ân, dini taassubu akıl ve mantık ölçüleri üstünde tutan Yahudi ve Hristiyanların, din adına dinin esas ve amacından ayrıldıklarına işaret ederek son din olan İslâm'ın, koparılan bu bağları, kesilen ilişkiyi yeniden kurmaya yöneldiğini ve Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine imân etme istikametinde ilâhi dinlerin barış içinde tevhid esasında birleşmelerini önermekte ve barıştan yana geniş bir kapı açık tutmaktadır.

Bakara Sûresi Biterken

Bakara sûresine, Allah (celle celaluhu) tarafından indirildiğinde hiçbir şüphe bulunmayan Kur'ân'ın, Allah (celle celaluhu)'dan korkup kötülüklerden sakınanlar için doğru yolun kendisi olduğu, doğru yola ileten ilâhi rehber bulunduğu anlatılarak başlanmış; Kur'ân'ın bu özelliği sûrenin her âyetiyle belgelenip isbat edildikten sonra, ilâhi dinleri, dinlerin en son ve en mükemmel halkası olan İslâmiyetle barışa, birleşmeye, tevhid potasında bütünleşmeye davet etmekle sona ermiş ve bu yolda mü'minlerin Allah (celle celaluhu) ile olan bağlarının hikmet ve anlamı, insanlıktan yana barış ve kardeşlik havası estirilerek sergilenmiştir.

Bu sûrenin tefsirini tamamlamayı bize kolaylaştırıp nasip eden Allah'a, çöldeki kumlar, denizlerdeki katreler, ağaçlardaki yapraklar sayısınca hamd-u senalar olsun.. Salât-u selâm da Efendimiz Muhammed Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve O'na dosdoğru uyanlara olsun.

o

3. SÛRE

ÂL-İ İMRAN SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
200	3480	13025

ÂL-İ İMRAN SURESİ

Kur'ân'ın üçüncü suresidir. Birçok ahkâm, kıssa, emir ve yasaklar taşıması nedeniyle Bakara'ya eşdeğerde tutularak ikisine birden "Zehrayeyn" (İki nur, iki parlak ışık) denildiği gibi Ğamametan (İki gönül ferahlatıcı gölgelik) de denilmiştir.

Sûreye, Musa Peygamber (aleyhisselam)'in babası İmrân'dan ve onun ailesinden sözedildiği için Âl-i İmrân adı verilmiştir.

SÛRELER ARASINDA BAĞLANTI

Bakara sûresinin sonunda imânın esasından söz edildi, İslâm'ın barış ve kardeşlik dini olduğuna dikkatler çekildi ve bütün peygamberlere inanmanın gereği açıklanarak Yahudi ve Hristiyanlarla olumlu yönde ilişki kurulmasına işaret edilirken, bütün hak dinlerin kaynağının aynı olduğu hatırlatıldı, bu nedenle tartışma, sürtüşme ve inkârın ağır bir suç, büyük bir vebal, aynı zamanda şiddetli bir azaba yol açıcı bulunduğuna dokunuldu, tevhid odağında birleşmenin tek selâmet yolu ve ilâhi emre ve rızaya uygun bulunduğu bir kez daha vurgulandı.

Âl-i İmrân Sûresine, dinler arasındaki ilişkinin nasıl kurulması gerektiğine, Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'ın indirilmesinin neden ve niçinine, Kitap Ehli bulunan Yahudi ve Hristiyanların dinde aşırı tutuculuk göstererek hakikatleri gizlediklerine dokunuluyor; Allah (celle celaluhu)'nun gizli açık her şeyi hakkıyla bildiğine dikkatler çekilerek O'nun yüce kudretinin örneksiz ve benzersiz sanatının en mükemmeli olan insanın ana rahminde genetik kanunlar doğrultusunda nasıl tasvir edildiği belirtilerek insan aklına hem yer veriliyor, hem onu harekete geçirmeyi planlıyor.

٣ سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾

1- Elif Lâm Mim.[1]

2- Allah (Bir'dir), O'ndan başka ilâh yoktur. O hep diridir, kudretiyle (varlık âlemini) tutup duran, gözetip koruyandır O..

3-4- Kendinden önceki (kitap)ları doğrulayan Kitab'ı hak ile sana indirdi. Bundan önce de insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncil'i indirmiştir. Doğruyu eğriden, hakkı bâtıldan ayıran (Kur'ân ya da Zebûr)ı da O indirdi. Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere herhalde şiddetli azâb vardır ve Allah çok güçlüdür, (zâlimlerden) öç almada intikam sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn İshâk ve diğer siyer sahiplerinin tesbit ve rivayetlerine göre: Necran Hristiyanlarından 60 kişilik bir topluluk Medine'ye gelip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le görüşmek ve İsâ Peygamber hakkında tartışmak istiyorlardı. Aralarında eşraf (ileri gelenler)den 14 adam bulunuyordu. Biri başkan, biri danişmend biri de dini lider olmak üzere üç önemli kimse tarafından bunlar idare ediliyordu. Rum (Bizans) kralı bunlara değer verir, din ve dünya hakkındaki geniş bilgilerinden dolayı onlara saygı beslerdi.

İşte bu topluluk bir gün ikindi namazı kılınırken Mescid-i Saadet'in

---

1 Bu âyetin açıklaması Bakara sûresinde yapılmıştır; oraya bakınız.

önüne gelmiş bulunuyorlardı. Üzerlerinde göz alıcı nefis giysiler vardı. Onların da ibâdet vakti girince Mescid'e girip namaz kılmak istediler; Ashab-ı Kiram buna pek taraftar olmadıklarını ihsas ettirmek istiyorlardı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, **"Dokunmayın, ibâdetlerini yerine getirsinler."** diye emretti. Doğuya yönelerek ibâdetlerini yaptılar ve Rasulullah'ın huzurunda yer aldılar. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onların iki önemli kişisine:

- **"İslâm'a girin selâmete kavuşun."** diyerek davette bulundu. Onlar:

- Biz sizden önce Müslüman olduk, yani Hakk'a teslimiyet gösterdik, diye cevap verdiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

- Doğru söylemiyorsunuz, aslında sizi İslâm'dan alıkoyan neden, Allah'a oğul isnat etmeniz, haç'a tapmanız ve domuz eti yemenizdir.

Sonra aralarında şu söyleşi geçti:

Onlar:

-Eğer İsâ Allah'ın oğlu değilse, babası kimdir, söyler misiniz?

Peygamber:

-Her çocuğun babasına -bazı yönleriyle- benzediğini bilmez misiniz?

Onlar:

-**Evet**, biliriz.

Peygamber:

-Rabbimizin hep diri olduğunu, ölümsüz bulunduğunu; İsa'nın da ölümlü bir insan olduğunu bilmez misiniz?

Onlar - Evet, biliriz.

Peygamber:

-Rabbimizin kudretiyle her şeyi tutup gözettiğini, koruyup ayakta tuttuğunu bilmez misiniz? Aynı zamanda her canlının rızkını verdiğini kabul etmez misiniz?

Onlar -Evet, bilir ve kabul ederiz.

Peygamber:

-Peki İsâ Peygamber bu saydıklarımdan birini yerine getirmeye kadir midir?

Onlar -Hayır.

Peygamber:

-Allah'ın yerde ve göklerde ne varsa her şeyi bildiğini, hiçbir şeyin ona gizli kapalı bulunmadığını bilmez misiniz?

Onlar -Evet biliriz.

Peygamber:

-İsa'nın ancak kendisine öğretilenden başkasını bilmediğini bilmez misiniz?

Onlar -Evet, biliriz.

Peygamber:

-Rabbimizin İsa'yı ana rahminde dilediği biçimde tasvir ettiğini ve Rabbimizin bir şey yiyip içmediğini bilmez misiniz?

Onlar - Evet, biliriz.

Peygamber:

-İsa'nın anasının her kadın gibi gebe olduğunu ve her doğum yapan kadın gibi doğum yaptığını ve İsa'nın her çocuk gibi beslendiğini, gıda verildiğini, sonra yiyip içip abdest bozduğunu bilmez misiniz?

Onlar -Evet, biliriz.

Peygamber:

-O halde İsâ sizin iddia ettiğiniz gibi nasıl ilâh olabilir?

Bunun üzerine heyetin ileri gelenleri cevap vermediler ve bu yüzden susup kaldılar. Allah (celle celaluhu) olaya ve konuya ışık tutar anlam ve ölçüde Âl-i İmrân sûresinin baş kısmından seksen küsur âyeti indirdi.

Sözü edilen olayı şu fazlalıkla nakledenler de vardır:

Onlar -Ya Muhammed! Siz İsa'nın Kelimetullah ve Allah (celle celaluhu)'tan bir Ruh olduğunu iddia etmiyor musunuz?

Peygamber:

- Evet, deyince, onlar: İşte bu bize yeter, dediler. Sonra da inat ve inkârlarında direnip durdular. Allah (celle celaluhu) onların bu bâtıl itikat (inanç)larını reddederek Âl-i İmrân sûresinin baş kısmından seksenin üstünde âyet indirdi.[1]

İlâhi Kudretin Üstünlüğü

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَىُّ الْقَيُّومُؕ

Kur'ân "O hep diridir, kudretiyle tutup duran, gözetip koruyandır O!" âyetini sergilerken, yaratılanla Yaratan arasındaki farkı, mesafeyi iki sıfatla, en doyurucu delil olarak ortaya koymaktadır. Yaratan hep diridir, O'nun için ölüm yoktur; her şeyi sonsuz kudretiyle tutup duran, gözetip koruyandır. O'nun için zayıflama, güçten düşme, bıkkınlık, gaflet ve unutkanlık yoktur. Bu saydıklarımızın aksi yaratılanlarda vardır.

Kur'ân böylece İsa'nın ne ilâh, ne de Allah (celle celaluhu)'ın oğlu olmayacağını reddi mümkün olmayan iki hüccet (kanıt) ile belgelemektedir.

Sonra Bakara sûresinin son kısmında özeti verilen konunun açıklanmasına geçiliyor; İslâm'ın açtığı barış ve kardeşlik, insanseverlik ve hakbilirlik kapışma dikkatler çekiliyor.

Bunun nedeni ise gayet açıktır:

a) Allah (celle celaluhu)'tan başkasını ilâh kabul edenlerin, insanları ilâhlaştıranların yanlış bir akide üzerinde bulundukları en doyurucu delil ve belgelerle belirtilirken Allah'a ait iki önemli sıfata yer verildi. Bununla insan aklını harekete geçirme, akıl ve mantığı imân doğrultusunda birleştirip aşırı tutuculuk ve duygusallıktan sıyrılma ortamı plânlandı.

b) Geniş halk kitleleri üzerinde etkili olan ve birçok ülkelerin Hristiyanlaşmasını sağlayan, bununla da yetinmeyip İslâm'a karşı savaş açan, misyonu oluşturan, bu yüzden Haçlı Seferleri düzenleyen Nasarâ'nın İsâ Peygambere "Allah'ın oğlu" demeleri kınanıyor ve O'na bu yoldan ilâhlık isnat etmeleriyle ilgili inançlarının asılsız, dayanaksız, delilsiz ve kanıtsız olduğu ortaya konuluyor.

c) Tevrat'ı da, İncil'i de, Kur'ân'ı da doğru yola iletici, hak yolu gös-

1 Geniş bilgi için bak: İbn H. Siyer'ine, Lübabu't-te'vil, Kurtubi ve İbn Cerir Tefsirlerine.

terici olarak indiren Allah'tır. O halde Allah'a ait bu kitaplarda esasla ilgili konularda hakikati zedeleyecek bir farklılık, bir terslik bulunması mümkün değildir. Aynı zamanda hiç kimsenin bu kitaplarda kendi keyfine ve arzusuna göre tasarrufta bulunması, fazlalık, ya da noksanlık yapması, değiştirmeye kalkışması caiz değildir ve hiç kimseye bu hak verilmemiştir. Mevcut dört İncil arasındaki tutarsızlık, tezat; Barnaba İncili'yle bunlar arasındaki belirgin fark; Tevrat'ta peygamberleri küçük düşürücü âyetler, âhiretle ilgili bütün kayıt ve belgelerin çıkarılması, ilâhi kitapta beşerin müdahalesini ispata yeterli değil midir?

Kur'ân'ın Üstünlüğü

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

"Kendinden önceki kitapları doğrulayan kitab'ı hak ile O sana indirdi."

Kur'ân'ın kendinden önceki semavi kitapları ve peygamberleri tasdik etmesi, Tevrat ve İncil'de insan eliyle meydana getirilen değişiklikleri, fazlalık ve noksanlıkları tashih etmesi, Yahudi ve Hristiyanları bir bakıma insafa çağırması, onun indiği gibi korunduğunu gösterir. Haham ve papazların Kur'ân'a ve Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dil uzatmaları, inkâra sapıp küçültür anlamda âyetleri değiştirmeleri, onların asıl Tevrat ve İncil'in doğrultusundan ayrıldıklarını, dini ve kitabı kendi arzularına göre yorumladıklarını isbatlar.

Aynı kaynaktan gelen kitapların birbirini doğrulaması kadar tabii ne olabilir? İşte Kur'ân'ın üstünlüğü bu konuda da kendini perde perde hissettirmekte ve insan aklına yön vermektedir.

Aynı yazarın aynı amaca yönelik hazırladığı üç kitap arasında tutarsızlık ve terslik varsa, biri diğerinin aksini ortaya koyuyorsa, yazarın normal olmadığına, akli dengesinin bozukluğuna bir kanıt sayılmaz mı? İşte Kur'ân bu tutarsızlığın Tevrat ve İncil'in asıl nüshalarında bulunmadığını, dinde aşırı tutucular tarafından meydana getirildiğini açıklamakta ve indirilen her kitabın kendi çağındaki insanları, toplum ve milletleri doğru yola iletme, hakikati gösterme kudretini taşıdığını belirtmektedir.

Kur'ân'ın hak ile indirilmesinin anlamı bu olmakla beraber aşağıdaki hususları da eklemekle onun mükemmelliğini ortaya koymuş oluruz:

a) Kur'ân doğruluk ölçüleri içinde inmiştir. O hep haktan yanadır,

hep hakkı savunur ve onu işler.

b) Kur'ân, ilâhi olduğunu her âyet ve suresiyle ortaya koyup belgeler, bir benzerinin yazılamayacağını ilân eder. Kur'ân Arapçasını çok iyi bilen binlerce edip ve şâirin, hekim ve filozofun bu yüksek kudret karşısında âciz kaldıkları bunun açık delili sayılmaz mı?

c) İçinde hiçbir şüphe bulunmayan, ilim adamlarının meydana getirdiği cumhurun akıl ve mantığına uygun olan Kur'ân, Allah (celle celaluhu)'nun sıfatlarını Allah'a yakışır anlamda, Peygamberlerin sıfatlarını yine onların makam ve mertebeleriyle bağdaşır ölçü ve mânada sergiler. Bu yönüyle de değişime uğrayan diğer kitaplardan ayrılır.

d) Her konu ve meselede mutlak adalet ölçülerini getirir, ilâhi adaletin şaşmayacağını, kanunlarının sapmadan hedefine doğru ilerlediğini ilân eder. Bununla varlık alemindeki illiyet (kozalite) kanununa sık sık dikkatleri çeker.[1]

İlahi Belgeleri Gizleyenler

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

"Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere herhalde şiddetli azâb vardır."

Tevrat hayli değişikliğe uğramasına ve âhiretle ilgili bütün kayıtların içinden çıkarılmasına; İncil, yüzlerce farklı nüshaları yazılıp aslından uzaklaştırılmasına rağmen halâ bunlarda ilâhi belgelerin bazı parça ve kalıntılarına raslamak mümkündür.

Aynı kaynaktan gelen ilâhi kitaplar son peygamberin ve dolayısıyla Kur'ân'ın geleceğini haber vermektedirler. Ne var ki dinde aşırı tutucu olan Yahudi ve Hristiyan din adamları açıktan bir inkâra sapmışlar ve sözü edilen belgeleri kendilerine göre yorumlarken ve Kur'ân'ı kendi dillerine terceme ederken İslâm'ı küçük düşürür şekil ve muhtevada değişiklikler yapmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır.

Şüphesiz ki bu tarz düşünce ve tutum din adına, ilim ve ahlâk adına, tek kelimeyle insanlık adına bir cinayettir.

---

1 Âyette "Hak ile" çevrisini yaptığımız "Bi'l-hakk'ı" kelimesinin geniş anlamı için Fethulkadir, Kurtubi, İbn Kesir ve Mefatihü'l-gayb tefsirlerine bakınız.

Tevrat'ta:

Gelecek olan kurtarıcı ve mürşitten söz edilirken deniliyor ki:

"İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisine razı olduğu seçme kulum (Muhammed Muhtar): Ruhumu O'nun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmeyecek ve onu sokakta işittirmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecek; hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamayacak ve cesareti kırılmıyacak ve adalar O'nun şeriatını bekleyecekler."

Gökleri yaratmış ve onları yaymış, yeri ve ondan çıkanları sermiş olan; yer üzerinde kavma soluk ve onda yürüyenlere ruh veren Rab Allah (celle celaluhu) şöyle diyor: Ben, Rab, seni doğrulukla çağırdım ve elini tutacağım ve seni koruyacağım ve kör gözleri (bilgisizliğin karanlığında kalanların kalb gözlerini) açasın, mahpusları, zindan ve karanlıkta oturanları hapishaneden çıkarasın diye seni kavme ahit, milletlere ışık olarak vereceğim. Ben Yehovayım, ismim odur; ve izzetimi bir başkasına ve hamdimi oyma putlara vermeyeceğim. İşte öncekiler vaki oldu (gelip geçti) ve yenileri ben bildiriyorum; onlar meydana çıkmadan önce size işittiriyorum.[1]

İncil'de:

İsa Peygamber diyor ki:

"Şimdi ise, beni gönderene gidiyorum ve sizden kimse: Nereye gidiyorsun? diye bana sormuyor. Fakat size bu şeyleri söylediğim için yüreğinizi keder doldurdu. Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü gitmezsem tesellici size gelmez; fakat gidersem, onu size gönderirim ve O geldiği zaman, günah için, salâh için ve hüküm için dünyayı ilzam (cevap veremez hale getirip alt) edecektir. Günah için, çünkü bana imân etmezler. Salâh için, çünkü Babama (Rabbıma) gidiyorum ve artık beni göremezsiniz. Ve hüküm için, çünkü bu dünyanın reisine hükmedilmiştir."

"Size söyleyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakikat ruhu gelince, size her hakikate yol gösterecek zira ken-

1 Tevrat Işaya: Bab 42, belge: 1-9.

diliğinden söylemeyecektir.[1] Fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir."

"O, beni ta'ziz (şerefli ve kutlu) edecektir; çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir. İsâ Peygamber bu sözleriyle, ilâhi kitapların ve peygamberlerin aynı kaynaktan kaynaklandığını haber vermektedir.[2] Babanın (Rabbin) her nesi varsa, benimdir; bunun için: Benimkinden alacak ve size bildirecektir, dedim."[3]

Evet, M.S. 325 tarihinde İznik'te toplanan yüce kurul tarafından yüzlerce İncil arasından seçilip kabul edilen dört İncil'den biri olan Yuhanna İncili'nde bu belgeler halen mevcuttur. Yapılan ciddi araştırmalarla, sözü edilen dört İncil'in yazarlarından hiçbiri İsâ Peygamberi görmemiştir. Asıl O'nu gören, meclisinde yer alan Bernaba'dır. Onun yazdığı bir İncil var ki, kilise ve papazların bozuk akidesine uymadığı ve Hazreti Muhammed'in geleceğini çok açık bir anlatımla açıkladığı için bu çok kıymetli İncil'i asırlarca gizlediler. Sonunda bazı ilim adamları tarafından ele geçirilerek Mısır'da 1907 yılında Arapçaya çevrilerek basıldı. Böylece öteden beri gizlenen bir nice hakikatler günışığına çıkmış oldu. Ama kilise yine eski inat ve inkârını sürdürür. Çünkü bu İncil'i kabul edecek olursa, Hristiyanlık biter ve başta kilise olmak üzere bütün Hristiyanların İslâmiyet'e girmesi gerekir. Bu da onların hiç işine gelmez.

Değerli İslâm Hukukçularından Prof. Muhammed Ebû Zehra bu İncil'den sözederken özetle diyor ki:

Barnaba İncil'i birçok kısımlarıyla diğer İncillerden ayrılır, ama çok önemli sayılan şu dört madde Kur'ân ile birleşerek ilâhi hakikati bütün açıklığıyla yansıtır:

1- Barnaba İncil'i İsâ Peygamberi Allah (celle celaluhu)'nun oğlu olarak itibar etmemiştir. Hazreti Meryem'e bir insan eli değmeden gebe kalacağını haber veren meleğin ona şu sözleri söylediği yazılıdır: "Adını Yasû, (İsâ) koyacağın peygamberi doğuracaksın. O; içkiyi, sarhoş eden maddeleri ve

---

1 Kur'ân'da Necm sûresi 3,4. âyetlerinde de: "O, (Muhammed), kendi hevesine uyarak söz söylemez. O, ancak kendisine vahyolunan bir vahiydir." buyrulmaktadır.

2 İsâ Peygamber bu sözleriyle, ilâhi kitapların ve peygamberlerin aynı kaynaktan kay-naklandığını haber vermektedir.

3 İncil - Yuhanna: 16/1-12.

murdar şeyleri yasaklayacaktır."

2- İbrahim Peygamber'in Allah (celle celaluhu) için adadığı evladının İshak değil, İsmail olduğunu açıklamaktadır.

3- Beklenen Mesih, Yasû' değil, Muhammed'dir. Nitekim Barnaba'da -Muhammed- Ahmed isimleri birkaç yerde geçmekte ve şu sözlerle konuyu yansıtmaktadır:

"O, Allah Rasulüdür. Âdem cennetten çıkarıldığında Cennetin kapısının üst kısmında şu satırları görmüştü ki bu tamamen nurdan yazılmıştı: "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Muhammed Allah (celle celaluhu)'nun Rasulüdür."

4- İsâ Peygamber'in asılmadığı bir gerçektir. Allah (celle celaluhu) İsa'nın suretini Yahuda adlı adamın üzerine ilka etmiştir."[1]

Diğer İncillere göre ilâhi âyetleri daha doğru yansıtan Barnaba İncil'inin Türkçeye çevrilmesinde her zaman için yarar görmekteyiz. Çünkü bu İncil'le, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geleceği açık bir ifadeyle bildirilmektedir. Yeni neslin bu hakikatleri bilmesi, İslâm'a olan bağlılıklarını kuvvetlendirir.

İşte konumuzu oluşturan âyette: "Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere herhalde şiddetli azâb vardır." cümlesi, belirttiğimiz hususu hatırlatmakta ve Kitap Ehline son uyarıyı yapmaktadır. "Allah çok güçlüdür, öç almada intikam sahibidir." cümlesi ise, sırası gelince bir gün ilâhi intikam kanununun tecelli edeceğine işaret etmektedir. 1096-1272 tarihleri arasında Müslümanlara karşı düzenlenen sekiz Haçlı seferi, kıyamete kadar hak yoldan sapan kilisenin Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e karşı "kan döken adam" diye dil uzatmasının ağır bir cezası olarak noktalandı. Bütün bir insanlık, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in değil, kilisenin din adına kan dökücü olduğuna şâhid oldu. Böylece uzanan dilleri kısaldı. Şüphesiz ki bu sonuç onları dünyada için için kemiren bir azâb olarak kaldı. Yapılan büyük vaatlere ve çekilen sıkıntılara rağmen Haçlı Seferleri amacına ulaşamadı. Hak üstün geldi. Hakkı temsil eden Kılıç Aslanlar, Selahaddin Eyyubiler İslâm'ın insanlık, hakseverlik, adalet, fazilet dini olduğunu söz ve davranışlarıyla ortaya koydular. Bu durum papazla-

1 Muhadaratün Fi'n-Nasraniyye: 64-66/Mısır: 1961-1381 - Prof. Muhammed Ebû Zehra

rın ve kilisenin otoritesinin sarsılmasına, İslâm âleminin derlenip toparlanmasına, tevhid akidesinde birleşmesine sebep oldu. Yapılan savaşlarda Hristiyanlarla Müslümanlar birbirlerini daha yakından tanıma imkânını buldular. Özellikle haçlılar Doğu'da cesur, kahraman, merhametli, konuksever Müslümanları gördükleri zaman daha önceki düşüncelerini tamamıyla değiştirdiler.

İkinci olarak, asırlardan beri gizledikleri Barnaba İncili'nin ele geçmesi ve Arapça'ya çevrilerek İslâm âlemine, Batılı müsteşriklere ulaşması, kiliseyi biraz daha sarstı. Bundan önce orta çağda kilisenin kurduğu Engizisyon Mahkemeleri'nin ortaya koyduğu kan ve cehalet tablosu, onlar için başka bir azâb kapısı açtı. Bütün bunlara rağmen kilise eski tutum ve inancında ısrar ve inat edip kaldı. Bu yüzden Allah (celle celaluhu)'nun âhirette onlara vereceği azâb çok daha şiddetli olacaktır.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle ilâhi kitapların aynı kaynaktan geldiği, fakat dinde aşırı tutucular, kilise ve din adamlarının birçok ilâhi belgelerden bir kısmını inkâr, bir kısmını da te'vil ederek sapıttıkları haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yerde ve göklerde hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmayacağı belirtiliyor ve sonra Yaradan'a has kudret dile getirilerek anarahminde insanların ilâhi meşiete dayalı kanunlarla nasıl tasvir edildiğine dikkatler çekilerek Yaradan ile yaradılanın asla bir olmayacağına işaret ediliyor; özellikle İsâ Peygamber'i ilâhlaştıranlar uyarılıyor. Mikroptan çok daha küçük olan gende soyun karakter ve özelliklerinin nasıl bir kudret kalemiyle planlandığını akıl sahiplerinin gözleri önüne sererek Allah'ın eşi, ortağı, oğlu ve yardımcısı olmadığı bir kez daha hatırlatılmış oluyor.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

5- Şüphesiz ki, yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6- Ana rahminde sizi dilediği (hikmet ve kanunla) şekillendiren O'dur. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; ancak O vardır. O çok güçlüdür, çok üstündür; yüce hikmet sahibidir.

Yaratanın Sonsuz Kudreti

Yaratan sonsuz kudretiyle yarattığı eşyayı dilediği kanuna bağlayıp bütün incelik ve detaylarıyla bilir. Yarattığı eşyanın önce en küçük modelini akıllara durgunluk verecek ölçü ve biçimde çizer: Kocaman bir ağacı küçücük bir çekirdeğe, güneş sistemini atom çekirdeğine, insanın soydan gelen bütün özelliklerini genlere nakşeder. Yaratılan ise ne bunları, ne de benzerlerini, bu incelik ve modelde ne çizebilir, ne de hazırlayabilir. Ancak aklını ve ilmini kullanırsa, ilâhi sanatın inceliğini, kudretinin yüceliğini, kanunlarının şaşmazlığını anlayabilir. Diğer bir deyimle aklıyla ve duyu organlarıyla tesbit edebildiği kadarını bilebilir; fiziko-kimya alanlarında Allah (celle celaluhu)'nun insanoğluna sergilediği olay ve kanunları tesbit edebilir. Bunun ötesine geçemez. Çünkü hem aklın, hem de duyunun uzanabildiği saha sınırlıdır. Allah (celle celaluhu)'nun ilmi ve kudreti ise sınırsızdır; varlık âlemini kuşatmıştır. Zaten hep diri olan ve kudretiyle her şeyi tutup duran, gözetip koruyan yaratanın her şeyi yeterince bilmesi gerekir. Aksi ise mümkün değildir. Bunun için konumuzu oluşturan âyette: "Şüphesiz ki, yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz," buyurulmuştur.

Böylece Yaratan ile yaratılan arasındaki fark ortaya konuluyor ve sonra bu hakikate erişebilmenin yolu akıldan yana açılarak Yaratan'ın yüceliğinden haber veriliyor:

"Ana rahminde sizi dilediği (hikmet ve kanunla) şekillendiren O'dur. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; ancak O vardır. O çok güçlüdür, çok üstündür; yüce hikmet sahibidir."

Genetik Olaylar - Spermanın Şekillenmesi (Biyolojik Olaylar)

Allah'ın, ana rahminde bizi dilediği ölçü ve biçimde, renk ve huyda tasvir etmesini açıklayan âyet, yaratılacak olan her insanın bağlı tutulduğu genetik olayla ilgili kalıtım ve degişime kapı açmakta, kısacası genetik kompozisyonu hatırlatmakta ve bu konudaki ilâhi kanunlara -ki Kur'ân buna sünnetullah der- dikkatleri çekmektedir. Âyetteki "keyfe" kelimesi daha çok bu sünneti yansıtmak içindir; aynı zamanda yaratılanın nicelik ve nasıllığını vurgulamaktadır.

Tasvir, biyolojide betim betimlemek anlamına geldiği kadar; geçmişlerine benzetmek, soycekimine göre biçimlendirmek anlamına da gelir.

Dilediği gibi, ya da dilediği nasıllık ve niceliksle her ân değişebilen, keyfe göre biçimlendiren dağınık ve düzensiz bir meşiyet değil, koyduğu kanunlar uyarınca kudret fırçasını hareket ettiren ve şaşmadan hedef ve amacına yönelen sünnetullah demektir.

Canlının canlıdan meydana geldiği ve meydana gelen her bireyin geçmişine, soyuna benzediği artık biyolojinin, gelişmesiyle de gerçeklik kazanmış; hilâfına olan varsayımları kökünden yıkmıştır.

Biyolojinin zaferi bize şu hakikatleri getirerek Kur'ân ile uyum sağlamıştır:

"Bütün canlılarda çoğalma sonucu meydana gelen yeni bireyler geçmişlerine ve kardeşlerine, diğer canlılara olduğundan daha fazla benzerler. Bir koyun yavrusu yine koyundur. Boynuzsuz bir koyundan boynuzlu bir koyun meydana gelebilir. (Çünkü gen onun bu özelliğini de taşımaktadır). Fakat bir koyunun fare veya at doğurduğu görülmemiştir. Bunun gibi domates tohumundan domates, yulaf tohumundan da yulaf çıkar. Süt ve balık ile büyütülen bir kedi yavrusu ile su ve at eti ile büyütülen bir kedi yavrusunun kediden başka birer hayvan olarak gelişmesi söz konusu olamaz.

Her canlının sahip olduğu ve daha ilerideki dönemlerde mâlik olacağı her çeşit karekter için kalıtım vardır."[1]

Kalıtım bize bu kapıyı açarken değişim şunu öğretmektedir: "Müşterek geçmişlere sahip bireylerin benzerlikleri mutlak değildir. Aslında dünya üzerinde iki canlının mutlak benzerliğinden söz edilemez. Bir çayırda yanyana büyüyen aynı türden iki bitkinin, aynı kümeste bakılan aynı ana ve babadan gelme tavukların tam manasıyla birbirine benzedikleri söylenemez.

İşte müşterek atalardan olma canlıların gösterdikleri farklılığa "değişim" (varyasyon) denir."[2]

Ana rahmindeki tasvirin mânası daha çok budur. Çünkü Allah (celle celaluhu) hem Aziz hem Hakim'dir. Aziz'dir, ilâhi kanunlarının incelik ve sağlamlığı, şaşmazlık ve amacına yönelik bulunması beşer gücünün ötesinde ve çok üstündedir. Hakim'dir, koyduğu her kanunu ve varlık âlemine

1 Genetik/Ankara Üniversitesi Basımevi: 1974 - S. 19-20

2 Genetik/Ankara Üniversitesi Basımevi: 1974 - S. 19-20

yerleştirdiği her sebep ve illeti yüksek bir gayeye yöneltendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda semavi kitapların aynı kaynaktan indirildiği, fakat dinlerinde aşırı tutucu olan Yahudi ve Hristiyan din adamlarının bu kitaplardaki âyet ve belgelerin çoğunu, ya da bir kısmını kendi anlayış ve çıkarlarına göre yorumladıklarına işaret edildi. Sonra Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmayacağı açıklanarak O'nun insanı yaratmasındaki yüksek hikmeti, değişmeyen kanunları, tasvirin nicelik ve nasıllığı üzerinde aklımızı kullanmamız hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Allah, indirdiği Kur'ân'ı böyle üzücü bir sonuca uğramaması hususunda bizleri uyarıyor; âyetlerin bir bölümünün muhkem (açık anlamlı, yorum götürmez, görüş ve şüphe kabul etmez ölçü ve anlamda), bir bölümünün ise müteşâbih (manası kapalı, çeşitli ve farklı anlamlara yorumlanması mümkün, farklı görüşlere elverişli) olduğunu açıklıyor. Ve birinci bölümün -ki o, kitabın anasıdır- dinin asıl hükümlerini, amelin şekil ve manasını yansıttığından olduğu gibi bilinip kabul edilmesinin gereğine işaret ediliyor. İkinci bölümün ise, birinci bölümün ışığı altında tefsir edilmesinin lüzumu belirtiliyor.

هُوَ الَّذِي أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ
مُتَشَابِهَاتٌ ۖ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ
وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ ۘ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا
بِهِ ۙ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ
إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ
جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

7- O ki, Kitabı sana indirdi; ondan bir kısmı muhkem (mânası açık, yorum götürmez, şüpheye yer vermez açıklıkta) âyetlerdir ki, bunlar, Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı ise müteşâbih (mânası kapalı, yorum isteyen) âyetlerdir. Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak, (kendi çı-

karına uygun) yorumda bulunmak için kitabın müteşâbih olanına uyarlar. Halbuki onun yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşenler ise, "Ona inandık, hepsi de Rabbimizin katından (indirilme)dir" derler. (Bu hakikatleri) ancak akıl sahipleri düşünebilir.

8- Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalplerimizi meylettirip saptırma. Kendi katından bize bir rahmet bağışla. Şüphesiz ki, Sen (evet) çokça bağışta bulunansın.

9- Rabbimiz! Şüphesiz ki (meydana gelmesinde) hiç şüphe olmayan (kıyamet) gününde insanları toplayan Sensin. Doğrusu Allah vadinden caymaz.

İLGİLİ HADISLER

Hazreti Âişe (radıyallahu anha) validemiz diyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetini okuduktan sonra şöyle buyurdu: "**Müteşâbih âyetler üzerinde tartışıp sürtüşenleri gördüğünüzde (bilin ki), Allah'ın kasdettiği kişiler onlardır; sakının onlardan!.**"[1]

İkinci bir rivayet:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu âyeti okuduktan sonra: **"Müteşâbih ayetlere uyup (kendine göre yorum) yapanları gördüğünüzde (bilin ki) Allah'ın sözünü ettiği kimseler onlardır. Onlardan sakının!."**[2]

Tirmizi bu hadisi naklettikten sonra "hasen-sahih" olduğunu belirtmiştir.

"Ümmetim ileride 73 fırkaya ayrılacaktır: Bir fırka müstesna diğerlerinin hepsi ateştedir."

Bunun üzerine soruldu:

- Ey Allah'ın Rasulü! Ateşte olmayan fırka kimlerdir?

- **Ben ve Ashabımın bulunduğumuz yol üzerinde olanlardır.**[3] İlim-

1 Ahmed bin Hanbel Müsnedi - İbn Kesir Tefsiri.

2 Buhari - Müslim - Ebû Davud - Tirmizi: Aişe (radıyallahu anha)'dan.

3 Hâkim Müstedrek'inde rivayet etmiştir. Sahihtir.

de derinleşenler:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

- Ya Rasulallah! İlimde derinleşenler kimlerdir? Cevap verdi:

- "Yemin ettiğinde onu iyilik ve hayır ölçüleri içinde uygulayan, dili doğru söyleyen, kalbi dosdoğru olan, karnını ve uçkurunu iffet perdesiyle koruyan kişiler ilimde kök salıp derinleşenlerdir."[1]

Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir topluluğun (müteşabih âyet üzerinde) tartışıp itiştiğini, farklı yorumlar getirdiğini gördüğünde şöyle buyurdu:

"Sizden önceki milletler bu nedenle helak olmuşlardır; onlar Allah'ın kitabındaki âyetlerin bir kısmını bir kısmına vurup kimini red, kimini kabul etmişlerdi. Halbuki Allah, bir kısmı diğer bir kısmını tasdik etsin diye kitabını indirmiştir. (Kitabın âyetleri arasında tezad ve uyumsuzluk yoktur.)

Sakın kitabın bir bölümünü diğer bölümüyle yalanlayıp reddetmeyin. Onlardan bildiğiniz kadarını söyleyip açıklayın, bilmediğinizi bilene bırakın."[2]

"Kur'ân yedi harf üzere inmiştir. Kur'ân'da inatlaşırcasına tartışmak küfürdür."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu cümleyi üç defa tekrarladıktan sonra devamla buyurdu ki:

"Kur'ân'dan bilip anladığınızla amel edin; bilmediğinizi asıl bilen Allah'a döndürün."[3]

Tarihi Bir Gerçeği Açıklamak

Kur'ân, tarihi bir gerçeğe parmak basarak semavi kitaplarda yazılı bulunan kelimeler, deyimler ve isimlerin indiği çağda kullanıldığı mânaları taşıdığını hatırlatmaktadır. Kelimeler böyle olduğu gibi cümleler de böyledir. Tevrat ve İncil'deki âyet ve kelimelerin taşıdığı mâna ve özellikler

1 İbn Ebi Hatim - İbn Kesir - İbn Cerir.

2 Ahmed bin Hanbel: Amir bin Şuayb'ın dedesinden.

3 Ebû Ya'lâ Müsned'inde: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den Sened-i sahihle rivayet etmiştir.

zaman dikkate alınmadığı için bir takım yanlış anlam ve hükümlerin ortaya çıkmasına neden olmuş, bu yüzden ilâhi beyânlar değişikliğe uğramış ve semavi kitaplar arasında derin bir uçurum meydana gelmiştir.

Buna bir örnek verecek olursak, Yuhanna İncili'ndeki "baba" ve "oğul" deyimlerini gösterebiliriz. İsrailoğulları'nda daha çok terbiyecilere ve öğretmenlere "baba", öğrencilere "oğul" tabiri kullanıldığını bilmekteyiz. Nitekim Muhadaratün Fi'n-Nasraniyye adlı eserde "oğul" deyiminin sadece sevgiyi, Allah (celle celaluhu)'nun İsa'ya olan muhabbetini sembolize etmektedir, diyerek buna açıklık getirmiştir. Barnaba İncili'ni araştıranlar "baba" ve "oğul" tabirlerinin belirtilen anlamda kullanıldığını gayet iyi anlarlar. Nitekim bugün hâlâ Hristiyan âleminde papazlara "peder" diye saygı dolu bir deyimle hitap edilmektedir. Özellikle İsâ Peygamber devrinde bu tabirlerin çok yaygın olduğu anlaşılıyor. Yuhanna İncili bu iki deyimi daha çok kullanmıştır. Üzerinde dikkatle durulduğunda sözü edilen manaların kasdedildiği rahatlıkla görülmektedir. Tevrat'ta "Rab-Yehova" isimleri yer alırken, İncil'de "Rab" yerine daha çok (Baba) kullanılmıştır. Kur'ân'da (Rab) sıfatı dokuz yüz küsür yerde kullanılmış, böylece her şeyi yaratıp yavaş yavaş terbiye ederek büyüten, kemale erdiren yüce yaratanın bu çok önemli sıfatına ve hayatımızın her dönemiyle ilgili bulunduğuna dikkatler çekilmiştir.

Bu açıdan konuyu ele aldığımızda, diyebiliriz ki: "Rab" ile "baba" arasında yakın bir mâna benzerliği mevcuttur. Baba hem merhamet ve şefkati, hem terbiye edip büyütme özelliğini kendinde taşır. Rab ise bundan daha geniş ve kapsamlı bir mâna içermektedir.

İşte zamanla Hristiyanlar "Rab" karşılığı kullanılan ve aslında İbranice İncil'de ne yazılı olduğu kesin olarak bilinmeyen "baba" tabirini, kendisine evlât nisbet edilir şekilde hakiki anlamında kullanmışlar ve bu yüzden üç ilâh fikrinin doğmasına neden olmuşlardır.

Bu görüşümüzü belgeleyecek olursak, Yuhanna İncili'nde geçen şu sözleri göstermemiz kâfidir: İsa Peygamber diyor ki:

"Yüreğiniz sıkılmasın; Allah'a imân edin, bana da edin. Babam (Rabbim)in evinde çok meskenler vardır."

Kur'ân'da da buna yakın anlamdaki şu âyet asıl maksadı yansıtmak-

tadır: "De ki: Allah'a ve Peygamberine itaat edin."[1]

"Ben gerçek asmayım ve Babam (Rabbim) bağcıdır. Bende meyve vermeyen her çubuğu koparır."[2]

Bu ve benzeri belgeleri incelediğimizde "Baba" deyiminin "Rab" anlamında kullanıldığını görürüz. Eğer İncil'in ilk yazılan İbranicesi bulunmuş olsaydı, bu yanlışlıklar olmaz, gerçek daha iyi tespit edilirdi. Çünkü günümüze kadar ele geçen İncil nüshalarının daha çok Yunanca yazılı olduğu görülmüştür. İtalyancadan Arapçaya çevrilen Barnaba İncili'nde de -belirttiğimiz gibi- "Baba" tabirinden neyin kasdedildiği rahatlıkla anlaşılmaktadır.

İşte konumuzu oluşturan âyet, bir bakıma bu hususlara dikkatimizi çekmektedir. O halde Kur'ân âyet ve kelimelerinin taşıdığı mânaları dosdoğru anlayabilmemiz için hem iniş sebeplerini, hem indiği devirde taşıdığı mânaları, hem de Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ile Ashab'ın ilgili tefsir ve açıklamalarını bilmemiz gerekmektedir.

Dikkat edilecek olunursa, biz tefsirimizi bu ölçüye göre düzenleyip yazmaya çalıştık.

YORUMLAR - RİVAYETLER

1. Muhkem: Yorumu bilinip anlaşılan, mânası açık olup bilinen âyetler.

Müteşabih: İlâhi bilgiye bağlı olup kullarından hiç kimsenin mânasını bilmediği âyetler.[3]

2. Muhkem: Fâtiha-i Şerifedir.[4]

3. Muhkem: İhlâs süresidir.[5]

Çünkü namaz ancak Fatiha ile yeterli olur. İhlâs'ta ise tevhidin en açık hükmü mevcuttur.

4. Muhkem: Kitab'ın aslıdır; fer'i meseleler bu asıllara götürülerek

1 Âl-i İmrân sûresi âyet: 32

2 Yuhanna İncili: 14/1 - 15/1

3 Bu, Rabi' ve Süfyan Sevri'ye göredir.

4 Bu, Ebû Osman'a göredir.

5 Bu, Muhammed bin Fazıl'a göredir.

hükme bağlanır.

Müteşabih: Asla irca edilen fer'i meselelerdir, veya muhkem âyetlerin ışığı altında yorumu yapılabilen âyetlerdir.

5. Muhkem: En'âm sûresinde Allah (celle celaluhu)'nun haram kıldığı üç nesneyle ilgili hükümlerle İsrâiloğulları hakkında hükmedilen ve İsrâ Sûresi 23. âyette yer alan hükümlerdir.[1]

6. Muhkem: Kur'ân'daki nâsih âyetlerle, O'nun haram saydığı ve farz kıldığı şeylerdir.

Müteşabih: Kur'ân'da mensûh sayılan âyetlerdir.[2]

7. Muhkem: Rabbin hücceti, kullarının ismeti ve bâtılın reddi ile ilgili âyetlerdir. Bunlarda tasarruf ve yorum yapılamaz.

Müteşabih: Yoruma müsait, tasarrufa elverişli âyetlerdir.[3] Bu yorum ve rivayetlerden çıkarılan sonuç şudur:

Sûrelerin başına konulan Huruf-u Mukattaa müstesna, diğer Kur'ân âyetleri şu iki grupta toplanmaktadır: Birincisi, muhkem âyetlerdir ki, bunlar Kur'ân'ın ana temeli, dinin esasıdır. Mânaları açıktır, şüpheye yer yoktur; yoruma muhtaç değildir. İslâmi temel bilgilerde yetişip ilimde derinleşenler bu tür âyetleri rahatlıkla anlar ve hüküm çıkarırlar. Aynı zamanda bunlar, ilim ve amelde uyulması gereken temel deliller, doğru yola ileten açık kanıtlardır. İkincisi, müteşabih âyetlerdir ki, bunlar hem yorum, hem açıklama ister. Ana temel olan âyetlerin ışığı altında tefsir edilir. Çünkü bu tür âyetlerin birçok mânalar taşıma ihtimali daha kuvvetlidir, hangi mânanın murad olduğu açıkça anlaşılmaz. Bu nedenle muhkem âyetlerin temel hükümleri ve külli kaideleri dikkate alınarak bunların yorumu yapılabilir. Bunu da ancak ilimde derinleşenler çözüp sonuca bağlayabilirler.

Örnek: Anayasayı daha çok gerekçesiyle daha iyi anlayabiliyorsak, çıkarılan kanunların isabetini de ancak anayasanın koymuş olduğu temel hükümlerle tesbit edebiliyoruz. Muhkemle müteşabih arasındaki bağlantı ve müteşabihten çıkarılan hükümlerle muhkem âyetler arasındaki mü-

1 Bu, İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göredir.

2 Bu, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a göredir.

3 Fazla bilgi için bak: Kurtubi - İbn Cerir - İbn Kesir ve Fethulkadir tefsirlerine

nasebet de böyledir. Aksi halde çok karışık ve yanlış yorumlar, hükümler ortaya çıkar ki bu, ilâhi muradın anlaşılmasını güçleştirir. Nitekim Tevrat'ın tefsiri mahiyetinde olan Talmut'ta birçok karışık ve yanlış hükümlerin yer aldığı ilim adamlarının malûmudur. Sebebi ise çok açıktır: Tevrat'ın asıl nüshasının kaybolması, mevcut üzerinde hahamların değişiklik yapması, hükümlerin birbirine karıştırılması bu sonucu doğurmuştur.

İşte âyeti âyetle, âyeti hadisle ve hadisi hadisle tefsir etmenin yararı ve lüzumu burada da kendini bir kez daha hissettirmektedir.[1] Çünkü Kur'ân yedi harf üzerine inmiştir. Yani Arap lügatinden yedi lügat üzerine inmiştir. Bu lügatlerin hepsi de ilim adamları tarafından tespit edilip tefsirlere Kur'ân'la ilgili ilim kitaplarına aktarılmıştır. Kur'ân âyetlerine serpiştirilen bu lügatler daha çok âyetlerin karşılaştırılmasıyla anlaşılabilir. Hadislerin ise rolü bu konuda oldukça önemli bir yer tutar.

Bu durumda Müteşabih âyetler üçe ayrılıyor:

1- İnsan aklının aksini iddia ettiği mânaya delâlet eden âyetler. "Er-Rahmân Alâ'l arşi's-tevâ" gibi.

2- Sadece Allah (celle celaluhu)'nun kendi ilmiyle bildiği ve kullarına bildirdiği fizik ötesiyle ilgili âyetler. Kabir, mahşer, hesap ve kıyametle ilgili âyetler bu cümledendir.

3- Allah (celle celaluhu) ile Peygamberi arasında şifre anlamını taşıyan, beşer tarafından esrar ve hikmeti bilinmeyen âyetler. Sûrelerin başına konulan Huruf-u Mukattaa bu niteliktedir.

Kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne çıkarmak ve kendi çıkarlarına göre yorumda bulunmak maksadıyla sözü edilen müteşabih âyetleri tefsir ederek mü'minlerin itikadını bozmaya ve Kur'ân'ı bilmeyen itikadsız kişilerin küfrünü artırmaya çalışırlar.

Örneğin:

a) Öldükten sonra dirilmek,

b) Cennet ve Cehennem,

c) Kabir ve mahşer konuları,

---

1 Bilgi için bak: Menahilü'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân / Muhammed Abdülazim Zerkani - Mısır:?

d) Ölümsüz bir hayatın başlaması,

e) Ölümsüz hayatta yaşlanma, hastalanma gibi arazların tamamen kalkacağı, yıpranma diye bir şey olmayacağı,

f) Cennet gıdalarının posasız olduğu, Cennet ehlinin metabolizmasındaki değişiklikler.

g) Cehennemde çok yüksek ısı derecesinde insanların kül haline gelmeyeceği,

h) Adem Peygamber'in topraktan, Havva anamızın ise Adem'den yaratıldığı,

i) İsâ Peygamber'in babasız dünyaya geldiği,

j) Üzeyir ya da Hizakıl adındaki büyük zatın yüz yıl uykuda kaldığı, Ashab-ı Kehf'in üç yüz şu kadar sene mağarada uyudukları gibi fiziki kanunlarla açıklanması mümkün olmayan, akli delillerle anlatılması zor ve imkânsız sayılan konular üzerinde dururlar. Böylece hem kendileri sapıtır, hem de başkalarını saptırırlar.

Halbuki aklı başında bir insanın fiziki olayları bildiği kadar metafiziği de az-çok bilmesi gerekir. Hem buna büyük bir ihtiyaç da var. Çünkü bizzat insanın kendi yapısı onu buna zorlamaktadır. Maddi yapımız fizikle, ruhi yapımız metafizikle ilgilidir.

Meseleyi bu açıdan ele alıp değerlendiren mü'minler yalnız müteşabih âyetlere takılıp kalmazlar, muhkem âyetlerin ışığın altında -Allah'ın yüce kudretini dikkate alarak- konuları anlamaya çalışırken hem akla ve fiziğe, hem de imana ve metafiziğe kapıyı açık tutarak ikisini paralel yürütürler.

Nitekim Kur'ân, konumuzu oluşturan âyetlerin sonunda insan aklına geniş yer vererek onu harekete geçirmeyi plânlayıp şöyle seslenmektedir: "(Bu hakikatleri) ancak akıl sahipleri düşünebilir."

İnsan Aklı ve Müteşabih Âyetler

Kur'ân'ın en son, en mükemmel ve aynı zamanda bütün insanlara ve gelecek bütün çağlara hitap etme kudretini taşıyan bir Kitap olduğunu belgeleyen özelliklerinden biri de şudur:

Eğer Kur'ân her konu ve meseleyi açık ve detaylı biçimde anlatıp ser-

gilemiş olsaydı, insan aklını çalıştırmaz, ilmin kapısını açmaz ve inananları hazıra konmaya iterdi. Bunun için Kur'ân, gerek hukuki meselelerde, gerek bilimsel konular ve anafikirlerde, gerekse aile ve sosyal yapılara yön vermede, ve milletlerin hayatıyla ilgili ilâhi kanunları aksettirmede insan aklına geniş yer ayırmış, bu nedenle az kelimeyle çok mâna ve hüküm ortaya koymuş, bazı hükümlerinde esneklik getirerek bilimsel çalışmalara kapı açmıştır. Diğer yandan insan aklına ışık tutarken daha çok ilmi temaları koymakla yetinerek kafaları kâinatın yaratılışında ince hesaplara, yüce hikmetlere çekerek hilkatin önemini yer yer belirtmiştir. "Güneş ve ay hesap iledir."[1] ayeti buna bir örnek teşkil eder.

Böylece Kur'ân akılla imânı, fizikle metafiziği iç içe işlerken her yönüyle beşer ufkunu genişletmeye çalışmıştır.

İşte müteşabih âyetlerin sır ve hikmetlerinden biri de budur. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Hak dinin bazı özellikleri açıklandıktan; tevhid akidesinin önemi belirtildikten; semavi kitapların bu amaca yönelik olarak aynı kaynaktan indiği açıklandıktan; Kur'ân'ın barıştan yana geniş bir kapı açtığından; ilimde derinleşen bilginlerden ve onlara olan ihtiyaçtan söz edildikten sonra, küfür ehlinin ilâhi kanunlara itaatsizlikte bulunup ruhi yönden yücelmeye, gelişmeye yönelmediklerine temas ediliyor; ayrıca hayatı idâme sünnetinden maksadın daha çok insani duygularla donanıp ruhi yönden olgun bir mü'min olmanın gereği üzerinde duruluyor. Sonunda imanın üstün geleceği, küfrün yenilgiye uğrayacağı haber veriliyor.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ
هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾

10- Şüphesiz ki o küfredenlerin (hakkı inkâr edip sapıklıkta kalan-

1 Rahman sûresi âyet: 5

ların) ne malları, ne de çocukları onları Allah yanında hiçbir şey ile müstağni kılıp (O'nun vereceği cezadan) kurtaramayacaktır. İşte onlar ateşin yakıtlarıdır.

11- (Evet, bunların gidişi ve tutumu) Fir'avn'ın aile ve yoldaşlarının ve onlardan öncekilerin tutumuna benzer ki âyetlerimizi yalanladılar da bu yüzden Allah onları günahlarıyla yakalayıp (cezalandırdı). Allah'ın cezası pek şiddetlidir.

İLGİLİ HADISLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz henüz Mekke'de iken bir gece kalkıp: **"Tebliğ ettim mi Allahım?! Tebliğ ettim mi?"** diyerek sesini (duyulacak kadar) yükseltti. O'nu işiten Ömer (radıyallahu anh) kalkıp: "Evet, tebliğ ettin." diyerek tasdikte bulundu. Sonra sabah olunca Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Rabbime andolsun ki, İslâmiyet elbette ortaya çıkıp üstün gelecektir; o kadar ki, küfür kendi vatanına döndürülecek ve yine andolsun ki, bazı erkekler İslâmiyet adına denize dalacaklardır."[1]

Ruhun Yücelmesi

Ruhun yücelmesi ve bedenle ruh arasında ilâhi sünnete göre uyum ve denge sağlanması...

Dünya hayatından maksat, bir bakıma ruhun gelişip yücelmesi, insani duygularımızın yine insanlıktan yana olumlu yönde Peygamberlerin arzu ettiği düzeye gelmesi ve böylece dünya ile âhiret arasında sağlam bir köprünün kurulmasını sağlamasıdır. Bu da ancak Allah'ı ve O'nun insan hayatını iki yönüyle devam ettirmeye matuf kanunlarını bilmek ve O yüce kudretin mükemmel eseri karşısında baş eğmekle gerçekleşir.

Hayatı tek yönüyle devam ettirmek için bedeni arızaları gidermenin yollarını ve çarelerini arayıp bulmakta insan başarılı olmuştur. Bu uğurda harcanan mesai ve meblâğ her türlü ölçünün üstündedir. Aynı şekilde nesli korumak ve servet sahibi olmak vadisinde de ciddi adımlar atılmış, bazı başarılar sağlanmıştır. Ama bütün bu gayretler tek yönlü olmuş, in-

1 İbn Ebi Hatim: Abdullah bin Abbas (radıyallahu anh)'dan. Hadiste denize dalmaktan maksad, İslâm'ın bir gün deniz öteleri ülkelere gireceğine ve müslümanların yapacakları deniz savaşlarına işarettir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

san ruhu ve vicdanı ihmal edilmiştir. Bu yüzden dünya milletleri teknik alanda çok önemli ve göz doldurucu mesafeler kat'etmişse de hiçbir millet kendi bünyesinde huzur havası estirememiş ve insanları arzulanan ölçüde terbiye edememiştir. Çünkü hayatı idâme kanunu tek yönlü ele alınmış ve böylece ruhla beden, maddeyle mâna, dünya ile âhiret, imân ile ilim ve akıl arasında denge kurulamamıştır. Diyebiliriz ki insanların bu hususta harcadığı mesai pek azdır. Eğer peygamberler ve semavi kitaplar gönderilmeseydi, insan hayatının bu en önemli yönü silik ve belirsiz kalırdı.

İşte tarih boyunca peygamberlerin ilâhi kanunlara çağrısına kulak vermeyen, gönül kapısını açmayan birçok kabile ve milletler kısa bir süre için mal ve evlât sahibi olmuşlar, kendilerine göre mutlu bir hayat düzeyi belki meydana getirebilmişler; maddi hayatlarını korumada ciddi adımlar atmışlar, fakat asıl ciddi adım atılması gereken ruhun yücelmesine yönelmedikleri, belirtilen hususlarda denge sağlayamadıkları için ilâhi kanunlara karşı gelmek suretiyle kendilerine ve sonraki kuşaklara en kötü sonucu hazırlamışlardır. Zira ilâhi kanunlar ve insan hayatını dengeli idame ettirme sünnetleri ne değişir, ne de şaşar: Kendisine uyanları mutlu eder, uymayanları cezalandırır. Tıpkı ateşin yakması, zehirin öldürmesi gibi.

Kur'ân-ı Kerim konumuzu oluşturan âyetle bu hususa dokunarak inkâr içinde ruhlarını silik hale getirerek mal ve evladıyla böbürlenip duran, Allah'a karşı tuğyan eden kâfirlerin akıbetini çok derin ve o oranda anlamlı bir cümleyle dile getirmektedir. Verdiği sonuç ise, inkarcıların hayat anlayışıyla uyum halindedir; çünkü inkarcılara göre hayat bir tesadüftür; dünyaya gözlerini açan herkes belli ölçüler içinde yer, içer, uyur, büyür ve ölür. Hayatın başka bir gaye ve anlamı yoktur. Bu, acemi şoförün idaresindeki arabaya benzer; neticesi felâkettir. Kur'ân işte bu sonucu haber vererek diyor ki: Böylelerini Allah (celle celaluhu)'nun kanunlarının vereceği cezadan ne malları, ne çocukları kurtarabilir. "İşte onlar ateşin yakıtlarıdır."

Ünlü İlim Adamı Alexis Carrel diyor ki:

"İnsanların bir bölümü yalnız (maddi) hayatlarını korumaya çalışırlar; bunlar beşeriyetin posasıdır."[1]

Dinin Sunduğu Şerbette Şifâ Vardır:

1 İnsanlar Uyanın: 82.

İslâm dininin sunduğu şerbette üç yönlü hayat kanununa uyma şifası vardır:

1. Hayatı korumak.

2. Nesli korumak ve hayatı idâme ettirmek.

3. Ruhu koruyup yücelmesini sağlamak ve bu üçü arasındaki denge ve bağı, peygamber çağrısına uyarak gerçekleştirmek.

Şüphesiz ki bu şuura erişene Allah (celle celaluhu) cömert bir elle saadet sunar. Erişmeyen ise kendini sonu karanlık bir meçhule iter.

Küfür ve Manevi Atalet

وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ

"İşte onlar ateşin yakıtlarıdır."

Kur'ân, konumuzu oluşturan ikinci âyetle bunun örneklerini sergiliyor. Fir'avn hanedanının ve ondan önceki inkarcıların kendilerini nasıl manevi bir atalete ittiklerini hatırlatırken bu ataletin doğurduğu elim sonucu haber veriyor.

Onlardaki maneviyat yokluğu, ruhun yücelme kanununa ters düşen mânevi ataletleri; peygamber çağrısına mutlak, itaatsizlik; düşünce hürriyetini, nefsi iştihalarını sınırsız kullanmaları, inananlara fikir ve imân hürriyeti tanımamaları; tehlikeli alanla tehlikesiz alan arasındaki sınırı belirsiz bırakmaları hem kendilerinin, hem milletlerinin yok olmasına neden olmuştur.

Bu sebeple Kur'ân bize hayatın gayesini, yasak olan alanla olmayan alan arasındaki sınırı belirliyor. Peygamber bu sınırı aşmamak bilgi ve inancını kazandırıyor. Daha doğrusu bu düzeyde ezelden ebede uzanan ilâhi kanunların şaşmazlığını öğretiyor. Buna karşı gelenlerin kendi iradeleriyle kendilerini cezalandırdıklarını haber veriyor. İş bu kadarla kalmayıp gelecek olan kuşakların atalarının bu itaatsizliğine kurban gideceği hususunda gereken uyarıyı da yapıyor.

"Allah'ın cezası pek şiddetlidir."

Niçin Fir'avn Hanedanı Örnek Veriliyor?

İnkarcılardan ve vardıkları elim sonuçtan söz edilirken buna misal

olarak Fir'avn hanedanı gösteriliyor; niçin?

Bunun cevabı açıktır:

a) Bu konuda elde edilen birçok yazılı belgelerin yaygınlaştırılması, yani müze ve benzeri yerlerde halka teşhir edilmesi,

b) Fir'avnların yaptırdıkları piramitlerin bütün görkemliğiyle ayakta durması, piramitler içine muğlak yollarla girilebilen gizli kabirlerde gömülü bulunan kralların tesbit edilmesi,

c) Mumyalanmış cesetlerinin korunması,

d) Tevrat'ın Çıkış Bölümü'nde Fir'avn'a geniş yer verilmesi bu cümledendir.

İmanın Karşısında Küfrün Yenilgiye Uğraması Mukadderdir

Bedir Savaşı'nda Mekke müşrikleri yenilgiye uğramıştı; imân ve irfan ordusu karşısında umduğu sonucu elde edememenin üzüntüsü içinde kıvranıp duruyor, yeni bir savaşın stratejisini çizmeye çalışıyorlardı. Aynı zamanda büyük bir kumandan olan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, bir yandan Medine içindeki Yahudilerin tutumunu ve ne düşündüklerini kontrol ediyor, bir yandan da Mekkeliler'in kimlerle temas kurduklarını veya kuracaklarını günü gününe öğrenmeye çalışıyordu. Bu ne demekti? Cihan Peygamberi neden bu kadar hazırlanmaya ve önlem almaya gerek duyuyordu? Çünkü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) herkesten çok Allah'ı ve O'nun Sünnetini bilirdi. Beşer gücünün yettiğini beşere bırakmak, onun gücünün yetmediğini Allah'a bırakmak, tevekkülün gerçek anlamıdır. Bu anlam bir kanundur ki değişmez. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz beşere düşen görevin sınırını belirlerken, ona doğru adım adım ilerliyor ve tam sınıra varınca da Allah (celle celaluhu)'nun yardımını bekliyor, O'nun yüce kudretine dayanıyordu. İşte Allah'a yönelmenin kusursuz ölçü ve anlamı!

Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) aldığı vahiy üzerine küfrün mutlaka yenilgiye uğrayacağını, geldiği diyara geri döndürüleceğini biliyordu. Ama bu, alacağı önlemlerle bağlantılı bulunuyordu.

Kur'ân yukarıdaki âyetle mü'minlerin sabır, azim ve gayretini artırarak "Şüphesiz ki küfredenlerin ne malları, ne de çocukları onları Allah

yanında hiçbir şey ile müstağni kılıp (O'nun vereceği cezadan) kurtaramayacaktır." âyetiyle inanmışlar namına mutlu sonucu müjdeliyordu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, küfredenlerin ne malları, ne evlâdı onları Allah (celle celaluhu) katında hiçbir şeyden doygun kılıp kurtaramayacaktır, denilerek, küfür ve tuğyanın hayat kanunlarına ters düştüğü hatırlatıldı ve bu kanunlara uymayanlara Allah (celle celaluhu)'nun saadet sunan kudret elinin uzanmayacağına işaret edilerek geçmiş milletlerden örnekler verildi. Aşağıdaki âyetlerle inkarcıların ve bilhassa insanları için için sömüren ve maddeyi esas kabul edip insanlığın baş belâsı kesilen Yahudilerin zaman zaman yenilgiye uğrayacağı açıklanıyor. Mü'minlerin ilâhi sünnete uyarak birlik ve beraberlik içinde beşer için konulan sınıra kadar kendilerini getirirlerse, herhalde üstün gelecekleri haber verilirken Bedir Savaşı'nın buna güzel bir örnek teşkil ettiği bildiriliyor.

قُلْ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾
قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ
يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ۚ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَن يَشَاءُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً
لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

12- O küfredenlere de ki: Yenilgiye uğrayacaksınız ve toplanıp Cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü yataktır!.

13- (Bedir Savaşı'nda) karşılaşan iki topluluk hakkında sizin için herhalde açık belge ve bir ibret (tablosu) vardır: Biri Allah yolunda savaşıyor, diğeri küfür içinde bulunuyordu. Allah yolunda savaşanları kendilerine oranla gözleriyle iki kat görüyorlardı (Veya Allah yolunda savaşanlar karşı tarafı kendilerine nisbetle iki misli görüyorlardı). Allah dilediğini yardımıyla destekler; şüphesiz ki, bunda görebilenler için ibret ve öğüt vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Bedir Savaşı'nda Mekke müşriklerini yenilgiye uğratan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, İslâm mücahitleriyle birlikte Medine'ye

döndüklerinde Yahudileri toplayarak onlara şöyle seslenip uyarıda bulunmuştu:

"Ey Yahudi topluluğu! Bedir günü Kureyş'in başına gelen felâketin bir benzerinin başınıza geleceğini düşünerek Allah'tan korkun. Biliniz ki, ben insanlara gönderilen peygamberim; bunu siz kendi kitabınızda ve Allah'ın bu konuda size indirdiği sözlerde bulmakta ve görmektesiniz."

Bunun üzerine şımarık Yahudiler dediler ki:

"Bilgisiz ve savaş tekniğini bilmeyen bir topluluğu öldürüp kahretmen seni aldatmasın; onlar aleyhine fırsatı isabetle kullandın. Vallahi bizimle savaşacak olursan, bizim nasıl insanlar olduğumuzu anlarsın!"

İşte bu nedenle yukarıdaki âyet indi.[1] Diğer bir rivayette ise:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Bedir Savaşı'nda putperestleri yenilgiye uğrattığında Medine Yahudileri: "Vallahi bu, Musa'nın geleceğini haber verip müjdelediği peygamberdir; O'na uymamız gerekir." dedilerse de aralarından bir kısmı: "O'na hemen uymayın, bu konuda aceleye gerek yok, ikinci bir olay (savaş ve karşılaşma) daha meydana gelsin de görelim sonuç ne olur?" diye öneride bulundular.

Uhud Savaşı'nda mü'minler bozguna uğrayınca Yahudiler, Peygambere uyma fikrini değiştirdiler. Aynı zamanda onlarla Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) arasında belirli bir süreye bağlı anlaşma da bulunuyordu. Onlar buna rağmen anlaşmayı bozdular ve Kâb bin Eşref 60 süvari ile Mekke'ye giderek, Müslümanlara karşı yeni bir savaşa ortam hazırlamaya çalıştı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[2]

TARİHİ YÖNÜ

Hicretin ikinci yılı Ramazanında Medine'ye 80 mil mesafedeki Bedir Köyü yakınında Müslümanlarla Mekke müşrikleri savaş için karşılaştılar. Siyer sahiplerinin çoğunun tesbitine göre, Müslüman ordusu 313 kişi idi. Bunların 77'ini Muhacir, 236'sını Ensar oluşturuyordu. Muhacirlerin bay-

---

1 Kurtubi: Muhammed bin İshak'dan nakletmiştir. Bu, İkrime. Said bin Cübeyr ve İbn Abbas'ın görüşüdür.

2 Esbab-ı Nüzul / Nisabûri - Lübabu't-Te'vil Tefsiri.

rağını Ebû Tâlib oğlu Ali (radıyallahu anh), Ensar'ın bayrağını Sa'd bin Ubade (radıyallahu anh) taşıyordu. Bu orduda sadece 80-90 develi ve iki de atlı yer alıyordu. Teçhizat bakımından çok zayıf bir durumda olan Müslüman ordusunda 9 kalkan, 8 kılıç bulunuyordu.

Müşriklerin tamamı 950 ilâ 1000 arasında idi. Başlarında Ukbe bin Rebiâ bulunuyor, aralarında Ebû Süfyan ve Ebû Cehil gibi Mekke'nin bir numaralı adamları yer alıyordu. Savaş güçleri ise sayı bakımından üç kat olmakla beraber teçhizat bakımından da çok üstündü: 100 at, 700 deve ve sayısı belirsiz kılıç ve kalkan, zırh ve ok bulunuyordu.

Dengesizlik maddi yönden çok farklıydı. Ama cesaret, kahramanlık ve Allah (celle celaluhu) ile Rasulü yolunda ölme fedakârlığı yönünden ise İslâm ordusu elbetteki çok üstündü.

Diyebiliriz ki Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu savaş için bütün imkânları kullanmış ve gereken her türlü önlemi almakta kusur etmemişti. İnkarcılar tuğyan halinde Medine'ye doğru savaş niyetiyle hareket etmiş ve bu kaçınılmaz duruma gelinmişti. Ancak yapılacak tek şey vardı: Allah'a güvenip müşriklerin tuğyanını durdurmak, Allah (celle celaluhu) düşmanlarını kahretmek için Allah (celle celaluhu)'dan yardım dilemek... Aynı zamanda onlara bir ders vermek gerekiyordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de öyle yaptı: Beşer için çizilen sınıra kadar geldiğini biliyordu, artık Allah (celle celaluhu)'nun yardımını dilemenin zamanı ve vakt-i kabulü gelmişti.

"Nice az topluluk, çok topluluğa Allah'ın izniyle üstün gelmiştir."[1] mealindeki âyetin delâlet ettiği hakikat bu savaşta bir kez daha tecelli etti. Çünkü Allah (celle celaluhu) dilediğini (sünnetullah gereği) kendi yardımıyla destekler.

Allah'ın Yardım ve Desteği

İbn Cerir Taberi'nin tesbitine göre, iki ordu arasındaki dengesizliğin müşriklere verdiği cesareti kırmak, mü'minlerin imân ve irâdesini, azim ve sebatını artırmak üzere Allah (celle celaluhu) 1000 kadar üniformalı melek göndermiş ve böylece müşrikler imân ordusuna bakınca, onları kendilerine oranla iki misli fazla görmüşlerdi. Tevbe sûresinde belirtildiği şekil ve

1 Bakara Sûresi: 249

manada bir ordu ile Rasulünü destekleyen Allah, böylece ebedle ezel arasında şaşmadan hedefine uzanıp giden kanununa uyan mü'minlere destek ve rahmet dolu kudret elini uzatmış bulunuyordu.

Meleklerin gönderilmesi -ki bu Kur'ân'ın iki ayrı yerinde açık bir anlatımla belirtilmiştir- sadece mü'minlerin imânını artırmak, düşmanın cesaretini kırıp gözünü korkutmaya matuftur. Yoksa melekler, silahlı bir vuruşmaya me'mur değillerdir. Şehzade Süleyman Şah'ın bir avuç askeri 30.000 kişilik Avrupa ordusuyla savaşırken aynı desteğe mazhar olmuşlardı. İstiklâl mücadelemiz de bu desteğin ruhani havası içinde gerçekleşmiştir.

Bunun nedeni açıktır

Allah'a inananlar, inkarcılara karşı koymaya hazırlanırken maddi ve manevi bütün önlemleri alır, bütün sebeplere başvurur, beşer gücünün yettiği kerteye kadar gelir, fakat her şeye rağmen düşmanın gücüne denk bir güç ortaya koyamazsa, o zaman Allah (celle celaluhu)'nun yardımı ve desteği imdada yetişir. Tabii bu yardım sadece dengesizlik haline has değildir. Allah (celle celaluhu) dilediği zaman inayet ve nusret kapısını açar. Ama dengesizlik halinde -gereken bütün önlemler de alınmışsa- ilâhi yardımın tecellisi, yine O'nun sünneti gereğidir.

İşte Bedir Savaşı'nda meydana gelen destekte, mü'minler için açık belgeler, müşrikler için ibret alınacak çok şeyler vardı.

Yahudilerin Yenilgiden Yenilgiye Uğraması

Âyet, iniş nedeniyle Medine Yahudileriyle ilgiliyse de taşıdığı hüküm ve mâna itibariyle bütün Yahudileri kapsamaktadır. Bununla, Yahudilerin kıyamete kadar inkâr ve inatlarında ısrar edeceğine, bu yüzden yenilgiden yenilgiye uğrayacaklarına, geçici başarıların sonuç vermeyeceğine işaret vardır.

Çünkü "Yenilgiye uğrayacaksınız ve toplanıp Cehennem'e sürüleceksiniz." cümlesi kıyamete kadar onlarla ilgili kader çizgisini, yenilgi tablosu üzerinde yansıtmaktadır.

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Geçen âyetlerle hayatı basit ölçülerle değerlendiren; ruhun yücelmesine kapı açmayan; insanın dünyaya geliş gayesini anlayamayan, bu yüz-

den hayat kanunlarına karşı gelip Yaratan'a karşı itaatsizlik içinde bulunan inkarcıların tutum ve durumu açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle inkârcıların aldanmasına neden olan hususlar belirtiliyor; mü'minlerin dikkati çekilerek asıl hayırlı ve devamlı olan nimetlerden söz ediliyor; Allah (celle celaluhu) ile inanan kulları arasındaki bağın, basit nimetlerle zayıflamaması için ilâhi va'din mutluluk sunan sonucu hatırlatılıyor.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ
الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ
اتَّقَوْا عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ
مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

14- İnsanlara; kadınlardan, oğullardan, kantar kantar altın ve gümüşten, salma atlar ve develer ile ekinlerden gönül çekici, şehvete seslenici bazı şeyler süslenmiştir. Bunlar dünya hayatının yararlanılacak geçici şeyleridir. Asıl varılacak güzel yer, Allah katındadır.

15- De ki: Size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? (Allah'a karşı gelmekten sakınıp fenalıklara dalmaktan) korkanlar için Rableri yanında, içinde devamlı kalacakları altlarından ırmaklar akan Cennetler, tertemiz eşler ve Allah'tan da bir hoşnutluk (rıza makamı) vardır. Allah kullarını görüp bilendir.

İLGİLİ HADISLER

"Benden sonra erkeklere, kadınlardan daha şiddetli bir fitne bırakılmamıştır. (Yani benden sonra erkeklerin karşılaşacağı en korkunç fitne kadınlar olacaktır.)"[1]

Açıklama:

Kadını şehvet ve ticaret vasıtası haline getirip müşteri çekmek için

1 Sahih-i Buhari-Müslim

onu süsleyip tezgahta çalıştırmak, manken yapıp vitrinlere yerleştirmek, bürolarda hiçbir ölçü ve düzenlemeye gerek görmeden erkeklerle diz dize, göz göze getirmek suretiyle onun annelik vasfı, kadınlık vakarı öldürüldüğü, kısacası bir şehvet oyuncağı haline sokulup eti teşhir edildiği gün, erkekler için cidden ondan daha şiddetli bir fitne olmayacaktır.

Kadın kendine has hayat kanunlarına bağlı kalarak anne olmanın yüksek anlamı ve şuuru içinde kendini kötü erkeklerin şehvet nazarından korursa, onun için Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şu öğüdünü hatırlatırız:

"Dünya baştan sonuna kadar yararlanılacak bir geçimdir, ama onun en hayırlı geçimliği sâliha kadındır. Kocası baktığında onu neşelendirir, emredince itaat eder; ayrılıp bir tarafa gidince onun namus ve şerefini hem kendi nefsinde, hem onun malında korur."[1]

"Cennet hoşa gitmeyen şeylerle, Cehennem iç çekici, gönül okşayıcı şeylerle örtülmüştür." (Zarfa değil, mazrufa bakmak gerek)[2]

"Cennet ehli cennete girdiğinde Allah onlara:

- Başka bir şey arzu ediyorsanız, artırayım? diye soracak. Onlar da:

- Ya Rab! Bu içinde bulunduğumuzdan daha üstün ne olabilir ki? diye sorarlar. Allah:

- Benim rızam (hoşnutluğum). Bundan böyle ebediyen size gâzab etmeyeceğim (sizden hep razı olacağım), buyuracak."[3]

İnsanın Önce Dünyaya Ayak Basmasındaki Hikmet

وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ

"Asıl varılacak güzel yer, Allah katındadır."

Genellikle her nimet bir ya da birçok külfet karşılığında elde edilir. Külfetsiz nimet insan nazarında değer ölçüsünü kaybeder. Sıkıntılı, uğraştırıcı ve ter döktürücü bir takım aşamalardan geçmeden yüksek anlamdaki nimetlere kavuşup dünyayı tozpembe gören bir insana, içinde bulunduğu

---

1 Müslim-Ahmed bin Hanbel-Nesâi: İbn Amir (radıyallahu anh)'dan

2 Sahih-i Müslim: Enes (radıyallahu anh)'den.

3 Sahih-i Müslim.

ve fakat milyonlarca insanın erişemediği bu nimetin değerini anlatmak çok zordur. Onun gibi, Âdem babamız yaratıldığında dünyaya ayak basmadan Cennete yerleştirildi; o çok yüksek anlamdaki ilâhi nimetler O'nun yalnızlığına cevap veremedi. Bu kez Havva anamız yaratıldı; Âdem (aleyhissellam) onunla gönlünü eğlendirdi ve fakat içinde bulunduğu elemsiz, kedersiz, külfetsiz ve sıkıntısız mutlak saadet yurdunun değerini bir türlü kavrayamadı. Çünkü daha önce sıkıntısını ve zevkini için için çekip tattığı bir hayat süzgecinden geçmemişti. Bu yüzden ilâhi uyarıyı dikkate almama ölçüsüzlüğü içinde memnu meyve ağacından yedi. Aslında bu bir denemeydi. Böylece Allah (celle celaluhu) O'na ve zürriyetine yüksek nimetin değerini anlatmak ve herkese çalışması, aklını ve yeteneğini kullanması oranında her iki hayatın kapısını açmak için -değişmeyen kanunları doğrultusunda -Âdem ile Havva'nın ve onlardan meydana gelecek zürriyetlerinin yollarını dünya uğrağına çevirdi. Kelimeden de anlaşıldığı gibi, dünya aşağı âlem demektir. Bu aşağılık, yüce âleme, saadet yurdu cennete nisbetledir. Böylece Allah, ikinci hayata nisbetle ve birinci hayatın geçiciliğine oranla basit nimetlerle onları yüzyüze getirdi. Bununla beraber külfet ve meşakkatini hayli ağır tuttu. Âdemoğlunun içine bu basit nimetlere karşı aşırı bir hırs ve istek yerleştirdi. Bu, hem hayatın devamı, hem de ileride yüksek nimetin değerini anlamak için gerekliydi. Nefsi hırs ve arzunun odağı yaptı. Şeytanı buna destekleyici kıldı. İnsan ruhundaki yüceliğe ve temizliğe uygun gelecek anlamda kitap ve peygamber gönderdi. Ruhu imân ve irfanın odağı haline getirdi. Meleği de imân cevherine eriştirilen ruha destek yaptı. Böylece geçici hayatta insanı zıdlar düzeyinde çetin bir mücadeleyle başbaşa bıraktı.

İşte bu kısa süre içinde zıdlar alemindeki aralıksız mücadele sonunda Ebûbekirler ile Ebû Cehiller birbirinden seçildi. Sonunda kendine has hayat kanununun anlam ve ölçüsünü anlayan Ebûbekirler'e saadetin cömert eli; bu ölçüyü anlayamayan bedbahtlara felâketin azâb eli uzanır.

Kur'ân insanın gönlünü çeken, iştihasına hitab eden dünya geçiminden söz ederken, bütün bunların kısa süreli yararlanılacak birer geçim vasıtası olduğunu hatırlatırken vasıtayı görüp gayeyi, amacı ve varılacak yeri unutan zavallılardan olmamamızı telkin ediyor. Sonra da ikinci hayatın birinci hayata nisbetle, o çok yüksek ve sonsuz nimetlerini bir bir sıralıyarak kalbimize ve aklımıza sesleniyor.

Diğer birkaç âyetle bu hakikatlere dokunuluyor ve insanın dünyaya gelişinin asıl amacı belirtiliyor:

"Şüphesiz ki biz yeryüzünde bulunan şeyleri ona süs yaptık, tâ ki onlardan (insanlardan) hangisinin daha güzel-iyi amel ettiğini deneyelim."[1]

"Mal ve oğullar, dünya hayatının süsleridir. Baki kalan güzel-yararlı ameller ise Rabbinin yanında sevâbca da daha hayırlıdır, amel ve umutça da daha hayırlıdır."[2]

"Bilin ki, dünya hayatı oyun ve eğlenceden, süsten, aranızda övünme ve böbürlenme aracı olmaktan, mal ve evlâdı çoğaltma yarışından ibarettir. Bu, ekini ziraatçıların hoşuna giden yağmura benzer. Sonra da onu sararmış görürsün. Sonra da çer-çöp haline gelir."[3]

YORUMLAR - RİVAYETLER

a) Kur'ân önce dünya süsü olarak kadından söz ediyor. Bununla hem kadına lâyık olduğu değeri sunuyor, hem bu değerin yaratılışındaki özelliğine göre korunmasına dikkatleri çekiyor.

b) "Oğullar" diye çevirisini yaptığımız "benin" kelimesinin tıpatıp karşılığı erkek evlâd'dır. Kur'ân burada Araplarca çok bilinen "tağlib" kaidesini uygulamış, böylece hem erkek, hem kız çocuklarını kasdetmiştir.

c) "Kanatir", "Kıntar"ın çoğuludur; hem çok servet anlamına gelir, hem de tartı âletlerinin büyüğü olan kantar'a denir. Bir başka rivayete göre, bir kıntar, 1200 okıyyedir.[4]

d) "Hayl-i Müsevveme" iki mânaya gelir: 1. Salma atlar, 2. Belirlenmiş asil atlar.

e) "Meta" dünyada geçimlik olarak yararlanılan şey demektir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, dünya nimetlerinden çok daha hayırlısının Allah

---

1 Kehf sûresi âyet: 7

2 Kehf suresi ayet: 46

3 Hadid sûresi âyet: 20.

4 Kurtubi: Ubey bin Kâ'b (radıyallahu anh)'den. Bu daha çok Muaz bin Cebel, Abdullah bin Ömer ve Ebû Hureyre'nin görüşüdür.

(celle celaluhu) katında bulunduğuna inanıp gönül bağlayan takva sahibi mü'minlerin, bunun çok üstünde yüksek lütuflara ve onlar için sunulan nimetlerin doruğu sayılan "İlâhi rıza"ya mazhar olacakları haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle bu düzeye gelen mü'minlerin en güzel ölçüleri, insanlıktan yana en aydınlatıcı sıfatları söz konusu edilerek dünya hayatından asıl maksadın ne olduğu hatırlatılıyor.

اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ اَلصَّابِرِينَ
وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾

16-17- "Ey Rabbimiz! şüphesiz ki biz imân ettik; artık günahlarımızı bağışla ve bizi Cehennem ateşinin azabından koru" diyenler: Sabredenler, doğru olanlar, itaât edip baş eğenler, boyun bükenler, (mallarını Allah yolunda) harcayanlar ve seher vakitlerinde istiğfar edenlerdir.

İLGİLİ HADISLER

"Aziz ve Celil olan Allah her gece, gecenin ilk üçte biri geçince (rahmet ve mağfiretiyle) dünya semasına iner ve şöyle buyurur: "Gerçek hükümran benim, evet hükümran olan benim; bana duâ eden yok mudur, duasını kabul edeyim; benden isteyen yok mudur, vereyim; bana istiğfarda bulunan (günahlarının bağışlanmasını dileyen) yok mudur, bağışlıyayım." Böylece Allah (celle celaluhu) fecir doğuncaya kadar buna devam eder.[1]

"Allah gecenin ilk yarısı geçinceye kadar bekler, sonra bir çağırıcıya şöyle seslenmesini emreder: Dua eden yok mudur, duası kabul olunsun; istiğfarda bulunan yok mudur, bağışlansın; istekli yok mudur, kendisine verilsin."[2]

Yakub Peygamber'in, oğullarına şöyle dediğini Kur'ân nakletmektedir:

"Sizin için ileride Rabbımdan bağışlama dileyeceğim."[3]

1 Sahih-i Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Nesâi: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Yûsuf sûresi: 98

Yakup Peygamber'in yapacağı istiğfarı seher vaktine bıraktığı rivayet edilmekte veya sanılmaktadır.

Lokman (aleyhisselam) da oğluna şöyle demiştir:

"Oğulcağızım! Horoz senden daha zeki ve anlayışlı olmasın; sen uyurken o, seher vakitlerinde ötmektedir."[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurmuştur: **"İstiğfarın başı ve büyüğü, şöyle demektir:**

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي ، اغْفِرْ لِي ، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ

Türkçe anlamı:

"Allahım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka hiçbir ilâh yok. Beni yarattın ve ben de senin kulunum; gücümün yettiği kadar Senin ahdin ve va'din üzere bulunacağım. İşlediğim (kötü) şeylerden Sana sığınırım. Üzerimde olan nimetini yine Sana itiraf ederim ve günahımı da itiraf etmekteyim. Beni bağışla; çünkü günahları ancak Sen bağışlarsın."[2]

"Kim bu istiğfarı şüpheden uzak tam bir itikadla gündüzleyin söyledikten sonra henüz akşam olmadan ölürse, o Cennet ehlindendir. Kim de yine şüpheden uzak tam bir itikadla gece söyledikten sonra henüz sabaha çıkmadan ölürse, o da Cennet ehlindendir."[3]

Gerçek İmânın Belirtileri

اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ

"Sabredenler, doğru olanlar, itaat edip baş eğenler..."

Kur'an-ı Kerim, konumuzu oluşturan âyette gerçek imânın ölçü ve anlamını ortaya koyarken buna sahip bulunan mutlu kişilerin beş sıfatın-

1 Kurtubi Tefsiri: 4/40

2 Buhari/Daavat: 2, 16. Tirmizi/Daavat: 15. Nesâi /İstiâze: 57 Ahmed: 1/399

3 Sahih-i Buhari: Şeddad bin Evs (radıyallahu anh)'den.

dan söz etmektedir. Çünkü en doğru imân: İtikad (inanç), söz ve amelden ibarettir. Yani kalbiyle inanan, diliyle doğrulayan ve ameliyle bunu tatbik eden kimse, gerçek mü'mindir.

Allah'tan korkup her türlü kötülükten sakınanlar böylesine sahih bir imâna sahip olduklarını içten dışa vuran renkleriyle belgelerken: "Ey Rabbimiz! şüphesiz ki biz imân ettik; artık günahlarımızı bağışla ve bizi Cehennem ateşinin azabından koru" derler! Bununla onlar, gerçek imânın itikat, söz ve amel olduğunu dile getirirler.

İşte bu ölçüde olan mü'minleri başkasından ayıran birtakım kendilerine has belirtileri vardır:

1- Allah'a kulluk görevini yerine getirmede bıkkınlık duymazlar ve yaptıkları ibâdetten derin bir zevk alırlar. Böylece hem ibâdetlerinde, hem kötülüklerden sakınmada, hem insanlıktan yana hizmette sabırlıdırlar.

2- Hem dünyada, hem âhirette şerefli, itibarlı sevilen ve sayılan bir insan olabilmek için sabırla birlikte hiçbir zaman doğruluktan ve doğru söylemekten ayrılmazlar.

3- İbâdete gönül yatışkanlığı içinde devam etmeye çalışırlar, Allah'a kullukta alçak gönüllü olmanın mahviyetini boyun büküklüğü içinde ortaya korlar.

4- Allah yolunda mallarını harcamaktan zevk duyar, harcamadıkları zaman üzülürler.

5- İyilikle kötülük arasında mekik dokuduklarını düşünerek iç temizliğine erişmek ve kirlenen ruhu arındırmak ve her iki hayatta da yaşama sevgisine ermek için seher vakitlerinde istiğfarda bulunurlar.

Takvanın Ölçü ve Anlamı

Kur'ân-ı Kerim takvâya geniş yer vermiş ve bu sıfata bürünenleri sık sık övmüştür. Takva hem anlamı, hem alanı geniş bir deyimdir. Allah (celle celaluhu) dostlarından söz edilirken onların iki önemli sıfatından birinin Allah'a dosdoğru imân, diğerinin takva olduğu belirtilmiştir.

O halde takva, imân cevherine sahip olduktan sonra olgun insanın yolu, Allah dostu olmanın kapısı, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gerçek ümmet sayılmanın ölçüsü, ibâdetin meyvesi, insanlığa huzur sağla-

manın en temiz havasıdır.

İşte konumuzu oluşturan âyetle bunun sonucu belirtilerek takva sahibi mü'minlerin içlerinden dışlarına yansıyan ve çevrelerini aydınlatan beş sıfatı açıklanmıştır:

1. Sabırlıdırlar,

2. Doğrudurlar,

3. Allah'a gönülden bağlı ve O'na boyunlarını bükerek itaat üzeredirler,

4. Allah yolunda harcarlar,

5. Günahlarının bağışlanması için Allah'a sık sık yönelip istiğfarda bulunurlar.

Bu bakımdan:

Sabır: İmânın yarısı, başarının şaşmayan yolu, kötülükten sakınmanın, ibâdete devam etmenin dayanağıdır.

Doğruluk: Şeref ve itibarla yaşamanın sırrı, Allah sevgisinin yolu, insan olmanın gerçek ölçüsüdür.

Allah'a itaat: Kul olmanın anlamı, dünyaya gelişimizin amaç ve hikmetidir.

Allah için harcamak: Vasıtayı gaye uğrunda şuurluca kullanmanın yolu, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ümmet olmanın bir başka belirtisidir.

Seher vaktinde istiğfar: Allah (celle celaluhu) ile kul arasındaki engelleri kaldırmanın en verimli vakti, rahmet melekleriyle kaynaşmanın en feyizli devresi, ruhu arındırmanın en güzel saatidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle takva sahiplerine verilecek yüksek nimetlerden ve onların hem içlerini, hem dışlarını aydınlatan huzur dolu sıfatlarından söz edildi.

Aşağıdaki âyetle, bu nimetleri vermeye gücü yeten ve her şeyi yerli-yerince düzenleyip belli amaca yönelten Allah (celle celaluhu)'nun varlığına, birliğine delâlet eden belgelere dikkatler çekiliyor. Böylece Allah (celle

celaluhu)'nun çok güçlü ve hikmet sahibi olduğu belirtiliyor.

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ ۭ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١٨﴾

18- Allah kendinden başka ilâh olmadığına şehadette bulundu. (Varlığının ve birliğinin delil ve belgelerini varlık âleminde sergiledi). Melekler de şehadette bulundu. İlim sahipleri de adalet ölçülerini ayakta tutarak (O'nun varlığına, birliğine) şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yok. O, çok güçlüdür, hep üstündür ve her şeyi yerine koyup belli bir amaca yöneltendir.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine'de şehir devleti kurup bir takım köklü yasalar hazırlandıktan sonra Şam dolaylarından seyahata çıkan iki bilgin Medine yakınlarına kadar uzanıp geldiler. Onlardan biri: "Buralar en son peygamberin çıkacağı beldeye benziyor!" diyor. Sonra da Medine'ye girdiklerinde peygamberlik iddiasında bulunan zatla görüşüyorlar. Aralarında şu konuşma geçiyor:

- Sen Muhammed misin?

- **Evet.**

- Sen Ahmed misin?

- **Evet.**

- O halde senden bir şehadetten sormak istiyoruz, eğer haber verebilirsen sana inanır ve seni tasdik ederiz.

- **Sorunuz.**

-Allah kitabında geçen en büyük şehadet nedir? Ondan bize haber verir misin?

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. O iki bilgin tereddüt etmeden İslâm'a girdiler.[1]

Diğer bir tesbite göre:

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Lübabu't Te'vil / Alaaddin Hâzin-Kurtubi / Ebû Abdillah

Bu âyet, İsâ Peygamber'in Allah'ın oğlu ve bu sebeple de ilâh sayılabileceği iddiasında bulunan Necran Hristiyanlarını reddeder anlam ve ölçüde inmiştir.[1]

İLGİLİ HADISLER

Büyük sahabi Avvam oğlu Zübeyr (radıyallahu anh) diyor ki:[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu âyeti okuduktan sonra şöyle buyurdu: **"Ya Rab! Ben de buna (Senin varlığına) şehâdet edenlerdenim."**[3]

Diğer bir hadis:

"Bu âyeti okuyan kimse (anlayıp inanarak okuyorsa), kıyamet günü huzura getirilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Kulum bana söz verip söz aldı. Ben sözünü yerine getirmekte herkesten daha lâyık ve haklıyımdır; kulumu Cennete sokun!"[4]

Bu konuda fazla bilgi için, İmam Süyuti'nin Hadislerle Kur'ân Tefsiri adlı eserine müracaat edilmesi tavsiye, olunur. Tefsirin Arapça adı ise şöyledir: ed-Dürrü'l-mensur Fi't-Tefsiri'l-Me'sür.

Allah'ın Kendi Varlığına Şehadeti

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

"Allah kendinden başka ilâh olmadığına şehadette bulundu."

Varlık âlemi mutlak bir düzen içinde şaşmayan kanunlarla ezelden ebede (yani yaratıldığı andan son bulacağı vakte kadar) hareketini sürdürmektedir. Her şey ince bir hesap, değişmeyen bir illet ve kanuna bağlı bulunduğunu göstermektedir. Her olay bir sebebe, her sebep mükemmel bir plâna dayanmaktadır. Sonuç olarak, her plân yüksek bir kudreti temsil etmektedir.

A. Nicola'nın da dediği gibi: "Tabiat, bize bir düzen ve plânı sunmaktadır. Bu düzeni, iki biçimde müşahede etmekteyiz. Bir tarafta kanunlar

---

1 Lübabu't-Te'vil / Alaaddin Hâzin.

2 Bu zat, Aşere-i Mübeşşeredendir.

3 İbn Ebi Hatim

4 Ebû Vâil: Abdullah'dan/Kurtubi - İbn Kesir

sistemi, diğer tarafta gayeler sistemi vardır. İki bakımdan da varlık âlemi bize yüksek bir akim eseri olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan varlık âlemi bize sanatın incelikleriyle meydana getirilmiş güzel bir eser olarak görünür. Bu âlemde her şey önceden plânlanmış ve ona göre yapılmıştır. Bütün bunlar bir ilâhın varlığını anlatır."

Önceden hazırlanan plâna göre düzenlenen dünyamızdan ve onunla güneş arasındaki kopmaz bağlantıdan birer örnek verelim:

Dünyanın 3/4 denizle kaplı olması, 23 derecelik meyilli bulunması, atmosfer tabakasının belli kalınlıkta oluşması, güneşe uzaklığının belli bir mesafede tutulması, belli kanunlarla yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Denizler bu ölçüde olmasaydı dünyada hayat şartları değişir, yaşama imkânı azalırdı. 23 derece meyilli olmasaydı, mevsimler meydana gelmez ve aynı zamanda okyanuslardan kalkan buharın etkisi altına girerek bilinen şartlar olumsuz yönde değişikliğe uğrardı. Atmosfer tabakası biraz daha kalın ya da ince olsaydı, dünyamız buz haline gelir, ya da yanıp kavrulurdu.

İşte bütün bu düzenli, sınırlı ve şuurlu olaylar, çok mükemmel bir plânı ve o plân da çok yüksek, beşer idrâkinin kavrayamayacağı büyük bir kudretin varlığını ispatlamaktadır. Bütün bu fiziki olayların, matematiksel düzenlemelerin bağlı bulunduğu plânın kendiliğinden oluşmasını iddia etmek, bir bilgisayarın kendiliğinden oluşup meydana geldiğini iddia etmek kadar gülünçtür.

Kuşların kemiklerinin iliksiz olmasını, vücutlarının salgıladığı çok ince bir yağla tüylerinin üstünün yağlı tutulmasını hiç düşündük mü? Kemikleri böyle değil de ilikle dolu olsaydı uçmaları mümkün olur muydu? Tüyleri sözü edilen ince yağla yağlanmasaydı yağmurlu havalarda o zavallıların hali ne olurdu? Bütün bunlar rastgele oluşup ortaya çıkan tesadüfler midir? Şuursuz bir tesadüfün bu kadar şuurlu ve mükemmel olayları, kanunları ve düzenleri meydana getirmesini iddia etmek, kendi varlığını inkâr etmek kadar mantıksız değil midir?

Karıncaların belli ve belirli bir disiplin ve düzen içinde çalışmasına, yazdan kışa hazırlık gayretinde bulunmasına kendini ve yuvasını sele ve kuzey rüzgarlarına karşı korumadaki ince zekâsından tutun da koku alma duygularının çok gelişmişliğine, 7.500 çeşidinden tutun da mantar yetiştirenlerine ve bunların şu üç tip işçilerine: Hiç dışarı çıkmayıp yuva-

yı savunanlarına, kelle yapımına yarayan yaprak parçalarını kesmeye ve getirmeye gidenlerine ve mantar üretiminde uzman olanlarına bakın; bu yaratıkların nasıl bir plâna göre vücut bulduğunu ve nasıl bir kanunla varlıklarını sürdürdüklerini anlarsınız.

Bal arılarının kollektif çalışması, bir tek petek vücuda getirebilmeleri için yüzlerce işçi arının birbirine asılı olarak çalışması, bütün işçi arıların, arı şehrinin tek yumurtlayan dişisinin, yani ana kraliçenin etrafında dört dönmesi, bu kraliçenin dakikada iki tane, günde yaklaşık olarak 2500 tane yumurta yumurtlaması, genç bir dişinin yuvasının hükümdarı olabilmesi, ya da bir göç hareketinin başına geçebilmesi için yumurtlayıcı bir kraliçe olması, çeşitli çiçek ve bitkilerden topladıkları bal ile insanlara gıda değeri yüksek olan ve aynı zamanda şifa taşıyan nimeti sunmaları ne ile açıklanabilir? Bütün bu düzenli, plânlı, programlı ve dengeli bir çalışma ve hayat nizamı kendiliğinden mi oluşmuştur. Yoksa bir plânlayıcı, bir programcı mı vardır?

Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün. Hemen diyelim ki, her varlık belli bir kanuna ve mükemmel bir plâna göre varlığını sürdürmektedir ve her varlık, sadece yüksek bir kudretin varlığına belge olmakta, şahidlik etmektedir. İşte Kur'ân'daki âyet bunu bize hatırlatmaktadır. Allah (celle celaluhu)'nun kendi varlığına şehadeti, belli bir plâna göre koyduğu eserleriyle, sonra indirdiği kitaplarla asıl anlamını ortaya koymaktadır.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ

"Melekler de şehadette bulundular. İlim sahipleri de adalet ölçülerini ayakta tutarak şahitlik ettiler."

Meleklere gelince, onlar zıdlar âleminde yaratılan insanlardan çok farklı bulundukları ve yüksek kudretin emrine kayıtsız şartsız başeğdikleri muhakkaktır. Onların Allah (celle celaluhu)'nun varlığıyla ilgili şahitlikleri, doğuştan kendilerinde var olmakla beraber her an kendilerine has bir ibâdet-atmosferi içinde bulunmalarıyla izah edilir. Ayrıca peygamberlere getirdikleri vahiy, evliyaya yaptıkları ilham da bu cümledendir.

Adaleti ayakta tutan ilim sahipleri, afaki ve enfüsi nesnel ve öznel (objektif ve subjektif) delillerle, daha çok eserden müessire, külden cüz'e, cüzden kül'e (indüksiyon-dedüksiyon) geçiş yaparak Allah (celle celaluhu)'nun varlığını ispat ederler.

Adalet burada daha çok "denge kanunu"nu hatırlatır. Varlık âleminde gerek canlılar ve bitkilerin, gerekse diğer cansızların her birini dengede tutan birini diğeriyle ilgili kılıp bu düzeye getirerek belli bir doğrultuda varlığını sürdürmesini sağlayan Allah, cidden kâinatı adaletle, dengeli ölçü ve biçimde ayakta tutmaktadır. İlim adamlarının bu denge kanununu bilmesi, onlarla Yaradan arasındaki engellerin kalkmasını sağlar.

Çünkü Allah (celle celaluhu) Aziz'dir, Hakim'dir. Aziz'dir: Kudreti kemal derecesindedir. Her varlığı belli kanunlarla kendi yüce kudretine bağlamış, hiçbir şeyi başıboş bırakmamıştır. Hakim'dir: Yarattığı her şeyi belli bir amaca yöneltmiş, her şeyi lâyık olduğu yere koymuştur.

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Allah'ın varlığı ve bunun esasları özetle anlatıldıktan sonra semavi bütün dinlerin esas ve mayasını Hakk'a teslimiyet, O'na kulluk görevi içinde boyun eğmenin oluşturduğu, sonra da Kitap ehlinin aralarındaki tartışma ve ihtirasları yüzünden ayrılığa düştükleri belirtiliyor. Son dinin "İslâm" ismini almasının nedenine dokunuluyor; tebligat görevinin çağın şartlarına, toplumların yapısına göre yürütülmesine işaret ediliyor.

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا
جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾
فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ ۚ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوا ۖ وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ ۗ
وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

19- Allah katında din, ancak İslâm'dır. Kitap verilen (Yahudi ve Hıristiyan)ler kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki ihtiras yüzünden ayrılığa düşüp farklı görüş ve inançlar ortaya koydular. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, Allah hesabı çarçabuk görendir.

20- O halde seninle tartışmaya kalkışanlara, "Ben bana uyanlarla birlikte yüzümü Allah'a çevirip kendimi O'na teslim ettim" söyle ve kendilerine

kitap verilenlerle ümmi (kitap verilmeyen müşrik)lere de ki: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" Eğer İslâm'a girerlerse, doğru yolu bulmuş olurlar, yüz çeviririrlerse, sana düşen sadece tebliğdir. Allah kullarını görüp bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâmiyet Arap Yarımadası'nda yayılmaya başlayınca, önceleri bu dini ve onun peygamberini sabırsızlıkla bekleyen Kitap Ehli, hakikat meydana çıkıp bu konuda kendilerine hem kitaplarında, hem Kur'ân'ın inmesiyle ilim verildiği halde haset ve ihtirasları yüzünden ayrılığa düşüp İslâm'a karşı olumsuz tavır aldılar ve her biri kendi dininin üstünlüğünü iddiaya başladı. Cenâb-ı Hakk hakikate karşı gelenlerin bu iddialarını reddederek yukarıdaki ayeti indirdi.

Dinlerin Ruhu ve Mayası, Hakk'a Teslimiyettir

Peygamberlerin getirdikleri din ve şeriatların ruhu ve mayası Hakk'a teslim olup boyun eğmektir. Çağın gelişme ve şartlarına, toplumların yapısına göre şer'i hükümlerin bir kısmı farklı olsalar bile amaç bakımından hepsi de aynı doğrultudadır.

Hakk'a teslimiyetin, diğer bir deyimle İslâm olmanın anlamı, bâtıldan uzak kalmak, şirk kokusundan arınmak, bir olan Allah'a bağlanarak O'na teslimiyet içinde boyun eğmektir.

Bütün semavi dinlerin temelinde ve mayasında bu anlam vardır. Son din, tüm insanlığa seslendiğinden ve her çağa hitap ettiğinden ona özel olarak bu isim verilmiştir.

Yahudi ve Hristiyanlar ihtirasları yüzünden bu hakikat üzerinde anlaşamamış ve son dine teslimiyetle uyacakları yerde Peygamberle (sallallahu aleyhi ve sellem) tartışmaya kalkışmışlardır. Böylece dinlerin ruhunu bozma, hakka karşı gelme bedbahtlığına kendilerini uğratmışlardır.

Nitekim İmam Kurtubi kendi tefsirinde diyor ki:

"Bu âyette geçen "Din", taat, kulluk ve millet yani şeriat anlamındadır. İslâm ise İman ve Hakk'a kulluk düzeyinde O'na teslim olup boyun eğmektir. Mütekellimlerin cumhuru da bu tarif üzerinde birleşmişlerdir."

O halde "din"in sözlük mânası: Millet (şeriat), itaat ve cezadır. Ceza, Arapçada hem iyilik, hem kötülük karşılığında kullanılan ve iki zıd mâna-

yı taşıyan bir deyimdir.

İşte bu mânayla "din", sonraları şeriat, Hakk'a kulluk ve O'na boyun eğme anlamında meşhur olmuştur. Kur'ân'ın bazı yerlerinde ise bu deyim "hesap ve ceza" manasına gelmektedir.

Fahreddin Razi'ye göre: Din'in sözlükteki asıl anlamı, "cezâ"dır. Sonra Hakk'a kulluğa ve O'na itaate "din" denilmesi cezaya neden olmasındandır.

"İslâm" kelimesine gelince, bunun sözlükteki asıl manası üçtür:

1. İslâm'a girmek, yani boyun eğip uymak,

2. Silm'e, yani selâmete ve barışa girmek,

3. İbâdeti sırf Allah için yapmak. (Bu, Enbari'ye göredir.)[1]

Alâaddin Hâzin'e göre:

Din'in sözlük anlamı, "cezâ"dır. "Kemâ tedinu tudanu" (Nasıl amel edip dindarlık edersen ona göre karşılık görürsün), sözü bu manayı yansıtır. Sonraları "millet" ve "şeriat"a isim olmuştur. Bu takdirde "din"in mânası, boyun eğip itaat etmektir."[2]

Din Mutlak İtaat ve Birlik İster

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ

"Seninle tartışmaya kalkışanlara, ben bana uyanlarla birlikte yüzümü Allah'a çevirip O'na teslim oldum, söyle."

Kur'ân'da yukarıda söz konusu edilen âyetle çok önemli bir noktaya dokunulmaktadır. Dinin amacı, insanların yüzünü, barış, kardeşlik, birlik ve dirlik içinde bir olan Allah'a döndürmek, Hakk'a kulluğun derin anlamı, O'na boyun eğmenin bilince dayalı mahviyeti içinde teslimiyetin tatbikattaki model ve örneklerini de ortaya koymak, böylece gelecek kuşağa bunun en güzel mirasını devretmektir.

Haset ve ihtirasın dindar insanları bile bu doğrultudan saptırdığını, Peygamberlerle tartışmaya kadar onları sürüklediğini yine Kur'ân haber vermektedir.

---

1 Mefatihü'l-gayb: 2/628

2 Lübabü't-Tevil: 1/217

O bakımdan Kur'ân'da, Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hitapla, "Ben bana uyanlarla birlikte yüzümü Allah'a çevirip kendimi O'na teslim ettim" de ve kendilerine kitap verilenlerle ümmi (kitap verilmeyen müşrik)lere de ki: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" buyurularak teslimiyetin insanlık için ne kadar lüzumlu bulunduğu belirtilmişti. Bugün ise böylesine bir sesleniş ve soruyu Kitap Ehline ya da müşriklere değil, ismen Müslüman olanlara yöneltme ihtiyacı duyulmaktadır.

Çünkü Hak dinin saadet çatısı altında barış ve kardeşlik ölçüleriyle birleşemeyen Müslüman milletlerden her biri gerek kendi bünyesinde, gerekse diğer Müslüman milletlerle ayrılık, sürtüşme ve tartışma şanssızlığıyla bölünüp parçalanmakta ve eslim yani barış ve toptan Hakk'a teslimiyetten çok uzaklarda can çekiştirmektedir.

Kur'ân bu âyeti açıklar anlamda diğer bir âyetle inananlara şöyle seslenmektedir:

"Ey imân edenler! Hep birden (Allah'a itaat ve O'na kul olmanın derin anlam ve hikmetini anlayarak) sulh ve selâmete girin... Şeytanın adımlarına uymayın. Şüphesiz ki o, sizin apaçık düşmanımızdır."[1]

Tebliğ Görevi

Peygamber ve O'nun yolunda yürüyenlerin en önemli görevi, Hakk'ı tebliğdir, İslâm, sürtüşme, tartışma, bölünme ve parçalanma dini değildir. Onun ruhunda ve mayasında ancak Allah'a kul olmanın derin mânası, birbirimize kardeş olmanın yüksek anlamı yatmaktadır. Dinde kula kul olma basiretsizliği yoktur. Günümüzün irşad metodu bu doğrultuda geliştirilmelidir.

İbn Cerir diyor ki:

"**İslâm**: Allah (celle celaluhu)'dan başka ilâh olmadığına şehadette bulunmak, Allah (celle celaluhu) tarafından gönderilen şeylerin tamamını kabul ve ikrar etmektir. İslâm, Allah (celle celaluhu)'nun kendine seçip beğendiği, meşru kılıp Rasulü Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'le gönderdiği dindir. Allah (celle celaluhu) dostları insanları bu hakikate irşâd eder. Allah (celle celaluhu) bundan gayrisini kabul etmez ve insanlara da ancak bu din ile kurduk-

1 Bakara, sûresi âyet: 208

ları ilgi oranında karşılık verir."[1]

Hazreti Ali (radıyallahu anh) bir hutbesinde İslâm'ı şöyle açıklıyor:

"İslâm, teslim olmaktır. Teslimiyet şüpheden uzak bir imândır. İmân tasdiktir. Tasdik ikrardır. İkrar yerine getirmek, gerekeni edâ etmektir. Edâ etmek ise âmeldir."

"Şüphesiz ki mü'min, dinini Rabbinden almış, kendi ictihad ve görüşünden değil. Hem mü'minin imanı, onun ameliyle anlaşılır. Kâfirin küfrü ise inkârıyla bilinir."

"Ey insanlar! Dininize, evet dininize sahip çıkın. Çünkü dinde bilmeden işlenen bir kötülük, yani dindarın farkına varmadan işlediği bir fenalık, dinsizlikte işlenen bir iyilikten hayırlıdır. Dindarlık düzeyinde işlenen kötülük bağışlanır. Ama dinsizlik çukurunda işlenen iyilik kabul edilmez."[2]

İşte İslâm mürşitlerinin bu anlamda görevlerini yerine getirmeleri farzdır. Her Müslüman bu konuda görevlidir. Bildiği kadarını söylemek, gücünün yettiğini belli ve belirli ölçülerle harcamakla ancak görevini yapmış sayılır. Bunun için de hizmet edecek olan her Müslümanın İslâmiyetle yaşaması gerekir. Herkesin kendine göre bir takım kusur ve günahları vardır. Önemli olan İslâmiyet'i günlük yaşantımızda yansıtmamızdır. Aksi halde arzulanan sonuç elde edilemez.

TARİHI YÖNÜ

Kur'ân'da: "Kitap verilenler kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki ihtiras yüzünden ayrılığa düşüp farklı görüş ve inançlar ortaya koydular." buyurulurken, şu tarihi gerçeğe de dikkatler çekilmektedir:

Yahudi ve Hristiyanlara gönderilen dinin aslında ve ruhunda İslâmiyet, yani Hakk'a teslimiyet mutlak surette vardır. Bu da bir önceki dine uyanların, bir sonraki dine uymalarını gerektirir. Ne var ki onlar, benlik, senlik kavgasına düştüler; özellikle Hristiyanlar bu vadide birçok mezheplere ayrıldılar ve kendi bünyelerinde çetin mücadeleler vermekle beraber, İslâmiyet'e karşı da kan dökecek anlamda bir mücadele kapısı açtılar.

---

1 İbn Cerir Taberi

2 Meğari Tefsiri: 3/120

Tarihte, İsâ Peygamber'in Allah'ın oğlu olmadığını ve tek tanrı doktrinini ortaya koyan ünlü papaz Arius'un nasıl hücuma uğradığı, onunla tartışanların işi nereye vardırdıklarını görmekteyiz:

Arius'a göre: Allah (celle celaluhu) başlangıcı ve sonu olmayan ve her şeye gücü yeten gerçek Tanrıdır. İsâ böyle değildir ve olamaz da. Çünkü o insandır. Bu doktrin Hristiyanlığın ilk yıllarında yazılmış bazı metinlerde birkaç dayanak noktası bulabilmiştir. Nitekim ilk yazılan Barnaba İncili'nde bu kayıtlar hâlâ mevcuttur. Büyük bir ihtimalle Arius, asıl gücünü bu İncil'den almış ve bir çevre meydana getirerek üç ilâh doktrinine karşı çıkmıştır. Özellikle III. yüzyılda Origenes, Oğul'un Baba'nın buyruğu altında olduğu fikrini uyandırabilecek bazı deyimler kullanmıştır. Arius ise bu formülleri amansız bir mantık ve imânla genişletti ve bundan tam bir teori çıkardı. Sonra bu bir teori olmakla kalmadı, sağlam bir dini inanç haline geldi ve Hristiyanlığı aslına çevirmenin en sağlam başlangıcı oldu. Tevhid akidesiyle uyum halinde olan Arius'un 323'te ortaya çıktığı sanılır. O sırada Arius İskenderiye'de bir kilisede rahip idi. İskenderiye piskoposu, çatışmaya son vermek için bir din meclisi topladı. Arius inandığı davasından vazgeçmedi, bu yüzden afaroz edildi. Aynı zamanda ruhanilikten de atıldı. Mısır'ı terk etti. Filistin ve Bithnia'ya gitti. Bu ülkelerde birçok ruhanilerle buluştu. Vaazları ile birçok taraftar kazandı. Tartışma kısa zamanda alevlenerek bütün doğuyu sardı. İmparator Costantinus, tartışmaya karışma gereğini duydu. Boşa giden bir uzlaşma teşebbüsünden sonra, 325 haziranında İznik'te genel bir konsil topladı. Bu konsil Rahip Arius'u resmen mahkûm etti ve tevhid akidesine uymayan, aynı zamanda katolikliği tanımlayan bir dini ilkeler kitabı yayınladı.

Bu kitaba göre, Tanrının tek oğlu olan İsâ "Bütün çağlardan önce Baba'dan doğmuştur. Tanrının tanrısı, ışığın ışığı, gerçek Tanrının gerçek Tanrısıdır; doğmuş ama yaratılmamıştır. Baba ile bir cevherdendir ve her şey O'nun tarafından yapılmıştır."

Böylece Arius ile birlikte birkaç piskopos ve tarafları mahkûm edildiler. Bu sürtüşme ve kavga asırlarca sürüp gitti. Bir nice papazlar bu yüzden zindanlara düştü, bir nicesi katledildi. Diyebiliriz ki Ariusçuluk Hristiyanlık tarihinin en önemli dini hareket ve bunalımlarından biridir. Yedinci asrın ortalarına kadar bu tür çalkantılar devam etmiştir.

İşte konumuzu oluşturan âyetle bir bakıma bu tarihi olaya atıflar yapılmakta, kendi bünyelerinde Barnaba İncili ile o ölçüde yazılı belgelerden İsâ dininin de tevhid esasları üzerine kurulduğuna dikkatler çekilip geçen olayları gözden geçirmemiz hatırlatılmaktadır. İhtirasları yüzünden nasıl bir ayrılığa düştüklerine sadece tarihi bir olaya dokunarak misal vermeye çalıştık. Bunun ötesinde daha ne bölünmeler, ne tartışmalar ve ne ihtiraslar sürüp gitmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah (celle celaluhu)'nun razı olacağı hakiki dinden ve onun da ancak İslâm dini olduğundan söz edildi. Kitap Ehlinin kendi mayalarındaki teslimiyetten kopup ihtirasları yüzünden hem kendi aralarında bölünüp parçalandıkları, hem son dine karşı olumsuz tavır aldıkları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, bilhassa Yahudilerin aşırı tutuculuğuna, haset ve ihtiraslarına dokunuluyor; bu yüzden peygamberleri öldürecek kadar aşırı gittikleri; doğruyu, adaleti ve hakkaniyeti emredip yaymaya çalışanların canına kıydıkları hatırlatılıyor.

Sonuç olarak, dini asıl ruh ve mayasından uzaklaştırıp kendi ihtiras ve çıkarına göre değiştirerek bir takım felâketlere yol açanların bütün gayret ve inatlarının, iş ve davranışlarının boşa çıktığı ve çıkacağı açıklanıyor.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ
يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

21- Doğrusu Allah'ın âyetlerini inkâr edenleri, haksız yere peygamberleri öldürenleri ve insanlardan adalet ve hakkaniyete uygun iş yapmayı emredenlerin canına kıyanları çok acıklı bir azâb ile müjdele.

22- İşte onların işleri dünya ve âhirette boşa çıkmıştır. Onların yardımcıları da yoktur.

İLGİLİ HADİSLER

Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (radıyallahu anh), bir gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordu:

- Ey Allah'ın Rasulü! Kıyamet günü insanlardan en şiddetli azaba çarptırılan kimdir?

Efendimiz şu cevabı verdi:

- Bir peygamberi ya da iyilikle emreden, kötülükten men'eden bir kimseyi öldüren adam.

Rasulullah sonra yukarıdaki âyeti okudu.[1]

"İnsanlar arasında iyilik, adalet ve hakka uygun iş yapmayı emredenleri öldüren millet, ne kötü millettir! İyilikle emretmeyen, kötülükten alıkoymayan millet de ne fena millettir! Aralarında mü'min kimsenin sakınarak yürüdüğü millet ne ahlâksız millettir!"[2]

"İyilikle emreden, kötülükten men'eden kimse, yeryüzünde Allah'ın, O'nun peygamberinin ve kitabının halifesidir."[3]

Dürre binti Ebû Leheb (radıyallahu anha) diyor ki:

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz minberde bulunduğu bir sırada idi, adamın biri gelip şunu sordu:

- Ey Allah'ın Rasulü! İnsanların en hayırlısı kimdir? Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi:

- İyilikle emreden, kötülükten men'eden, Alla'tan en çok korkan ve yakın akrabalarıyla ilgisini sürdüren kimsedir."[4]

Bu konuda otuzun üstünde hadis rivayet edilmiştir ki, çoğu sahihtir. İlim adamları bu önemli hizmetin ölçüsünü verirken, kişinin güç ve imkânını dikkate almışlar ve "hizmet, güç ve imkân." demişlerdir.

Nitekim, **"Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin.**

---

1 İbn Ebi Hatim - İbn Cerir: Ebû Zübeyr tarikiyle

2 İmam Kurtubi: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den

3 Kurtubi Tefsiri.: El-Hasen'den rivayet etmiştir.

4 Kurtubi Tefsiri: 4/47 (Senedini tespit edemedim.)

Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin ki bu imânın en zayıfıdır."[1]

Mealindeki hadisi açıklayan ilim adamları şöyle demişlerdir:

a) El ile gidermek, devlet büyüklerine vâcibdir.

b) Dil ile gidermek, âlimlere vâcibdir.

c) Kalp ile gidermek, zayıf kişilere, yani halk tabakasına vâcibdir.

Bu nedenle şu sonuca varılmıştır:

Bir ülke, ya da beldede şu dört insan bulunursa, ora halkı belâdan korunmuş olur:

1. Haksızlıkla mücadele eden âdil hükümdar (devlet adamı),

2. Doğru yolda yürüyen ilim adamları,

3. İyilikle emreden, kötülükten men'eden, yetişmekte olan kuşağı ilim tahsiline heveslendiren ileri gelen kişiler,

4. İslâmi tesettüre göre örtünen, cahiliye devrindeki kötü âdetlerden uzak, o devrin kadınlarının düştüğü bataklığa düşmekten kendini koruyan kadınlar.[2]

Diğer bir hadis: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

- İyilikle emretmeyi, kötülükten men'etmeyi ne zaman terkedebiliriz?

Cevap verdi:

- Sizden önceki milletlerde meydana gelen şeyler sizin aranızda meydana geldiği zaman.

Tekrar soruldu:

- Bizden önceki milletlerde neler meydana geldi? Cevap verdi:

- Liderlik küçüklerinizde, ahlâksızlık büyüklerinizde, ilim de rezillerinizde (kaldığı gün, aynı durum sizde de meydana gelir).[3]

---

1 Hadis imamları: Ebû Sâid El-Hudri'den rivayet etmişlerdir. Ricali sikadır.

2 İmam Kurtubi: 4/49

3 İbn Mâce: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den.

İslâm ülkeleri bu duruma getirildiğinde artık iyilikle emretmenin, kötülükten men'etmenin te'sir alanı kalmamış sayılır. Ülkede ahlâksızlık kol gezerken, ülkenin ileri gelenleri bu gidişe ilgisiz kalırsa, radyo ve televizyonda kardeşlikten, komşu haklarından, birlik ve dirlikten sözetmenin ne anlamı kalır? Cami kürsü ve minberlerinden seslenmenin etki alanı ne kadardır?

Böyle durumlarda yapılacak tek şey, ahlâklı, faziletli bir nesil yetiştirmek, eğitim sistemini bu ölçü ve anlama göre düzenlemek; bunun yanısıra görevi en namuslu, en dürüst ve en inanmış kişilerin eline vermek için seferber olmak, tek kelimeyle adam seçmesini bilmektir.

Müslüman Bir Ülkeyi Manevi Alanda Yıkmanın Üç Yolu Vardır

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ

"Doğrusu Allah'ın âyetlerini inkâr edenler..."

Kur'ân-ı Kerim'de konumuzla ilgili âyetle bütün mü'minlerin dikkatini çeken, kalplerini gafletten uyandıran çok önemli bir noktaya dokunuluyor ve bu üç madde halinde özetlenirken, Yahudilerin geçmişteki tutumları ve bu yüzden uğradıkları felâketler bir misal olarak sergileniyor.

Müslüman bir toplumu manevi alanda öldürmek ve yetişen her kuşağı materyalist bir felsefeyle yetiştirmek için sadece üç şey yapmak kâfidir:

1. Önce Allah (celle celaluhu)'nun âyetlerini küçümseyip çağdışı saymak ve bu açıdan hareketle Allah (celle celaluhu)'nun varlığını reddetmek,

2. Peygamberlerin tesirini kaldırmak ve bu açıdan hareketle onlara olmadık yalanları isnad etmek, böylece körpe dimağları dine ve din adamlarına karşı içi dolu kin ve nefretle yetiştirmek,

3. Ahlâk ve fazilet, hak ve adalet savunucularını takibata uğratmak, hiç olmazsa gözden ve gönülden düşürmek; çeşitli vesilelerle böylelerine işkence tatbik etmek suretiyle şahsiyetlerini düşürmek ve böylece aktif rol oynamalarına imkân vermeyerek onları pısırıklaştırmak, gerekirse canlarına kıymak...

Kur'ân bu uyarısını yaptıktan sonra, Hakk'a teslimiyetin derin anlamını kavramış kişilerin, daha doğrusu mü'minlerin yılmadan seviyeli ve

bilinçli bir mücadele verdikleri takdirde inkarcıların işlerini hem dünyada, hem âhirette boşa çıkarma yolunu açmış olacaklarını haber veriyor.

Nitekim tarihte bunun çok, hem çok örnekleri vardır.

O halde dini ihtiyaçların tatmin edilmemiş olması, büyük bir gaflettir. Bunun sonucu çok pahalıya malolur. Dr. Fred Schwarz'ın bu konuda kitabına aldığı bir parçayı nakletmekte yarar görüyorum:

"Komünist olmaya yardım eden dördüncü faktör, tatmin edilmeyen dini ihtiyaçlardır. İnsan yalnız yemek için yaşamaz. Hayatın bir gayesi olması şarttır. İnsanlar, Allah'a tapmak için yaratılmış bir kalple doğarlar. Kendilerinin çok ötesinde olan yüksek gayelere erişmek, kendilerini feda edecekleri mukaddes bir şey bulmak, uğrunda yaşayacakları ve gerekirse ölecekleri bir inanışa sahip olmak üzere dünyaya gelirler. Allah (celle celaluhu)'nun mevcudiyeti inkâr edilmek suretiyle fıtraten te'min edilmesi gereken manevi inançlardan uzaklaştırılan bir insan, çıkar yol olarak önünde komünizmi bulur. Komünizm, dini inançlardan uzaklaştırılan bir insana, erişmesi gereken bir gaye ve kader gibi görünür, hayatına bir mâna verir ve uğrunda fedakârlık yapmağa değer amaç halini alır."[1]

Çağımızda bu fırtına bütün dünyayı kasıp kavurduğu gibi, İslâm ülkelerini ihmal etmemiş ve şiddetini daha çok bu ülkelere yöneltmiştir. Bugünün insanı huzursuzdur, karamsardır, geleceğine güvenle bakmamaktadır. Çünkü dini inançları zayıftır veya hiç yoktur. Çoğuna Allah'a muhtaç olmadığı öğretilmiştir. İnsanların menşei hakkında Darwin teorisi; medeniyetin, kültürün, faziletin, ahlâk ilminin ve dinin menşei hakkında ise Marxist nazariye can kurtaran bir simit gibi sunulmuş, beyinler bu gibi temeli bozuk teorilerle yıkanmıştır. Meydana gelen kargaşalık, tırmanan anarşi bu fırtınanın tabii sonucudur. "Rüzgâr eken fırtına biçer," sözünün geçerliliği bir kez daha kanıtlanmış olmuyor mu?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehlinin, özellikle Yahudilerin yanlış tutumlarından, aşırı ihtirasları nedeniyle ayrılığa düşmelerinden ve peygamberleri; adaletle, haklı iş görmekle emreden ilim adamlarını öldürmelerinden söz edildi. İslâm ülkelerini yıkacak olan üç faktöre işaret edilerek uyarılar ya-

1 Komünistlerin Söylediklerine İnanılabilir mi?: 38

pıldı. Aşağıdaki âyetlerle Yahudilerin bu kötü tutumlarının değişmeyen bir âdet halinde devam ettiği, bu nedenle son peygamberin ortaya çıkmasına dayanamadıkları için gereksiz tartışmalara yöneldikleri, hakkı kabul etmemek için Tevrat'ın hakemliğine bile razı olmadıkları anlatılıyor ve sonuç olarak Yahudilerin materyalist bir düşünceyle yola çıktıkları, bunun insanlığa büyük kötülükler getireceği kapalı bir biçimde konu ediliyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِى دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

23- Kendilerine kitap (Tevrat)tan bir pay verilenleri görmedin mi? Aralarında hükmetmek için Allah'ın kitabına çağrılıyorlar; sonra içlerinden (ilim adamlarından oluşan) bir topluluk yüzçevirerek dönüp gidiyor.

24- Bunun sebebi, onların: "Bize ancak sayılı günlerde ateş dokunacaktır" demeleri ve uyduragelidikleri şeyin, dinlerinde kendilerini aldatmasıdır.

25- Meydana gelmesinde hiç şüphe olmayan günde onları bir araya getirip topladığımız ve herkese kazandığının karşılığı tastamam -haksızlık yapılmayarak- verildiğinde (halleri) nasıl olacaktır?

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Yahudileri İslâm'a davet ettiğinde, onlardan Numan b. Edfâ: "Ya Muhammed! Haydi hazırlan da bizim din adamlarına gidelim, onların yanında tartışalım," diye öneride bulundu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de: **"Hayır, Allah'ın kitabını (Tevrat ya da Kur'ân'ı) hakem yapalım"** diye karşılık verdi ki, en uygun olanı da bu idi. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, tam aslına ve indiği esaslar üzerine göre korunmamasına rağmen içinde birçok

ilâhi belgelerin bulunduğu Tevrat'a saygılı idi. Onu hak kitap olarak kabul ediyordu. Ama Yahudi din adamları Kur'ân'ı hak kitap kabul etmiyorlardı. Bu nedenle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onları Tevrat'ın hakemliğine çağırma ihtiyacını duymuştu. Buna rağmen aralarından daha çok din ve ilim adamları olduğu sanılan bir zümre bu teklifi kabul etmeyince yukarıdaki âyet indi.[1]

Diğer bir rivayete göre:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Yahudilere ait medresede bulunan bir topluluğun yanına girdi ve onları Allah'a davet etti. Onlardan bir grup Peygamber'e sordu:

- Sen hangi dindensin?

- **İbrahim Peygamber'in milleti üzereyim,** diye cevap verdi.

- İbrahim Yahudi idi, dediler. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

- **Haydi Tevrat'a başvuralım, o aramızda hakem olsun!** deyince buna yanaşmadılar. Çünkü Yahudilik Musa şeriatıyla başlamıştır. İbrahim Peygamber Musa'dan çok önce gelmiştir. Tevrat'ta bu ve benzeri belgelere raslamak mümkün.

Bu nedenle yukarıdaki âyet indi.[2]

Müfessir Alaaddin El-Hâzin'in tesbitine göre: Birinci rivayette, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Yahudilerle kendi arasında hakem olmak üzere onları Kur'ân'a çağırmıştı, Tevrat'ın hakemliğine değil.

Tevrat'ın Hakemliği

İlim adamları, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Yahudilerden bir zümreyi, aralarında ihtilâf konusu olan meselenin çözümü için Tevrat'ın hakemliğine davet etmesini delil göstererek bizden önceki şeriatlardan Kur'ân ve hadisle hükmü kaldırılmayan kısımların bizim için de geçerli şeriat hükümleri olduğunu söylemişlerdir.

Nitekim İmam Kurtubi, "Onlardan hükmü kaldırılmayanlarla hük-

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi

2 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi

metmemiz vâcibdir" diyor ve ilâve ediyor: "Ama bugün Tevrat'ı okuyup hükmü kaldırılmayan kısımlarla amel etmiyorsak, bunun sebebi açıktır. Mevcut Tevrat'ın ilk inen Tevrat olduğunu bilmiyoruz. Üstelik değiştirildiğini, ilk nüshasının ortada olmadığını biliyoruz."

Nitekim Hazreti Ömer (radıyallahu anh), Kâ'b El-Ahbar'a şöyle demişti: "Eğer bunun Allah (celle celaluhu) tarafından İmrân oğlu Musa'ya indirilen Tevrat olduğunu biliyorsan oku. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelince, O, Tevrat'ın değişmeyen belgelerini biliyordu. Bu bakımdan Yahudileri Tevrat'ın hakemliğine çağırmıştı."[1]

Ceza ve Azâb İlâhi Adaletin Gereğidir

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

"Ve herkese kazandığının karşılığı tastamam haksızlık yapılmayarak verildiğinde (halleri) nasıl olacaktır?"

Âhiret yolunda bir uğrak sayılan ve ruhların tekâmülü için bir geçit, bir aşama anlamında olan dünya, zıtların karşı karşıya geldiği fırtınalı bir hayat döneminden başkası değildir. İnsan bu uğrakta tekâmül ederken, Allah (celle celaluhu)'nun koymuş olduğu hayat kanunlarına uyduğu ölçüde mutlu, uymadığı oranda mutsuz olur.

Yahudi din adamları, Kur'ân'ın bir yandan ilâhi adaleti, bir yandan hayat kanunlarını ve bir yandan da dünyadan maksadın ne olduğunu yansıtan âyetleri karşısında şaşırdılar ve çevrelerindeki adamları tatmin ettirmek için şu dayanağı olmayan iddiayı ortaya attılar: "Bu dünyanın ömrü yedi bin senedir. Günahkârlarımız her bin yılda bir gün azâb görecektir. Yani Yahudi olanların günah, isyan ve tuğyanı ne olursa olsun sadece yedi gün azâb göreceklerdir. Bu da sayılı birkaç günden ibarettir ki önemsizdir."[2]

Halbuki ceza ve azâb ilâhi adaletin gereğidir. Bu ölçü ve beyân olmasaydı, din, ahlâk ve faziletin ölçü ve anlamı olmazdı. Bunların hepsi birer boş ve manasız sözlerden ibaret kalırdı. Sonuç olarak da, dünyaya gelişimizin gayesi olmaz, insanların başıboş yaratıldığı kendiliğinden ortaya çıkardı. Halbuki her iyi davranış ve güzel sözün hedefi saadettir. Her

1 Lübabu't-te'vil; 1/219 - Mısır: 1955 (2) Tefsir-i Kurtubi: 4/51 - Mısır: 1387

2 Fazla bilgi için bak: Bakara sûresi âyet: 80'in tefsirine.

kötülüğün, zulüm ve tuğyanın karşılığı felâkettir. Bu ikisi de hedefinden şaşmaz. Dünyada bu karşılıklar gerçekleşmiyorsa, o takdirde başka bir âlemin varlığının zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkar.

İşte o âlemde hakkı yerine getirecek, haksızı mahkûm edecek, haklıyı koruyacak, iyilere mükâfat, kötülere ceza verecek bir kudrete ihtiyaç vardır. Aksi halde o âlemin de anlamı kalmaz.

Kur'ân Müslümanları Uyarıyor

Kitap Ehli bir millet, ilâhi adaletin gereği cezâ ve azabı hafife alır; âhiret korkusunu gönüllerden silip çıkarır, dinin bir fantezi olduğunu savunursa, artık o milletin ne aile, ne sosyal, ne de bireysel yapılarında helâl-haram sınırları kalır, insan haklarının anlamı olmaz. Herkes tezelden, kısa yoldan servet edinme gayret ve telaşına düşer. Karşılıklı güven sarsılır; madde ön plâna alınır. Hedef ve gaye madde olunca ahlâk ve fazilet kuru birer kelimeden ibaret kalır.

Nitekim Yahudiler bu anlayış ve tutumlarının cezasını dünyada kat kat nice defa görüp taddılar. Âhiretteki ceza ve azapları ise onları beklemektedir.

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle, Yahudilerin bu çok hatalı ve maksatlı tutum ve inançları açıklanırken dolayısıyla Müslüman milletler uyarılıyor.

Tevrat İndiği Gibi Muhafaza Ediliyor mu?

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ

"Kendilerine kitap (Tevrat)tan bir pay verilenleri görmedin mi?"

Bu âyet üzerinde araştırma yapan müfessirlerimizin çoğu şu sonucu çıkarmışlardır; Eldeki Tevrat'ın çoğunun ya da önemli bir kısmının değişikliğe uğradığı, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde mevcut Tevrat'ın durumu bu olunca ondan sonra Tevrat'ın ilk indiği gibi korunduğu iddiasının bir anlam taşımadığı muhakkaktır..

Nitekim Batı'da bu konuda yazılan kitaplarda ve Meydan Larousse, Grand Larousse Encyclopedigue, Encyclopeaedia Britaanica gibi büyük ansiklopedilerde yetkili kalemlerin verdiği bilgi müfessirlerimizin düşünce ve tesbitini doğrulamaktadır.

"Ahd-i Atik dahil kitapların büyük kısmı İbranice veya Aramca; Ahd-i Cedid'e dahil olanlar ise Yunanca yazılmıştır. M.S. III. yy. da, İskenderiye'de, Ahd-i Atik'ın "Yetmişler" adı verilen bir Yunanca tercemesi yapılmıştı. M.S, IV. yy. da Aziz Heronymus, Kutsal Kitab'ın tümünü Lâtinceye çevirdi. Bu tercemeye Vulgata denilir.

İbranice ve parşömen üzerine yazılmış el yazmalarının çoğu M.S. IX. yy. dan sonra meydana getirilmiştir. Ancak bir papirüs parçası (Nash) II. yy. a aittir. Öte yandan son zamanlarda Tuz Denizi civarında yapılan kazılarda çok sayıda, deri üzerine yazılmış, hattâ İşaya'nın noksansız metnini ihtiva eden ve en az M.Ö. I. yy'a ait İbranice yazmalar bulunmuştur."

Musa Peygamber'in M.Ö. XIII. yy. ortalarına doğru geldiği sanılmaktadır. Bu duruma göre Tevrat'ın en eski nüshasının M.Ö. I. yy.da Tuz Denizi civarında bulunduğu dikkate alınırsa, Tevrat'ın Musa Peygamber'den bin yıl sonra yazıldığı ortaya çıkar. Arap kaynakları ise, ele geçen ilk Tevrat nüshasının Musa Peygamber'den 500 yıl sonra yazıldığını göstermektedir. İster 500 yıl, ister 1000 yıl sonra yazılsın, fark eden bir şey yok. Önemli olan şudur: Musa Peygamber'e Levhalar halinde sunulan Tevrat'ın meydanda bulunmayışıdır.

Sonra, Musa Peygamber, Mısır'da doğup büyüdüğü ve Mısır'dan II. Ramses (1301-1224) zamanında çıktığı düşünülürse, O'nun İbranice değil Mısır diliyle konuştuğu ortaya çıkar. Bu durumda Tevrat'ın da Mısır dili üzere indiği sonucuna varılabilir. İster İbranice, ister Mısır diliyle yazılı olsun ilk nüsha nerede? Onu Mısırcadan İbranice'ye kim, ne zaman çevirmiştir?

İşte Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetle bu hususlara kısa bir atıf yapılmakta, Tevrat'ın ancak bir bölümünün tahriften kurtulduğuna dikkatler çekilmektedir. Gerçek de budur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kitap Ehlinin son dine karşı takındıkları tavıra; daha önceki peygamberlere karşı tutumlarına; haklı iş görmeyi, adaleti ayakta tutmayı emreden ilim adamlarının canına kıyacak kadar ileri gitmelerine ve Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile tartışmaya kapı açtıklarına temas edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehli ne düşünürse düşünsün, nasıl tavır alırsa alsın, Allah (celle celaluhu)'nun mülkü dilediğine, Peygamberlik payesini seçtiği kiraselere vereceğinden söz ediliyor, böylece Müslümanların izzet ve şerefle gelişip büyük bir güç olacaklarına işaret ediliyor. Ayrıca Allah (celle celaluhu)'nun yüce kudretine dokunularak insan aklına ışık tutacak anlamda biyoloji ve coğrafya ile ilgili konulara kapı açılıyor, bazı ana fikirler ortaya konuluyor.

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ
وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾
تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

26- De ki: Ey mülkün sahibi Allahım! Dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çekip alırsın; dilediğini aziz kılarsın; dilediğini alçaltır, zillete düşürürsün; hayr yalnız senin elindedir. Şüphesiz senin gücün her şeye yeter.

27- Geceyi gündüze, gündüzü geceye sokarsın (katarsın), diriyi ölüden çıkarırsın, ölüyü de diriden çıkarırsın. Dilediğini hesapsız rızıklandırırsın.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) ve Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre, deniliyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Mekke'yi fethettikten sonra ümmetine ileride Faris (İran ve dolayları), Rum (Bizans)ın fethedileceğini va'detmişti. Bunu duyan Yahudilerle bazı münafıklar: "Hayal ürünü bu, çok uzak bir iş; Muhammed nerede, Faris ve Rum nerede? Onlar Muhammed'den çok güçlü ve çok daha engelleyici bir kuvvete sahiptirler. Mekke ve Medine Muhammed'e yetmiyor da İran ve Bizans'ın mülküne göz dikiyor?" dediler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1] Diğer bir rivayette, Katade diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Rabbinden Fars ve Rum ülkelerinin kendisine verilmesini diledi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi."[2]

İncil'de Bu Husus Daha Önce Haber Verilmiştir

Âyette, mülk ve şeref Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve O'nun ümmetine va'dediiiyor. İncil'de de bu husus İsâ Peygamber'in diliyle anlatılıyor. Artık son Peygamber Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gelmesiyle, Yahudilerle Hristiyanların eski güç ve itibarlarını kaybedeceğine açık işaret vardır.

Kitap Ehli, asırlarca son peygamberi beklediler. İzzet ve şerefin en yüksek payesinin O'na verileceğini kendi kitaplarından öğrenip kavuşma hasretiyle yanıp tutuştular. Fakat bekledikleri peygamber umdukları gibi olmayınca, O'nun kendi milletlerinden gelmediğini görünce bu kez dinde aşırı tutucu olanları O'na karşı tavır aldılar.

Kitab-ı Mukaddes'in İncil bölümünde şu cümleler yazılıdır; İsâ Peygamber diyor ki:

"Bundan dolayı size derim, Allah (celle celaluhu)'nun melekûtu (en büyük mülk ve en üstün şeref sayılan peygamberlik payesi ve onun ortaya koyacağı hükümranlık) sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verüecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır."[3]

Allah'ın Va'dettiği Mülk ve Şerefin İlk Müjdesi Hendek Kazılırken Verilmişti

Müşriklerin savaş hazırlığı bütün hızıyla devam ediyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onlara karşı savaş stratejisini belirlemek için Ashabını toplayıp istişarede bulundu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz savaşın çıkmasını her zaman olduğu gibi asla arzu etmi-

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Kurtubi -İbn Cerir - Lübabut Te'vil - Mefatihü'l-Gayb / Fahreddin Razi

2 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi.

3 Matta: 21/43.

yordu. Ne var ki Allah (celle celaluhu) ve din düşmanları rahat durmuyor ve mutlaka İslâm'ın nurunu söndürmek istiyorlardı.

Farklı görüşler ortaya çıktı. En son Selmân Fârisi'nin Medine etrafında hendek kazma düşüncesi uygun görülerek hemen bu işe başlanıldı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de bir işçi gibi çalışıyordu. Hendek kazarken büyük bir kaya ile karşılaşan Selmân ve arkadaşları ne kadar uğraştılarsa da kayayı kırmaya muvaffak olamadılar, âciz kalıp durumu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz ettiler. Bunun üzerine Rasulullah eline kazma, ya da balyozu alarak hendeğe indi, nübüvvetin güçlü kollarıyla balyozu kaldırıp kayaya indirdiğinde şimşek çakar gibi bir ışık belirdi. Sonra ikinci kez balyozu indirdiğinde yine aynı şekilde bir ışık belirdi, üçüncü kez vurduğunda yine aynı parlaklıkta bir ışık beliriverdi. Kaya paramparça oldu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hendekten çıkınca Selmân ona:

- Ya Rasûlallah! Anam babam sana feda olsun; balyozdan çıkan o parlak ışık ne idi? diye sorduğunda Efendimiz:

- **Çıkan ışığı gördün mü?** buyurdu. O da:

- Evet, Ya Rasûlallah! diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

- **"Birinci çıkan ışık ve parıltıyla Allah bana Yemen'i fethetti. İkinci ışık ve parıltıyla Allah bana Şam ve Batı ülkesini fethetti. Üçüncü ışıkla Doğu ülkelerini fethetti."**[1]

Konumuzu oluşturan âyet-i kerimeyle bir bakıma Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu mucizesinin mutlaka gerçekleşeceği haber veriliyor.

Diriden Ölüyü, Ölüden Diriyi Çıkaran Allah

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

"Diriyi ölüden çıkarırsın, ölüyü de diriden çıkarırsın."

Burada daha çok iki mâna üzerinde durulmuştur:

1. Küfür ve inkâr içinde bir ömür tüketen adamdan mü'min bir evlâ-

1 Siret-i Nebeviyye / İbn Hişam: Mısır: 1955. Reşahat-ı Ayni'l-Hayat: C.1, S.11

dın meydana gelmesidir. Bu, "diriyi ölüden çıkarırsın" cümlesine misaldir. Çünkü inkarcı hem kalbini, hem ruhunu öldürüp silik hale getirmiş, yaratıldığı gayenin dışına kendini itmiştir. Bunun aksine, inanmış sâlih bir kişiden inkarcı bir evlâdın meydana gelmesi, "ölüyü de diriden çıkarırsın" cümlesine misaldir.

2. Tohumdan bitkiyi, bitkiden tohumu; yumurtadan tavuğu, tavuktan yumurtayı; insandan spermayı, spermadan insanı meydana getirmektir.

Gerçi bitkisel hayat tohumun özünde mevcuttur. Yumurtada da hayat vardır. Sperma canlıdır. Ne var ki tohum toprağa, yumurta kuluçka ameliyesine, sperma ana rahmindeki yumurtalığa intikal etmeden önce bir bakıma ölü sayılırlar. Yani birinci devre -ki intikal etmedikleri devredir-ölü devre, ikinci devre -intikal edip döllenme meydana geldikten sonraki devredir- canlı devre sayılır.

Bu nedenle Kur'ân'da canlıların yaratılmasındaki inceliklere, geçirdiği istihale (metamorphisme), yani bir halden başka bir hale geçişlere dikkatler çekilerek ilâhi kudretin yüceliği, üstünlüğü anlatılıyor.

Dilediğine Mülkü Verirsin

تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ

"Dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çekip alırsın."

Bu âyet, daha çok milletlerin hayatıyla ilgilidir. En yüksek saltanata ve en noksansız tasarrufa sahip olan, her şeyi kendine has tedbiriyle örneksiz ve modelsiz yürüten, varlık âlemini en ince hesaplarla en ölçülü ve dengeli biçimde kuran Allah, bu ezeli ve ebedi sıfatlarıyla milletlerin hayatını, ömrünü, devresini yine âlemin dengesinden yana -değişmeyen kanunlarıyla- düzenlemektedir. Nasıl hayvanlar âlemi hem geçinmek, hem denge sağlamak için birbirine musallat edilmişse, milletler arasındaki durum da buna benzer; kimi yükselir, kimi düşer, kimi güçlenir, kimi zayıflar derken dünya çapında kuvvetler dengesi meydana gelir.

Sonuç olarak: Zayıflar elenir, güçlüler zayıflayıncaya kadar yaşar. İşte Allah (celle celaluhu)'nun mülkü dilediğine vermesi ve dilediğinden de mülkü çekip alması O'nun bu hususta koymuş olduğu denge kanunuyla gerçekleşir.

Ayrıca 'mülk'ü, peygamberlik payesiyle yorumlayanlar olmuştur. Bu

da âyetin ruhuna uygundur. Çünkü daha çok Yahudi ve Hristiyanların son peygamber geldikten sonra haset ve ihtiras ateşine yakalanarak asırlarca kendi milletlerinde devam eden bu üstün paye ve şerefin başka bir millete geçmesine dayanamadıkları konu ediliyor. Kur'ân'ın bir başka yerinde bu anlamda mülkün İbrahim hanedanına verildiğinden söz edilirken şöyle deniliyor:

"Gerçekten biz İbrahim hanedanına kitap ve hikmet verdik, hem de büyük bir mülk sunduk."[1]

Büyük müfessir Fahreddin Razi de "mülk"ten maksad, peygamberlik payesi olduğunu bilhassa belirtmiş ve sonra peygamberlikten daha büyük şeref ve üstün bir mülk yoktur, görüşünü desteklemiştir. İkinci derecedeki 'mülk' ise, yeryüzünde güçlü bir millet haline gelmek, hür ve bağımsız olarak belli bir süre yaşamaktır. Temelinden sarsılan İslâm âleminin mülk ve saltanatını devam ettirmeğe Büyük Selçukilerin ve sonra da Osmanlıların manen görevlendirilmesi bu cümledendir.

Yahudiler "Peygamberlik İsrâiloğulları'na has bir şereftir. Ataları-mız bu şerefi hep kendilerinde taşımışlardır. Bugün Kureyş kabilesinden bir peygamberin çıkması, ya da gönderilmesi olur şey değil!" diyerek hayretlerini açığa vuruyorlar ve son peygamberin itibarını sarsmak için akla gelmedik entrikalara başvuruyorlardı. Kur'ân bu gayretlerin boşuna olduğunu belirterek, mülkün hakiki sahibinin ancak Allah (celle celaluhu) bulunduğunu ve dilediğine mülkü vereceğini, dilediğinden müiikü çekip alacağını hatırlatarak mü'minlerin imanını, Yahudi ve müşriklerin inkâr ve küfrünü artırdı.

Ve son olarak da bütün İslâm âlemine işaret yoluyla şu uyarıda bulundu: İmân ve ekonomik yönden güçlü milletler yaşar, zayıflar elenir.

YORUMLAR - RİVAYETLER

Mülk:

a) Peygamberlik payesi,

b) Üstünlük ve kudret,

c) Mal ve servet,

---

1 Nisa sûresi âyet: 54

d) Dünya ve âhiret mutluluğu,

e) İmân ve İslâm,

f) Saltanat ve tasarruf.

Hayır:

a) Mutlak yardım,

b) Huzurlu bir hayat,

c) Ganimet,

d) Bütün iyilikler.

Diriyi ölüden çıkarırsın:

a) Mü'mini kâfirden, kâfiri de mü'minden çıkarıp (dünyaya) getirirsin. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz dayızadelerinden bir hanımı görünce, **"Bu kim?"** diye sormuştu. "Dayızadelerinizden falanın kızıdır" diye cevap verilince. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz **"Sübhanallah! Sen ölüden diriyi çıkarırsın."** diyerek Allah (celle celaluhu)'nun kudretini dile getirmişti. Çünkü; bu çok saliha kadının babası azılı kâfirlerden biriydi.

b) Kâfir ölü sayılmıştır, çünkü kalbi ölmüştür. Mü'min diri sayılmıştır, çünkü kalbi ve ruhu hep uyanık ve diridir.

c) Yumurtadan tavuğu, tavuktan yumurtayı çıkarır. Çünkü yumurta kuluçka ameliyesine intikal etmeden önce ölü sayılır.

d) İnsandan meniyi, meniden insanı çıkarır.

e) Başaktan tohumu, tohumdan başağı çıkarır.

Müfessirlerimizin hemen hepsi yukarıda sıraladığımız mânalar üzerinde durmuş ve yorumlarını bu açıdan yapmışlardır. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Geceyi gündüze, gündüzü geceye katarsın:

a) Dünya'nın hem kendi ekseni, hem güneşin etrafında dönmesiyle mevsimlerin meydana gelmesi, gece gündüzün mevsimlere göre uzayıp kısalmasıdır.

b) Dünyanın belli bir hızla kendi ekseni etrafında dönmesi ve yuvarlak bulunmasıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle mü'minlerin izzet ve şerefe erişeceklerine; kendilerine mülk ve saltanat verileceğine işaret edildikten sonra ilâhi kudretin yüceliğine değinilerek canlıların ve bitkilerin yaratılışmdaki inceliğe kapı açıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, mülkün sahibi Allah (celle celaluhu) olduğuna ve dilediğine mülkü vereceğine, dilediğinden mülkü çekip alacağına; dilediğini aziz ve şerefli kılacağına, dilediğini aşağılık edeceğine dikkatler çekiliyor ve bu açıdan mü'minlere seslenilerek asıl güvenilecek, sevilip saygı duyulacak, hakiki dost edinilecek tek varlığın Allah (celle celaluhu) olduğu hatırlatılıyor. Mü'minlerin hakiki dostunun Allah (celle celaluhu) ve mü'minler olduğu üzerinde duruluyor; ancak mü'minden mü'mine hayır ve iyilik geleceği belirtiliyor. Bu nedenle kâfirleri dost edinmenin yarar değil zarar getireceği vurgulanıyor.

Sonuç olarak: İslâm ülkeleri arasında ciddi bir dostluk kurulmasının gereğine ve Müslümanların tam bir sevgi atmosferi içinde köklü bir dayanışmaya muhtaç bulunduklarına parmak basılarak uyarıda bulunuluyor.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ
فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِى شَىْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۗ وَاِلَى
اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِى صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۗ وَيَعْلَمُ
مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ تَجِدُ
كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا ۚ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍ ۚ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا
وَبَيْنَهٗٓ اَمَدًا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۗ وَاللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

28- Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler. Kim bunu yaparsa, Allah'ın (dostluğundan kopup O'nun) yanında hiç-

bir değeri kalmaz. Ancak onlardan (gelecek olan bir tehlike ya da umum yararına bir kapının kapanmasından) korunmak için (dost görünerek) sakınmış olasınız. Allah sizi (asıl) kendisinden korkmanızla uyarır. Sonunda gidiş Allah'adır.

29- De ki: Gönlünüzde olanı (kâfirlere karşı beslediğiniz ilgi ve yakınlığı) gizleseniz de, açığa vursamz da Allah bilir. Allah göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah'ın gücü her şeye yeter.

30- Herkesin iyilik ve kötülükten ne işlemişse, onu önünde hazır bulacağı günü bir düşünün ki (o gün) kendisiyle kötülükleri arasında uzak bir mesafenin bulunmasını ister. Allah sizi kendisinden korkmanızla uyarır, Allah kullarına pek merhametli ve şefkatlidir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Yahudilerden birkaç kişi gizlice Medine'de ensardan bazı şahıslarla, temasa geçip, İslâm'a fitne sokmak için dostluk kurmuşlardı. Ashabdan Rıfaa bin Münzir, Abdullah bin Cübeyr ve Said bin Haysem dönen entrikaların farkına vardılar ve sözü geçen ashabı uyarmaya çalıştılarsa da onlar yine gizliden adı geçen Yahudilerle dostluk ve temaslarını sürdürmekten vazgeçmediler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi."[1]

Kelbi'ye göre:

Bu âyet, müşrikler ve Yahudilerle dostluk kurup işittikleri haberleri günü-gününe onlara ulaştırarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e karşı zafer elde etmelerini uman Abdullah bin Ubeyy ve arkadaşları[2] hakkında inmiştir.[3]

Cübeyr bin Dahhak'a göre:

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi – Lübabu't Tevil / Alaaddin Hâzin Yahudilerin aldatmak istedikleri Ashab-ı Kirâm'dan bazı şahısların İslâm'dan ayrılmaları söz konusu olamaz. Ancak dostluk sebebiyle İslam'a fitne sokma endişesi hâkim bulunuyordu.

2 Abdullah bin Ubey o devirde münafıkların başı bulunuyordu. Rasulullah'a karşı idi. Birçok fitnelere kapı açmıştır.

3 Esbab-ı Nüzul / Nisâburi

Sâmit oğlu Ubâde (radıyallahu anh)'ın Yahudilerden öteden beri iş görüp ayrılmadığı ve kendisine bağlı sandığı hayli kimse vardı. Hendek Savaşı'nda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek: "Ya Rasûlallah! Benden yana 500 Yahudi vardır, onları bugün düşmana karşı beraberimde savaşa çıkarmak istiyorum." deyince yukarıdaki âyet indi.[1]

İnsanlarla Günlük İlişkilerimiz

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ

"Mü'minler mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler."

Günlük ilişkilerimizde daha çok iki şeye muhtacız: Allah'ı hatırlayıp saygı dolu bir hava içinde O'ndan korkmaya ve sonra da insanlara karşı merhametli ve şefkatli davranmaya...

İnsanlarla ilişkilerimizde belirttiğimiz temel üzerinde geliştireceğimiz bir takım bağlarımız ve bağlantılarımız da vardır.

Bunları da genellikle iki farklı bölümde düşünmemiz ve ona göre beşeri münasebetlerimizi ayarlamamız gerekir:

1. Müslüman kardeşlerimizle ilişkilerimiz aşağıdaki esas ve prensiplere göre olmalıdır:

a) Sevmek, saygı duymak,

b) Dost edinmek ve bunu sürdürmek,

e) Yardımcı olmak, yardımlaşmaya katılmak,

d) Hastalarını sormak, fakirlerine zekât ve sadaka vermek, cenazelerine hazır olmak,

e) Ticari ilişkilerimizi daha çok onlarla geliştirmek, ne zulmetmek, ne de zulme uğramak,

f) Her hak sahibinin hakkını vermek,

g) Din ve ahlâkı cemaatleşme şuuruyla korumak ve geliştirmek için gerekeni yapmak,

h) Okumak isteyip de bu imkânı bulamayan çocuklarını okutmak,

1 Esbâb-ı Nüzul / Nisâburi.

memlekete yararlı insan yetiştirmek,

i) Komşu haklarına saygılı olmak, her Müslümanın malını canını ve namusunu, kendi malımız, canımız ve namusumuz gibi korumayı bir vecibe saymak.

2. Gayr-i Müslimlerle ilişkilerimiz ise aşağıdaki esas ve prensiplere göre olmalıdır:

a) Haklarına saygılı olmak, vatandaşlık hakları varsa korumak,

b) Fakir olanlarına sadaka vererek yardımcı olmak,

c) Gerektiğinde alışverişte bulunmak, ticari ilişkileri bir ölçüye kadar sürdürmek,

d) Komşuluk haklarına saygılı olup korumak,

e) İslâm dışı yaşantılarına özenmemek, onları taklit etmemek, Müslümanlığın yüceliğini kendi günlük yaşantımızla onlara örnek ve model olarak sunmak.

Bunun için Büyük Müfessir Fahreddin Razi, Müslümanların Gayr-i müslimlerle olan ilişkilerinin üç ihtimal taşıdığını belirterek diyor ki:

1. Gayr-i müslim olan kişinin küfür ve inkârına razı olması ve bu açıdan onu dost edinmesi.

Her Müslüman için bu tür bir ilişki ve dostluk kesinlikle haram kılınarak yasaklanmıştır. Çünkü küfrü tasvip etmek küfürdür. Küfre rıza göstermek küfürdür. Bu bakımdan belirtilen ölçü ve anlamda bir ilişki kuran Müslümanın imân üzere kalması mümkün değildir. Meğerki tevbe edip yeniden İslâm'a döne.

Nitekim Cenâb-ı Hak bu hususu şöyle açıklıyor:

"Ey İmân edenler! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse doğrusu o da onlardandır."[1]

2. Dünya işlerinde, dış görünüşü itibariyle onlarla güzel ilişkiler kurması.

1 Mâide sûresi âyet: 51

Bu, dinimizce men'edilmemiştir. (Çünkü hem insan hakları, hem komşu hukuku yönünden bu kapının açık tutulması sünnete uygundur.)

3. Bu iki ilişki arasında bir yol tutması.

Şöyle ki: Onlara karşı ya akrabalık, ya da duyulan sempati nedeniyle -dinlerinin bâtıl olduğuna itikat etmekle beraber- sevgi beslemek, yardımcı olmak bu cümledendir.

Bu tarz bir ilişki küfrü gerektirmez, ancak mü'mine böylesine bir ilişki kurması yasaklanmıştır. Çünkü insanı bu ölçüdeki bir temas ve sempati bazen onların yolunu beğenmeye, bazan da dinlerine karşı sempati duymaya kadar çekip götürebilir. Bunun sonucu ise İslâm'dan çıkmaktır.

Kur'ân'da mü'min uyarılarak: "Kim bunu yaparsa, Allah'ın (dostluğundan kopup O'nun) yanında hiçbir değeri kalmaz." buyurulması, belirttiğimiz nedene dayanmaktadır.

Ancak onlardan bir kötülük geleceği ve bunun önüne geçmenin de mümkün olmadığı zamanlarda sırf zevahiri koruyup kurtarmak için belirtilen şekilde bir ilgi ve sempati göstermekte bir sakınca yoktur. Çünkü kalpte onlara karşı ne dostluk, ne de bağlılık duygusu mevcuttur.

Tarihi Bir Olay

Konumuzu biraz daha açıklığa kavuşturan tarihi bir olayı nakletmekte yarar vardır:

Yalancı Peygamber Müseyleme, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Ashabından yakaladığı iki kişiyi önüne alarak tehlikeli bir denemeden geçirmişti. Önce birine sordu:

- Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet ediyor musun? O şu cevabı verdi:

- Evet, evet, evet.

- Peki benim de Allah'ın peygamberi olduğuma şehadet eder misin? diye sorunca, o yine:

- Evet, diye cevap verdi.

Bu yüzden öldürülmeyip serbest bırakıldı. Çünkü Müseyleme (Allah lanet etsin) kendisinin Beni Hanife kabilesine, Muhammed'in de Kureyş

Kabilesine peygamber gönderildiğini iddia ediyordu.

Sonra ikinci zata sordu:

- Muhammed'in Allah'ın Peygamberi olduğuna şehadet ediyormusun? O zat:

- Evet, diye cevap verdi. Müseyleme tekrar sordu:

- Ya benim de Allah'ın peygamberi olduğuma şehadet eder misin? O zat:

- Ben sağırım, ben sağırım, ben sağırım, diye cevap verince, Müseyleme onu öldürttü.

Durum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e haber verilince, üzüldü ve buyurdu ki: **"Öldürülen, imân üzere gelip geçti, hakkı tasdik etti. Eriştiği esenlik ona mübarek olsun. Diğerine gelince: O, Allah'ın verdiği ruhsatı kabul edip kullandı. Bu yüzden ona vebal yoktur. (Çünkü kalbi imân ile yatışmış vaziyette bulunduğu halde sırf canını kurtarmak için diliyle onun peygamberliğini kabul eder gibi görünmüştü)."**[1]

Çünkü Kur'ân'da bir başka yörde bu husus şöyle açıklanmıştır:

"Kalbi imân ile yatışmış olduğu halde, zorlanan kimse dışında, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip göğsünü küfre açanlar üzerine Allah'tan bir gazap vardır ve büyük bir azap da onlar içindir."[2]

Korku ve Şefkat

وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ

"Allah sizi (asıl) kendisinden korkmanızla uyarır. Sonunda gidiş Allah'adır."

Allah'ın rahmeti gazabının önüne geçmiştir. Kullarının yanlış yolda yürüdüklerini haber verip onları uyardıktan sonra rahmet ve inayet kapısını açık tutar. Bu kapı her insana ölünceye kadar kapanmaz. Dönüş yapan olursa, sözü edilen kapıdan içeri alınıp kabul edilir. Çünkü Allah (celle celaluhu) insanları, azâb etmek için değil, merhametinin en geniş havasını teneffüs ettirmek ve böylece onları ebedi mutluluğa eriştirmek için yaratmıştır.

---

1 Mefatihü'l-gayb / Fahreddin Razi: 2/646. Bulak

2 Nahl sûresi âyet: 106.

Ne var ki, bu mutluluğa erebilmenin bir takım yollarıve kuralları vardır. Dünyaya ayak basan her insan bunları öğrenmek ve bilmek zorundadır. İnsan, aklı az da olsa yaradanının varlığını anlayabilir. Peygamberlerin getirdiği esaslar bu anlayışı güçlendirip ona yön verir.

Küçük bir topluluğun bile, bir arada yaşayabilmeleri, hayatlarını sürdürebilmeleri için bir takım kurallara muhtaç bulunduklarını anlatmaya gerek var mıdır? Bir lokma ekmeğe erişebilmek için nice hizmetlere, nice unsurlara gereksinme duyulmaktadır. Ebedi saadete erişmek de pek kolay değildir. Biraz gayret, biraz himmet ve hizmet ister. Rahmet güneşi her zaman etrafı aydınlatmaktadır; yeter ki gönül toprağı çoraklıktan kurtulsun.

İşte konumuzun bir bölümünü oluşturan âyetle bu gerçeğe ışık tutulmakta ve insan aklına yardımcı malzeme sunulmaktadır:

"Allah sizi kendisinden korkmanızla uyarır. Şüphesiz ki Allah, kullarına pek merhametli ve şefkatlidir."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ı yüce kudretinden, üstün saltanatından, mülkün yegane sahibi bulunduğundan söz edildikten sonra mü'minlerin inkarcıları dost edinmeleri yasaklandı ve böyle yapanların, yani gayr-i müslimlerle bir zorunluk olmadığı halde dostluk kuranların Allah (celle celaluhu) ile ilgilerinin kesileceği, artık O'nun katında bir deaer taşımayacaklan açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'a dost olmanın, O'nun sevgisine erişmenin yolu ve yöntemi hatırlatılıyor; ilâhi rahmeti noksansız yansıtan, Allah (celle celaluhu) ile kullan arasındaki engelleri kaldırmakla görevlendirilen Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in getirdiği esaslara, sergilediği sünnetlere uyulmadıkça Allah sevgisine kapı açmanın mümkün olmadığına işaret edilerek daha çok Kitap Ehli uyarılıyor.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللهَ وَالرَّسُولَ ۚ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ
الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

31- De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

32- De ki: Allah'a ve Peygamberine itaat edin; eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki Allah kâfirleri sevmez.

İNİŞ SEBEBİ

El-Hasan ve İbn Cüreyc'e göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında bir kabile halkı Peygambere gelerek:

- Ya Rasûlallah! Biz Allah'ı seviyoruz, dediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre:

Kureyş kabilesi Mescid-i Harâm'da putlarını sıralayıp iyice dikmişler ve üzerlerine devekuşu yumurtası asmışlar, kulaklarına da zinet takmışlar, sonra da önlerine geçip secde etmişlerdi. Onların bu halini gören Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

- **Ey Kureyş! Andolsun ki, siz atalarınızın (İbrahim ve İsmail'in) şeriatından ayrılmış, onlara ters düşmüşsünüz. Halbuki hem İbrahim, hem İsmail İslâmiyet üzere idi.** Demekten kendini alamadı. Bunun üzerine Kureyşliler O'na şu cevabı verdiler:

-Bizim bu putlara ibâdetimizin, ya da tapmamızın sebebi, bizi Allah'a yaklaştırmalarını ummamızdır.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[2] Diğer bir rivayette ise şöyle deniliyor:

Yahudilerin "Biz Allah'ın evlâdıyız..", Hristiyanların da "İsâ'ya tapmamız sırf Allah'a olan saygımızdandır" iddialarına karşı yukarıdaki âyet inmiştir.[3]

İLGİLİ HADISLER

"Kim bizim hükmümüz ve iznimiz olmaksızın (din adına) bir şey ortaya çıkarırsa, o şey merduttur (sahibinin yüzüne çevrilir, asla kabul

---

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Mefatihü'l-gayb / Fahreddin Razi

2 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Mefatihü'l-gayb / Fahreddin Râzi

3 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Mefatihü'l-gayb / Fahreddin Râzi.

olunmaz,)"[1]

"Din ancak Allah için sevmek ve yine O'nun için sevmemektir."[2]

"Kim Allah'ın kendisini sevmesini istiyorsa, ona gereken: doğru sözlü olmak, emâneti koruyup sahibine vermek ve bir de komşusuna eziyet etmemektir."[3]

"Allah bir kulunu sevmeye başlayınca Cibril'i çağırıp, "Şüphesiz ki ben falan kulumu seviyorum, sen de onu sev." diye emreder. Cibril de gök ehline şöyle seslenir: "Doğrusu Allah falan kulunu seviyor; sizler de onu sevin!" Bunun üzerine gök ehli de o kulu sevmeye başlar."[4]

"Ümmetimin hepsi cennete girer, ancak bundan kaçınan müstesna."

Bunun üzerine soruldu: "Kim cennete girmekten kaçınır?" Cevap verdi: **"Bana itaat eden cennete girer; bana karşı gelen cennete girmekten kaçınmıştır."**[5]

Allah'ı Kullarına Tanıtan Rahmet

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun."

Allah iki vasıtayla bilinip tanınır; Akıl ve Peygamber. Birinci vasıtayla bilip anlamak yeterli değildir. Varlık alemindeki çok mükemmel plân ve şaşmayan kanunların bir plâncının ve ebede uzanan ölçü ve anlamda bir kanun koyucunun varlığına delâlet ettiğini akıl yoluyla bilip anlamak mümkündür. Ama o kudretin sıfatları, emirleri, kullarından bekledikleri, dünyayı insanlara hazırlamasının nedenleri, âhiretin varlığı bilinmemektedir. Bunları akıl değil, ancak peygamber haber verebilir. Peygamber'in getirdikleri akılla birleşince asıl yol ve amaç belirlenmiş olur.

O halde peygamber, ilâhi rahmeti ve O'nun kullarına olan buyruklarını yansıtan bir ayna, O'nun kanunlarını haber veren bir alıcı-verici O'nu

1 Sahih-i Müslim - Ahmed bin Hanbel: Aişe (radıyallahu ana)'dan

2 İbn Ebi Hatim: Hz. Aişe (radıyallahu anh)'den

3 Tirmizi

4 Sahih-i Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

5 Sahih-i Buhari – Müslim.

kullarına tanıtan bir rehber; kulluk görevinin anlamını ve ölçüsüni insanlara belleten bir öğretmendir.

Bu nedenle Allah (celle celaluhu)'nun sevgisine erebilmenin tek yolu, peygamberi sevmek ve O'nun getirdiklerini gönülden benimseyip kabul etmek; ilâhi rahmetin insanlıktan yana ışık ve enerjisini ondan almaktır.

Onun için Büyük Veli Sehl bin Abdullah et-Tüsteri (kaddesallahu sirrehu) diyor ki;

"Allah'ı sevmenin alâmeti, Kur'ân'ı sevip anlamaktır. Kur'ân'ı sevmenin alâmeti, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i sevmektir. Rasulullah'ı sevmenin alâmeti, Onun sünnetini severek yerine getirmektir."

"Allah'ı, Kur'ân'ı, Peygamberi ve Sünnetini sevmenin alâmeti ise, âhireti sevmek, ona hazırlanmaktır. Âhireti sevmenin alâmeti kendini bilip sevmektir. Kendini sevmenin alâmeti, dünyanın aldatıcı oyalayıcı yanlarını sevmemektir. Bunun da alâmeti, insanı amaca ulaştıracak kadarını helâl yoldan elde etmektir."

Sonuç olarak:

Allah'a ve Peygamberine itaat, imân ve sevgi yolundan geçer. Bu bakımdan inanmayanı zorla inandırmaya çalışmak amaca götürücü değildir. Zorla sevdirmek yaklaştırıcı, birleştirici olmaz.

Kur'ân burada imân düzeyinde mükemmel bir metot sergilemektedir. Anlamak, inanmak ve sevmek. Anlamak, sevmek ve inanmak. Anlamadan, tanımadan sevgi olmaz. Bu ikisi gerçekleşmedikçe imân vücut bulmaz.

O halde insanlara önce Allah (celle celaluhu) ve Rasulünü tanıtmak, anlatmak; sonra onları sevmenin kalplere zevk ve heyecan verecek anlam ve ölçüde kapılarını açık tutmak, sonra da imân zevkini en doyurucu şekilde gönüllere işlemek gerekir. Bu metot ilâhidir; denenmiştir, başarıya götürücüdür.

İşte Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in İslâm'a girenlere uyguladığı usûl budur. Bu noktaya erişildikten sonra, artık Allah (celle celaluhu)'nun şu buyruğu hatırlatılır:

"Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki Allah kâfirleri sevmez."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ı sevmenin yolu belirtildi. Peygambere uymanın bu sevgiye açılan kapı ve Allah'a uzanan yol olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu kapı ve yoldan söz ediliyor; Allah (celle celaluhu)'nun sevgi ve rahmetini kullarına yansıtan peygamberler ve daha çok İsâ Peygamber'in annesi Meryem'in Allah'a sırf ibâdette bulunmak üzere nasıl adandığı, Allah (celle celaluhu)'nun İmrân ailesine yönelen lûtfu, yetim bir kızın terbiye edilmesinin önemi, Allah'ı bilen ve O'na kul olmanın derin mânasını kavrayan annelerin yetiştirilmesinin önemi üzerinde duruluyor.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً
بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي
نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي ۖ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾
فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ
الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ ۖ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۖ
كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ۖ قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ
هَٰذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

33-34- Şüphesiz ki Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim hanedanını ve İmrân ailesini seçip (kendi çağlarındaki) hanedan ve milletlere üstün kıldı. Bunlar birbirinden gelme aynı soydandır. Allah işiten ve bilendir.

35- Hani İmrân'ın karısı: "Rabbim! Karnımdakini her kayıttan uzak sadece ibâdette bulunmak üzere sana adadım. Bunu benden kabul buyur. Şüphesiz ki sen, sen her şeyi işitirsin, bilirsin," demişti.

36- Onu doğurunca, "Rabbim!" doğrusu ben onu kız doğurdum -Allah onun ne olduğunu daha iyi bilendir- erkek, kız gibi değildir ve doğrusu

ben onun adını Meryem koydum. Şüphesiz ki, onu da, ondan gelecek nesli de, koğulmuş şeytandan sana sığındırırım" diyerek hâlini arz etmişti.

37- Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabulle kabul buyurdu ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi, Zekeriyya'yı ona bakmakla görevlendirdi. Zekeriyya ne kadar kızın bulunduğu mihraba girdiyse onun yanında yeni bir yiyecek buldu. "Meryem, bu sana nereden?" diye sorunca, o da: "Bu, Allah tarafındandır" dedi. Doğrusu Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

İLGİLİ HADİSLER

"Doğan her çocuk, akıkasına bağlı bir rehindir; yedinci günü akıkası kesilir, adı konulup saçı traş edilir."[1]

Netekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz oğlu İbrahim doğunca yedinci günü akika kurbanı kesti ve ismini İbrahim koydu.

"Hiçbir çocuk doğmaz ki, şeytan, doğduğunda ona dokunmuş olmasın. Çocuk onun dokunmasından sesini yükseltip ağlar; ancak Meryem ve oğlu müstesna."[2]

"Doğan her çocuğu, şeytan ya bir ya da iki kez sıkar; ancak İsâ ile anası Meryem müstesna."[3]

Açıklama:

Hristiyanlıkta, çocuk doğmadan ismi konulur. Gerçi bugün bu sünnet tatbik edilmemektedir. İslâm'da ise, çocuk doğduktan sonra yedi gün beklenir, yedinci gün akika kurbanı kesilir, çocuğun adı konulur ve ailesinin mali durumu müsaitse, çocuğun saçını traş ettirip ağırlığınca altın sadaka edilir. Bu, yukarıda mealini naklettiğimiz hadislerden de anlaşılacağı üzere sünnettir.

Topluma hayırlı bir insan yetiştirmenin ilk atılan adımları böyle başlar. Çocuğun körpe dimağı Allah (celle celaluhu) ismiyle süslenir. Hafızasından silinmeyecek bu güzel âdet ve sünnetlerle yetiştirilen çocuk devam eden dini sünnetlerle gelişir. Doğarken sağ kulağına ezan, sol kulağına ikamet okunmasının anlamı ise çok derindir.

---

1 Ahmed bin Hanbel - Tirmizi ve Sünen sahipleri: Samure bin Südeb (radıyallahu anh)'den

2 Abdürrezzak: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den - İbn Cerir: Ahmed bin Firac tarikiyle

3 Sahih-i Müslim: İbn Vehb (radıyallahu anh)'den

İnsanlığın Hizmetine Sunulan Aileler

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

"Şüphesiz ki, Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim hanedanını ve İmran ailesini (kendi çağlarındaki) hanedan ve milletlere üstün kıldı."

Kur'ân peygamberlik şerefiyle gelişen bir mülkün yüksek değerini ve insanlıktan yana yararını açıklarken "Bunu ancak Allah (celle celaluhu) dilediğine verir ve dilediğinden de çekip alır" cümlesiyle bağlamakta ve bu üstün şerefe lâyık görülenlerden birkaç örnek vermekte ve her peygamberin kendi çağındaki insanlar arasından süzülerek seçildiğine, rastgele kimselere bu ilâhi emanetin verilmediğine dikkatleri çekmektedir.

İnsanlığın hizmetine sunulan büyük şahsiyetlerin kendi çağındaki insanlar arasından seçilip görevlendirilmesi kadar tabii ne olabilir? Sözü dinlenir, öğütleri tutulur, arkasından gidilir ve kendisine her bakımdan güvenilir bir kimsenin her yönüyle asil, şerefli, ruhen yücelmiş, ahlâkan doruğa yükselmiş olması gerekir. İşte peygamberlerin hepsi de bu vasıf ve hüviyettedirler.

Bundan çıkaracağımız sonuç şudur:

İnsanlara önder olacak, lider durumunda bulunacak ve yol gösterici düzeyine gelecek, irşâd havasını estirecek kişilerin en temiz, en asil, en şerefli olması, kendisine dil uzatılacak açık kapılarının bulunmaması, her zaman tercih nedeni olmalıdır. Kur'ân'ın bilhassa bu hususa işaret ettiğinde şüphe yoktur. Çünkü ilâhi âyetlerin hedefi, insanlara en doğru yolu göstermek ve bunu misal ve kıssalarla bir komprime haline sokup sunmaktır.

Âyetten anlaşılan diğer önemli bir konu da şudur:

Peygamberler arasında ortak vasıflar bulunmakla beraber, bir de her peygamberin kendine has özellikleri vardır ki bunların tamamını başka insanlarda görmek mümkün değildir.

Ortak vasıflar:

1- Peygamberlik eğitim ve öğretimle kazanılan bir meslek değildir. Allah (celle celaluhu) dilediğine bu büyük emaneti verir.

2- Peygamberler herkesten daha akıllı ve çok daha zekidirler. Ha-

fızaları son derece güçlüdür.

3- Üstün cesarete sahiptirler; ancak Allah (celle celaluhu)'dan korkarlar.

4- Yüksek azim ve irâdeleri vardır, olaylar karşısında sarsılmazlar, bir an için sarsılsalar bile hemen kendilerini toparlayarak Allah'a yönelir, tevbe ve istiğfarda bulunurlar.

5- Kendilerine son derece hâkimdirler, hislerine mağlûp olmazlar, nefislerinin peşine takılıp Hakk'ı unutmazlar.

6- Dini konularda kendiliklerinden konuşup hüküm vermezler; ancak Allah (celle celaluhu)'dan aldıklarını tebliğ ederler.

7- Allah (celle celaluhu)'dan aldıkları buyrukları, fazlalık ve noksanlık katmadan olduğu gibi Allah (celle celaluhu)'nun kullarına ulaştırırlar.

8- Günahlardan korunmuşlardır. Dünya işlerinde bazan hata yapabilirler. Bunun için kendilerine inanan akıllı kişilerle dünya işleri hakkında istişare ederler.

9- Her insan gibi yerler, içerler, uyurlar ve evlenirler. Beşeri ihtiyaçlarını giderirler.

10- Herkesten daha çok Allah (celle celaluhu)'dan korkar, O'na karşı en üstün saygıyı besler, günlük yaşayışlarında tam bir edep üzere bulunurlar.

11- Beşeri münasebetleri çok ölçülüdür. İnsanları kırmaz ve kusurlarını araştırmazlar. Affedicidirler. Merhamet ve şefkat onların değişmeyen sıfatıdır.

Her Peygamber'in Kendine Has Özellikleri:

Kur'ân'da hem konumuzu oluşturan âyetlerle, hem de birçok sûrelerde onların özelliklerine yer verilmiş ve bir takım örnekler sergilenmiştir. Yukarıdaki âyetlerde birkaç peygamberin özelliğine kısmen dokunulmaktadır.

Âdem Peygamber:

a) Allah'ın kudret eliyle çamuru hazırlanmış ve ilâhi ruhtan kendisine üflenmiştir.

b) İlâhi sanatın ve bu sanatın bağlı bulunduğu sınırsız kudretin yüceliğini temsil ettiğinden dolayı meleklerin O'na secde etmeleri emredilmiş; şeytan bu emre karşı geldiğinden koğulmuştur.

c) Allah (celle celaluhu) her şeyin ismini ona öğretmiştir.

d) Eşlik etsin diye Havva anamızı ondan yaratarak O'na sunmuştur.

e) Çileli bir hayat süzgecinden geçirmeden O'nu cennete koymuştur.

f) İnsanların ilk babası olma şerefini O'na vermiştir.

Nuh Peygamber:

a) Rasullerin ilkidir.

b) Çok uzun bir ömür yaşamıştır.

c) Asırlarca bâtıl ile mücadele etmiş, hakkı ayakta tutmak için çırpınıp durmuştur.

d) Tuğyanın en kötüsünü işleyen ve artık ıslâhı mümkün görülmeyen inkarcıların -ilâhi kanun gereği- yok edileceklerini önceden haber vermiş ve bunun için de ilk gemiyi yapma bahtiyarlığına erişmiştir.

İbrahim Peygamber:

a) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in atası sayılır ve Kur'ân O'nun hanif dininden övgüyle sözeder.

b) Mekke vadisinden insanları eğitecek, onlara ilim ve hikmet öğretecek bir peygamberin çıkması için duâ etmiştir. Bu duası Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle ilgilidir.

c) Kutsal şehir Mekke'yi kendi soyuna vatan seçmiş ve Kabe'nin temellerini yükseltme şerefine lâyık görülmüştür.

d) Tevhid akidesinin tohumlarını Mekke'ye ilk atan odur.

e) Allah (celle celaluhu) O'nu kendine Halil olarak seçmiş ve Nemrud'un ateşinden korumuştur.

f) Oğlunu Allah'a kurban olarak adamış, bu adağını yerine getirmekte tereddüt etmemiş, duygulu davranmamıştır. Böylece Allah'a teslimiyetin en güzel örneklerinden birini ortaya koymuştur.

İsâ Peygamber:

a) Babasız dünyaya gelme mucizesine mazhar olmuştur.

b) Cebrail'in üflemesi sonucu annesi O'na hâmile kalmıştır.

c) Beşikte iken konuşmuş, Allah (celle celaluhu)'nun kulu ve peygamberi olduğunu söylemiştir.

d) Ruhi yapısı çok gelişkin olduğundan ölüleri diriltmiş, kötürümleri iyileştirmiş, körlerin gözlerini açmıştır. Elinde Cenâb-ı Hakk'ın yüksek kudretinin inayeti, dilinde ilâhi esrarın remzi vardı.

e) Dünya ile âhiret, beden ile ruh, maddeyle mâna arasındaki dengeyi bozan İsrâiloğulları'na, ilâhi denge kanununu hatırlatarak onları bu dengeye kavuşturma pahasına büyük tehlikelere göğüs germiştir.

f) En son Peygamber Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geleceğini açık bir dille haber vermiştir.

g) Beden yapısı ruhi yapısına dönüşerek özel bir makama yükseltilmiş ve inmesi kıyametin en yakın ve en büyük alâmetlerinden sayılmıştır.

Peygamberler Birbirinden Gelme Tek Bir Soydandırlar

Kur'ân bu âyetle daha çok Asya kıtasında ve daha çok Mezopotamya'da ve çevresinde gelen peygamberlerin aynı soydan birbirlerini izlediklerini haber vermektedir. Gerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, gerekse İsrâiloğulları'na gönderilen Musa, Harun ve diğer peygamberlerin hepsi İbrahim Peygamber'e ulaşır. Müfessirlerimiz bu şecereyi tesbit edip kendi tefsirlerinde belirtmişlerdir. İbrahim Peygamber ise Nuh Peygamber'in, O da Âdem Peygamber'in soyundandır.

Büyük Peygamberlerin Asya'da Görevlendirilmesi

Kur'ân'ın açık beyânından anlaşılan şudur ki: Her kabile ve millete uyarıcı ve müjdeleyici niteliğinde bir peygamber gönderilmiştir. Ama daha çok büyük peygamberler, kendilerine kitap ve şeriat verilenler Asya kıtasından ve daha çok Mezopotamya ve çevresinden çıkmış ve bu kesimde görev yapmışlardır.

Bunun nedeni açıktır:

a) Asya dünya nüfusunun çoğunu barındırmakta idi. Elverişli ve geniş toprakları, insanların bu kıtada daha çok toplanıp barınmasına imkân hazırlamıştır. Bilhassa Mezopotamya tarih boyunca bir nice büyük devletlerin kurulmasına, medeniyetlerin vücut bulmasına beşik olmuştur.

b) Ticari kervanların en çok uğradığı ve en çok yollandığı ticari merkezler Asya'da bulunuyordu.

c) Bu nedenle dünyanın diğer kabile ve milletleriyle haberleşme imkânı Asya'da daha ileri bir düzeyde idi.

d) M.Ö. 4000 yıllarından itibaren Sümerler, Asurlular ve Babillerin yurdu ve yerleşme merkezleri Mezopotamya idi.

Bunun için Kur'ân diğer kabile ve küçük milletlere gönderilen uyarıcı ve müjdeleyici ölçü ve vasıftaki peygamberlerin isminden söz etmeye gerek görmemiş, nüfusun çoğunu barındıran ve çevre ülkeler ve kıtalarda duyulma imkânını taşıyan Asya kıtasında görevlendirilen peygamberlerden, çoğunun isminden ve yaptığı mücadelelerden bahsetmiştir.

Kur'ân'ın Hz. Meryem'e Geniş Yer Vermesi

Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli sûrelerinde Hz. Meryem'e ve oğlu Hz. İsa'ya yer verilirken bir sûrenin ismine de özel olarak Meryem sûresi denilmiştir. Yalnız Meryem ismi 36 yerde geçmektedir.

Bu, önce peygamberlerin bağlı bulunduğu İmrân ailesinin ilâhi sınırlar içinde nasıl bir feyiz, kaynağı olduğuna dikkatleri çekmekte ve bu aileden doğan çocukların Allah'a tertemiz birer kul olma potasında şekillendirildiklerini göstermektedir. Devam edegelen bu eğitimin son halkalarını Meryem oğlu İsâ Peygamber; Zekeriyya Peygamber ve onun oğlu Yahya Peygamber oluşturmakta, böylece İmrân ailesinin insanlıktan yana büyük hizmetleri dile getirilmektedir.

Şüphesiz ki Hz. Meryem kadar anası da Allah'a bağlı bulunuyordu. Ama niçin daha çok Meryem'den söz ediliyor? Bunun bazı nedenleri vardır; onları sıralamadan önce hemen diyelim ki, İslâm, Kitap Ehliyle hep diyalog kurmak istemiş, onların peygamberlerinin kadr-u kıymetini lâyık oldukları ölçü ve anlamda dile getirerek kapıyı açık tutmuştur. Ne yazık ki Kitap Ehli bunun aksine o kapıyı hep kapatmaya ve kapalı tutmaya çalışmıştır.

Şimdi niçin Meryem?

a) Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geleceğini müjdeleyen, kendisine inananlara en güzel haberi veren İsâ Peygamber'in rastgele bir kadından değil, soylu, temiz, kendini Allah'a vakfeden iffetli bir anneden

dünyaya geldiğini bildirmek ve bir takım yanlış yorumlara imkân vermemek için.

b) Hz. Meryem'in evlenmediği halde çocuk doğurması, muhakkak ki ilâhi mucizelerden biridir. İlâhi buyrukları tebliğe me'mur olan kadri yüce bir peygamberin şanına leke dokundurmamak için.

c) İncil'in İsâ Peygamber'e, Yusuf adında bir baba ve birkaç tane de kardeş isnadının doğru olmadığını, bu kayıtların ve yakıştırmaların sonradan İncil'e ithal edildiğini haber vermek için.[1]

d) Kendini iffet perdesi, imân cevheri ve annelik vakarı içinde Allah'a bağlayan annelere her milletin her zaman çok, hem çok muhtaç bulunduğunu örneğiyle anlatmak için.

e) Kız çocuklarını güzel bir bitki gibi itinayla yetiştirmenin önemine parmak basmak; asil ve erdemli kişilerin daha çok fazilet örneği dindar kadınların kucağında yetişip büyüdüğüne dikkat çekmek için.

f) Yetim kalan çocukların, özellikle kız çocuklarının en ehil terbiyecilere teslim edilmesini hatırlatmak ve Zekeriyya Peygamber'i buna örnek göstermek için.

Günümüzde anasız-babasız ya da ailesinden herhangi bir nedenle kopmuş binlerce kimsesiz çocuk kendi kaderine terkedilmiş vaziyettedir. Kur'ân 1400 yıl önce kimsesiz çocukların bakımı ve eğitilmesi konusuna değinmiş, Hz. Meryem'in Zekeriyya Peygamber'in terbiyesinde yetiştirildiğini örnek olarak vermiştir.

Böylece Kur'ân ülkelerin geleceğiyle ilgili bu çok önemli konuya parmak basmaktadır. Amaç bu olmasaydı, Meryem'in Zekeriyya Peygamber'in himayesine verilmesinden bahsetmeye gerek olmazdı.

Meryem'e Sunulan Rızık

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ ۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا

"Zekeriyya ne kadar kızın bulunduğu mihraba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu."

Âyetin bu bölümü üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır:

1 Bak: İncil Matta : 1/16 - 11/46

a) Allah (celle celaluhu) tarafından verilip melekler tarafından sunulan yiyecek maddeleri,

b) Allah (celle celaluhu) tarafından, yazın kış meyveleri, kışın da yaz meyveleri niteliğinde verilen rızık,

c) Yeni yeni bilgiler,

Zekeriyya Peygamber her ne zaman Meryem'in bulunduğu mihraba girse ondan yeni bilgiler edinirdi.

d) Kendini mabede adayanlara dindar kimseler tarafından her gün gönderilen yiyecek maddeleri,

e) İnanmış halkın Allah rızası için gönderdiği yiyecek maddelerinde bir feyiz ve bereket her an göze çarpmaktaydı.

Bunun bir benzeri Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le kızı Hz. Fatıma (radıyallahu anha) arasında cereyan etmiştir. Hafız Ebû Ya'lâ ile İbn Kesir'in tesbitlerine göre: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz birkaç gün yiyecek adına bir şey bulamadı, aç kaldı. Evine uğradı, bir şey olmadığını görünce kızı Fatıma'nın evine uğradı. Yiyecek bir şey olup olmadığını sordu. O da nemli gözleriyle bir şey bulunmadığını söyleyince Efendimiz geri döndü. Tam bu sırada, komşularından biri iki ekmekle bir parça eti Hz. Fatıma'ya gönderdi. Ailece aç oldukları halde ellerini dokundurmadılar. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i çağırdılar. Hz. Fatıma (radıyallahu anha), hediye olarak gönderilen ekmek ve eti büyükçe bir tencereye koymuş, üzerini örtmüştü. Efendimiz geldiğinde tencereyi alıp O'nun huzuruna getirdi. Örtü açılınca o büyük tencerenin ağzına kadar et ve ekmekle dolu olduğu görüldü. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu:

- **Fatıma! Bunlar sana nereden geliyor?** O da şu cevabı verdi:

- Allah (celle celaluhu) tarafından. Çünkü Allah (celle celaluhu) dilediğine hesapsız rızık verir.

Bu cevaba çok memnun olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle hamdederek kızının Allah'a olan güzel teslimiyetini övdü: **"Allah'a hamdolsun ki, seni, İsrâiloğullari'nın kadınlarının baş tacı sayılan Meryem'e benzetmiştir."**

Akaid:

Meryem ile ilgili anlatılan bu olay, bize ikinci bir hususu hatırlatmakta ve böylece İslâm akidesindeki ihtilaflı bir konuyu aydınlatmaktadır: Kadınlar da velilik mertebesine yükselebilir, gerektiğinde keramet gösterebilirler.

Meryem ismi:

İbrânicede Meryem, âbide, yani kendini ibâdete veren kadın, demektir. Zaten annesi de onu sırf Allah için ibâdette bulunmak üzere adamıştı. Doğunca adağına uygun gelen ismi ona koymuş ve öylece mabede vermişti.[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Meryem'in Allah'a olan güzel teslimiyeti ve peygamber annesi olmaya lâyık davranışı anlatıldı. Faziletli bir neslin ancak fazilet örneği annelerin kucağında yetişip vücut bulacağına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Meryem'i yetiştirip korumakla görevli olan Zekeriyya Peygamber'in, bu arada ne kadar mihraba girdiyse Meryem'i Allah'a kulluğun ferahlatıcı havası içinde bulduğu anlatılıyor. Sonra da onun bu güzel haline gıpta eden Zekeriyya Peygamber'in böylesine seçkin ve süzülmüş bir evlâda sahip bulunmadığına hayıflanarak kalbini Allah'a döndürüp duâ ve niyazda bulunduğu, tertemiz bir soy isteğini dile getirdiği açıklanıyor.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۚ إِنَّكَ سَمِيعُ
الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ ۙ أَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ
بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾
قَالَ رَبِّ أَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ ۖ قَالَ كَذٰلِكَ
اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً ۚ قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ
ثَلٰثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا ۗ وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾

1 Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb / Fahreddin Razi: C. 2/657 - Bulak: ?

38- İşte orada Zekeriyya Rabbine duâ ederek dedi ki: Rabbi'm! Bana kendi katından temiz bir soy bağışla. Şüphesiz ki sen duayı işitirsin.

39- Bunun üzerine Zekeriyya mihrabda namaz kılarken melekler ona seslendi: Allah'dan bir kelime (olan İsâ)yı tasdik edici, baş olmaya lâyık, son derece nefsine hâkim, iffetli ve iyilerden'bir peygamber olmak üzere Allah Yahya'yı sana müjdeliyor.

40- Zekeriyya (bu müjdeyi alınca) dedi ki: "Ey Rabbim! Oğlum nasıl olur? Gerçekten bana yaşlılık gelip çattı, karım da kısırdır." Allah ona: "Öyledir ama, Allah dilediğini yapar" buyurdu.

41- (Zekeriyya); "Ya Rab! Bana bir alâmet ver" diye niyaz etti. Allah da ona: "Alâmetin, üç gün -işaretle anlaşma dışında- insanlarla konuşmamandır. Bir de Rabbini çokça an ve akşam sabah tesbihte bulun," buyurdu.

İLGİLİ HADISLER

"Ana babanıza iyilikte bulunun ki çocuklarınız da size iyilikte bulunsun. İffetli olun ki kadınlarınız da iffetli, namuslu davransın."[1]

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, sevgili torunları Hasan ile Hüseyin'i dizlerine oturtup onları bağrına bastı ve şöyle dedi: "**Allah'ım! Bunlara merhamet et; çünkü ben ikisine karşı çok merhamet ve şefkat duymaktayım."**[2]

Bedevinin biri, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

- Ey Allah'ın Rasulü! Siz çocukları sevip öpüyorsunuz değil mi? Biz onları hiç öpmeyiz (sevip okşamayız).

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi:

- **Allah** (celle celaluhu) **senin kalbinden merhameti çekip alırsa ben oraya merhamet yerleştirebilir miyim?**[3]

"Kişinin kendi çocuğunu güzel eğitmesi(nin her dakikası) bir sâ'

1 Taberâni: Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan

2 Buhari - Ebû Dâvud - Tirmizi: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Sahih-i Buhari - Müslim

(3.400 kg) sadaka vermesinden daha hayırlıdır."[1]

"Hiç bir baba çocuğuna güzel edep ve terbiyeden daha üstün bir hediye vermiş olamaz."[2]

Zekeriyya Peygamber'in Özentisi

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ

"İşte orada Zekeriyya Rabbine duâ etti."

Kur'ân bu olayı nakletmekle çok önemli bir konuyu mü'minlerin gözleri önüne sergiliyor:

Güvenilir bir terbiyeci olan Zekeriyya Peygamber, eğitip yetiştirdiği, koruyup büyüttüğü Meryem'in o güzel halini, gıpta edilecek davranışlarını görünce topluma iyi bir anne kazandırdığını bir kez daha kafasından geçirdi. Böylesine temiz, iffetli ve hakkı hak bilen, bâtıldan yüzçeviren bir evlâda sahip olmayı gönülden arzuladı. Çünkü bir babanın geriye bırakacağı en güzel miras, en yararlı tereke, insanlığa feyizli hizmetlerde bulunacak, topluma huzur ve mutluluk havası estirecek temiz bir evlâttır. Helâl bir serveti Allah'a inanan temiz bir evlâda bırakmak ne güzel saadet, haram malı kötü bir evlâda bırakmak ne felâket; helâl malı inkarcı bir evlâda bırakmak ne büyük gaflet!

İşte Zekeriyya Peygamber'in insanlıktan yana çarpan merhamet dolu kalbi yaşlı olmasına ve karısının da kısır bulunmasına rağmen tam bir teslimiyet içinde temiz bir soy istemesinin nedenlerinden biri budur.

Kur'ân en yüksek hikmet doğrultusunda konuyu işlerken mü'minlere en sağlam düşünce ölçüsünü sunmaktadır. Bir Müslümanın farz ibâdetlerden sonra en önemli görevi, topluma imanlı, tertemiz, vicdanen gelişmiş adam kazandırmaktır. Zekeriyya Peygamber'in temiz bir soy isteğiyle ilgili bölüme yer verilmesinin sebep ve hikmetlerinden biri budur.[3]

Fikir adamı Halil Cibran, çocuk konusunda pedagoglara ışık tutacak

---

1 Tirmizi: Câbir bin Semure (radıyallahu anh)'den

2 Tirmizi: Eyyub bin Mûsâ (radıyallahu anh)'dan.

3 Luka İncili'nde konu şöyle anlatılıyor; "Fakat melek ona dedi: Korkma, Zekeriyya; çünkü duan işitildi, karın Elisabet sana bir oğul doğuracak, onun adını Yahya koyacaksın. Sevinç ve safa bulacaksın. Şarap ve içki içmeyecek..." (Luka: 1/13- 15)

anlamda şu veciz sözü söylemiştir:

"Çocuğa sevginizi verebilirsiniz, fakat düşüncelerinizi vermeniz çok zor. Çocuk sizin değil, toplumundur. Doğan her çocuğu ana-babası kendi yaylarına bir ok gibi yerleştirip toplumun içine atarlar. Çocuk nereye düşerse oranın rengini, ölçüsünü ve karakterini alır."

YORUMLAR - RİVAYETLER

مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللهِ

"Allah'tan bir kelimeyi doğrulayıcı..." üzerine yorumlar:

a) İsâ Peygamber, Âdem (sallallahu aleyhi ve sellem) hariç diğer peygamberler gibi bir karı-kocanın evlenmesinden meydana gelmemiştir. O sadece Allah (celle celaluhu)'nun engel kabul etmeyen "Ol!" emriyle ana rahminde vücut bulmuştur. Bu emre Kur'ân "Allah'tan bir kelime" demektedir.

O nedenle ona "Kelimetullah" veya "Kelimetün minellah" payesi verilmiştir. Nitekim İsâ Peygamber'i ilk tasdik eden Yahya Peygamber olmuş, böylece Zekeriyya'ya va'dedilen evlâdın Allah (celle celaluhu)'dan bir kelimeyi tasdik edici olduğu gerçekleşmiştir.

b) Allah (celle celaluhu)'nun insanlıktan yana açmış olduğu yol üzerinde bulunan Yahya Peygamber, bu uğurda canını vermekten çekinmemiş, büyük dâvaların büyük himmetler, sabırlı ve azimli çalışmalar istediğini bir kez daha ortaya koyup kanıtlamıştır.

"Seyyid" (Baş olmaya lâyık.)

a) Yumuşak güzel huylu,

b) İlim ve ibâdette başta gelen,

c) İyi huylu takva sahibi,

d) Dinde çok anlayışlı ve bilgili,

e) Halkın önderi, dinde imam,

f) Öfkesine yenilmeyen, çok sabırlı olan,

g) Soylu, şerefli,

h) Allah (celle celaluhu) katında fazilet düzeyinde bulunan.

"Hasûr -son derece nefsine hâkim"

a) Kadınlara hiç yaklaşmayan,

b) Cinsel kudreti hiç olmayan,

c) Günahlardan korunmuş bulunan,

d) Nefsini şehevi şeylerden korumasını bilen,

e) Her türlü hayasızlık ve edep dışı şeylerden korunan,

f) Nefsini frenlemede başarılı olan.

Son dört mâna ve yorum maksada ve bir peygamberin şahsına makes olarak daha uygun görülmüştür. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle inanmış bütün kadınlara örnek olma düzeyinde bulunan Meryem'den, O'nun Hakk'a teslimiyetinden, Zekeriyya Peygamber'in gıptasını çekecek olgunluk ve takvasından söz edildi.

Aşağıdaki ayetlerle, Meryem'in her konuda olduğu gibi ibâdet ve kulluk, konularında da Allah (celle celaluhu)'nun geniş lûtfuna erdiği, namaz gibi günlük ibâdetlerini tavsatmadığı, bu yüzden çağının kadınlarından üstün tutulduğu açıklanmakta, Müslüman kadınların dikkati çekilerek inanan bir kadın için Allah (celle celaluhu) dostu olmanın bütün kapılarının açık bulunduğu hatırlatılmakta ve böyle olan kadınların ne kadar saygıdeğer olduğu anlatılmak istenmektedir.[1]

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَاءِ
الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

42- Hani bir de melekler: "Ey Meryem!" demişlerdi, "Doğrusu Allah seni seçip beğendi, süzüp tertemiz kıldı ve seni (çağındaki milletlerin) kadınlarından üstün tuttu."

43- "Ey Meryem! Saygı dolu bir gönülle huzurda durup Rabbine ibâdete devam et; secdeye kapan ve rükû' edenlerle beraber rükûya var."

---

1 Bilgi için bak: Kurtubi - İbn Cerir - İbn Kesir - Mefatihü'l gayb -Fethulkadir ve Alûsi tefsirlerine.

İLGİLİ HADISLER

"(Kendi çağında) kadınların en hayırlısı İmrân kızı Meryem'dir ve yine kadınların en hayırlısı Huveylid kızı Hatice'dir."[1]

"Erkeklerden kâmil (olgun-ermiş) olanlar çoktur. Kadınlardan kâmile (olgun ve ermiş) olanlar ise İmrân kızı Meryem, Fir'avn karısı Âsiye'dir. Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlüğü, sirid'in diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."[2]

"Dünyanın en hayırlı kadını (veya dünya milletlerinin en hayırlı kadınları) dört tanedir:

1. İmrân kızı Meryem,

2. Fir'avn karısı Mezahim kızı Asiye,

3. Huveylid kızı Hatice,

4. Muhammed kızı Fatıma."[3]

"Cennet ehli kadınlarının en üstünü, Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma, İmrân kızı Meryem ve Fir'avn karısı Âsiye'dir."[4]

"Dünya milletleri kadınlarının en üstünü Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma, İmrân kızı Meryem, Firavn karısı Mezahim kızı Âsiye'dir."[5]

Hz. Meryem Peygamber Midir?

Hiç şüphe yok ki, insanların en kâmili (olgun) peygamberlerdir. Sonra sırasıyla sıddikler, şehitler, veliler ve sâlihlerdir. Bu ölçü ortaya konulunca, deniliyor ki, hadiste geçen "Kemal mertebesinden peygamberlik kasdedilmiştir. O halde Meryem ile Asiye de peygamber olabilirler. Nitekim bu hususta hüküm verenler olmuştur. İmam Kurtubi diyor ki: "Sahih olan şudur ki, Meryem peygamberdir. Çünkü Allah (celle celaluhu) diğer peygamber-

---

1 Buhari- Müslim: Ali bin Ebi Tâlib (radıyallahu anh)'den

2 Buhari - Müslim: Ali b. Ebi Tâlib (radıyallahu anh)den
Sirid: İçine ekmek ufalanan etli çorba, ya da tereyağla karılan ekmektir. Araplar bu yemeği çok sever ve en aziz misafirlerine takdimden şeref duyarlardı.

3 Ahmed bin Hanbel - Taberâni: Sahihtir

4 Tefsir-i Kurtubl: 4/83

5 İbn Asâkir: Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan.

lere vahyettiği gibi melek vasıtasıyla ona da vahyetmiştir. Asiye'ye gelince, onun peygamberliğine açık bir delil yoktur. Sadece sıddika ve faziletli bir mü'mine kadın olduğu bildiriliyor."[1]

Ne var ki vahiy kelimesi terim olarak birkaç anlamda kullanılmıştır. Meryem'e melekler vasıtastyla yapılan vahiyden hangi mâna kasdedilmiştir; bunu kesin olarak belirlemek zor olmakla beraber, çoğu ilim adamlarına göre, ilham anlamına gelen vahiydir.

Vahiy:

a) Melek Cebrail'in peygamberlere, kendine has anlam ve ölçüde seslenmesi, ya da konuşması demektir.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِيٓ اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى

"Senden önce kasabalar halkından kendilerine vahyedip peygamber olarak gönderdiğimiz kimseler de ancak birtakım adamlardı."[2] mealindeki âyet bu mânaya delâlet etmektedir.

b) İlhamda bulunma anlamına gelir. Kur'ân'da

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ مُوسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيهِ

"Musa'nın anasına: Çocuğunu emzir diye vahyettik, yani ilhamda bulunduk."[3] mealindeki âyet bunu ifâde etmektedir.

c) Murat olan mânayı kalbe ve içe ilka etmek mânasına delâlet eder.

Kur'ân'da بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا

"Yeryüzü o gün Rabbi ona vahyettiği için haberlerini anlatır da anlatır." mealindeki âyet bu mânayı yansıtmaktadır.[4]

d) İşarette bulunmak anlamında kullanılır,

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

1 Yukarıda naklettiğimiz yazı dizisi, İmam Kurtubi'nin tefsirinden özetlenerek alınmıştır. Bak: Kurtubi: 4/83 - Mısır: 1387

2 Yusuf suresi: 109

3 Kasas suresi: 7

4 Zilzal suresi: 5

"Bunun üzerine Zekeriyya, mihrabdan çıkıp kavmine, sabah-akşam tesbih edin! diye vahyetti, yani işarette bulundu."[1]

Bu nedenle Meryem'in büyük evliyadan olduğunda hiç şüphe yoktur. İslâm akaidinin esaslarını koyan ilim adamları kadından peygamber gönderilip gönderilmediği hakkında farklı görüşler ortaya koymuştardır. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Kur'an'ın Sunduğu Örnek Kadın

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ

"Ey Meryem! Saygı dolu bir gönülle huzurda durup Rabbine ibâdete devam et."

Kur'ân'da Meryem'in ibâdetinden, hatta özel hayatının bazı bölümlerinden ve Hakk'a olan kayıtsız teslimiyetinden söz edilirken daha çok üç önemli hususa dikkatlerin çekilmesi istenmiştir:

a) Hristiyan âleminin de üstün saygı beslediği Hz. Meryem, cidden bütün kadınlara örnek olacak bir düzeydedir. Meryem'in yalnız Pazar günleri değil, normal günlerde de kendine has odasında, ya da mabedin yüksekçe bir yerinde ibâdet ettiği, namaz kıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kendi başına ibâdet ettiği gibi cemaat halinde de ibâdete devam ettiği açıkça belirtiliyor. Bu, kadının ibâdet konusunda da toplum arasındaki yerini belirlemekte ve onun gıpta edilecek davranışlarından birini sergilemektedir. Böylece inanan kadınların günlük ibâdetlerinde Allah'a yakın olmanın derin anlamı mevcuttur.

b) Meryem'in günün belli saatlerinde ibâdet etmesi ve cemaate katılması, Hristiyanlıkta ibâdetin yalnız Pazar gününde yapılmasının ciddi bir dayanağı olmadığını göstermektedir. "Mihrab" sözlükteki manasıyla yorumlayacak olursak; Meryem'in ya Beytü'l-Makdis'in yüksekçe bir yerinde, ya da Zekeriyya Peygamber'e ait evin ibâdete ayrılmış üst kısmındaki bölümde ibâdet ettiği tahmin edilmektedir.

c) Müslüman kadınlarına, kendini Allah'a adayan ve belli saatlerde ibâdetini tam bir huzur ve saygı duygusu ile yerine getiren bir kadının Allah katındaki şerefli yeri, diğer kadınlardan üstünlüğü hatırlatılıyor. Bunun aksine

1 Meryem suresi: 11

kendini dünya hayatının aldatıcı ve oyalayıcı havasına verip gününü gün etmeye çalışan ve bu arada Allah'ı ve âhiret gününü unutan; bu anlayış ve yaşayış içinde kocasının kazancının çoğunu kendi süsüne harcayan kadının ise, ne kadar Hakk'tan gerilerde kaldığını, yetişmekte olan kuşağa olumlu hiçbir örnek davranış sunmadığını anlatmaya gerek var mıdır?

İşte Kur'ân inanan kadınlara Meryem'i örnek göstererek geniş rahmet kapısını açık tutmakta ve insanların dindar, iffetli, faziletli, olgun kadınlara ne kadar çok muhtaç bulunduğunu en veciz sözlerle işlemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Peygamberlerin daha çok birbirinin soyundan geldiği belirtildikten sonra İmrân ailesi ve ondan önce İbrahim hanedanı söz konusu edilerek kendi çağlarındaki millet ve kabilelerden üstün tutuldukları ve nice ilâhi lûtuflara eriştikleri açıklandı. Sonra Hz. Meryem'in mabede adanmasından, Zekeriyya Peygamber'in onu yetiştirip korumakla görevlendirildiğinden, bu nedenle Meryem'in inanan bütün kadınlara örnek bir düzeyde bulunduğundan parçalar sergilendi.

Aşağıdaki âyetle, verilen bu bilgi ve haberlerin Hazreti Peygamber'e ancak vahiy yoluyla bildirildiği açıklanıyor.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ ۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ ۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

44- İşte bu sana vahyettiğimiz, gayb haberlerindendir. (Yoksa) Meryem'i kim himayesine alıp onu koruyacak diye kalemlerini (kur'a için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu hususta) tartışırlarken de yanlarında bulunmadın.

Kur'ân İncil'i Tashih Ediyor

Kur'ân-ı Kerim Meryem'le ilgili bilgileri çok özlü noktalara dokunarak verirken, bu arada İncil'de meydana gelen hem değişiklikleri, hem de kapalı tarafları düzeltip ortaya çıkarmaktadır. İncil'de Meryem'den yer yer söz edilir. Zekeriyya Peygamber'in hanımı Elisabeth'le görüştüğü açıklanır, fakat Zekeriyya tarafından terbiye edilip korunduğuna, mabede ken-

dini ibâdete verdiğine, soylu bir ailenin kızı olduğundan eğitilmesi konusunda yakınlarının tartıştığına ve bu yüzden kur'aya başvurduklarına pek dokunulmaz. Ümmi bir peygamber olan, hiçbir okula gitmeyen, çok cahil bir ülkede doğup büyüyen Hazreti Muhammed'in bu geçmişle ilgili konuları ayrıntılı, ayrıntısız bilmesine imkân yoktur. Kaldı ki Kur'ân'ın naklettiği ve haber verdiği hususları daha önce anlatan bir kitap da yazılmamıştı. O halde Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Meryem ve ailesi konusunda verdiği bilgiler tamamen ilâhi vahye dayanmaktadır.

İşte Kur'ân bu hakikati bir kez daha açıklamakta ve O'nun Hak Peygamber olduğuna delil saymaktadır.

Neden kur'âya başvurulmuştur?

Ruhi yanı çok güçlü olan ve doğumu büyük bir mu'cize sayılan İsâ Peygamber'e anne olacak, bu asil kızı (Meryem'i) alıp eğitmek, koruyup büyütmek için neden kur'aya başvurulmuştur?

Bize göre bunun nedeni açıktır:

a) Babası İmran, kendi kabilesinin başı ve söz sahibi bulunuyordu. Ölümünden sonra onun aziz hatırasına saygı göstermek için kızını eğitmeyi kendilerine büyük bir şeref sayıyorlardı.

b) Hz. Meryem tamamen Allah'a ibâdete adanmış bir kızdı. Çağındaki mü'minler böylesine mübarek bir kızı besleyip büyütmeyi, eğitimiyle meşgul olmayı bir ibâdet kabul ediyorlar ve bu yüzden onu tanıyanların çoğu buna istekli çıkıyordu.

c) İleride bir peygambere anne olacağı tahmin ediliyor, bu yüzden her inanan kişi bu kudsiyetten payını almak istiyordu.

Kur'a

Kur'ân'da ve İslâm şeriatında kur'aya yer verildiğine işaret ediliyor. Özellikle tam eşit biçimde paylaşılması mümkün olmayan şeylerde, adaleti sağlamak, pay sahiplerini haklarına razı etmek için kur'aya başvurmanın sünnet olduğunu kabul edenler çoğunluktadır. Nitekim İmam Kurtubi bu yolda bir kur'aya başvurmanın cumhur-i fukahaya göre sünnet olduğunu özellikle belirtmiş ve Ebû Hanife ile arkadaşlarının bu görüş ve ictihada

katılmadıklarını ayrıca açıklamıştır.[1]

Ne var ki, İbn Münzir, Ebû Hanife'nin kur'âyı tecviz ettiğini rivayet etmiş ve böylece kapalı bir hususu açığa çıkarmıştır. Ebû Ubeyde ise, şu üç peygamberin kur'aya yer verdiğini kaydediyor: Yunus, Zekeriyya ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem).

Buhari "Babu'I-Kur'ati Fi'l-Müşkilat" başlığı altında buna ayrı bir bölüm ayırmıştır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bilhassa sefere çıkarken beraberinde götüreceği hanımı için Ezvac-ı Tahirat arasında kur'a çektiği, sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle geçmiş peygamberlerin örnek alınacak durumlarından, ibretli safhalarından ve sonra İmrân ailesinin Allah'a olan teslimiyetinden, Allah katında seçkin bir kadın olan Hz. Meryem'den önemli parçalar naklettikten sonra, bu bilgilerin belirtilen mana ve muhtevada başka bir yerde yazılı bulunmadığına dikkatler çekiliyor. Son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bunları bilmesine imkân olmadığı, ama kendisine gelen vahiy ile haberdar edildiği hatırlatılıyor ve böylece bu ve benzeri kıssalar da Peygamber'in Allah (celle celaluhu) tarafından gönderilen hak nebi olduğuna belge gösteriliyor.

Sonra yine Meryem ve İsâ ile ilgili çok önemli safhalara kapı açılıyor. İsa'nın babasız doğmasının ve gösterdiği altı yedi kadar büyük mu'cizenin Allah (celle celaluhu)'nun sonsuz kudretine delâlet ettiğine işaretler yapılıyor. Bu arada insan ruhunun ne kadar güçlü ve ilâhi feyiz ve kudrete mazhar bulunduğuna delil olarak Hz. İsa'nın ruhi yapısının ölüleri diriltecek kadar güçlü bulunduğu bir örnek olarak ortaya konuluyor.

إِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ ۖ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى
ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ
فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ

1 Tefsir-i Kurtubi: 4/86-Mısır: 1387

يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ۚ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ إِذَا قَضٰىٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ
لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾

45- Melekler bir de şöyle demişlerdi: "Ey Meryem! Allah seni kendinden gelen bir kelimeyle müjdeliyor ki ismi Meryem oğlu Mesih İsa'dır; dünya ve âhirette şerefli ve itibarlıdır; aynı zamanda Allah'a çok yakınlardandır.

46- Beşikte de, yetişkin çağında da insanlara konuşacaktır ve O iyilerden, yararlılardandır.

47- (Bunun üzerine) Meryem dedi ki: "Ey Rabbim! Bana bir insan dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir?" Ona denildi ki: Öyle ama, Allah dilediğini yaratır, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da oluverir.

48- Allah ona kitab (okuma yazmay)ı, hikmeti ve Tevrat ile İncil'i öğretir.

İLGİLİ HADİSLER

"Yeni doğan çocuklardan ancak İsâ ile Sahib Cüreyc konuşmuştur."[1]

"Beşikte ancak üç çocuk konuşmuştur: İsâ, Cüreyc zamanında bir çocuk ve bir de başka bir çocuk."[2]

Bakire Bir Kızın Doğurması

إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ

"Şüphesiz ki, Allah seni kendinden gelen bir kelime ile müjdeliyor."

Doğuştan bir kısım özellikleri kendinde taşıyan Hz. Meryem'in bir erkekle cinsel yaklaşmada bulunmaksızın gebe kalması ve İsa'yı doğurması büyük mu'cizelerden biridir. Ne var ki bakire bir kızın böyle bir mu'cizeye yavaş yavaş alışması, ruhi bir yaklaşım içinde bulunması gerekir.

1 İbn Ebi Hatim - İbn Kesir: Muhammed bin İshak'dan
Not: Sahib Cüreyc hakkında bilgi için Kurtubi Tefsirine bak.

2 İbn Ebi Hatim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

İşte Kur'ân'da sözü edilen olayın bu ölçü doğrultusunda ilâhi metodun mükemmel uygulamasıyla geçirdiği safhalar sıralanıyor; diğer bir deyimle, pedagojik bir yol izlenerek basamak basamak sonuca varılıyor:

1. Meryem önce mabede adanıyor ve böylece küçük yaştan itibaren ruhani bir havaya adapte ediliyor.

2. Zekeriyya Peygamber'in terbiyesine veriliyor; insan ruhunu geliştiren, Allah (celle celaluhu) ile kulları arasındaki nefs ve şeytan engelini kaldırmakta bilgili ve başarılı olan bir peygamberin sistemli ilgi ve eğitimi onu olgunlaştırıyor.

3. Çevresindeki mü'minlerden yakın sevgi ve ilgi görmesi, her gün meleğin ilhamıyla yeni yeni bilgiler edinmesi, onu Allah'a daha çok bağlıyor; manevi yapısı meleğin ilhamıyla köklü bir güç ve sabra dayalı bir azim kazandırıyor.

4. Kendi çağındaki kadınlardan seçilip süzülüyor, iç temizliğine, gönül sofasına eriyor.

5. Günlük, haftalık ibâdetine devam etmesi; Allah'a rükû' edenlerle beraber rükû etmesi çevresiyle dini yönden daha iyi kaynaşmasını sağlıyor.

Böylece kademeli biçimde tecelli eden ve Meryem'in ruhunu, kalbini, dimağını, İsa'yı babasız doğurmaya hazırlayan ilâhi metot bu yolda sürüp gidiyor.

Yukarıdaki âyetle, bilhassa sözü edilen Kelime (İsâ)'nın ortaya çıkışından, özelliklerinden ve nasıl bir görev yüklendiğinden söz ediliyor.

Ama Niçin Babasız?

قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ

"Meryem dedi ki: Ey Rabbim! bana bir insan dokun mam işken nasıl çocuğum olabilir?"

Bunun birçok nedeni ve de hikmeti vardır. İdrâkimizin erişebildiği kadarını sıralamamızda yarar görüyoruz:

a) Musa Peygamber'in vefatından sonra İsrâiloğulları yavaş yavaş ahireti unutup kendilerini dünya saltanatının cazibesine kaptırdılar. Böylece dünya ile âhireti paralel yürütmedeki denge iyice bozuldu. Beden ile

ruh arasındaki bağlar hayli zayıfladı. Madde ön plâna alındı. Başka milletlere köle nazarıyla bakıldı. Yahudi tekelciliği altın ve tefecilikle kaynaşıp bütünleşti. Bu dengeyi sağlayacak, onları tekrar eski ruhlarına döndürecek bir mürşide büyük ihtiyaç vardı. Ama o mürşidin ruhi yapısı çok güçlü olacak, dünyaya sırtını çevirip yüzü âhirete yönelik bulunacaktı.

b) Musa Peygamber'in gösterdiği mu'cizeleri zaman zaman hatırlayan İsrâiloğulları'na günün gelişen şartlarına uygun, dikkatleri daha çok çekecek anlamda birkaç mu'cize gösterecek bir resul bekleniyordu.

c) Birçok milletlerin maddeye tapmasını önleyecek, hiç olmazsa arada tampon olacak, aynı zamanda ilâhi kudreti yansıtacak bir kurtarıcının çıkması gerekiyordu.

d) İnsanın sadece et, kan ve kemikten ibaret olmadığını, onu insan yapan faktörün daha çok ruhi yapısı bulunduğunu, inanmayanlara açık bir âyet, inandırıcı bir belge ile kanıtlayıp sunacak bir peygambere lüzum vardı, işte Kur'ân'da bu hikmetlerin tümü bir cümlede özetlenerek deniliyor ki: "Onu (İsa'yı) insanlara (kudretimizin yüceliğine delâlet eden müstesna) bir belge ve bizden bir rahmet olarak sunacağız."[1]

Bunun için diyebiliriz ki, İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, insan ruhunun hem varlığını, hem kudret ve yüceliğini ortaya koymuştur. Bunun ikinci bir yararı, Meryem'i kötü sanılardan, iftira ve küçültücü sözlerden korumak, onun iffetli, tertemiz bir bakire olduğunu isbat etmektir.

Böyle bir doğumun bilinen kanunlarla bağdaşmaması:

Mucize, âdet perdesini yırtıp geçen, bilinen kanunlar dışında cereyan eden bir olay demektir. Ayrıca bir şeyin kendi türünde ilk başlangıç olmasıda bir mu'cizedir. Onun yaratılmasında da bilinen kanunlar câri değildir. O halde varlıkta ilk yaratılan ve türüne başlangıç teşkil eden şeylerin yaratılmasında kevni (var olma) sebeplerin ve biyolojik ölçülerin yeri yoktur. Âdem Peygamber -ilk insan olarak- belirtilen kanun ve ölçülerin dışında, bizim henüz bilmediğimiz kanunlarla yaratılmıştır ki bu, insanların alışageldiği, tesbit edip eriştiği kanunlardan çok başkadır.

İsâ, kendi türünde ilk yaratılan bir başlangıç değildir, ama başlangı-

1 Meryem sûresi: 21

ca benzer olduğunu inanmayanlara göstermek ve inananların da inancını artırmak için bir örnek olarak sunulmuştur. Bu bakımdan İsa'ya "Ayettin minellah" (Allah'tan bir âyet, bir mu'cize) denilmiştir.

Bütün bu olağanüstü safhalara rağmen İsâ Peygamber başarılı olmuş mudur?

İsâ Peygamber'in ilk tebliğ hareketi ve mücadele devresi başarısız gibi görünüyorsa da son peygamberin dünyaya gelmesine kadar geçen altı asır içinde O'nun başarısının feyizli ürünleri dünyanın birçok ülkelerinde kendini yer yer hissettirmiştir. En azından Yahudilerin kendilerini Allah (celle celaluhu)'nun has ve seçkin kulları, diğer insanların köle ve hizmetçi yaratıldığı iddiasını kökünden yıkmıştır. Bir nice kabile ve milletlerin puta tapmalarına engel olmuş, Allah'a uzanan yolun görünmesini sağlamıştır.

İnsan ve Tabii Kanunlar

"İnsan, kâinatın bir parçasıdır. Fizik-kimya kanunları dış âlemimizde olduğu kadar dokulanmızın ve ruh hallerimizin iç âleminde de câridir."

"O halde özel biçimde organize edilen insan vücudu, varlık âleminin geri kalan kısmında câri olan kanunlara tabi'dir."[1]

Varlık âleminde bizim fizik ve kimya yoluyla tesbit edebildiğimiz kanunların şaşmadan belli ölçülere göre sürüp gittiğini görüyoruz. Bir protoplazma damlasını, bir gen harikasını buna örnek verebiliriz. Biri hayat denen kudretin tohumunu taşımakta, diğeri ataların özelliklerini kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Bu küçük varlığın içinde bütün bu özelliklerin çok ölçülü yer alması akıllara durgunluk verecek niteliktedir. Biyolojinin gelişmesiyle çaplılar ve özellikle insan hakkında birçok bilgiler edindik. Netice şunu anladık ki, hiçbir olay kendiliğinden meydana gelmiyor, kâinatta câri kanunlara göre oluşuyor, çözülüp dağılıyor.

Sonra düşündük: Kâinatta câri olan bu kanunları koyan ve onları belli bir düzene bağlayan kimdir? Herhalde dilsiz, kör ve sağır dağlar, dumansız denizler değildir. Bunun cevabı tektir ve kesindir: Allah...

O halde varlık âleminin belli kanunlarla şaşmadan hedefine doğru gitmesi ve olaylar zincirinde belli illet ve sebeplerin rol oynaması, mutlak

1 İnsanlar Uyanın / Alexis Carrel

anlamda bir kudretin habercisidir.

Peki ama bu sonsuz kudret, bilinen her şeyi düzenledikten ve her olayı belli bir illete bağladıktan sonra hiçbir şeye artık dokunmayacağını mı söyledi? Yoksa dilediği zaman illet ve sebepleri kaldıracağını mı haber verdi? Kur'ân bize Allah (celle celaluhu)'nun bu ikinci yolda kudretini zaman zaman ortaya koyarak -bizce bilinen illeti ibtal ederek- bizim bilmediğimiz başka bir kanunla mu'cize doğuracağını bildiriyor.

Akıllara durgunluk veren bu mükemmel düzeni, ilgili bulunduğu kanun ve sebepler zinciriyle bizim anlayışımıza uygun gelecek ve aklımızın kabul edebileceği ölçü ve anlamda yaratan Allah (celle celaluhu)'nun başka bir kanunla kudretini ortaya koyup bizce olağanüstü sayılan bir olayı yaratması red ya da inkâr edilebilir mi? Bunu inkâr edebilmemiz için kâinattaki düzenin ve câri olan kanunların kendiliğinden meydana geldiğini kabul etmemiz gerekir. Bu durumda akıl ve mantığımız bizi tekrar düşünmeye sevkeder ve bu kadar mükemmel bir düzen ve düzenin bağlı bulunduğu kanunlar kendiliğinden meydana gelmişse, o halde olağanüstü saydığımız veya mu'cize dediğimiz olay neden kendiliğinden meydana gelmesin? Fakat bu kadar tesadüflerin bir dizi halinde birbirini izleyip en büyük mimarların çizemediği ve benzerine yaklaşamadığı plânı oluşturması mümkün müdür? Bunun kesin cevabı: Hayır.

Sonuç olarak; bütün bunların tesadüflerle oluşup meydana gelmesi mümkün değildir. Bir düzenleyen, çok ölçülü bir plânlayan ve plânını kusursuz yürüten vardır. O halde bu son dereee mükemmel düzenleyici, plânlayıp ortaya koyucu kudret, bizim bilmediğimiz fizik ötesi kanunlarla olağanüstü sayılan bir takım olaylar meydana koyup kudretinin üstünlüğünü belgeliyebilir.

Melek Cebrail'in Hz. Meryem'e görünüp ruhani anlamda bir nefes sunması da bir kanundur, ama bizim alışageldiğimiz cinsten değildir, metafizikle ilgilidir; aklımızın alamayacağı niteliktedir; "Ol!" emriyle ilgilidir.

İsa'nın Beşikte İken Konuşması

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ

"O, sâlihlerden olarak beşikte de, yetişkin çağında da insanlara konuşacaktır."

Bu hem olağanüstü bir mu'cize, ya da keramettir; hem annesinin iffet ve namusuna leke sürmek isteyenlere en güzel cevaptır. Beşikteki bir çocuğun konuşması, doğum olayının da bilinen ölçü ve anlamda oluşmadığını ispatlamakta; melek Cibril'in en güçlü bir ruh olduğunu düşünürsek, o gücün kendine has kanunla ortaya koyduğu bir sonuou özellikle inanmayanlara bütün açıklığıyla sergilemektedir.

İsâ Peygamber'in anasının adıyla birlikte anılması:

Kur'ân'da gerek konumuzu oluşturan âyette, gerekse Meryem süresiyle diğer sûrelerde İsa'dan söz edilirken daha çok "Meryem oğlu İsâ Mesih" denilmektedir. Bunun nedeni açıktır:

İsâ Peygamber'i de bir kadın doğurmuştur; O Allah'ın oğlu değil, kulu ve peygamberidir, gerçeğini işlemek; aksini iddia edenleri reddetmek içindir. Nitekim İsâ daha yeni dünyaya gözlerini açmıştı ki, kavmi Meryem'e, utanılacak bir şey yaptın, demişti. O da çocuğu göstererek, bu size cevap verecek, diyerek işarette bulunmuştu. "Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz?" deyince, İsâ onlara şöyle konuşmuştu: "Doğrusu ben Allah'ın kuluyum. Bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe namaz kılmamı, zekât vermemi ve anneme iyi davranmamı emretti..." İsa'nın beşikte iken bile kendisini Allah'ın kulu olarak tanıtması, elbette ki çok anlamlıdır.

İncil'de Bu Olay

İncil'de de Melek Cibril'in Meryem'e geldiği anlatılmakta ve olay Kur'ân'ın haber verdiğine yakın biçimde işlenmektedir. Önce şunu söyliyelim ki: Tevrat, İncil ve Kur'ân üçü de Allah (celle celaluhu)'dan gönderilme kutsal kitaplardır. Tevrat ile İncil yer yer, kısım kısım bazı değişkiliklere uğramışsa da yer yer ilâhi belgeleri yansıtmakta ve Kur'ân ile birleşmektedir. Bu, hepsinin kaynağının bir olduğunu, aynı bahçenin değişik renkte gülleri bulunduğunu isbatlamaktadır. Ne var ki, bir sonrakinin gelmesiyle bir önceki yürürlükten kaldırılmıştır.

"Altıncı ayında, Allah (celle celaluhu) tarafından Cebrail Melek, Galile'de Nasıra denilen şehre, Davud evinden Yusuf adındaki adama nişanlı olan bir kıza gönderildi; kızın adı Meryem idi. Melek onun yanına girip dedi: Selâm, ey nimete eren kız! Rab seninledir. Ve Meryem bu sözlerden çok şaşırarak: Bu nasıl selâmdır? diye düşünüyordu. Melek ona dedi: Korkma,

Meryem! Çünkü Allah (celle celaluhu) önünde inayet buldun. Ve işte gebe kalıp bir oğlan doğuracaksın ve adını İsa koyacaksın. O büyük olacak, ona Yüce Allah'ın oğlu (sevgilisi) denecek."

"Meryem de meleğe dedi: Bu nasıl olacak? Çünkü ben er bilmem. Melek cevap verip ona dedi: Ruhu'l-Kudüs senin üzerine gelecek, yüce olanın kudreti üstüne gölge salacak."[1]

YORUMLAR - RİVAYETLER

Mesih:

a) İbranice olup aslı "Meşih"tir.[2]

b) Yakın dost,[3]

c) Üzerinde nakış ve motifler bulunmayan düz altın para,[4]

d) Kutsal yağ sürülen kimse,[5]

e) Cibril'in kutsal nefesine mazhar olan,[6]

f) Çok seyahat eden, gezip dolaşan kimse,[7]

g) Eliyle dokunup meshettiği hasta ve dertlilere şifâ veren,[8]

h) Çok güzel biçimde yaratılan.[9]

Vecih:

a) Şerefli, kadri yüce kişi,[10]

b) Allah katında övülmeye lâyık, yüksek yeri olan peygamber,[11]

1 İncil/Luka: 1/26-36.
2 İbrahim Nehai ve Ebû Ubeyti'e göre
3 İbn Fâris'e göre
4 İbn Faris'e göre
5 Merağî'ye göre
6 Elmalı Hamdi'ye göre
7 İbn Kesir'e göre
8 İbn Kesir'e göre
9 Ebû Hayseme göre. (Kurtubi)
10 Kurtubi
11 İbn Kesir

c) Yüce makam ve üstün şeref sahibi,[1]

d) Cömert, âlicenap, centilmen, itibarlı kişi.[2]

Kehl:

a) Çocuklukla yaşlılık arasındaki yaşta bulunan erkek,

b) 25-45 yaş arasında olan adam,

c) 20-35 yaş arasında olan adam.[3]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İsa Peygamber'in Meryem'den doğma bir peygamber olduğu, hem dünyada, hem âhirette şerefli sayıldığı, beşikte iken bile insanlara konuştuğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle İsa'nın İsrâiloğulları'na gönderildiği, peygamberliğini ve çok güçlü bir ruh taşıdığını kanıtlamak için birkaç önemli mucize gösterdiği anlatılıyor.

460

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ
الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ
وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ ۙ فِي بُيُوتِكُمْ ۚ إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ
لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ
﴿٥٠﴾ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

49- (Allah onu) İsrail oğullarına bir peygamber olarak gönderiyor. (Görevi yerine getirme çağına gelince de İsâ onlara şöyle diyor): "Şüphesiz ki ben size Rabbinizden bir âyet (açık bir belge, belirgin bir mu'cize) getir-

1 Mefatihü'l-Gayb

2 Mefatihü'l-Gayb

3 Kurtubi - Alûsi - Lübabu't-te'vil.

dim: Size gerçekten kuş biçiminde çamurdan bir şey meydana getiririm de içine liflerim, Allah'ın izniyle o, kuş olur; anadan doğma körü, alatenliyi iyi ederim. Ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor ve neleri biriktiriyorsanız size haber verebilirim. Eğer inanan kimselerseniz bunda size elbette açık alâmet ve ibret alınacak belge vardır.

50- Önümdeki Tevrat'ı doğrulayarak, size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için geldim ve Rabbiniz tarafından size bir mu'cize getirdim. Artık Allah'dan korkun da bana uyun.

51- Şüphesiz ki Allah benim de, sizin de Rabbinizdir; artık O'na kulluk edin. Doğru yol da budur."

İsa Peygamber, Musa Peygamber'in Şeriatı Üzere Bulunuyordu

وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

Size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için geldim..."

İsâ Peygamber kendi başına bir şeriatle gönderilmemiştir. Zaten Musa Peygamberden sonra gönderilen peygamberlerin hemen hepsi -Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz müstesna- Tevrat ile amel ediyor, ondaki ilâhi buyrukları tebliğe çalışıyorlardı. Ne var ki, İsâ Peygamber helâl ve haram, ceza ve bağışlama konularında Tevrat'ın ilgili hükümlerini değiştirir ölçü ve anlamda bazı yenilikleri de tebliğ ile görevlendirilmişti. Nitekim İncil'de de bu konuya değinilerek şu belgeler açıklanıyor.

İsa dedi ki:

"Sanmayın ki ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil, fakat tamam etmeye geldim."[1]

"İşittiniz ki, eski zaman adamlarına denildi: "Katletmeyeceksin (adam öldürmüyeceksin) ve kim öldürürse hükme müstehak olacaktır." Fakat ben size derim: "Kardeşine kızan her adam hükme müstehak olacaktır."[2]

"Zina etmeyeceksin, denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Bir kadına şehvetle bakan her adam zaten yüreğinde onunla zina etmiştir."[3]

1 Matta: 5/18

2 Matta: 5/21

3 Matta: 5/27-28

Ve eğer sağ gözün sürçmesine sebep oluyorsa onu çıkar ve kendinden at. Çünkü senin için azandan birinin yok olması, bütün bedenin Cehenneme atılmasından iyidir."[1]

"Kim karısını boşarsa, ona boş kâğıdını versin" denilmiştir. Fakat ben size derim ki, zinadan başka bir sebeple karısını boşayan adam onu zâniye eder ve kim boşanmış kadınla evlenirse zina eder."[2]

"Yalan yere and etmeyeceksin ve andlarını Rabbe ödeyeceksin" denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Hiç and etmeyin."[3]

"Göz yerine göz, diş yerine diş (kısas edilir)" denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir."[4]

"Sen komşunu sevecek ve düşmanından nefret edeceksin" denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Düşmanlarınızı da sevin ve size ezâ edenler için duâ edin."[5]

Bütün bunlar Hz. İsa'nın yeni getirdiği hükümler ve ahlâki kurallardır ki Tevrat'ta bunlarla ilgili hükümlerin özeti verilmekte, İncil'deki yeni hüküm açıklanmaktadır. Konumuzu oluşturan âyette bilhassa bu hususa işaret edilmektedir.

İsa Peygamber'in Gösterdiği Mu'cizeler

أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ

"Şüphesiz ki ben size Rabbinizden bir âyet getirdim."

Kur'ân'ın açık anlatımından İsâ Peygamber'in hem maddeci Yahudilerin yüzünü Allah'a ve âhiret gününe döndürmek, hem kendi çağındaki tabiblerin, hekimlerin ve ilim adamlarının yapamayacağı şeyleri ortaya koyup peygamberliğini kanıtlamak için beş büyük mu'cizeyle meydana çıkmıştı:

---

1 Matta: 5/29
2 Matta: 5/32
3 Matta: 5/33
4 Matta: 5/40
5 Matta: 5/43-44

1. Çamurdan kuş biçiminde bir hayvan yapıp üflemek suretiyle onu diriltmek,

Bu, daha çok ilk insan Âdem (aleyhisselam)'in kevni sebep ve kanunlar dışında yaratıldığını hem hatırlatıyor, hem de isbatına kapı açıyordu.

2. Doğuştan körleri, alatenlileri iyi etmek,

Bu, tabibleri, ilim adamlarını Allah (celle celaluhu)'nun yüce kudretine çekip inandırmaya yönelik bulunuyordu.

3. Ölüleri diriltmek,

Âhireti unutan, öldükten sonra tekrar dirileceğine inanmayanlara Allah (celle celaluhu)'nun kudretinin buna yettiğini göstermek, vadinin multaka yerine geleceğine inandırmak için akıllara durgunluk vermeği noktalıyordu.

4. Çevresindeki insanların evlerinde ne yediklerini ve neler biriktirdiklerini haber vermek,

Bu, daha çok Allah (celle celaluhu)'nun gizli açık ne varsa her şeyi gereği gibi bildiğini hatırlatmak ve insanları nefs muhasebesine sevketmek, vicdanlarını arındırıp geliştirmelerini, içlerini kinden, düşmanlıktan temiz tutmalarını sağlamak içindi.

5. Gökten mâide (çeşitli nimetler taşıyan sofra) inmesini gerçekleştirmek.

Bu, daha çok Cennet ve Cehennemin hak ve var olduğunu, Allah (celle celaluhu)'nun geniş mülkünde sayısız nimetler bulunduğunu, inanmayanlar için de elem verici azabın beklediğini belgeliyordu.[1]

Neden Körler Ve Alatenliler?

وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ

"Anadan doğma körü, alatenliyi iyi ederim."

Bu konuda hatıra gelen ilk şey, o devirde Kudüs ve çevresinde bu iki hastalığın çok yaygın olması, ülke tabiblerinin bunları iyi etmekten âciz kaldıklarıdır.

---

1 Bu mu'cize Mâide sûresinde açıklanmıştır. Ayet: 114.

Gerek anadan doğma körlüğün, gerekse sonradan meydana gelen bir takım arazlar nedeniyle gözleri kaybetmenin birçok nedenleri vardır. İsâ Peygamber o devirde tedavisi mümkün olmayan körlükleri elini dokundurmak suretiyle iyileştiriyordu. Alatenli hastalığına gelince, daha çok halk arasında yazın bazı saatlerinde esen Sam Yeli'nin ıslak bedende meydana getirdiği lekeler olarak bilinir.

YORUMLAR - RİVAYETLER:

Ekmeh:

a) Gündüz görüp gece görmeyen,

b) Gece görüp gündüz görmeyen,

c) Doğuştan kör olan,

d) Sonradan bir araz nedeniyle görme duyusunu kaybeden.

Abraş:

"Alatenli" diye çevirisini yaptığımız abrasın frenkeesi "Vitiligo"dur.

Bu sedef hastalığı dışında bedenin muhtelif yerlerinde arız olan beyaz plakalar şeklinde ortaya çıkar.

Tıpta hastalığın asıl sebebi bilinmediği için buna psikosomatik deniliyor; yani hastalıkların doğuşunda ruhla beden arasındaki ilgileri konu yapan ve beden hastalıklarını meydana getiren ruh faktörlerini bulmak konusuyla ilgilidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İsâ Peygamber'in İsrailoğulları'na gönderilen bir Resul olduğu ve birkaç mu'cizeyle ortaya çıktığı; esasen dünyaya gelmesinin bile olağanüstü bir durum arz ettiği, buna rağmen dünya saltanatının cazibesine takılan Yahudiler üzerinde o gün fazla etkili olmadığı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahudilerin İsâ Peygamber'i öldürmek için birtakım hilelere başvurdukları, bunu iyice hisseden İsâ Peygamber'in içi dolu daneyle, içi boş daneyi birbirinden ayırt etmeye yöneldiği, böylece kendinden sonra kimin ne olduğunun iyi bilinmesini sağladığı anlatılıyor.

فَلَمَّا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِىٓ اِلَى اللّٰهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ

نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ ۚ آمَنَّا بِاللَّهِ ۚ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلْتَ
وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ
الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾

52- İsâ onların (Yahudi haham ve devlet adamlarının) inkâr ve inatlarını hissedince, "Allah yolunda yardımcılarım kim?" dedi. Havariler: "Allah yolunda yardımcılar biziz. Allah'a imân ettik; şâhid ol ki, biz herhalde müslümanlar (Hakk'a dosdoğru teslimiyet gösterenler)iz" dediler.

53- Ey Rabbimiz! Senin indirdiğine inandık. (Gönderdiğin) Peygambere uyduk. Artık bizi (Senin varlığına birliğine, İsa'nın Peygamberliğine) şâhid olanlarla beraber yaz.

54- (Onlardan bir kısım haham ve devlet adamları) hileye başvurdular (İsa'yı öldürmeyi plânladılar). Allah da onların hilesini boşa çıkardı. Allah hileleri boşa çıkaranların en hayırlısıdır.

Hakk'ın Sesinin Duyulması

Hakk'ın sesinin iyice duyulabilmesi, gönüllerde yer etmesi, dimağlara işlemesi hiç bir devirde kolay olmamıştır. Büyük dâvalar, köklü inkılaplar ancak büyük himmetler, üstün fedakârlıklar ve çok ciddi mücadeleler ister. Aksi halde büyüklüğünün tüm özelliklerini kaybeder.

Tezin güç bulması, ya da çevrede duyulup ilgi çekmesi; antitezin amansız biçimde karşı çıkması, güçlü hamleleriyle, saldırması sonucu, gerçekleşebilir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aynı doğrultuda bundan çok daha çetin mücadeleler vermedi mi? Karşısına dikilen küfür, tuğyan ve inat her geçen gün hızını artırmıyor muydu? İsâ Peygamber daha farklı bir takım yetenek ve özelliklerle, o devrin baş döndürücü sayılan mu'cizeleriyle ortaya çıktığında, karşısına çıkan küfür, inkâr ve inadın o nisbette büyük, olduğu görülmektedir.

Gerçi İsâ Peygamber, İsrâiloğulları arasından ayrılmadan önce bütün gayret, himmet ve sistemli mücadelesine rağmen ancak 10-12 kadar kassar ya da balıkçıyı kendine yardımcı olarak bulabilmişti. Ama uğradığı haksızlık, öldürülme teşebbüsleri, annesiyle birlikte azgın Yahudilerden kaçıp

yer değiştirmesi, davasının büyüklüğü oranında onun ününü yavaş yavaş yaygınlaştırmış; antitezin şiddeti bir bakıma rahmete kapı açmıştır.

Bu gerçek şunu bize hatırlatır: Her şeyini davası uğrunda harcamaktan çekinmeyen, fedâkârlık ve feragatin doruğuna yükselen dava adamları her zaman maşeri vicdanda lâyık olduğu yeri -geç de olsa- almıştır.

İsâ Peygamber hiçbir mücadele vermeden, hiçbir haksızlığa uğramadan, saldırıya mâruz kalmadan gelip geçseydi, çoktan unutulur, yaymak istediği din ve şeriat ülkelerde duyulmazdı.

İşte büyük dâvaların, köklü inkılapların kamu vicdanında yer edebilmesinin değişmeyen metotlarından biri, belki başta geleni budur. Kur'ân'da İsâ olayı anlatılırken özellikle ilâhi sünnetin uygulama ölçü ve anlamına yer verilmiş ve Müslümanlar uyarılmaya çalışılmıştır. Kur'ân'ın sergilediği bu sünnet ve metot şu âyetle daha açık anlatılmıştır:

"İnsanlar, "inandık" demeleriyle kendi hallerine terkedileceklerini, çetin sınavlardan geçirilmeyeceklerini mi sanırlar?"[1]

İçi Dolu Taneyi, İçi Boş Taneden Ayırmak

İsâ Peygamber çetin mücadelelerden sonra öldürüleceğini anladı. İsrâiloğulları arasından ayrılmadan önce içi dolu taneyi, içi boş taneden ayırmak istedi. Çünkü ayrıldıktan sonra mü'minle kâfir; Hakk'a teslim olanla olmayan birbirine karışır, ikiyüzlüler birtakım entrikalar çevirebilirdi. Bunun için kendisinden sonra halkın kime inanacaklarını, kimlere güvenebileceklerini tesbit edip belirledi. Böylece son görevini yerine getirme büyüklüğünü bir kez daha kanıtladı. İncil'i İsa'dan sonra ortalık yattşıncaya kadar bekleyip yazanlar da Havariler olmuştur. Bernaba ve Yuhanna'nın onlardan olduğu sanılmaktadır.

Görülüyor ki, 10-12 kadar Havâri'nin inanması, hak bir dinin unutulmasını önlemiştir. Özellikle İsa'dan 40-50 yıl sonra İncil'in tesbit edilip yazılması, bu kutsal kitabın da asırlarca yaşamasını sağlamıştır. Çünkü gönülden aşk ve heyecanla inanan bir mü'minin etkisi her zaman büyük olmuştur. Sağlam imân, ciddi mücadeleye iter, ciddi mücadele dâvanın yaygınlaşmasına vasat hazırlar.

---

1 Ankebut sûresi âyet: 2.

İşte Kur'ân bunu ilâhi sünnetin en ince ölçüleriyle gönüllere işlemektedir. İsâ olayında Havarilerden söz edilmesinin nedeni, daha çok bu hususu kalplere yerleştirmektir. İmândan sonra peygambere uymak, dâvaya ciddiyetle sarılmayı göstermektedir.

YORUMLAR - RİVAYETLER

İhsas:

a) Bilmek ve anlamak,

b) Gözle görürcesine, kuvvetle idrâk etmek,

c) İçine doğmak.

Havâri:

a) Beyaz elbiseli,

12 Balıkçı beyaz elbise giyindiği için onlara bu ad verilmiştir.

b) Kassar olup bezleri ağartan, boya işleri yapan,

İsâ Peygamber'e uyup yardım edenlerin elbise boyacıları olduğu da söylenir.

c) Davaya inanıp yardım eden, manalarına gelir.

İncil'de Bu Olaya Verilen Yer

İncil'de Yahudi haham ve devlet adamlarının İsa'yı öldürmek için çevirdikleri entrikalara geniş yer verilmiştir. 12 balıkçıdan biri olan Yahuda'nın İsâ Peygamber'e ihanet ettiği, O'nu ele vermekte öncülük yaptığı üzerinde durulmakta ve olayla ilgili diğer safhalara -çarmıha gerilinceye kadar- kademeli biçimde dokunulmaktadır.[1]

Kur'ân-ı Kerim, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in teselli bulacağı ve mü'minlerin ders ve ibret alacağı önemli noktaları açıklamakla yetinmiştir. Çünkü Kur'ân'da uygulanan metoda göre, zaman, tarih ve bazı şahısların ismi önemli değil, meydana gelen olayın ibret alınacak noktaları önemlidir.

---

1 Matta İncil'i: 25/47-62. (Kur'an'da İsa Peygamber'in çarmıha gerilmediği ve öldürülmediği çok açık ve net bir anlatımla açıklanır.)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, mutluluk caddesinde Hakk'a davetin ruha gıda verici sesine dayanamayan Yahudilerin İsâ Peygamberi öldürmek için bazı entrikalara başvurmaları sözkonusu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah (celle celaluhu)'nun onların hilesini boşa çıkartarak İsa'yı kendi katına yükselttiği ve böylece onu inkarcıların kötülüklerinden uzak tuttuğu açıklanıyor.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾

55- O vakit Allah şöyle buyurdu: "Ey İsâ! Herhalde seni eceline yetireceğim (vakti saati gelince ruhunu alacağım); seni kendime yükselteceğim ve seni inkarcılardan temizleyeceğim. Hem sana uyanları, kıyamete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım. Sonra da dönüşünüz banadır; ihtilâfa düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedeceğim."

56- İnkarcılara gelince, onları dünyada da, ahirette de şiddetli bir azâb ile azâblandıracağım, onların hiç yardımcıları da olmayacaktır.

57- İmân edip güzel ve yararlı amellerde bulunanlara gelince, (Rableri) onların mükâfatlarını noksansız verecektir. Allah haksızlıkta bulunanları sevmez.

İLGİLİ HADISLER

İsâ Peygamber'in kıyamete yakın gökten inip putları kıracağı, haçı parçalayacağı, domuzu ve Deccal'ı öldüreceği, cizyeyi kaldıracağı ve o devirde mal ve servetin çoğalacağı, zekât verilecek fakirler bulunmayacağı hakkında kırkın üstünde hadis rivayeti vardır; bunların çoğunun ricali

sıhhatli kabul edilmiştir.

Bu hadislerin gerek metinleri, gerekse birinci ve ikinci derecede bulunan râvileri bir araya getirildiğinde tevatür derecesini bulmaktadır. Nitekim İbn Hazm'ın dediği gibi, bir hadisi, birbirine yakın lafız ve mânayla beş sahabe rivayet etmişse, o mütevatır sayılır.

Biz bunlardan sadece beş tanesini nakletmekle yetineceğiz:

1. "Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, çok sürmez Meryem'in oğlu (İsâ) âdil bir hakem olarak aranıza iner; haçı kırar, domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır; mal çoğalıp taşar, o kadar ki kabul eden bulunmaz. (O devirde) bir secde hem dünyadan, hem dünyadaki şeylerden daha hayırlı olur."[1]

2. "Meryem oğlu aranıza inip imamınız da sizden olunca, nasıl olursunuz?"[2]

3. "Allah'a andolsun ki, Meryem oğlu âdil bir hakem olarak inecek. Elbette haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak."[3]

4. "Deccal'ı öldürmeye ancak Meryem oğlu İsâ musallat kılınmış (görevlendirilmiş)tir."[4]

5. "Deccal çıkacak, kırk... kalacak.[5] **Sonra Allah Meryem oğlu İsa'yı gönderecek -o daha çok Mes'ud oğlu Urve'ye benzer- İsâ, Deccal'ın peşine düşüp onu yok edecek. Artık insanlar -iki kişi arasında bile hiçbir düşmanlık bulunmadığı halde- yedi yıl (huzur içinde) bekleyecek. Sonra Allah Şam tarafından soğuk bir rüzgar gönderip, kalbinde zerre ağırlığınca hayır ve imân bulunan herkesin ruhunu o rüzgar alacak."**[6]

İsa Peygamber Hayatta Mıdır?

Sahih hadislerin yorum yapılmaksızın dış görünüşünden, İsâ Peygamber'in kıyamete yakın cismen ineceğini, bir yoruma göre Deccal deni-

---

1 Buhari - Müslim - Tirmizi - İbn Mâce-İbn Ebi Şeybe - İbn Murdeveyh: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Buhari-Müslim-Abdurrezzak-Ahmed bin Hanbel: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Ahmed bin Hanbel - Müslim - İbn Hibban: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

4 Ebû Dâvud: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den / Sahihtir

5 Râvi diyor ki: Bu kırk'ın gün mü, hafta mı, ay mı, yıl mı olduğumu bilemiyorum.

6 Müslim - Nesâi - Hâkim: Şeyhayn'ın şartı üzere sahihtir.

len komünizmi yok edeceğini anlıyoruz.

Ne var ki, ilim adamlarımız daha çok konumuzu oluşturan âyet ile yine aynı konuyla ilgili diğer âyetler üzerinde farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Bütün bunları olumlu bir sonuca bağlayabilmemiz için önce sözü edilen yorum ve rivayetleri aktarmamız gerekiyor:

إِذْ قَالَ اللهُ يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ

"Seni eceline yetireceğim; seni kendime yükselteceğim..."

Cümlesiyle çevirisini yaptığımız "İnni Müteveffike..." deyimi üzerindeki yorumlar:

a) Katade, Dahhak ve Ferra'a göre bunda bedii yönden bir öne-arkaya alınma (takdim-tehir) vardır. Aslı: "Seni kendime yükseltip (sonra yeryüzüne inince) eceline yetireceğim" demektir. Çünkü iki cümle arasında (vav) harfi vardır, bu da mutlak cami' içindir.

b) İbn Abbas ve Ali bin Ebi Talha'ya göre, "Senin ruhunu alacağım" demektir.

c) İbn Vehb'e göre, günün evvelinden üç saat Allah (celle celaluhu) onun ruhunu alıp ölü bıraktı, sonra tekrar diriltti, anlamınadır. Bunun yedi gün olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu görüş daha çok İncil'den alınmadır.

d) İbn Cerir'e göre, "Teveffi" kaldırmak anlamına gelir, canını almak değildir.

e) Diğer ilim adamlarımızın çoğuna göre: "Seni uyutup öylece kendime yükselteceğim" demektir. "Geceleyin sizi uyutup ölü gibi yapan..."[1] âyetinde olduğu gibi. Ayrıca; "Allah, ölüm anında canlan alır. Ölmeyenin de uykuda canını alır."[2] mealindeki âyette "Teveffi" kökünden gelen "Yeteveffâ" hem uyutmak, hem canı almak anlamında kullanılmıştır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de uykuyu ölüm ile ifade etmiştir: **"Bizi öldürdükten sonra tekrar dirilten Allah'a hamdolsun."** Rasulullah Efendimiz bu hamdı, sabahleyin uyandığında yapardı.

Kur'ân'da bu konu biraz daha açıklanarak şöyle buyuruluyor: "Oysa

1 En'âm sûresi âyet: 60

2 Zümer sûresi âyet: 42

onlar İsa'yı öldüremediler ve asamadılar; (öldürülen başkası idi), kendilerine (İsâ gibi) benzetildi."[1]

Bu âyetin son bölümünde ise bu hususa bir kez daha dokunularak: "İsa'yı kesinlikle öldüremediler; bilâkis Allah (celle celaluhu) O'nu kendi katına yükseltti." buyrulmaktadır.

f) El-Hasen'e göre, Allah (celle celaluhu) onu uykuda kendine yükseltti.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Yahudilere: **"İsâ ölmedi, o herhalde kıyametten önce size dönecektir"** buyurmuştur.[2]

g) İbn Cüreyc'e göre, "Seni tutup kendime yükselteceğim" demektir.

İmam Kurtubi bütün bu yorumları dikkate aldıktan sonra diyor ki: "Sahih olan şudur ki, Allah (celle celaluhu) İsa'yı öldürmeden kendine yükseltmiştir. Taberi de bu mânayı uygun bulmuştur. İbn Abbas (radıyallahu anh)'den de bu anlamda sahih bir rivayet nakledilmiştir."

Nitekim Kur'ân'da İsa'nın -bir yoruma göre- kıyametin alâmeti olduğuna işaret vardır: "Şüphesiz O (İsâ veya Kur'ân), kıyâmet'in kopuş saati için bir bilgidir."[3]

Müfessir Keşşafa göre, "Seni koruyarak hakkında yazdığım ecele kadar bekleteceğim ve sonra eceline yetireceğim" demektir.

Bütün bu yorumları dikkate alıp ilgili hadisleri de âyetleri açıklar ölçü ve anlamda sıraladığımızda, Hz. İsa'nın ruhu alınmadan Allah katındaki özel makama yükseltildiğini söyleyebiliriz. Çünkü kıyamete yakın ineceği tevatür derecesine ulaştığına bakılırsa ve "çoğu hadislerin de sahih olduğu kesinlik kazandığına göre bu, yeniden dirilip gelmek, değildir. Çünkü yeniden dirilmek ancak kıyamette gerçekleşecektir. İsâ Peygamber ölmeden yükseltilmiştir. Yeryüzüne inip son görevini yaptıktan sonra eceliyle ölecektir.

Bu sonucu verirken şunu da unutmamak gerekir: İsâ Peygamber'in ruhi yapısı çok güçlü idi. Cibril'in ruhani nefhasıyla vücud bulmuştur. O bakımdan kendine has bir özelliği vardır. Nasıl Rasulullah (sallallahu aleyhi ve

1 Nisa sûresi âyet: 157.

2 İbn Kesir Tefsiri; ilgili âyet.

3 Zuhruf süresi âyet: 61

sellem) Efendimiz'in Mi'rac Gecesi biyolojik yapısı ruhi yapısına dönüşerek bir bakıma tamamen ruhlaşıp öylece yükseldiyse, İsâ Peygamber'in de durumu böyle olmuştur.

Günümüzde gelişen pozitif ilim bize bu konuda bazı ipuçları vermekte, hiç değilse, az bir benzerlik getirmekle, bizi gerçeğe biraz daha yaklaştırmaktadır:

Madde enerjiye dönüşmektedir. Örneğin atom patlamalarında maddenin çok küçük bir zerresi çok büyük bir enerji kaynağı haline gelebilmekte ve böylece madde tamamen enerjiye dönüşmektedir. Fakat enerji hiçbir zaman yok edilemez, özelliktedir. Bedenle ruh arasındaki ilgi ve dönüşmeyi buna bir bakıma benzetebiliriz: Ruhi yapısı çok güçlü olup ruhu faal durumda olan Peygamberlerde fizik ve kimya bilimlerinin henüz çözemediği bir ölçü ve anlamda biyolojik yapı ruha dönüşmekte ve böylece bir süre ruhlaşmaktadır Diyebiliriz ki İsâ Peygamber'in durumu bu mânada bir değişime uğrayarak göklere yükseltilmiştir.

Bence bu konuda taassuba gerek yoktur. Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz en son peygamberdir. O'ndan sonra elbetteki peygamber gelmeyecektir. İsâ Peygamber'in yeryüzüne inmesi, O'nun şeriatını bir kez daha tasdik etmesine ve Yahudilerle Hristiyanlara çok yanlış bir yolda bulunduklarını isbat ederek Hazreti Muhammed'e uymaktan başka yol bulunmadığını göstermesine yöneliktir.

Nitekim hadisin açık anlatımından şunu anlıyoruz:

İsâ Peygamber yeryüzüne inince, kendisine imam olması teklif edilecek, fakat O, ümmet-i Muhammed'den bir zatın imam olmasının gerektiğini hatırlatacak ve böylece kendini Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in ümmetinden bir fert olarak gösterecektir.

Hem "Teveffi"nin sözlük manası, bir şeyi noksansız tutup almaktır, İsa'nın tamamı, biyolojik yapısıyla ruhi yapısının bir arada olmasıdır. Aksi halde "seni kendime yükselteceğimin" anlamı nasıl bir özellik taşır? Her peygamber bu iltifata erişmemiş midir? Neden Kur'ân'da sadece İsâ ile İdris'in yükseltildikleri sözkonusu edilmiştir?

Bu konuda, en doğru İncil kabul edilen Bernaba'da şu cümleleri görmekteyiz:

"İsrail askerleri Yahuda ile birlikte İsâ Peygamber'in bulunduğu eve yaklaştıklarında, İsâ Peygamber kalabalık bir topluluğun geldiğini duyunca endişelendi ve eve doğru yürüdü. 11 arkadaşı uyuyordu. Bu sırada tehlike tam yaklaşınca Allah (celle celaluhu) melek Cibril'e, Mihail'e, Rıfail'e ve Ezril'e[1] İsa'yı bu âlemden tutup almalarını emretti. Bu tertemiz melekler aldıkları emir üzerine gelip İsa'yı güneye doğru acık bulunan pencereden çıkarıp üçüncü semaya yükselttiler. Orada Allah'a ebediyete kadar tesbih eden meleklerin arkadaşlığına terkettiler. Yahuda kin ve öfkeyle İsa'nın çıkıp ayrıldığı eve girdi. Şagirtlerin hepsi de uyuyordu. Allah (celle celaluhu) tam o sırada olağanüstü bir durum meydana getirdi, Yahuda hem konuşma, hem sima yönünden İsa'nın şekline dönüştü. O kadar ki biz onu İsâ olarak gördük. Yahuda ise biz uyandıktan sonra Üstadı arıyordu. Biz hayretler içinde kaldık ve "Üstad sensin, bizi unuttun mu?" dedik."[2]

Büyük Müfessir Fahreddin Râzi, ilgili âyetin tefsirinde "müteveffi" deyimi üzerinde durarak diyor ki:

"Bu deyim üzerinde daha çok iki yol izlenmiştir: Biri, âyeti olduğu gibi dış görünüşüyle ele alıp ileriye-geriye almaksızın (takdim-te'hir yapmaksızın) mânalandırmak; diğeri ise, ileriye-geriye alıp cümlelerin yerini değiştirerek mâna çıkarmak.

Birinci yolu seçenlere göre, "Seni teveffi edeceğim" yani ömrünü tamamlıyacağım ve sonra ruhunu alacağım. Seni öldürmelerine imkân vermeyeceğim, ama seni semâya yükseltip meleklerime yaklaştıracağım, Yahudilerin öldürmesinden böylece koruyacağım."

Bu, güzel bir yorumdur.

İkinci yolu seçenlere göre, "Seni ben öldüreceğim, yani ruhunu ben alacağım." Bu, İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Muhammed bin İshak'dan rivayet edilmiştir. Bu yorumdan maksat İsâ Peygamber'in Yahudilerden olan düşmanları onu öldürme imkânına erişemeyeceklerdir. Belki Allah (celle celaluhu) ikramda bulunup O'nu göğe yükseltecektir.

Bu yorum da üç mâna taşımaktadır:

1. Üç saat ölü kalıp sonra dirilerek göğe yükseltilmiştir.

---

1 Bunlardan dört büyük melek: Cebrail, Mikâil, İsrafil ve Azrail kasdedilmektedir.

2 Muhadarat Fi'n-Nasraniyye / Muhammed Ebû Zehra

2. Yedi saat ölü kalıp sonra Allah katına yükselmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu mâna daha çok İncil'den alınmadır.

3. Allah (celle celaluhu) İsâ Peygamber'i göğe yükseltirken canını almıştır. Teveffi'nin anlamı budur. Sonra tekrar dirilip yeryüzüne inecektir.

Bu konuda diğer bir yorumda da Ebûbekir El-Vasıti bulunmuştur. Şöyle ki: "Seni teveffi edeceğim" yani şehvetlerden ve nefsani zevklerden çekip uzaklaştıracağım ve öylece kendime yükselteceğim. Çünkü Allah (celle celaluhu)'dan başkasını terkedip Allah'ta fena olmadıkça Ma'rifetullah makamına erişilemez. Böylece İsâ Peygamber göğe yükselince, durumu, meleklerin durumu gibi oldu. Yani melekleşti."[1]

Görülüyor ki, Fahruddin Râzi, "ömrünü tamamlayacağım, sonra ruhunu alacağım" yorumuna değinirken, "Bu, güzel bir yorumdur" diyerek İsa'nın diri halde göğe yükseldiğini ve kıyamete yakın yeryüzüne indikten sonra kalan ömrünü tamamlayıp öylece öleceğini benimsemiştir.

Ebûbekir El-Vasıti de İsâ Peygamber'in biyolojik yapısının ruhi yapısına dönüştürüldükten sonra göğe yükseltildiğini anlatmak istemiş ve böylece hem keşif yolunu, hem ilmi araştırmasını bütünleştirmiştir.

Yine Fahreddin Râzi bu konuda iki ayrı yoruma daha yer vermiştir:

a) "Teveffi" bir şeyi olduğu gibi noksansız biçimde tutup almaktır. Allah (celle celaluhu) ileride bazı kişilerin aklına, İsa'nın yalnız ruhuyla yükseldiği hususu geleceğini bildiği için bu kelimeyi kullanarak, İsa'yı her iki yapısıyla birlikte yükselttiğini anlatmayı murad etmiştir.

b) "Seni ölü gibi kılacağım," demektir. Çünkü göğe yükselip dünyadan ilgisi kesilince bir çeşit ölü durumuna girmiş sayılır. Fakat aslında diridir. Bir şeyin ismini, kendisine çoğu sıfat ve özelliklerinde benzeyen şey üzerine ıtlak etmek, caizdir.

Bu Konuda Ünlü Akaidci Şeyh Muhammed bin Ahmed Es-Sefarini Diyor ki:

"Kıyametin üç büyük alametinden biri, İsâ Peygamber'in gökten inmesidir. Bu, Kitap, sünnet ve icma' ile sabit olmuştur."

---

1 Mefatihü'l-gayb /Fahreddin Râzi-2/689. Bulak: ?

Kitap:

وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

Hem sana uyanları, kıyamete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım." (Âl-i İmrân: 55).

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ

"Kitap Ehli'nden hiç kimse yok ki, ölmeden önce O'na (İsa'ya) imân edecek olmasın." (Nisa: 159).

Bu âyetler, Kitap Ehlinin İsâ Peygamber ölmeden ona inanacaklarını haber vermektedir. Bu da ancak kıyamete yakın İsa'nın gökten inmesinden sonra gerçekleşecektir. Öyle ki: Kitap Ehli tek bir inanç ve tek bir millet, İbrahim Peygamber'in Hanif-Müslim olan milleti üzerine birleşip bütünleşecektir.

Biz bu âyeti delil getirirken "Kable mevtihi"deki zamirin Yahuda'ya (Yahudilere) râci' olduğunu gösterebiliriz. Nitekim Hz. Ubeyy (radıyallahu anh)'in "kable mevtihim" biçimindeki rivayeti bunu kuvvetlendirmektedir.

Sünnet:

Sahihayn (Buhari-Müslim)de ve diğer kaynak hadis kitaplarında Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den yapılan şu rivayetler, sünneti yansıtmaktadır:

"Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, çok sürmez Meryem oğlu âdil bir hakem olarak aranıza iner; haçı kırar, domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır."[1]

Müslim'de buna benzer bir rivayetten sonra diğer bir rivayet şöyle naklediliyor:

"Ümmetimden kuvvetli bir cemaat hak uğrunda üstünlük sağlayarak hiç durmadan kıyamete kadar savaşacak (çetin mücadeleler verecek)tir. Ve sonra Meryem oğlu İsâ inecek. Ümmetimden söz sahibi durumunda olan kişi ona: "Gel, imam ol bize!" diyecek. O da: "Hayır, sizler birbirinize karşı söz sahibisiniz ki bu Allah'ın bu ümmete olan ikramıdır" diyecek.[2]

1 Sahih-i Buhari: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Sahih-i Müslim: Câbir bin Abdullah (radıyallahu anh)'dan

İcmâ':

"Ümmetin ileri gelen söz sahibi ilim adamları İsâ Peygamber'in kıyamete yakın bir zamanda ineceği hakkında icmâ' etmiş, şeriat ehlinden hiç kimse buna muhalefette bulunmamıştır. Ancak felsefecilerle inkarcı sapıklar bunu inkâr etmişlerdir."[1]

İsâ Peygamber'in öldüğünü, sadece ruhuyla yükseldiğini iddia edenlerin delil ve görüşlerine gelince, onları birkaç madde halinde özetlememizde yarar vardır:

a) Âyetin zahiri (dış görünüşü)nden İsa'nın âdete uygun anlamda öldüğü anlaşılıyor. Yükselme sadece ruh ile olmuştur. Burada, şahsa hitab edilirken ruhunun kasdedilmesinde bir gariplik yoktur. Çünkü ruh, insanın hakikatidir. Beden ise eğreti bir elbise gibidir; azalır, çoğalır, eskir ve yok olur. Ama ruh böyle değildir. O halde insan denilince ilk hatıra gelen onun fizyonomisi, taşıdığı biçim ve renkse de, aslında onun ruhu kasdedilir.

b) Kıyamete yakın İsâ Peygamber'in ineceği hakkındaki hadisler ahad yoluyla nakledilmiştir. Yani hadisler haber-i vâhid ile rivayet edilmiştir. İsa'nın inmesi ise itikadi bir meseledir ki Kur'ân'dan kesin delil, ya da hadisten mütevatir bir ölçü ister. Her iki kaynakta da bu konuda kesin bir delil mevcut değildir.

c) İsa'nın yeryüzüne inmesinden maksat, şahs-i manevisinin yaygınlaşması, peygamberliğinin halk üzerinde geniş te'sir uyandırması olabilir.

d) Kıyamete yakın Hristiyan alemiyle İslâm âleminin, Deccal (komünizm)e karşı birleşmesi olabilir. İsa'nın inmesi hem buna, hem de Hristiyanların Kur'ân'a kapı açmaları anlamına gelir.

Bütün bu iddia ve yorumlar, sağlam delilden, dini ölçü ve maksaddan uzaktır. İneceğine ait sahih rivayet mevcut olduğu halde inmeyeceği hakkında ne sahih, ne de gayr-i sahih hiçbir rivayet mevcut değildir.

Aynı iddiada bulunanlardan biri de Şeyh Bedreddin Semevânî'dir. Bu zat Varidat adlı eserinin İsâ bölümünde diyor ki:

"Hazret-i İsâ, ruhu ile diri, cesediyle ölüdür. Lâkin kendisi "Ruhullah" olduğu ve ondan dolayı ruhaniliği cismaniliğine galib bulunduğu ve

1 Levâmiu'l-Behiyye/Es-Sefarini: C. 2, S. 94 - ?

ölüm ise ancak gövdeye taallûk eylediği için "İsâ ölmedi" dediler. Ve bunu "El-Hükmü li'l-galibi" kaidesine dayandırdılar. Yoksa "İsâ ölmedi" sözü ile "İsâ cesediyle sağdır" demek istemediler. Zira ceset maddesinin ölmemesi ve diri kalması imkânsızdır. Sözlerime çok dikkat eyle.."

"Sekiz yüz senesinde bir Cuma gecesinde mâna âleminde yeşil elbiseye bürünmüş iki adam gördüm. Bunlar İsa'nın ölü cesedini iki elleriyle tutup bana gösteriyorlar ve o suretle, ölmüş bulunduğunu anlatmak istiyorlardı."

Bedrettin Semeveni'nin dikkat edildiğinde İsâ hakkındaki görüş ve düşünceleri tamamen dayanaksızdır. Kendisi galibe, Kur'ân'ın çok açık biçimde haber verdiği Üzeyr Peygamber'in yüz yıl ölü hale getirildikten sonra diriltildiğini, Ashab-ı Kehf'in üç yüz şu kadar yıl mağarada yarı ölü bir vaziyette bitkisel bir hayat yaşadıklarını bilmezlikten geliyor. İddiasına gördüğü bir rü'yayı delil gösteriyor. Halbuki rüya şeriatımızda hiçbir surette delil olamaz. Zaten kendisi Varidat'ta bedenlerin tekrar dirileceğini inkâr etmiştir.

Onun İsâ Peygamber hakkındaki görüşünü, sırf bir çeşni olsun diye naklettim. Yoksa ilmi ve dini hiçbir değeri yoktur.

Son devrin ilim adamlarından Seyyid Sabık, El-akaidü'l-İslâmiyye adlı eserinde Mehdi ve Deccal bölümünde, İsâ Peygamber'in kıyamete yakın ineceğini, Mehdi ile birleşip Deccal'i katledeceklerini açık bir anlatımla belirtmiştir.

Abdülvehhab eş-Şa'rânî, Yevâkitü'l-Cevâhir adlı eserinde diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in kıyamet alâmetleri olarak Mehdi ve Deccal'ın çıkması, İsâ Peygamber'in yeryüzüne inmesi, Dabbe'nin yerden çıkması, güneşin batıdan doğması gibi haber verdiği hususların hepsi haktır."[1]

Müfessir Şevkani bu konuyu özetlerken şöyle diyor:

"Sahih olan şudur ki: Allah, İsâ Peygamberi, ruhunu almadan göğe yükseltmiştir. Nitekim müfessirlerin çoğu bu yorumu ve çıkarılan mânayı terciha uygun görmüşlerdir. İbn Cerir de bunu seçmiştir."[2]

---

1 Yevakıtü'l-Cevahir: C. 2, S. 287 - Mısır: 1306

2 Fethulkadir/Şevkani-Beyrut: ?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İsâ Peygamber'in dünyaya gelmesi bir mu'cize, fizik-ötesi bir kanuna bağlı olduğu gibi. O'nun ruhu alınmadan göğe yükseltilmesi de bir mu'cize niteliğinde bulunduğu anlatıldı. Böylece ilâhi sünnetin beşer hayatıyla ilgili olanı sadece aklın ve ilmin tesbit ettiğinden ibaret olmadığı, bunun ötesinde metafizikle ilgili daha nice kanunları bulunduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, önce hem bu olayların, hem fizik ve metafizikle ilgili kanunların Allah (celle celaluhu)'dan vahiy yoluyla almadan Peygamber Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından bilinmesinin mümkün olmadığı, çünkü ilmin ışığının henüz ortalığı aydınlatmadığı ve okulun kurulmadığı bir çağda okur-yazar olmayan bir insanın böylesine ince ve derin, fakat sıhhatli ve ölçülü bilgilere sahip olmasının düşünülemeyeceği çok kesin hatlarıyla belirtiliyor.

Sonra ilk insanı yaratmada nasıl bizim henüz bilmediğimiz bir kudret ve kanun cari olmuşsa, bunu belgelemek için İsa'nın yaratılması örnek gösterilerek aynı kudret ve kanunun bir kez daha tecelli ettiğine dikkatler çekiliyor.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ
كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا
تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ
تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ
نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ
وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللّٰهَ
عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

58- İşte bu, sana okuduğumuz âyetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan (sunduklarımız)dır.

59- Doğrusu Allah yanında İsa'nın (yaratılıştaki) misâli, Âdem'in durumu gibidir; O'nu topraktan yarattı, sonra ona "Ol!" dedi, o da oluverdi.

60- Bu (konudaki) hak söz Rabbinden (geleni)dir. Artık şüphe edenlerden olma.

61- Sana (gereken) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: Haydi gelin de oğullarımızı, oğullarınızı; kadınlarımızı, kadınlarınızı ve kendimizi kendinizi çağıralım, sonra da lânetleşeüm; Allah'ın lanetinin yalancılara olmasını dileyelim,

62- Şüphesiz ki, bu anlatılan olaylar hakikatin tâ kendisidir. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah şüphesiz ki çok üstündür, çok güçlüdür ve hikmet sahibidir.

63- Bununla beraber (haktan) yüzçeviririlerse, şüphesiz ki Allah bozguncuları çok iyi bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Necrân'dan[1] bir kurul, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dediler ki:

-Neden bizim inandığımız İsa'ya dil uzatıyorsun?

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sordu ve aralarında şu konuşma geçti:

- **Onun hakkında ne dediğimi sanıyorsunuz?**

- Ona "Allah'ın Kulu" diyormuşsun.

- **Evet, İsâ Allah'ın kulu ve peygamberidir; bakire kızın rahmine yerleştirdiği kelimesidir.**

Necrânlılar bu söze öfkelendiler ve:

- Babasız dünyaya gelen başka bir insanı bize gösterebilir misin? diye sordular. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[2]

Diğer bir rivayet:

---

1 Necrân: Yemen'in kuzey doğusunda ve Dehnâ sahrasının kenarında büyük bir kabilenin yaşadığı yerdir. Halkı genellikle Hristiyan bulunuyordu.

2 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Kurtubi - İbn Cerir - Lübabu't-Te'vil - İbn Cerir

Necrân'dan bir rahip, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi. İslâm'a girmesi önerildiğinde, "Biz sizden önce İslâm'a girmişizdir".[1] diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile rahip arasında şu konuşma geçti:

- Dediğin doğru değildir. Sizi İslâm'dan alıkoyan üç neden vardır:

1. Haç (İstavroz)'a ibâdet etmeniz,

2. Allah'ın oğlu vardır, demeniz,

3. Domuz eti yemeniz.

- Peki ama İsa'nın babası kim?

Bu soru üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sustu, ilâhi haberi bekledi. Çok geçmeden yukarıdaki âyet indi.[2]

Kur'ân Olayların Gerçek Yönünü Yansıtır

Kur'ân-ı Kerim en son inen ilâhi kitap olarak, aynı kaynaktan indirilen Tevrat ve İncil'de insan elinin dökunmasıyla değiştirilen belgelerin ve nakledilen olayların en doğru ölçüsünü özetleyip en özlü noktalarıyla sunmaktadır.- Çünkü gerek Tevrat, gerekse İncil'in ilk indiği nüshası bulunamamıştır- Kur'ân ise ilk indiği gibi korunmuştur.

İsa'nın dünyaya gelme olayı:

İncil, başlangıçta İsâ Mesih'in doğmasını doğru ölçüde anlatır:

"Meryem, Yusuf'a nişanlanmış olduğu halde, buluşmalarından önce Ruhu'l-Kuds'ten gebe kalmıştır."[3] derken, İsa'nın babasız dünyaya geldiğini açıklar. Ama Markos İncili'nin birinci bölümünde yanlış bir ölçü verilir: "Allah'ın oğlu İsâ Mesih'in İncil'i" diye söze başlanır.

Luka İncil'inde aynı hata tekrarlanır: "O büyük olacak, O'na yüce Allah (celle celaluhu)'nun oğlu denilecek" sözü yer alır.[4]

---

1 Burada Necranlı rahibin kasdettiği İslâm, Hakk'a teslimiyet anlamında kullanılmıştır.

2 Esbab-ı Nüzul - İbn Cerir – Kurtubi.

3 Matta: 1/18

4 Luka: 1/32

Kur'ân bu yanlışları yer yer doğrultarak "Meryem oğlu, Allah (celle celaluhu) kulu" deyimlerini kullanır.

Âdem Peygamber'in Vücut Bulması:

Tevrat, Âdem'in yaratılmasını şöyle açıklar: "Ve Rab Allah yerin toprağından Âdem'i yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve Âdem yaşıyan canlı oldu."[1]

Tevrat'ın açıklaması buraya kadar doğrudur.

"Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti ve yaptığı adamı oraya koydu.."

Bu kısım yanlıştır. Kur'ân bu yanlışı doğrultur. Âdem'in doğudaki Aden kesiminde değil, Cennet'e konulduğunu bildirir. İhtimal ki, Tevrat'ta Adn Cenneti, "Aden'de bir bahçe" olarak yanlış anlaşılmış ve hatalı bir çeviri yapılmıştır.[2]

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ama biz aynı kaynaktan gelen üç kitap arasında detaylı bir mukayeseye gitmek niyetinde değiliz. Çünkü bu, başlıbaşına birkaç cilt olacak kapasitede bir konudur.

Canlının Canlıdan Meydana Gelmesi

Pasteur, biyogenez (canlının canlıdan meydana gelmesi) fikrinin yerleşmesini sağlıyarak bu konuda İslâm'ın görüşüne yaklaşmıştır. Modern Biyoloji'de bu konu şöyle özetlenmektedir:

"Pasteur'un buluşu, kendiliğinden oluş inancının gözden düşmesine sebep olmuştur. Bugün genellikle biyologlar, biyogeneze inanmaktadırlar. Onlar, yeryüzünde hayatın, yine bir hayattan meydana geldiği görüşünü kabul etmektedirler. Fakat bununla meselenin her yönünü cevaplandırmış olmuyoruz. Eğer bir canlı mutlaka başka bir canlıdan meydana geliyorsa bu, "yeryüzünde daima canlılar vardı" anlamına mı gelir? Yukarıdaki sonuca göre böyle olmalıdır, ama yapılan araştırmalar, yeryüzünde eskiden hayat olmadığını, canlıların sonradan meydana geldiğini göstermiştir."

O halde şimdi de karşımıza "Yeryüzünde ilk hayat nasıl başladı?" so-

1 Tekvin: 2/7-9

2 Güney Arabistan'da Yemen bölgesinde bir şehir ve liman.

rusu çıkar. Bilimsel araştırmalar bunun cevabını tesbit edip verememiştir. Çünkü biyolojik ölçülere göre buna cevap bulmak mümkün değildir. Bir takım varsayımlar ise meseleye çözüm getirememiştir.

Gerçi bir varlığın canlılık vasfı, hayata adım atması bilinen belli kanunlarla gerçekleşebilmektedir. Bunun dışında bizim deney ve müşahedeye dayanan bilgimizin ötesinde başka bir kanun yok mudur? Deney ve müşahedenin dışında kalan nice hakikatler var ki insan aklı o sınıra henüz ulaşamamıştır. Hele bir de konu materyalizm felsefe metoduyla ele alınırsa büsbütün çıkmaza girer ve çözüm yolu bulunmaz. Çünkü bu felsefeye göre metafizik ile gerçek arasında uygunluk yoktur.

Peki o takdirde hayat nedir?

Hayatın gerçek anlamı, maddeye canlılık veren ilâhi bir kelime, diğer bir deyimle ilâhi bir ruhtur. Kimya ve biyoloji bize hücrenin yapısını verebilmekte fakat canlılık vasfını açıklıyamamaktadır. Çünkü sözü edilen canlılık deney ve müşahedenin ötesinde ayrı bir sünnete bağlı bulunuyor.

Kur'ân bu sünneti, İsa Peygamber'in ana rahminde oluşmasıyla açıklamakta, ipucu verip aklımızı iyice kullanmamızı emretmektedir. Meryem'e hayat üfleyen melek Cebrail tamamen ruhtur.[1] Ruh ise hayatın, yani canlılığın asıl kaynağıdır. Ruhun hakikatini bilmediğimiz için nasıl hayat verdiğini de deney ve müşahedeyle çözüp anlamamız mümkün olmuyor.

Âdem Peygamber ilk insan olarak çamurdan şekillendirilince "ilâhi ruh'tan" ona üflendiği bildirilmektedir. Bundan da anlıyoruz ki, ilâhi ruh hayatın ve canlılığın ta kendisidir.

Canlıyı ölüden ayıran, ruh'un aktivitesi değil midir? Ruhun hayat veren aktivitesinin insandan çekilip ayrılmasıyla ölüm olayı meydana gelmiyor mu?

Materyalistler kendi görüş ve iddialarını kanıtlamak için bu konuda çok yanlış ve aldatıcı bir yola başvururlar. Onlara göre: Ruh kelimesinin yerine vicdan, fikir ve düşünce kelimeleri, madde söz konusu iken de madde kelimesinin yerine kâinat dünya ve varlık kelimeleri aralarında bir fark görmeden kullanılır. Nitekim Engels'e göre, varlık kelimesi maddeyi,

1 Kadir Sûresi'nde Cibril, "Ruh" adıyla anılmıştır.

düşünce kelimesi de ruhu ifade etmektedir.

Ama düşünce ve vicdanı oluşturan nedir? Bu iki gücü insanın iç varlığına hangi kudret yerleştirmiştir? Dilsiz, gözsüz, kulaksız ve şuursuz madde yerleştirmiştir, dersek çok gülünç olmaz mı? Görülüyor ki materyalist felsefe bunun cevabını verememiş ve konuya bu açıdan yaklaşmadan uzaklaşmıştır.

Son yıllarda Bakterioloji ve Patoloji Laboratuvarlannda uzun süreden beri devam eden araştırmalar sonucunda bazı iddiaların aksine insanın maymundan değil, insan ve maymunun da dahil bütün türlerin toprak poliuronik asit kristalleri içerisinde meydana geldikleri, yani her tür canlının ilk meydana bu ortamda geldiği anlaşılmıştır. Gerçi bu da bir varsayımdan ileri gitmez, ama hakikate biraz daha yaklaşmış sayılır.

Muhakkak olan şudur ki:

Her canlı türünün başlangıcı, topraktan yaratılıp canlılık vasfına kavuşturulduktan sonra üreme ve çoğalması bugün bildiğimiz kanunlara bağlanmıştır. İnsanın maymundan gelmediği, gelişen ilimle de artık kesinlik kazanmışa benziyor. Genetik araştırmalarda kalıtım ve değişim bize çok yeni bilgiler kazandırmıştır. Ayrıca yapılan kazılarla elde edilen bilgiler de bu doğrultuda hayli ipuçları vermektedir.. Nitekim ünlü ilim adamı Richard Leakev'in bulduğu 2 milyon 600 bin yıllık insan kemikleri sözü edilen teoriyi bir kez daha sarsmıştır. Kafa tasları üzerinde yapılan ciddi araştırma, o günün insanının beyni ne ise bugünün insanının da beyninin aynı büyüklükte olduğunu göstermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İsâ Peygamber hakkında tevhid akidesi doğrultusunda aydınlatıcı bilgi verilip gereken açıktama ve uyan; İncil'de bu konuda değiştirilen belgelerin tashihi yapıldıktan sonra aşağıdaki âyetle asıl maksada geçilerek Kitap Ehli'nin saplandığı yanlış inançtan artık vazgeçip semavi dinler'in temelini oluşturan katıksız tevhide yönelmeleri ve yapılan davete olumlu cevap vermeleri öneriliyor.

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ

وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

64- De ki: "Ey Kitap Ehli! Aramızda ortaklaşa (ölçü ve en âdil dengeyi sağlayacak) bir kelimeye gelin; (o da): Allah'tan başkasına kulluk etmemeniz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamanız ve Allah'ı bırakıp bir kısmımız bir kısmımızı rabler (tanrılar) edinmememizdir. Eğer yüzçeviririlerse, deyin ki: Şahid olun biz elbette Müslümanlarız."

Allah'ı Bir Bilmeğe Çağrı

İslâm "tevhid dini"ndir. Allah'ı bir bilip O'nun eş ve ortaktan münezzeh bulunduğunu en açık anlatımla yer yer işler. İlâhi dinlerin temelini oluşturan ve hepsi için aynı özelliği taşıyan tevhid (Allah'ı bir bilip kabul etmek), dinler arasında birleştirici en kuvvetli faktördür. Dinin bu esas ve faktörden ayrı tutulması, ayrılığa düşmenin ilk ve son adımıdır. Bunun için Kur'ân'da sık sık tevhid akidesine dokunulur. Kitap Ehli'nin bu konudaki inancında meydana gelen hatanın düzeltilmesi önerilir. Ayrıca Kur'ân bu çağrısıyla Tevrat ve İncil'de de bu esasın yer aldığını, fakat çoğu bölümlerinin sonradan ya yanlış tercüme edildiğini, ya da maksatlı ve bilgisiz ellerin dokunmasıyla aslından uzaklaştırıldığını hatırlatır.

Diğer yandan İncil'de baba (oğul deyimlerinin çok yanlış yorumlandığını bildirerek Hristiyanlar), eşi, ortağı, dengi ve benzeri olmayan Allah'ı bir bilmeye çağırarak İsâ Peygamberle Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, tevhidin aynı kaynaktan gelen, çizgisinde bulunduklarına işaret etmektedir.

Çünkü Kur'ân dinlerin arasını açmak, Kitap Ehliyle ayrılığa düşmek, insanları birbirine düşman etmek için değil, bütün dinleri Allah (celle celaluhu)'nun Tevrat, İncil ve Kur'ân'da açıkladığı tevhid odağında birleştirmek için inmiştir.

Bu nedenle Kur'ân, Kitap Ehli'nin saplandığı üç yanlış inançtan kurtulmasını öngörmekte ve bu açıdan gereken çağrısını yapmaktadır:

1. Allah'a babalık vasfını yakıştırıp Üzeyir ve İsa'yı Allah (celle celaluhu)'nun oğullan kabul etmelerinin Allah'ı bir bilme inancına ters düştüğünü,

2. Allah (celle celaluhu)'dan başkasına ibâdet etmelerinin bütün dinlerin esasıyla bağdaşmadığını,

3. Allah'ı bırakıp birbirlerini Rab edinmelerinin ve bu yüzden Allah (celle celaluhu)'nun haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haram saymalarının semavi kitapların getirdiği esasları kökünden değiştirdiğini en duyarlı biçimde açıklar.

Kur'ân bu açıklamasını diğer iki âyetle şöyle kuvvetlendirir:

"Yoksa Allah'ın izin vermediği dini, onlara meşru kılıp koyan ortaklar mı var?"[1]

"Allah'a karşı yalan uydurmak kasdıyla, dilinizin alışageldiği şekilde uydurup "bu helâldir, bu haramdır" demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uyduranlar elbette umduklarına erişemezler."[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)**'in Komşu Ülkeleri Tevhid'e Daveti**

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz İslâm devletinin temellerini atıp tevhid dininin esaslarını çevre ülkelere duyurmayı ve böylece son dine davet doğrultusunda diplomatik ilişkiler kurmayı plânladı. Çünkü İslâm sadece bir vicdan işi, bir ibâdet mesleği değil, o bütün esas ve prensipleriyle bir hayat dinidir. O, öyle başladı ve öyle kalacaktır. Bu bakımdan Cihan Peygamberi aynı zamanda büyük bir devlet adamı, ileriyi gören güçlü bir diplomat, ordulara kumanda eden üstün yetenekli bir kumandan, diğer milletlerle temasa geçen bir siyasi idi.

Başta İbn Sa'd ve diğer tarihçi ve siyercilerimiz bu konuda bize yeteri kadar bilgi aktarmış, sahih nakiller yapmışlardır.

Roma Kayserine yazılan mektup:

"Rahman ve Rahim olan Allah adıyla

Allah'ın Rasulü Muhammed'den Rumların büyüğü Herakliüs'a. Hidâyet (Allah'a giden doğru yol)a uyana selâm olsun! Bilmiş olki, seni İslâm'ın davetiyle çağırıyorum. İslâm'a gir ki selâmete eresin. İslâmiyeti kabul et ki, Allah sana iki kere sevap versin. Eğer yüzçevirirsen idaren

1 Şûra sûresi: 21

2 Nahl sûresi: 116.

altındaki halkın günahı senin üzerinedir."

"Ey Kitap Ehli! Aramızda ortaklaşa (ölçü ve âdil denge sağlayacak) bir kelimeye gelin. O da: Allah'dan başkasına kulluk etmememiz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamamız ve Allah'ı bırakıp birbirimizi rab edinmememizdir."

"Eğer yüz çevirirlerse de ki: Şahit olun, biz Müslümanlarız!"[1] Buna benzer bir mektup da konumuzu oluşturan âyetin çağrı esasını içererek Mısır Kıbtilerinin büyüğü Mukavkis'a gönderilmiştir. Prof. M. Hamidullah bu ve diğer mektuplarına temas ederken, Mukavkıs'a gönderdiği mektuba verilen cevabın da aynen muhafaza edildiğini İslâm Peygamberi adlı kitabında belirtmektedir.

Gassâni hükümdarı El-Haris'e ise şu mealde bir mektup yazmıştır.[2] **"Allah'ın Peygamberi Muhammed'den El-Hâris bin Şâmir'e:**

Hidâyete (doğru yola) uyana, Allah'a inanan ve bunu duyurana selâm olsun! Sana ait mülkün sende kalması için hiçbir ortağı olmayan Bir Allah'a inanmaya seni çağırıyorum."

Ayrıca bir din adamına yazdığı mektubu İbn Sa'd naklederek şu mealde bize bilgi vermektedir:

"Rahman ve Rahim olan Allah adıyla: Duğtur (mutlak hükümdar = autocrator) papaz'a: Allah'ın selâmı imân edene olsun! Bunun devamı olarak bil ki: Meryem oğlu İsâ, Allah'ın iffetli namuslu olan Meryem'e ilka ettiği ruhu ve kelimesidir. Ben, Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub ve diğer kabilelere indirilenlere; Musa'ya ve İsâ'ya verilenlere ve peygamberlere Rableri tarafından verilene imân ettim. Onlardan birini diğerinden ayırt etmeyiz. Ve biz O'na teslim olmuş Müslümanlarız. Allah'ın selâmı doğru yola uyanlara olsun."[3]

Tevrat ve İncil'de Tevhid Kalıntıları

Tevrat'ta açık bir anlatımla tevhid akidesine yer verilmiş ve bugüne

---

1 Sahih-i Buhari-Müslim

2 Gassan: Ezd Kabilelerinden bir Arap kabilesinin adıdır. Kökü Yemen'den gelmedir. Bu kabileden Cahiliye devrinde Şam dolaylarında hüküm süren Gassâniler Hanedanı yetişmiştir.

3 Fazla bilgi için bak: İslâm Peygamberi / M. Hamidullah: C. 1, S.319-350

kadar az da olsa muhafaza edilmiştir.

Allah Musa Peygamber'e diyor ki:

"Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Allah Yehova benim. Karşımda başka ilâhların olmayacaktır.

Kendin için oyma put, yukarıda göklerde olanın, yahut aşağıda yerde olanın yahut yerin altında sularda olanın hiç suretini yapmayacaksın ve onlara ibâdet etmeyeceksin."[1]

Barnaba İncili'nde deniliyor ki:

"Şeytan; murdar olan her çeşit eti helâl gören, sünnet olmayı reddeden, İsa'ya Allah'ın oğlu diyen ve bununla takva sahibi olduklarını iddia edenleri sapıtmıştır."[2]

İşte konumuzu oluşturan âyetle bu hakikatlere işaret edilmekte ve bütün dinlerin temeli olan tevhide açık davet yapılmaktadır. Yahudiler yukarıda belirttiğimiz tevhidle ilgili belgeleri kendi çıkarlarına göre yorumlamışlar; bazen Üzeyir Peygamber'i[3] Allah'ın oğlu kabul etmişler; bazen de Allah'ın Rabbi'l-âlemin değil Rabbi'l-Museviyyin olduğunu, iddia etmişlerdir. Hristiyanlar bilindiği gibi üç ilâh akidesini ortaya atıp bu konuda katı bir tutum göstermişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kur'ân'ın tevhid akidesi doğrultusunda hakka çağrısı, dinlerin tekâmül zincirinin son halkasını oluşturan İslâm'ın bu vadide bir olan Allah'a kul olmanın yüksek mânasını yansıtır. Yukarıdaki âyetlerle bu husus en ölçülü ve anlamlı biçimde açıklandıktan sonra Hakk'ı inkâr edenlerle Yahudi ve Hristiyanların bu çağrıya karşı vaziyet almaları, aşağıdaki âyetlerle insanlığın vicdanları önüne sergileniyor. Son din, Tevrat ve İncil'in de taşıdığı tevhid inancı etrafında toplanmayı önerirken aşırı tutuculukları yüzünden onların -minderden kaçan pehlivanlar gibi- konuyu hedefinden saptırıp gereksiz tartışmalara kapı açtıkları söz konusu ediliyor.

---

1 Tevrat Çıkış: 20/1-4

2 Bernaba incili: S. 2/Mısır: 1907

3 Peygamber olup olmadığı ihtilaflıdır. Çoğu ilim adamlarına göre salih bir kuldur.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا
مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ
فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

65- Ey Kitap Ehli! İbrahim hakkında niçin tartışırsınız? Tevrat da, İncil de ancak ondan sonra indirilmiştir. (Bunu da) akletmiyor musunuz?

66- İşte siz böylesiniz; haydi bilginiz olan şey hakkında tartışıp durunuz, ama bilmediğiniz şey hakkında niye tartışırsınız? Allah bilir, siz bilmezsiniz.

67- İbrahim ne Yahudi, ne de Hristiyan idi; ama Hakk'a yönelmiş tertemiz katıksız bir müslimdi; Allah'a ortak koşanlardan değildi.

68- Doğrusu insanların İbrahim'e en yakını (Onun çağında) Ona (inanıp) uyanlarla şu Peygamber (Muhammed) ve (Ona) imân edenlerdir. Allah imân edenlerin en yakın dostu ve işlerini düzeltip yürüteni, onların sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre: Necrân Hristiyanlarından bir topluluk ile Yahudi din adamlarından bir kurul, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek bir acık oturum düzenlenmesini arzu ettiler. İbrahim Peygamber hakkında tartışmak istiyorlardı. Yahudiler, İbrahim Peygamber'in Yahudi olduğunu, Hristiyanlar da O'nun Hristiyan olduğunu iddia etmeye başladılar.

Yukarıdaki âyetler, onların bu konudaki tartışmalarının gerçek bir dayanağı bulunmadığını, bilgilerinin de çok yetersiz olduğunu açıklar an-

lamda indi.[1]

İLGİLİ HADISLER

"Her peygamberin, diğer peygamberlerden çok yakın bir dostu vardır. Benim en çok yakın dostum, Allah'ın halili atam İbrahim'dir."[2]

İbrahim Peygamber'in dini Kur'ân'ın on yerinde İbrahim'in milletinden ve Hanif olduğundan sözedilir. Çünkü İbrâhim Peygamber'in bağlı bulunduğu 10 sahifedeki esaslarla İslâm esasları ve iki din arasında bazı prensip uygunlukları mevcuttur. Bu bakımdan hanif deyiminin sözlükteki anlamı genellikle şöyle tesbit edilmiştir: Hanif: İslâm dinine meyli sahih ve sabit olan kimse, demektir. Çoğulu, hünefâ'dır.

Burada hatıra önemli bir soru gelebilir: Musa Peygamber'in getirdiği din ile veya İsâ Peygamber'in Tevrat'ı tamamlar anlam ve ölçüdeki dini ile İslâm arasında uyum yok mudur? Bunlar da bazı esas ve prensiplerde birleşmezler mi?

Bu sorunun cevabı açıktır:

Musa Peygamber'in vefatından sonra Yahudiler dünya saltanatı peşine düşerek Tevrat'ı askıya alıp mal ve servetle meşgul oldular. O kadar ki, Tevrat'ta âhiretle ilgili bütün kayıtları çıkarıp onu kendi dünyevi amaçlarına göre değiştirerek yorumladılar. Zaten Musa Peygamber'e levhalar üzerinde sunulan Tevrat'ın aslı ortadan yok olduğu için çok sonraları din adamları tarafından neler tesbit edilebildiyse onlar derlenip kitap haline getirilebildi. Namaz, oruç, zekât ve hac ile ilgili emirler bu arada silinip belirsiz hale sokuldu. Bir takım yanlış çeviriler yapıldı. Bu nedenle insana sorumluluk duygusunu veren, vicdanları geliştirip insanı maddeye kul olmaktan kurtaran âhiret inancı ve faziletle hayırhahlık, dayanışma ve kardeşlik duygusunu geliştiren ibâdet bu dinde özelliğini kaybetmiştir. Hz. İbrahim'den İslâm'ın ruhuna ve mayasına uygun gönülden gönüle nakledilip gelen bazı esas ve prensipler değişikliğe uğramadığından, Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendisine ibâdet farz kılınmadan önce o esas ve prensiplerle amel etmeyi uygun bulmuş, ibâdetler farz kılındıktan sonra ise İbrahim'in dinini zaman zaman övmüştür.

1 İbn Kesir - Fethu'l-Kadir - Lübabu't-Te'vil Tefsirleri.

2 Tirmizi - Kurtubi - İbn Kesir - İbn Cerir-Meftahü'l-Gayb.

Hristiyanlar da asıl İncil'i kaybettiklerinden İsâ Peygamberden bir süre sonra hatırlanabildiği kadarıyla derlenip bir kitap haline sokulan İncil'i, değişen sosyal şartlar karşısında kendi akıllarına göre değiştirip, yer yer ilâveler ve noksanlaştırmalarda bulunmuşlardır. Bu nedenle İncil'de de namaz, oruç ve zekât gibi önemli ibâdetlerin asıl ölçü ve anlamı silinmiştir. Birçok hükümler güdükleştirilerek aslından uzaklaştırılmış ve böylece kayde değer, sadra şifâ verecek esas ve prensipleri kaybolmuş sayılır. Ortada kala kala yine İbrahim Peygamber'in hanif ölçüleri bulunuyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in baba ve dedelerinin çoğu Hanif idi.

Hanif deyimi hakkında Bakara Sûresinde gerekli açıklamayı yapmıştık. Burada kısa da olsa yeni bir açıklama getirmemizde yarar vardır.

Hanif:

a) Allah (celle celaluhu)'nun varlığını, birliğini kabul edip inanan,

b) Bu inançla birlikte Hacc'a giden, kurban kesen, sünnet olan ve kıbleye yönelen,

c) Küfür ve şirkten tertemiz, imân cevheriyle süslü olan,

d) Bâtıldan uzak, Hakk'a yönelip O'na teslimiyet gösteren,

e) İslâm'a meyli sahih ve sabit olan manalara gelir.

Görülüyor ki, hanif deyiminin taşıdığı manâlar İslâm'ın ruhuna ve amacına yöneliktir. Bu bakımdan Kur'an, Yahudi ve Hristiyanlardansa İbrahim'in milletine uymayı uygun görür ve onu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in en yakın dostu olarak niteler.

Gerçek bu olunca, İbrahim'in şeriatına ve hanif ölçülerine karşı diğer dinlerdeki milletlerin tepkisinin nedeni rahatlıkla anlaşılmış oluyor. Bununla beraber İbrahim Peygamber'e kabileler arasında geniş bir ilgi duyulduğu dikkate alınarak Yahudiler O'na sahip çıkmaya, Hristiyanlar da O'nu kendi saflarında göstermeğe yeltenmişler, âdeta bu konuda yarışırcasına bir tutum izlemişlerdir. Konumuzu oluşturan âyetlerle onların bu tutumu kınanıyor ve İbrahim'in Musa ve İsa peygamberlerden çok önce geldiği açıklanarak tartışmanın bilgisizce yapıldığı noktalanıyor.

Unutmayalım ki, Tevrat ve İncil'de de İbrahim'den ve onun baba ve dedelerinden sözedilir. Ama onun getirdiği esas ve prensiplerden, hanif

olduğundan bahsedilmez. Yahudi ve Hristiyanların, "İbrahim'in şeriatı ancak Musa ve İsa'nın şeriatına uygundur" iddiaları bu yüzden değer kazanmamıştır.

O halde Kur'ân, semavi dinlerin hepsine saygıyı emrederken daha çok değişikliğe uğramamış İbrâhim Peygamber'in şeriatını över. Böylece Yahudi ve Hristiyanları uyarmaya çalışır.

Tartışmanın Kuralları

Kur'ân-ı Kerim İbrahim Peygamber hakkında Yahudi ve Hristiyanların bilgisizce ve inatlaşırcasına tartışmaya kalkışmalarını kınarken bize bu konuda bazı kuralları dikkate almamızı hatırlatıyor.

Bir konu hakkında tartışmaya başlamadan önce:

a) O konuyla ilgili bilgileri toplayıp değerlendirmek,

b) İddia edilen şeyin mümkün olup olmadığını araştırmak,

c) İlgili rivayetler ve nakiller arasında bağlantı kurmaya çalışmak,

d) Toplanan bilgileri belli bir sıraya göre düzenleyip plânlı biçimde hazırlıklı olmak,

e) Karşı taraftan gelecek haksız iddiaları, öne sürecekleri delilleri az-çok tahmin edip ona göre doyurucu cevaplar ve deliller toplamak,

f) Mantık kurallarını iyi bilmek,

g) Hakk'ı sonuna kadar savunmak, karşı tarafın haklı olduğu kesinlik kazanınca tereddüt etmeden kabullenmek,

h) Kırıcı, üzücü, küçültücü söz ve davranışlardan kaçınmak; karşı taraf ölçüsüz de olsa nezaket ve edep kaidelerine saygılı olmak gerektir.

Kur'ân bütün bu hususları özetlerken: "Haydi bilginiz olan şey hakkında tartışıp durunuz, ama bilmediğiniz şey hakkında niye tartışırsınız?! Allah bilir, siz bilmezsiniz." der.

TARİHI YÖNÜ

مَا كَانَ اِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا

"İbrahim ne Yahudi, ne de Hristiyan idi, ama Hakk'a yönelmiş tertemiz bir müslimdi."

Kur'ân'da İbrahim Peygamber'in İsâ ve Musa Peygamberler'den önce geldiği açıklanır, fakat belli bir tarih verilmez. Zaten ilâhi üslûbun özelliklerinden biri de, olayları detaylı değil, özlü ve ibret alınacak noktalarıyla nakletmektir. Ancak konumuzu oluşturan âyetlerle, hangi peygamberin daha önce gelip geçtiğini açıklamak zorunluluğu doğduğu için buna kapı açılmıştır.

Gerçi biz Bakara Sûresinde Musa Peygamberle ilgili bazı tarihler naklettikse de bunların çoğu pek sıhhatli değildir. Çünkü gerek İbrahim Peygamber, gerekse Musa Peygamber hakkında tarihçilerimiz pek az şey tesbit edebilmişlerdir. Özellikle onların doğum ve ölüm tarihleri kesin biçimde tesbit edilememiştir. Başta Meydan Larousse olmak üzere birçok Ansiklopedilerde farklı tarihler verilmektedir. Hattâ Meydan Larousse'da fahiş bir hata yapılarak Musa Peygamber'in M.Ö. 1352 yıllarında Mısır'dan ayrıldığı belirtilirken İbrahim Peygamber'in M.Ö. 1263 tarihinde doğduğu kaydedilir. Ne var ki Sa'lebi bu tarihin Nuh Tufanı'ndan sonra olduğunu belirterek bize daha doğru bilgi vermeye çalışmıştır.

Rivayetlerin farklı taraflarını şöyle özetleyebiliriz:

a) Ebû Suud Efendiye göre, İbrahim Peygamberle Musa Peygamber arasında 1000 yıl geçmiştir. Musa Peygamber'le İsâ Peygamber arasında ise 2000 yıl geçmiştir.

b) Lübabu't-Te'vil Tefsirine göre, İbrahim Peygamber'le Musa Peygamber arası 575 yıldır. Musa Peygamber'le İsâ Peygamber arası 1632 yıldır.

c) İbn İshak'a göre, İbrahim Peygamber'le Musa Peygamber arası 565 yıldır. Musa Peygamber'le İsâ Peygamber arası 1720 yıldır.

d) Kurtubi ve Keşşafa göre, sözü edilen peygamberler arasında 1000-'er yıllık bir zaman geçmiştir.

Bütün bu rivayetleri bir tarafa bırakıp Kur'ân'ın verdiği ölçüyü esas kabul edelim: İbrahim Peygamber İsâ ve Musa Peygamberler'den -zaman bakımından- önce gelmiştir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehlinin İslâm'a karşı tutumu ve Kur'ân'ın tevhide çağrısı, onların bu ilâhi sese kulak vermeyip tartışma ve bir takım yersiz

iddialarda bulunma yolunu seçtikleri açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehli'nin bu tür iddia ve tartışma ile yetinmeyip Allah ve Peygamberine gönülden inanıp teslimiyet gösteren mü'minleri saptırmaya çalıştıkları; hakkı bâtıla karıştırıp ayak takımını bu amaçla görevlendirdikleri belirtiliyor.

وَدَّتْ طَّآئِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ ۚ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا
يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾
يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾
وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذِٓى اُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَجْهَ
النَّهَارِ وَاكْفُرُٓوا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُٓوا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ ۗ قُلْ
اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ ۙ اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَآ اُوتِيتُمْ اَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ ۗ قُلْ
اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ ۚ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ
يَشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

69- Kitap Ehli'nden bir kısmı sizi şaşırtıp saptırmak istediler. Oysa farkında olmadan kendilerini saptırırlar.

70- Ey Kitap Ehli! (İlâhi kitaplardaki yazılı hakikatleri) görüp dururken neden Allah 'ın âyetlerini inkâr edersiniz?

71- Ey Kitap Ehli! Bildiğiniz halde neden hakkı bâtıla karıştırıp hakkı gizlersiniz?

72- Kitap Ehlinden bir topluluk, (ayak takımlarına) dediler ki: Şuna (Muhammed'e) inananlara indirilene günün evvelinde inanın, günün sonunda inkâr edin; ola ki (dinlerinden) dönerler.

73- Ve bir de kendi dininize uyandan başkasına (sakın ha) inanmayın. De ki: Herhalde doğru yol, hakkın beyânı Allah yoludur. Ve (yine onlar dediler ki): "Size verilenin bir benzeri başka birine verildiğine veya

(Muhammed'e inananların) size Rabbiniz katından delil getirip (üstünlük) sağlayacağına inanmayın (Çünkü siz Allah'ın has kulları ve yegâne sevgililerisiniz)." De ki: Üstünlük, şerefli kılmak, fazilete eriştirmek Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir. Allah geniş ölçüde veren ve her şeyi yeterince bilendir.

74- O, rahmetini dilediğine has kılar (hakkı, hak dini dilediğine lâyık görür). Allah çok büyük iyilik, nimet ve yardım sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudiler bir ara Ashab-ı Kirâm'dan Cebel oğlu Muâz'ı ve Yasır oğlu Ammar'i kendi dinlerine davet etmişlerdi. Halbuki Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in fazilet ve rahmet dağıtan okuluna girip imân ve İslâm'ın derin zevkini alan bir mü'minin dinden döndüğü pek görülmemiştir. Ama Yahudiler yine de İslâm'ı küçük düşürmeyi amaç seçmişlerdi.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet inmiştir.[1] Diğer bir rivayet:

Hayber Yahudilerinden on iki din adamı toplanıp, her geçen gün biraz daha insanlığa umut ufuklarını açan ve gönülleri aydınlatıp ruhlara yepyeni bir hayat veren İslâm güneşinin tesirini kesmek için şu hileye başvurmayı kararlaştırdılar:

Günün evvelinde sadece dil ile Muhammed'in dinine girin, akşam olunca inkâra sapın ve bunun nedenini şöyle açıklayın: "Biz kitaplarımıza baktık, ilim adamlarımızla konuşup görüştük, Muhammed'in peygamber olmadığını anladık. Böylece onun haktan yana olmadığı, dininin de bâtıl bulunduğu ortaya çıktı. Biz de ayrıldık!"

İşte böyle yaparsanız, Muhammed'in arkadaşları şüpheye düşer ve "bu sözleri söyleyenler kitaplılardır; onlar herhalde bu hususu bizden daha iyi bilirler" derler de kendi dinlerinden ayrılıp size uyarlar.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[2]

Hakkı Gizlemek Nankörlüğün En Kötüsüdür

Kur'ân, konumuzu oluşturan âyetlerle Kitaplılar (Yahudi ve Hristiyan-

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Lübabu't-Te'vil / Alaaddin Ali

2 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Lübabu't-Te'vil / Alaaddin Ali ve Mefatihü'l-Gayb – Fethülkadir - Alusi.

lar)ın inanıp bağlandıkları Tevrat ve İncil'de -zamanla bazı değişikliklere uğratılmalarına rağmen- hâlâ son peygamberin geleceğini haber veren belgelerin mevcut olduğunu haber vermektedir. Bu, bir bakıma Kitap Ehli'ni saplandıkları inat ve inkâr bataklığından kurtarmayı, bir yandan da mü'minlerin imânını artırmayı amaçlamaktadır.

Ancak bile bile hakkı inkâr etmek, kutsal kitaplardaki belgeleri değiştirmek, ya da maksatlı yorumlamak, dünya kardeşliğini bozmaktan, kin ve intikam ateşini körüklemekten başka bir şeye yaramaz. Nitekim tarihte bunun acıklı sonuçlarını okumaktayız. Haçlı Seferleri bunun tipik örneklerinden biri değil midir? Günümüzde hâlâ Yahudilerin Müslümanlara diş bilemesi, Ermenilerin bir takım entrikalar çevirmesi, misyon teşkilatının kurulması ve nihayet siyonizmin kahredici plânlar kurup İslâm âlemini tedirgin etmesi bu kin ve intikamın devamı sayılmaz mı?

İşte Kur'ân milletlerin aleyhine gelişen bu ateşi söndürmek, cihana sulh ve kardeşlik getirmek için en ılımlı ve olumlu yolları açık tutarak çağrısını yapmaktadır. Dikkatleri kutsal kitaplardaki Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili belgelere çekmesi de sadece Kitap Ehlini insafa ve hakka davet içindir.

Kutsal Kitaplarda Son Peygamberle İlgili Belgeler

Tevrat:

"İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum; Ruhumu onun üzerine koydum. Milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmeyecek ve onu sokakta işittirmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecek; hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamayacak ve adalar onun şeriatını bekleyecekler."[1]

İncil:

"Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben de Babaya (Rabbime) yalvaracağım ve O size başka bir Tesellici, hakikat Ruhunu verecektir. Tâ ki daima sizinle beraber olsun.."[2]

---

1 Işaya: 42/1-4

2 Yuhanna: 14/15-16

"Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü gitmezsem, Tesellici size gelmez; fakat gidersem, onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman günah için ve hüküm için dünyayr ilzam edecektir.."[1]

"Size söyleyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Ama o hakikat Ruhu gelince, size her hakikate yol gösterecek; çünkü kendiliğinden söylemeyecektir. Fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni ta'ziz edecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir."[2]

"Yahya ele verildikten sonra, İsa Allah (celle celaluhu)'nun İncil'ini vaz'ederek, Galile'ye gelip dedi: Vakit tamam oldu ve Allah (celle celaluhu)'nun melekûtu yakındır; tövbe edin ve İncil'e imân eyleyin."[3]

"Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşırı üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır."[4]

Bernaba İncil'inde ise Hz. Muhammed'in geleceği ismen açıklanmış ve şüphe götürmeyecek bir anlatımla birkaç yerde ondan söz edilmiştir.

Barnaba:

"Beklenen Tesellici Muhammed'dir. O Allah Rasulüdür. Doğrusu Âdem Cennetten çıkarılınca Cennetin kapısının üstünde nurdan yazılı şu satırları gördü: Lâ ilahe illallah Muhammed Rasulullah."

"Benden sonra hak söz ile peygamber gelecek ve onun dininin nihayeti olmayacaktır."[5]

İşte bu ve benzeri acık belgeler kutsal kitaplarda yazılı iken hakikati gizlemenin büyük bir nankörlük olduğunu söylemeğe gerek var mıdır? Tabii hidâyet Cenâb-ı Hakk'in elindedir. Dilediğini doğru yola, hakikat

1 Yuhanna: 16/7

2 Yuhanna: 16/12

3 Markos: 1/14-15

4 Matta: 21/43-44-45-46 – Allah'ın melekût'u, Yahudilerin elindeki saltanatın bir başka adıdır. Bu saltanatın onlardan alınıp son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sel-lem)'in ümmetine verileceği hatırlatılıyor.

5 Fazla bilgi için bak: Barnaba İncili 43-44 bölümlere

nuruna eriştirir. Çünkü fazl-u kerem, rahmet-u inayet O'nun elindedir.

Şahısları Putlaştırmak

Ne var ki insanoğlunun büyük kişilere karşı -özellikle o kişilerin ölümlerinden sonra-aşırı bağlılığı vardır. Gerçi bu, insan ruhunun manevi yönde tatmin olma arzusundan kaynaklanıp ortaya çıkmaktadır, ama ilâhi öiçüleri aşınca çok tehlikeli ve sapıttırıcı bir sonuç doğurabilir. Örneğin, İsâ Peygamber hayatta iken bütün terbiye, nezaket, hoşgörü, fazilet ve yakınlığına rağmen hakarete uğramış, insanlardan sıcak ve samimi bir ilgi görememiş; aksine sayısız haksızlıklarla yüzyüze getirilmiş ve sonunda hayatına kasdedilmişti. Ama göğe yükseltilmesinden sonra O'na inanmaya başlayanlar çok geçmeden O'nu ilâhlaştırmışlar ve bu tutumlarında pek fire vermemişlerdir. Hâlâ bugün İsa'yı Allah (celle celaluhu)'nun oğlu kabul edip O'nu ikinci ilâh sayanlar milyonları bulmaktadır.

Büyük ilim adamları, veliler, kahramanlar ve ünlü salih kişilerin çoğu hep ölümlerinden sonra kendilerini sevenler ve hayranlık duyanlar tarafından bazen peygamber seviyesine, bazen ilâhlık düzeyine çıkarılmıyorlar mı? Beşer tarihinde bunun model ve örnekleri çoktur.

İşte Kur'ân'da âdemoğlunun bu zaafına işaret edilerek "aşırı hayranlık yüzünden sınırı aşıp hakkı gizleyecek kadar tutucu olmayın" deniliyor. Böylesine sakat bir düşünce ve tutumun sapıklığa kapı açmaktan başka bir yarar getirmeyeceği hatırlatılıyor.

Şüphesiz ki, Allah (celle celaluhu) sevilmeye, sayılmaya, tapmılmaya, yüceltilmeye çok daha lâyıktır. Bu bakımdan diyebiliriz ki, her kişinin kıymet ölçüsü, Allah'a imânı ve insanlığa hizmeti nisbetindedir. Bunu böyle bilmek aklın ve vicdanın yolu, faziletin anlamıdır. Sınırı aşmak, putperestliğin belirtisidir. Hakkı gizlemek ve bu konuda inatlaşıp tartışmak kalb körlüğünün açık belgesidir.

İbn Cerir ve İbn Ebi Necih bu konuda diyor ki:

Yahudiler hakkı gizlemekte öylesine inat ettiler ki, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in insanlıktan yana getirdiği saadet güneşini görememeyecek hale geldiler ve bir kısmı mescide gelip sabahleyin Rasulullah ile namaz kıldılar, akşam olunca bağlandıkları yeni dinden çıktıklarını çevreye duyurmaya çalıştılar. Maksat belliydi, mü'minleri şaşırtmak, kalb-

lere şüphe ve fesat tohumlarını atmaktı.

Bunun gibi hile ve entrikalara başvurmak insanlık tarihinde ve beşer tabiatında vardır. Ama hakikat güneşi bütün bu karanlık düşünce ve hileleri sönük bırakacak kudrettedir.

İmam Kurtubi de bu konuda diyor ki:

Rivayete göre, Yahudiler, kendilerinden olan ayak takımına dediler ki: "Sabahleyin Muhammede uyun, Kabe'ye yönelip ibâdet edin, akşam olunca bu kez Beytü'l-Makdis'e yönelip ibâdette bulunun. Belki sizin bu davranışınız mü'minleri dinlerinden soğutur da İslâm'ın genişlemesini önler."

Kur'ân bunu özetlerken şu cümleyle ilâhi uyarıyı gözler önüne seriyor:

"De ki: Elbette doğru yol, Hakk'ın beyânı Allah yoludur."

O halde gönülden inanıp Allah (celle celaluhu)'nun hidâyet lûtfuna erişenleri mutluluk caddesinden saptırmak mümkün olmadığı gibi, kişileri putlaştırıp körü körüne bâtılı savunanları da doğru yola getirmek -Allah hidâyet vermedikçe-mümkün değildir.

Hakkı ayakta tutma irfan ve hizmeti, kişilerin ve milletlerin tekelinde değildir. Kur'ân bir bakıma Kitap Ehlinin bu haksız tekelciliğini yermekte, bütün milletleri tevhid doğrultusunda hizmete çağırmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kitap Ehli'nin İslâm'a karşı olumsuz yöndeki tutumları, Tevrat ve İncil'de son peygamberle ilgili belgeleri gizlemeye çalışmaları ve bu yüzden bazı hilelere başvurmaları anlatıldıktan sonra aşağıdaki âyetlerle yine Kitap Ehli'ne dokunularak hepsinin belirtilen anlamda katı ve inatçı olmadığına, aralarında aklını kullanan insaf sahibi güvenilir kişilerin de bulunduğuna değinilerek, kötülerden dolayı bütün bir milletin kötü sayılmıyacağına işaret ediliyor.

Nitekim Yahudi ilim adamlarından Abdullah bin Selâm ve bir-iki arkadaşı bu ölçüye örnek olanlardan birkaçıdır.

وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ
بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَآئِمًا ۗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا

فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَىٰ مَنْ
أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾

75- Kitap Ehlinden öylesi var ki, kendisine bir kantar (altın) emânet bıraksan, onu sana öder. Öylesi de var ki, kendisine bir dinar emânet etsen, başında dikilip durmadıkça onu sana ödemez. Bu da onların: "Ümmiler (okur yazar olmayan kitapsızlar)ın bizim üzerimizde sorumluluktan yana bir yolu (bir hakkı) yoktur" demelerindendir. Allah'a karşı bile bile yalan söylerler.

76- Hayır, yol var: Kim verdiği sözü dosdoğru yerine getirir ve (hakkı inkârdan, kötülüklere sapıp Allaha karşı gelmekten) sakınırsa, elbette Allah sakınanları sever.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden Fahnas bin Azûrâ'ya ümmilerden bir adam bir dinar emânet bırakmıştı. Fahnas, "okur-yazar olmayanlara, kitapsızlara karşı üzerimizde bir sorumluluk yoktur," diyerek emâneti ödememişti. Ünlü din adamı ve ilim adamı Abdullah bin Selâm gibi faziletli kişiler de eksik değildi. Abdullah henüz İslâm'a girmemişti. Ümmilerden biri ona 1200 okıyye altın emânet bırakmıştı. Günü gelip sahibi emâneti isteyince olduğu gibi teslim etmişti.

İşte âyet, bu ve benzeri olayları hatırlatarak inmiştir.

İLGİLİ HADISLER

"Sana güvenip emânet bırakanın emânetini (zamanı gelince) öde. Sana hiyânet edene hiyânet etme."[1]

"Kıyamet günü emânetle sıla-i rahm (akrabayla ilgi kurma) sırat'in iki yanında dururlar; ancak kendilerini koruyup yerine getirenlere geçit verirler."[2]

"Dört şey kimde bulunursa, o katıksız bir münafık sayılır; o dört-

1 Ebû Dâvud - Tirmizi _ İbn Asakir: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Sahih-i Müslim - Kurtubi

ten biri kimde bulunursa, onda da nifaktan -terkedinceye kadar- bir pay vardır:

1. **Konuştuğunda yalan söyler,**
2. **Söz verdiğinde yerine getirmez,**
3. **Emânet bırakıldığında hıyanet eder,**
4. **Hasımlaştığında doğru yoldan ayrılır."**[1]

Müslüman Güvensizlik Etmez

بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

"Hayır, yol var: Kim verdiği sözü dosdoğru yerine getirir ve sakınırsa, elbette Allah sakınanları sever."

İslâm, insan ruhunu geliştiren, vicdanları berraklaştıran, insan duygusuna yön veren dindir. Allah (celle celaluhu)'nun sevgi ve büyüklüğünü, kudret ve adaletini bütün görkemiiğiyle kalplere ve kafalara işler. İnsanlıktan yana merhametli olmayı emreder; kişiyi yalnız midesiyle başbaşa bırakmaz; onu behimi sıfat ve davranışlardan çekip insanlığın fazilet potasında olgunlaştırır.

Böylece İslâm dini insana büyük sorumluluklar yükler; sınırsız hürriyetin zulme ve karanlığa uzandığını hatırlatır; hizmet aşkını -biri Allah'a, diğeri hemcinsine olmak üzere- iki yönde değerlendirir.

Bu bakımdan Müslüman güven kaynağı, doğruluk örneğidir. Kur'ân, Kitap Ehli'nin zamanla ilâhi hidâyet yolundan ayrılmalarıyla çoğunun emânete hıyanet eden, haksızlıkta bulunan ve diğer insanlara karşı bir sorumluluk taşımayan, Allah'ı kendileri için milli ilâh sayacak kadar ölçüsüzlük içinde bulunan kimseler olduğunu açıklarken çok önemli bir noktaya dikkatleri çekiyor ve dolayısıyla Müslümanların asıl değer ölçülerinden birini ortaya koyuyor. Gelin görün ki, günümüzün Müslümanlarının çoğu bu bataklığa kendini iterek Ehl-i Kitab'ın belirtilen yöndeki ahlâkını benimser gibi olmuştur.

Evet, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrindeki Müslümanlar, doğruluk ve güvenin doruğunda bulunuyorlardı. Günümüzün

1 Buhari-Müslim.

Müslümanlarının çoğu bu fazileti çoktan yitirmişe benziyor.

Hicri beşinci asırda İslâmi ilimleri yeniden dirilten büyük âlim İmam Gazali Hazretleri bakın ne diyor:

İslâm öyle bir devir geçirdi ki, o devirde "kime güvenebiliriz?" sorusuna, "her Müslümana güvenebilirsiniz!" cevabı verilmişti. Şüphesiz o devir saadet devri idi. Sonra bir devir daha gelip geçti, aynı soru yine soruldu. Ama verilen cevap biraz farklı oldu: "Birkaç kişi hâriç herkese güvenebilirsiniz!" Korkarım ki bir devir gelsin, aynı soru tekrarlansın ama verilen cevap çok değişik olsun: "Birkaç kişi müstesna, başka hiç kimseye güvenemezsiniz!" İşte o zaman Müslümanların kıyameti kopmuş sayılır.

Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine için için inanan ünlü ilim adamı Lord Jon Davenport diyor ki:

"Bir kural olarak, Ermeniye istediği paranın yarısını, Rum'a üçte birini, Yahudiye dörtte birini veriniz. Alış-verişte bu dediklerimi hatırdan çıkarmayınız. Ama Müslümanla alış-veriş ettiniz mi, istediğini veriniz, fiattan emin olunuz. Çünkü Müslüman aldatmaz."

FIKHI YÖNÜ

İmam Ebû Hanife'ye göre: Borçlu borcunu ödemede ağır davranır, vakti gelince ödemezse veya imkânı bulunduğu halde vermek istemezse, alacaklı onun başına dikilip hakkını almakta ısrar edebilir. Yine de ödemezse, kadıya başvurup tasarruftan men'edilmesini ve hapis cezasıyla tecziyesini talep edebilir.

İmam bu hükmü, konumuzu oluşturan âyetten çıkarmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kitap Ehli'nin kendi kutsal kitaplarının yolundan da ayrılarak sırf İslâm'a karşı besledikleri kin ve düşmanlığın sonucu birtakım üzücü yollara baş vurdukları, bir takım entrikalar çevirip imân edenlerin kalbinde şüpheler meydana getirmeyi amaçladıkları, kitapsızlara karşı çok merhametsiz davrandıkları, hiçbir sorumluluk taşımadıkları açıklandıktan sonra, aşağıdaki âyetlerle onların diğer bir karakterine ve ölçüsüz tutum ve anlayışına işaret edilerek, verdikleri sözü yerine getirmeyerek yeminlerini bozdukları, Allah'a verdikleri sözlerinden, ahidlerinden döndükleri,

önemsiz bir menfaat uğruna Allah (celle celaluhu)'nun indirdiği kutsal kitaplarda değişiklik yaptıkları, kendi maksatlarına göre bir takım yorumlarda bulundukları anlatılıyor.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي
الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ
وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ ۚ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ ۚ وَيَقُولُونَ
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

77- Doğrusu Allah'a verdikleri sözü ve ettikleri yeminleri az bir değer (önemsiz bir menfaat) karşılığında değiştirenler (var ya), işte onlar için âhirette hiçbir nasib (yüz güldürücü, kalbe şifâ verici bir ilgi) yoktur. Allah kıyamet günü onlara konuşmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için elem verici bir azâb vardır.

78- Kitap Ehlinden öyle kimseler de var ki, kitapta olmadığı halde kitaptanmış semasınız diye dillerini kitaptan yana evirip çevirirler, eğip bükerler de "Bu, Allah'ın kitabındandır" derler. Oysa Allah katından (böyle bir şey indirilmiş) değildir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

İNİŞ SEBEBİ

Eş'as bin Kays (radıyallahu anh) diyor ki:

Benimle bir Yahudi arasında ihtilaflı bir arazi bulunuyordu. İkimiz de hak iddiasında idik. Davacı olarak ben ihtilâfı kaldırmak için Yahudiyi alıp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e götürdüm. Allah Rasulü önce bana sordu:

- Şahit ya da yazılı belgen var mı?

- Hayır, dedim.

Bu kez Yahudiye sordu:

- Yemin eder misin?

Bunun üzerine, kendi kendime, "Eyvah! şimdi Yahudi yalan yere yemin eder de arazim elimden alınmış olur." diye düşünürken yukarıdaki âyet indi.[1]

Diğer bir rivayet:

Abdullah bin Ebi Evfâ anlatıyor:

"Pazarda hazır elbise satan bir adam, Müslümanlardan birini aldatıp fahiş fiyatla satmak için Allah adına yemin etti. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi."

Başka bir rivayet:

Yahudilerin ileri gelenlerinden Ebû Râfi, Lübabe bin Ebi Hakik ve Hayy bin Ahtab, Allah (celle celaluhu)'nun Tevrat'ta Hazreti Muhammed'in geleceğini va'deder anlamdaki âyetlerini değiştirip kendi uydurdukları-nın Tevrat'ta yazılı bulunduğunu yeminle iddia ediyorlardı. Onların ilâhi beyânı değiştirmeleri, diğer Yahudileri ve birçok pupterestleri memnun etmek ve onların bu konuda zaman zaman rüşvet anlamında yaptıkları yardımın devamını sağlamak maksadına matuf bulunuyordu. Bunun üzerineyukarıdaki âyetler indi.[2]

İLGİLİ HADISLER

"Müslüman bir kişinin hakkını yemin etmek suretiyle kendinden yana koparıp alan kimseye Allah Cehennemi gerekli, Cenneti de haram kılar."

Bunun üzerine soruldu:

- Ey Allah'ın Rasulü! Bu hak az bir şey bile olsa (yine de böyle midir)? Efendimiz cevap verdi:

- Evet, o hak erak ağacından bir çubuk da olsa.[3]

"Doğrusu siz davacı ve davalı olarak bana geliyorsunuz. Ben de ancak bir insanım; olur ki, sizden bir kısmınız delilini getirmede, davasını anlatmada daha zekice ve ustaca bir yoi izleyebilir. Ben ancak

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Lübabu't-Te'vil - Buhari - Kurtubi

2 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Alûsi – Fethülkadir.

3 Hadis imamları, Sünen Kitapları

sizden işittiğime göre aranızda hükmederim. Bu nedenle kime kardeşinin hakkından bir şey hükmedersem, onu almasın. Çünkü bu durumda ona ancak ateşten bir parça ayırmış olurum ki kıyamet günü o ateşle birlikte (haşrolup) gelecektir."[1]

"Üç kimse var ki Allah kıyamet günü onlara konuşmaz, rahmet nazariyle bakmaz ve onları temize çıkarmaz; onlara acıklı bir azâb vardır."

Hadisin râvisi Ebû Zer (radıyallahu anh) diyor ki; Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den sordum:

- O üç kimse kimlerdir? Gerçekten onlar zarara uğrayıp umutsuzluğa düşmüşlerdir!.

Cevap verdi:

- **"Kibir ve gururla gezen (bu ölçü ve anlamda elbise giyip eteğini yerlerde sürüyen); iki yüzlülük edip söz götürüp getiren; malını yalan yeminle satan kimselerdir."**[2]

Bunun için Mâlik bin Dinar şöyle demiştir:

"Dinar: Din ile nârdan ibarettir. Kim haklı yönden elde ederse bu onun dini ve dindarlığıdır. Kim de haksız yoldan elde ederse, bu ona ateş olur."[3]

"Münafıkın alâmeti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler. Söz verdiğinde onu yerine getirmez. Kendisine emânet edildiğinde ona hıyânet eder."[4]

Verilen Sözü Yerine Getirmek Yapılan Sözleşmeye Bağlı Kalmak

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُۥنَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ

"Kitap ehlinden öyleleri de var ki, kitapta olmadığı halde kitaptanmış sanasınız diye dillerini kitaptan yana evirip çevirirler, eğip bükerler."

Kur'ân bu konuda önemli bir konuyu, Yahudi milletinin yanlış tutum

1 Hadis imamları, Sünen Kitapları

2 Ahmed bin Hanbel: Ebu Zer'den

3 İbn Ebi Hatim: Said bin Amr'den

4 Eshab-ı Sünen.

ve anlayışını örnek göstererek mü'minleri aydınlatıyor. Yahudiler kendi şeriatlerine uymayanlara ne değer verir, ne de onlarla yaptıkları sözleşmeye sadık kalırlardı. Özellikle kitapsızlar diye tanımladıkları putperestlere karşı hiçbir sorumluluk taşımaz, onların mallarını doğrudan ya da dolaylı yoldan yemeği kendilerine mubah sayarlardı.

İşte karakter ve inancı bu olan Yahudiler sadece İslâm'a değil, kendi kutsal kitapları Tevrat'a ve Musa şeriatına da ters düşüyorlardı. Allah'ı, Yahudi milletinin milli ilâhı olarak saymaları, onların diğer milletlere karşı tutumlarını ve taşıdıkları niyeti belirtmeğe yeterlidir.

Musa şeriatında geçen on emir'in birincisi; "Allah'ın Rabbin ismini boş (ve yalan) yere ağıza almayacaksın."[1] şeklindedir.

"Yalan haber taşımayacaksın; haksız şahit olmak için kötüye el vermeyeceksin. Kötülük için çokluğun peşinde olmıyacaksın ve bir dâvada adaleti bozmak için çokluğun ardına saparak söylemeyeceksin. Eğer düşmanın kaybolan öküzüne, yahut eşeğine rastlarsan, mutlaka onu kendisine geri getireceksin."[2]

"Yalan şeyden uzak ol."

"Ve rüşvet almayacaksın."

"Ve garibe gadretmeyeceksin. Garibin gönlünü bilirsin; çünkü Mısır diyarında gariptiniz."[3]

Yahudi din adamları, diğer dinlere ve milletlere karşı hiçbir sorumluluk yolu taşımamaları nedeniyle Tevrat'ın bu emirlerini değersiz menfaatar uğruna yanlış yorumladılar ve kelimelerin yerini değiştirerek uydurdukları sözlerin Allah (celle celaluhu)'dan geldiğini iddia edecek kadar ileri gittiler. Sonra bazı iyi niyetli hahamlar kelimeleri tekrar eski yerlerine koyarak düzelttiler.

Konumuzu oluşturan âyetler, belirtilen hususlarla Müslümanları uyarıyor; yapılan sözleşmelere, verilen sözlere sadık kalmalarını hatırlatıyor; her Müslümanın hakkı koruyup uygulamakta diğer insanlara örnek

1 Çıkış: 20/7

2 Çıkış: 23/1-5

3 Çıkış: 23/7-10

olma mevkiinde bulunduğuna bilhassa işaret ediyor.

Zaten semavi kitapların hepsinde doğruluk, ahde vefa, sözleşmelere sadık kalma, emânetleri koruma gibi sosyal yapıyı güven içinde ayakta tutan konulara geniş yer verilmiştir. Kur'an bu yoldan sapan Kitap Ehlini hakikate çağırıyor.

Allah adını şahsi çıkar uğrunda yalan yere kullanmak, ilâhi âyetleri, şer'i hükümleri az bir menfaat karşılığında değiştirmek kesinlikle yasaklanmıştır. Çünkü bu hususların önemsenmediği bir toplumda, din, ahlâk, sorumluluk ve fazilet ışığı kalmaz. Milli ve sosyal yapılar ciddi biçimde hasar görür, düzen tehlikeye mâruz kalır. Karşılıklı güven kökünden yıkılıp yerini güvensizliğe bırakır.

Bu bakımdan toplum düzenini şahsi (kişisel) çıkarlarına alet edip onu alt-üst edenlere hayat kanunu hiçbir zaman gülümsemez. İlâhi rahmet havası onlara doğru esmez. Kıyamet günü ise bu gibilere verilecek ceza çok daha acıklı olacaktır.

Allah'ın Âyetlerini Değiştirmek

Din başlıbaşına ilâhi bir müessesedir. Şunun, ya da bunun aklına uysun, görüşüyle uyum sağlasın diye hiç kimsenin onu değiştirmeye, keyfi biçimde yorumlamaya hakkı yoktur. Bu konuda samimiyetin yeri ve dayanağı olamaz. Din bütün esas ve prensipleriyle bir bütündür; bölünmeyi, bir kısmının beğenilip, bir kısmının beğenilmemesini hiçbir suretle kabul etmez.

Bununla beraber, tarihte Yahudi ve Hristiyan din adamları bu yola başvurduklarından kendi kitaplarını ve peygamberlerinin koyduğu şeriatı tanınmaz hale sokmuşlardır. O kadar ki bir önceki kuşak bir sonrakine bu konuda en kötü mirası bırakmıştır.

Buna birkaç örnek verelim:

Tevrat:

"Yalan haber taşımayacaksın."

Dediği halde bugün hâlâ Yahudiler kurdukları Siyonizmle yalan çarkını başka milletler aleyhine durmadan çevirmektedirler.

"Garibe gadretmeyeceksin."

Emri mevcut olduğu halde, kesin bir yasak ortada dururken Yahudiler hem dünya tefeciliğinin öncülüğünü yapmakta, hem Filistinli yerli halkı yurtlarından çıkarıp tam bir gariplik felâketine sürüklemekte devam etmektedirler.

"Kötüye el vermeyeceksin."

Sözü hakkı korumayı, haksızdan yana olmamayı emrederken, Yahudiler, insanlığa rahmet saçan hak dinlerin, özellikle İslamiyet'in etki alanını daraltmak, kalbler üzerindeki sıcak tesirini sıfıra düşürmek ve bu arada mü'minlerin itikadını bozmak amacıyla Yehova Şahitleri diye bir ekol oluşturup Hristiyan alemiyle İslâm âleminin içine fitne tohumları serpmektedirler.

"Seçme kulum."

Diye/gelecek olan kurtarıcıdan, büyük teselliciden Tevrat sözederken, Yahudiler ne İsâ Peygamberi, ne de Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Peygamberi bu müjdeye lâyık görmüş, kurtarıcının herhalde kendilerinden geleceğini yanlış bir yorumla halka anlatmaya ve kendi adamlarını buna inandırmaya çalışmışlardır.

İncil:

Hayli değiştirilmesine rağmen bugün elimizdeki İncillerde şarabın ve domuz etinin haram ve murdar sayıldığı geçmektedir. Buna rağmen Hristiyan âlemi hem şarabı, hem domuz etini mubah saymıştır; hattâ dini ayinlerde bile şarap içilmektedir. Yahya Peygamber'den söz edilirken İncil'de şu kayıt yer almaktadır:

"Yahya'nın doğumundan çok kimseler sevinecek. Zira Rabbin katında yüce olacak, asla şarap içmeyecek ve müskirat kullanmayacaktır."[1]

İncil domuzun murdar olduğunu şu belgeyle anlatır:

"Ve İsâ onlara derhal izin vermekle temiz olmayan ruhlar çıkıp domuzlara girdiler."[2]

Buna rağmen bugün domuz etini en çok yiyenler ne yazık ki Hıris-

1 Bu konuda geniş bilgi için bak: Tevrat Çıkış: 20-23 bölümlerine, İncil/Matta: 25/26 - Markos: 13/25. Luka: 1/15 kısımlarına.

2 Markos: 3/103

tiyanlardır.

Müslümanlara gelince:

Onlardan da makam ve şöhret, dünyalık ve benzeri şeyler peşinde koşanların bir kısmı Allah (celle celaluhu)'nun emirlerini dosdoğru açıklamadılar, bazı âyetleri maksatlı biçimde yorumladılar. Ne var ki, tek harfi bile değiştirilemeyen Allah sözü, hâlâ bütün parlaklık ve kudretiyle ortada duruyor ve durmaya devam edecektir.

Konumuzu oluşturan âyetler özellikle bu hususa dikkatleri çekmekte, Yahudi ve Hristiyanların din adamlarının düştüğü menfaat bataklığına Müslüman din âlimlerinin düşmemesini, bir yandan emretmekte, bir yandan tavsiyede bulunmaktadır.

Konuyu özetleyecek olursak;

Allah'a verdikleri söze ve ettikleri yeminlere aldırış etmeyip bunları değersiz menfaatler ve şahsi çıkarlar karşılığında bozanlara beş türlü cezâ va'dedilmektedir:

1. Ahirette onlara hiçbir (yüz güldürücü, gönül doldurucu) nasip yoktur.

2. Allah (celle celaluhu) onlara lütuf yüzüyle hitap etmez.

3. Onlara rahmet nazarıyla da bakmaz.

4. Onlar için çok acıklı bir azâb hazırlanmıştır.

5. Kıyamet gününde de Allah (celle celaluhu) onları temize çıkarmaz.

Çünkü onlar dünyada belirtilen kötü tutum ve düşünceleriyle beş felâkete kapı açmışlardır:

1. Allah'a karşı saygısızlığın en kötü örneğini ortaya koymuşlardır.

2. Kendi kitap ve şeriatlerini değiştirip menfaatleri karşılığında satmışlardır.

3. Toplum yapısında güvensizlik doğurup fertlerin ahlâkını bozmuşlardır.

4. Milli ahlâka ağır darbe indirmişler ve bu yüzden milli bünyede onarılması zor yaralar açmışlardır.

5. Nasiplerini ararken, sadece dünyalık elde etmeye çalışmışlar ve bunun için her şeyi kendilerine mübah saymışlardır.

Ancak bu kötülük ve günahlardan tevbe edip hakları ödeyerek vicdanını ve ruhunu arındırmaya çalışanlar müstesna. Çünkü Allah (celle celaluhu) tevbeleri çokça kabul edendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kitap Ehli'nden bir kısmının kendi şeriatlerini nasıl değiştirdikleri, bir kısmının kendi peygamberlerini nasıl ilâhlaştırdıkları ve bir kısmının da din adamlarını rab edindikleri açıklandıktan sonra aşağıdaki âyetlerle, hiçbir peygamberin kendisine kitap, hikmet ve nübüvvet verildikten sonra, "Allah'ı bırakıp bana kulluk edin" demeyeceği ve esasen bunun peygamberlik ölçülerine ters düşeceği anlatılıyor ve böylece peygamberlerin sıfatlarına atıflar yapılarak görevlerinin sınırı belirleniyor.

مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا
عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيّٖنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا
كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ
بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ
كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ
قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِي قَالُوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا
مَعَكُمْ مِنَ الشّٰهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

79- Hiç bir insana uygun olmaz, yakışık düşmez ki, Allah ona kitap versin, hüküm ve peygamberlik versin de sonra o, insanlara: "Allah'ı bırakıp bana kul olun!" desin. Ama: "Kitabı öğrenip öğrettiğinize ve ders verdiğinize göre öğretici, eğitici ve bilginizle amel edici olun!" der.

80- Hem melekleri ve peygamberleri rablar (tanrılar) edinmenizi de emretmez. Siz müslüman (Hakka dosdoğru teslim) olduktan sonra size

küfre sapmanızı mı emreder?

81- Hani Allah, Peygamberlerden kesin söz almıştı: "Andolsun ki size kitap ve hikmet verdim, sonra sizinle beraber bulunanı kabul eden bir peygamber gelince, herhalde ona inanasınız ve ona mutlaka yardım edesiniz" (buyurmuş ve) "Bunu ikrar ettiniz mi, bunun üzerine ahde bağlı ağır yükümü kabul ettiniz mi?" demişti. Onlar da: "İkrar ettik" diye kesin söz vermişterdi. (Allah): "Öyle ise şâhid olun, ben de sizinle beraber şâhidlerdenim" buyurmuştu.

82- Bunun ardından kim yüzçevirirse, artık onlar din doğrultusundan sapan günahkârlardır.

İNİŞ SEBEBİ

İsâ Peygamberi Rab kabul edip O'na ilâhlık payesi veren Necrân Hristiyanlarının yanlış inançlarını tashih eder anlamda inmiştir.[1]

Kelbi'nin (Ö : 146) yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) bu konuda şöyle demiştir:

"Yahudilerin ileri gelenlerinden Ebû Râfi' ile Necrân Hristiyanlarından söz sahibi sayılan birkaç kişi Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dediler ki:

-Ya Muhammed! Sana tapmamızı ve seni Rab edinmemizi mi istiyorsun?

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şu cevabı verdi:

- Allah'tan başkasına tapmayı, kullukta bulunmayı emretmekten yine Allah'a sığınırım. Allah bunun için beni göndermemiştir ve bana bu yolda bir emir de vermemiştir. (Ben sadece Allah'ın emirlerini kullarına tebliğ ile görevli bir peygamberim.)

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[2] El-Hasen diyor ki:

"Bana kadar ulaşan rivayette, bir adam, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek:

-Ey Allah'ın peygamberi! Birbirimize selâm verdiğimiz gibi sana da

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Lübabu't-Te'vil - Kurtubi - İbn Kesir

2 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - İbn Kesir

selâm veriyoruz. (Halbuki sen çok üstün saygılara lâyıksın.) Sana secde edelim mi?

diye sorduğunda Efendimiz ona şöyle buyurmuştur:

- Allah'ı bırakıp başkasına secde etmek hiç kimseye yakışmaz. Ama siz peygamberinize saygılı olun ve saygıdeğer kişilerin kıymetini bilin.

Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.

Kurtubi'nin tesbitine göre, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda şunu da buyurmuştur: **"Sizden hiç biriniz, büyüğünüz için "Bu benim Rabbimdir" demesin, fakat "efendimdir" desin."**[1]

Ashabtan Hâtem oğlu Adiy (radıyallahu anh) sordu:

- Ey Allah'ın peygamberi! Kitap Ehli birbirine nasıl taparlar? Efendimiz şu cevabı verdi:

- Din adamlarının onlara haramı helâl, helalı da haram kılması, halkın da bu konularda onlara inanıp uyması şeklindedir. Halkın din adamlarına kulluğu daha çok böyle cereyan etmiştir.

İLGİLİ HADISLER

Bir gün Hz. Ömer (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki: "Ya Rasûlallah! Kureyzaoğullarından bir Yahudi arkadaşıma söyledim, Tevrattan hayli parçalar yazıp bana getirdi. Onları size arz edeyim mi?"

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in rengi değişti ve Ömer'e cevap vermedi. Orada hazır bulunan Sabit oğlu Abdullah, Ömer'e: "Rasûlullah'ın yüzündeki isteksizliği görmüyor musun?" diyerek onu uyardı. Ömer (radıyallahu anh) mahcup oldu ve: "Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Muhammed'in peygamber olduğuna razı oldum." diyerek herhangi bir şüpheye düşmediğini anlatmak istedi.

Onun bu sözüne karşılık Efendimiz şöyle buyurdu:

"Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer Musa Peygamber aranızda sabahlayıp siz de ona uyarak beni bırakmış olsanız, sapıtmış olursunuz. Doğrusu sizler, ümmetler arasında benim pa-

1 Kurtubi: C. 4, S. 124 / Mısır: ?

yım; peygamberler arasında da ben sizin payınızım."[1]

"Kitap Ehlin'den (dini konuda) bir şey sormayın. Çünkü onlar size elbette doğru yolu göstermezler; kendileri sapıtmıştır. Bu durumda siz ya bâtılı tasdik eder, ya da Hakk'ı yalanlarsınız. Andolsun ki, Musa hayatta olup aranızda bulunsaydı, bana uymaktan başka bir yol ona helâl olmazdı."[2]

"Allah kıyamet günü insanları bir araya toplayınca, bir çağırıcı şöyle seslenecek: Kim Allah'a yaptığı ibâdete başkalarını ortak etmişse, sevabını Allah'tan başkasından istesin. Çünkü Allah ortaklıkta ortakların en doygunudur (ortaklığa ihtiyacı yoktur)."[3]

Hak Peygamberle Yalancı Peygamber Arasıdaki Fark

Hak Peygamber:

1. Soyu temiz bir aileden seçilir. Onu seçen bizzat Allah'tır. Halk tarafından seçilmez.

2. Bütün bilgisi vahye dayanır. Tahsile ihtiyacı yoktur. Onun öğretici ve eğiticisi bizzat Allah'tır.

3. İffet simgesi bir anadan doğar.

4. Hayatı baştan sonuna kadar düzenlidir; İnsanı küçülten, ruhu kararan, vicdanı silik hale getiren her türlü düşünce, söz ve davranışlardan korunmuştur.

5. Kendiliğinden din adına konuşmaz, Allah (celle celaluhu)'dan ne alırsa ancak onu yansıtmakla me'murdur.

6. Gerektiğinde dünya işleri hakkında çevresiyle istişarede bulunur; bunu hiçbir zaman küçüklük saymaz. İsabetli görüşlere, sağlam düşüncelere saygılıdır.

7. Hayatının hemen her bölümü ve her safhası insanlara yol gösterici, kafaları aydınlatıcı ve vicdanları geliştirici ölçü ve anlamdadır.

8. Çok zeki ve yeteneklidir. Sağlam düşünceye sahiptir. Cesaret ve

---

1 Ahmed bin Hanbel - Abdurrezzak: Abdullah bin Sâbit'den

2 Ebû Ya'lâ: Câbir (radıyallahu anh)'den

3 Ahmed b. Hanbel.

soğukkanlılığın üst düzeyindedir.

9. Beşeri ilişkileri çok ölçülü ve anlamlıdır. Başkasıyla alay etmez, kahkaha ile gülmez, bağırarak konuşmaz, izin istemeden kimsenin evine girmez.

10. Edep ve terbiyenin, nezaket ve nezahetin doruğundadır.

11. Yalnız Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğunu kazanmak için çalışır; başkasından ne bir teşekkür, ne de bir karşılık bekler.

12. Kendinden yana bir çıkarı, ya da iddiası yoktur. Her şey Allah (celle celaluhu) için, din için, insanlık içindir.

13. Kendini her zaman ve her yerde Allah (celle celaluhu)'nun kulu ve peygamberi olarak tanıtır; bunun ötesinde bir ilgi ya da üstün bir sıfat istemez. Kınayanların kınamasından endişe duymaz.

14. Kendisini ilâhlaştırmak isteyen hayranlarını derhal uyarır ve ölçüyü kaçırmalarına aslâ imkân vermez ve müsamaha da etmez.

15. Mal toplamaz, servet edinmez; bütün güç ve yeteneğini Allah (celle celaluhu)'nun buyruklarını yerine getirmeğe harcar; insanların mutluluğu için çalışır.

16. Sözleri arasında tam bir tutarlık vardır. Ne kadar yaşlansa bile bunamaz.

17. Açlığa, musibetlere, felâketlere karşı son derece dayanıklı ve sabırlıdır.

Yalancı Peygamber:

Yalancı peygamberde bu saydıklarımızın onda dokuzu yoktur. Tarihte ortaya çıkan bir takım yalancı peygamberlerin hayatı incelendiğinde, onların bu ölçülere gelmediğini rahatlıkla görebiliriz. Sahte peygamber Tufayl oğlu Amir ve Habib oğlu Müseyleme'yi bir düşünün! Sonra da 19. asırda ortaya çıkan Bahailik ve Babilik'i araştırın. Hindistan'da ortaya çıkan Kadiyani'liği de buna ilâve edin.

Gerek Şirazlı Mirza Ali Muhammed, gerekse Hindistanlı Mirza Gulam Ahmed, önceleri birer din adamı kisvesiyle ortaya çıkmışlardı. Çevre bulunca bu kez Mehdi rolüne girmişler, sonra biraz daha çevre bulun-

ca kendilerini Rab ilân edecek kadar şaşkınlık göstermişlerdi. Bab şöyle diyordu: "Ben bir aynayım, bende görünen Allah (celle celaluhu 'dan başkası değildir."

İşte konumuzu oluşturan âyetler bir yandan hak peygamberlerin Allah (celle celaluhu) ile olan ilgilerinin sınırını belirlerken, bir yandan sahte peygamberlere işaret etmekte, Allah'a dosdoğru inanan mü'minlere gerçek bir kıstas sunmaktadır.

Allah'ı Birakip Allah Adına Bazı Şahısları İlâhlaştırmak Küfürdür

وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًا

"Hem melekleri ve peygamberleri rablar (tanrılar) edinmenizi de emretmez."

Hristiyanların İsa Peygamber'i ve hattâ bazı rahip ve piskoposları ilâhlaştırdıkları gibi, bazı Müslümanların da büyük velileri, ünlü mürşitleri ölçüsüz ve sınırsız biçim ve anlamda sevip onlara bağlanmaları, Allah ve Peygamberi kendilerine unutturacak düzeye gelmiştir. Bu zatlara karşı duydukları derin bir aşk onları ibâdette de ölçüsüzlüğe itmiş, namaz kılarken bile rabıtada bulunmak suretiyle kalblerini Allah (celle celaluhu)'dan başkasına tahsis etme gafletine düşürmüştür.

Konumuzu oluşturan âyetler bu hususlara işaret edip dikkatleri çekerken iki tarafı uyarmanın derin mânasını yansıtmaktadır. Geçmiş milletlerin işlediği günah ve kusuru, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in ümmetinin işlememesi için tarihin bu konudaki kapısı aralanıyor, en özlü noktalara parmak basılıyor ve gereken uyarılar yapılıyor.

O halde İslâm'ın imân ve irfan doğrultusundaki ölçüsü nedir?

Bunu şöyle özetleyebiliriz:

a) Kulluk ve ibâdet ancak Allah'a yapılır. İbâdette ortak kabul etmez.

b) Kalbin din vadisinde sevgi, aşk ve heyecan kapısı ancak Allah'a açık tutulur. Peygamber ve kâmil veliler, ünlü mürşitler ise, Allah dinine hizmet ettikleri için sevilirler ki bu sevgi de dolayısıyla Allah'adır.

c) Şahısları ilâhlaştırmak büyük günahlardandır; insanı şirke götürür.

d) Dinde yerine getirilen ibâdet ve kulluk ancak Hz. Muhammed (sal-

lallahu aleyhi ve sellem)'in sünnet ölçüleri çerçevesinde olmalıdır. Onun dinde yapmadığını yapmak, dinden olmayan şeyleri din adına uydurup dine sokmak sapıklıktır ve her sapıklık ateştedir.

Peygamberler Birbirini Tasdik Eder

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ

"Hani Allah, peygamberlerden kesin söz almıştı."

Bu, ilâhi bir emirdir. Her peygamber bu emre uymuştur. Ümmetlerin bu doğrultudan sapması, ilâhi emre karşı gelmektir. Çünkü peygamberlerin gönderilmesinin asıl amacı birdir; hepsi aynı kaynaktan alır, aynı tezgahta biçimlenir. Bunun için Allah (celle celaluhu)'ya ruhlar âleminde, yani cesedler henüz yaratılmadan önce peygamberlerin ruhlarından birbirlerini, bir sonrakinin öncekileri, öncekilerin de sonrakileri tasdik edeceklerine, yardımda bulunacaklarına dair emir verip kesin söz almıştır, ya da her peygambere kitap, hikmet ve nübüvvet verdiğinde kesin söz almıştır.

Bunu birkaç bölümde özetliyebiliriz:

a) Aynı millete aynı devrede birden fazla gönderilen peygamberler, hem birbirlerini tasdik etmek, hem de yardımda bulunmakla yükümlüdürler. Musa Peygamber'le kardeşi Harun Peygamber buna örnektir.

b) Her biri ayrı bir şeriatle ayrı ayrı devrelerde aynı millete gönderilen peygamberlerdende bir önceki, bir sonrakinin geleceğini müjdeler; bir sonraki öncekini tasdik eder. İbrahim Peygamber'le Nuh Peygamber buna bir örnektir.

c) Aynı yerlerde fakat aynı şeriat üzere gönderilen peygamberler de yine birbirini tasdik etmek ve birbirlerinin şeriatına aynen uymakla yükümlüdürler. İbrahim Peygamberle Lût Peygamber buna bir örnektir.

d) Bir sonraki bir öncekinin şeriatını tamamlamak üzere gönderilen peygamberler de hem birbirini tasdik etmek, hem bir önceki şeriatı aldığı emirler ölçüsünde tamamlamakla yükümlüdürler. Musa Peygamberle İsâ Peygamber buna bir örnektir.

e) Ayrı bir şeriatle bütün milletlere gönderilen peygamberle daha önceki peygamberler arasındaki ölçü de böyledir: Son peygamber geçmiş bütün peygamberleri tasdik etmekle, önce gelip geçen peygamberler de son

peygamberin geleceğini haber vermekle yükümlü tutulmuşlardır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile önceki peygamberler buna misaldir.

YORUMLAR - RİVAYETLER

"Öğretici, eğitici ve bilginizle amel edici olun" sözleriyle çevirisini yaptığımız Rabbaniyyûn deyimi hakkında çok yönlü yorumlar yapılmıştır:

1- İbn Abbas'a göre: Dinde anlayışlı ve bilgili olanlar.

2- Öğreticiler ve eğiticiler.

3- İbn Mes'ud'a göre: İlim ve hikmet, güzel ve yumuşak huy sahipleri.

4-Halkı, bulundukları seviyeyi dikkate alarak eğitenler; onlara gerekli olan bilgileri verenler.

5- İlmiyle amel edenler.

6- Helâl ve haram sınırlarını bilenler; emir ve nehiylere uyanlar.

7- Kendini iyice gözetmesini, halkı da siyâsetle idare etmesini bilenler.

Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) vefat ettiğinde, Muhammed bin Hanife şöyle demişti: "Bugün ümmetin Rabbanisi öldü!"

8- Sibeveyh'e göre: Rabb'e mensup olanlar, O'nu bilip itaat edenler.

9- Müberrid'e göre: İlim sahiplerinden insanlara hem bilgi verenler, hem onları eğitenler.

10- Ebû Ubeyde'ye göre: Bu kelime Arapça değil İbrânicedir.

Rabbin dinini bilip onunla amel edenler.

12-Said bin Cübeyr'e göre: Hikmeti sevip Allah (celle celaluhu)'dan korkanlar ve her türlü kötülüklerden sakınanlar.

Misak:

a) Yemin ile kuvvetlendirilen ahid.

b) Peygamberlerin misakı, Allah (celle celaluhu)'nun emir ve nehiylerine tamamen uyma hususunda nefislerine karşı olan güvenleri ve buna dair verdikleri kesin sözdür.

c) Her peygamberden misak alınmıştır.

d) Peygamberler için başkasından misak alınmıştır.

e) Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında bütün peygamberlerden misak alınmıştır.

f) Peygamberlerin birbirlerini tasdik etmeleri için her birinden misak alınmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'a ibâdet etmenin gereğinden sözedildi. Allah'ı bırakıp başkasını Rab edinmenin insana yakışır bir düşünce ürünü olmadığı, akl-ı selim'e ters düştüğü hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle bir bütün olan varlık âleminin ister istemez Allah'a teslimiyet gösterdiğine ve bu bütünün bir parçası olan, fakat diğer parçaların üstünde bir özelliği bulunan insanın da isteyerek, akıl ve irâdesini kullanarak Allah'a boyun eğip teslimiyet göstermesinin lüzumuna değiniliyor. Nitekim her varlığın ilâhi kanuna uyarak yaratıldığı gayeye doğru hareket ettiği belirtiliyor.

اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

83- Hâlâ onlar Allah'ın dininden başkasını mı arzuruyorlar?! Halbuki göklerde ve yerde ne varsa hepsi de ister istemez O'na teslim olmuştur ve ancak O'na döndürüleceklerdir.

İLMI YÖNÜ

Varlık âlemi çok mükemmel bir plâna göre düzenlenmiş ve her varlık kendi türünün özelliğine göre belli kanunlara bağlanmıştır.

وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi de ister istemez O'na teslim olmuştur."

Her varlık ister istemez bu plânda belli ve belirli yerini almıştır. Başıboş hiçbir şey yoktur. Maksatsız yaratılan bir varlık düşünülemez. Yer-

çekimi kanununa nasıl uymak zorunda isek ilgili bulunduğumuz hayat kanunlarının tümüne öyleoe uymak zorundayız. Diğer varlıkların durumu da böyledir: Karınca kendisine sunulan içgüdü ile hayatını sürdürürken, bal arısı da kendisine sunulan değişik bir içgüdü ile varlığını devam ettirmektedir. Bunlardan herbiri bağlı bulunduğu kanuna göre davranmak zorundadır; başka türlüsünü yapamaz. Bütün bunlar canlı cansız her varlığın O Yüce Yaratan'in buyruğuna boyun eğdiğini gösterir.

Kur'ân bu âyetle, dikkatlerimizi dış âlemimize çeker; çevremizdeki eşya üzerinde düşünmemizi, kâinat planındaki mükemmelliğe kafamızı çevirmemizi emreder. Güneş her gün planlandığı üzere ışık ve enerji vermek, yerküre ölçülü bir hızla hem kendi çevresinde, hem güneş etrafında dönmek zorundadır. Bağlı bulunduğu plân ve plânı uygulama safhasına koyan ilâhi kanun bunun böyle olmasını düzenleyip belli ölçülere icra etmiştir. Maymundan ancak maymun meydana gelir, insan da ancak insan doğurur. Bunun aksi mümkün değildir. Çünkü her türün kendine has özellikleri ve bağlı bulunduğu biyolojik kanunları vardır. Buna uymaması düşünülemez.

O halde her şey varlığın bütünlüğü içinde bağlı bulunduğu şartlar ve ilgili kanunlara göre var olmaktadır. Her şart nasıl belli bir kanunun gereği ise, her kanun da ölçülü bir plânın gereğidir.

İlim ve teknik bize göre, varlık âlemini bir bakıma yeniler. Ama yine de meydana gelen her yenileşme bir kanuna bağlı bulunmaktadır. Maddenin enerjiye dönüşmesi, maddelerdeki kimyasal değişikliklerin meydana gelmesi, belli ölçü ve illetlere göre değil midir?

Diğer bir düşünce düzeyinde konuya baktığımızda karşımıza, varlık âleminin Allah'a teslimiyeti şu anlamda tezahür etmektedir: Hemen her varlık hareket halindedir. Yerinde sabit sandığımız cansız varlıklardaki milyarlarca atomun durmadan başdöndürücü bir hızla hareket halinde olduğunu biliyoruz. Ama her hareketin bir başlangıcının olması gerekmez mi? Her başlangıcın da bir başlatıcısının bulunması zorunlu değil midir? Başlatıcı olan yüce Kudret, maksatsız, amaçsız bir hareket meydana getirir mi? Hiç sanmam. Çünkü abesle iştigal O'nun kudretine, hikmetine ve büyüklüğüne ters düşmektedir.

Sonuç olarak Kur'ân'da ilgili âyetle, insan aklına ışık tutuluyor, bir bütün olan varlığın parçalarını incelemesi öneriliyor. Sonra da kendi yaratılı-

şındaki plân ve taşıdığı estetiğin akıllara durgunluk veren mükemmelliğine dikkatler çekiliyor. Ayrıca diğer varlıklara oranla insan daha çok ilâhi lütuf ve inayete mazhar olduğundan asıl Hakk'a teslimiyette her şeyden önce davranmasının lüzumuna dokunuluyor. Çok mükemmel bir eserin, ancak daha çok ve ölçü kabul etmez anlamda başka bir mükemmelin meydana getirmesi gerekmiyor mu? O halde mükemmel bir varlık olan insanın herhalde bir yaratanı ve o yaratanın ondan çok daha mükemmel olması aklın, mantığın ve vicdanın olumlu kabul edeceği bir yol değil midir?

Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Kendini bilen, Rabbini de bilir."** buyururken bu yüksek mânayı kasdetmemiş midir? Bunda şüphe yoktur.[1]

Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde rahatlıkla diyebiliriz ki: İnsanın Allah dininden başka bir din araması, dünyanın değişik bir hızla dönmesini istemesi kadar anlamsızdır. İslâmiyet, Yaratana karşı bu teslimiyetin anlam ve değerini, amaç ve illetini kademe kademe işler; aklını kullansınlar diye bunu öğütler. Bu bakımdan da İslâm en son ve en mükemmel dindir.

Allah'ın buyruklarına isteyerek boyun eğip teslim olanlar; akıllarını kullanıp kendi irâde ve ihtiyarlarıyla Yaratanı bilip ibâdet edenlerdir ki bu daha çok insanlarla ve cinlerle ilgilidir. İstek ve irâde dışı boyun eğip teslimiyet göstermek ise -melekler müstesna- diğer varlıklarla ilgilidir.

SOSYAL YÖNÜ

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ

"Hâlâ onlar Allah'ın dininden başkasını mı arzuluyorlar?"

Sosyal yapının zaman aşımıyla değişmesi, dinlerde de belli devrelerde bir tekâmülü zorunlu kılmıştır. Çünkü din, insanlığın hayrına, mutluluğuna yöneltilmiş bir rahmettir. Sosyal yapı geliştikçe bu rahmetin kapısı da o nisbette genişler. Yani onunla orantılıdır. Kabile ve milletlerin ilim, teknik, kültürel ve sosyal alanlarda kademe kademe tekâmül etmesi, şeriatlerin de tekâmülüne kapı açmıştır. İlâhi hikmet ve murat da bu yolda tecelli etmeye yönelik bulunuyor.

---

1 Şeyh Muhyiddin bin Arabi: "Bu, rivayet yoluyla sabit değilse de bize göre keşif yoluyla hadis olduğu sabittir" demiştir. (Keşfü'l-hâfâ)

Peygamberlerin birbirini tasdik etmesi ve bu konuda kendilerinden kesin söz alınması, dinlerinin birbirini tamamladığını ve en mütekâmil düzeye gelinceye kadar bunun sürüp gideceğini göstermektedir. Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in peygamber olarak görevlendirilmesiyle dinler son şeklini almış ve tekâmülde doruğuna yükselmiştir. Gelişen ve gelişecek olan sosyal yapının din ve dünya gereksinmelerini karşılıyacak geniş ve çok zengin malzemeyle, insan hayatının her bölümüne el uzatacak yüksek bir verimlilikle donatılmıştır.

O halde Allah (celle celaluhu)'nun insanlıktan yana meşru' kıldığı son dine uymak, ilâhi tekâmül kanununa uymanın gereğidir. Her peygamber bunu tasdik edip haber verdiğine göre, eskiye saplanıp bağlı kalmak, yürürlükten kaldırılan bir kanuna bağlı kalmak kadar gülünçtür. Bu bakımdan Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve O'nun dinine uymayanlar, -hangi dine bağlı bulunurlarsa bulunsunlar- Allah'ın dininden başkasını arzu ediyorlar demektir. Varlık âleminin canlı cansız her parçası ister istemez Allah'a teslimiyet gösterirken akıl, zekâ, irâde, hafıza ve benzeri üstün yeteneklerle teçhiz edilen insanoğlunun O'na tuğyan etmesi ne kadar şaşırtıcıdır.

YORUMLAR - RİVAYETLER

Müfessir Fahreddin Râzi, göklerle yerin Allah'a teslimiyetini şöyle özetliyor:

"İslâm, sözlükte uyma, yolun ortasını bulma, bağlanıp baş eğmektir." Bunu böyle anladıktan sonra göktekilerle yerdekilerin baş eğmesinin, teslimiyet göstermesinin bazı anlamları vardır.

Allah'tan başka varlıklar zatları itibariyle mümkinattandır. Mümkin olan her varlık, Vâcibü'l-vücud olanın icadıyla vücut bulur; O'nun yok etmesiyle de yok olur. O halde Allah (celle celaluhu)'dan başka varlıklar gerek var olmada, gerek yok olmada Yaratanına bağlıdır ve O'na baş eğmiştir.

İster istemez teslimiyet:

Sağlam imân, iyi düşünce, güzel amel sahibi Müslümanlar isteyerek dini konularda Allah'a itaat edip baş eğmişlerdir. Tabiatlerine uymayan hastalık, fakirlik, ölüm ve benzen şeylerde ise, istemeyerek O'na uyup teslim olmuşlardır.

İnkarcılara gelince, onlar her halde istemeyerek Allah'a baş eğerler, dinle ilgili hususlarda teslimiyet göstermezler. Ama Allah (celle celaluhu)'nun kaza ve kaderini (çizilen hayat kanununu) geri çevirmeğe güçleri yetmez, böyle bir imkâna sahip değillerdir.

Diğer bir yorum:

Müslümanlar istiyerek teslim olup boyun eğdiler. Kâfirler ise ancak ölüm anında teslimiyet gösterdiler. Kur'ân'da buna işaret edilerek: "Ne var ki, hışım ve şiddetimizi gördükleri vakitteki imânları kendilerine bir fayda vermedi."[1] buyuruluyor.

Göktekiler isteyerek teslim olup baş eğdiler. Yerdekilerden bir kısmı isteyerek, bir kısmı istemeyerek baş eğdi. Kur'ân'da buna da işaret edilerek: "Sonra gaz halinde (veya duman halinde) bulunan göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne, ister istemez gelin, buyurdu. İkisi de "İsteyerek, boyun eğerek geldik" dediler."[2]

Sonuç olarak bu konuyu açıklar anlamda şu âyeti hatırlatmamızda yarar var:

"Kim, İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmeyecektir. Âhirette de o, zarara uğrayanlardandır."[3]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle birbirlerini tasdik edip yardımda bulunmaları için peygamberlerden kesin söz alındığı ve böylece peygamberler ve getirdikleri dinlerden maksadın bir olduğu, ancak çağın sosyal ve ekonomik, kültürel ve psikolojik yapısına göre şeriatleri arasında bazı farkların bulunduğu, bir sonra gelen dinin bir öncekine nisbetle bazı yenilikler taşıdığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, aynı sözü veren Hz.Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve dolayısıyla ümmetinin daha önce gelip geçen, özellikle Kitap Ehliyle ilgili bulunan peygamberlerin tümüne inandıkları açıklanıyor. Bu açıdan dinler arasındaki soğuk havanın kalkmasına, son din olan İslâm'a

1 Mü'min sûresi âyet: 85

2 Fussilet sûresi âyet: 11

3 Al-i İmrân: 85.

girmelerine ve onun peygamberine inanmalarına işaretler yapılıyor. Böylece barış ve kardeşlikten yana geniş bir kapı açık tutuluyor.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ ۚ لَا نُفَرِّقُ
بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ ۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ
يُقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا
بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ
اَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾
اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

84- De ki: "Allah'a imân ettik; bize indirilen (Kur'ân)a da; İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yâkub'a ve O'nun evlâdına indirilene de; Rableri katından Musa'ya ve İsa'ya, diğer peygamberlere verilenlere de inandık. Onlardan hiç birini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz ancak O'na (Allah'a) teslim olup boyun eğmişizdir."

85- Kim, İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmeyecektir. Âhirette de o, zarara uğrayanlardandır.

86- İnandıktan, Peygamber'in hak olduğuna şehâdet ettikten ve kendilerine acık belgeler geldikten sonra inkara sapan bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zâlimleri doğru yola çevirip başarılı kılmaz (tevbe edip dönüş yapmadıkça doğru yolu bulamazlar).

87- İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğramalarıdır.

88- Bu lanet (azabı için)de devamlı kalıcılardır. Ne bu azâb onlardan hafifletilir, ne de (rahmet ile) yüzlerine bakılır.

89- Ancak bundan sonra tevbe edip kendini düzeltenler müstesnâ. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Ensar'dan bir adam İslâm'a girip Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inandıktan sonra pişman olup dinden ayrıldı, müşriklere katıldı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (86. âyet)

İnen âyet sözü edilen murtede okununca, haberi getiren kimseye, "sen de doğru söylüyorsun; Allah Rasulü senden daha doğrudur, Allah da Rasulünden daha doğrudur." diyerek yeniden gelip İslâm'a girdi.[1]

İLGİLİ HADİS

"Kıyamet günü âmeller bir bir gelir: Önce namaz gelip "Ya Rab! ben namazım" der. Allah (celle celaluhu) **ona: "Sen hayır üzeresin" buyurur. Bu kez sadaka gelip: "Ya Rab! Ben sadakayım" der. Allah** (celle celaluhu) **ona da: "Sen hayır üzeresin" buyurur. Sonra oruç gelip, "Ya Rab! Ben orucum" der. Allah** (celle celaluhu) **ona da: "Sen hayır üzeresin" buyurur. Sonra sıra ile ameller bir bir gelir; Allah** (celle celaluhu) **hepsine de "Sen hayır üzeresin" buyurur. Sonra İslâm gelip "Ya Rab! Sen Selâm'sın, ben İslâm'ım" der. Allah** (celle celaluhu) **ona: "Şüphesiz ki sen bugün hayır üzeresin; bugün seninle tutacağım ve seninle vereceğim" buyurur,."**[2]

İslâm'ın Birleştirici Çağrısı

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ

"De ki: Allah'a iman ettik; bize indirilene de, İbrahim'e, İsmail'e inandık."

İslâm, Hakk'a teslim olmanın yolu, Allah'ı bir bilmenin, bütün peygamberleri ve semavi kitapları tasdik etmenin ilâhi sesi; insanlığın son saadet burcu; gerçek hürriyetin sınır belirticisi, insan için hayat kanununa göre yaşama ölçüsünün sunucusudur.

Bunun için gelip geçen bütün peygamberleri tasdik etme bezminde (kutsal meclis) Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Allah'ına vermiş olduğu kesin sözün ilk ve son ifadesidir.

---

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - İbn Kesir - Kurtubi - İbn Cerir.

2 Ahmed bin Hanbel: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

Konumuzla ilgili âyet bu sözün ve ifâdenin mutluluk va'deden sesini, kardeşlik getiren yüksek anlamını, cihan barışına kapıyı açık tutan ilâhi nağmesini yansıtıyor. Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hâşâ sahte bir peygamber olsaydı, ne böyle bir çağrıda bulunur, ne de Kitap Ehli'ne iltifat ederdi. Meydana getirdiği güç ve sağladığı parlak sonuçla krallar gibi yaşamaya özenirdi. Ama O, insanlığa sunulan Hakk'ın geniş rahmeti; gönülleri aydınlatan parlak nuru, zulüm ve tuğyanı kaldıran en başarılı halifesi idi. Ne söylemişse Hak adına söylemiştir, ne yapmışsa hak adına yapmıştır. Kendi nefsinden yana ne bir adım atmış, ne de bir pay ayırmıştır.

İşte Allah Kelâmı, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hakiki ölçüsünü, O'nun düşünce berraklığını, imân safiyetini, vicdan temizliğini bütün açıklığıyla sergiliyor. Kitap Ehli'ni bu yüce Peygambere ve O'nun getirdiği son dine karşı iman ve insafa davet ediyor. Çünkü O, İbrahim Peygamberden tut da İsa'ya kadar -daha önceki peygamberlere inandığı gibi- bütün peygamberlere inandığını en küçük bir bencillik göstermeden ilân ediyor.

Şüphesiz ki bu ilân, kardeşliğin, cihan barışının en büyük umut kapısı, bir olan Allah'a gönülden inanıp kul olmanın en açık belgesidir.

Ne var ki, asırlardır Müslümanlar, büyük umutlara, sonsuz saadetlere davet eden İslâm'ın bu hayat saçan ilâhi sesini yeterince duyuramadılar. Bâtılı yaymaya çalışan Hristiyan misyonerleri kadar olsun bir hizmet ortaya koyamadılar. Daha çok şekle bağlı kalıp işin esasına, ruh ve mânasına inemediler. Son yıllardaki kıpırdanışlar bu şuura ermenin ilk müjdesi sayılabilir.

İslâm, Çağın Dinidir

İslâm her yönüyle faydalı ilmin, mutluluk va'deden tekniğin, gerçek medeniyetin öncüsüdür. Bunun için Kur'ân-ı Kerim:

a) Duygudan ziyade akla hitap eder.

b) İnsan hayatının her bölümüyle ilgilenip ruhla beden arasında denge sağlar.

c) İnsanı yeme, içme, uyuma ve benzeri basit şeylerin dar çerçevesinden çekip alır; daha yüce amaçlar için yaratıldığını öğretir.

d) Bir sanat varsa mutlaka bir sanatkâr; bir hareket varsa mutlaka bir başlangıç ve başlatan; bir plân varsa mutlaka bir plânlayıcı var, diyerek insanı nefs bataklığından alıp kâinat düzeniyle karşıkarşıya getirir.

e) İnsan ruhuna ve ondaki safiyet ve yüceliğe, beden sağlığına, sinir sistemine; diğer bir deyimle beden ve ruh afiyetine zararlı bütün şeyleri yasaklar; yararlı olanı mubah sayar.

f) Hayatın hareketten ve hareketin ciddi mücadeleden ibaret olduğunu, fakat bunun ilimden ışık almasının, ilmin de dinden, imândan güç almasının lüzumunu açıklar.

g) Günlük ibâdetle ruha ve bedene canlılık kazandırır; sinir sistemini düzeltir; kafayı dinlendirir.

h) Bireyin (fert) dimağına ve kalbine her dem sosyal yapının bir parçası olduğunu işler.

ı) Bilimsel verilere kapı açarak insanı ciddi araştırmalara iter.

i) Tek kelimeyle, insanca yaşamanın yol ve yöntemini hayat kanunlarına uygun biçimde düzenler.

Bunun için Kur'ân: "Kim, İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmeyecektir." âyetiyle ilâhi uyarıyı hatırlatır.

Evet; İslâm demek, insan hayatı demektir; İslâm demek, kâinat düzeni demektir. İnsan ruhu ve varlık alemiyle uyum halinde olan İslâm dini bu bakımdan en son en mükemmel din olmaya lâyık görülmüştür.

Bütün hak dinler bu temel üzerine kurulmuş, ancak yükselip gelişmesi, milletlerin gelişmesine göre olmuştur. Dünya henüz tamamen keşfedilmediği devirlerde, her millet ya da kabileye bir peygamber gönderilmiştir. Kıtaların keşfine, haberleşmenin sağlanmasına yakın bir çağda gelen İslâm artık bir millete değil, bütün milletlere ve her çağa hitap etme kudretiyle düzenlenmiştir. Bunun için İslâm her çağın dinidir, diyoruz.

İnandıktan Sonra Sapıtmak

كَيْفَ يَهْدِى اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ

"İnandıktan sonra inkâra sapan bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir?"

Bir olan Allah'a inanmak ne kadar sağlam aklın, iyi düşünebilen kafanın; eseri görüp müessiri, sanatı görüp sanatkârı anlayabilen kalbin ürünü ve müsbet sonucu ise, inandıktan sonra O'nu inkâr etmek de o nisbette işler olmayan aklın, düşünemeyen kafanın ve körelip anlayamayan kalbin ürünüdür.

Gelişen ilim ve tekniğin başdöndürücü cazibesine kapılıp ilim ve tekniğe kapı açan, imkân veren kanunların nereye bağlı bulunduğunu ve kim tarafından idare edilip sergilendiğini düşünmemek, kendi kendini inkâr etmek kadar şaşırtıcı değil midir? Meselâ bir gen haritasını keşfedip ataların bütün kusur ve yeteneklerini içinde taşıyarak nesilden nesile aktaran bu mikroptan çok daha küçük varlığın çok yüce bir kudret eliyle imal edildiğini düşünememek kalb körlüğünün sonucu değil midir? Milyarlarca eşyayı ismiyle, rengiyle ve biçimiyle kendinde toplayıp bir sinema şeridi gibi, istediği zaman düşünüp gözönüne getirebilen insan dimağını, bu bir benzeri olmayan bilgisayarı kim imal etmiştir? Herhalde gözü, kulağı, dili ve dimağı olmayan şu gördüğümüz dağlar, denizler ve ağaçlar değil, o dimağdan çok daha kudretli, yetenekli bir elin ve o elin kurduğu çok üstün anlamda bir sistemin rol oynaması gerekmiyor mu?

İşte tekniğin gözalıcı buluşlarına hayran kalıp herşeyi insan zekâsına ve kör-sağır tabiata irca' edip meselenin içinden çıkıvermek belki kolay bir yoldur. Ama hiçbir zaman inandırıcı ve müsbet sonuca götürücü değildir. Milletlerin tarihinde birtakım zikzaklar meydana gelir, nice milli felâketlerle karşılaşır, ama sonunda tek tutamakları, Allah (celle celaluhu) kalır; ilmin ve tekniğin sonuç vermediğini görünce Allah'a olan inançları bir kat daha artmış olur. Fırtına dinip sakin bir hava başlayınca Allah (celle celaluhu)'dan yavaş yavaş uzaklaşma gafletine düşülür. Maddi refah kısa zamanda onların maddeciliğin çukuruna iter de bir de bakarsın, inkâr ve inat havası esmeye başlamıştır.

İslâm ülkelerinin çoğu birkaç kez bu fırtınaları görüp geçirdi. Sonra geri kalmışlığın kendi bilgisizliğinde değil, dininde arayarak başka milletlerin kültürüne kapı açıp kurtuluşu onda aradı. Ama bulamadı. Midyat'taki pirince giderken evdeki bulgurundan oldu.

O yüzden İslâm ülkeleri kendi asıl değerlerini bir tarafa itme bedbahtlığına uğradılar. Sonunda yozdular, doğu ile batı arasında sallantıda kal-

dılar; öyle ki çoğu ne doğulu, ne de batılıdır.

Bu, bir bakıma Yaratana baş kaldırmak, O'nun gösterdiğinden daha iyi ve olumlu bir hayat düzeyine erişmeyi denemekti. Ne var ki bu deneme onlara çok pahalıya mal oldu. Böylesine bir sapma ruhla beden, dünya ile âhiret arasında büyük bir dengesizlik meydana getirdi. Gerçi dinden kopuk bir ilim ve teknik önümüzü kısmen aydınlattı, midemizi doyurdu, kafamızdan kısmen olsun siyah bulutları sıyırdı, fakat ruhumuzu ihmal etmemize, manevi bağlarımızı koparmamıza neden oldu. Ruh aradığı gıdayı bulamayınca paslanmaya yüztuttu; daha doğrusu Batı kültürüyle okside oldu.

Bunun sonucu belli: Mide ve uçkur; lüks ve konfor; para ve sınırsız hürriyet. İç yapıdaki boşluktan doğan tatminsizliği de buna ilâve edersek kuşakları hayat kanununun dışına nasıl itip çıkardığımızı ve onları inkâr hastalığına nasıl kurban verdiğimizi belki anlayabiliriz.

İşte bugün İslâm âleminde de gençliğin tuğyan etmesinin, eline silah alıp birkaç ateistin uydurma felsefesine kendini adadığının ve bir hiç uğruna ortalığı kasıp kavurduğunun nedenleri budur! Maddi refah hiçbir milleti tatmin etmemiştir. İş onunla bitmiyor. İnsanoğlunun aradığı daha büyük amaçlar ve kaynaklar vardır. Milli gelirin çok yüksek oranda gerçekleştiği ülkelerde de bu tuğyanın alabildiğine başkaldırdığını, dörtnala gittiğini biliyoruz. Çok medeni geçinen ülkelerdeki intihar olayları, uyuşturucu madde kurbanları gün geçtikçe artmaktadır. Neden toplum huzursuzdur? Neden gençlik itaatsizdir? Ev var, para var, araba var, her türlü nimet mevcut; bütün bu üzücü olaylar neden?

Bütün bu soruların cevabını Kur'ân en anlamlı ve duyarlı biçimde vermektedir: "İnkâra sapan (manevi boşluk içinde şaşkinlaşan) bir milleti Allah (celle celaluhu) nasıl doğru yola eriştirir? Allah (celle celaluhu) zâlimleri (hem kendilerine, hem çocuklarına yazık eden ve yaratanına başkaldırıp maddeyi tanrı edinenleri) doğru yola çevirip başarılı kılmaz." Ancak dönüş yapıp tevbe edenler müstesna... Geriye kalanlar oluşturdukları lanet azabını dünyada da, âhirette de tadacaklardır. Bu, bir kanundur ki değişmez. Her toplum kendi cennet veya cehennemini yine kendisi hazırlar.

YORUMLAR

a) Âyette önce Allah'a imândan söz ediliyor. Çünkü bu asıldır. İkin-

ci mertebede, Peygamber Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilen Kur'ân'a imân belirtiliyor. Çünkü Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve Kur'ân'a imân, diğer bütün peygamberlere ve semavi kitaplara da imânı içine almaktadır. Kur'ân hem gelip geçen peygamberleri, hem indirilen kitapları tasdik eder.

b) Esbat, sibt'in çoğuludur. Yakup Peygamber'in on iki oğlu ve onların oluşturduğu on iki kabileyi anlatır.

c) Peygamberlere ve onlara indirilen kitaplara imân etmek, o kitaplarla amel etmeyi gerektirmez. Bunun anlamı, onların da Allah (celle celaluhu) tarafından peygamber gönderildiklerine ve kendi devirlerindeki kavim ve milletlere doğru yolu göstermek, Allah (celle celaluhu) ile kulları arasındaki engelleri kaldırmak üzere indirilen kitapların hak olduğuna ve sonra sözü edilen kitapların taşıdığı şeriatlerin yürürlükten kaldırıldıklarına inanmaktır.

d) Hüsran: Ana sermayenin elden gitmesi anlamında daha çok kullanılır. Burada, yaratılıştan insanda mevcut olan Allah'a teslimiyet duygu ve düşüncesinin bazı nedenlerle yok olması anlamına gelmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehli'nden çoğunun son peygamberi sabırsızlıkla beklediklerine ve için için ona inandıklarına işaret edildi. Ama son peygamber gönderilince bu kez Kitap Ehli'nin inkâra sapıp Tevrat ve İncil'in verdiği haberi bile yanlış yorumlamaya yeltendikleri, bu nedenle inkârlarını artırdıkları dolaylı yoldan anlatıldı. Bunun aksine Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in aldığı emir ve verdiği kesin söz üzerine kendinden önceki bütün peygamberleri tasdik ettiğine değinildi, İslâm'ın kardeşlik ve barış dini olduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle inandıktan sonra inkâra sapanların ve bu inkârlarını her geçen gün biraz artıranların dünya ve âhiretteki durumlarının ne olacağı açıklanıyor. Bu konuda da Müslümanların o gibiler hakkında nasıl bir itikada sahip olmaları gerektiğine işaret ediliyor.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ

هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ
أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا
لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

90- Şüphesiz ki, imân ettikten sonra inkâra sapıp sonra da inkârını artıran kimselerin tevbeleri (ümitsizlik ve ölüm ânında) kabul edilmeyecektir. İşte sapıklar bunlardır.

91- Şüphesiz ki, inkâra sapıp kâfir olarak ölenler -kurtuluş fidyesi olarak- dünya dolusu altın verseler hiç birinden mümkün değil kabul edilmeyecektir. Bunlar için çok acıklı bir azâb vardır ve yardımcıları da yoktur.

İNİŞ SEBEBİ

El-Hasen ve Katade'nin tesbitine göre: Yahudiler İsâ Peygamberi ve İncil'i inkâr ettiler, sonra da Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderilince bu kez inkârlarını O'na yöneltip artırdılar. Yukarıdaki âyetler onların bu inkârlarına karşılık inmiştir.[1]

Ebû Âliye'ye göre: Önce Tevrat ve İncil'in, geleceğini haber verdiği ve bazı sıfatlarını anlattığı son peygambere inanan Yahudi ve Hristiyanlar, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilince rotayı değiştirip O'nu inkâr etmeğe başladılar ve gün geçtikçe inkârlarını artırdılar. Bu nedenle yukarıdaki âyetler indi.[2]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Araplardan çok câhil bir kavim imân ettikten sonra inkâra saptı; tekrar imân edip sonra yine inkâra saptı. Durumları Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz edince, yukarıdaki âyetler indi.[3]

Diğer bir rivayete göre: Mekkeli 11 kişilik bir topluluk imân ettikten sonra küfre sapmışlardı. Onlardan Süveyd oğlu Hars tekrar İslâm'a girerek imânını yenilemiş, diğerleri, Muhammed'in sonu ne olacak diye bek-

1 Esbab-ı Nüzul - Kurtubi-Lübabu't-te'vil - Mefatihü'l-gayb

2 Esbab-ı Nüzul - Kurtubi-Lübabu't-te'vil - Mefatihü'l-gayb

3 Lübabu't-te'vil / Alaaddin Ali - İbn Kesir

lemeye koyulmuşlardı. Derken hepsi de küfür üzere öldüler. Yukarıdaki âyet bu nedenle inmiştir.[1]

İLGİLİ HADISLER

"Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) **kulunun tevbesini, can boğazına gelmeden öncesine kadar kabul eder."**

"Kıyamet günü olunca küfür üzere ölen adam getirilerek kendisine sorulur: "Yeryüzü dolusu altının olsaydı, kurtulmak için onu verir miydin?" O da: "Evet, verirdim" deyince, kendisine: "Senden bundan daha kolay şeyler istendi, ama sen hep (Hakkı) yalanlayıp durdun."

İnkâr, Parçanın Bütüne Ters Düşmesidir

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ

"Şüphesiz ki, imandan sonra küfre sapanlar..."

İnkâr üzere ölenlerin kıyamet günü göstereceği pişmanlığın ve Hakk'a yönelip tevbe etmesinin hiçbir değeri ve anlamı yoktur. Çünkü Allah (celle celaluhu)'nun kudreti bütün hakikatıyla ortaya çıkıp kutsal kitapların va'dettiği âhiret âlemi gerçekleşince, inanmanın artık ölçü ve değeri kalmaz. Böyle bir imân, olgun bir aklın, sağlam düşüncenin ve gelişik bir vicdanın ürünü değildir. İmânın gerçek ölçü ve anlamı, dünyada zıdlar âleminde içimizde ve dışımızda çetin mücadeleler verirken, aklın, sağduyunun, sıhhatli düşüncenin hakikati anlayıp kavraması ve samimiyetle inanmasıdır.

Neden inkâr üzere ölenlerin tevbesi kabul edilmeyecektir? Bunun cevabı açıktır: Varlık âlemi ilâhi kudreti ve bu kudretin ortaya koyduğu sanatı yansıtan bir bütündür. İnsan ise bu bütünün bir parçasıdır. Varlık alemindeki diğer bütün parçalar Yaratana teslimiyet gösterip baş eğerken insanın inkâra sapması buna ters düşmüyor mu? Onun bütünden ayrılması ve aksi bir yol tutması, bütünde yer alan tüm parçaların hakkına saygısızlık ve haksızlık sayılmaz mı? Bunun cezası elbetteki çok ağır olacaktır. Meyve veren büyük bir ağacın bütün dalları yemyeşil ve meyve dolu iken bir dalın kuruyup verimsiz hale gelmesi, diğer dalların güzelliğine ve verimliliğine olumsuz yönde te'sir ettiğinden kesilip yakılması gerekmiyor mu?

Maddeyi mânaya, mideyi ruha, nefsi imâna karşı üstün tutmanın na-

1 Lübabu't-te'vil / Alaaddin Ali - İbn Kesir

sıl bir ölçüsüzlük meydana getirdiğinin farkında mıyız? Bu yolda olanın ömrü tükenirken elde ettiği sonucun değer ölçüsü var mıdır?

İnsanı İnsan yapan onun ruhu, aklı, zekâsı, imân ve irfanıdır. Bunları çekip aldığınızda geriye et, kan ve kemikten başka ne kalır? İnkarcıya göre 60-70 yıllık bir mücadele sonunda toprağa karışıp yok olan bir beden için bu kadar didinmeğe, çırpınıp gözyaşı dökmeğe gerek var mıdır? Mademki sonu bir hiçtir, servet toplamanın mânası nedir? Neden ve niçin bunun kavgası yapılır?

İste bütün bunları düşündüğümüzde, Kur'ân karşımıza çıkıp sesleniyor: Ey gafiller! Sizin bir de ebediyete uzanan ruhunuzun imâna ihtiyacı var..Kıyamet pazarında ne malın, ne midenin, ne de nefsin hiçbir değeri yoktur. Asıl değeri elden kaçıran insan o gün ilâhi rahmet sarayına ayak basabilmek için dünya dolusu altını olsa vermek ister. Bu ne demektir? İmân öyle bir kıymettir ki dünya dolusu altın ona paha olamıyor.

Kur'ân bu hakikati bütün çıplaklığıyla insan aklına ve kalbine seslenerek şöyle açıklamaktadır: "Şüphesiz ki, inkâra sapıp kâfir olarak ölenler -kurtuluş fidyesi olarak- dünya dolusu altın verseler hiç birinden mümkün değil kabul edilmeyecektir."

İnsanlığa Büyük Hizmetlerde Bulunan Kaşifler ve Mucitler

Özellikle genç kuşağın kafasını meşgul eden ve nedenini bir türlü anlayamadığı bir konu var: Allah'a ve âhiret gününe inanmayan ve fakat yaptıkları bilimsel araştırmalarla, ortaya koydukları keşif ve icadlarla insanlığa büyük hizmetler veren kişilerin kıyamet günü durumları ne olacak?

Gerçi Bakara sûresinde buna değinmiş ve aydınlatıcı bazı bilgiler vermiştik; ama yeri gelmişken tekrar konuya dönüp az farklı açıdan ele almamızda yarar var. Çünkü her âyetin bulunduğu sûre itibariyle ayrı bir anlamı ve amacı bulunduğunu unutmamalıyız. Aksi halde Kur'ân'da bazı tekrarların bulunduğu iddiası ortaya çıkar ki bunu cevaplandırmak zor olur.

Kur'ân-ı Kerim'in bu konudaki âyetleri gayet açık ve anlamlıdır.

Konuyu dış görünümüyle ele alırsak cidden büyük ve o nisbette değerli hizmetler verildiğinde şüphe yoktur. Fakat insanlığa hizmet edenler-yalnız kâşifler ve mucitler midir? Her canlının yaratıldığı maksada, bağlı bulunduğu şartlara ve tabii kanunlara göre -ki bunlar ilâhi sünnetlerdir-hizmeti

vardır. Bütün hizmetler çeşitleriyle bir araya gelince dünya hayatı asıl ölçü ve amacını bulmuş oluyor. Ne var ki, bir hizmet var, kapalıdır görünmez ya da bilinmez; bir hizmet de var ki ortadadır, göz ve gönül doldurucudur. İnsan yaratılışı ve psikolojik yapısı gereği daha çok duyularına hitap edeni görüp anlar ve hayranlık duyar.

Önce çevremizi süsleyerek uçuşan böcekleri düşünelim: Eğer onlar olmasaydı tabiatı bu kadar renkli ve gönül çekici bulamayacaktık; çiçek tozlarını başka yerlere taşımaları, hem aşılamayı sağlıyor; hem tabiatın güzelliğini yaygınlaştırıyor. İlk bakışta böceklerin bu hizmeti pek basit gibi görünürse de hakikatte bitki türleri arasında insanlıktan yana çok yararlı bir denge sağladığı muhakkaktır. Bir de insanın dış âlemini değil, iç âlemini aydınlatan, ruha gıda verip onu en mükemmel ölçüde gıdalandıran peygamberleri, büyük mürşitleri, olgun bilginleri düşünelim: İç karanlığına gömülü bir insanın dış âlemi aydınlık da olsa ne değeri var? Hayat onun için bir işkence, nimet onun için bir zehir, gelecek onun için mutlak bir yokluk değil midir?

Ama unutmayalım ki her hizmet kendi ölçüsüne ve sağladığı yarar oranına göre muhteremdir ve değerlidir. Fakat hepsi de nisbi ve izafidir. Meseleyi sadece bu açıdan düşündüğümüzde Allah'a ve peygambere, âhiret ve hesaba inanmayan kâşif ve mucitlerin hizmetleri yararlıdır; ama bu hizmet ve taşıdığı kıymetleri varlık âleminde mutlak hükümran olan, her olayı bir illete bağlayan; insanlar yararlansınlar diye birçok hakikat ve hikmetleri insan aklının çözebileceği nitelikte varlık âlemine belli kanunlarla yerleştiren Allah (celle celaluhu)'nun yüce kudretine göre düşünecek olursak, hizmet eden her canlı ve cansız Yaratanına teslimiyet gösterip baş eğerken bazı kâşif ve mucitlerin inkâr içinde olduğunu görüyoruz. Elde ettiği malzemenin hepsi ilâhi sünnetle hazırlanıp sergilenmiş ve bu malzeme üstündeki hikmet, perdesinin kaldırılması insan aklına terkedilmiştir. O halde ortada iki öğe var. Malzeme ve akıl. Bunlardan biri olmasaydı diğeri kapalı kalırdı. Ama her iki öğeyi de -bileşiklerde olduğu gibi- belli ölçülerde yaratan Allah'tır.

O halde hem O'nun malzemesini ve ilgili bulunduğu kanunu, hem verdiği aklı kullanıp hikmet perdesini kaldıralım, hem de O'nu inkâr edelim; bunda insaf ölçüsü var mıdır? Eseri kabul et, müessiri inkâr et; sanatın inceliğini ve üstünlüğünü anlayıp takdir et, sanatkârının mevcudiyetini kabul etme; bu tarz bir anlayışın sağduyu terazisindeki yeri nedir? Elektriği icad edeni takdir edip öv; dünyanı aydınlatanı, güneş ile insanlığa ışık

ve enerji vereni tanıma; takdir bunun neresinde?

İşte Kur'ân birkaç âyetle konuyu vicdanlarımızın önüne sergileyerek bizi çok derinden düşünmeye ve hakikati anlamaya çağırıyor:

"Şüphesiz ki, inkâra sapıp kâfir olarak ölenler -kurtuluş fidyesi olarak- dünya dolusu altın verseler hiç birinden mümkün değil kabul edilmiyecektir."

"Kâfir olarak ölenlerin tevbesi (kabul edilir) değildir."[1]

"Artık bugün ne sizden, ne de küfre sapanlardan fidye (kurtuluş akçesi) alınmaz. Varıp kalacağınız yer Cehennem'dir, Sizin dostunuz, sahip çıkanınız ateştir. Ne kötü varış yeridir orası!"[2]

Konuyu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şu hadisleriyle noktalıyalım:

Misafirseverliği, çevresine olan yakınlığı ve iyiliğiyle, fakirleri, kimsesizleri korumasıyla ün yapan, fakat bütün bir ömrünü küfür içinde harcayan Cüd'an oğlu Abdullah öldüğünde, durumu Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

- Ey Allah'ın peygamberi! Abdullah'ın bunca iyiliklerinin kendisine bir yararı olacak mı?

Efendimiz cevap verdi:

- **Hayır, çünkü bir gün olsun (Allah'ı bilip) Ya Rab! Beni bağışla, demedi.**[3]

Abdullah ve benzeri kişiler mükâfatlarını dünyada alırlar. İnsanların onları övmesi, isimlerinin yaptıkları hayır kurumlarının kapılarına yazılması, hizmetin karşılığıdır. Zaten onların da beklediği sadece budur, yani insanların övgüsü ve isimlerinin kendilerinden sonra anılması... İnanmadığı, kabul etmediği ikinci hayatı ve saadeti ona lâyık görmeye ne hakkımız ve yetkimiz vardır?

---

1 Nisa sûresi âyet: 18

2 Hadid sûresi âyet: 15

3 İbn Kesir Tefsiri: 1/380

YORUMLAR - RİVAYETLER

Bundan önceki âyetlerle, dinden çıkanların tevbesinin kabul edileceği açıklanırken bu âyette, küfredip inkârlarını artıranların tevbesinin kabul edilmeyeceği açıklanıyor. Dış görünüşü itibariyle iki âyet arasında bir çelişki olduğu sanılıyorsa da gerçekte öyle değildir. Çünkü Kur'ân ve hadislerde şartlarına uygun yapılacak tevbenin herhalde kabul edileceği açıklanmıştır.

Bu nedenle tefsircilerimiz âyetin yorumunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

a) El-Hasen, Katade ve Atâ'a göre; "Ancak ölüm geldiği ân tevbe eden inkarcıların tevbesi kabul olunmaz."

Nitekim diğer bir âyetle şöyle açıklanmıştır: "Yoksa kötülük (günah ve vebal)leri işleyip (devam ederken) kendisine ölüm gelince, "Ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin ve bir de kâfir olarak ölenlerin tevbesi (kabul edilir) değildir."[1]

b) İnkârdan sonra dilleriyle tevbe edip kalblerinde doğruluk ve ihlâs bulunmayanların tevbesi makbul değildir.

c) Kaffal ve İbn Enbari'ye göre: Allah, inandıktan sonra inkâra sapanların lanetleneceğini açıkladıktan ve ancak tevbe edenlerin müstesna kalacağını belirttikten sonra bu âyetle ikinci kez inkâra sapanların artık birinci tevbesinin bir değer taşımadığını ve sanki hiç tevbe etmemiş olduklarını hatırlatıyor.

d) Keşşaf'a göre: Tevbelerinin kabul edilmeyişi, küfür üzere öldükleri takdirdedir.

e) Küfürlerini artırdıktan sonra artan kısımdan pişmanlık duyup tevbe edenlerin tevbesi makbul değildir, diyenler de olmuştur.[2]

Burada (a) ve (d) maddeleri daha uygun kabul edilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudilerin hem dünya saltanatını gaye edindikleri-

1 Nisa sûresi âyet: 18

2 Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb / Fahreddin Razi, ilgili âyet tefsirine

ne, hem kendilerinin Allah (celle celaluhu)'nun en yakınları olduğu iddiasında bulunduklarına işaret edildi. Aşağıdaki âyetle gerçek iyiliğin ve Allah'a yakınlığın, yine Allah yolunda sevilen mallardan harcamak olduğu belirtiliyor ve böylece Yahudilerin sözü edilen iddialarının gerçek olmadığı hatırlatılıyor.

Ayrıca iyilik doğrultusunda hayrın en güzelini yapmanın bir olduğu ve bunun da ancak dünyada gerçekleşebileceği belirtiliyor. Âhirette ise dünya dolusu altının bir şey ifade etmeyeceğine dikkatler çekiliyor. Yahudilerin tutumunun bunun aksine bir anlam taşıdığı kapalı biçimde anlatılmak isteniyor.

2. CİLDİN SONU

2. CİLD İÇİNDEKİ ÖNEMLİ KONULAR

Namazın üç devresi....8
Orucun üç devresi....9
Âyetteki benzetme....10
Diğer ümmet ve milletlerde oruç....11
Orucun sağlık üzerindeki etkileri....14
Ramazan ayının özelliği....17
İbâdette adâlet ve eşitlik....18
Zaman kavramı....19
45 dereceden yukarıda oruç....19
Ramazan'da Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle melek Cebrâil'in kaşrılıklı Kur'ân okumaları....22
Ramazanın sosyal yapımıza yön vermesi....23
Ramazan Hilâli....24
Fıtır Bayramı....27
Allah'ın insanlara yakınlığı....30
Duânın şartları....31
Duânın daha çok kabul olunduğu vakitler....32
Duânın psikolojik etkisi....35
Orucun başlama ve bitme sınırı....39
Karı-koca arasında İlgi....40
İtikâf ibâdeti....41
İtikâfın psikolojik yönden olumlu etkileri....43
Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin....46
Avukatlık mesleğinin önemi....47
Rüşvetin sosyal yapımız ve ahlâkımız üzerindeki olumsuz tesirleri....48
İbadette kolaylık prensibi....52
Ayveaylar....54
İslâm'ın savaş felsefesi....59
Fitneyi önlemek....60

Bir şeyi kutsal kılma hakkı Allah'a ve Peygamberine aittir....65
Misliyle karşılık vermek....67
Kendi eliyle kendini tehlikeye atmak....69
Orduyu güçlendirmek....72
Haccın İslam ülkeleri arasında birlik ve beraberlik sağlaması....81
Haccın sosyal yönü ve ahlâkımız üzerindeki olumlu etkileri....82
Hac ayetlerinin fıkhî yönü ve bu konulardaki ictihad farkları....86
İbadetler de dünya ile ahiret arasında denge sağlamak....96
Ölümden sonraki hayat ve Allah'a dönmen....97
Şeytan'ın adımları....107
İsrailoğullarına indirilen açık belgeler....112
Yahudilerin İslâm'a girmeyişi....114
Dünya hayatının süsü ve insanlara süslenmesi....118
Dünya hayatında başarılı olmanın sebepleri....118
İnsanlar tek bir ümmet idi....124
Ümmet nedir?....124
İnsanda sosyal yapıya bağlı kalma eğilimi....126
Kitaplıların ayrılığa düşmeleri....127
Hayır, yaparken öncelikle gözetilecekler....134
Verilen emrin dışına çıkmamak....139
İslâm'ın insan kanına saygısı ve onu muhterem sayması....140
Fitne katilden (adam öldürmekten) daha ağırdır....141
HAMR (alkollü içkiler) hakkında açıklama....145
İslâm'ın içki yasağında uyguladığı pedagojik sıra....148
Allah'a ortak koşanlarla evlenmek caiz midir?....150
Hangi kadınlarla evlenmelidir?....151
Kitap ehli (Yahudi ve Hıristiyan) kadınlarla evlenmek....152
Kadınların ay hali (âdet görme)....159
Tevrat'ta kadınların ay haliyle ilgili kayıtlar....161
Yemin ve kefaret....163
Rastgele yeminler (yemin-i lağv)....165
Karısına yaklaşmamaya yemin etmek, (ilâ')....168

Boşanan kadınların bekleme süresi (iddet)....169
Boşama iki keredir....181
Bir mecliste üç talâk....182
Boşanma yetkisi (tefvîz-i talâk)....184
Boşadığı kadınla tekrar evlenmek mümkün mü?....189
Hülle caiz midir?....191
İslâm hukukunda örfün yeri....192
Çocukların emzirilmesi....196
Anne sütünün önemi....199
Dul kalan kadının bekleme süresi (iddet)....203
Kocası ölen kadınlar....204
Boşamada mehir konusu....206
Boşanan kadına tanınan hak....210
Orta namaz (salât-i vüsta)....212
Korkulu anlarda kılınan namaz....215
Savaşırken namaz kılmak....217
Boşanan kadına intifa' sağlanması....222
Milletlerin yaşama şansı....223
Allah yolunda savaşın anlamı....227
Allah'a ödünç vermenin anlamı....228
Faizsiz ödüncün çeşitleri....228
Lider seçiminde dikkat edilecek hususlar....233
Peygamberler arasında derece farkı....246
Sünnetullah....248
Peygamberlik vehbidir, kesbi değildir....250
Küfrün ve zulmün manaları....253
Allah yolunda borçlanmak....253
Âyet-i Kürsî....254
Mü'minin erişeceği sınır (imkân ve irâde sınırı)....255
Allah'ın varlığını idrâk etmek....256
Şefaat konusu....258
Âyet-i Kürsî ile ilgili yorumlar....259

Dinde zorlama yoktur....261
Mü'minin yardımcısı ve dostu Allah'tır....267
Hak ile bâtıl, imân ile küfür mücadelesi....268
İnanmak, itmi'nan bulmak....279
Allah yolunda harcamanın ecri....284
Orduyu güçlendirme....287
Yaptığı iyiliği başa kakan....288
Ziraatın önemi....290
Dava adamı yetiştirmek....292
Gösteriş için harcamak....295
Mü'minin Allah yolunda harcaması....300
Ömrün sonuna doğru sapıtmak....301
Kazanılanın iyi-temiz olanından harcamak....305
Zekâtın farziyeti....306
Hikmet ve hayır....309
Hikmet nedir?....310
İlim-Akıl-İman....313
Açık ve gizli verilen sadakalar....315
Sınıf kavgası....318
Dilencilik....323
Hidâyet ve taşıdığı manalar....325
Riba - faiz....326
Alım satımla riba arasındaki fark....335
Borçlanmada şahitlendirme....338
Büyük günahkârın en büyüğü....339
Kâtib-i adl (noter ve noterlik)....340
Kadının şahitliği....343
Kâtibi adl....346
İç terbiyenin önemi....347
Mi'rac gecesinde et-Tahiyyat....350
Amene'r-resûlu ayetini telakki....350
İmanın zaferi - Müslümanın başarısı....352

En zor iş erdemli insan yetiştirmektir....353
Barıştan yana....354
Dinler arasında ortaklaşa bağ....354

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

İlâhî kudretin üstünlüğü....363
Kur'ân'ın üstünlüğü....364
Bernaba İncil'i....367
Genetik olaylar....370
Muhkem ve müteşabih ayetler....376
Bedir savaşı....384
Niçin ahiretten önce dünya?....390
Gerçek imanın belirtileri....394
Takvanın ölçü ve anlamı....395
Din kelimesinin manası....402
Tebliğ görevi....404
İyilikle emir, kötülükten men....408
Milletleri manevî alanda yıkmanın üç yolu....410
Ceza ve azap....414
Tevrat'ın aslının korunup korunmadığı....415
Diriden ölüyü, ölüden diriyi çıkarmak....419
Kâfirleri dost edinmeye ruhsat yoktur....424
Gayrimüslimlerle ilişkilerin ölçüsü....426
Allah'ı sevmek....431
Peygamberlerin ortak vasıfları....435
Peygamberlerin kendilerine has özellikleri....436
Peygamberler aynı soydandırlar....438
Kur'ân'da Hz. Meryem....439
Hz. Meryem veliye midir?....442
Zekeriya Peygamber....444
Hz Meryem peygamber midir?....447
Vahiy nedir?....448
Hz. Meryem: Örnek kadın!....449

Kur'a çekmek caiz midir?....451
Babasız doğum....453
Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması....457
Mesih'in kelime manası....459
İsa Peygamber, Musa Peygamber'in şeriatı üzere idi....461
İsa Peygamberin mu'cizeleri....462
İsa Peygamber hayatta mıdır?....469
Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi....476
Canlının canlıdan meydana gelmesi....481
Kitap ehlini ortak kelimeye dâvet....484
Tevhîd: Dinler arasında birleştirici faktör....485
Hz. Peygamberin (Sallallahu aleyhi ve sellem) komşu ülkeleri İslâm'a daveti....485
İbrahim Peygamberin dini....489
Hanif....490
Tartışma kuralları....491
Hz. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında kutsal kitaplardaki belgeler....495
Emanete hıyanet etmek....500
Hak aramada ve alış-verişte yemin....504
Verilen sözü yerine getirmek....505
Allah'ın ayetlerini değiştirmek....506
Hz. Peygamberle yalancı peygamber arasındaki farklar....512
Şahısları putlaştırmak....514
Peygamberlerin birbirlerini tasdik etmeleri....515
"Rabbâniyyum" deyimi hakkında yorumlar....516
Kendini bilen Rabbini de bilir....519
Allah'ın dininden başkasını arzulamak....519
İslâm çağın dinidir....524
İnandıktan sonra sapıtmak....525
İnkâr, parçanın bütüne ters düşmesidir....530
İnsanlığa büyük hizmetlerde bulunanların durumu....531
Küfredip inkâr ve inatlarını artıranlar....533